

M. Alexandrij Glasery Wärttembergij

N° 1598 die 29 Octob. daß Apotekensß in Wien
einigen vnsrer + vnserer Zeit 2 malen, demper 1/2 schick ist.

T. 3

L O C I
THEOLOGICI
VIRI CLARISS.
D. VICT. STRIGELII.

Quibus Loci communes reuerendi viri,
D. PHILIPPI MELANTHONIS
illustrantur, & velut corpus doctrinae
Christianae integrum proponitur.

In usum docentium ac discipulorum doctrinam,
quae est Ecclesiae Christi propria,

CONTEXTI, ET NUNC PRIMUM
IN LUCEM EDITI.

*Labore & studio CHRISTOPHORI PEZELII,
Sacrae Theologiae Doctoris.*

NEAPOLI NEMETVM
excudubat Matthaeus Harnisch.

CL. 15. LXXXI.

No 70. Ex libris Simonis Leybey

725

Ob. G. 11. 151

PRINCIPI AC DOMINO,
 DOMINO MAVRITIO LANDGRA-
 VIO HASSIAE, ILLUSTRISSIMI PRINCI-
 PIS AC DOMINI, D. VVILHELMI LAND-
 GRAVII HASSIAE, Comitisin Cartenelnbogen,
 Ditz, Zigenhain & Nidda &c. Filio, Domino suo cle-
 mentissimo S. D.

VTISSIMUM est in omni genere studiorum,
 assuescieri discentes ad certam aliquam & ex-
 plicatam doctrinae formam, qua initia, pro-
 gressiones ac metas, & quasi integrum Corpus
 cuiusq; doctrinae complectatur. Hanc enim qui
 mente circumferunt, & ceu Ideam integri adi-
 ficij sepe intuentur, hi non solum ordinem ac connexionem mem-
 brorum, sed membra etiam ac partes singulas facilius agnoscere,
 ac rectius diiudicare possunt.

Sed omnium maxime in Ecclesia necesse est extare talem ali-
 quam simplicem methodum, ἀνάλογον fidei, & Canonicae doctrinae
 Propheticae & Apostolicae conformem, qua non mutilam doctri-
 nam, sed quasi corpus integrae doctrinae comprehendat, & huius
 quoque ortum, progressionem & metas monstrat. Nam haec, ut
 historicorum vocabulo utar, συμπαραπολιία, si congruat undiqua-
 que cum norma fidei, & fundamentis monstratis voce divina,
 instar Lydy lapidis est, ad quam sententiae & opiniones omnes in
 dogmatum controuersis dirigi & examinari possunt.

Cum autem loquendi formae ambiguae, tum in omni genere
 disputationum, tum in primis in Ecclesia, aut errores pariant,
 aut dissidia: valde prodest in illis methodis doctrinae caelestis, cer-
 tos loquendi modos retinere, qui consentanei sint Scripturae, &

veterum ac probatorum scriptorum sententiam fideliter exprimant. Nam perplexi, ambigui, noni, & à Canone Scripturæ, & testimoniiis orthodoxis (quæ graui authoritate recepta & comprobata sunt) discrepantes modi loquendi, ipsa etiam dogmata obscurant & inuoluunt, & consensum inter docentes dirimunt atque diuellunt.

Quare & Scriptura de utraq; re precipit, nimirum, de corpore doctrinæ in præcipuis articulis religionis Christianæ integrè cognoscendo, & de proprietate in genere sermonis retinèda.

Cùm Apostolus iubet, ut verbum Dei abundè inter nos habitet in omni sapientia: vult singulis familiarissimè notam esse doctrinam, sicut hi noti sunt, qui nobiscum habitant, & vult adhibere diligentiam in conferendis partibus doctrinæ, sine sophistica: Quod fieri non potest, nisi methodus certa, ac velut tituli vniuersæ doctrinæ Christianæ mentibus infixi sint, qui de præcipuis materiis nos moneant, quas continent libri Prophetici & Apostolici.

Alibi idem Apostolus inquit, Oportere Episcopum verbum Dei ὁρθοπέριον, id est, rectè secare atq; diuidere. Postulat igitur ac precipit, ut Corpus doctrinæ integrum intelligat, ac comprehensum animo circumferat is, qui docere alios debet. Id enim nisi fiat, nunquam rectè distribuere partes, aut singulas aptè proponere, aut dextrè ad eas res accommodare poterit, de quibus vox diuina loquitur.

1 Petri 3.
Ac ne quis putet hanc curam ad docentes solum pertinere, notum sit omnibus Diui Petri dictum, qui omnes Christianos iubet paratos esse ad reddendam rationem eius, quæ in nobis est, spei, omni poscenti nos. Quas verò fidei suæ rationes reddet, aut quomodo doctrinæ veræ confessione contra Diabulos & Sophistas lacerantes doctrinam Ecclesiæ, velut catuli panniculos discernunt, feliciter pugnabit is, qui doctrinam, certo velut ambitu inclusam, & suis membris ac partibus distinctam ignorat?

DEDICATORIA.

Demodis verò loquendi propriis ac minimè ambiguis, in explicanda summa doctrinæ Ecclesiæ usurpandis, expressum ac manifestum est Pauli Præceptū: ὑποτύπωσιν ἔχε ὑγιαίνοντων λόγων, ὡς παρ' ἐμοῦ ἦκαστος. Iubet formam certam retinere non modò sententiarum, sed etiam verborum sanorum, & exemplum suum allegat, ut licentiam atq; audaciam quidvis fingendi, & prestigijs sophismatum atq; ambiguitatum ludendi in Ecclesia seuerissimè prohiberi sentiamus. Nam sana & probata sermonis forma amissa, paulatim amittitur lux doctrinæ, & fenestra patet erroribus ac dissidijs, qualibus nunc etiam videmus turbari atq; concuti Ecclesias, postquam licentiam sibi quisq; sumpsit de summis fidei Christianæ articulis inuehendi atque obtrudendi aliis nouas, & Scripturæ atq; Ecclesiæ puriori incognitas verborum ac phrasium formas.

22 ad Timotheum 2. i.

Singulari autem Dei beneficio, mox inter initia repurgata à tenebris Pötificijs doctrinæ Euangelij, excitatus est vir de Ecclesia Christi & scholis Germaniæ optimè meritis D. PHILIPPVS MELANTHON, cuius memoria apud omnes pios ac bonos est in benedictione.

Qui ut euolueret disputationes quasdam ex magna caligine & confusione, & de singulis articulis doctrinæ, in quibus facta erat diuinitus emendatio, firma ac perspicua testimonia ordine distributa, velut in tabella, sibi ipsi & alijs ante oculos proponeret: Hypotyposes primùm, mox epistola ad Romanos, quæ & ipsa methodus est doctrinæ Euangelij, & verè clavis Scripturæ sacrae nominari potest, Enarrationem scripsit.

Hi libri cum velut methodus quædam Theologica essent, magno cum applausu auidissimè initio excepti fuerunt, ab his qui doctrinæ Euangelij studiosi erant. Ac hypotyposes illas Locorum communium etiam doctor LVTHERVVS scribens ad Erasmiū, inuictum libellum nominavit, suo iudicio non solùm immortalitate, sed Canone quoq; Ecclesiastico dignum.

EPISTOLA

Postea cū in Comitibus Augustanis anno Christi 1530. iubente Carolo Imperatore, Confessio publica doctrina sonantis in Ecclesiis repurgatis, exhibenda esset nomine Principum Evangelicorum, nec facile reperiretur ad eam scribendam idoneus, nec nihil periculi tunc esset, aut eligere materias, aut electas explicare: consentientibus omnium suffragiis D. PHILIPPO hoc munus iniunctum fuit, ut grauisimo huic labori manū ipse admoeret.

Congessit igitur tum capita Confessionis AVGVSTANAE, quæ extat, complexus ordine ac perspicuè summam ferè doctrinæ Ecclesiarum nostrarum, præsertim ubi à genere doctrinæ Pontificio discesserant, & ut Imperatori responderetur, exigenti rationem mutationis doctrinæ & ceremoniarum, & ut falsa crimina depellerentur, quæ ad animum Imperatoris exasperandū nostris obiiciebantur. Missa est autem & D. LVTHERO tota forma Confessionis, qui Principibus scripsit, se legisse hanc Confessionem, eamq; eximie probare.

Cū autem Pontificij, Confessionis huic publicè prælectæ coram Imperatore & Principibus Imperij, suam quandam confutationem opposuissent, quam & ipsam in confessu Principum prælegi curarunt: iussus est D. PHILIPPVS Apologiam Confessionis parare, in qua causâ exponerentur, quare non reciperet nostri confutationem, & ea quæ obiecerant aduersarij, diluerentur. Id cū diligenter & fideliter præstitisset D. Philippus, non destitit ab eo tempore, vir ad Ecclesiam & scholas erudiendas natus, in schola VVitembergensi eosdem articulos doctrinæ Euangelicæ assidue inculcare iuuentuti, ac methodo Dialectica magis magisque euoluere.

Itaque anno 36. Locos Communes edidit, dedicatos regi Angliæ: quos ex Comitibus Ratisponensibus domū reuersus, anno 42. denuò retexere cepit & illustrare copiosius, cū non desinerent aduersarij nouis fucis sophismatum pingere errores suos, & Philippus longo rerum usu doctus magis perspiceret, ubi & declaratione

DEDICATORIA.

ratione doctrinae ueriori, & refutatione aduersariorum euidentiori opus esset nostris Ecclesiis.

Quam quidem ob causam, & Doctore Luthero superstite, eoꝝ & sciente & approbante, idqꝫ ante annum Christi 1540. (nā postea nihil quidquam mutatum esse constat) quadam tam in Confessione, quàm Apologia, non priuato, sed publico nomine mutauit ac declarauit luculentius. Fuitqꝫ posterior illa recognita editio Confessionis, in VVormatiensi & Ratisponensibus colloquiis exhibitā: ac respondit Philippus ipse, in colloquio VVormatiensi, Eccio obiicienti nostris dissimilitudinem exemplarium Confessionis Augustanae, Rerum eandem esse sentētiam, et si quaedam alicubi in posteriore editione scripta anno tricesimo octauo explicatius sint posita. Quibus non modo Eccius tum acquieuit, sed apud nostros etiam, ante dissidia à Flacio mota, nemo quisquā contradixit, vel Theologorum, vel Principum, adeo ut cum prioris editionis exemplaria deessent, posterior illa atque recognita Confessio in omnium manibus versaretur.

Edidit autem Philippus ante D. Lutheri mortem annis fere tribus, postremam Locorum Theologicorum recognitionem, in quibus post illius obitum nihil prorsus mutauit, nisi quòd in Loco De libero arbitrio unam saltem pagellam inseruit, ut Manichæas & Enthusiasticas quorundam imaginationes refutaret, qui hominem vel nescientem, vel inuitum rapi fingunt in conuersione, neglecto ordine, quem Deus instituit.

De hoc libro Locorum Theologicorum D. Philippi notum est Doctoris Lutheri praeconium, quo posteritati uniuersa, praclarum illud depositum, & magni pretij thesaurum commendauit, paulo ante mortem, in praefatione primi Tomi suorum operum. Nunc, inquit, Dei gratia extant methodici libri quamplurimi: Inter quos **LOCI COMMVNES PHILIPPI** excellunt, ex quibus Theologus & Episcopus pulchrè & abundè formari potest, ut sit potens in sermone doctrinae pietatis.

EPISTOLA

In eadem quoque præfatione, hoc honorifico elogio iudicium suum de D. Philippi laboribus ac scriptis exposuit, quasi prævidens animo molitiones & conatus iniustissimos illorum, qui postea omnibus probris Philippum insectari ausi sunt, quorum aliqui, ne nunc quidem in Christi sinu quiescenti parcunt. Nam diuinitus ait factum esse, ut Philippus ipsi adiungeretur, ut socium laboris haberet in Theologia. Quid enim per hoc organum Dominus operatus sit, non in literis tantum, sed in Theologia, satis, inquit, testantur eius opera, etiamsi irascatur Satan, & omnes squamæ eius.

Omitto illa quæ ex colloquiis familiaribus D. Lutheri referuntur à fide dignis, quibus præstantiam donorum Dei in Philippo, & hunc in primis librum Locorum Theologicorum honorificè commendauit, de quo sæpe dicere solitus est, Non esse meliorè librum post Scripturam sanctã, quàm Locos communes Philippi, & hunc librũ retinendũ esse in Ecclesia, in hoc libro Philippũ & docere, & pugnare, & triũphare.

Nec verò obscurum est, omnium bonorum ac sapientum doctorum in Ecclesiis Germanicis similia iudicia fuisse de libro Locorum Theologicorum Philippi ante hæc infelicia tempora. Si quis enim summam doctrinæ nostrarum Ecclesiarum, & verã Augustanæ Confessionis sententiam cognoscere vellet, is iubeatur Locos Philippi legere: in quibus omnium articulorum fidei ac Confessionis nostræ doctrina, tanta fidelitate, tam concinno ordine, & orationis genere adeo proprio atque perspicuo exposita esse iudicabatur, ut in omnium ore hæc vox esset: Vix aliud scriptum humanum, quod tum quidem in Germania eruditis notũ erat, hoc in genere conferri Locis Theologicis Philippi, aut cum fructu maiore discantibus proponi possent.

Quin & Flacium Illyricum, qui primus in harum Ecclesiarũ sinu, quæ sunt additæ Confessionis Augustanæ, arroderi doctrinam Locorum Philippi postea ausus est, antequam factionibus

se se

DEDICATORIA.

se munisset, & cum aliquid adhuc sanæ mentis haberet, præclare admodum de hoc libro ad Philippum scripsisse constat, cum his ipsis verbis ad eum vteretur: Minimè ego odi, quæ tu eruditè, piè & vtiliter scripsisti. Locos tuos communes tam nollem perire, quàm me ipsum miserè perire nollem. Extat epistola typis impressa, & anno quarto post Lutheri mortem scripta, quo tempore etiam hoc scripsit Flacius in libro de notis Antichristi: Sciunt ipsi quoque Papistæ, in omnibus nostris Ecclesiis ita doctrinam Christi tradi, sicut ea in D. Philippi Locis communibus comprehensa est.

Notum est etiam, illos, qui nunc passim, non vno, sed multis in locis memoriam nominis & meritorum Philippi abolere unà cum scriptis ipsius (si possent) vellet: paulo superioribus annis in immensum laudibus extulisse D. Philippi Locos Theologicos, quos prælegere aliis, & mirum in modum commendare solebāt. Quorum testimonia ex scriptis ipsorum publicis ab aliis collecta, cum in plurimorum manibus versentur, nihil attinet prolixius nunc à me illa repeti, ne aut dolori meo iustissimo, quem non dubito me habere communem cum multis piis passim in tota Germania gementibus, indulgere, aut nominatim quenquam perstringere voluisse videar.

Illud verò quod sæpe mecum cogitare solco, & quod omnes intelligentes eodem modo iudicare mecum existimo, quia in hanc de Locis Theologicis Philippi commemorationem ingressus sum, non possum non breuiter hoc loco attingere. Si serio isti, qui nunc in plurimis Germaniæ locis doctrinam eius libri in se sectantur, sic senserunt antea, ut doctrinam nostrarum Ecclesiarum sincerè, dextrè, fideliter, in Locis Theologicis Philippi recitari atque explicari iudicarent, cur tot anathematis eam nunc ad vulgus persequuntur? Sin verò, quod probarunt antea, nunc improbādum putant, ipsòsne fatendum est, an Philippi scripta sententiam in articulis quibusdam controuersis mutasse, & inuexisse

EPISTOLA

genus doctrina nouum, alienū à natiua Augustana Confessionis sententia, quam consentaneum scilicet est authori illius non satis notam fuisse, aut si quid inesset obscuri, falso scilicet iudicari ille, non contra, sed secundum Scripturæ sacræ normam intelligendum atq; interpretandum esse.

Semper scripsit D. Philippus, se hoc sentire de omnibus articulis doctrina Christiana, quod in libro Locorum suorum communium contineretur, nec gignere se nouas opiniones, neque se dogmata sequi aliena à vera sententia Confessionis Augustanae, quam dextrè intellectam statuebat consensum esse Ecclesiæ Catholicae, id est, omnium eruditorum in Ecclesia Christi, quæ normam retineret traditam in scriptis Prophetiis & Apostolicis, & Symbolis, & huic uni atque indubitatae & minimè fallenti normæ Scripturæ sacræ & symbolorum, omnia scripta humana subiici oportere, affirmabat.

Tunc etiam, cum Flacii curia, & cohors Galli, aliquot annis post accusationes de Adiaphoribus, quæ non ad Philippum solum, sed ad totas Ecclesias multarum regionum pertinebant, arrodere primum doctrinam in Locis Theologicis comprehensam, & eleuare atque abiicere eius auctoritatem, & Augustana Confessionis, præsertim quæ recognita superstitè D. Luthero prodierat, sententiam variè interpretari, & litem ex lite querere cœpissent, & quidquid carpere possent ex Philippi scriptis, id exagitarent peruertentes aut calumniantes: Tum igitur, ut de genuina sententia Confessionis Augustana à se scripta constaret omnibus: Repetitionem eiusdem Confessionis scripsit Philippus, tempore Tridentinae Synodi, ad quam iudicandam adhibiti sunt multialij, qui publico nomine illam approbarunt & commendarunt.

Postea & librum Examini Theologici edidit, in quo eadem de iisdem dicendo, eruditissima methodo, & summa orationis perspicuitate, magnam lucem attulit præcipuis materiis, quarū
cogni-

DEDICATORIA.

cognitionem manifestum est omnibus in Ecclesiis nostris necessariam esse. De controuersis uerò, quæ magis magisq; à Flacianis accensa & agitata sunt, atque adeo de ipsa etiam controuersia Cæna Dominicæ, de qua inter D. Lutherum & Bucerum Concordia constituta anno 36 fuerat: euidenter ac perspicuè sententiam suam ostendit D. Philippus anno 57. id est, triennio ante obitum, in Formula Cõcordiæ scripta in Colloquio VVormatiësi, cui multi alij doctores nostrarum Ecclesiarum, atq; inter hos etiam IOHANNES BRENTIUS, tum subscripserunt. Nec multò post editum est scriptum Philippi contra articulos Bauariæ inquisitionis, quod ipse in testamento adiungi uoluit prioribus suis scriptis.

In his ergo uniuersis ac singulis, cum eadem doctrinæ forma extet, quam ante & post D. Lutheri obitum beata illa anima Philippi sonuit: quid est, quod Philippi scripta (quatenus sacrarum literarum Canonis, & veteri atq; orthodoxæ Ecclesiæ Confessione consentanea sunt) calumniis multorum suspecta atq; inuisa iuuentuti atq; etiam uulgo redduntur, & legitima controuersiarum diiudicatione nunquam facta, erroris damnantur, quæ ex Scripturis sacris erroris nondum conuicta sunt? sed ulterius prouehor, quàm institueram.

Viuet enim ac vincet tandem ueritas, etiamsi calumniarum procellis diu ac duriter concutiatur. Nec deerunt adpiam posteritatem γησιοι D. Philippi discipuli, qui doctrinam uoce diuina traditam, & per hoc salutare organum monstratam atq; explicatam in Ecclesiis nostris, & memoriam nominis ac meritorum tanti uiri, firmiter ac constanter retinebunt.

Fuit autem, cum superstes adhuc esset γησιοι & Philippi discipulus, uir clarissimus VICTORINVS STRIGELIUS, quem multi meminerunt excellentibus donis ingenij, doctrinæ & eloquentiæ diuinitus ornatum fuisse, & ultra annos uiginti quatuor pluribus in locis magna cum laude sua & fructu discipulorum erudisse iuuentutem scholasticam.

EPISTOLA

Audiuerat is multis annis ambos heroes, quos Deus per Germaniam Ecclesie senescenti dedit, D. Lutherum & D. Philippū, viua voce docētes in Academia VVitebergēsi: ac scripta vtriusq; per omnem vitam attētē & accuratē legere solebat. Sape autem hoc ingens Dei beneficium prædicabat: quòd quæ D. Lutherus in diuersis tum interpretationum, tum concionum voluminibus tradiderat, ea tanquam in vnum corpus redacta, aptissima methodo, & sermone proprio D. Philippus complexus esset: & hanc doctrinam consentientem Scripturæ sacræ testimoniis, & orthodoxæ Confessionis veteris ac purioris Ecclesie, non ipse solum firmiter amplectebatur, & in hac fide rectē Deum inuocabat: sed etiam ad posteros propter gloriam Dei & multorum hominum salutem, fideliter propagandam esse iudicabat.

Cumq; in scholastico vitæ genere Deo & Ecclesie seruire decreuisset, seq; ad D. Philippi imitationem totum composuisset: non tantum res & verba à D. Philippo mutuabatur, sed felicissimè etiam sequebatur modum docēdi, quo D. Philippus usus fuerat.

Neq; verò opus ei erat ex libris semper cōquirere, aut transscribere, quæ à Philippo mutuabatur, sed cū diligentissimè in eius scriptis legendis versatus, & his quasi innutritus esset, & ingenij ac memoria bonitate excelleret, & longo usu ceu habitū quendam dicendi ac scribendi sibi comparasset: sponte, non modo verba & phrasæ Philippicæ, sed integræ periodi se ipsi offerbāt, quibus inter docendum ac scribendum, atque etiam in omni sermone & colloquio, magna cum dexteritate ac suauitate uti sciebat & poterat:

In primis autem amabat & magnificiebat librum Locorum Theologicorum D. Philippi, quem in plerisq; Academiis, in quibus docuit, VVitebergenſi, Erphurdensi, Ihenensi, Lipsensi, cum magna eruditorum approbatione publicè prælegit & illustrauit. De hoc libro sape illud Statij poetæ vsurpabat,

--Tūne diuinam Acneida tenta

Sed longè sequere, & vestigia semper adora.

Atq; ut studiis discipulorum seruiret, ante cuiusq; loci pralectionem, tum capita distinguere, tum summam singulorum explicare, tum etiam ex aliis D. Philippi scriptis, aut ex veterum scriptorum testimoniis addere nonnulla solebat, quae vel ad lectionem sacrarum literarum discipulos inuitare, vel de iis materiis, quae in Locis proponebantur, erudire plenius, vel de dogmatum controversiis iudicium adolescentum rectius informare poterant.

Vt autem meis & aliorum studiis, in adolescentia praesertim, magna utilitatis fructum praebuerunt, tum ipsi D. Philippi Melanthonis Loci Theologici: tum illa siue ὑπομνήματα, siue Commentarioli Victorini Strigelij: quos partim in Ihenensi Academia ex ore ipsius excepi, partim amici ex eius in schola Lipsensi praelectionibus mecum communicarunt: Sic in tanta opinionum & certaminum varietate, quae, proh dolor, in Ecclesiam inundarunt, haud alia ratione iuuentutis studia magis iuuari, non ego solum, sed multi alij praestantes viri iudicarunt, quam si ex postremis scholis D. VICTORINI, quoad usque progredi in illis Lipsiae ei licuit, Loci ipsius Theologici, qui sunt ἐφόδιον utilissimum ad liberum Locorum Philippicorum, mediocri labore & diligentia ante annos complures à me contexti ederentur: cetera verò ex Ihenensibus illius scholis assumpta suo etiam tempore cum studiosis pietatis communicarentur.

Quod igitur felix ac faustum sit Ecclesiae Christi, & studiis discipulorum salutare, tanquam gustum integri operis primam Locorum D. Victorini Theologorum partem edendam nunc putavi: quae quanto cum commodo legi possit, malo unumquemque ex ipsa lectione, quam ex mea commendatione cognoscere, praesertim cum vera & non fucata artificum laudatio in ipsis operibus extet atque emineat.

Sanè qui aut docentem audierunt D. Victorinum supersti-

EPISTOLA

rem, aut doctrinae Philippicae studiosi sunt, eis gratas ac dulces fore has pagellas, omni asseueratione confirmare ausim. Ceteris etiam, qui non inani & falso doctrinae supercilio ac fastu, non calumniarum malevolentia, nec anteceptorum opinionum fascino dementati, sed seria discendi cupiditate incitati, expetunt & amant simplicem veritatem, & hanc cum fructu aliquo in Ecclesiis & scholis propugnare docendo student, plurimum utilitatis allaturas has pagellas esse confido, non modo ut ad Corpus doctrinae integrum cognoscendum inuiteretur, sed etiam ut ad eam doctrinae formam assuescant, quae reuera est ὑγιαινόντων λόγων ἐπιτομῆς, quae, in Ecclesiis Augustanae Confessioni addictis, tot iam annos ante infausta certamina à Flacianis mota, magno cum emolumento piorum sonuit, ac sine dubitatione consensus est dulcissimus cum Catholicae Ecclesiae doctrina, expressa in scriptis Prophetiis, & Apostolicis, & Symbolis.

TIBI verò, inclyte ac generosissime Princeps MAURICI, dedicare, & quasi consecrare hanc primam Locorum Philippo-Victorinianorum partem volui: non modo ut ostenderem, me generosissima indole tua, ad omnia summa nata, magnopere delectari, tibiq; à Deo Opt. Max. fausta ac felicia toto pectore precari, sed ut hac etiam occasione Liber iste in manus Illustrissimi parentis tui (cui boni omnes plurimum tribuunt, propter heroicam pietatem, sapientiam, & de Ecclesia iuuanda sollicitudinem) perueniret, atq; Celsitudinis ipsius grauisimo iudicio subiiceretur. Decet enim in praesentibus dogmatum cōfusionibus viros Principes (praesertim qui & ipsi eruditione excellunt, & in dittonibus suis Academiis, & in his viros doctos alunt ac fouent) iudicare, quae monumenta a profit propagari ad posteritatem.

Ideo etiam libentius haec Philippo-Victoriniana ad T. C. misit, quia illustris. familiam LANDGRAVIORVM HASSIAE constat semper magnifecisse labores & scripta Domini Philippi Melan-

DEDICATORIA.

Melanthonis: quem & memoria Illustr. Princeps, PHILIPPVS Landgravius, cuius tuus, singulari quadam animi affectione veneratus est ac dilexit viuentem, & mortui memoriã pater tuus, Princeps laudatissimus Lãdgravius VVILHELMVS à caluniis maleuolorum constanter hæctenus tutatus est. Accedit huc, quòd non modò in Ecclesijs Hassiã, sed etiam in ipsa Acadèmia Marpurgensi pleriq; viri docti gratam memoriã retinent meritorũ D. Philippi, & doctriñe ipsius fideles sunt custodes ac propagatores: quorũ iudicio ac calculis, hæc etiam Victoriã, quibus communis præceptoris D. Phil. scripta illustrãtur, probatũ iri cõfido.

Quemadmodũ verò honorificũ tibi ad omnem posteritatem futurũ esse non dubito, quòd hic piã doctriñe thesaurus eximius sub auspicio tuo vniuersã Ecclesiã communicatur: sic laudabiliter faciet C. T. Princeps generosissime, si exemplo laudatissimi parentis tui, primis ab annis assuescas monumenta doctorum hominum admirari, & pios bonorum conatus in propaganda & illustranda doctriña Ecclesiã, benignè complecti, fouere ac inuare. Quod si facis, non modò Ecclesiã ipsa gratiam tibi perpetuam debere se fatebitur, sed etiam Musã piorum ac doctorum hominum te vicissim celebrabunt, & pro incolumitate tua, & felici gubernatione vota ac preces fideliter ad Deum fudent.

Filius Dei Dominus noster Iesus Christus C. T. & Illustr. Principem VVILHELMVM parentem tuum, & Ecclesiã ac scholas Hassiacas clementissimè protegat & gubernet. Scriptum Fabirana Saxonum, mense Augusto. Anno M. D. LXXXI.

Celsitudinem tuam

reuerenter colens

Christophorus Pezelius D.

STVDIOSIS DOCTRINAE CHRISTIANAE IN ACADE- MIA LIPSIKA S. D.

Gen 28

Vemadmodum hi, qui medendi arte & naturæ cognitione excellunt, non solum genera morborum & horum causas atque remedia explicant, sed etiam prudenter monent, quid naturam iuuet aut destruat: Ita medicus Samaritanus, quem in campo Samariæ vidit Iacob innoxium scilicet, prædicit ante resurrectionem futuras ingentes ærumnas Ecclesiæ, & harum causis monstratis proponit salutare consolationes coniunctas cum necessariis admonitionibus, quas nemo sanus aspernari aut potest, aut debet. Affirmat enim in concione apud Matthæum cap. 24. maiores imperiorum & Ecclesiæ dilacerationes ante resurrectionem futuras esse, quàm fuerunt patrum & Prophetarum temporibus. Huius prædictionis exempla funestissima luctuosissimaque in vicinis regnis ante oculos versantur, in quæ intuentes expauescamus, & à Deo petamus, ne similes vastationes & dissipationes in his regionibus fieri sinat, quæ nunc Dei beneficio sunt hospitia tranquilla literarum & Ecclesiæ. Si quis autem requirit, propter quas causas tanta mala in hac mundi senectâ grassentur, huic respondet Filius Dei, quia crescit *avopita*, quæ est contemptus ministerij Euangelici, quod Deus immensa bonitate instituit & conseruat, & contumacia in atrocibus delictis, & quia extincta fide frigebit charitas in maxima parte generis humani. Ne autem pij mole periculorum oppressi à Deo deficiant, temperat hic Medicus acerbiter prædictionum suauitate consolationum, quarum prima est, quod Ecclesia non sit penitus interitura, sed tunc quoque in illis periculis duratura, & quod ibi sint futura Ecclesiæ membra, vbicunque erunt amplectentes puram Euangelij doctrinam, Vbi, inquit, cadauer erit, ibi congregabuntur aquilæ. Altera consolatio est, quod in his tantis periculis habitura sit Ecclesia defensorem Filium Dei, iuxta dictum: Ego vobiscum sum omnibus diebus vsque ad consummationem

Consolatio j

Matth 28

mationem

mationem seculi. **Tertia** est dulcissima promissio mitigationis calamitatum. Nam propter electos hi dies abbreviabuntur. **Postrema consolatio**, quam Filius Dei Ecclesie proponit, sumitur à fine calamitatum. Cùm ærumnæ non sint futuræ perpetuæ, hac spe facilius eas feramus, quod piis promittitur gloriosa liberatio & æterna lætitia, impiis verò denuntiantur æterni cruciatus. Has consolationes in præsentibus periculis & confusionibus generis humani nobis proponamus, earumque consideratione nos sustentemus, nec deficiamus à Deo, fracti mole periculorum, sed expectemus aliam vitam, & sciamus, illud tempus melioris vitæ non procul abesse. Cùm autem pia mens his veris consolationibus contra dubitationes de stabilitate Ecclesie, & contra metum in periculis præclare munita est, consideret etiam admonitiones à Christo traditas de cura custodiendæ doctrinæ de pœnitentia & inuocatione, & de diligentia vitandi impedimenta. **Prima & summa admonitio** est de amore & studio lectionis librorum diuinorum, & de cogitatione verbi scripti. Hæc admonitio sæpissimè à Christo ante postremū agonē repetitur & inculcatur, vt Iohan. 14. Si quis diligit me, sermonem meum seruabit, & Pater meus diliget eum, & veniemus ad eum, & mansionem apud eum faciemus. Et Ioh. 15. Si manseritis in me, & verba mea mauerint in vobis, quidquid volueritis, petetis, & fiet vobis. Et quoniã non tantum humanæ diligentie est, vitare hallucinationes & errores doctrinæ, sed ardentibus votis assiduè petendum est à Deo, vt luce Spiritus sancti regat mentes nostras, ne implicetur erroribus, has preces Filius Dei pro Ecclesia concipit, Iohan. 17. Pater, sanctifica eos in veritate, sermo tuus est veritas. **Alteræ** admonitio de pœnitentia & oratione, plena est consolationis. Cùm enim præcipiatur precatio, manifestum est, hunc cultum non esse inane, vt omnes Epicurei cogitant. Non enim frustra præcipitur, Orate, vt possitis effugere ventura mala, & stare coram Filio hominis. Hac consolatione confirmati, simus ardentiores in precando, & petamus regi à Deo consilia & euentus. **Tertia** admonitio de cura vitandi impedimenta fidei & inuocationis, semper in nostris auribus sonet, Cauete ne corda vestra onerentur crapula & ebrietate & cura victus. Nam precationem necesse est esse sobriam, & procul segregatam à præ-

I Admonitio

II

Lucæ 21

Ibidem

postera solitudine quærendi ea, quæ ad victum cultumque corporis pertinent. His diuinis admonitionibus si qui mouentur, multos autem moueri non dubito, hi sine longiori cohortatione libenter audient mediocrem explicationem Locorum Theologorum reuerendi & optimè de Ecclesia meriti præceptoris D. Philippi Melanthonis, de quibus clarissimus Poëta D. Iohannes Stigelius hoc verissimum præconium fecit:

Pinguis vt aërij de vertice lapsa Sionis

Irrigat humentes copia roris agros,

Altus vt egrediens stagnantia littora Nilus

Fætificat largo rura propinqua sinu:

Si hoc sparsa libro vera doctrina salutis

Aeternis implet pectora sancta bonis.

Explicet inuicti quod sic oracula Christi,

Nullum hoc in terris SANCTIUS EXTAT OPVS.

Sit etiam hic aureus liber studiosis eò charior, quòd iudicio ac testimonio instauratoris Euangelij, Reuerendi patris & præceptoris nostri D. Martini Lutheri comprobatus est, in præfatione primi Tomi operum Latinorum, *Nunc, inquit, Dei gratia extant metho dici libri quàm plurimi, inter quos Loci Communes Philippi excellunt, quibus Theologus & Episcopus pulchrè & abunde formari potest, vt sit potens in sermone doctrina pietatis.* Hæc testimonia de Locis Theologicis Philippi ideo recito, vt pia iuuentus intelligat, Illustrissimum Principè Electorem Ducem Saxonix Augustum &c. grauibus causis permotum statuisse, vt repetitio huius libri, qui velut gēma insignis in Corpore doctrinæ eminet, ad reliquas Theologicas lectiones adiungeretur. Etsi autem valde optarim, hoc munus re ipsa amplissimum alteri commédatum esse, quem Deus maiori copia doctrinæ instruxit: tamen cum Celsitudo ipsius illustrissima hanc partem laboris scholastici mihi attribuerit, non est meum tantī Principis voluntati morosè repugnare. Præstabo igitur, Deo adiutore, in hac seu repetitione, seu explicatione diligentiam, non quantam rerum dignitas & amplitudo postulat, sed quanta à mea tenuitate expectari potest. Oro etiam pios & doctos, vt candidè de meis laboribus iudicent, & cogitent, nullam sapientiam parem esse explicationi & propugnationi dogmatum, quæ sunt Ecclesiæ Dei propria.

STVDIOSIS DOCTR. CHR. IN ACAD. LIP.

De hora autem & loco, ac de ceteris lectionibus, primo quo-
que tempore studiosos certiores faciam, cum harum rerum distri-
butio ad Academix auctoritatem, quam cum obseruantia colo,
pertineat. Precoretiam Filium Dei, vt nos faciat vasa misericordix,
& organa salutaria nostræ animæ & Ecclesiæ, nec finat vtiles la-
bores docentium, calumniis & aliis malis artibus hypocri-
tarum impediri. Bene ac feliciter valete. Li-
psix die 12. Februarij. Anno Christi

M. D. L X I I I.

Victorinus Strigelius

C 2

O R A T I O
DE S T V D I I S D O C T R I -
N A E C H R I S T I A N A E

Ante inchoationem prælectionis Loco-
rum Theologicorum habita Lipsiæ
à Victorino Strigelio.

V O D apud Sophoclem Menelaus for-
tem suam deplorans, dixit: Voluitur assi-
dua mea fortuna rota, atque statim per-
mutat veluti Luna faciem, quæ duabus
noctibus nunquam retinet vnam can-
demque formam, sed primùm nouam
induta figuram ex occulto parumper emergit, deinde pe-
detim crescit, donec plena atque integra facta, rursus ad
interitum properat, id ego de me ipso vsurpare possum,
cùm aliquot annis tantam varietatem fortunæ expertus
sim, vt crebris cum permutationibus Lunæ non immeri-
tò comparari queat. Ac mihi de hac rerum mearum vi-
cissitudine, non sine sensu doloris cogitanti, in mentem
venire solet reuerendi & optimè de Ecclesia meriti præ-
ceptoris D. Philippi Melanthonis, qui inspecto themate
natiuitatis meæ, ex positu siderum ratiocinabatur, fore,
vt artibus innumeris oppugnarer non aliter, quam lapis
æquoreis vndique pulsus aquis. Neque verò iam disputo,
quantum coniecturis, ex configuratione stellarum sum-
ptis, tribuendum sit, eamque disputationem, quæ non
est huius loci aut tēporis, iudiciis eruditorum relinquo.
Sed tamen nimis veram fuisse hanc siue coniecturam,
siue prædictionem summi viri, magno cum dolore ex-
pertus

pertus sum. Quare vt deinceps non solùm mihi, sed etiã vniuersæ Ecclesiæ senescenti Deus ærumnas mitiget, id gemitu inenarrabili propter Filium Mediatorem ab ipso peto. Etsi autem homines multa iudicare solent ex rebus secundis & aduersis, vt seruus veterator & fraudulentus in quadam Plautina fabula inquit:

p. fr. do. l. v.

*Centum doctum hominum consilia sola hæc deuincit Dea
Fortuna, atq; hoc verũ est, proinde vt quisq; fortuna vititur
Ita præcellet, atq; exinde sapere eum omnes dicimus
Bene vbi quod consiliũ discimus accidisse, hominem catum
Eum esse declaramus, stultum autem illum, cui vertit malè.*

Tamen non opinor in hoc laudatissimo coetu quenquam asperitate ea esse & immanitate naturæ, vt propter miserias in quibus versatus sum, grauius de me suspicetur, & vestra iudicia cum Demosthenis sapientissima oratione congruere statuo. Ego verò, quisquis homo homini fortunam tãquam probum obiicit, insanire cum exitimo. Cùm enim & is, qui florentissimam eam habere arbitrabatur, non sciat an talis ad vesperam mansura sit, nequaquam decet eam alteri vt crimen obiicere. Illud etiam verè a Poëta dicitur: *Est aliquid magnis crimen abesse malis.* Non autem prauo dogmate, aut scelere aliquo hærente in vita & moribus, mihi calamitatem accersui, sed partim locorum & temporum incommodis, partim calumniis ac sæuitia falsorum fratrum, in acerbissimas calamitates præcipitatus sum, de quibus non addam plura, ne quid habeat acerbitalis aut iniucunditalis oratio.

omid. lib. i. F. 10.

Nam vt de vita nihil dicam, cui nullam labem & maculam virulentæ linguæ aspergere potuerunt, illud certè constat inter omnes, quibus cursus meorum studiorũ & laborum notus est, me toto pectore amplecti Corpus doctrinæ, quod in his Ecclesiis & Academiis, Dei beneficio,

piè inuiolateque retinetur, nec vnquam discessisse à consensu expresso in scriptis Prophetis & Apostolicis, in tribus Symbolis, in Augustana Confessione, & in purioribus monumentis piæ vetustatis, & in hac fide Deum inuocare. Hæc constans & perspicua asseueratio, etsi aliquibus gloriosa videri potest, tamen & vera est, & mihi hoc tempore ad refutandas calumnias crudelium hypocritarum necessaria. Quòd si ex concursu calamitatum de genere doctrinæ, quod quisque sonat, iudicandum esset, nõ posset Ecclesia omnium ætatum atque temporum crimen hæreseos effugere, cùm nihil hoc cœtu fuerit, sit, aut deinceps futurum sit ærumnosius. Ego quidem, Deo adiutore, nec propter publica totius Ecclesiæ certamina & pericula, nec propter priuatas miseras & difficultates, vnquam hoc doctrinæ genus, quod amplexus sum, quod profiteor, quod etiam propagare cupio, abiiciam.

Vobis verò initiò polliceor studium & diligentiam in omni officio, quod à modesto & tranquillo hospite expectari potest. Academiae in clytæ & celeberrimæ auctoritatem vera animi reuerentia & subiectione colam, Professorum beneuolentiã honestis rationibus, quibuscunque sciam & potero, tuebor, perficiam etiam, ne amplissimus huius vrbs Senatus & ciues in me humanitatem desiderent. Hæc de me ipso breuiter simpliciterque præfatus sum, quia magis ex fumo lucem, quàm ex luce fumum dare cupio. Nunc quoniam iuuentutis excitandæ causã, hæc oratio habetur, dicam de causis, propter quas studia doctrinæ diuinitus traditæ colenda sunt, non tantum ab iis, qui sanctissimum Euangelij ministerium in Ecclesia paulò post sustinebunt, sed etiam ab omnibus, qui cura salutis suæ afficiuntur, & in his confusionibus rerum humanarum, necessariam doctrinam & salutarem consolationem expetunt.

Cùm

ORATIO DE

Cum autem omnia, iuxta Pauli præceptum, in nomine Christi, id est, in vera agnitione Filij Dei, fide & inuocatione facienda, & ad eiusdem Domini gloriam referenda sint, ordiar & ipse hanc adhortationem à pia gratiarum actione & precatione, nec dubito, quin pro vestra pietate similia vota facturi sitis. Primùm igitur tibi omnipotenti, æterno & vnico Patri Domini nostri Iesu Christi, vnà cum Filio tuo coæterno Iesu Christo & Spiritu tuo sancto gratias ago toto pectore, quòd pulsis tenebris Papisticis, quæ sunt Cimmeriis tristiores, Ecclesiæ senescenti, mirandam Euangelij lucem reddidisti, meque ad eius societatem immensa bonitate vocasti, & variis casibus & periculis iactatum, clemēter ad aliquam, vt spero, Ecclesiæ utilitatem seruasti. Deinde te supplex oro, vt propter Filium tuum Dominū nostrum IESVM CHRISTVM, quē voluisti pro nobis esse victimam *ἵ μὲν ἵπτιν, ἵν ἔτιν*, semper tibi in his regionibus Ecclesiam æternam voce Euangelij colligas & gubernes. Rege studia doctrinarū, & omnes Professores vtriusque Academiae Lipsicæ & VVitebergensis, quas tanquam dulces nutriculas amo, & cum obseruātia colo, mitigapœnas publicas & priuatas propter tuam gloriā, vt te in tota æternitate celebremus, & tibi gratias agamus.

Nunc igitur ad id, quod institui, accedo. Etsi enim agnosco, me suscepto argumento imparē esse, nec dubito, ex hoc ipso loco ab aliis, qui doctrinam Ecclesiæ magna cum laude & fructu in hac Academia auditoribus proposuerunt, splendide & copiosè omnia exposita esse, quæ ad excitanda & acuenda studia pietatis pertinent: tamen officij ratio, quod mihi consentiētibus huius inclytæ Academię suffragiis ab Illustrissimo & optimo Principe Electore commendatum est, à me postulat, vt de co-

dem argumento dicam, non quantum debeo, sed quantum possum, sic tamen vt mea oratio cōgruat ad vocem, quā Deus ipse Ecclesiæ tradidit. Sit igitur hoc iam à principio persuasum piæ iuuentuti, non solis Theologis, vt multi putant, sed toti generi humano concionari æternum Patrem clamātem de Filio, Hic est Filius meus dile-

ctus, quo delector, hunc audite. Nam huius mandati de audiendo Filio, tanta seueritas est, vt Deus ad Moysen ducem chori Prophetici dicat Deuteronomij 18. Qui verba eius quæ loquetur in nomine meo, audire noluerit, ego vltor existam, siue vt Petrus Actorum 3. hunc locum citās & illustrans, inquit: Omnis anima, quæ nō audiuerit Prophetam illum, exterminabitur ex populo Dei. Et psalmo 2. dicitur: Osculamini Filiū, ne quādo irascatur, & pereatis in via. Ex his dictis & permultis aliis, quæ breuitatis causa omitto, perspicuum est, necessariò discendam esse doctrinam Euangelij, & solum illum cœtum esse Ecclesiam, qui sine corruptelis retinet scripta Prophetica & A-

postolica. Quare cū secta Mahometi reiiciat libros Propheticos & Apostolicos, certissimum est, hanc sectam nō esse Ecclesiam Dei. Etsi autem Papa & hæretici iactitant, se esse Ecclesiam Dei, retinentem monumenta Prophetarum & Apostolorum, tamen quia affingunt dictis celestibus peregrinas opiniones, & defendunt manifesta idola, non sunt membra Christi, sed organa Diaboli. Iam verò satis constat, omnes saluandos oportere membra & ciues esse Ecclesiæ amplectentis Euangelium, & fundamenta ita retinētis, ne penitūs ignoret vllum articulum fidei, aut ne contraria dogmata defendat. Non enim fulgebit sapientia & iustitia Dei in illis, qui non inchoant eam in hac mortali vita, iuxta dictum: Superinduemur, si tamē non nudi reperiemur. Non ignoro, à quibusdam odiosè

exagi-

Matth 3 217

2 ad Cor. 5

exagitari vocabulum necessitatis, & à natiua sentētia detorqueri ad peregrinam, quasi de coactione loquamur, cum dicimus, necessariò discendam esse doctrinam Euāgelij, & necessariò credendum esse promissioni Euāgelij. Nos verò de ordinatione Dei æterna & immutabili loquimur, qua sancitum est, vt volūtati Dei creatura rationalis obtemperet, vel non obtemperans destruat. Hęc ordinatio immutabilis est mandati & debiti necessitas, sicut Paulus inquit, Debitores sumus Dei, non carnis. *Rom. 8* Opponamus igitur ignauix nostræ mandata de audiēdo hoc Filio, & de assidua lectione sacrorum librorum, & cogitemus horribilem ingratitudinem esse, cum Deus tanta bonitate se patefecerit, ne quidem audire eum velle. Vt enim violatio aliorum præceptorū displicet Deo, ita nulla res magis offendit Deum, quàm contemptus aut neglectio verbi ab ipso traditi per Prophetas, Christum & Apostolos.

Neque verò Deus tantum præcipit hoc studium, sed etiam promittit amplissima præmia omnibus, qui amplectuntur veram doctrinam fide & bona conscientia, & eam profiteri ac propagare volunt. Prima & summa promissio recitatur à Christo Iohan. 14. Si quis diligit me, sermonem meum seruabit, & Pater meus diliget eum, & veniemus ad eum, & mansionem apud eum faciemus. Hic cogitet pia mens, quid sit diligi à Deo, & quanta res sit, esse templum ac domicilium, non hominis aut angeli, sed viui & veri Dei, qui totam molem istam cum omni instrumento elementorum, corporum, spirituum, verbo, quo iussit, ratione, qua disposuit, virtute, qua potuit, de nihilo expressit in ornamentum maiestatis suæ, vt Tertulliani vtar verbis. Diligi à Deo, est recipi ab æterno Patre per misericordiam propter Filium, & donari Spiritu sancto,

qui est amor & lætitia substantialis inter Patrem & Filiū & fieri hæredem vitæ æternæ. Hæc bona tanta sunt, vt eorum magnitudo nec cogitari, nec vlla oratione satis exponi possit, & tamen adeo necessaria sunt, vt non habens hæc bona, sit aut maneat hostis Dei, & Deum contumelia afficiat. Etsi autem Deus omnibus creaturis adest, & earum substantias conseruat: tamen Ecclesiã suam sic discernit ab aliis creaturis, vt propriè faciat eam sibi templum & domicilium, & habitet in singulis sanctis. Præclare ergo Augustinus, Deus, inquit, est vbique per diuinitatis præsentiam, sed non est vbique per habitationis gratiam, sed in solis tantummodò fidelibus. Tunc autem in nobis fulget, tunc pectora complet, Mens pia cùm discit munera nosse Dei.

Neminem ego tam dissoluto animo esse arbitror, quin vehementer commoueatur legens vel audiens hanc amplissimam promissionem, qua nihil melius, nihil optabilius cogitari potest. Sed non minùs delectatur pia mens, cùm audit alteram promissionem, quæ extat Ioh. 15. Si manseritis in me, & verba mea manserint in vobis, quicquid volueritis, petetis, & fiet vobis. O inenarrabilè bonitatem & misericordiam Dei erga Ecclesiam sonantem Euangelij vocem, Non solùm præcipit, vt discamus Euāgelium, sed etiam addit amplissimas promissiones, vt inuitet nos ad studium verbi. Suprà affirmavit Filius Dei, membra Ecclesiæ esse eos, qui veram doctrinam amplectuntur & amant, non doctrinæ hostes, aut contemptores. Hic affirmat, fideles doctrinæ auditores & custodes non modò domicilium Dei esse, sed etiam à Deo exaudiri & defendi in periculis, quæ noctes & dies nos vndique circumstant. Ac sæpe mihi de hac dulcissima promissione cogitanti, venit in mentem eius nauis, in qua
Paulus

Paulus vehitur ex Iudæa in insulam vicinam Siciliae Meliten, quæ pene adhuc antiquum nomen retinet, vnde appellatos volunt catulos Meliteos. Eam nunc Hierosolymitanæ religionis equites Rhodo pulsi, muniunt, & sedem reliquarum suarum fortunarum fecerunt. Vt enim nauis Paulum vehens ex magna iactatione portum optatum vidit: Sic Ecclesia sonans & retinens incorruptam Pauli doctrinam, mirandis modis, quos non potest humana ratio prospicere, à Deo conseruatur. Hanc imaginem perpetuò nobiscum in mentibus circumferamus, & sæpe intueamur, nosque eius consideratione in his tumultibus & confusione Reipub. sustentemus. Quemadmodum autem hæc vnica nauis seruat omnes, qui in ea vehuntur integra: ita doctrinæ hostes aut cõtemtores non possunt inuocare Deum, nec dextera Dei proteguntur, iuxta tristissimam comminationem prouerbiorum i. vbi sapientia clamitans in plateis, id est, verbum Dei sonans in toto genere humano, accusat omnes negligentes & contemnentis vocem diuinam, & denuntiat eis pœnas, inter quas hæc extrema tristissima est, Tunc inuocabunt, & NON AVDIAM. Hoc fulmine si quis non mouetur, durior est scopulis & saxis rupis Sinai, quæ tremuerunt cùm ederet Deus Decalogum.

Sed redeo ad promissiones, quarum aliæ præmia Doctoribus & discipulis Euangelij in hac vita, aliæ præmia post hanc vitam pollicentur, De præmiis in hac vita psalmo i. dicitur: Omnia quæcunque faciet, prosperos habebunt successus. Nam Deus in hac vita sine vlla dubitatione compensat & ornat studium Euangelij magnis bonis, maiore luce & sapientia spiritali, robore fidei, consilio, consolatione, successu in gubernatione publica & domestica, pace, victu. Hæc bona omnia complectitur

Proverb. i

psalmus, comparans studiosum Euangelij palmę florenti, ac gignentem glandes odoratas, quibus non tantum inter mensas secundas primus honos habetur, sed etiam a medicis inter salutaria remedia locus attributus est. Nititur etiam in pondus palma, & consurgit in altum, quocumque magis premitur, hoc magis tollit onus. Ita pius, confirmatus verbo Dei, non cedit contrariis ventis, hoc est, impiis illecebris & terribilibus, sed quadam excelsa constantia hostium machinationes & irritos conatus despicit. De premiis vero aeternis Daniel dulcissime concionatur in extrema parte sui vaticinij: Doctores fulgebunt, quasi splendor firmamenti, & qui ad iustitiam multos erudiunt, sicut stellae in perpetua aeternitate. Non caeli puritas, non stellarum fulgor, non Solis claritas vincet hanc lucem, quam Deus doctoribus & discipulis Euangelij communicabit, cum erit omnia in omnibus. Sed nimis frigent pectora nostra in rebus tantis cogitandis. Excitati igitur tot praecipis & promissionibus, corrigamus hanc imbecillitatem & stuporem, & a Deo petamus, ut Spiritu suo sancto ardentem verbi amorem in nobis accendat.

Postquam autem bonae mentes didicerunt, praecipuum mandato diuino, ut sermo Christi habitet inter nos abunde, & hoc studium non tantum placere Deo, sed etiam habiturum ingentia praemia, sciant praecipuam causam esse, propter quam doctrinam & ministerium oportet audiri & conseruari, quia sic Deus colligit Ecclesiam, & non aliter, scilicet voce & cogitatione scripti Euangelij, cum auditur aut legitur, ut Roman. 10. dicitur: Quomodo credent sine praedicante? Fides ex auditu est. Et Iohan. 17. Christus inquit: Pater sanctifica eos in veritate, sermo tuus est veritas. Quemadmodum enim foetus in aluo matris alligatus est panniculo, qui Graece nominatur *χέλιον*, Latinis

Latinis secundæ, vulgò secundina: ita Ecclesia alligata est ad verbum, in quo Deus voluntatem suam patefecit. Ac vt foetus intempestiuis motibus rumpēs hanc fasciolam, fit *έντρομα*, id est, rudis & informis massa abortu edita: sic cū illuminationes & Enthusiasmi relicto verbo quæruntur, incidunt homines in hæc tria mala, quorum primum est amissio certæ doctrinæ, alterum amissio firmæ consolationis, tertium extinctio fidei.

Primū enim amittitur certa doctrina, quia cū mēs non regitur verbo scripto, homines fanatici fingunt opinioniones & cultus contra Legem & articulos fidei, vt ostendunt furores Ethnici & hæretici omnium temporum, quorum tanta turpitudine est, vt eam fugiat & reformidet oratio. Deinde cū corda in veris doloribus non sustentantur scripta promissione, paulatim merguntur in Epicureum contemptum Dei, aut desperatione opprimuntur. Has tempestates Esaias, tanquam gubernator in specula prospiciens, cap. 8. inquit: Ad Legem, & ad testimonium: Quod si non dixerint iuxta hoc verbum, non erit eis lux matutina, sed vagabuntur in terra duriter percussi & fame laborantes, cumque esurierint & irarum ardorem conceperint, maledicent regi suo, & Deo suo, & siue suspiciant in cælum, siue referant oculos ad terram, ecce angustia & tenebræ. Nam defatigati sunt in angustia, & errant in tenebris. Postremò hi quærunt afflatus, neque sciunt, neque discunt quid sit fides, quia non sustentant se cogitatione scripti verbi, cū dictum sit: Fides ex auditu est, auditus per verbum Dei. *Rom. 10*

Quid est autem tristius, quàm vagari inter tela Diabolorum sine certa doctrina, sine consolatione & sine exercitiis fidei & inuocationis? Rursus, quod præsidium maius est aduersus Diaboli sophisticam & tyrannidem, quàm munitum esse vera agni-

tionem & inuocationem Dei, firma & salutari consolatione & norma vitæ, quæ bona in solo verbo monstrantur. Et si enim philosophia elegans & utilis sapientia est, tamen non deducit nos ad Deum patefactum missione Filij & donatione Spiritus sancti, nec vulneribus naturæ nostræ efficaciam remedia adhibet, nec præcipuos cultus Dei monstrat. Lex verò Domini immaculata est, recreans animas, testimonium Domini fidele, sapientiam præstans paruulis, Mandata Domini recta sunt, lætificantia cor, præceptum Domini lucidum, illuminans oculos. Hæc diligentissimè consideranda sunt, vt inuitentur bonæ mentes ad amorem & studium lectionis, de qua Paulus inquit: Sis assiduus in lectione, doctrina & cōsolatione. Nam Filius Dei, vt dixi, non aliter colligit Ecclesiam, nec aliter vult esse efficax, nisi cogitatione verbi scripti. Quid quòd hic ipse Dominus: Θεός μὲν νόούμενος τῆ τῶν τερασίων ἐνεργείᾳ, ἄνθρωπος δὲ δεικνύμενος τῆ τῆς φύσεως ὁμοιωθείᾳ, vt ait Iustinus Martyr & Philosophus, in lucta quadraginta dierum, exemplo suo nos docuit, quanta sit vis verbi in magna vi tempestatum & concursu calamitatum. Cùm enim vndique acerrimè ab hoste Dei & Ecclesiæ oppugnaretur, non armis aut machinis æneis vsus est, sed verbo aliquoties citato ex libro quinto Moysi, qui Deuteronomium inscribitur, insidiatorem fregit ac debilitauit.

VI Ad hanc præcipuam causam illa quoque adiungatur, quòd in casu confessionis, non soli Theologi, sed omnes Christiani obligati sunt ad reddendam fidei suæ rationem, iuxta Petri præceptum, Parati estote ad reddendam rationem vestræ spei cum mansuetudine & timore. Nemo autem sine cognitione verè doctrinæ, & sine iudiciis veræ Ecclesiæ ad hanc apologiam potest accedere. Vt igitur sapiens Respublica in pace de bello cogitat, seque ad id fortiter

1 ad Timoth 4

cap 3

fortiter ac feliciter gerendum omni cura & cogitatione præparat: ita in tranquillitate, vt verbis Augustini vtar, comprehendenda est doctrina sapientiæ, quæ inter tribulationum turbines difficulter agnoscitur. Non enim facile inueniuntur in aduersitate præsidia, quæ non fuerint in pace quaesita. Moueantur pij horum temporum periculis, vt diligentiore cogitatione de hac causa suscipiant. Si quis enim aurea secula in hac mundi senectâ sperat, is mihi non dissimilis videtur piscatori, qui apud Theocritum inani imagine aurei piscis delectatur. Magna moles certaminum & periculorum in Ecclesiam senescentem impendet, non solum quia peccatis crescentibus poenæ iustissimo ordine crescunt, sed etiam quia maior nunc rabies est in Diabolismo metuëtibz terribile iudicium, quod paulò post exercebit Filius H O M I N I S, qui sub iudice stetit, vt videant impij eius gloriam, in cuius mansuetudine fremuerunt. Et vox diuina prædixit, in hac languida & delira mundi senectâ fore maiores confusiones opinionum, cultuum & morum quàm antea. Hac igitur prædictione & tristissimis spectaculis vicinorum regnorum velut è somno excitati, assidue versetur in lectione librorum diuinorum propter gloriam Dei, & vt ipsi necessariam consolationem in tam sæuis tempestatibus habeamus. Imò vt aliqui explicatione & propugnatione veræ doctrinæ vtiliter Ecclesiæ seruire, & præclarum depositum videlicet puritatem Euangelij ad posteros transmittere possint.

Quid, quòd non tantum in hac vita sæpe cum periculo vitz VII
 tæ, famæ & fortunarum cõfessio edenda est, sed etiam in postrema mundi die fidei & operum ratio nobis reddenda erit, vt grauissimè & verissimè à Tertulliano in libro de præscriptionibus aduersus hæreticos dictum est: A veritate diuertere nemini expedit, qui meminerit futuri iu-

dicij, quo omnes nos necesse est apud CHRISTI tribu-
nalastare, reddentes rationem in primis ipsius FIDEI. In
 hoc dicto insigni maximeque memorabili, particula v-
 niuersalis, & expressa mentio fidei, præcipua quadam di-
 ligentia obseruentur. Non ait solos Theologiæ Professo-
 res & pastores Ecclesiarum subituros esse post mortem
 illud terribile iudiciū, sed omnes homines sine exceptio-
 ne, vt 2. Corinth. 5. Paulus clamat, Oportet nos omnes
 stare coram tribunalis Iesu Christi, vt vnusquisque reci-
 piat in corpore, quod fecit, siue bonū siue malū. Deinde
 expressā mentionē facit fidei, vt nos doceat, militiā Chri-
 stianā cōsistere in fide & bona consciētia, & à Deo dāna-
 ri non modò lapsus contra conscientiam, sed etiam erro-
 res cum fundamento, seu cum Lege & articulis fidei pu-
 gnantes, siue homo sciens, siue ignorans eis assentiatur.
 Nam inter peccata mortalia seu regnantia, quæ Pau-
 lus nominat opera carnis, non tantum adulteria, carnes &
 furta, sed etiam hæreses & idola recensentur. Eum igitur
 cursum in hac vita singuli pij teneant, vt fugiant vtrumq;
 scopulum, errores dico contrarios Legi & Euangelio, &
 peccata contra conscientiam, & ad illud iudicium initia
 sapientiæ & iustitiæ æternæ afferant. Nam prorsus neces-
 sarium est in hac mortali vita inchoari sapientiam & iu-
 stitiam æternam, sicut scriptum est, Superinduemur, si ta-
 men non nudi reperiemur. Et Filius Dei ante postremum
 agonem hanc descriptionem vitæ æternæ tradit: Hæc est
 vita æterna, vt agnoscant te solum esse verum Deum, &
 quem misisti Iesum esse CHRISTVM. Ad hanc verò cæle-
 stem Academiam, in qua videbimus Filium Dei, Patres,
 Prophetas & Apostolos, & eorum fruemur doctrina & fa-
 miliaritate, nemini patet aditus, nisi prius in hac mortali
 vita eius doctrinæ elementa didicerimus, quam ipse no-
 bis tradidit.

Confes-

Gal. 5

2 Cor. 5

Joban. 17

Conferamus etiam, si placet, verbi diuinitus traditi IIIX.
 possessionem cum aliis bonis, quæ humana infirmitas
 præcipuè expetit. Quærentur à maxima multitudine ge-
neris humani non conuersa ad Deum, honores, volupta-
tes, earumque instrumenta. Sed hæc aut deserunt nos an-
 te migrationē ex hac vita, aut à nobis deseruntur. Nam ho-
 nor quidem vanus est, quia aut simulatus est, cum omnes
 homines natura superbi & inuidi sint, aut non est diutur-
 nus, vt ostendunt exempla Miltiadis, Aristidis, Themisto-
 clis, Cimonis, Camilli, Bellisarij & aliorum innumerabi-
 lium, quibus ingrata patria anguinam mercedem repen-
 dit. Voluptates verò quamuis concessæ, nec locorū sunt
 omnium, nec temporum, vt Cicero ad Atticum scribens,
 inquit, tantis malis vrgeri Rempublicam, & tam graui-
 a pericula optimo cuique impendere, vt penitus sibi ex-
 animo & villæ & huiusmodi delectationes exciderint.
 Et Vlysses Iliad. 9. ad Achillem inquit; ἀλλ' ἔδαινος ἑτηράτω ἔργα
 μέμνησιν. Nec sunt nobis conuiuia curæ vlla satis. Nam ho-
 nestæ & concessæ voluptates tranquillum tempus requi-
 runt. Quid tam porrò incertum est, quàm opulentia? vt
 in versu peruulgato dicitur: Irus & est subitò, qui modò
 Cræsus erat.

Quint. lib. 3. Trist. 2. 1. 1.

At VERBVM nullo loco aut tempore sui studiosos de-
 ferit, sed in rebus secundis & aduersis semper nos docet,
 consolatur, regit consilio, confirmat contra illecebras &
 terriculamēta, deniq; amissis omnibus bonis, sicut tandē
 ea in morte amitti necesse est, nobis præsto est, & aditum
 ad eam vitam patefacit, quæ est sola vita nominanda. Nā
 hæc vita sine verbo, quid aliud est quàm carcer & magna
 miseria? Quamobrem cum Maria eligamus optimā par-
 tem, quæ nullo vnquam tēpore à nobis auferetur, & quæ-
 ramus bonas margaritas, easq; inuentas diligenter asser-
 uemus.

Lucæ 10

Et quoniam margaritarum inentio facta est, repetam earum generationem, de qua nos ipsum tempus admonet, ex Theophrasto, & hanc narrationem ad imaginem verbi & Ecclesiæ breuiter accommodabo. In initio veris sua quadam natura mirabili siti conchæ appetunt rorem cælestem. Hunc cum in littus repentes & hiantes hauserunt, nascitur ex eo rore & conchæ carne, cuius odor optimus est, gemma pellucida aliàs aurei, aliàs argentei coloris, & mirificam vim habens in pellēdis venenis & medicatione cordis humani. Fit autem generosior, cum crebræ sunt magnæ tempestates, donec conchæ sunt grauidæ. In hac narratione dulcissima imago verbi & Ecclesiæ proponitur. Vt enim concha sitiens appetit rorem, & hoc hauusto concipit gemmam cordibus salutarem: sic Ecclesia cum in veris doloribus vndiq; quærit consolationes, & re ipsa experitur, se non iuuari humanis cogitationibus, tãdem decurrens ad vocem Euangelij, tãquam ad rorem cælestē, incipit acquiescere, sicut in psalmo dicitur, Eloquium tuum viuificauit me. Deinde vt hæc gemma agitata fluctibus & procellis fit generosior: ita lux fidei inter certamina crescit: sed hæc allegoria suo loco vberius explicari solet.

q. 21. 129

Haftenus mōstravi præcipuas causas, propter quas verbum Dei assiduè legendum, audiendum & cogitandum est, nec dubito, bonas mentes earum consideratione permoueri.

Antequam verò finem dicendi facio, breuiter confutanda videtur opinio, quæ multos à studio & amore verbi non sine iactura gloriæ Dei, & sine periculo animarum abducit. Multi enim non admoniti hac persuasione fascinati sunt, vt existiment, studium verbi tantum ad eos pertinere, qui paulò post ad gubernationem Ecclesiæ accessuri

furi sunt, nec philosophiæ, artis medicæ & ciuilibus scientiæ studiosis valde necessariam esse cognitionem doctrinæ monumentis diuinis comprehensæ. Hic error animis eripiendus est, & pia iuuentus admonenda est, vt cogitet, Academias Christianas non esse scholas Arcefilæ, sed reliquorum studiorum gubernatricem, & vt ita dicā, Architectonicam esse doctrinam Propheticam & Apostolicā.

Philosophi Arcefilæ

Nam maximè dignum est homine Philosopho, quærare veram de Deo doctrinam, vt Plato in sexta epistola grauitè dixit: Ita rectè philosophabimur, si Deum agnoscemus vniuersæ naturæ patrem, causam & gubernatorem esse, ei que iuste viuendo obtemperabimus. Hæc vna est non *diuina* disciplina & vera philosophia. Non igitur fastidiant studiosi philosophiæ doctrinam Ecclesiæ, quam ipsa collatio ostendit perfectiorem esse, sed ad culturam literarum & humanitatis adiungant veram Dei reuerentiam, & philosophiam illorum maximè detestentur, qui putant, eò se plus videre cæteris, quod vel religiones contemnere audent, vel de omnibus sententiis Pyrrhonio more in vtramque partem disputare solent. Quid dicam de arte Medica? quæ bonis ingeniis hortatrix est, ad agnoscendum Deum, & ad cogitationem de religione. Nemo enim vestigia Dei impressa naturæ aut plura aut illustriora videt, quàm Medici.

Nam omnia in fabricatione humani corporis plena sunt artis, consilij & significationum. Deinde artificiosa distributio remediorum, testatur, cõditorem amantem esse hominum, quia res tam multæ præcipuè ad humanos vsus factæ sunt. Etenim alia remedia bilem, alia pituitam trahunt, aliæ herbæ opitulantur cerebro, aliæ cordi, aliæ pulmone, quædam pectori, nonnullæ epati. Nulla denique plantula, quanquam spreta, temerè nascitur, nulla non

ad certos & magnos vsus diuino consilio ordinata est. Et quia in tanta varietate morborū, Medici spectatores sunt multarum ærumnarum, fieri non potest, quin causas querant, vnde tot non solum morbis, sed etiam maioribus calamitatibus obnoxia sit hæc præstans & infirma natura. In hac consideratione de peccati origine, magnitudine & pœnis admonentur.

Quid præterea potest esse tam apertum tamque perspicuum, quam politicam sapientiam, cum à Deo describitur, nec felicem nec salutarem esse? Magna vis ingenij fuit in gubernatoribus Atticis, Pericle, Alcibiade, Demosthene & Demade, & magnos labores hi viri sustinuerunt. Sed quid sunt omnes ipsorum res gestæ à principio vsque ad finem, nisi contentiones exitiales ipsis & patriæ? Hæc magna & ineffabilis miseria est, frangi & consumi tantum perniciosissimis laboribus. Talium exempla intuentes expauescamus, & ardentissimis votis Deum oremus, vt faciat nos vasa misericordiæ, & organa salutaria Ecclesiæ, patriæ & nobis ipsis. At Ioseph, Moyse, Dauid, Daniel, Esdras, Nehemias res magnas & salutare gefferunt, quia à Deo gubernationem petiuerunt, & hanc normam in suis politiis secuti sunt, de qua in psalmo dicitur: *Lucerna pedibus meis verbum tuum, & lumen semitis meis. Ac ne quis eorum, qui olim ad Remp. accessuri sunt, dubitet de voluntate Dei, postulantis studium verbi à viris politicis, is memoria repetat expressum mandatum, Deuter. 17. quod præcipit, vt rex discat legem, & eam sequatur in tota gubernatione. Hæc enim sunt verba Moyse: Postquã federit in solio regni sui, describet sibi Deuteronomium legis huius in volumine, accipiens exemplum à Sacerdotibus Leuiticæ tribus, & habebit secum, legetque illud omnibus diebus vitæ suæ, vt discat timere Dominum Deum suum*

suum, & custodire verba & ceremonias eius, quæ in Lege præcepta sunt. Huic præcepto, vt alia exempla omittam, obtemperans laudatissimus Princeps Alphonfus rex Hispanicus & Neapolitanus, perlegit integra Biblia quater & decies. Vt enim Iulius Cæsar media inter prælia semper stellarum cælique plagis superisque vacauit, ita hic Princeps inter arma, tubas & classica nunquam de manibus scripta Prophetica & Apostolica posuit. Laudatur à Cicerone Scipio Africanus, qui libros Xenophontis de Cyri institutione, in quibus nullum officium prætermisum est diligentis & moderati imperij, etiam in castris legere solebat. Sed plus veræ laudis habet hæc assidua lectio librorum diuinorum, qui non sine causa fontes Israël sanctissimi & augustissimi nominantur. Quòd si quem sapientiæ iuris deditum, aut præceptum diuinum, quod nõ est vni politiæ traditum, sed cùm sit naturale, ad omnes politias pertinet, aut exemplum laudatissimi Principis Alphonfi parum mouet, ista tamen consideret præsentem formam religionis & Reipublicæ, ad quam nemo sine cognitione doctrinæ Christianæ satis ornatus potest accedere.

*ad Quintum Fratrem,
lib i*

Quemadmodum enim tranquillo mari quilibet nauatarum vectorumque gubernare potest, vbi autem sæua orta tempestas est, ac turbato mari, rapitur ventis nauis, tum viro & gubernatore opus est, vt apud Liuium Fabius ait; ita in hoc perturbato statu religionis & Reipublicæ non tantum politica prudentia opus est iis, qui consiliū Regibus & Principibus daturi sunt, sed etiam hac cælesti & diuina sapientia, quæ non properat ad pœnam ante legitimam cognitionem, sed re diu multumq; agitata, discernit quid sequendum aut fugiendum sit.

Hæc, fretus intelligentia vestra, coniuncta cum pari

STVDIIS DOCTR. CHRISTIANÆ.

beneuolentia, differo breuiùs, quàm causâ desiderat, vòs-
que reuerenter & amanter oro, vt pro excellenti huma-
nitate vestra, orationem multò tenuiorem, quàm vt argu-
menti magnitudini respondeat, boni consulatis.

Vt autem exitus orationis cum principio congruat,
æternum Deum Patrem Domini & Saluatoris nostri I E-
S V C H R I S T I toto pectore oro, vt necessarię doctrinæ
studia & eorum hospitia perpetuò conseruet ac tueatur.
Eundem etiam inuoco ad gratiam Magnificentia, Excel-
lentia & humanitati vestrę pro me referendam, quoniam
mihi nequaquam satis facultatis est pro meo animo, atq;
vestro erga me merito, cumq;ue similia officia red-
dere non possim, acceptorum tamen à vobis
constantissimam, Deo adiutore,
memoriam conseruabo.

D I X I.

Præfa.

PRAEFATIO IN LOCOS
THEOLOGICOS PHILIPPI

Melanthonis post habitam orationem

2. Martij, Anno M. D. L X I I I.

IGNITA Somnium doctrinarum in duabus rebus consistit. Primum in certitudine seu veritate doctrinae. Deinde in necessitate seu utilitate, quam vnaquaque doctrina vel Ecclesiae vel societati humanae affert. De necessitate huius doctrinae Christianae hesternae praefationis cula aliquid diximus. Nam rei amplitudo superat non modò meam tenuitatem, quam libèter agnosco & deploro, sed etiam omnium angelorum & hominum sapientiam & eloquentiam. Quae enim oratio huic argumento par esse potest, in quo dicendum est, quantum verbo Dei dandum aut tribuendum sit? Quare hac parte omissa, de altera, hoc est, de veritate & certitudine doctrinae Christianae pauca in hac & sequentibus aliquot lectionibus dicemus, quod spero futurum non sine fructu & utilitate iuventutis. In philosophia duae sunt normae certitudinis, vna est notitia principiorum, quorum alia vocantur practica, alia speculabilia. Haec principia sunt notitiae nobiscum nascentes, ex quibus Mathemata & doctrina physica extruitur. Alia sunt practica, ex quibus philosophia moralis extracta est. Altera norma certitudinis est vniuersalis experientia, de qua omnes sani eodem modo consentiunt. De his normis certitudinis, quae à Stoicis *κείθηια* appellantur, in Dialecticis & tota philosophia saepe dici solet. In doctrina autem Ecclesiae vnica est norma certitudinis, quae nominatur patefactio diuina. Ad hanc confirmandam & illustrandam colliguntur à pia vetustate septem gradus testimoniorum, quorum primus sumitur ab ipsa doctrinae antiquitate. Est enim doctrina Ecclesiae prima & antiquissima, & antecellit omnibus aliis religionibus ac sectis laude antiquitatis. Secundus gradus continet praedictiones propheticas de maximis rebus, videlicet de regno Christi & quatuor mundi monarchiis. Tertius complectitur

primus sumitur ab ipsa doctrinae antiquitate. Est enim doctrina Ecclesiae prima & antiquissima, & antecellit omnibus aliis religionibus ac sectis laude antiquitatis. Secundus gradus continet praedictiones propheticas de maximis rebus, videlicet de regno Christi & quatuor mundi monarchiis. Tertius complectitur

PRAEFATIO IN LOCOS TH. PHIL. MEL.

miracula, vt resuscitationem mortuorum & alia, quæ sunt opera
IV solius naturæ omnipotentis. Quartus est ipsum genus doctrinæ,
videlicet Lex integra & promissio de Mediatore, ignota rationi
humanæ sine reuelatione diuina, iuxta dictum: Filius qui est in
V sinu &c. Quintus est experientia spiritualis in vera poenitentia seu
conuersione ad Deum, id est, in veris pauoribus ortis ab agnitione
iræ Dei aduersus peccatum, & in fiducia & spe veniæ. De hoc gra-
du Paulus Rom. 8. inquit: Ipse Spiritus sanctus dat testimonium
VI spiritui nostro, quòd sumus filij Dei. Sextus est fortitudo marty-
rum in suppliciis & in vincendis omnibus impiis illecebris & ter-
VII ricolamentis Sathanæ & omnium tyrannorum. Septimus est
deletio impiarum sectarum & omnium hostium Ecclesiæ, tyran-
norum & aliorum. Cùm autem argumentum per se sit amplissi-
mum, in quo nemini potest deesse oratio: summa sequar tantùm
fastigia rerum, & iunioribus saltem monstrabo fontes, ex quibus
sumuntur illa testimonia, & quædam dictabo. Scio enim, cùm
verba tantùm sparguntur in aërem, iuuentutem non assuefactam,
facile ea quæ dicta sunt, obliuioni tradere. Nequetamen ob-
ruam auditores prolixis dictatis, sed dabo operam,
vt mediam viam inter declamationes
& dictata teneam.

O R D O

ORDO LOCORVM ET CA-

pitum, quorum explicatio in hoc
libro continetur.

INTIMATIO seu scriptum publicè propositum in Academia
Lipsensi, quo continetur significatio de prælectione Locorum
Theologicorum.

Oratio de studiis Theologicis.

PROLEGOMENA.

I.	De certitudine doctrinæ Christianæ.	fol. 1.
II.	De methodo & ratione docendi & discendi doctrinam Ecclesiæ
propriam.	14.

LOCVS DE DEO.

I.	De patefactione Dei.	25.
II.	De discrimine veræ & falsæ inuocationis	33.
III.	Quid sit DEVS.	41.
IV.	De proprietatibus DEI.	43.
V.	De vnitæte essentiæ diuinæ.	49.
VI.	Regulæ de actionibus Dei internis & externis.	51.
VII.	Declaratio vocabulorum essentiæ & personæ.	54.
VIII.	Confirmatio articuli de Trinitate.	58.
IX.	De discrimine trium personarum diuinitatis.	63.
X.	Quid interfit inter nasci & procedere.	65.

LOCVS DE FILIO DEI.

I.	De appellationibus Filij Dei.	278.
II.	De diuina natura in Christo.	80.
III.	Historica de hæresibus & Synodis.	87.
IV.	Refutatio Samosatani.	91.
V.	Refutatio Arii.	99.
VI.	Solutio obiectionum Arii.	103.
VII.	De vnione duarum naturarum in Christo.	105.
VIII.	Refutatio Nestorij & Eutythis.	111.
IX.	De communicatione Idiomatum.	116.
X.	De fuga mortis in Christo.	125.
		129.

	LOCVS DE SPIRITV SANCTO.	163.
I.	De vocabulo Spiritus.	164.
II.	Quid fit Spiritus sanctus.	166.
III.	Quòd Spiritus sanctus fit persona.	170.
IV.	De æternitate Spiritus sancti.	181.
V.	De processione Spiritus sancti.	178.
VI.	De beneficiis Spiritus sancti.	182.
VII.	Quibus detur Spiritus sanctus.	197.
VIII.	Quomodo excutitur Spiritus sanctus.	199.
IX.	Applicatio doctrinæ hætenus traditæ ad vsum.	202.

	LOCVS DE CREATIONE.	213.
I.	Quid fit Creatio, & de causis Creationis.	221.
II.	De circumstantiis Creationis.	227.
III.	De creatione hominis, & de imagine Dei.	231.
IV.	De prouidentia diuina.	235.
V.	Collectio Demonstrationum de prouidentia.	240.
VI.	Refutatio præcipuæ obiectionis contra prouidentiam.	258.

	LOCVS DE CAUSA PECCATI.	279.
I.	Quòd peccatum non fit substantia.	281.
II.	Quòd DEVS non fit causa peccati.	284.
III.	De causa contingentia.	290.
IV.	De discrimine inter vocabula, quibus scriptores Ecclesiastici vtuntur, videlicet <i>αἰτία</i> , <i>αἰτία</i> , & <i>αἰτία</i> .	293.
V.	Solutio quarundam obiectionum.	297.

LOCVS DE LIBERO ARBITRIO, 324.
feu de viribus humanis.

I.	Narratio exponens certamina Ecclesiæ & hypocritarum de libero arbitrio.	327.
II.	Explicatio Methodica liberi arbitrij. 1. An fit. 2. Quid fit. 3. Quale sit. 4. Quare fit in natura rationali. 5. Quid à pec- cato originis differat.	336.
III.	Refutatio Pelagianorum.	349.
IV.	Refutatio Manichæorum.	359.
V.	Expolitio veræ sententiæ, distributa in propositiones negati- uas & affirmatiuas.	363.

VI. Testi-

V I.	Testimonia antiquitatis de vera sententia.	376.
V II.	Solutio obiectionum, quæ aduersari videntur veræ sententia.	386.
V III.	De impedimentis libertatis.	397.
L O C V S D E P E C C A T O.		426.
I.	Quid sit peccatum in genere.	428.
I I.	De prima diuisione peccati in originale & actuale.	432.
I I I.	De causis & effectibus peccati originis.	440.
I V.	De reliquiis bonorum in homine post lapsum.	447.
V.	An post baptismum in renatis maneat peccatum.	451.
V I.	De discrimine peccati venialis & mortalis.	453.

FINIS INDICIS PRIMÆ PARTIS

L O C O R V M T H E O L O G I C O R V M

Victorini Strigelij.

CERTITVDINE DOCTRI-
N AE CHRISTIANAE.

*Ante inchoationem loci de Deo, hac duo prolegomena
explicantur. 1. de certitudine doctrinae Christianae.
2. de methodo seu de ratione docendi & discendi do-
ctrinam Ecclesiae propriam.*

LAVDANDA est Iustini Martyris, Tertullia-
ni, & aliorum piorum diligentia, qui college-
runt aliquot gradus testimoniorum de doctri-
na Ecclesiae: non solum ad refutandos Ethni-
cos, sed etiam ad nos ipsos confirmandos: vt
statuamus hanc solam esse veram de Deo do-
ctrinam, quae est literis mandata per Prophetas, Euangelistas &

Apostolos, Alias vero sectas omnes, & earum opiniones pugnantes cum verbo diuinitus tradito esse praestigias à Diabolo ortas. & in mundo propagatas, vt Deus contumelia afficiatur, & vt magna pars generis humani à Deo auulsa in aeternum exitium praecipitetur.

Ex scriptoribus Ecclesiasticis Graecis, qui statim secuti sunt Apostolos, vetustissimi sunt Iustinus Martyr & Philosophus: & Irenaeus, quem tamen antecessit Iustinus, quia Irenaeus citat dicta & testimonia Iustini lib. 4. & 5. contra haereses. Ex Latinis duo sunt vetustissimi Tertullianus

& Cyprianus. Iustini Martyris historias qui scire vult, legat librum 4. histor. Eccles. Eusebij, cap. 16. 17. 18. In quibus locis Eusebius multa historica repetit ex Apologiis duabus Iustini, quarum alteram scripsit ad Senatum Romanum: alteram ad Marcum Antonium pium, qui anno c. & x x x i x. aut circiter post Christum natum fuit Imperator Romanus.

Cyprianus sanctus Martyr tanti fecit scripta Tertulliani propter antiquitatem & acumen auctoris, vt ad Scribam domesticum saepe dixit-

rit: Da mihi Magistrum, sic appellans Tertullianum: Nul-um etiam diem abire passus est Cyprianus, in quo non aliquid ex Tertulliano legerit. Hortor autem studiosos vt legant duas Apologias Iustini, & Apologeticum Tertulliani. sunt enim lectione dignissima.

Hos gradus testimoniorum vtilissimum est sæpe multumque considerare.

Ac primus quidem gradus, quem Iustinus & Tertullianus maxime vrgēt, sumitur ab antiquitate. Nam siue *ἀρχαιολογίαν* siue *νομοθεσίαν* spectes, ipsa collatio scriptorum Moyficum monumentis Ethnicis ostendit Ecclesie doctrinam primam & antiquissimam esse.

In lectione Moysis tria sunt obseruanda. 1. *ἀρχαιολογία*, id est, prima Ecclesie historia. 2. *νομοθεσία* sacrorum & legum ratio. 3. Promissio de Mediatore, quæ nō extat in libris philosophorū.

Nulla enim in toto genere humano extant scripta, quæ a rerum initiis cōtinuam seriem annorum monstrant, nisi sola historia Moyfi & Prophetarum.

In Genes. cap. 5. extat catalogus patrum, qui vixerunt ante diluuium annos 1656. In cap. 11. eiusdem libri extat catalogus patrum à Nohe & Sem, vsque ad Abraham, postea continua histo-

ria Ecclesie extat in libris Moyfis & prophetarum vsque ad monarchiam Persicam, quæ annis circiter 500 antecessit aduentum Christi in carnem.

Hanc perspicuam asseuerationem confirmat Eusebius libro 10. preparat. Euangelicæ, testimonio Aphricani sapientissimi & diligentissimi Scriptoris historiarum, qui inquit: Ante initium Olympiadum nihil certi in historiis Græcis recitatur, sed omnia sunt plena confusionis & dissonantiæ.

Eusebius scripsit libros 15. de præparatione Euangelica, in quibus refutat Ethnicas religiones, & colligit hos septem gradus testimoniorum. Scripsit præterea decem libros de demonstratione

Euangelica contra Iudæos pertinaces, qui negant Christum apparuisse.

Incoantur

Incoantur autem Olympiades Græcorum anno 2. Iotham, qui fuit auus pij & felicitis regis Ezechia.

retro numeres, peruenies vsque ad secundum annum Iotham.

Et paulo post idem Africanus inquit: Quicquid apud Græcos vetustatis laude excellit, id omne longo interuallo Mosen sequitur.

Quod verò ad νομοθεσίαν attinet, teste vtamur Strabone, qui libro Geograph. 16. clarè affirmat, omnium legum in mundo antiquissimas esse Mosaicis.

autem Eusebius & in libris Moyfi & Platonis de legibus: Considerandam esse ἀρχαιολογίαν historiarum antiquitatem, & νομοθεσίαν legum autoritatem. Narrat Moses in Genesi & Exodo historias primorum patrum, & initia Ecclesie populi Iudaici. Postea exponit leges non humana, sed diuina autoritate sancitas. Eadem methodo vtitur Plato in libris de legibus.

Hæc cum ita sint, teneamus Tertulliani regulam traditam in libro aduersus Praxeam:

Id esse verum quodcunque primum, id esse adulterinum quodcunque posterius.

Meminerimus etiam eiusdem autoris verba in Apologetico aduersus gentes, quæ infigne encomium librorum Moyfi continent. Primam instrumentis autoritatem summa antiquitas vendicat. Apud vos quoque religionis est instar, fidem de temporibus asserere. Omnes itaque substantias, omnesque materias, origines,

Hoc fit manifestum per ἀνάλογιν. Certum est enim ex Græcis historiis, qua Olympiade fit Alexander natus, videlicet 3. Olympiade. Iam si ab illo tempore

Herodotus incoat suas historias à Cyro, & fatetur ipse sine robore ea quæ antecesserunt Persicam monarchiam, magna ex parte esse incerta & fabulosa.

Eusebius li. 12. preparat. Euangel. disertè scribit, Platonem esse imitatore[m] Moyfi in libris de legibus. Qui libri Platonis, velut gemmæ insignes inter reliqua eius scripta eminent. Monet

Hanc regulam bis repetit Tertullianus in libro aduersus Praxeam, & in libro de præscriptionibus aduersus hæreticos.

Primum est, quod est traditum à Prophetis & Apostolis.

ordines veterani cuiusque styli vestri gentes etiam plerasque & vrbes insignes, historiarum causas & memoriarum, ipsas denique effigies literarum indices custo desque rerum, & tuto adhuc minus dicimus, ipsos inquam Deos, ipsaque templa & oracula & sacra vnus interim Prophetæ scri nium seculis vincit, in quo videtur thesaurus collocatus totius Iudaici Sacramenti, & inde etiam nostri.

Cicero disputans de immortalitate animæ in Thusc. quæst. vtitur probatione sumpta ab antiquitate. Autoribus, inquit, ad obtinendam hanc sententiã vti possumus, in primisq; antiquitate: quæ quo propius aberat ab ortu & diuina progenie, eò melius quæ erant vera cernebat.

Huic memorabili dicto adiungantur verba Iustini Philosophi & Martyris, quæ extat in Apologia pro Christianis scripta ad Antonium pium Imperatorem: Moses antiquior est omnibus scriptoribus Græcis, & quæcunque Philosophi & Poetæ de immortalitate animæ & de pœnis post hanc vitam, & de consideratione cælestium dogmatum scripserunt, ea à Prophetis mutuati sunt tanquam semina veritatis.

Fons doctrinæ Christianæ est primus liber Moyli. Nam in tribus capitibus primis semina totius doctrinæ Christianæ sparguntur.

II Secundus gradus completitur vaticinia Prophetarum de Christo, de serie monarchiarum, & de aliis rebus magnis, quas Deus soli Ecclesiæ patefecit. Nam de tempore aduentus Messiaæ docent nos vaticinia Iacob Patriarchæ Genes. 49. & Danielis 9.

et felicem & faustum, cui omnia cedunt & prona sunt. Est autem sceptrum à Iudæis ablatum, cum Pompeius sexaginta annis ante Christum natum in Sabbatho cepisset vrbem. Postea Herodi à Iulio & Augusto regnum fuit concessum.

Patriarcha Iacob cum vocatus esset ad vitæ exitum, & singulis filiis, qui erant numero duodecim futuros rerum euentus prædixisset, Iudæ, qui erat quartus inter filios, hoc vaticinium tradidit: Non auferetur sceptrum de Iuda, & dux de scemore eius, donec veniat Siloh, id est, Messias. Nam ipsa appellatio signifi-

De loco autem notæ sunt Micheæ 5. ca. & Hag. 2. cap. prædictiones.

De miraculis Christi Esaias ca. 35. perspicuè vaticinatus est. Tunc aperientur oculi cæcorū, & aures surdorum patefient, tunc saliet claudus sicut ceruus, & soluta erit lingua mutorum.

Sed multò clarius idem Prophetæ de passione & resurrectione Christi concionatus est capite 53.

Prædixerunt etiam vates nostri vniuersalem vocationem gentium ad societatem æternæ Ecclesiæ, & perpetuam vastationem politiæ Iudaicæ post exhibitum Messiam.

Adde huc feriè monarchiarum prædictam à Daniele cap. 2. & 7. Adde etiam oracula eiusdem Prophetæ de Antiocho Eupiphane ca. 8. & 11. qui est typus regni Pontificij, & de Mahomete cap. 7.

eius. Pedes partim lutei, partim testacei significant Romanum imperium & eius reliquias. Eadem prophetia repetitur cap. 7. vbi prima monarchia comparatur leoni, secunda vrfo, tertia pardo, quarta bestię truculentæ.

His prædictionibus nostrorum vatum euentus respondisse, testantur historiæ non solum Ecclesiæ sed etiam Ethnicæ.

Veni enim Christus Dominus & Saluator noster eo ipso tempore, de quo Prophetæ di-

Haggeus qui gubernauit Ecclesiam vnà cum Zacharia post reditū populi ex Babylone, prædixit Messiam traditurum esse suam doctrinam, & editurum miracula in templo secundo. Sic enim inquit: Magna erit gloria domus istius nouissimæ, maior quàm primæ domus.

Esaias propter perspicuitatem prophetiæ de Christi passione à multis dictus est Euangelista.

Cùm gentes appellantur, cogita chaos quoddam errorum, idolorum, scelerū, turpitudinū.

Daniel cap. 2. interpretatur somnium regis Babylonicij Nabuchodonosor, de quatuor monarchiis. Primum caput aureum significat primam monarchiam. Pectus argenteum, Persicam. Tibiæ seu pedes ænei significant regnum Alexandri & successorum

Testimoniū Iosephi de Christo, quod extat lib. 18. ἀρχαιολογίας cap. 4. Extitit eo tempore

xerunt: & natus est in Bethle-
hem: & genus doctrinæ, quod
profitebatur, confirmauit resu-
scitatione mortuorum, & aliis
mirandis factis congruentibus
ad vaticinium Esaiæ. Constat
præterea hunc Dominum cru-
cifixum esse secundum Scriptu-
ras Prophetarum, & tertio die
resuscitatum, Apostolis man-
data dedisse de colligenda Ec-
clesia, non tantum ex semine A-
brahæ, sed etiam ex omnibus
gentibus.

rediuuius, quandoquidem diuini Prophetæ & hoc & alia admiran-
da de eo vaticinati fuerant, & ad hodiernum vsque diem, quæ ab eo
est cognominata, Christianorum gens non defecit. Hæc ille.

Hanc collectionem Ecclesiæ
secuta est deletio politix Iudai-
cæ & perpetua vastitas. Etsi e-
nim instauratio aliquoties ten-
tata & incoata est: tamen hi co-
natus contra decretum Dei ina-
nes & irriti fuerunt.

ex magno interuallo aspicere ruinas & rudera Ierosolymæ. Secun-
dò sub Iuliano Apostata, quo iubente & adiuuante eandem rem ten-
tarunt, sed infelici pariter euentu. De quo his verbis scribit Ammia-
nus Marcellinus: Iulianus imperij sui magnitudinem memoria o-
pum gestiens propagare, ambitiosum quondam apud Hierosoly-
mam templum, quod post multa & interneciua certamina obsiden-
te Vespasiano, postea à Tito ægrè est expugnatum, instaurare sum-
ptibus cogitabat immodicis, negotiumq; maturadum Alipio dede-
rat Antiocheni, qui olim Britannias procurauerat præfectus. Cùm-
que is rei eidem fortiter instaret, Alipius, iuuaretq; prouinciarum rector,

metuendi

Iesus vir sapiens, siquidem virum
eum dicere fas est. Erat enim o-
perum opinionem fidemque o-
mnem excedentium, effector, &
hominum eorum, qui libenter
veritatem complecterentur, Ma-
gister. Multos enim simul & ex
Iudæis & ex Græcorum super-
stitione in disciplinam suam asc-
iuit, Christus is fuit. Et cùm eum
principum apud nos virorum de-
latione Pilatus crucis supplicio
affecisset, non tamen, qui antea
erant eum complexi, confectari
superfederunt. Apparuit quippe
illis tertia post die superstes &

Iudæi etiam post deletum tem-
plum & urbem bis conati sunt
instaurare Ierosolymam. Primum
sub Hadriano, instinctu Ducis
furiosi cuiusdam Bencosban,
sed illa multitudo repressa est ab
Hadriano, qui postea interdixit
cæteris Iudæis, vt non auderent

metuendi globi flammæ prope fundamenta crebris insultibus erumpentes fecere locum exultis aliquoties operantibus. Hocq; modo elemento obstinatius repellente cessauit inceptum.

Quid dicam de serie Monarchiarum quam Deus voluit Ecclesiæ notam esse, quia vult sciri has humani generis confusiones non fore sempiternas, sed aliquando finem futurum esse, & securam meliorem Ecclesiæ vitam. vult item sciri, quo tempore Filius Dei se patefacturus fuerit hominibus, & postea in fine mundi iudicaturus.

Tres sunt formæ Reipublicæ. Prima dicitur monarchia, altera Aristocratia, tertia, Democratia. Apud Herodotum post mortem Cambyfis filij Cyri, agitata est disputatio à principibus regni Persici de optima forma gubernationis. Tandem Darius successor Cambyfis, consentientibus reliquo: um principum suffragiis obtinuit Monarchiam antecellere reliquas formas propter has causas.

1. Quia Democratia facile degenerat in anarchiam, cuius exemplum vidimus anno 1525. quo tempore in Germania exarsit tumultus Rusticorum. Et Sophocles in Antigone inquit: Maius esse malum, ἀναρχίαν, quàm tyrannidem.

2. Quia Aristocratia facile degenerat in ἀλιγασχίαν, quæ est paucorum gubernatio, magis seruiens priuatæ quàm publicæ vtilitati. Etsi autem omnium rerum humanarum magna est instabilitas: tamen cum conferuntur Idææ Rerum pub. verissimum est Monarchiam esse optimam propter illas superiores, & has sequentes duas causas. 1. Quia proximè accedit ad maiestatem & similitudinem gubernationis diuinæ, de qua Aristoteles in polit. lib. 12. citat versum Homeri: Multos imperitare malum est, rex vnicus esto. 2. Quia in monarchia facilius retinetur ordo legum, executio pœnarum & εὐταξία, quàm in ἀειποκρατία & Democratia.

Res autem ostendit quatuor monarchias præteruisse, & post inclinationem quartæ monarchiæ exorta esse duo regna impia & belligerantia cum vera Ecclesia, quorum alterum creuit lege astutissimè cogitata & blas-

Regnante Heraclio, qui Phocæ successit anno Christi 623. cepit exoriri Mahometus in Arabia, & deleuit omnes articulos Symboli, & excogitauit legem astutissimam (quæ dicitur Alcoranus) paulò antè iacta sunt fun-

phemis contra Filium Dei. alterum superstitione traditionum humanarum.

damenta regni Pontificij, regnante Phoca, qui interfecit suum Dominum Mauricium.

Hæc igitur congruentia prædictionum propheticarum & euentuum, qui ante oculos versantur, in regno Christi & in imperiis, testatur doctrinam Propheticam veram & à Deo traditam esse. Cùm enim respondent euentus, qui à nulla creatura prospici poterant, manifestum est à Deo monstratos esse, & vocem Prophetarum diuinâ esse.

Si quis homini indocto vellet persuadere certitudinem Astronomiæ, nullum haberet euidentius & magis populare argumētum quàm prædictiones ecclipsiũ, quibus euentus exactissimè respondet. Nam Mathematici non tantum definiunt annum, sed etiã mensem, diem, horam, & ipsa minuta durationis Ecclipsios. Vt autem cùm videmus ipsa

φαινόμενα respondere Mathematicis

prædictionibus, conuincimur non esse fabulosam sapientiam, quam profitentur: eodem modo congruentia prædictionum & euentuum est euidentissimum testimonium de certitudine doctrinæ Christianæ. Obseruentur igitur hæc duæ regulæ.

1. Collatio prædictionum cum historiis est testimonium prouidentia. Testatur enim res magnas in Ecclesia & imperiis non casu geri, sed diuino consilio.

2. Congruentia euentuum cum prædictionibus est testimonium de veritate doctrinæ Christianæ.

III

TERTIVS GRADVS continet miracula, quæ sunt opera naturæ omnipotentis, & testantur hæc doctrinâ à Deo traditâ esse, vt resuscitatio mortuorum, conseruatio Nohæ in diluuiio, eductio populi Israël ex Aegypto, & miranda facta edita in deserto, conseruatio hominum in mediis flammis, regressio Solis & statio. partus virginis, fecundatio matronarum, quæ &

Diabolus potest imitari tanquam simiolus quædam opera Dei in natura inferiori, sed non est ei concessum vel vnum punctum mutare in motibus cælestibus. Quia semel ex cælo est detrusus, nec in cælo vllum ius habet amplius. At Dei mandato stetit Sol ad preces Iosua Ios. 10. Idè Sol regressus est ad preces Eze-

natura

natura steriles & propter ætatē efflorescere fuerunt.

Sed omnia miranda opera superat conseruatio & instauratio Ecclesiæ, & ministerij Euan-gelici, quod Diabolus omnibus ætatibus partim manifesta vi, partim Sophistica delere conatus est.

ti temporis & loci, & ad certas personas referuntur: ita hæc conseruatio Ecclesiæ omni tempore & in locis incertis summum & maximum est miraculum.

Nam ceteræ sectæ etiam si aliquandiu durauerunt, tamen oppressæ non instaurantur, cum omnia reuelet dies, quò quicquid diutius durat, magis etiã probetur necesse est.

libro Esther agitatum legitur problema hoc, quæ res sit fortissima, aliis vinum, aliis mulieres, aliis regem respondentibus, quidam subiicit, veritatem esse omnium rerum fortissimam.

QUARTVS GRADVS
sumitur à collatione doctrinarum. In aliis sectis sunt manifesti furores, qui ostendunt eas à Diabolo ortas & profectas esse, vt Ethnici coluerunt infinitam turbam Deorum, mactarunt humanas hostias, approbarunt confusiones libidinum, tanquam concessas voluptates & spectacula gladiatorum.

ne Tyranno Siculo, quòd cum vicisset Carthaginenses inter alias condiciones pacis, etiam hanc tulerit, vt desisterent à consuetudine mactandi filios Saturno,

chiæ, & Esaïæ cap. 38. Sara nonagenaria peperit filium.

Apud Plutarchum in vita Thefei extat oraculum Sybillæ de Athenis: ἀσκός ἐπιλίξει, δύναι ἢ τοι ἢ δέμις ἐστί. Id verius pronúciatur de statu Ecclesiæ, quæ sæpe veluti vter aquis fluctuâtibus innatat, sed nunquam mergitur.

Vt autem alia miracula sunt certi Cicero 2. de natura Deor. Opionum commenta dies delet, iudicia naturæ confirmat. Id est, mendacium etiã ad tempus demulcet auditores: tamen tandē euanescit, veritas enim est victrix omnium calumniarum. In

Apud Herodotum lib. 7. hæc est sententia: Sicut auri bonitas tunc facillimè noscitur, quando alteri auro comparatur: ita collatio sententiarum & doctrinarum valde illustrat veriore & perfectiorem doctrinam.

In comment. Iulij Cæsaris de bello Gallico est exemplum mactationis humanarum hostiarum apud Gallos veteres. Plutarchus in apophthegmatis ait de Gelone

Gladiatores in historiis Romanis vocantur, qui duello vel *μονομαχία* inter se congressi sunt, neque prius destiterunt, donec vel alter, vel vterque extinctus esset. Durarunt illa spectacula teste Theodoro lib. 5. vsque ad tempora Honorij, qui promulgauit legem de abrogatione horum spectaculorum. Præco istius legis fuit faxis obrutus. Tanta vis est malæ consuetudinis.

Sic Turci sunt blasphemi aduersus Filium Dei, & faciunt diuortia sine legitima cognitione, & dimissas rursus ducunt & abiciunt, cum liber, denique polluti sunt cruore sanctorum.

Etsi autem Papiſtæ pertinaces non reiiciunt ex professo scripta Prophetica & Apostolica, tamen defendunt manifesta idola, & prohibent coniugia sacerdotum & certos cibos, & his sceleribus addunt Neronianam sæuitiam.

Semper autem in vera Ecclesia mansit integra doctrina legis, & damnati sunt manifesti furores, qui sunt signa impietatis, & doctrina de essentia & voluntate Dei, de Mediatore, de Spiritu sancto, de causis & remediis peccati & mortis, de immortalitate animæ, de resurrectione corporum, de futuro iudicio, de vita æterna, sine corruptelis fundamēti explicata est. Hæc collatio Ecclesiæ & aliarum sectarum bonas mentes valde confirmat.

re distinguitur ab omnibus sectis vera Ecclesia.

Ethnici etsi retinuerunt aliquam particulam legis: tamen horribiliter discesserunt à primo præcepto, inuocatione mortuorum, vt Hercules & similium heroum. Itè excogitata turba Deorum prodigiosa, vt testatur theogonia Hesiodi. Deinde à quinto discesserunt maſtatione humanarum hostiarum & spectaculis gladiatorum. A sexto discesserunt teterrima cõfusione libidinum, quas adeo approbarunt, vt aliquas etiam in Cypro & Aegypto in sacrificiis admiscuerint. Promissio de Mediatore prorsus abolita & extincta fuit ex memoria Ethnicorum. Vera autem Ecclesia integram legis doctrinam, sine manifestis idolis & furoribus, & promissionem de Mediatore per Spiritum sanctum custodiuit. Merito igitur hac nota, videlicet possessione integræ legis & promissionis de Mediatore

✓ QVINTVS GRADVS est ex-

Hic gradus declarari potest perientia

perientia terrorum in contritione, & consolationum fidei illustras doctrinam de Deo, & diiudicas dogmata. Nam lex Dei non est inanis sonitus, sed ignis consumens stipulas, & conterens petras, vt Ieremiæ 23. dicitur. Euangelium verò est ministerium Spiritus & vitæ, hoc est, consolatur & viuificat corda, monstrato Filio Dei. In his motibus Spiritus sanctus trahit & confirmat corda, vt iam conuincati se fateantur, & Euangelio assentiri firmius incipiant.

notitiam, qua conuincimur, veras esse promissiones Euangelij.

Stipulas, id est, omnem persuasionem nostræ sapientiæ aut iustitiæ, qualis est Pharisaica.

Petras, id est, corda ferrea, secuta & Epicurea, vt Cain etfi initio in eo dolor hebes est: tamé ipso Deo accusante peccatum, in tantam consternationem tandem incidit, vt illam blasphemam vocem edat: Maior est iniquitas mea, quàm vt veniam mereatur.

De hac confirmatione loquitur Epiphanius, cùm inquit contra Apostolicos: Diuinus sermo indiget speculatione & sensu: vocat enim speculationem, diligentiam Grammaticam & Dialecticam, videlicet consideratione phrasim, collationem locorum Scripturæ, definitiones, diuisiones, & iustas consequentias in argumentis. Sensum verò nominat agnitionem peccatorum, & consolationem & viuificationem in corde, vt Rom. 8. dicitur: Spiritus dat testimonium spiritui nostro, quòd simus filij Dei. Cùm enim corda sentiunt se à Deo terreri, & rursus erigi ac viuificari: fatentur doctrinam veram esse, & eam firma assensione amplectuntur.

exemplo medico. Ars medica duplices habet demonstrationes.

1. Aliquæ ex principiis extruuntur, quales sunt, Contraria contrariis curantur, Similia accessione similiū augentur &c. 2. Pleuræque sumuntur ab effectibus seu experientia, vt laudatur hiera, cuius vsus est in ardenti feбри, id docet experientia. Eodem modo experientia spiritualis, quæ consistit partim in contritione, partim in viuificatione, est testimonium certitudinis doctrinæ. Vnde Augustinus: Credens scit se credere. Et Paulus ad Hebr. 11. fidem appellat ἐλεγχον, id est,

Verba Epiphaniij sunt fol. 221.
πάντα τὰ θεῖα ῥήματα ἐκ ἀλληγορίας δέεται, ἀλλὰ ὡς ἔχει. θεολογίας ἢ δέεται, καὶ αἰδησεως, εἰς τὸ εἶδέναι ἐκκάστης ὑποθέσεως τὴν δόξαμιν.

VI SEXTVS GRADVS est fortitudo martyrum in vincendis impiis illecebris & terriculamentis. Hoc testimonio scribit se per motum esse Iustinus Martyr, vt doctrinam Ecclesiæ amplecteretur, in apologia ad senatum Romanum, pag. 133. Ego quidē qui Platonicis delectarer disciplinis, cūm Christianos calumniosè deferri audirem, videremque eos magno animo mortem aliāque terriculamenta despicere, cogitavi non posse fieri, vt tales in flagitiis deliciisque viuerent.

nihil debuit nobis obligatione ciuili. Sed propter nos homines & propter nostram salutem descendit de cælo, & hoc fecit sine respectu & spe suæ vtilitatis. Ita Martyres cūm fuerint homines sapientes & modesti, non furiosi, nec dubitarint tamē corpora sua tradere in mortem, & stolas suas lauare in sanguine agni, hac ipsa cōstantia sua in suppliciis testati sunt de certitudine doctrinæ Christianæ.

Quotusquisque enim languidis liquefactus voluptatibus mortem sibi prodesse putet, vt per eam deliciis earumque instrumentis priuetur, & non potius illud agat, vt semper hanc vitam viuat, Magistratusque & leges fallat. Tantum abest, vt se ipsum ad supplicium offerat.

Nihil potest dici generosius, quàm quod Paulus inquit Rom. 5. Gloriamur non tantūm in spe gloriæ filiorum Dei, sed etiam in tribulationibus, quasi dicat: hac etiam re gloriamur, quòd Deo præstamus obedientiam in afflictionibus. Paulus ad Philip. 1. inquit: Vobis donatum est à Christo non solūm, vt in eum credatis, sed vt etiam pro illo patiamini. Sed hæc facilius dicuntur, quàm sunt à nobis, quemadmodū Liuius inquit: Multa sunt dictu quàm factu faciliora. Vnde quidam monachus verè dixit in conuentu Augustano anno 30. Difficile est amplecti doctrinam Euangelij, quia

Paulus Rom. 5. amplificans & exaggerans amorem Christi erga nos, cuius præcipuum testimonium est mors, sic inquit: *μόλις γδ ὑπὲρ δικαιοῦ τις ἀποθανεῖ* ὁ ὑπὲρ γδ ἑ ἀγατὲ τάχα τις κτλ. *τολμῶ ἀποθανεῖν*, id est, necesse est, eum magna vi amoris permoueri, qui alteri benefacit cum suo dolore, sine spe proprię vtilitatis, & sine obligatione ciuili. Pro iusto, id est, pro re iusta seu causa iusta, seu debito. Pro bono, id est, pro bona & suaui re. Quasi dicat, Homines incitati aut cupiditate, aut opinione magnę vtilitatis facilius suscipiunt pericula. At Filius Dei

Nihil potest dici generosius, quàm quod Paulus inquit Rom. 5. Gloriamur non tantūm in spe gloriæ filiorum Dei, sed etiam in tribulationibus, quasi dicat: hac etiam re gloriamur, quòd Deo præstamus obedientiam in afflictionibus. Paulus ad Philip. 1. inquit: Vobis donatum est à Christo non solūm, vt in eum credatis, sed vt etiam pro illo patiamini. Sed hæc facilius dicuntur, quàm sunt à nobis, quemadmodū Liuius inquit: Multa sunt dictu quàm factu faciliora. Vnde quidam monachus verè dixit in conuentu Augustano anno 30. Difficile est amplecti doctrinam Euangelij, quia

tales oportet saepe orare, & singulis momentis expectare ictum car-
nificis. Sed quomodo crux est gloriosa? Respondeo. 1. Quia ornat glo-
 riam Dei testimonio veræ doctrinæ, vt Paulus à Nerone interfectus
 suo sanguine testatur doctrinam esse veram. Deinde suo exemplo in 2
 auditorum animis eam confirmat. Tertiò hoc ipso exemplo multos 3
 inuitat ad Ecclesiæ societatem.

Teneantur ergo de hoc gradu duo insignia & memorabilia dicta,
 vnum Athanasij, alterum Tertulliani. Sic enim Athanasius in-
 quit: Qui verè in Christum credunt, mori millies malunt, quàm
fidem Christi abnegare. Sciunt
enim se moriendo non perire,
sed per resurrectionem fieri im-
mortales.

Tertullianus verò in apolo-
 getico: Plures, inquit, efficimur,
quoties metimur à vobis. Semè
est sanguis Christianorum. Quò
enim plus illius funditur, hoc
vberior in agro Domini messis
conspicitur. Hæc est victoria nõ
stra, quæ & habet gloriam pla-
cendi Dei, & prædam viuendi
in æternum: hæc palmata vestis:
tali curru triumphamus.

Postremus gradus sumitur à pœnis hostium huius doctrinæ. VII

Non solùm enim Tyranni, qui
 Ecclesiam armis delere conati
 sunt, vt Pharao, Sennacherib,
 Antiochus Epiphanes, Nero, Iu-
 lianus & alij innumerabiles: sed
 etiam blasphemij aduersus Fi-
 lium Dei, & doctrinam Eccle-
 siæ, vt Simõ Magus, Cerinthus,
 Manes, Nestorius, & nostra ata-
 te multi horrendis exemplis i-
 ræ Dei, in medio cursu oppressi

Congruit hoc cum illo Ter-
 tulliani: Fiducia Christianorum
 est resurrectio mortuorum. O-
 mnes enim articuli fidei referun-
 tur ad tres postremos, Credo re-
 missionem peccatorum, credo
 carnis resurrectionem, credo vi-
 tam æternam. Propter hos am-
 plectimur totum symbolum, &
 hac spe amissa, sumus miseries
 omnibus bestiis, vel sicut Paulus
 inquit 1. Corinth. 15. Si in hac vita
 tantùm in Christum speramus,
 miserabiliores sumus omnibus
 hominibus.

Certamen inter Ieremiam &
 Pontifices tandem diiudicauit
 Nabuchodonozor, deleto tem-
 plo Hierosolymitano: Iudæis
 multis occisis: pluribus in capti-
 uitate abductis. Sic inter Apo-
 stolos & Iudæos litem direme-
 runt Romani, qui deleuerunt
 templum & totam urbem. Ita
 delerunt hæretici, Donatistæ,
 Nestoriani, Eutychiani & multi

atque extincti sunt. Solet enim Deus controuersias de dogmatibus tandem diiudicare, deleta parte blasphema.

Quamobrem cogitantes de antiquitate huius doctrinæ, quam Ecclesia amplectitur, & de ceteris gradibus testimoniorum, sine dubitatione statuamus hanc solam doctrinam de Deo veram esse, & constanter reiiciamus alias sectas pugnantes cum fundamento, quod in Ecclesia non humano, sed diuino consilio positum est, & iuxta Petri præceptum attendamus Prophetico sermone tanquam lucernæ lucenti in loco caliginoso, donec lucifer in nostris peccatoribus exoritur. Lucifer oriatur in cordibus vestris. Lucifer significat illustriorem sapientiam, qua fruemur in vita æterna.

alij. Ita non dubium est Deum etiam hac ætate editurum testimonia suæ potentia aduersus fanaticos homines, qui nec ipsi quiescere possunt, nec alios quiescere sinunt.

Qui plura desiderat de his gradibus testimoniorum, legat 1. Iustinum Martyrem & philosophum in duabus Apologiis. 2. Tertullianum in apologetico aduersus gentes. 3. Eusebium in libris 15. de præparatione Euangelica. 4. Ambrosium contra Symmachum. 5. Orationem de Ambrosio in declamationibus Philipp. Melanth. 6. præfationem Philippi in tomum 4. operum Latinorum Lutheri.

2. Petri. 1. Habemus firmiorem Propheticum sermonem, cui benefacitis attendentes quasi lucernæ lucenti in loco caliginoso, donec dies elucescat, & lucifer oriatur in cordibus vestris.

Lucifer significat illustriorem sapientiam, qua fruemur in vita æterna.

DE METHODO DOCTRINAE CHRISTIANAE.

N ceteris artibus, quarum normæ sunt principia & vniuersalis experientia, corpus doctrinæ traditur, aut κατὰ σύνθεσιν [per compositionem] aut κατὰ ἀνάλυσιν [per resolutionem] aut methodo δεισικῆς διαίρεσιν [definitiuæ & diuisiua] vt Galenus in libris de elementis, de temperamentis, de fa-

culta-

cultatibus naturalibus, de vsu partium, de locis affectis, de methodo medendi & aliis sequentibus vtitur compositione. In libro *περὶ σύστασεως ἰατρικῆς* vtitur resolutione. In libro, qui inscribitur *μικροτέχνη*, tradit nudas definitiones & diuisiones sine demonstrationibus.

Methodus est duplex. Vna generalis, quæ pertinet ad totum corpus alicuius artis seu doctrinæ. Altera specialis, qua singulæ partes cuiusque artis explicantur. Generalis methodi in philosophia & artibus, quæ extruuntur ex principiis & vniuersali experientia, tres sunt formæ:

Prima est *συνθετικὴ*, altera *ἀναλυτικὴ*, tertia *δεικτικὴ ἢ διαζευκτικὴ*. De his tribus formis generalis methodi loquitur Galenus in lib. de arte medendi. Prima, inquit, ratio docendi per resolutionem ex finis notione & intelligentia sumitur: altera componit ea, quæ inuenta sunt sagacitate resolutionis. Tertia est definitionis & partium eius expositio. *πρῶτη μὲν διδασκαλιῶν ἢ ἐκ τῆς Ἐ τέλους ἐνοίας κατὰ ἀνάλυσιν γινομένη. δευτέρα δ' ἢ ἐκ συνθέσεως τῶν κατὰ τὴν ἀνάλυσιν εὐρηθέντων. τρίτη δ' ὅρα διαλύσεως.*

Hæc possunt explicari exemplo artis medicæ. Galenus in præcipuis libris, quos scripsit, vtitur via compositionis, vt quando orditur à disputatione de elementis, quæ sunt principia humani corporis iuxta Medicorum sententiam. Deinde progreditur ad temperamenta quæ existunt ex varia mixtione elementorum inter se. Tertio disputat de facultatibus naturalibus, quæ sunt comites temperamentorum. Cùm autem facultates naturales hæreant in aliqua parte corporis, differit de vsu partium humani corporis. Et quia temperaméta & facultates naturales, & ipsæ partes sæpe læduntur à *δυσκρασίᾳ*, differit de locis affectis. Tandem tradit methodum medendi, cuius finis est sanitas.

Est igitur compositio, quando ordimur à principiis, & per media procedimus vsque ad finem. Inuersus ordo est *ἀνάλυσις* resolutio. Hoc ordine vtitur Galenus de constitutione artis medicæ. Cùm enim finis artis sit sanitas, orditur ab illo fine, & regreditur per media vsque ad prima principia seu elementa.

Tertia methodo *δεικτικὴ* vtitur in parua arte, vbi primùm constituit definitionem artis medicæ. Medicina est cognitio sanorum, ægrorum & neutrorum. Postea cùm in magna varietate sint sana, ægra & neutra, singulas illorum partes & species explicat.

Analyſis ſeruit artium inuentioni: ſyntheſis magis prodeſt ad artes & tradendas & explicandas. *dei ſum* methodus, quæ contenta eſt nudis definitionibus & diuiſionibus ſine demonſtrationibus in compendiariis præceptis artium uſitata eſt.

Nulla uerò harum formarum propriiſſimè loquendo congruit ad doctrinam Eccleſiæ reſpectu totius corporis. Eſt enim in explicandis rebus ſacris utimur definitionibus & diuiſionibus: tamen quæ ad corpus doctrinæ pertineat, non alia methodus reperitur, quàm hiſtorica ſeries, cuius quaſi epitome eſt Genefis in quatuor prioribus capitibus.

Nominatur autem hiſtorica ſeries ordo, quo res ut ſunt geſtæ, ſolent narrari. Actota Scriptura nihil aliud eſt quàm commentarius ſcriptus in hæc quatuor capita. Sicut Sol eſt dux & moderator luminum in cælo, ita Moyſes eſt dux chori Prophetarum.

Harum formarum nulla ad doctrinam Eccleſiæ congruit. Eſt enim adminiculis definitionum & diuiſionum in Eccleſia carere non poſſumus: tamen corpus doctrinæ Chriſtianæ hiſtorica ſerie proponitur, cuius ſanctiſſimus & auguſtiſſimus fons eſt primus liber Moyſi.

Nam in hoc libro deſcribitur creatio mundi & hominum, inſtitutio Eccleſiæ & coniugij: lapſus primorum parentum: cauſa mortis & calamitatum: reſtitutio Eccleſiæ & poenæ mitigatio: prima promulgatio promiſſionis de Salvatore reddituro iuſtitiam & uitam æternam. Poſtea recitatur generatio primæ ſobolis, & oſtenditur qualis fuerit prima Eccleſia, & quæ certamina ſtatim inter fratres exorta ſint, ac ibi conciones legis recitantur, & ſancitur lex, quæ prohibet & punit homicidia, & expreſſè traditur articulus de uenturo iudicio. Harum maximarum rerum doctrina quatuor capitibus primi libri Moyſis incluſa eſt, quæ in corpore doctrinæ Chriſtianæ eadem ſerie explicatur. Primùm enim dici ſolet de Deo, & de rerum fabricatione ex nihilo, deinde de hominum creatione & lapſu, & de peccato originis, poſtea de lege, de diſcrimine legis & Euangelij, de iuſtificatione & renouatione Eccleſiæ, de Sacramentis, de cauſis calamitatum & remedijs, de politico ordine, de coniugio. His locis ſeu titulis ſumma doctrinæ comprehenditur, quæ Eccleſiam ab alijs gentibus diſcernit. Hæc de generali methodo.

Poſtea

Postea verò in singulorum locorum methodica explicatione, utimur aut notissimis quaestionibus, aut serie praedicatorum, aut pro arbitrio nouum quaedam ordinem instituiamus, aut certis hypothefibus contenti sumus, ut verbi causa: Cùm de peccato differimus, visitatas quaestiones adhibemus, quid sit peccatum, quae sint eius species, quae causa, qui effectus.

merantur partes seu species. Adduntur causa, effectus, cognata, pu-
ghantia.

Secunda forma ab aliis nominatur Anatomica, ab aliis praedica-
mentalibus, quia congruit ad seriem decem praedicatorum. Ac
medici tradentes *ανατομικῶν*, ordine eunt per praedica-
menta, ut cùm de corde disputant. primùm de substantia cordis quaerunt, qualis sit
caro. Postea quae sit figura cordis. Tertiò quae sit *δυναμὶς & κίνησις*,
seu temperamentum cordis. Quartò, quae sit actio, quis motus & vi-
fus cordis. Quintò, quae sint passiones cordis seu motus violenti,
quibus cor extinguitur. Tandem monstratur positus & situs cordis,
& quae sunt his cognata.

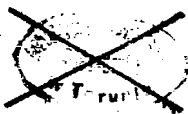
Tertiam formam nominemus sanè Geometricam. Nam Geome-
træ saepe utuntur hypothefibus, id est, propositionibus positis & con-
cessis, quae alibi demonstrantur. Saepe etiam per deductionem ad im-
possibile conuincunt auditorem.

Postremam formam nominare solemus Arbitrariam, quae pro
cuiusque arbitrio potest institui, Alius autè maiori dexteritate praedi-
catus est alio, sicut in omnibus rebus, certi gradus sunt donorum.

Cùm autem de Ecclesia di-
cendum est, ordine imus per
praedica-
menta, ut auditor discat,
quae, quata, qualis, & ubi sit Ec-
clesia, quid agat, quare cruci
subiecta sit, an inde vsque ab

Specialis methodus est, quae
pertinet ad explicationem singu-
lorum locorum theologorum.
Etsi autem difficile est, certas for-
mas specialis methodi enumera-
re: tamen liceat nobis docendi
causa hac distinctione uti, ut pri-
ma species sit visitata, cuius pra-
cepta traduntur in fine primi li-
bri Erotematum D. Philippi Me-
lanthonis. In hac methodo per-
uulgata, primùm quaeritur, an sit
res, deinde quid sit, postea enu-

Erudita & bona est metho-
dus, quae vocatur visitata seu Dia-
lectica methodus, sed non habet
locum in omnibus materiis. vi-
dendum est quid ferat, quid reci-
piat vna quaeque materia. Et iuxta

initio fuerit, & an perpetuò duratura sit.

Horatium: Ridetur chorda quæ semper oberrat eadem.

In aliis locis nec ad quæstiones peruulgatas, nec ad seriem prædicamentorum alligati sumus, sed nostro arbitrio eligimus ordinem propositæ materiæ maximè cõgruentem, vt locus de magistratu, de coniugio, & de ceremoniis humanis, certis quibusdam regulis cõplectimur. Locum de libertate Christiana in aliquot gradus distribuimus. In loco de bonis operibus has quæstiones explicamus, an sit necessaria in reconciliatis noua obedientia, & quo modo regenda sit, an sit possibilis, propter quas causas præstanda sit, quomodo differat infirmitas sanctorum à corruptelis fundamenti, & à lapsibus contra conscientiam.

In loco de cruce initio discernuntur genera calamitatum, deinde monstrantur causæ impulsivæ & finales. tertio proponuntur remedia, quæ non tantum cicatricibus, sed etiam vulneribus medentur. Ad hæc adiungitur discrimen patientiæ philosophicæ & Christianæ.

Tandem præcipit ægro conualescenti, quo victu sit vtendum, & quomodo præterea viuendum sit. Sic cum volumus afflictos consolari, primum videndum est genus calamitatum. Deinde monstrandæ sunt causæ impulsivæ & finales. Tertio adhibenda sunt remedia, id est, loci consolationum, vltimò præcipiendum de patientia Christiana.

Sæpe etiam certis hypothesibus contenti sumus, vt in loco de electione, id est, prædestinatione has hypotheses firmissima assensione

In hac re fuit summus artifex Philippus Melanthon. verè autè de hoc viro potest dici, quod Stadius de Virgilio pronunciat.

Nec tu diuinum Aeneida
tenta

Sed longè sequere, & vestigia
semper adora.

Nam illud quod in Philippo fuit
peculiare, est inimitabile aliis.

Hæc methodus planè est medica. Simili enim ratione vtuntur medici in curatione morborum. Medicus cum accedit ad ægrotum, primò quærit, qualis sit morbus, & ex quo genere: deinde cognito genere quærit causas morbi, quales sunt vel *διακρᾶσις*, vel solutio continui. Tertio cognitis causis inuestigat remedia.

sione amplectimur: etiam si nō omnes præstigias, quæ contrā struuntur, destruere possumus: quòd videlicet nusquam sint electi, nisi in cœtu vocatorum, & quòd omnes in agone perseverantes in fide & inuocatione Filij Dei sint electi. Qui enim nolunt in his hypothësisibus acquiescere, confirmant in suis animis & aliorum, Epicuræum cōtemptum Dei aut desperationem. Hæc breuiter de methodo totius corporis & singularum partium doctrinæ Christianæ dixisse satis sit.

mortui, qui in Domino moriuntur. Ergo si quis ante finem vitæ, aut in ipsa migratione animæ à corpore non desperat, non contemnit Deum, sed inuocat fide, quamuis languida, eum statueret potes esse in cœtu electorum.

Sequitur vt paucas admonitiones studiosis proponam, de optima ratione discendi doctrinam Ecclesiæ. Hanc verò Paulus 1. Timoth. 4. breui dicto cōplexus est: Arsidius esto in lectione, doctrina & consolatione. Sit igitur hæc prima admonitio ex Pauli dicto sumpta: Quotidie legant studiosi pietatis aliquot capita in scriptis Prophetis & Apostolicis, & ordine legant integra Biblia. Nam hæc consuetudo alit non modò pietatem, sed etiam eruditionē, vt norunt omnes, qui huic admonitioni obtemperant.

In loco de electione prima hypothësis est de toto corpore electorum, quæ extat Rom. 8. Quos prædestinavit, hos & vocavit, & quos vocavit, hos & iustificavit, &c. Est igitur in verbo & vocatione Dei acquiescendum, & vt boni est Grammatici, ita pij est Theologi quædã ignorare. Cur enim, vt venustè inquit Augustinus in Enchiridio, quæritur cum discrimine, quod potest ignorari sine crimine? Secunda hypothësis pertinet ad singula membra. Extat autem Matth. 24. Qui perseverauerit vsque ad finem, saluus erit. Et in Apocalypsi: Beati

Paulus hoc dicto non solùm hortatur, vt diligenter & assidue legamus scripta diuinitus tradita, sed monstrat etiam optimam rationem docendi & discendi doctrinam Ecclesiæ propriã. Nam philosophia & Euangeliũ differunt dupliciter. 1. Principio. Cùm discis Arithmeticam, non ordiris à lectione aut à libellis Arithmeticis, sed affers ad scholã notitias naturales discernentes vnum & plura. Sed doctrinam Euangelij non ordimur à notitia naturali, sed à lectione Bi-

bliorum. Nam sapientia Euangelij est ignota non tantum hominibus, sed etiam Angelis, sine patefactione Dei singulari, iuxta dictum Baptistæ Iohan. I. Deum nemo vidit vnquam, Filius, qui est in sinu Patris, ipse enarrauit nobis.

2. Fine. Finis philosophiæ aut est cognitio liberalis, aut est actio laude digna. Quemadmodum enim duplicia sunt principia, speculabilia & practica: ita duo sunt fines vniuersæ philosophiæ: discimus doctrinam de motibus syderum propter speculationes, Ethicam propter actiones. Nam vt inquit Aristoteles: virtutis laus non consistit in cognitione sed actione. Euangelij autem finis est neque sola cognitio, neque sola actio, sed consolatio viuificans cor in terroribus mortis, & accendens initia lætitiæ victricis peccati & mortis, vt latro in cruce talem audit consolationem: Hodie mecum eris in paradiso. Medium autè commune est quodam modo in philosophia & Euangelio, videlicet doctrina. In medio igitur aliquo modo congruunt. Sed hoc nõ intelligatur vniuersaliter de re, sed de modo rei.

Sunt autem adminicula lectionis cognitio linguarum Ebraicæ & Græcæ, Grammatica & Dialectica, notitia historiarum Ecclesiæ & Ethnicarum, aspectio locorum terræ sanctæ, doctrina physica de plantis, de animantibus, de opificio corporis humani, de potētis animæ, epitome philosophiæ moralis.

Optima ratio discendi Theologiam consistit in tribus iuxta Lutherum, in meditatione, pre-catione & tentatione. Epiphanius eandem sententiam his verbis recitat contra Apostolicos: Scriptura diuinitus tradita indiget duabus rebus, speculatione & sensu. Idem Lutherus & Epiphanius dicunt, sed dissimili forma verborum vtuntur.

¶ Meditatio enim est assidua & diligens lectio Prophetarum, Apostolorum & Euangelistarum, & collatio vtriusque Testamenti veteris & noui. Vt enim vetus Testamentum est fons noui, ita nouum est lux veteris, id est, Christus & Apostoli in nouo Testamento omnes suas cōciones hauriunt ex Mose & reliquorum Prophetarum monumentis. Ideo Christus inquit Iohan. 5. Scrutamini Scripturas, quia illæ testimonium perhibent de me: Et post resurrectionem in colloquio cum duobus discipulis etnibus in Emaus, deducit Ecclesiam ad Moyse, Dauidis, & reliquorum Prophetarum scripta. Et Petrus Act. 10. in domo Cornelij: Huic (Christo) omnes Prophetæ testimonium dant. Et idem Petrus. 2. Petri. 1. Habemus fir-

num Propheticum sermonem, cui benefacitis attendentes. Paulus verò vbique citat & illustrat Moysen, psalmos, & in primis Esaiam. In Euangelio & epistolis Apostolorum nihil dicit Christus ad Apostolos, nihil de Christo Apostoli, sine Prophetarum testimoniis. Cōtrà verò nemo potest vtiliter versari in lectione veteris Testamenti, nisi ad eam accedat instructus cognitione earum rerum, quæ explicantur à Christo & Apostolis. Ita tradunt mutuas operas Prophetæ & Apostoli, vt quondam in arca fœderis duo Cherubim iungentes alas, & sese mutuò aspicientes. Non potest autem felicitis legi Scriptura, quàm mediocri gustu cognitionis linguarum percepto. Nam vetus Testamentum est scriptum Hebraicè, nouum Græcè. Ex quo intelligitur fasciolas Christi, quibus inuolutus est, esse linguam Hebraicam & Græcam. Sed quid sentiendum est de versioibus? Respondeo. Duplex est nauigatio, prima & secunda. Si non prima alicui conceditur, sit contentus secūda, Id est, Si non potes ipse cognoscere fontes, acquiesce in riuulis. Sed verissimum est:

Dulcius ex ipso fonte bibuntur aquæ.

Sæpe in vno vocabulo plus est ponderis & momenti, quàm in longis Commentariis.

Iam quod ad artes attinet: omnino Grammatica & Dialectica opus est Theologo. Nam tria sunt officia boni interpretis. 1. vt sit bonus Grammaticus. 2. vt sit bonus Dialecticus. 3. vt sit testis veræ sententiæ. Grammatica enarrat vocabula & phrasas. Dialectica ostendit ordinem in concionibus Prophetis & Apostolicis.

Quàm necessaria sit notitia historiarum, declarabo vno exemplo. Non potest vnum caput Danielis enarrari sine cognitione historiarum. Quid enim in 2. & 7. capite de quatuor Monarchiis? quid in octauo de Dario vltimo, & Alexandro Magno? quid in vndecimo & duodecimo de bellis, quæ gesserunt reges Syriaci & Aegyptij dicit interpres sine lectione Herodoti, Xenophontis, Thucydidis, Polybij?

Chorographica descriptiones terræ sanctæ profunt ad Moysen intelligendum. Nam Moses duxit populum per desertum à rubro mari vsque ad montem Sinai, postea cum populo vagatus est 40. annos in deserto, tandem per Iordanem venit Iosua in terram sanctam. De his rebus parum intelligitur sine inspectione tabularum Geographicarum.

Phylica opus est propter plantarum & animalium historias, vt

Christus Matth. 13. vtitur parabola de margarita, seu vnione. De illa nihil concinnè dici poterit, nisi nota sit descriptio, quæ apud Theophrastum extat. Ethicæ disputationes multum lucis afferunt explanationi Decalogi, & epistolis Paulinis, in quibus crebræ sunt conciones de virtutibus.

Secunda admonitio. Psalmi Dauidis non tantum assidue legantur, & in memoria thesauro reponantur, sed etiam in quotidiana inuocatione & gratiarum actione recitentur. Nam ardens & attenta precatio magis conducit ad augendam spiritualem sapientiam, quam multorum dierum lectio.

In nouo Testamento Euangelium Iohannis & epistola Pauli ad Romanos excellunt. Nam hæc duo scripta verè sunt claues, quibus aperiuntur fores Scripturæ Prophetice. In veteri Testamento excellunt quinque libri Moysi, qui sunt fontes totius sacræ Scripturæ. Deinde psalterium, quia psalmi sunt parua quædam Biblia, & vt veteres dixerunt, tribulorum solatia. Nam effectus psalmorum sunt, vt describuntur in Cantico:

In labore requies
In æstu temperies
In fletu solatium.

Hos Duces Mosen & Dauidem sequitur Esaias, qui splendidissime concionatur de persona & beneficiis Messia, de passione & resurrectione, de vniuersali vocatione gentium. Illi igitur sciant se profecisse in Theologia, quibus valde placet Moses, Dauid, Esaias, Iohannes Apostolus, & Paulus.

Tertia admonitio. Ne autem lectio sit puerilis, prudenter discernantur Lex & Euangelium, & singulæ partes concionum Propheticarum & Apostolicarum ad hæc duo genera dextrè accommodentur. Teneat etiam studiosus summam doctrinæ Christianæ traditam in Catechesi, aut in aliis methodicis scriptis, & cogitet in lectione, ad quos articulos testimonia vel exempla referenda sint.

Quarta admonitio. Postquam mens ex fontibus Israel hausit necessariam doctrinam de omnibus articulis fidei, & salutes consolationes, adiungat lectioni & doctrinæ exercitia poenitentiae, fidei, inuocationis & tolerantiae in ærumnis, in quibus vera lux sapien-

sapientia spiritualis magis magisque accenditur. Quia regnū Dei non consistit in sermone, sed in virtute, hoc est, in verotimore Dei, vera fiducia, inuocatione, spe, gratiarum actione, lætitia in Deo, ardenti studio veræ obedientia, siue res sint secundæ siue aduersæ. Hæc & similia complexus est Paulus vocabulo virtutis, simul discernens à piis hypocritas, qui sunt arguti ciues sine virtute tanquam præ-

ficæ. funere, quæ terendo oculos extorquet falsas lachrymas. Apud Tertullianum comparantur tales hypocritæ statuis Mercurialibus, quæ monstrant aliis viam, sed ipsæ non ambulant. Sic multi multa scribunt ad docent, sed nihil eorum faciunt.

Suprà etiam recitauimus in signe dictum Epiphaniij contra Apostolicos, quod regulam cõtinet gubernatricem totius studij Theologici. Apostolici fuerunt similes Encratitis, abstinerunt à certis cibis. &c.

Diuinus sermo non indiget allegorica interpretatione, sed in propria sententia intelligatur. Indiget autem speculatione & sensu, vt materia discernantur & rectè accipiantur. Quid autem sit speculatio & sensus, admonitiones quas posui, satis declarant. Hactenus prolegomena recitata sunt. Nunc Deo iuuante ad doctrinam de Deo accedemus.

Cicero 1. officiorum: Virtutis laus non in cognitione, sed in actione consistit. Aristot. 1. Ethic. cap. 7. inquit: Quædam principia vt speculabilia declarantur per inductionem, vt totū est maius sua parte. Sed principia practica declarantur assuefactione. Non intelligitur doctrina de temperantia, nisi te assuefeceris ad exercitia temperantia. At principia Theologica non aliter intelliguntur nisi assuefactione.

Practica est muliercula conductæ mercede ad lamentandum in

LOCVS DE DEO.

H V I V S Loci decem capita sunt. Caput primum est fundamentum totius Theologiæ, videlicet patefactio diuina. Nam primum principium est: Ita de Deo loquendum & sentiendum, & sic Deus inuocandus & colendus est, sicut se in certo verbo & non fallentibus testimoniis patefecit inde vsque ab initio post conditum genus humanum & Ecclesiam. Patefactio igitur est basis, qua nititur totum ædificium doctrinæ Christianæ.

Secundum caput est de duplici inuocatione, vera & falsa. Non enim traditur hæc doctrina propter otiosas speculationes, sed propter exercitia pietatis.

III. Definitio Dei. In hoc capite collatio fit mancæ & mutilæ definitionis Platoniciæ & illius, quæ in Ecclesia vsitata est.

IIII. Exponit proprietates & virtutes Dei, vt sunt sapientia, iustitia, bonitas, &c.

V. Continet testimonia de vnitæte essentiæ diuinæ.

VI. Exponit duas regulas Augustini de operibus Dei internis & externis.

VII. Monstrat explicationem vocabulorum essentiæ & personæ, *ὁμοίως ἡ ὑποστάσεις.*

VIII. Recitat testimonia veteris Testamenti de articulo Trinitatis.

IX. Discernit tres personas Diuinitatis, & recitat duo discrimina, alterum arcanum à proprietatibus interioribus Dei sumptum, alterum à beneficiis erga Ecclesiam.

X. Complectitur discrimen inter nasci & procedere, seu inter generationem Filij & processionem Spiritus sancti.

C A P V T

CAPVT PRIMVM.

De patefactione Dei.

PATEFACTIO diuina est actio Dei externa, qua Deus immensa bonitate & misericordia, ex illa sua arcana sede & luce ignota omnibus creaturis prodiens, allocutus est homines familiariter, & sua voce tradidit legem & promissionem de Mediatore, & addidit testimonia non fallentia

sua doctrinae, resuscitationem mortuorum & alia, vt testaretur, se cura salutis nostrae affici, & communicaret nobis suam sapientiam & bonitatem, & traderet Ecclesiae certam normam iudicij, cultuum & morum.

Definitio patefactionis est causalis. Nam recitat causas efficientem impulsuam & finales, quae sunt praecipuae in cuiuslibet rei explicatione. Definitionis genus est actio Dei. Huic generi additur differentia, Externa, vt mostret

discrimen inter actiones Dei internas & externas: internae sunt in ipsa essentia Dei extra creaturas, sine principio & sine, & sine vlla temporis circumscriptione, vt quod Pater gignit Filium, Filius gignitur, Spiritus sanctus procedit a Patre & Filio. Externae actiones Dei sunt, quibus Deus se patefecit generi humano & Ecclesiae, primum per creationem caeli, terrae, angelorum, hominum &c. Deinde per sustentationem & conseruationem, denique per alias actiones, quarum longa est enumeratio.

Clausula, prodiens ex arcana sua luce, sumpta est ex Paulo qui eodem modo loquitur 1. Timoth. 6. Beatus & solus potens, rex regum, & dominus dominantium, qui solus habet immortalitatem & lucem inhabitat inaccessibilem. Ceterae particulae definitionis paulo post explicabuntur in commemoratione causarum.

Etsi autem profani homines non cogitant, quanta res sit, quod Deus clara voce & illustribus testimoniis suam essentiam & voluntatem inde vsque

Tria ostendunt magnitudinem & dignitatem huius beneficij, videlicet patefactionis diuinae. 1. Discrimen inter naturales notitias de Deo & de Lege Dei, &

ab initio Ecclesiæ patefecit: tamen pij amplitudinem huius beneficij utcumque æstimare possunt ex collatione naturalium notitiarum, & huius admirandæ lucis: ex historia primorum parentum: & ex furoribus aliarum sectarum, quæ sunt ignaræ patefactionis diuinæ.

colorum assuescunt animi, ut neque admirentur, neque requirant rationes earum rerum, quas semper vident, perinde quasi nouitas nos magis quàm magnitudo rerum debeat ad exquirendas causas excitare. 3. Turpitudine furorum Diabolicorum, qui in aliis impijs seclis dominantur, ut apud Turcos, Iudæos & Papistas pertinaces.

Indidit Deus menti humanæ aliquam lucem, quæ est agnitio Dei & Legis, & notitia de obediētia Deo debita, & de iudicio Dei. Impresit etiam singulis naturæ partibus vestigia suæ sapientiæ, potentiæ & bonitatis, quorum consideratione naturalis notitiâ de Deo, quæ nunc est obscurior, excitatur, ut Rom. 1. Paulus inquit: Inuisibilia Dei, videlicet æterna ipsius potentia & diuinitas in opificio mundi, & in ordine operum conspiciuntur.

flæ certè aspicientes cælum non

possunt colligere esse Deum.
Et in Actis cap. 17. dicitur: a deo prope adesse Deum, penè ut manibus conrectari possit. Sed hæc scintilla, quæ partim est lumen simplex, ut in scholis loquimur, partim ratiocinatio

inter hanc admirandam lucem, ad quam vocati sumus ex tenebris. 1. Petri 2.

2. Historia primorum parentum post lapsum, cum adhuc nondum esset promulgata promissio. Nobis illa sunt vilia, quia quotidiana, sicut Augustinus rectè dicit: Miracula assiduitate vilescunt, quasi dicat: Assiduitate quotidiana & consuetudine o-

Hoc dictum Pauli intelligendum est, non tantum de ratiocinatione querente vestigia in creaturis, sed etiam de lumine simplici. Sicut nos non numeraremus, nisi naturaliter sciremus, quid esset vnum, quid multa: Ita non deprehenderemus vestigia Dei in creaturis, si non esset aliqua scintilla monstrans & regēs viam in illa consideratione. Be-

flæ certè aspicientes cælum non possunt colligere esse Deum.
Hanc sententiã expressit Stigelius: Cuius vestigia monstrat Autoris natura memor, qui solus & vnus
Omnia perpetua Dominus ratione gubernat.

quærens

quærens vestigia Dei in natura, non aliter concutitur dubitationum fluctibus & procellis, quam vendæ & arenæ contrariis ventis in Syrtibus agitantur.

Magnæ enim & tristes dubitationes languesciunt assensionem de Deo, de prouidentia, de iudicio Dei, de minis & promissionibus diuinis, de præsentia Dei in æruminis, vt ostendunt prodigiôsæ disputationes philosophorum, & querelæ in tragædiis.

funt conciones legales de pœnis atrocium scelerum, & summa omnium tragædiarum hæc est: Discite iustitiam moniti, & non temnere diuos. Hæ verò conciones legales ita ornantur & illustrantur thesibus *αἰθέροις*, & illo affectuum genere, quod dicitur *πάθος*, vt nihil possit ad summam eloquentiam addi. Post Catechesin & Bibliæ proponendæ sunt tragædiæ principibus, propter exempla pœnarum immodestix & tyrannidis.

Qualis extat in Hippolyto Senecæ:

Res humanas ordine nullo
Fortuna regit, spargitq; manu
Munera cæca, peiora fouens.

iones aduersus ipsum dixit, quarum executor fuit Neptunus.

Et Telamon pater Aiæcis vno versu locum totum conficit, cur Dij homines negligant. Nā si curent, bene bonis sit, male malis, quod nunc abest.

Sed videmus in hac vitæ confusione contrarium fieri. Boni enim à malis opprimuntur.

Ergo nulla est prouidentia & iustitia.

Tota rerum natura est testis de Deo, sed præcipuum testimonium est mens & fabricatio corporis humani.

D. Philippus dicere solebat: Post lectionem Bibliorum nulla lectio vtilior est, quam Tragædiarum AEschyli, Euripidis, Sophoclis & Senecæ: In tragædiis

Hippolytus filius Thesei, accusatus fuit à nouerca Phœdra apud patrem, quasi tentasset pudicitiam nouercæ. Pater cæca suspicione & fallis querelis coniugis adductus, diras & imprecations

Præcipuum argumentum Epicuri contra prouidentiam est: Iustitiæ & prouidentix Dei congruit benefacere bonis, & punire improbos.

RESPONDEO.

Duplex est solutio, vna legalis, altera Euangelica. Legaliter respondeo primùm ad maiorem. Maior loquitur de iis quæ plerunque fiunt, non de raris exemplis, quæ videntur à regula dissentire. Est autem hoc regulare, vt atrociam delicta puniantur atrocibus pœnis etiam in hac vita, ac de Tyrannis adeo vera est hæc regula, vt Iuuenalis dicat:

Ad generum Cereris, sine cæde & sanguine pauci
Descendunt reges, & sicca morte tyranni.

Deinde & hoc ex lege responderi potest. Peccata atrociam puniuntur aut in proprio corpore, seu in ipsis personis delinquentibus, aut in semine & posteritate.

Ex Tyrannis tres possunt nominari, quorum mors fuit placida. 1. Dionysius Maior, sed postea filius Dionysius minor debita à Patre cõtracta perfoluit. Is enim à Dione Principe Syracusano pulsus fuit in exilium, & ad tantam inopiam redactus, vt in vrbe Corintho ludum literarium aperuerit. 2. Sylla, qui cum crudelissimè gubernasset, placidè fuit mortuus. 3. Tyberius, sub quo Christus passus est. Hic etiam placidè expirauit. Dignum est autem memoria dictũ Isocratis, qui in oratione regi eiplyns inquit: Tutius est sequi regulam, quàm sperare impunitatem propter pauca exempla, quæ sunt contraria. Non enim exemplis, sed legibus iudicandum est. In Euangelica solutione respondeo ad minorem: Ecclesia est iusta. Ergo illi debet bene esse. Ecclesia est iusta in hac vita primùm imputatione propter Mediatorè, sicut psal. 2. dicitur: Beati omnes, qui confidunt in eo. Deinde est iusta incoatione, sed quia reliquum est peccatum in hac massa, necesse est corpus mortificari propter peccatum, spiritu viuente propter iustitiam. Deinde & hoc ex Euangelio addendum est: Præcipua pœna & præcipua præmia differuntur vsque ad vniuersale iudicium, in quo discernetur Ecclesia ab impiis. Pius dabit Christus æterna præmia propter promissionem, impiis æternas pœnas. Non enim vult Deus ornare Ecclesiam præmiis fugacibus & euanescentibus, sed durantibus & sempiternis.

Quare cum tanta mole dubitationum scintilla, de qua dixi, oppressa & penè extincta sit, perspicuum debet esse, quantum beneficium sit, quod Deus non tantum sua voce legem & Euangelium promulgauit, tanquam lucernam lucentem in loco caliginoso,
sed

sed etiam per Prophetas & Apostolos literis mandauit testimonia de sua essentia & voluntate.

De hoc beneficio præclare Tertullianus in Apologetico. Sed quò plenius & impressius tam ipsum, quàm dispositiones eius & voluntatem adiremus, instrumentum adiecit literaturæ. Si quis velit de Deo inquirere, & inquisitum inuenire, & inuento credere, & credito deseruire.

Deinde consideremus historiam primorum parentum, quæ euidentiſsimè ostendit huius boni dignitatem atque amplitudinem. Cùm enim lapsi essent, nihil aliud cogitare poterant, quàm se in æternum perituros esse. Ita enim ex Lege ratiocinantur:

Iustitia Dei immutabilis est, vt inobedientes pereant.

Ergo immutabile est decretum de nostro exitio.

Omnes Lex obligat vel ad obedientiam integram sine peccato, vel ad æternam damnationem.

Primi parentes non præfiterunt obedientiam quam Deus postulat.

Ergo congruit iustitiæ & veritati Dei, vt homo morte moriatur, & perpetuò abiiciatur inter Diabolos.

Hæc fuit tristis accusatio primorum parentum, quam confirmauit testimonium propriæ conscientiæ ipsorum. Ex altera parte patrocinate sunt duæ virtutes primis parentibus: misericordia & pax seu placabilitas. Summa autem responsionis & apologiæ hæc fuit: Fatemur veram esse orationem iustitiæ & veritatis, sed cùm Deus etiã sit misericors & placabilis, congruit misericordiæ Dei, ne frustra tantùm ad æternas miseras sit homo conditus. Quare te Fili Dei supplices oramus vt opem & salutem feras miseris hominibus accusatis à iustitia & veritate, & lapsis ac impulsis à Diabolo. Filius Dei ad apologiam respondit: Moriatur iustus pro peccatore, atque ita satisfiet vtrique virtuti in Deo, iustitiæ scilicet & misericordiæ. Audita

D. Bernhartus in sermonibus de festo annunciationis Mariæ, vt nominant, hac illustri pictura & profopopœia historiam lapsus & receptionis primorum parentum describit.

Cùm primi parentes lapsi essent, nec possent eripi ex morte vllius creaturæ consilio & auxilio, duæ virtutes Dei, videlicet iustitia & veritas, accusarunt primos parentes in hanc sententiã:

hac respōsione aliquam habebant spem melioris status, & discurrebant per cælum & terram ad omnes creaturas, misericordia & pax, sed nec inter Angelos potuerunt reperire talem iustum, qui posset redimere genus humanum. Redeunt igitur supplices ad Christum, & implorant rursus eius opem, & addunt in fine hanc conclusionē: Qui dedit consilium, ferat auxilium. Ibi Filius Dei obtulit se æterno Patri ad pœnam, & promisit se soluturum esse *λύτρα*, assumpta carne nostra. Hæc est causa, inquit Bernhartus, cur Filius Dei missus sit ad Ecclesiam.

Sed quorsum hæc? Vt ostendatur differentia Legis & Euangelij, Ita differunt Lex & Euangelium, sicut in iure summum ius, & æquitas seu *δικαιοσύνη*. Lex est summum ius, & hæc non admittit dispensationem sine probabili ratione, sicut Iurisperiti dicunt: Dispensatio non sit dissipatio. Hæc dispensatio Legis est vox Euangelij. Probabilis ratio est obedientia Filij Dei, propter quam Deus dispensat de sua Lege.

Huic argumento cùm nulla creatura respondere posset, Filius Dei solutionem monstravit, qui ideo *λόγος* dicitur, quia ex sinu æterni Patris hoc arcanum decretum protulit. Sic igitur minorem explicavit. Iustitia Dei est, vt inobedientes pereant, nisi satisfiat iustitiæ Dei, pœna deprecantis Filij pro genere humano, & in sese irā inenarrabili misericordia deriuantis.

In hac historia clarissimè conspicitur, quantum bonum sit promulgatio promissionis de Mediatore ignotæ omnibus creaturis sine singulari reuelatione.

Sed quoniam homines carendo intelligunt quàm cara sint bona, videamus quanti furores in genere humano grassentur, extincta luce doctrinæ diuinitus traditæ. Narrat Herodotus lib. 7. Athenienses, cùm Xerxes bellum Græciæ intulisset, instituisse sacrificia Boreæ, quod esset ipsis amicus, quia olim ex Orithya genuisset filios.

Boreas ventus septentrionalis, dictus à *βόρ* particula *ἀνεπιθυμία* valde, & *πείν* fluere. vt in *βουλιμία*, etiam *βόρ* auget. Significat enim famem insatiabilem, seu caninam appetentiam.

Cùm mortuos suos inuocant Papistæ, etiam sacrificant ventis, sicut Athenienses Boreæ. Omnis idololatria est sacrificium Boreæ. Et si enim sepe fit, vt contingant eiusmodi euentus, quales

quales petuntur à creaturis: tamen hoc non fit, aut voluntate aut omnipotentia istarum rerum, quæ inuocantur, vt Atheniensibus respondit euentus. Nam Xerxes in fugam coniectus est: ita captiui inuocantes sanctos in Papatu, sæpe fuerunt liberati permissione Dei, qui fuit passus, vt sic illuderet Diabolus hominibus.

Scribit Tertullianus in apologetico. In Aphrica vſitatas fuisse mactationes infantium in sacrificiis Saturni vsque ad Tyberium eius prouinciæ proconsulem, qui principes talis impietatis, crucibus quasi ex voto affixit in ipsis luci arboribus, quæ tantum scelus suis ramis contexerant.

proconsules: missi à populo, prætores: missi ab imperatoribus Romanis dicebantur præfides.

Verba Tertulliani adscribam, ne quis hæc fingi suspicetur. Infantes penes Aphricam Saturno immolabantur palàm vsque ad proconsulatum Tyberij, qui eisdem Sacerdotes in iisdem arboribus templi sui obumbratibus scelera votiuis crucibus exposuit, teste militia patriæ nostræ, quæ id ipsum munus illi procōsuli functa est. Et Eusebius lib. 5. præparationis Euangelicæ nominatim recenset gentes, apud quas nullus fuit finis talium furorum.

Hanc horrendam cecitatem hominum, qui non reguntur voce Euangelij, deploremus, & Deo gratias agamus, quòd Ecclesiã à talibus furoribus reuocauit ad veram agnitionem & inuocationem Filij Mediatoris, qui cum Patre & Spiritu sancto est Deus benedictus in secula.

Vt autem medici causa morbi inuenta curationem esse inuentam putant, ita hoc loco consideratis causis & circumstantiis patefactionis res tota fit illustrior.

Si quis igitur quærat quæ causa Deum impulerit, vt se Ecclesiæ patefaceret, autore vtar Nazianzeno, qui in concione de natiuitate Filij Dei ex virgine, sic inquit: Cum bonitati non suffi-

Differunt proconsules, prætores & præfides. Quædam enim prouinciæ erant Senatoriæ, quædam populares, quædam imperatoriæ: Gubernatores prouinciarum missi à Senatu dicebantur

In primo capite de patefactione 4. partes sunt obseruandæ. 1. Ipsa definitio patefactionis di-

ciat se ipsam considerare, sed boni natura sit sese diffundere, & aliis communicare, quæ in ipso sunt optima: Deus, in quo est summa bonitas, condidit angelos & homines, & in hos, radios suæ sapietia, bonitatis & libertatis transfudit. Hæc ille.

Causæ verò, quæ finales appellantur, in definitione recitatae sunt. Non frustra toties tam illustribus testimoniis Deus se patefecit. Ostendere voluit, se vere affici cura nostræ salutis. Voluit & suæ vocis ac doctrinae testimonia nobis tradere, in qua caelestia munera & societatem suæ beatitudinis nobis impertit, nec magis Patres, Prophetas & Apostolos in illis ipsis familiaribus congressibus acquiescere voluit, quam in ipsa doctrina vult omnes omnium ætatum homines acquiescere,

communicatione suæ bonitatis: e contra omnem malum est dissipatiuum & destructiuum sui & aliorum. De his axiomatis sepe dicitur in Dialecticis, ubi quidem recitantur tres proprietates boni, quarum maximè illustre exemplum est in Deo. Primùm Deus cum sit optimus & fons omnis boni in tota rerum natura, libenter sua bona, quæ sunt in ipso optima, creaturæ rationali communicat. Est ergo bonum communicatiuum: deinde non tantum condidit creaturas, sed conseruat etiam & sustentat eas, ideo est bonum conseruatiuum. Tertio condidit genus humanum ad congregationem, quam conseruat in scholis & in templis mira ratione. Est ergo bonum cõgregatiuum. Malum verò nõ est communicatiuum sui, nisi quatenus vult nocere, deinde est dissipatiuum, distrahit voluntates hominum & omnes

honestos

uinæ. 2. Quantum sit bonum, quòd Deus se patefecit non tantum in creatione mundi, angelorum & hominum, sed etiam promulgata Lege, & edita promissione de Mediatore. 3. Quæ sint causæ impulsivæ & finales, propter quas Deus sese patefecerit. 4. Cõsideratio circũstantiarum, loci, temporis & modi, quæ valde illustrent doctrinam de patefactione.

De prima & secunda parte hæc tenus dictum est. Sequitur pars tertia, ex qua tria sunt discenda. 1. Quæ sint causæ impulsivæ patefactionis. 2. Quæ sint causæ finales. 3. Ad quem usum hæc doctrina sit transferenda seu de applicatione.

De causis impulsivis.

Vt intelligatur quid impulerit Deum ad se patefaciendum, cõsideretur natura boni. Omne bonum est *κοινωνικόν*, gaudet cõ-

honestos cœtus: Tertio est destructiuum, sicut Diabolus lætatur destructione humani generis, cum ipse sit pessimus. Transferamus nunchas boni proprietates ad creaturam. Sol est optima creatura inter eas, quæ sunt irrationales. Non igitur tantum luce sua mundum illustrat, sed etiam hac suæ lucis communicatione gaudet, quemadmodum psalm. 19. dicitur: Soli posuit tabernaculum in cælis eius. Et ipse tanquam sponsus procedens de thalamo suo, exultauit vt Gygas ad currendam viam. Quid est in terra optimum? Fons. Nam fontis natura est se se diffundere, & quanquam sæpe obstruitur iniecto cœno aut lapidum mole; tamen luçatur contra oppositas moles, & si non potest recto cursu fluere in prata, tamen vbicunque rimula datur, erumpit.

De causis finalibus.

1. Deus voluit testari ipso facto se affici cura nostræ salutis. Nisi enim nos paterno amore complecteretur, non tantum laborem nostri causa suscepisset in creatione, in missione Filij, in donatione Spiritus sancti. Apud Clementem Alexandrinum hæc extat sententia: Diligitur ne homo à Deo? Quomodo non diligatur, propter quem Filius vnigenitus & carissimus ex sinu æterni Patris ad nos demittitur. 2. Quia Deus suam voluit doctrinam obsignare certis testimoniis, resuscitatione mortuorum, & sui Filij, glorioso triumpho Christi in ascensione, manifesta effusione Spiritus sancti in Apostolos, vult nos acquiescere in hoc ipso genere doctrinæ, in inuocatione & omni cultu Dei. Hinc igitur sequitur vsus & applicatio. Sicut infans sedet in materna aluo, & nutritur non per os, sed alitur per vmbilicum, qui attrahit nutrimentum ex cotyledonibus seu acetabulis, quæ sunt in vtero matris, ita Ecclesia est inclusa verbo Dei, & gestatur in aluo Dei, donec edatur in lucem vitæ æternæ. Hæc similitudo sumpta est ex Esaia 46. Audite me domus Iacob, & omne residuum domus Israel, qui portamini à me in vtero, qui gestamini à me vsque ad senectam, ego ipse, & vsque ad canos ego portabo: ego feci, & ego feram, ego portabo & saluabo.

Quæ cum ita sint, meminerimus Ecclesiam non aliter ad verbum alligatam esse, quàm fœtus in aluo materna secundinæ, quæ Græcis *χόειον* dicitur, alligatus est, & agnoscendum esse Deum, sicut se patefecit, & in omni cogitatione & inuocatione hunc Deum

intuendum esse, qui se patefecit, dato Euangelio, & misso Filio sicut Filius ipse dicit: Qui videt me, videt & Patrem.

Quod autem ad circumstantias tanti operis & muneris attinet, præclare epistola ad Hebræos inquit: Multifariam multisque modis olim Deus locutus patribus per Prophetas, in nouissimis diebus hisce locutus est nobis per Filium, quem constituit hæredem omnium, per quæ etiam sæcula condidit. Non enim vno loco aut tempore aut modo se Deus patefecit, sed variis ac diuersis locis, temporibus & modis Deus de se & de sua doctrina testimonia edidit.

Valde illustra & significantia sunt verba, quibus vtitur epistola ad Hebr. πολυμερῶς inquit, significans hac voce duas circumstantias, primam loci, alteram temporis, quasi dicat, non semel atque iterum, sed multoties, nec vno in loco, sed in variis ac diuersis locis Deus sese Ecclesiæ reuelauit. Deinde addit: πολυτροπῶς. Quæ vox testatur, autorem illius epistolæ loqui non de vno modo, sed de magna varietate mo-

dorum. Post hæc aduerbia sequitur collatio splendida, quæ in sequentibus capitibus 2. & 3. magis illustratur. Magnum omnino beneficiū est, quod Deus misit Prophetas, per quos tradidit Legem & Euangelium. Sed quid fuerunt Prophetæ? Sancti homines agitati à Spiritu sancto, sed homines tantum & serui in domo Dei fideles. Filius autem in nouissimis diebus nos allocutus est, per quem condidit Deus sæcula, id est, omnes creaturas visibiles & inuisibiles, imò qui est fulgor lucis paternæ, & expressa ac solida imago substantiæ Patris. Ego haud scio, an post epistolas Pauli ad Romanos & Galatas extet alia eruditior & dignior lectio. Sed si quis quærat, quæ sit summa illius? Respondeo. Statum huius epistolæ esse psalmum 110. cuius est enarratio hæc epistola: Dixit Dominus Domino meo. Nam in 1. 2. & 3. capite differit de persona Christi, quam discernit ab Angelis & Prophetis, & collocat eum ad dexteram Dei. In reliquis capitibus docet de sacerdotio Christi, & discernit hunc Sacerdotem & eius doctrinam, precationem & sacrificium à doctrina, precatione & sacrificio summi Pontificis Leuitici. Hæc tractat vsque ad caput 11. in quo extat tractatio de fide, deinde in ceteris capitibus concionatur de bonis operibus. Hæc omnia dicuntur splendide & copiose. Itaque vel propter exemplum eloquentiæ sæpe hæc epistola legenda est.

Prima & antiquissima, ut ita dicam, officina patefactionis diuinæ fuit regio vicina Damasco, in qua primos parentes esse cōditos non dubium est. Hanc sedem tenuerunt Patres vsque ad diluuium. Post diluuium Sem filius Noah, cuius & alterum nomen est Melchisedech, habitauit in Salem, quæ postea Ierosolyma appellata est. Abraham verò domicilium fuit in Hebron, quæ distabat à Salé quinque miliaribus Germanicis.

Damascus celebris est in Syria ciuitas ad hunc vsque diem, & significat saccum sanguinis. Quia Cain, hypocrita crudelis, in agro Damasceno interfecit fratrem Abelum. Sack Græcum est, Latinum, Hebraicū & Germanicū.

Salem fuit domicilium Sem filij Nohæ, qui nominatur Melchisedech, id est, rex pacis & iustitiæ, quia fuit imago & typus Christi, ut ad Hebr. 7. explicatur. Hebron domicilium Abraham di-

citur à societate, sicut Smalcaldia non est vnus Domini, sed partem tenet Landgrauius Hafsia, partem Comites Hennebergenses.

Cùm autem Ecclesia semper in mundo exulet, non tantum in Iudæa Deus innotescere voluit, sed etiam in aliis regnis, in quibus Ecclesia vagata est.

Fuerunt igitur propter migrationes Ecclesiæ, officinæ patefactionis diuinæ tria florentissima regna, Aegyptium, Chaldaicū & Persicum. Ut enim Ioseph in Aegypto propagauit veram doctrinam de Deo: sic Daniel quatuor reges ad agnitionem veri Dei vocauit, Nabogodonosor Chaldæum, & filium eius Euilmerodach, Darium Medum & Cyrum Persam.

Post exhibitum verò Messiam, Euangelium per Apostolos & eorum discipulos propagatum est in toto genere humano, & Ecclesia collecta non tantum ex semine Abraham, sed etiam ex aliis gentibus. Hæc breuis commemoratio declarat, quibus temporibus & quibus in locis se Deus inde vsque ab initio patefecerit.

Restat igitur, ut modos diuinæ patefactionis consideremus. Ac primus quidem modus est clarum & expressum verbum sine inuolucris propositum, ut cōcionis Esaia de passione & resurrectione Domini nostri Iesu Christi tanta perspicuitas est, ut non

Caput Esaia 53. ad verbum ediscendum est, quia non tam est propheta de futuris, quàm historia de rebus præteritis. Pri-

tam futuros rerum euentus prædicere, quàm res gestas exponere videatur.

mùm enim in hoc capite extat historia congruens cum narratione quatuor Euangelistarum, quòd scilicet Christus admira-

bili & pene incredibili patientia sustinuerit in corpore & in anima dolores inenarrabiles, neque tamen manserit in morte, sed tertio die gloriosè reuixerit, agens triumphum de hostibus, & colligens Ecclesiam ex Iudæis & gentibus. Deinde docet de causis passionis Domini. Non casu passus est, aut humano consilio Caiphæ & Iudæ, sed vt Petrus Act. 2. loquitur: *περὶ γνώσει κ' ἐλεῆθ' ἑαυτ.* De hoc Dei consilio inquit Elaias: Et Dominus voluit eum conterere in infirmitate. Tertio docet de causis finalibus. Non passus est vt fur & latro, sed vt innocens & immaculatus agnus. Nec passus est vt martyr sanctus propter doctrinam, sed vt poneret animam suam pro peccato. Nam passio Christi non est *πῦρρα*, nec *μαρτυριον*, nec *δοκιμασία*, sed *λίτρον*. Quarto docet de applicatione & vsu passionis. Sic enim inquit: In scientia sua iustificabit ipse iustus seruus meus multos. Quinto proponit concionem vniuersalem penitentia & promissionis gratia. Omnes nos quasi oues errauimus, vnusquisq; in viam suam declinauit, & posuit Dominus in eo iniquitatem omnium nostrum. Sexto de sacerdotio & regno Christi docet. Obtulit non sanguinem taurorum, sed suam vitam & sanguinem. Item: De angustia & iudicio sublatu est, generationem eius quis enarrabit?

- ii Secundus modus complectitur miracula, quæ sunt testimonia de Deo, de Christo & de doctrina.
- iii Tertius modus continet Sacramenta, quæ sunt signa gratia, seu verba visibilia, quibus fides nostra tanquam sigillis confirmatur. Rom. 4.
- iiii Quartus est visio Prophetica, hoc est, imago, quæ vigilanti Prophetæ ostenditur. Tales visiones habuit Daniel de bellis Syriacis & Aegyptiis, quibus Ecclesia Dei duriter quassata est, vt dicitur: aliquid mali propter vicinum malum.
- v Quintus modus est somnium Propheticum seu imago, quæ dormienti diuinitus offertur. Sic Daniel cap. 7. vidit in imagine somni 4. Monarchias, & initia regni Mahometici.
- vi Sextus modus est typus significans aliquid de regno Christi, vt agnus mactatus in paschate, significabat agnum Dei tollentem pec-

cata mundi: Serpens æneus in deserto erat pictura Christi pendē-
tis in cruce.

Sic arca fœderis erat typus Ec-
clesiæ, quæ est custos Decalogi,
mannæ & virgæ Aaronis. Et si e-
nim ministerium, cuius imago
est virga Aaronis, à maxima par-
te hominum negligitur, aut cõ-
temnitur, tamé floret & gignit
amygdalas, id est, fructus Ecclē-
siæ salutare. Sunt autem duæ
partes huius ministerij, Lex &
Manna, id est, Euangelium.

Agamus igitur gratias Deo,
quantas angustia nostri pecto-
ris concipere potest, quòd non
solum sua sapiētia & virtute gau-
det, sed immensa misericordia
se patefecit, dedit Euangelium,
instituit ministeriū Euangelij:
per quod est ita efficax, vt mul-
tos regeneret ad vitam æternā,
in qua effundet in beatos suam
mirandam lucem, sapiētiā,
iustitiā & lætitiā inenarra-
bilem.

In arca fœderis tria *κειμήλια*
erant reposita. 1. virga Aaronis,
quæ cum fuisset arida, floruit &
genuit amygdalas. 2. Duæ tabu-
læ Decalogi, quæ erant scriptæ di-
gito Dei. 3. Mensura certa man-
næ seu gomor, quæ facit quatuor
sextarios *Ἐἷν ἡλβ ἑβδύχην*, vel
duos *χοινικὰς*. Hæc fuisse in arca
fœderis testatur epist. ad Heb. 9.

Est autem Arca fœderis ima-
go Ecclesiæ, quæ est populus Dei
confœderatus, non solum edita
Lege, sed etiam promulgata pro-
missione gratiæ. Hæc arca regi-
tur propiciatorio, id est, à Media-
tore, quemadmodum Paulus ad
Roman. 3. explicat: Quem propo-
suit Deus *ἰλασῆειον διὰ τῆς πί-
στεως*. Virga Aaronis est pictura
totius ministerij Euangelici. Si-
cut enim virga regimus greges
ouium: ita gubernat Deus Ecclē-
siam voce ministerij. Christus de
se ipso interpretatur Manna, Ioh.
6. Ego sum panis vitæ, qui de cæ-
lo descendit.

Allegoria amygdalarum explicatur in quodam carmine Philippi
2. lib. Epigram. & in Declamat. tom. 4. de scala Iacob. Sunt enim par-
tes amygdalæ tres. 1. Vna ambiens & circundans reliquas partes, quæ
dicitur putamen tenera lanugine vestitum. 2. Secunda est ligneus
calix. 3. Tertia est nucleus. Prima significat disciplinam pædagogi-
cam, qua pueri assuefiunt ad preces, ad catechesin, ad mores ho-
nestos. Ligneus calix est durior disciplina, qua castigantur vel à Deo
vel à Magistratu contumaces & inobedientes. Nucleus est imago

Euangelij. Quàm enim suavis fit, & quem vsum habeat in medicinis, omnes norunt.

De discrimine veræ & falsæ inuocationis.

C A P. II.

HOC caput monstrat vsum primi capituli. Nam doctrina de patefactione transferenda est ad vsum, quoties de Deo cogitamus, aut eum inuocamus, aut ei gratias agimus. Et quia Deus vult discerni suam Ecclesiam ab aliis sectis, necesse est nos seiungere nostram inuocationem ab Ethnica, Turcica & Iudaica recenti, & omnium defendentium manifesta idola. De hoc discrimine concionatur Christus Iohan. 4. in colloquio mulieris Samaritanæ. Vos adoratis quod nescitis, nos adoramus quod scimus, quia salus ex Iudæis. Sed venit hora, & nunc est, quando veri adoratores adorabunt Patrem in Spiritu & veritate.

Ingens discrimen est inter veram inuocationem Ecclesiæ & alias impias inuocationes. Nam Ethnici, Mahometistæ, Iudæi pertinaces, & omnes idololatræ vagantur, ignorantes quid sit Deus, & quæ sit Dei voluntas, vt Hecuba apud Euripidem exclamat.

O Iuppiter quicquid es siue hoc cælum, siue mens in cælo, quanquam diu iam ignauos opitulatores inuoco. Aberrant igitur à vero Deo, cum quæ ignorant promissiones de Mediatore, manent in perpetua dubitatione, in qua clamores irriti dissipantur in auras, & prorsus sunt,

Duo sunt magni errores in inuocatione Hecubæ apud Euripidem in Troadibus. Prior de essentia Dei, alter de voluntate Dei. De essentia inquit Hecuba: O Iuppiter, quicquid es, siue hoc cælum, siue mens cælo insidens. Affirmat igitur se dubitare, quid sit Deus, sitne hic mundus vel pars mundi, an alia verò natura distincta à creaturis. De voluntate

vt

vt Seneca inquit, rumores vacui, verbaque inania & par sollicito fabula somnio.

Dei inquit: Iam diu ignavos opitulatores inuoco, id est, Sentio meas preces non esse efficaces, & nullum eis euentum respon-

dere. Ecclesia autem intuocat verum Deum creatorem cæli, qui genuit ab æterno Filium, & qui vnà cum Filio, consubstantiali condidit & conseruat omnes creaturas visibiles & inuisibiles, & misit Filium admirabili temperamento iustitiæ & misericordiæ propter nos homines & propter nostram salutem, Qui in die Pentecostes effudit Spiritum sanctum manifesta luce in Apostolos, & cæterum ipsis coniunctum. Deinde non tantum de essentia Dei rectè sentit, sed etiam de voluntate Dei certa est. Habet enim promissionem, quæ affirmat nos propter Mediatorem exaudiri, ac propter hunc scit Ecclesia se recipi, & impetrare vel liberationem vel mitigationem, iuxta voluntatem & consilium Dei.

Ecclesia verò alloquitur verum Deum, qui se patefecit tradito verbo per Prophetas & Apostolos, & misso Filio crucifixo pro nobis, & resuscitato, & effuso Spiritu sancto in Apostolos, & fiducia Mediatoris Filij statuit verè suos gemitus respici, & suas preces exaudiri, & certò impetrare vel liberationes vel mitigationes.

Differt igitur dupliciter veræ Ecclesiæ inuocatio ab aliis impiis inuocationibus: agnitione essentia & agnitione voluntatis Dei.

Discant autem studiosi vsitati argumenti solutionem, quæ hæc discrimina valde illustrat:

Omnis inuocans Deum conditorem, verum Deum inuocat.

Turci inuocant Deum conditorem,

Ergo Turci verum Deum inuocant.

Neganda est in hoc argumento Minor, quia Turci non inuocant Deum conditorem, tamen si id iactant, & valde gloriantur, se non adorare idola, sed mente intueri conditorem rerum. Negant enim hunc esse Deum conditorem, qui est Pater Domini nostri Iesu Christi, & cum Filio

Argumentum Turcorum speciosum est & popolare: Maior vera est, quia & nos dicimus: Credo in Deum Patrem, creatorem cæli & terræ. Sed Minor est reicienda per inficiationem. Non enim Turci inuocant conditorem cæli & terræ, quia non tenent veram huius conditoris definitionem. Non enim fati est credere Deum

& Spiritu sancto omnes res creauit, & se illustribus testimoniis patefecit. Hanc definitionem cum aspernentur, fingunt sibi ipsi aliud quidam esse Deum sine Filio, cōtrā regulas in Euangelio traditas. Iohan. 5. Qui non honorat Filium, non honorat Patrem. Iohan. 17. Hæc est vita æterna, ut cognoscant te verum Deum, & quem misisti Iesum esse Christum. 1. Iohan. 2. Omnis negans Filium, neque Patrem habet: Iohan. 14. Nemo venit ad Patrem nisi per Filium. Iohan. 3. Qui non credit, iam iudicatus est, quia non credit in vnigenitum Filium Dei. Item: Qui non credit Filio, non videbit vitam, sed ira Dei manet super eum. 1. Cor. 3. Fundamentum aliud poni non potest, præter id quod positum est, quod est Christus Iesus. His perspicuis & firmis testimoniis muniti excremur Mahometistas, qui doctrinam de persona & beneficiis Christi delent, & seiungamus inuocationem nostrā à colluuie Mahometica, & Deo gratias agamus, quòd nos Ecclesiæ suæ inseruit.

esse conditorem, nisi & illud addas, quod in symbolo sequitur. Credo in Iesum Christum Filiū eius. Item nisi addas postremum caput symboli de Spiritu sancto, de Ecclesia, de remissione peccatorum, de resurrectione carnis, de vita æterna. Quicumque autē errat de definitione, errat etiam de definito. Quia definitio & definitum cōuertuntur, id est, sunt termini conuertibiles. Quod de vno verum est, etiam verum est de altero. Cū igitur Iudæi recentes non teneant, imò negent veram definitionem Dei, nō intelligunt definitum, id est, ignorant verum Deum. Ac vniuersaliter error in definitione, fons est multorum errorum.

Quid

Quid sit Deus.

CAP. III.

OC caput continet duas definitiones, vnam integram, alteram mancā & mutilā. Prior descriptio traditur in vera Ecclesia, & extra Ecclesiam non est nota naturaliter sine patefactione.

Altera Platonis, etsi est erudita, nec simpliciter abiicienda: tamen si conferatur ad sapientiam Ecclesiae, erit similis Lunae ad Solem collatae, imò

vix terrae similis erit collatae ad caelum. Discernenda sunt igitur genera doctrinarum & considerandae metae sapientiae philosophicae & mirandae lucis, quam retinet & illustrat Ecclesia. Etsi autem haec sunt quotidiana: tamen verè possumus exclamare cum D. Hieronymo, qui commendans verbum Dei in prologo super Biblia, ita inquit: Hoc doctus Plato nesciuit, hoc Demosthenes eloquens ignorauit. Cicero i. de natura Deorum, recitat narrationem de Simonide. Omnibus ferè in rebus, inquit, & maximè in Physicis, quid non sit, citius quam quid sit dixerim. Roges me quid aut qualis sit Deus. Auctore vtar Simonide, de quo cum quaesuisset hoc idem tyrānus Hiero, deliberandi causa sibi vnum diem postulauit: Cum idem ex eo postredie quaereret, biduum petiuit. Cum sapius duplicaret numerum dierum, admiransq; Hiero quaereret, cur ita faceret, Quia quāto, inquit, diutius confidero, tanto mihi res videtur obscurior. Idem mihi accidit, cum ex iis locis vbi antea in Papatu vixeram, videlicet ex Friburgo in Brisgoia primùm in has Academias venissem, & D. Philippus quaereret ex paruo puero, quid est Deus, quid significat λόγος apud Iohannem: mirabar me ea à pueris audire, quae in Papatu magnis Doctoribus sunt ignota. Sed hoc tempore multi sunt Papistae similes corniculæ AEsopicae, ornantes se plumis Lutherānorum.

Deus est essentia spiritualis, increata, aeterna, intelligens, verax, bona, iusta, benefica, casta, misericors, liberrima, immensa potentiae & sapientiae, irascens peccatis. Pater aeternus, qui Filium ab aeterno imaginem suam genuit, & Filius imago Patris coaeterna, & Spiritus sanctus procedens à Patre & Filio, sicut Diuinitas pate-

facta est certo verbo & testimoniis diuinis, quod Pater æternus cum Filio & Spiritu sancto condiderit cælum & terram, & omnes creaturas, & adsit omnibus creaturis quoad conseruationem, & colligat sibi in genere humano Ecclesiam æternam propter Filium, & per eum, & sit iudex iustorum & iniustorū.

fiæ & de extremo iudicio. Hæc pars sumitur ex Symbolo.

Vt autem bonitas auri tum facillimè noscitur, cum alteri auro comparatur: sic utilis est collatio philosophiæ & Euangelij, vt quouſque progredi mens humana possit, & quæ non comprehendat, animaduertatur. Cumque multas res non comprehendit ratione cernimus, cõuicti fateamur alia doctrina à Deo patefacta opus esse. Etsi igitur Plato aliquas proprietates diuinæ naturæ eruditè & verè describit, tradens hanc definitionē. Deus est mens æterna, causa boni in natura: tamè non discernit personas diuinitatis, æternum Patrem, Filium & Spiritum sanctum, nec dicit de præsentia Dei in sustentatione & conseruatione rerum, aut de collectione Ecclesiæ, quæ fit propter Filium & per eum. Ex quo perspicuum est, philosophiam mutilam & mancam esse sine collatione doctrinæ diuinitus traditæ.

Hæc definitio tres habet partes. 1. prima est recitatio proprietatum Dei, quarum pleræque sumuntur ex Decalogo. 2. Secunda monstrat discrimen trium personarum in vna essentia diuina. Hoc discrimen traditur in verbis baptismi. 3. Tertia loquitur de operibus Dei præcipuis, vt de creatione & sustentatione rerum. Item de collectione Eccle-

Collatio in disputationibus, consiliis & deliberationibus est res utilis, quia plures oculi plura vident, quàm vnus. Sæpe etiam est olitor non importuna locutus. Illa autè verba de auro sunt sumpta ex oratione Artabani, qui fuit patruus Xerxis, & dissuasit bellum aduersus Græciam. Extat locus apud Herodotum in polymnia pag. 201.

D. Philippus sæpe dicere solebat in publicis lectionibus. Nulla maior sapientia potest homini contingere in hac vita, Dei concessu & munere, quàm erudita & sobria collatio philosophiæ, Legis & Euangelij. Ratio huius asseuerationis est: Quia prodest in omnibus articulis fidei considerare, quouſque possit progredi mens humana adiuta luce naturali, & quæ non possint comprehendi

hendi ab humana ratione. Nam hæc consideratio metarum cognitionis conuincit sanos homines, vt agnoscant & confiteantur philosophiam esse mutilam & mancã, & alia perfectiore doctrina opus esse de multis maximis rebus. Nec quisquam cum fructu leget locos Theologicos sine collatione philosophiæ & Euangelij, vt in loco de cruce & calamitatibus tenendum est discrimen iudicij philosophici, & iudicij Spiritus sancti, de generibus calamitatum, de causis impulsiuis & finalibus, de fontibus consolationum & de differentia inter philosophicã & Christianã patientiam. De his omnibus aliter iudicat ratio, aliter verbũ Dei. Sic hoc loco conferuntur duæ definitiones Platonis cum Christiana. Sed quomodo illa congruit cum descriptione Ecclesiæ? κατὰ τὸ aliquo modo. Definitio Platonis est ex lege sumpta, seu est particula legis, seu est definitio legalis: altera Ecclesiæ est partim legalis, partim Euangelica, quia prima pars sumitur ex lege, reliquæ tres ex Symbolo & forma baptismi. Verba Platonis extant in definitionibus. pag. 666. *θεὸς ἐστὶ ζῶν ἀθάνατος, ἀνταρχὴς πρὸς εὐδαιμονίαν. ἐστὶ ἀίδιον, τῆς ἰ ἀγαθῆ φύσεως αἰτία.*

De proprietatibus Dei.

C A P. IIII.

M prima pars definitionis Dei, quæ in Ecclesia traditur, recitet proprietates Dei, colligantur de singulis testimonia, vt harum proprietatum mentione verum Deum non solum à creaturis, sed etiam à commentitiis numinibus discernere possimus.

Aliæ proprietates discernunt naturam diuinã à creaturis omnibus, aliæ monstrant discrimen inter Deum & Diabolum, & eorum organa.

Deus est Spiritus]

ad differentiam omnium corporum, cæli, terræ & maris.

Est increata]

ad differentiam angelorũ, qui etiam sunt Spiritus, sed creati à Deo.

Aeterna]
Intelligens]

ad differētiam creaturarum.
distincta à brutis naturis, sa-
xis, lapidibus.

Verax, bona, iusta, miseri-
cors.

Hæc dicuntur ad differētiam
Dei & Diabolorum. Deus est iu-
stus, Diaboli sunt iniusti, homi-

cidæ, gaudent destructione operū Dei: Deus est verax, Diabolus est
mendax, & pater mendacij, teste Christo Iohan. 8.

Deus est castus.

Diaboli sunt Spiritus impu-
rissimi. Etsi enim non possunt se

polluere libidinibus; tamen impellunt homines ad illicitos concu-
bitus, & voluptatem capiūt ex adulteriis & scortationibus aliorum.

Quòd enim Deus sit essentia spiritalis, non moles ex cæli aut
elementorum materia conflata, affirmat Christus iniquens: Deus
est Spiritus: deinde quòd sit essentia increata, seu alia à creaturis
omnibus, Eusebius lib. 3. præpar. Euangel. his testimoniis confir-
mat: psal. 8. Quoniam videbo cælos tuos, opera digitorum tuorū,
Lunam & stellas, quæ tu fundasti. Psalm. 102. Initio tu terram fun-
dasti, & opera manuum tuarū
sunt cæli. Ipsi peribūt, tu autem
permanes, & omnes sicut vesti-
mētum veterascent, & sicut in-
dumentum mutabis eos, & mu-
tabuntur, Tu autem idem ipse
es, anni tui non deficiēt. Esaiæ
66. Cælum sedes mea, & terra
scabellum pedum meorū. psal.
104. Qui facis angelos spiritus
tuos, & ministros tuos ignem
ardentem. Est igitur Deus essen-
tia distincta non solum à mun-
di corporibus, sed etiam ab an-
gelis.

In hoc psalmo venustissimè
comparatur hic mundus, quem
nunc cernimus, vestimento mu-
tatorio, vt Hebræi loquuntur, id
est, vesti quotidiana. Formam
mundi post hanc vitam compa-
rat idem psalmus vesti nuptiali,
qua induimur & ornatur acces-
suri vel ad nuptias, vel ad celebri-
tatem diei statim ac solennis. Mun-
dus igitur quem nunc cernimus
est vestis quotidiana, qua Deus
non semper erit indutus, sed no-
uam sibi vestem comparabit, id
est, mutabit hunc mundum ita,
vt Sol septuplo plus lucis habeat.

Luna similis sit splendori Solis, sicut dicitur in Esaiæ & Apocalypsi.
Quòd

Quòd autem Deus sit essentia intelligens, testatur hæc verba de creatione: Dixit Deus. Dicere autem non est brutæ naturæ, sed substantiæ intelligentis.

Differunt *λαλεῖν* & *λέγειν*. *λαλεῖν* est more auium garrere. *λάσεν*. *λέγειν* est dicere certa ratione & consilio. Hoc discrimen exprimitur in versu Græco: *λαλεῖν αἰεῖ* & *ἀδυνάτατ* λέγειν.

Gariendo valens, minimè ad dicendum accommodatus est. Pfitacus etiam sonat suum *χαῖρε*, sed non intellectum. Dicere est summum opus naturæ intelligentis. Dixit Deus, id est, iuxta decretum sapientissimum & optimum condidit has creaturas, lucem, firmamentum, lucida corpora cælestia, & homines per *λόγον*, hoc est, Filium Dei.

Quòd sit omnipotens, confirmatur eadem narratione in Genesi. In principio creauit Deus cælum & terram. Cùm enim omnia condiderit, & quidem non ex priori materia, sed dicendo, declarauit ipsa creatione omnipotentiā. Et Esaiæ 44. dicitur: Ego sum Dominus conditor omnium, extendens calos solus, stabiliens terram, & nemo alius est, qui mecum id faciat.

De sapientia Paulus inquit
1. Timoth. 1. Soli sapienti Deo honos.

res fuit adducta in iudicium. Nam piscatores affirmabant se pisces vendidisse, non munus à fortuna oblatum. Contrà mercatores cōtendebant, se fuisse emptores omnium rerum sine exceptione, quæ essent captæ illo iactu. Cùm autem iudices Milesij non possent extricare contentionem, delata fuit res ad iudicium Apollinis. Is iussit dari tripodem aureum sapientissimo. Huius oraculi sententiam ad Thaleten accommodarunt propterea, quòd eum iudicarent sapientissimum. Sed ea fuit modestia Thaletis, vt hoc munus iusserit consecrari Apollini, cum hac inscriptione: SOLI SAPIENTI DEO. Hæc narratio, quæ extat apud Laërtium in vita Diogenis, primùm restatur, soli Deo tribuendam esse gloriam sapientiæ, deinde ostendit, quanta fuerit modestia omnium sapientum, agnoscentium se non esse verè sapientes, sed vix aliquam vmbra veræ sapientiæ possidere.

Cùm mercatores Milesij à piscatoribus eiusdè loci emissent quendam iactum, & piscatores extraxissent tripodem aureum,

Et psalm. 147. Dauid exclamat: Magnus Dominus noster, & magna virtus eius, & sapientia eius non est numerus, Qui numerat multitudinem stellarum, & omnes suis nominibus vocat.

nant morbos ex discrasia ortos, vnde ea pars dicitur *φαρμακώπη*, aut sanant solutiones continui, id est, ossium vel carnis, quæ fiunt aut vulneratione aut luxatione, quæ pars dicitur *χειρουργική*. Talem medicum facit Deum Dauid psalm. 145. Alleuat Dominus omnes, qui corruunt, & erigit omnes elisos. Item psalm. 147. Qui sanat contritos corde, & alligat cōtritiones eorum. Est igitur *φαρμακώπης*, quia sanat morbos animi, & est chirurgus, quia alligat contritiones. Duo requiruntur etiam in medico: scientia artis, & felicitas in medicando. Vtrumque est in Deo iuxta psalmum 147. Summa enim est sapientia Dei, qua intelligit & causas & remedia morborum. Deinde est summa potentia, qua efficacia reddit remedia adhibita. Non enim tantum vult Deus, sed etiam potest sanare morbos. Ne quis autem dubitet de sapientia Dei, addit Dauid probationem à signis. Qui numerat multitudinem stellarum, & omnes suis nominibus vocat,

Multi sunt vestigia sapientia diuinæ in hominum natura quamuis deprauata, sed nullum est expressius aut euidentius, quam numerorum notitia, quæ est fons ordinis & ratiocinationis. Miræ enim sunt & variæ numerorum proprietates & ἀναλογίαι inter se, series non fortuita, sed aptissimè distributa, discrimina varia, eaquæ non inutilia, sed vñibus penè infinitis accommodata. Summæ porro sapientia Pythagoræ visum est, omnibus rebus imponere nomina, non quidem fortuita, sed naturæ rerum conuenientia. Cùm igitur Deus non tantum condi-

psalmus 147. conuenit ferè cū psalmo 145. In vtroque eadem verba repetuntur. In primis autem hoc obseruandum est, quod faciat Deum duplicem medicum Dauid, Pharmaceuticum & chirurgum, iuxta principales Medicinæ partes. Medici enim aut fa-

Prima actio mentis humanæ est numeratio, & eadem actio est fons actionum reliquarum mentis humanæ. Si non esset in nobis naturalis notitia numerorum, quomodo ratiocinaremur, aut de argumentis iudicaremus? nec distaret homo à brutis. Si vis distinguere, scire te oportet, quid sit vnum, quid plura. Gallinæ nō intelligunt ordinem, nec possunt ratiocinari quot oua generint, derit

derit stellas, sed etiam easdem numeret, & singulis conuenientia nomina attribuat, nihil potest esse tam apertum, tamque perspicuum, quam Deum esse sapientem.

Deliberate psalm. 115. dicitur: Deus noster in cælis, omnia quæcunq; voluit, fecit. Et psal. 135. Omnia quæcunq; voluit, fecit Deus in cælo & terra, in mari & in omnibus abyssis.

liter, & tamè est trinus personaliter. Cùm Deus intra sese describitur, necessarium est discrimè personarum. Sed cùm opponitur creaturis, seu cõfertur cum creaturis, fit mentio vnus æternæ essentiæ.

Quòd autem Deus sit bonus & beneficus, verax, iustus, misericors, castus, partim lex Dei ostendit, partim hominis creatio non obscurè declarat.

honorum cum aliis. Potest aliquis esse bonus, qui non est beneficus. Deus est bonus respectu suæ essentiæ: Beneficus respectu humani generis. Sic Deus est misericors natura, miserator effectu.

Talis est enim Deus, qualis in Lege describitur, videlicet approbans iustitiam, veritatem, castitatem, beneficentiam, & damnans iniustas cædes, mendacia, & tetras libidinũ confusiones. Ipso etiã factõ se declarauit talem esse, quia in homines sparsit radios suæ sapientiæ, iustitiæ & libertatis, vt testatur dictum de creatione hominis: Faciamus hominem ad imaginem & similitudinem nostram.

& vno relicto in nidulo, putant nihil desiderari. In numeris multæ sunt significationes de Deo. Vnitas non est numerus, sed fons numerorum: quia numerus est multitudo ex vnitatibus collecta. Ita Deus non est creatura, sed est fons, causa, principiũ omnium creaturarum. Etsi autem non est numerus vnitas: tamen est cubicus numerus, & est quadratum, & est radix vtriusq; cubi & quadrati: Ita Deus est vnus essentialiter.

Bonus & beneficus differunt. Bonus intelligitur de absoluta bonitate. Beneficus de communicatione bonitatis. Nam beneficentia est vocabulum relatiuũ, & significat communicationem

De legibus politicis dicitur: Lex est anima & mens legislatoris, id est, est voluntas legislatoris. Vnde Cicero de lege lib. 2. inquit: Magistratus est lex loquens, ipsa verò lex est mutus Magistratus. Sic verum est de Lege Dei, quòd ipsa sit æterna atque immutabilis Dei voluntas.

Has proprietates sæpe multumque consideremus, quia nec Deum, nec hostes Dei Diabolos cernimus oculis corporis, sed mente facièda est distinctio consideratis proprietatibus. Vt enim Deus verax est & beneficus, iustus item & castus, & vult casta mente inuocari: sic hostes Dei Diaboli sunt Spiritus mendaces, malefici, iniusti, immundi, & latentur destructione operum Dei, non vt ipsis melius sit, sed vt Filius Dei contumelia afficiatur. De hoc discrimine quotidie cogitare pios necesse est.

Secunda vtilitas huius considerationis est, vt in animis suo ordine existant timor Dei, & fides seu fiducia & spes veniæ. Fieri enim non potest, quin timor in animis excitetur, quoties de Maiestate Dei seria cogitatio suscipitur, quam psalmus 33. describens inquit: Verbo Domini cæli facti sunt, & Spiritu oris eius omnis exercitus eorum, congregans sicut in vtre aquas maris, & ponens in thesauris abyssos. Timeat ergo Dominum omnis terra, ab eo autem metuant omnes inhabitantes orbem, quoniam ipse dixit & facta sunt, ipse mandauit & creata sunt. Cùm autem legimus atq; audimus Deum esse blandum patrem, tractantem nos tanquam tenellos filios, vt psalm. 103. dicitur: Sicut pater miseretur filiorum: ita Dominus miseretur timentium se: concipimus fidem & spem veniæ, & statuiamus gratiam esse vetricem peccati.

Tertia vtilitas est, quia hæ proprietates sunt specula monstrantia imaginem Dei & peccatum, quod est discrepantia ab his proprietatibus.

tem condita, est quædam similitudo sapientiæ, iustitiæ, libertatis. Sicut enim sapientia, iustitia, libertas in Deo, sunt ipsa Dei essentia: ita in primis parentibus fuerunt dona similia creata. Nam homo est

Doctrina Ecclesiæ non est otiosa speculatio, sed relinquit aculeos timoris ac fidei in pectoribus auditorum. Quando enim describit maiestatem Dei, excitat timorem. Rursus ne timor sit feruilis, accedit ad hunc alius effectus, videlicet fides, quæ excitatur agnitione misericordiæ in Deo.

Imago Dei & peccatum habet se, sicut habitus & priuatio. Habitus est imago Dei in nobis condita ante lapsum, de qua dicit Scriptura. Faciamus hominem ad imaginem nostram. Imago au-

creata

creata imago, non essentialis, sicut Filius Dei: Quâdo igitur vis scire qualis fuerit ante lapsum Adâ, propone tibi definitionē Dei, in qua dicitur: Deus est essentia sapiēs, iusta, casta, verax, benefica, liberrima. Sed hæc intellige sine calumnia. In Deo. n. hæc ipsa sunt essentialiter, in hominibus accidentaliter & mutabiliter. Priuatio imaginis Dei est peccatum, id est, pro luce in mente est caligo, pro iustitia & sanctitate in corde & voluntate est contumacia contra Legem Dei, quæ complectitur securitatem carnalem, fugam Dei & fremitum aduersus Deum in ærumnis, diffidentiam quærentem inconcessa remedia dolorum, denique infinitam confusionem errantium affectuum. Libertas etiam valde est impedita, imò ferè nulla est sine gratia.

Postrema vtilitas huius considerationis est, vt his proprietatibus commonefacti, petamus in nobis restitui cōformitatem cum Deo seu cum Lege Dei, & initia renouationis magna cura & solitudine conseruemus, iuxta dictum 1. Iohan. 3. Qui habet hanc spem, sanctificat se, sicut & ille sanctus est.

Dictum Iohānis cōgruit cum dicto Pauli: Milita bonam militiam, retinens fidem & bonam consciētiam. Deus autem acquiescit in nostra obedientia, & ita eam approbat, ac si nullus esset næuus, nulla labes aut macula in nostra persona, aut obedientia, teste Paulo Roman. 8. Nulla est condemnatio his, qui sunt in Christo Iesu. Et Rom. 3. per fidem stabilimus Legem, id est, implemus partim imputatione propter Christum, partim incoatione, quæ est imperfecta & mutila, & tamen Deo placet propter eundem Dominum, quem proposuit Deus humano generi propiciatorem.

De vnitae essentiae diuinæ.

C A P. V.

V M de omnibus articulis aliqua perspicua testimonia semper meminisse necesse sit, recitabo vnum atque alterum testimonium de vnitae essentiae diuinæ. Deuter. 6. Audi Israël, Dominus Deus noster, Dominus vnus est. Hoc dictū de essentia loquitur, & excludit à diuinitate

voluntate, & sequitur cognitionem. Sic Filius, qui dicitur λόγος & imago æterni Patris, à mente paterna gignitur. Spiritus sanctus à voluntate Patris & Filij procedit, vt agitator & lætificator. Hæc discrimina ex appellationibus ἡ λόγος ἢ πνεύματι sumuntur, vt infra prolixè dicitur.

creatio rerum. Altera est perpetua prouidentia, postea sequuntur aliarum innumerabiles, miracula, mirandæ liberationes in Ecclesia. De his actionibus externis traditur alia regula, scilicet opera Dei externa, esse indistincta, seu communia. Nam quando Deus opponitur creaturis, seu cõfertur cum creaturis, describitur vnica essentia Dei. Sed quando illa vnica essentia intra sese describitur extra creaturas, necesse est Deum trinum in personis considerari. Exempli causa: Homo habet duplices actiones, Internas in mente & voluntate, Externas, quæ oculis cernuntur. Homo tacitè aliquid cogitat, meditatur aliquid, quod nondum scripsit aut pronuntiauit. Postea, quando vult, scribit & pronunciat rem, de qua cogitauit. Possunt ergo etiam in natura rationali corporea esse internæ actiones sine externis. Sic Deus ab æterno ante conditionem mundi non fuit otiosus, sed habuit æternas & arcanas actiones. Postquam verò diuinæ bonitati visum est, processit ex arcana luce, & se se patefecit per creationem rerum. Internæ actiones sunt naturales, externæ sunt liberæ. Deus naturaliter gignit Filium, Filius nascitur naturaliter, sed actiones ad extra sunt liberæ, iuxta dictum Omnia quæcunque voluit, fecit.

Alterà verò regula diligenter consideranda monet: opera Trinitatis externa esse communia. Hanc regulam multa dicta confirmant, vt psalm. 33. Verbo Domini cæli facti sunt, & Spiritu oris eius omnis exercitus eorum. Et Iohan. 5. Pater meus vique modò operatur, & ego operor. Vera est autem hæc regula seruato ordine personarum, & cuiusque personæ proprietate, vt pater vult creationem & totum ordinem rerum, & exprimit hanc voluntatem per verbum, quo dicente res fiunt & distinguuntur, vt in Genesi scripum

scriptum est: Dixit Dominus, Faciamus hominem: & Spiritu sancto simul creante fouentur res, iuxta illud Genes. 1. Spiritus Domini ferebatur super aquas, vel fouebat aquas. Sic etsi tota Diuinitas conterit caput serpentis: tamen id immediatè fit per Mediatorem, & meritum est proprium Mediatoris, quo satisfiat iustitiæ Dei. Deinde & ipsa actio, qua colligitur Ecclesia per ministerium, & sanctificatur dato Spiritu sancto, & eripiuntur sancti ex æterna morte, est immediatè opus Filij, sicut expressè dicitur Iohanni. 17. Dedisti ei potestatem omnis carnis, vt omnibus quot quot dedisti ei, deteis vitam æternam. Et 1. Corinth. 15. Deo autem sit gratia, qui dedit nobis victoriam per Dominum nostrum Iesum Christum.

Græci Theologi hoc breuius explicant hoc modo: Pater est causa creationis *πρωτη γένεσις*, antecedens & primaria, seu fons non modò creatarum rerum, sed etiam diuinitatis. Filius est causa *δημιουργική* fabricatrix. Spiritus sanctus est causa *τελειωτική*, perficiens, ornās, perpoliens condita à Patre & Filio: non quòd opera Patris & Filij sint imperfecta, sed quòd necesse sit nos in mysteriis tantarum rerum verbis humanis vti. Sic Pater facit decretum de saluatione generis humani, Filius est huius decreti executor, quia assumpsit humanam naturam, & sua obedientia satisfecit iustitiæ Dei.

Euripides definit mundum, quòd sit *καλὸν ποικίλιμα τέκτον* σοφῶ, id est, varium & pulcrum opus sapientis artificis. Καλὸν autem teste Aristotele in lib. de poëtic. consistit in duabus rebus: in *εὐταξία* & *μεγέθει*. Nihil paruū dicitur *καλὸν*, & nihil inordinatum. *ποικίλιμα* dicitur opus varium seu magna varietate distinctum. Hæc verò varietas in mundi partibus tanta est, vt nemo summas operum diuinorū possit recitare, nedū singula opera.

In Symbolo dicitur: Credo in Deum Patrem creatorem cæli & terræ: non quòd solus Pater sit conditor. Pater dicitur creator, quia vult creationem & totum ordinem rerum. Filius est creator, quia est Verbum, quo dicente & iubente omnia fiunt. Spiritus sanctus est creator, simul creans cum Patre & Filio, & fouens creaturas cū Patre & Filio.

Quod autem de collectione Ecclesiæ dictum est, hoc eodè modo de resuscitatione mortuorum, & de vniuersali iudicio potest dici. Etsi enim resuscitatio simul fit à Patre, Filio & Spiritu sancto:

voluntate, & sequitur cognitionem. Sic Filius, qui dicitur λόγος & imago æterni Patris, à mente paterna gignitur. Spiritus sanctus à voluntate Patris & Filij procedit, vt agitator & lætificator. Hæc discrimina ex appellationibus τὸ λόγος καὶ πνεύματι sumuntur, vt infra prolixè dicitur.

creatio rerum. Altera est perpetua providentia, postea sequuntur aliarum innumerabiles, miracula, mirandæ liberationes in Ecclesia. De his actionibus externis traditur alia regula, scilicet opera Dei externa, esse indistincta, seu communia. Nam quando Deus opponitur creaturis, seu cõfertur cum creaturis, describitur vnica essentia Dei. Sed quando illa vnica essentia intra sese describitur extra creaturas, necesse est Deum trinum in personis considerari. Exempli causa: Homo habet duplices actiones, Internas in mente & voluntate, Externas, quæ oculis cernuntur. Homo tacitè aliquid cogitat, meditatur aliquid, quod nondū scripsit aut pronuntiauit. Postea, quando vult, scribit & pronuntiat rem, de qua cogitauit. Possunt ergo etiam in natura rationali corporea esse internæ actiones sine externis. Sic Deus ab æterno ante conditionem mundi non fuit otiosus, sed habuit æternas & arcanas actiones. Postquam verò diuinæ bonitati visum est, processit ex arcana luce, & se se patefecit per creationem rerum. Internæ actiones sunt naturales, externæ sunt liberæ. Deus naturaliter gignit Filium, Filius nascitur naturaliter, sed actiones ad extra sunt liberæ, iuxta dictum Omnia quæcunque voluit, fecit.

Alterà verò regula diligenter consideranda monet: opera Trinitatis externa esse communia. Hanc regulam multa dicta confirmant, vt psalm. 33. Verbo Domini cæli facti sunt, & Spiritu oris eius omnis exercitus eorum. Et Iohan. 5. Pater meus vsque modò operatur, & ego operor. Vera est autem hæc regula seruato ordine personarum, & cuiusque personæ proprietate, vt pater vult creationem & totum ordinem rerum, & exprimit hanc voluntatem per verbum, quò dicente res fiunt & distinguuntur, vt in Genesi scriptum

scriptum est: Dixit Dominus, Faciamus hominem: & Spiritu sancto simul creante fouentur res, iuxta illud Genes. 1. Spiritus Domini ferebatur super aquas, vel fouebat aquas. Sic etsi tota Diuinitas conterit caput serpentis: tamen id immediatè fit per Mediatorem, & meritum est proprium Mediatoris, quo satisfiat iustitiæ Dei. Deinde & ipsa actio, qua colligitur Ecclesia per ministerium, & sanctificatur dato Spiritu sancto, & eripiuntur sancti ex æterna morte, est immediatè opus Filij, sicut expressè dicitur Iohann. 17. Dedisti ei potestatem omnis carnis, vt omnibus quot quot dedisti ei, deteis vitam æternam. Et 1. Corinth. 15. Deo autem sit gratia, qui dedit nobis victoriam per Dominum nostrum Iesum Christum.

Græci Theologi hoc breuius explicant hoc modo: Pater est causa creationis *πρωτογενής*, antecedens & primaria, seu fons non modò creaturarum rerum, sed etiam diuinitatis. Filius est causa *δημιουργική* fabricatrix. Spiritus sanctus est causa *τελειωτική*, perficiens, ornās, perpoliens condita à Patre & Filio: non quòd opera Patris & Filij sint imperfecta, sed quòd necesse sit nos in mysteriis tantarum rerum verbis humanis vti. Sic Pater facit decretum de saluatione generis humani, Filius est huius decreti executor, quia assumpsit humanam naturam, & sua obedientia satisfecit iustitiæ Dei.

Quod autem de collectione Ecclesiæ dictum est, hoc eodè modo de resuscitatione mortuorum, & de vniuersali iudicio potest dici. Etsi enim resuscitatio simul fit à Patre, Filio & Spiritu sancto:

Euripides definit mundum, quòd sit *καλὸν ποικίλημα τέκτονος*, id est, varium & pulcrum opus sapientis artificis. Καλὸν autem teste Aristotele in lib. de poëtic. consistit in duabus rebus: in *εὐταξία* καὶ *μεγέθει*. Nihil paruū dicitur *καλὸν*, & nihil inordinatum. *ποικίλημα* dicitur opus varium seu magna varietate distinctum. Hæc verò varietas in mundi partibus tanta est, vt nemo summas operum diuinorū possit recitare, nedū singula opera.

In Symbolo dicitur: Credo in Deum Patrem creatorem cæli & terræ: non quòd solus Pater sit conditor. Pater dicitur creator, quia vult creationem & totum ordinem rerum. Filius est creator, quia est Verbum, quo dicente & iubente omnia fiunt. Spiritus sanctus est creator, simul creans cum Patre & Filio, & fouens creaturas cū Patre & Filio.

tamen fit immediatè per Filium, & per Filium exercetur visibile iudicium. Impij enim non videbunt diuinitatem, sed Filium hominis videbunt. vt Matthæi 24.

& Zachar. 12. dicitur. Et de hoc visibili iudicio dicitur: Pater dedit omne iudicium Filio, quia Filius hominis est. Quod dictū

luculètè ab Augustino enarratur tractatu 19. in Iohannem. & sententia 337. à Prospero citata. Quā-

uis nunquam à Filio recedat Pater, ad iudicandos tamen viuos & mortuos, non ipse dicitur, sed Filius affuturus. Quia ibi nec Pater, nec Filij deitas, sed illa forma videbitur Filij, quam sibi

per Sacramentum incarnationis vniuit. Ipsa ergo erit iudex, quæ sub iudice stetit. Ipsa iudicabit, quæ iudicata est, vt videant impij eius gloriam, in cuius mansuetudinem fremuerunt. Talis ergo apparebit iudex, qualis videri possit, & ab eis, quos coronaturus est, & ab eis, quos damnaturus. Pater autem non apparebit, quia forma serui non est indutus, sed Filio, qui etiam homo factus est, dedit iudicij potestatem.

Matth. 24. Filius hominis venturus est in nubibus. Zachar. 12. Aspicient, quem pupugerunt.

Prosper fuit discipulus Augustini *γνήσιος*, qui sententiam à Magistro acceptā, bona fide, tanquam præclarum depositum custodiuit, illustrauit, propagauit.

Declaratio vocabulorum essentia & personæ.

CAP. VII.

NON possumus explicare mysterium Trinitatis sine adimniculis duorum vocabulorum essentia & personæ. Clarè enim confitemur contra omnes portas inferorum. i. contra Diabolos & eorum organa, vnicam essentiam diuinitatis esse, nō plures, & tamen in hac vna & indiuidua essentia discernendas esse tres personas, quæ sunt distinctæ, non

ratione

ratione seu cogitatione tantum, sed realiter sine cōfusione & cōmixtione. Nam reuera ὄντως alia Persona est Pater, alia Filius, alia Spiritus sanctus. Hoc discrimen ostenditur in forma baptismi, vbi hæc verba continentur, Ego baptizo te in nomine Patris, & Filij, & Spiritus sancti. Et in Symbolis, Apostolico, Niceno, & Athanasiano dicitur: Credo in patrem &c. Et in eius Filium &c. & Credo in Spiritum sanctum &c. Hæc cum vel in Symbolo, vel in forma baptismi explicamus, necesse est nos vti duobus vocabulis Essentiæ & Personæ. Nihil enim profunt verba non intellecta. Garrunt etiam psittaci suum χαιρε, sed sine intellectu, sine iudicio. Nos verò in Ecclesia debemus verbum Dei explicare sapienter, cum actu reflexo, id est, cum iudicio intelligente & discernente suas actiones. Deus vult nos esse non bruta, sed homines, quorum mentes sint illustratæ Spiritu sancto. Vnde Paulus Coloss. 3. inquit: Habitet verbum Dei inter vos abundè cum omni sapientia. Sapientia opponitur ignauitiæ, sopsistitiæ, & crassæ ignorantitiæ, quæ non inquit & cognoscit ea, ad quæ sumus obligati ipsâ baptismi stipulatione.

Basiliius Græcus Theologus inter alias epistolas plenas eloquentiæ & sapietitiæ, scripsit bene lôgam (quæ extat fol. 535.) ad fratrem Gregorium de discrimine inter ὄσιαν & ὑπόστασιν. Summa autem illius epistolæ, quæ inter reliquas velut gemma eminet, hæc est: Vtrumque vocabulum essentiæ & personæ est in prædicamento substantiæ, quia hæc duo non significant accidentia, id est, res fugaces & euanescentes, sed ὑπιστάμενα, res subsistentes & permanentes. Etsi autem vtrumque vocabulum est substantia indiuidua: tamen in hoc differunt: Essentia est communicabilis, id est, potest communicari, persona est incommunicabilis.

Quemadmodum imperiti Arithmetices faciliè in computando decipiuntur: ita ignoratio vocabulorum essentiæ & personæ, siue vt Græci dicunt, ὀσιᾶς ἢ ὑποστάσεως, aut errores, aut disidia parit. Vt igitur λογολομαχίαι, quas Galenus appellat coruorum contentiones, vitentur, vis & natura horum vocabulorum diligenter explicanda est.

Vocabulum Essentiæ, vt in hoc articulo Ecclesia loquitur, significat id quod reuera [ὄντως] est, etiamsi est communicatum.

Persona est subsistens, viuum, incommunicabile, non sustentatum ab alio. In hac descriptione subsistēs opponitur cogitationi

vel voci vel motui accidentali & euanescenti. Incommunicabile discernit personam ab essentia.

reticos, qui impugnant personam

Cogitationis & vocis fit mentio propter hæreticos, qui impugnant personam Filij, vt Arius.

Motus accidentalis propter hæreticos, qui impugnant personam Spiritus sancti.

Nam essentia est communicabilis, & pluribus personis cōuenit. Personarum verò proprietates nō possunt cōmunicari, quia solus Pater gignit, solus Filius nascitur, solus Spiritus sanctus procedit.

Essentia etsi est indiuidua, tamen est communicabilis, quia si talis non esset, tantūm vna esset persona diuinitatis. Pater non posset gignere Filium, Spiritus sanctus non posset procedere. Ergo necesse est propter generationem Filij & processionem Spiritus sancti, hanc particulam recitari in definitione essentia. Persona autem est incommunicabilis, quia tales habet proprietates, talia idiomata, quæ non possunt, nec debent communicari cum aliis personis. Solus Pater est inginitus, & tamen gignit. Solus Filius nascitur, non gignit. Solus Spiritus sanctus procedit, & neq̄ gignitur, neque gignit.

Sed cur additur: Non sustentatum ab alio? Hæc particula vtcunque declarari potest proposito exēplo hominis. Solum corpus humanum non est persona, & quia non est res intelligens, & quia est quiddam ab alio sustentatum. Nam donec anima adest, viuit corpus, discendente anima corpus dissoluitur: Ita in Christo nato ex virgine etsi duæ sunt naturæ intelligentes: tamen non sunt in eo duæ personæ, quia natura diuina est sustentatrix & conseruatrice humanæ. Etenim natura humana mirādo fœdere copu-

Additur propter articulum de vnione duarum naturarum in Christo. Etsi enim sunt duæ naturæ intelligentes in Christo: tamen non sunt duæ personæ, sed Christus est vna persona: Filius Dei & filius Mariæ. Hoc declaratur in Symbolo Athanasij, & ab Augustino tractatu 19. in Iohannem. Item à Iustino hoc ferè simili. In homine duæ sunt res, anima & corpus, & hæ duæ res nō sunt duæ personæ, sed vnus homo. Nam corpus non est persona sine anima, quia corpus sustentatur ab anima: ita in Christo sunt duæ naturæ intelligentes, λόγος, quæ natura est intelligēs, lata

lata est τῷ λόγῳ, ac prorsus natura humana in nihilum redigeretur, si non sustentaretur à diuina. In hac consideratione amplissima doctrina continetur. Totum genus humanum extinctum esset, nisi Filius Dei cœternus æterno Patri, massam huius naturæ assumpsisset. Seruat igitur propter assumptam massam nos quoque tanquam suæ naturæ membra, sicut dicitur, os ex ossibus eius.

id est, corporis & animæ. Intelligentatur autem sustentatio illa de ratione ἢ ἰφισαμένῃ, hoc est, vt illa caro sit propria ἢ λόγῳ, & vt caro sic dependeat à λόγῳ, vt prorsus non esset, nisi sic esset assumpta.

Ephes. 5. Quia sumus membra corporis eius, de carne eius & de ossibus eius.

Cum autem apud Græcos varius sit vsus vocabuli ἰποβάσεως, Grāmatica admonitio de hac varietate addenda est. Interdum generaliter significat quiddam verè subsistens ἰφυσάμενον, non euanescens, vt nubes est ἰπόβασις, arcus in nubibus est ἔμφασις, id est, vt Seneca interpretatur, fallax sine re similitudo. Sic speculum est ἰπόβασις, sed imago in speculo est ἔμφασις.

quis fuerit faciem suam, intuēs in speculum, & rursus à speculo discesserit, omnis illa imago euanescit: Ita si quis tantum auditor est verbi, & nihil facit congruens cum verbo, tanquam ἔμφασις est in speculo euanescens. Ipsum speculum est ἰπόβασις, sed imago representata in speculo est quiddam fugax & euanescens. Sic nubes est subiectum Iridis, sed ipse arcus non est ἰπόβασις sed ἔμφασις. Sic in baptismo Christi apparet Spiritus sanctus specie columbæ. Hęc species non est ἰπόβασις, quia Spiritus sanctus non assumpsit columbæ ἰπόβασιν, sed intelligitur de ἔμφάσει.

quia est potentia & sapientia Patris, 1. Corinth. 1. Deinde caro, quæ non tantum corpus significat, sed animam quoque intelligentem, habentem omnes vires & proprietates, sed ordinatas sine peccato. λόγῳ in Christo habet suum intellectum & voluntatem, etiam anima suo intellectu & voluntate est prædita, sed non propterea duæ sunt personæ, quia sicut anima mea corpus meum sustentat: ita λόγῳ est sustentator & cōseruator carnis,

Iacobus in epistola cap. 1. Vtitur similitudine de speculo & imaginibus, quæ cernuntur in speculo. Si, inquit, contemplatu

Aliàs significat fiduciam certò aliquid expectantem, vt in descriptione fidei Ebr. 11. Fides est *ὑπόστασις* rerum sperandarum. Et cap. 3. eiusdem epist. Participes facti sumus Christi, si modò initium *ὑπόστασις*, id est, fiducia vsque ad finem firmiter retinuerimus. Sic & à Polybio vsurpatur in descriptione, Horatij Còclitis, qui vnus còtra omnes hostium copias in ponte stetit, à tergoque pontem interfcindi iussit. Hostes, inquit, magis me tuebant *πῶ ὑπόστασις*, id est, fiduciam ipsius, quàm robur, *ἔλεγχον* & *πληροφορίαν*. Ita fides non est dubitatio seu ludus opinionum. Sed in mente certa notitia rerum non apparentium, deinde in voluntate & corde fiducia expectans bona à Deo. Nam alia accipit fides in hac præsentī vita, vt remissionem peccatorum, alia expectat, vt resurrectionem carnis.

Ebræ. 11. *πίσις ἐστὶν ἐλπίζομένων ὑπόστασις πραγμάτων, ἔλεγχον ἢ ἐλεπομένων*. Hæc definitio obscura est in veteri versione. Sed hæc est verior interpretatio. Fides est certa notitia rerum non apparentium, & est fiducia rerum sperandarum. *ἔλεγχον* significat firmam probationem seu certam notitiam, qua conuincitur animus, vt assentiatur propositioni. Omnis autem demonstratio parit *ἔλεγχον* & *πληροφορίαν*. Ita fides non est dubitatio seu ludus opi-

Confirmatio articuli de tribus personis Diuinitatis.

CAP. VIII.

V M testimonia Apostolorum de hoc articulo omnibus piis nota sint, colligam dicta Prophetarum ad huius articuli confirmationem, ne quis in eam opinionem discedat, nos amplecti & profiteri dogma ignotum primæ & antiquissimæ Ecclesiæ.

Nullus articulus nouus traditur in Nouo Testamento, quia vetus Testamentum est fons noui, sicut nouum est lux veteris. Credimus nos saluari, sicut & patres saluati sunt. In hoc discernimur ab illis, quòd illi expectarunt venturum Messiam, nos credimus in exhibitum & crucifixum.

Genes.

Genes. 1. In principio creauit Deus cælum & terram, & dixit Deus: Et Spiritus Domini ferebatur super aquas. Hoc dictum enarrâs Dauid psal. 33. Verbo Domini cæli facti sunt, & Spiritu oris eius omnis exercitus eorum.

Exercitus) de stellis loquitur, quarum imperator est Sol, cuius satellites sunt planetæ.

Etsi autem Iudæi & hæretici variis cauillationibus hæc dicta eludunt: tamen nos conuicti verborum proprietate & perspicuitate, fateamur alium esse Patrem, alium Filium, qui dicitur λόγος, alium Spiritum sanctum, etiam si sunt ἑμὸς οἶος.

Et in eodem capite de creatione hominis scribitur: Dixit Dominus: Faciamus hominem ad imaginem & similitudinem nostram. Genes. 19. Pluit Dominus super Sodomam & Gomorram sulphure & igne à Domino. Exstant decreta in Socrate scholastico lib. 5. tripartitæ historiæ, cap. 7. quæ ostendunt, vetustatē hæc dicta in Moyse de Filio intellexisse. Si quis affirmat, hoc: Faciamus hominem, non Patrem ad Filium dixisse, sed ipsum ad sese Deum dixisse, anathema sit. Item si quis hoc: Pluit Dominus à Domino, non de Patre & Filio accipit, sed ipsum à se ipso pluisse dixerit, anathema sit. Pluit enim Filius Dominus à Patre Domino.

Tripartita historia ex tribus scriptoribus collecta est, ex Theodoro, Socrate scholastico, & Sozomeno.

Hæc decreta digna sunt accurata consideratione. Haud dubiè enim ingès ira est, cum ipse Filius Dei minister est huius poenæ. Non igitur casu rem tantam factam esse vniuersa posteritas cogitet, sed singulari deliberatione diuina, & exemplo moneri omnes homines & omnes gentes sciamus.

Augustinus venustè discernit Filium à Patre, inquiens: Pater agit à se, Filius per se. Illæ phrasæ Augustini sumptæ sunt ex hoc loco Genes. 19. Pluit Dominus, id est, Filius, à Domino, id est, ab æterno Patre. Pater à se agit tanquam fons diuinitatis & omniū operum diuinorum. Filius non à se, sed per se, id est, vnà cum Patre & Spiritu sancto. Sic de Filio dicitur Iohann. 1. Omnia per ipsum facta sunt, & Paulus in-

quit: A quo, per quem, & in quo sunt omnia. Basilius in lib. de Spiritu sancto, de his & similibus phrasibus copiosè differit. Hoc etiam loco obseruandum est, ingens peccatum esse, vagarum libidinum confusionem. Nam Filius Dei aliàs non est minister iræ, sed misericordiæ, vt Matth. 9. Veni vocare peccatores ad pœnitentiam: sed in hac tragœdia ipse est executor pœnæ, quam meriti erant ciues Sodomitæ. Deus duo peccata præcipua odit, idololatriam & libidinem. Irascitur omnibus peccatis sine exceptione, sed tamen sunt gradus delictorum. In istis duobus Deus simpliciter non dispensat.

Genes. 48. Benedicat his pueris Deus, qui paut me ad hunc usque diem, & angelus, qui me eripuit ex omnibus malis. In hoc dicto Filius Dei nominatur angelus, quia Euangelium immediatè profert ex sinu æterni Patris, & semper fuit & est custos suæ Ecclesiæ. Sunt autem proprietates diuinæ naturæ, liberare à cunctis malis, à peccato & morte, & à furoribus Diabolorum, & restituere iustitiam & vitam æternam.

Exodi 15. Dominus est fortis bellator. Iehoua est nomen eius, dextera tua Iehoua percussit inimicum, & per Spiritum faciei tuæ congregatæ sunt aquæ. Horum verborum optimus interpretes est qui eduxit eos de mari cum pastore gregis sui: vbi est, qui posuit in eo Spiritum sanctum? qui eduxit dextera Moysen brachio maiestatis suæ? quis scidit aquas ante eos? Et deinde addit: Spiritus Domini ductor eius fuit. Hæc dicta perspicuè discernunt æternum Patrem, & Filium, qui appellatur brachiū maiestatis diuinæ, quia per ipsum omnia facta sunt, & Spiritum sanctum.

Loquitur de filiis Ioseph, Manasse & Ephraim.

In his exemplis videmus opera Trinitatis esse communia.

Esaias cap. 63. inquit: Vbi est, Mare rubrum est sinus Arabicus, cuius aquas diuisit Deus, nō ad aliquot passus aut stadia, sed per aliquot dies & milliaria Germanica. Nam exierunt ex Aegypto sexies centena millia viroꝝ, exceptis mulieribus, filiis, ancillis, seruis. Non igitur vno die aut paucis horis potuit traduci tanta multitudo.

Quemadmodū manus est organū organoꝝ, ita per Filium in Ecclesia omnia salutaria opera fiunt à Patre.

2. Reg. 23. Spiritus Domini locutus est per me, & verbum eius factum est per linguam meam. Deus Israël dixit ad me, defensor Israël locutus est, qui est iustus gubernator inter homines, & sic dominatur, vt Deus timeatur. Disertè affirmat Dauid, se fuisse organum Spiritus sancti, qui est tertia persona diuinitatis, & semper locutus est per Prophetas: & Mediatorem Filium, qui ludit in orbe terræ, & cuius deliciæ sunt versari inter filios hominum, distinguunt à Deo Israël, non quidem essentialiter, sed respectu personæ.

Psalm. 2. Dixit Dominus ad me, Filius meus es tu, ego hodie te genui. Hic psalmus discernit Messiam à filiis adoptionis, eiq; tribuit societatem regni & nominis diuini: præcipit etiam vt vero timore & fide omnes hunc Deum colant. Quare confitendum est hunc Messiam esse naturam Deum, & de substantia Patris genitum.

cit apud Esaïam: Gloriam meam alteri non dabo.

Tertium sumitur à pondere verbi: Seruite Domino in timore. Scribitur autem in Mose: Dominum Deum adorabis, & illi soli seruias.

Quartum sumitur ex epiphonemate psalmi: Beati omnes, qui confidunt in eum. In Esaïa autem dicitur: Maledictus, qui ponit carnem brachium suum.

Psalm. 67. Benedicat nos Deus, Deus noster, benedicat nos Deus, & metuant eum omnes fines terræ. Hæc repetitio appellationis Dei non est otiosa ταυτολογία, sed sine vlla dubitatione monstrat ordinem &

discrimina personarum. Ideo enim Mediatorem Deum & homi-

In psalmo secundo 4 sunt testimonia, quòd Christus sit natura Filius Dei.

1. primum sumitur à discrimine Filij vnigeniti & filiorum adoptionis. Ita enim inquit Christus: Dominus dixit ad me, Filius meus es tu, ego hodie genui te.

Secundum sumitur à societate eiusdem regni & potentia. Postula à me, & dabo tibi gentes hæreditatem tuam. At Deus di-

Christus Esaïæ 7. dicitur Immanuel, & hoc in loco Deus noster, propter duas causas: 1. Quia est caro de carne nostra, & os ex osibus nostris. Ephes. 5. 2. Quia habitat in nobis per fidem.

nem nominat Deum nostrum, quia Verbum caro factum est, & habitauit in nobis, & vidimus gloriã eius, quasi vnigeniti à Patre, qui est plenus gratia & veritate. Neque verò tantum est Immanuel, id est, Deus nobiscum, propter societatem eiusdem naturæ, sed etiam in cordibus nostris habitat per fidem, vt Ephes. 3. dulcissimè dicitur.

Psalm. 110. Dixit Dominus Domino meo, Sede à dextris meis, donec ponam inimicos tuos scabellum pedum tuorum. Appellat Messiam Dominum suum, respectu personæ & officij. Etsi enim Messias natus est ex semine Dauidis secundum carnem: tamen est Dominus Dauidis, & quia supra omnes creaturas exaltatus est, & quia Dauid & omnes sancti tanquam vasalli ab hoc Domino accipiunt feudum vitæ æternæ.

Daniel 9. Domine Deus exaudi nos propter Dominum, id est, propter promissum liberatorem.

Osee 1. Sic dicit Iehoua: Ego miserebor domus Iuda, & saluabo eam per Iehouam Dominum eorum, non saluabo eos per arcum & gladium.

Intelligit præsidia humana, quæ sunt incerta & imbecilla.

Hæc verba necesse est intelligi de discrimine diuinitatis mittentis & personæ missæ ad Ecclesiam, quæ est Deus & homo. Quid est igitur, cur dubitandum sit, quin Ecclesia inde vsque ab initio collecta, hoc mysterium Trinitatis non modò agnouerit, sed etiam piè & reuerenter adorerit.

Vna & eadem est fides patrũ, Prophetarum ac Apostolorum. Hoc declarari potest ex psalmo 68. qui est panegyricus, scriptus

ornatè & copiosè de glorioso triũpho Christi in ascensione. Solebat enim dux victor, vt exẽpli causã AEmylius Paulus, vehi curru, quẽ alij antecedeabant, alij sequebantur: Ita cogitemus patres & Prophetas, qui ante Christi aduentum fuerunt, antecessisse currum Christi triumphalem: Apostolos & eorum auditores vsque ad finem mundi sequi eundem currum. Est igitur eadem fides patrum & Prophetarum & nostra, nec quicquam interest, nisi hoc temporis discrimen. Illi crediderunt in venturum iuxta diuinas promissiones, nos in exhibitum.

De discrimine personarum Diuinitatis.

C A P. I X.

DISCRIMEN æterni Patris, & Filij, & Spiritus sancti, ostendunt ipsæ definitiones. Describamus igitur personas, & præcipua discrimina consideremus.

Galenus laudat methodum *δειςικλῶ*, quam dicit antecellere *συνθέσει* & *ἀναλύσει* propter duas causas. 1. Quia vera definitio continet summam totius rei propositæ. 2. Quia vera definitio est præcipuum memoriæ adminiculum. Nam memoria non debet onerari multis imaginibus, sed quod breuiores & pauciores sunt imagines, eò illas retinet fidelius.

Pater æternus est prima persona diuinitatis, non nata, nec aliunde procedens, sed quæ ab æterno genuit Filium imaginé suam, & à qua procedit Spiritus sanctus, & quæ cum Filio & Spiritu sancto omnes alias res creauit & conseruat.

Descriptio Patris est sumpta ex symbolo Athanasij, in quo dicitur: Pater à nullo est factus, nec creatus, nec genitus, nec procedens, & vt loquitur Epiphanius, est fons diuinitatis. Pater nõ mittitur, sed mittit Filium & Spiritum sanctum ad Ecclesiam. Ideo in definitione Filij & Spiritus sancti duo sunt obseruanda. 1. Qualis sit persona respectu Patris. 2. Quod sit eius officium erga Ecclesiam. Paulus 1. Timoth. 2. inquit, Vnus est Deus, vnus etiam Mediator Dei & hominum, homo Iesus Christus. Colloca ergo Filium inter Deum & Ecclesiam. Quid est Filius respectu Patris? Est imago essentialis & integra æterni Patris, vt Ebr. 1. & ad Coloss. 1. dicitur: Nominatur autem essentialis & integra imago ad differentiam imaginis, quæ est impressa homini, quæ est creata. Nos sumus moneta Dei, cui impressa est imago Dei per similitudinem.

Quid est Filius respectu nostri quoad officium? Est persona missa à tota diuinitate ad Ecclesiam, vt fiat homo & victima, & resuscitata à morte, teneat æternum sacerdotium & regnum. De hoc officio

inquit Paulus: Qui est donatus nobis, vt sit nostra sapientia, iustitia, sanctificatio & redemptio. Sapientia, quia patefecit nobis Euangelium, quod est summa sapientia: Iustitia, quia nobis imputatur eius meritum & passio: Sanctificatio, quia per eum datur Spiritus sanctus. Denique Christus est nostra redemptio dupliciter. 1. Quia soluit λύτρον Patri pro peccatis generis humani. 2. Quia in vniuersali iudicio liberabit Ecclesiam ab omnibus malis.

Teneamus igitur definitiones in Ecclesia sobriè traditas, nec delectemur nouitate. Apud Quintilianum lib. 1. leguntur hæc verba: Filius discit linguam à matre, & sollicitè custodit amictum, quem mater circumdedit. Quæ est nostra mater, à qua discimus linguam? Ecclesia orthodoxa. Ergo cùm de Deo loquimur, loquamur cum Ecclesia, quæ vtitur verbis Euangelij.

Filius æternus est secunda persona diuinitatis, quæ est substantialis & integra imago æterni Patris, quæ Pater ab æterno gignit, quæ nobis sic manifestata est, quòd sit persona, per quæ Pater dicit decretum & totum ordinem creationis & reparationis hominũ, & mittitur, vt patefaciat Euangelium, & sit Mediator, Redemptor, Iustificator & Saluator.

Spiritus sanctus est tertia persona diuinitatis, procedens à Patre & Filio, & est substantialis amor & læticia coæterna inter Patrem & Filium, & nobis sic manifestata est, quòd mittatur in corda credentium, vt tales motus amorem & læticiam acquiescentem in Deo in eis accendat, qualis est ipse.

Quare mittitur Spiritus sanctus ad Ecclesiam? vt sit Spiritus gratiæ & precum. Gratia, testificans de gratia & misericordia Dei. Precum, quia accendit in nobis veram inuocationem,

& omnes virtutes primæ & secundæ tabulæ. Ita à Paulo 2. Timoth. 1. dicitur: Spiritus fortitudinis, dilectionis & modestiæ. Fortitudinis, quia confirmat nos contra dubitationes nobiscum natas & contra metum in periculis. Dilectionis, quia Spiritus sanctus non tantùm est amor substantialis inter Patrem & Filium, sed etiam est vinculũ amoris, inter Deum & Ecclesiam, & inter ipsa Ecclesiæ membra. Modestiæ, quia flectit homines non ad superbiam & arrogantiam, sed ad humilitatem. Oportet enim nos conformes fieri Filio Dei, qui inquit: Discite à me, quia mitis sum, & humilis corde.

Ex his descriptionibus intelligi potest, duplicia esse discrimina personarum diuinitatis. Alia sunt interiora, vt gignere, nasci, procedere. Alia sunt à beneficiis erga Ecclesiam sumpta, vt Filius pro nobis factus est victima. Spiritus sanctus mittitur in corda, vt in eis accendat nouam lucem, iustitiam & lætitiā.

Etsi autē vtraque discrimina aliquo modo cognosci necesse est, tamen hæc quæ ab officiis sumuntur, magis conspicua sunt, quorum cogitatio piæ mentes consolatur & confirmat. Quare prodest ea in inuocatione considerare & sæpe recitare.

Quærat aliquis, cùm fide per Filiū sumus iusti, quomodo in nobis efficiat iustitiā Spiritus sanctus? Respondeo. Differunt iustitia imputatiua, & iustitia per Spiritum sanctum in nobis accensa. Iustitia imputatiua est relatio, id est, est remissio peccatorum & reconciliatio cum Deo, & acceptio ad vitam æternam, quæ fide accipitur. Iustitia à Spiritu sancto incoata, quæ consummabitur post hanc vitam, est quædam conformitas nostrarum virium cum Deo. Et hæc iustitia est qualitas aliquo modo congruens cum Lege Dei. Sic igitur hæc concilianda sunt. Relatiua iustitia, qua acceptamur à Deo, est beneficium proprium Filij. Rom. 4. Iustitia, quæ est qualitas nostris cordibus infusa, est beneficium & effectus Spiritus sancti.

Quid interfit inter nasci & procedere.

C A P. X.

DISCRIMEN inter nasci & procedere à veteribus scriptoribus traditum, piè, reuerenter, & sine cauillatione retineatur. Sumitur autem declaratio huius discriminis ab anima hominis, in qua sunt mens, cogitatio, quæ est imago rei cogitata, & motus, qui est impulsio spirituum.

In anima hominis tria sunt præcipua, 1. Ipsa mens, vsq. 2. Cogita-

tio mentis, quæ format imagines rerum, quamuis euanescentes. 3. **M**tus, qui non fit sine spiritu. Mens est principiū cogitationis & omnium motuum in anima. Ita Pater æternus est quasi mēs in diuinitate & fōs diuinitatis, *πηγή τῆς θεότητος*, iuxta Epiphanium. Filius est *λόγος*, id est, verbum Patris. Ut autem in nobis formatur verbum cogitatione: ita *λόγος* Filius Dei gignitur à Patre sese intuente & perfectissimè considerante, quod quomodo fiat, discendum est in vita æterna. Tertio est in anima Spiritus seu motus, qui sequitur cogitationem. Omnem enim affectum & motum antecedit cogitatio: ita Spiritus sanctus non nascitur, sicuti Filius, sed procedit tanquam agitator à Patre & Filio.

Æternus Pater est veluti mens. Hic sese intuens, & perfectè cognoscens, cogitatione illa gignit imaginem suam. Nos formamus imagines euanescentes, sed ipse gignit imaginem non euanescentem, sed subsistentē, & vt in Symbolo dicitur, lumen de lumine, in qua imagine lucent Patris sapientia & bonitas. Huius declarationis testes sunt Tertullianus, Basilius, Nazianzenus, Augustinus & Lutherus, quorum dicta paulò post in loco de Filio Dei recitabo. At procedere est à voluntate, quia Spiritus sanctus est agitator & lætificator.

SCHOLIA OBITER ADDITA IN explicatione textus Locorum Theologorum Philippi Melanthonis.

Deo est conditum]

tionis, redemptionis & sanctificationis naturæ humanæ.

Imago Dei]

Propositio de fine hominis, id est, de fine crea-

Imago Dei in homine tria complectitur, sapi-

tiam, iustitiam & libertatem voluntatis. Sapientia est notitia Legis & totius naturæ rerum, quas Deus vult aspici. Obiecta præcipua sapientiæ sunt: Deus ipse, natura rerum, virtus seu lex. Agnouit igitur Adam ante lapsum perfectè Deū sine errore & dubitatione. Deinde fuit

fuit

fuit optimus philosophus, considerauit totam rerum naturam, non foris, sed intus. Tertio intellexit Legem Dei & omnia officia virtutum. Altera pars imaginis est iustitia & sanctitas. Iustitia est obedientia congruens cum Lege Dei. Sanctitas est obedientia relata ad celebrationem Dei. Potest enim aliquis esse iustus, etiam si non sit sanctus. Tertia pars imaginis est libertas voluntatis, non impedita intus aut foris.

Templum Dei]

Quærat aliquis: Cùm Deus sit vbique, quomodo habitat in Ecclesia? Respondeo. Alia est præsentia generalis, quæ dicitur prouidentia, sustentatio & conseruatio omnium rerum: alia est specialis, quæ ad solam Ecclesiam pertinet, & nihil aliud est nisi sanctificatio, qua Deus Ecclesiam per Spiritum sanctum regenerat & renouat ad vitam æternam, & simul in ea verè habitat, & est efficax iuxta dictum, Veniemus ad eum. Omnis igitur credens in Filium, & habens Spiritum sanctum, est templum & domicilium Dei. Augustinus in epistola 57. ad Dardanum. Deus est vbique per diuinitatis præsentiam, sed non vbique est per habitationis gratiam, sed in solis tantummodo fidelibus.

Vult enim Deus agnosci]

Ratio propositionis. Vult Deus à nobis agnosci & celebrari. Non vt ipsi sit melius, sed vt possit se nobis communicare. Non enim fit communicatio Dei sine mutua agnitione.

Non moriar, sed viuam, & narrabo opera Domini]

Tres sunt causæ, cur longior vita à Deo petenda sit. Prima est agnitio Dei. Secunda exercitium huius agnitionis, in magna varietate negotiorum & periculorum. Tertia causa est propagatio doctrinæ ad posteritatem.

Sit prima & præcipua cura]

Dux sunt præcipuæ curæ hominis. vna de studio doctrinæ, altera de adiunctione ad veram Ecclesiam. De prima cura inquit Christus. Hæc est vita æterna, vt agnoscant te solum verum Deum, & quæ misisti Iesum Christum. De altera in psalmo 27. dicitur: Vnam petij à Domino, & hanc requiram, vt habitem in domo Domini.

Sed humanæ mentes]

Aduersatiua, continens querelam de caligine mentis humanæ post lapsum.

Et quanquam esse Deum]

Occupatio.

Quanquam vtcunque mēs]

Alia occupatio.

Tamen nihil nouit]

Quia vt Iohan. 1. dicitur, Deū nemo vidit vnquam, id est, volūtatem Dei de nostra salute nemo sciuit.

De remissione peccati]

Neque etiam de causa tantarum calamitatum, quicquam

sciunt homines, vnde Brutus, cū necem sibi conscisceret, teste Plutarcho, in vita Bruti, exclamauit: O Iuppiter, quæ est causa tantorum malorum?

Pestem Atticam]

Anno 2. belli Peloponesiaci, quod durauit annos 28. tanta pe-

stis grassata est Athenis, vt multis membra putrefacta vi morbi à reliquo corpore deciderint. Deinde aliqui, qui cōualuerunt, ex eo morbo amiserunt facultatem memoriæ, & proprij nominis sunt obliti.

Pestilentiam]

Atticam describit Thucydides lib. 2. & Lucretius lib. 6.

Oedipus]

Qui interfecit Patrem, & igno- rans duxit matrem Iocastam, ex

qua procreauit filios & filias. Tandem re patefacta pulsus est à suis ciuibus in exilium, & ictus fulmine absorptus est hiatu terræ. Filij duo Eteocles & Polynices de regno dimicantes mutuis vulneribus conciderunt.

Cū igitur]

Conclusio.

Quod est Sol in mundo]

hoc est, patefactio in Ecclesia.

His illustribus testimoniis]

Vsus patefactionis diuinæ.

Non nosset persapientiam]

Hinc aliqui inferūt: Ergo nulla est notitia naturalis de Deo.

Respondeo. Mundus Deum non cognouit integrè per notitiam naturalem, aut ex creatione rerum. Non enim hoc Pauli dicto tollitur notitia naturalis, nec tollitur ratiocinatio de Deo, sed discernitur Euangelica notitia Dei, quæ est integra, à philosophica, quæ est mutila & manca.

Stultam prædicationem]

non quòd talis sit, sed quia im- piis & hypocritis ita videtur.

Cū peteret Philippus]

Cap. 14. Iohannis: Omnes ho-

mines ardent desiderio videndi ipsam diuinitatem, quæ est in hac vita inuisibilis. Hoc desiderio impulsus Philippus Apostolus ad Chri-

stum

ftum dixit: Domine ostende nobis Patrem, id est, ostende & ipsam diuinitatem & arcana Dei consilia in gubernatione. Ad hanc quæstionem intempestiuam respondet Christus: Tanto tempore vobiscum sum, & non cognouistis me. Philippe, qui videt me, videt & Patrem. Hoc dictum ita declarat Basilius, enarrans caput primum Iohannis: Mens illustrata luce Spiritus sancti ad Filium respicit, & in eo veluti in imagine Patrem cernit. Et Augustinus tractat. 1. in Iohan. A Christo incarnato nemo recedat, donec perueniat ad Christum ab æterno patre natum. Hæc congruunt cum Pauli dicto: Nos omnes resecta facie gloriam Domini in speculo intuentes, ad eandem imaginem transformamur à gloria in gloriam, tanquam à Domini Spiritu, id est, per verbum Euangelij Spiritus sanctus est efficax, & nos renouat ad imaginem Filij, in qua cernimus Patrẽ. Quæramus autem Christum in hac vita inuolutum fasciis maternis, id est, scriptis Prophetis & Apostolicis.

Verbum & testimonium]

Cùm Deus non possit cerni oculis corporis in hac vita, tradidit duo media, per quæ rectè agnosci, & ab omnibus aliis naturis, quæ non sunt Deus, discerni potest. Primum auribus percipitur, quod est verbum, vt in primo præcepto dicitur: Ego sum Dominus Deus tuus. Alterum incurrens in oculos, & quasi visibile verbum, est testimonium seu miraculum, id est, opus naturæ omnipotētis, quod nulla creatura efficere potest, vt eductio populi per mare rubrum, & miranda defensio in deserto. Sed de hac sententia infra plura dicentur, in enarratione primi præcepti.

Sic in primo præcepto]

Exemplum regulæ de modo cognoscendi Deum.

Præcipuè duabus rebus]

Secundū caput de discrimine veræ & falsæ inuocationis Dei.

Ruunt vel in contemptum Dei, vel æternas desperationes.

Effectus dubitationis aut est contemptus Dei Epicureus, aut desperatio. 1. Corinth. 10. dicit Paulus. Non apprehendit vos tentatio nisi humana. Hinc colligimus duplices esse tentationes. Alias humanas, ortas ab humana imbecillitate, id est, à stultis opinionibus aut affectibus. Alias Diabolicas, quales sunt istæ duæ extremæ, contemptus Dei & desperatio. Contra has tentationes petimus: Et ne nos inducas in tentationem. i. ne finas nos impulsos ruere vel in profanitatẽ, vel in desperationem.

Econtra verò Ecclesia Dei affirmat]

cet cõminationum & promissionum , beneficiorum & pœnarum, obedienciæ & contumaciæ.

Mirabili & inenarrabili consilio]

In consilio de nostra redemptione tres virtutes Dei lucent, quarum prima est iustitia, postulans parem compensationem pro peccato. Deinde misericordia, quæ non voluit perire totum genus humanum. Tertia est sapientia, quæ mirabiliter temperavit iustitiam & misericordiam.

Deus est essentia spiritalis]

Quatuor sunt partes huius definitionis, sicut illa initio tradita est à Domino Philippo. 1. Prima recitat proprietates Dei. De his proprietatibus Dei duæ res commune faciunt. Lex Dei & creatio hominis. Nam Deus talis est, qualem se in Lege expressit. Deinde bruta res non est causa naturæ intelligentis, iuxta regulam Dialecticam: Impossibile est causam esse deteriore effectû toto genere. Secunda monstrat discrimen personarum. Tertia loquitur de actione generali, id est, de creatione & providentiâ. Postrema de actione speciali, id est, de collectione Ecclesiæ. Ista paululum mutata sunt in recenti editione Examinis Theologici.

Omnipotens]

Deus ita est liber & omnipotens, vt tamen non discedat à sua rectitudine & à cæteris proprietatibus. In hanc sententiam Augustinus præclare dixit lib. 5. de ciuitate Dei cap. 10. Rectè omnipotens dicitur, qui tamen mori & falli non potest. Dicitur enim omnipotens faciendo quod vult, non facièdo quod non vult. Quod si accideret, nequaquam esset omnipotens. Et Tertullianus aduersus Praxeam: Planè Deo nihil difficile est, sed si tam præruptè (audacter, petulanter) in præsumtionibus nostris hac sententia vtamur, quiduis de Deo cõfingere poterimus, quasi fecerit quod facere potuerit.

Rhetores in statu coniecturali tradunt duos locos, voluntatem & facultatem. Nam ad actionem naturæ rationalis requiruntur illa duo. Sic in sacris literis cùm aliquid probare volumus, prius de voluntate Dei dicendum est, & ea probanda expresso verbo, antequam disputemus de omnipotentia. Vt de resurrectione mortuorum expressa

pressa est voluntas Dei. Iohan. 6. & alibi. De hac quia constat, tutò nos conuertimus ad omnipotentiam Dei. Contrà verò cùm multi sic argumentantur.

Deus est omnipotens.

Ergo hoc vel illud potest facere.

Respondeo. A possibilitate & omnipotentia Dei ad voluntatem sine reuelatione, non valet consequètia. valet autem à voluntate reuelata ad possibilitatem & omnipotentiam Dei. A posse ad velle nihil sequitur. Deus enim ita moderatur suam omnipotentiam, vt nò incurrat in ceteras proprietates, seu vt non turbetur illarum harmonia.

Specie columbæ]

Coruus aspernatur doctrinã Ecclesię, & est odiosus clamator,

ferens λογωμαχίας, quas Galenus coruorum contentiones nominat: Columba non deferit arcam, id est, Ecclesiam, nec clamat, sed gemit, & gestat ramum oleæ virentis, id est, puræ & salutaris doctrinæ. De hac allegoria Augustinus tractatu 6. in Iohannem, & D. Lutherus in cap. 8. Genes.

Felle columba caret, rostro non lædit, & vngues

Possidet innocuos, granaq; pura legit.

In hanc patefactionem]

Athanasius: Ito ad Iordanem, & videbis, scilicet patefactionẽ

diuinitatis maximè illustrem, & discrimen personarum. Dicat aliquis, Quomodo possum ire ad Iordanem?

Et quò non possum corpore, mente feror.

Sic de Deo sentiendum]

ἀξιωμα Theologicum, principiũ fide dignum sine vlla proba-

tionẽ. Breuis est aphorismus, sed sustinet velut fundamentum totius ædificij, vniuersam doctrinam Ecclesię.

Percurri vtcunque]

Epilogus tertij capit. is.

Has virtutes non esse accidentia.

In Deo non est accidentis absolutum, vt quantitas & qualitas. Sunt autem in Deo relatio-

nes, quæ non differunt realiter ab essentia. Hanc sententiam confirmat Augustinus lib. 1. de ciuitate Dei cap. 10. In Deo non aliud est qualitas, aliud substantia, & tamen relatiuè quæque persona ad alteram dicitur. Pater habet relationem ad Filium, Filius mutuam re-

lationem ad Patrem. Pater & Filius ad Spiritum sanctum , & vicissim Spiritus sanctus habet relationem ad Patrem & Filium. Filius est Patris Filius, Spiritus sanctus est Spiritus non tantum Patris, sed etiam Filij. Hoc testatur Paulus Galat. 4. Quoniam autem estis Filij Dei, misit Deus Spiritum Filij sui in corda vestra, clamantem Abba Pater.

Prima & notissima ceremonia] Primam ceremoniam appellat baptismum , quia est clavis, qua aperiuntur fores Ecclesie & regni caelorum. Vt autem per baptismum renascimur & inserimur Christo & Ecclesie: ita in Coena Domini accipimus alimenta convenientia huic spiritali regenerationi.

Quem Deum agnosces] Baptismus est mutua obligatio inter Deum & baptizatum, vt 1. Petri 3. scribitur: Baptismus est stipulatio bonae conscientiae erga Deum per resurrectionem Christi. Nam Deus obligat se ad communicationem suorum bonorum , nos vicissim obligamur ad reddenda *ἀντίδοξα*, id est, ad veram agnitionem & celebrationem Dei. Stipulatio est verborum obligatio. Omnis obligatio contrahitur aut consensu, aut re, aut verbis, aut literis. Ad verbalem obligationem pertinet stipulatio, quae plus habet momenti, quam nuda promissio.

De gubernatione miranda sanctorum] Psalm. 4. dicitur: Dominus mirificat sanctum suum, id est, mirabiliter regit, defendit, seruat aliter quam humana ratio iudicat. Bella non procedunt iuxta dicta, inquit Thucydides: ita Ecclesia non regitur humanis consiliis.

Oves meae vocem meam audiunt] Quinque sunt officia pastoris Christi. 1. pacere, id est, docere & consolari. 2. Regere Ecclesiam & singula membra. 3. defendere aduersus vim & fraudem hostium. 4. Mederi vulneribus Ecclesiae. 5. Gestare imbecillas ouiculas. Esaiæ 40. Sicut pastor agnos recens editos in campo, collocat in gremium, donec in ouile ventum est. Gremium est ministerium. Ouile, vita aeterna.

Intra sese]

Extra creaturas. Sicut vnitas habet singulare priuilegium, quod nullus

nullus numerus habet. Primùm enim non est numerus, cùm non sit ex multitudine collectus, & tamen est diuersa collocatione, seu diuerso respectu & consideratione, quadratum & cubus, & est radix vtriusque, tam quadrati, quàm cubi: ita Deus est vnus in essentia, & est trinus in personis. Nec vnitas mutat trinitatem, nec trinitas tollit vnitatem, sed ista dicuntur diuerso respectu. Cùm enim Deus intra sese describitur, personæ discernuntur. Cùm opponitur creaturis, fit mentio vnus æternæ essentiæ.

Dominus vnus est]

scilicet essentialiter.

Iehoua]

Fons omnis essentiæ, qui semper est, semper fuit, & semper erit.

In Deo non est discrimen præteriti, futuri & præsentis.

Formans lucem & creans tenebras]

id est, corpora lucida & opaca.

Opacum corpus est terra. Lucida aut actu sunt talia, vt corpora

cælestia & ignis, aut sunt potentia lucida, vt aër & aqua, quia sunt capacia lucis. vel simpliciter creans bona & ordinans pœnas, quæ significantur appellatione tenebrarum. vt Micheæ 3. Cùm sedero in tenebris, Dominus lux mea est.

In tenebris]

id est, in morte, morbis, calamitatibus.

Lux]

id est, consolator, viuificator meus.

Vnus est Deus]

Exclusiua opponitur commentitiis numinibus, non personis diuinitatis.

Non enim excluditur à diuinitate Filius & Spiritus sanctus.

Ex quo, per quem]

A quo, scilicet Patre, tanquam à fonte diuinitatis & diuinorum

operum, per quem, scilicet Filium, tanquam causam *δημιουργικὴν* fabricatricem, architectatricem. In quo, scilicet Spiritu sancto, tanquam in causa *τελειωτικῇ*, perficiente opera Trinitatis.

De tribus personis Diuinitatis.

Intelligens]

Ad differentiam brutæ naturæ. A finis et si fit indiuiduum: ta-

men non est persona, quia non est singulare intelligens.

Incommunicabilis] propter proprietatem personalem, quæ non potest cum aliis indiuiduis communicari, vt Pater est persona incommunicabilis, quia solus Pater est persona gignens, non genita aut procedens.

Tres verè subsistentes, non com- Statim subiicit *ἀντίθεσις*, quæ mentitios] est optima docendi ratio. Iuris periti dicunt: Ferro viam aperit, qui per contraria currit.

Cesserunt] Thucydides lib. 4. Non turpe est cedere amicos amicis, nec duci mentes oportet stultæ contentionis amore. Cedunt inter se corpora cælestia miris anfractibus, vt hoc veluti obsequio sine contumacia harmonia retineatur. Omnes planetæ se accommodant ad motum Solis, & cedunt primo mobili, quod est rapidissimum. Huic rapiditati cedunt planetæ in obliquo circulo, qui dicitur Zodiacus.

Verbis in Ecclesia iam vsitatis vtamur] Quia mutatio phrasium, aut errores aut dissidia parit.

Seruetus] qui fuit Hispanus, & per Africam vagatus in scholis Mathematicis, tandem venit Venetias, & ibi edidit scripta blasphema in Filium Dei. Postea Geneuæ in Sabaudia supplicio affectus est. vide Schleidanum lib. 25.

Cicero inquit: Magnum est in Repub.] Vbi adduntur hæc verba: Quia non tantum seruit auribus, sed etiam oculis. Idem 3. officiorum.

Ponit personam amici, cum induit Iudicis, quia iustitia debet anteferri priuatis coniunctionibus.

Ad sanctificandas mentes] Sanctum significat ipsum Deum & res, quibus se Deus communicat, vt homo conuersus ad Deum, verè templum Dei sanctum dicitur, quia Deus in eo habitat, & ei communicat sua bona, sapietiam, iustitiam, lætitiã.

Etsi autem omnes angelicæ] Concludit per occupationem vel præcisionem, qualis est illa Rom. 1. O altitudo diuitiarum.

Iustinus

Iustinus Martyr in lib. de Trinitate, pagina 177. Etsi penitus diuinitas perspicere non potest, tamen discendi cupiditas non est abiicienda, quia hac ipsa inquisitione Dei nos cum eo copulamur.

Quamquam hæc arcana]

Duæ sunt Academiae. Vna in hac vita, & altera in futura, cælestis, cuius nemo erit ciuis, nisi prius sit diligens discipulus in schola huius vitæ, vt dicitur 2. Corinth. 5. Superinduemur, si tamen non nudi reperiemur.

Et si quis in hac vita non fuerit diligens discipulus, non poterit in futura cælesti Academia participare. Vnde dicitur 1. Corinth. 9. Non est in gloria dei participatio, nisi quis fuerit in gloria crucis participatus.

Fœtus in aluo]

Esaías cap. 46. vtitur hac similitudine Anatomica, comparans

Ecclesiam fœtui, qui gestatur in aluo materna, & nutritur non per os, sed per vmbilicum. *νοτύλη* appellatio mensuræ, acetabulum. Cotyledones sunt orificia venarum & arteriarum desinentium in matricem.

Ad declarationem quid sit persona, solutiones horum argumentorum profunt:

- Hæc essentia diuina est Pater.
- Hæc essentia diuina est Filius.
- Ergo Filius est Pater.

RESPONDEO.

Nego consequentiam. Quia in syllogismo expositoryo oportet medium esse singulare propriissimè dictum, hoc est, incommunicabile. Essentia autem diuina etsi indiuidua (id est, simplex & vna) est, tamen communicabilis est.

Aliud argumentum.

- Idem non gignit seipsum.
- Essentia est eadem.
- Ergo essentia non gignit essentiam.

Respondeo ad maiorem: Idem, quatenus est incommunicabile, non gignit sese. Sed idem quod est communicabile, communicatur genito. Est autem essentia comunicabilis. Ergo comunicatur genito.

Summa hæc est: Essentia quantumuis est substantia, intelligens, indiuidua: tamen est communicabilis Patri, Filio & Spiritui sancto. Aliàs Pater non posset gignere Filium, Filius non posset gigni, Spiritus sanctus non posset procedere. Sed persona est substantia, indiuidua, intelligens, incommunicabilis.

Studioſis in Academia Lipſica

S. D.

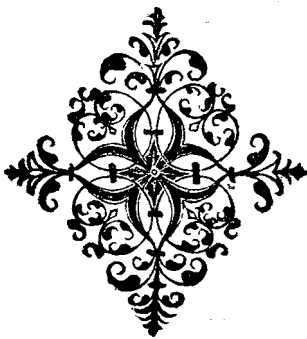
SAEPER in Ethicis hæc commonefactio proponitur, quæ cōtinet doctrinam in omni vita necessariam, de fine & de mediis. Qui finem expetit, non fugiat media ad finem ducentia. Non enim cæco impetu currēdum est sine cogitatione finis, & sine prudentia eligēte media salutaria, sed & mens iustum finem intueri, & voluntas quadam excelsa constantia eligere & tueri legitima media debet. Iohannes autem Apostolus & Euangelista vno versu locum totum conficit de fine & mediis studij Theologici cap. 20. inquires : Hæc scripta sunt, vt credatis, quòd Iesus sit Christus Filius Dei, & vt credentes vitam habeatis in nomine eius. Nam finis, ad quem studia doctrinæ Christianæ referuntur, non est vanus honor, nec voluptas fugax & evanesceus, sed salus animarum, vt Petrus inquit: τὸ τέλος τῆς πίστεως ἡμῶν σωτηρία ψυχῶν. Media verò ad hanc metam ducentia sunt duo articuli, vnus de persona, alter de officio Christi. De persona firmissimè statuendum est iuxta diuinas patefactiones recitatas in Prophetis & Apostolicis scriptis: In hoc Filio Dei, Domino nostro Iesu Christo, nato ex virgine, crucifixo pro nobis & resuscitato, duas esse naturas, diuinam & humanam sic vnitas, vt sit vna persona. Nomen officij est Christus, id est, rex & Sacerdos Ecclesiæ, vnctus ab æterno Patre non quidem balsamo, sed Spiritu sancto. Agnoscamus igitur hunc Christum Deum & hominem, & gratias agamus Deo pro hoc immenso beneficio, quòd Filium voluit assumere humanam naturam, & hunc Filium, Deum & hominem voluit esse redemptorem &

Sal-

Saluatorē & caput Ecclesiæ, quod merito & efficacia sua omnia perficit. Huius sapientiæ ad salutem animarum necessariæ, bona & magna pars piis auditoribus proponitur in loco de Filio Dei, cuius explicationem Deo adiutore inchoabo die 2. Iulij, in auditorio Collegij Paulini, hora v̄sitata, & iunioribus sum hortator, vt eadem diligentia hanc partem doctrinæ Christianæ cognoscant, quam hæctenus præstiterunt in percipiendo primo articulo de essentia diuina & de tribus personis diuinitatis. Deum precor, vt regat studia docentium & discentium doctrinam Ecclesiæ propriam, & alias artes necessarias huic vitæ mortali. Bene ac feliciter valete. Die Pentecostes qua celebratur memoria admirandæ patefactionis Spiritus sancti, quem æternus Pater & Filius eius, Dominus noster Iesus Christus in Apostolos, & in cætum ipsis coniunctum, liberalissima bonitate effuderunt.

M. V. S.

K 3

PRAEFATIO IN LOCVM
DE FILIO DEI
obiter excepta.

VE MA D M O D V M ij, quorum nauis in mari versatur, vel ad paruam cynosuram, vt Phœnices, vel ad clarissimos Septentriones, vt Græci, respiciunt, vt directius gubernent nauigationis suæ cursum : ita nos versantes in studiis doctrinæ Christianæ, de duabus rebus cogitemus. Primùm de fine nostræ diligentæ.

Deinde de mediis, per quæ recto cursu contendere possumus ad metam optatam. De fine studiorum concionatur Petrus 1. cap. breui aphorismo. Credentes autem exultabitis lætitia inenarrabili, reportantes finem fidei vestræ, salutem animarum vestrarum. Et nos in symbolo Apostolico omnes articulos referimus ad spem resurrectionis & vitæ æternæ. Ideo enim credimus Euangelio, vt in hac vita habeamus remissionem peccatorum, & post hanc vitam resuscitati ex morte, fruamur possessione & hæreditate vitæ æternæ. De mediis ducentibus ad hanc metam optatam & desiderabilem, semper meminerimus duo insignia dicta, quorum alterum ipse est Christus, Iohan. 17. alterum est Euangelistæ Iohan. 20. Ita enim Christus in ardentissima precatione ante postremum agonem inquit: Hæc est vita æterna, vt cognoscant te verum Deum, & quem misisti Iesum esse Christum. Hic disertè coniungit duos articulos necessarios ad salutem. Prior est vera agnitio essentia Dei mittentis hunc Mediatorem ad Ecclesiam, alter est vera agnitio personæ missæ, id est, ipsius Mediatoris ad Ecclesiam. Iohannes verò cap. 20. sic inquit, monstras scopum non modò sui Euangelij, sed totius sacræ Scripturæ. Hæc autem scripta sunt, vt credatis, quia Iesus est Christus Filius Dei, & vt credentes vitam habeatis in nomine eius. Cùm igitur hactenus de priori articulo necessario ad salutem animarum, videlicet de essentia Dei dictum sit: sequitur locus de persona ad Ecclesiam missa, in quo decem capita sunt obseruanda:

Primum continet præcipuas appellationes Filij Dei apud Iohannem & Paulum. Cur vocetur v-nigenitus, quare λόγος respectu Patris & Ecclesiæ, cur imago.

Galenus in explicatione Aphorismorum: Non est docentis omnia simul dicere, sed singula sunt suis locis designanda.

Secundum

Secundum continet testimonia de diuinitate Mesiæ, de qua nobis cum Iudæis & Turcis, & omnibus blasphemis acerrima est contentio.

Tertium est historicum, repetens præcipuarum Synodorum iudicia contra blasphemos, qui post Apostolos sparferunt venenata dogmata, contumeliosa aduersus Filium Dei, & pestifera Ecclesiæ.

Quartum continet refutationem blasphemix Samosateni.

Quintum continet refutationem blasphemix Arii.

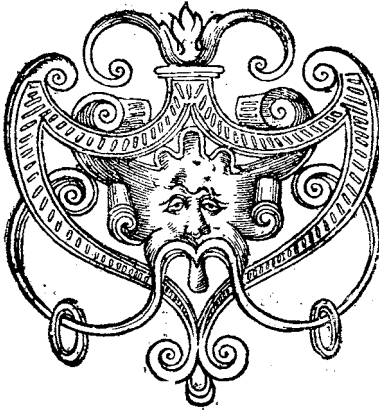
Sextum continet solutiones argumentorum quorundam Arii.

Septimum est doctrina de vnione duarum naturarum in Christo, id est, de propositione Iohannis. Verbum caro factum est.

Octauum continet refutationem Nestorij & Eutyctis, quorum alter fuit Episcopus, alter Monachus. Et vt Nestorius distraxit λόγος ac carnem: sic Eutyctes contrariam hyperboleu defendit, de confusione naturarum in Christo.

Nonum complectitur doctrinam de communicatione Idiomatum.

Decimum habet explicationem quæstionis de fuga mortis in Christo, an fuerit vitiosa.

LOCVS SECVNDVS DE FILIO DEI.

De præcipuis Filij Dei appellationibus.

C A P. I.

MAGNA varietas est appellationum, quas Prophetæ & Apostoli Filio Dei tribuunt, sed maximè illustres sunt, quæ apud Iohannem & Paulum extant. Nam Iohannes nominat hunc Filium vnigenitum & λόγον. Paulus εικόνα seu imaginem. Filius vnigenitus dicitur, vt

discernantur à Christo filij adoptionis. Vnicus est enim Filius vnigenitus, qui est de essentia Patris, Deus de Deo, lumen de lumine. Sed homines renati nominantur filij adoptionis, quia propter vnigenitum diliguntur, qui factus est frater noster, assumpta humana natura, vt nos vicissim efficeremur fratres ipsius, videlicet participes diuinæ naturæ, & tamen alia est essentia creata hominis, & alia est diuinitatis, quæ separabiliter est in renatis, qui sunt tēpla Dei. Hæc declaratio apud Nazianzenum extat in fine 2. orationis περι λόγου.

nam, est caro de carne nostra, & os ex osibus nostris, & nos vicissim inserimur carni Christi velut membra, & alimur ac viuificamur eodem Spiritu, quo viuificatur caro Christi. Propter hanc infertionem

Adoptio est actus legitimus, quo is, qui filius natura non est, pro filio suscipitur & habetur, vt Paulus Aemylius ex familia Scipionum adoptauit Scipionem Aemylianum. Nos sumus natura filij iræ, sed propter Christum filij adoptionis & gratiæ.

Deus non communicat nobis suam essentiam, ita vt nos dii efficiamur. Semper enim manet discrimen inter Creatorem & creaturam: sed sic efficitur participes naturæ diuinæ, quia Filius assumpsit naturam humanam

nem in carnem Christi, & propter mansionem in Christo dicimur participes naturæ diuinæ.

Idem Filius dicitur λόγος, & respectu Patris, & respectu nostri. Respectu Patris, quia sicut in hominibus verbum cogitatione formatur, quod est imago rei cogitatæ, vt cum homo cogitat de amico, illa cogitatione mox format imaginem eius. Ita Pater sese perfectè intuens & intelligens, gi-

gnit imaginem suam seu elocuitur verbum, quod est ipsius integra & substantialis imago. Differunt enim imagines in creaturis ab hac imagine in diuinitate. Quia imagines in creaturis sunt vmbrae euanescentes, sed Filius æterni Patris est imago subsistens, viua, & manens ὁμοῖος Patri, id est, de essentia Patris.

Mens est quasi pictor. Cogitatio est quasi pictura imaginum, quæ sunt in homine non essentialia, sed actus euanescentes.

Huius declarationis, quæ rectè sumitur ex vocabulo imaginis, locupletes testes sunt Tertullianus, Basilus, Nazianzenus, Augustinus & Lutherus. Sic enim Tertullianus in lib. aduersus Praxeam scribit: Etsi Deus nondum sermonem suum miserat, tamen eum, cum ipsa & in ipsa ratione intra semetipsum habebat, tacitè cogitando & disponendo secum, quæ per sermonem mox erat dicturus. Cum ratione enim sua cogitans atque disponens sermonem eam efficiebat, quam sermone tractabat, idque quò faciliùs intelligas, ex teipso recognosce, vt ex imagine & similitudine Dei. Vide cum tacitè tecum ipse congrederis ratione, hoc ipsum agi intrate, occurrente ea tibi cum sermone ad omnem cogitatus tui motum. Hic sermo est Filius Dei primogenitus, vt ante omnia genitus & vnigenitus, & solus ex Deo genitus.

Basilus enarrans exordium Euangelij Iohannis: Quare, inquit, dicitur λόγος? Vt ostendatur, quòd ex mente prodierit, & sine passionementis genitus sit, imago Patris totum in se ostendens Patrem, & perfectus existens per sese, sicut & noster sermo totius cogitationis est effigies.

Gregorius Nazianzenus in 2. orat. περὶ λόγου. Dicitur λόγος, quia se habet ad Patrem, sicut verbum ad mentem, non tantum quia mens pariens verbum, nihil patitur, sed etiam quia perpetuò

coniunctum est Patri, & quia annunciat nobis Euangelium.

Augustinus lib. 9. de Trinitate cap. 12. In homine est quædam imago Trinitatis. Ipsa mens & notitia mentis, tanquam proles eius, & amor, & hæc tria vnum, atque vna substantia, nec minor proles, dum tantam se nouit mens, quanta est, nec minor amor, dum tantum se diligit, quantam nouit & quæta est. Idem tractat. 14. in Iohannem prolixè hanc sententiam declarat.

Lutherus enarrans caput 1. Genes. Verbum duplex est, creatum & increatum. Verbum increatum est diuina cogitatio manens in Deo, & idem cum Deo, & tamen distincta persona, sic Deus se nobis reuelat, quòd sit dictor, habens apud se verbum increatum, per quod mundum & omnia creauit. Huiusmodi cogitationibus boni Patres, Augustinus & Hilarius se oblectarunt. Sed huius arcani consideratio erit sapientia, quam in vita æterna integrè discemus.

Ceterum respectu nostri dicitur λόγος, quia est persona, quam æternus Pater mittit ad Ecclesiam, quæ profert Euangelium ex sinu æterni Patris, & nos alloquitur, seruat ministerium Euangelij, colligit Ecclesiam immediatè, & mentibus nostris ostendit voluntatem æterni Patris, ac dicit consolationem, quam

Sicut prior respectus τὸ λόγος ad Patrem, arcanus est, nec penitus in hac vita perspicere vel exhauriri potest: sic alter, videlicet ad Ecclesiam, magis accommodatus est ad captum nostræ imbecillitatis, & affert piis mentibus gratiam & salutarem consolationem.

sonat vox Euangelij; & assensionem per Spiritum sanctum confirmat. Hæc declaratio nominis λόγος simplicior & dulcior est, quàm altera de modo generationis.

Congruunt autem ad hanc declarationem plurima dicta, vt quòd Esaias cap. 9. nominat eum consiliarium, videlicet proferentem hoc mirandum consiliū de redemptione & saluatione ex sinu æterni Patris, & postea cap. 41. nominat eum Euangelistam. Et Dominus ipse respondet interrogantibus quis sit: τὸ ἀρχαῖον ὅτι ἢ λαλῶ ὑμῖν, id est, prorsus hocsum, quod loquor vobis,

Sinus Patris non intelligatur de parte corporis, sed de arcana deliberatione & consilio diuinitatis, cuius non sunt participes angeli aut aliæ creaturæ.

Vetus translatio habet: primum

Sum hic λόγος, qui ab initio cum Ecclesia loquitur, & eam colligit.

cipium quod & loquor vobis. Hæc versio est obscura, & præbuit interpretibus occasionem currendi extra viam, vt dicitur.

Nam prouerbium est: Bene quidem currit, sed extra viam, cum scilicet de eo fit sermo qui multa bona dicit, sed non pertinentia ad institutum. Sic enim & interpretes illi disputarunt, cur Filius vocetur principium, cum hæc appellatio Patri magis conueniat, qui est fons diuinitatis & diuinorum operum. Sed non est opus hac disputatione. Nam πῶ ἀρχῶν apud Græcos vsurpatur aduerbialiter, vt Latine dicitur, principio, profus, omnino. Exemplum huius significationis apud Sophoclem in Antigone:

Ἀρχῶν ὃ θνητῶν ἐπέπεισ' ἀμήχανα.

Omnino venari non decet impossibilia.

Congruit hoc dictum Sophoclis cum illa sententia Aristotelis li. 6. Ethic. Nulla est deliberatio de re impossibili, id est, non sunt teatanda impossibilia.

Ex psalm. 35. de Filio Dei inquit Dauid: Dic animæ meæ, salus tuæ ego sum. Nam λόγος illustrat mentem agnitione misericordix, bonitatis & præsentix Dei, scilicet qui illuminatur. Quasi iuxta hæc dicta Iohan. 1. Illuminat omnem hominem. Matth. 11. & cui voluerit Filius reuelare. nisi à solo Christo.

Sic Irenæus lib. 3. cap. 20. dulcissimè inquit: Filium propterea dici λόγον, quia sit persona loquens cum Patribus, & semper ad sit suæ Ecclesix. Ipse enim, vt ait Tertullianus aduersus Praxeam pag. 417. ad humana semper colloquia descendit ab Adam vsque ad Patriarchas & Prophetas, in visione, in somnio, in ænigmate, in speculo, ordinem suum præstruens [præparans] ab initio semper.

Suprà dictum est de sex modis patefactionis diuinæ. Inter alios autem etiam hi recensentur: visio prophetica & somniū. AE-nigma & speculum sunt verba

Pauli, quibus vtitur 1. Corinth. 13. vbi discernit sapientiam huius vitæ à sapientia æternæ Academiæ. videmus, inquit, in speculo, in ænigmate, tunc autem facie ad faciem, id est, postea fruemur clarissimo conspectu Dei. Non tantum essentiam & voluntatem Dei vide-

bimus, sed etiam causas & consilia omnium mirandorum operum Dei, vt creationis, conseruationis & reparationis hominum, & incarnationis Christi &c.

In scholis ita dicitur: Duplex est notitia. Vna abstractiua, altera intuitiua. Abstractiua est, qua cōcipimus imaginem rei absentis aut inuisibilis, vt quando cogitas de Patre absente, aut de Deo, qui non conspicitur visibiliter: hæc notitia multò est obscurior, quàm intuitiua, quæ est præsentis rei & in oculos incurrentis contemplatio, vnde dicitur: Omnis intuitiua notitia est optima definitio rei. Cùm coràm vides absynthium aut mel, nō est opus definitione. Cùm igitur Paulus has duas species notitiæ confert, loquitur de abstractiua, inquiring, In ænigmate, per speculum &c. Per ænigma intelligit verbū, quod ænigma appellat, non quod per se & simpliciter sit obscurum & incertum, sicut sunt ænigmata inuoluta, sed relatiuè. Cùm enim confertur verbum cum sapientia vitæ æternæ, tunc verè vocatur ænigma, id est, quiddam tectum & aliud significans. Speculum est spiritualis experientia pauorum & consolationum fidei eluctantis ex pauoribus, quæ experientia maximè illustrat doctrinam de iustificatione, vt quod à Paulo dicitur: Credidit Abraham Deo, & imputatum est ei ad iustitiam. Hoc longè aliter intellexit Paulus, quàm Origenes.

Primùm igitur in paradiso promissionem edidit de futuro femine & futura liberatione à peccato & morte.

Verba primæ promissionis sunt: Semen mulieris conteret caput serpentis. Breuis est aphorismus: Semen mulieris est Filius Dei natus ex femine Abraham & David iuxta carnem. Rom. 1. Caput serpētis est regnum Diaboli, cuius præcipui nerui sunt peccatum & mors. Hebr. 2. Diabolus habet imperium mortis. Est autem sumpta metaphora à natura serpentis. Nam serpens in dimicatione tantùm defendit caput, quo saluo, facillè reliqua membra dissecta potest conglutinare, succo herbæ, quæ dicitur serpentaria. Christus igitur Saluator non tantùm caudam & ventrem serpentis Diaboli contriuit, sed in arcem inuasit, id est, in caput, quod destruxit & comminuit, id est, peccatum & mortem sustulit.

Postea cùm Noah collocutus est, mādans ei, vt arcam extrue-

Noah ex mandato Dei ædificauit arcam, & singulas rimulas ret.

ret. Nec dubium est, Mosen de Filio Dei loqui, cùm inquit Genes. 7. Clausiteum Dominus de- foris. [*forissecus*]

obstruxit bitumine, præter illam partem, per quã & ipse ingressus fuit, & animalia. Ne igitur per ianuam posset vis aquæ se intinua- re in arcam, & obruere vel ani-

malia vel familiam Nohæ, Filius Dei non dubitauit hunc laborem in se suscipere, & claudere de foris arcam. Dicat aliquis, Vnde scis Mo sen loqui de Filio Dei? Respondeo. Probo ex 1. cap. Iohannis: Omnia per ipsum facta sunt. Hoc dictum non tantùm referendum est ad ge- neralem Dei actionem, creationem scilicet & conseruationem re- rum, sed etiam ad omnes mirandas liberationes, quibus Deus or- nauit, seruauit ac defendit suam Ecclesiam. Est autem non postrema Ecclesiæ liberatio, conseruatio Noah & familiæ eius.

Ludit enim in orbe terræ & delectatur hominum conuer- satione, vt prouerb. 8. dulcissi- mè dicitur.

Quomodo ludit? non tantùm in creatione, sed etiam in colle- ctione Ecclesiæ. Quàm miranda spectacula sunt, formatio corpo- ris Adæ ex limo terræ, & inspira- tio anime in hoc corpus.

Quàm mirandum spectaculum est ædifica- tio Euxæ ex costa Adæ: sed non minus mirandum spectaculum, seu lusus Filij Dei est conseruatio Noah in diluuiio, eductio populi ex Aegypto, conseruatio Ionæ in ventre Ceti, Danielis inter leones, trium virorum in flammis ardentibus. Paulus 1. Corinth. 10. aperte docet, Christum fuisse comitem populi educti ex Aegypto. Bibebât autem de Spirituali comitante eos petra, petra autem erat Christus. Et in eodem cap. Neque tentemus Christum, sicut quidam eorum tentauerunt, & à serpentibus interempti sunt.

Rectè etiam de Filio Dei intelligitur congressus Genes. 18. Cùm apparuit Deus Abrahæ in valle Mamre, vbi tres viros hospitio ex- cipit, & vnum adorat, videlicet inter angelos euntem Filium Dei.

Genes. 32. hic Dominus lucta- tur cum Iacob, & sua promif- sione in eo accendit ingentem lætitiã. Ait enim Iacob post ar- duam & difficilem luctam: Vi- di Dominum facie ad faciem, & salua facta est anima mea. Et postea vocatus ad vitæ exitum, his

Lutherus: Filius Dei sæpe tam arctè aliquè amplectitur, vt excu- tiat ei lacrymas. Lucta Iacob est agon mortis, Deus det vt simus Israël, id est, victores.

verbis benedictionem filii Ioseph pronunciat, Genes. 48. Benedicatis his pueris angelus, qui me eripuit ex omnibus malis. Hic nõ dubium est, nominari angelum Filium missum ad Ecclesiã, quia semper fuit, & est custos suã Ecclesiã: & proprietates sunt diuinã naturã, liberare à cunctis malis, à peccato & morte, & à furoribus Diabolorum, & restituere iustitiam & vitam æternam.

Dicat aliquis: Ergo tu excludis humanam naturam. Respondeo. Non. Et si enim hæc sunt propria diuinã naturã: tamen fiunt in carne assumpta, sicut dicitur:

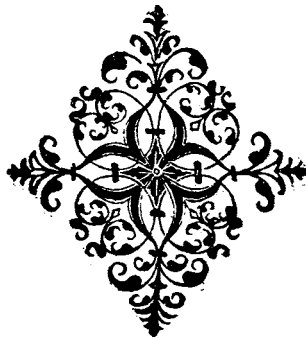
Semen mulieris conteret caput serpentis. Nec sunt iam actiones Christi extra essentiam humanã naturã, imò & ante incarnationem Filius fuit efficax in Ecclesia propter promissionem traditam de semine mulieris.

Sic & cum Mose loquitur in rubo, Exodi 3. Ego ero, qui ero, id est, Ego ille promissus liberator vobis adero, qui aliquantò post, ero frater vester, assumpta humana natura, & vos liberabo à peccato & à morte, & inter vos resurgens ex morte, regnum æternum incoabo. Sed longiores hoc loco sumus, quàm necesse est.

Discamus igitur confirmati tot testimoniis, Filium Dei *ἀδελφόν* adfuisse Ecclesiã inde vsque ab initio, & statuamus nunc quoque eum adesse Ecclesiã, opitulari piis, depellere Diabolum: & sicut in epistola Iohannis dicitur, destruere opera Diaboli.

August. serman. 174. de tempore. Quis non incurreret in dentes leonis huius, nisi vicisset leo de tribu Iuda, vt Apocalyp. 5. scribitur, imò agnus vicit lupum.

De

De diuina natura in Christo.

C A P. I I.

OLLIGENDAE sunt confirmationes præcipuæ maximeq; illustres de natura diuina in Messia, non tantum ad refutandos Iudæos recentes & alios, qui Christo diuinitatem detrahunt, sed ad nos ipsos confirmandos, vt in omni inuocatione statuamus Christum non tantum esse Mediatorem pro nobis interpellantem, sed etiam esse datorem bonorum corporis & animi. Propter has duas causas, propter refutationem blasphemix & inuocationem nostram, duo sunt argumenta tenenda, quibus probatur diuinitas Filij Dei, quorum alterum à proprio cultu diuinæ naturæ, alterum ab omnipotentia sumitur.

Certissima & maximè illustris confirmatio de diuina natura in Christo sumi potest ex duabus proprietatibus diuinis, videlicet ex inuocatione, & omnipotentia, quas vniuersa Scriptura Prophetica & Apostolica Christo tribuit. Nam inuocatio, qua petimus liberationem à peccatis, & à morte, & donationem iustitiæ & vitæ æternæ, & conseruationem naturæ & vitæ corporalis soli Deo, qui est omnipotēs, tribuenda est, quia solus Deus hæc bona dare potest, & solus videt corda petentium, & discernit veram inuocationem à simulata.

Multis argumentis refutari potest Ethnica consuetudo inuocandi homines mortuos, sed hoc est maximè reale, quod inuocatio soli Deo tribuenda est, iuxta dictum: Dominum Deum tuum adorabis, & ipsi soli seruias. Item psalm. 50. dicitur: Inuoca me, id est, non alios, in die tribulationis, & ego eripiam te, & tu glorificabis me. Sed quæritur: Cur solus Deus sit inuocandus? Res-

spondeo. Duæ sunt causæ: 1. Quia solus Deus est dator bonorum corporis & animi. Sicut enim solus est cōditor rerū ex nihilo, & conseruator, ita etiā solus & vult & potest dare bona corporalia & spiritalia. 2. Quia solus Deus est *καρδιολόγος*, inspector cordium, solus perspicit latebras humani pectoris, quid quisque in se admittat,

qua mente, qua pietate religionem colat, piorumq; & impiorum rationem habet.

Extant autem clara & perspicua testimonia, quæ & præcipiunt inuocationem Christi, & hoc modo inuocantibus exauditionem promittunt, vt psalmo 45. Et concupiscet rex decorem tuum, quoniã ipse est Dominus tuus, & adorabis eum.

Totus psalmus 45. est epithalamium & carmẽ nuptiale Christi sponsi, & sponsæ Ecclesiæ. Sunt autem duæ partes huius psalmi.

Prima continet encomium sponsi, qui laudatur à formæ dignitate, ab eloquentia, à sapientia, à gloriofis victoriis & triumphis, denique nihil omittitur, quod pertineat ad exaggerationem & amplificationem laudum Messias. In altera parte Spiritus sanctus per apostrophẽ alloquitur Ecclesiam, & est conciliator nuptiarum inter Christum & Ecclesiam. Audi, inquit, filia, & vide, & inclina aurẽ tuã, & obliuiscere populũ tuũ, & domũ patris, atq; ita concupiscet rex decorem tuum. Ecclesia in hac vita valde deformis est. Deformatur enim tribus rebus. 1. peccato, quod adhuc circumfert in carne. 2. cruce & ingentibus miseriis, quia nullus cæcus hominum tam est ærumnosus quàm Ecclesia. 3. Scandalis multiplicibus, quia doctores excitant dissidia dogmatum sæpe non necessaria, & lacerant vnitatem Ecclesiæ. Quanquam autem Ecclesia talis est, imbecillis, ærumnosa & scãdalis deformata: tamen sponsus Messias pronuntiat eam esse formosam, quia amplectitur Euangelium, vtitur Sacramentis, rectè inuocat Deum, & præstat reliquos cultus placentes Deo, iuxta *ὁμιλίαν* Euangelij. Nunquam fuit squalidior Ecclesia, quàm nunc est in hac senecta, & tamen hanc etiam nunc amat Christus, iuxta dictum: Quæ minimè sunt pulcra, ea videntur pulcra amanti.

Et psalm. 72. Et adorabũt ipsum semper. Iohan. 14. Quicquid petieritis à Patre in nomine meo, faciam. Matth. 18. Vbi duo aut tres congregati fuerint, in medio eorum sum.

Quanquam omnes psalmi & singuli versus psalmodum ad verbum ediscendi sunt: tamen in toto opere velut hesperus inter nocturnos ignes eminent psalmi Prophetici de Messia & Ecclesiã. Iohan. 14. inquit Christus: Quid-

quid petieritis à Patre in nomine meo, hoc faciam. Iohan. 16. dicit: Quidquid petieritis Patrem in nomine meo, dabit vobis. Hæc dicta

ita inter se congruunt: Iohan. 14. loquitur Christus de se, tanquam de vero Deo, fonte & datore omnium bonorum cum Patre & Spiritu sancto. Iohan. 16. dicit de se, tanquam Mediatore, propter quem Deus nobis est propitius, & sua bona communicat. Est igitur Christus inuocandus, non tantum vt Mediator, sed etiam vt persona, quæ natura est Deus.

Meminimus etiam Reuerendum patrem D. Lutherum sæpe dicere: In veteri Testamento illustre testimonium esse diuinitatis Messia, quod iubet eum inuocari, & hac proprietate Messiam à ceteris Prophetis discerni. Id grauisimum testimoniū que- rebatur obscuratum & labefactatū esse translata inuocatione ad alios homines, ac propter hanc solam causam dicebat, cōsuetudinem alios inuocādi improbandam esse.

Matthæus Euangelista tria habet peculiaria dicta, quæ longè superant opes & voluptates, & gloriam totius mundi, & hæc dicta non leguntur apud alios Euangelistas. Primum est cap. 11. Venite ad me omnes, qui laboratis & onerati estis, & ego reficiā

vos. In hoc dicto est pictura Christi Medici, & Ecclesiæ grauius morbis oppressæ. Secundum est cap. 18. Vbi sunt duo vel tres congregati in nomine meo, ibi in medio eorum sum. Quod est intelligendum de honestis congregationibus publicis & priuatis Ecclesiæ & scholarum. Tertium est in capite vltimo: Ecce ego vobiscum sum omnibus diebus vsque ad consummationem seculi. Hoc etiam est plenum consolationis de perpetua præsentia & auxilio Christi, quo adest toti corpori & singulis Ecclesiæ membris.

De omnipotentia manifestissima sunt dicta in Scriptura Prophetica & Apostolica, quod Messias redditurus sit iustitiam & vitam æternam. Propria est autē diuinæ naturæ omnipotentia. Iohan. 10. Ego vitam æternam do illis.

Integra sententia valde est cōsolatoria. Oues meæ vocem meā audiunt, & sequuntur me, & ego vitam æternam do eis, & nemo

rapiet eas ex manibus meis, quia ego & Pater vnum sumus. In hoc dicto est pulchra descriptio Ecclesiæ, quæ est grex ouium sequentium ductum & auspicia pastoris boni Iesu Christi, à quo hic grex accipit non modò vitam æternam, sed etiam defensionem certam aduersus insidiosos & grassatores Diabolos.

Iohan. 15. Ego sum vitis, vos palmites, sine me nihil potestis facere. Iohan. 20. Christus dat Spiritum sanctum, quod solius diuinæ naturæ proprium est.

Iohan. 15. additur: Sine me nihil potestis facere. Nihil, scilicet Deo placens & salutare cum vobis tum aliis. In parabola autem de vite hæc consideranda sunt: 1. Quæ sit vitis. 2. Qui sint palmites.

3. Quis sit vinitor seu cultor vineæ. 4. Quæ sint opera huius vinitoris. 5. Quæ sint instrumenta seu organa, quibus vititur in cultura vineæ. 6. Qui sint fructus. Vitis est Christus. Nos sumus palmites. Pater est vinitor; qui purgat omnem palmitem ferentem fructus. Præcipuus autem labor est vinitoris, luxuriam rescindere, ne succus desit partibus frugiferis. Instrumenta sunt variæ calamitates, quæ diuinitus immittuntur piis. Fructus autem sunt æterni, tam docentium quàm discipulorum. Sic enim sequitur in parabola. In hoc glorificatus est Pater meus, ut fructum plurimum afferatis, & efficiamini mei discipuli.

Talia dicta multa sint in conspectu, quia non solum de dogmate nos confirmant, sed etiam dulcissimas promissiones & consolationes tradunt, quibus est verè efficax ipse Filius Dei, & nos alloquitur.

Summa secundi capitis comprehendendi potest his duobus argumentis.

I.

Scriptura iubet Christum inuocari.

Solus Deus est inuocandus.

Ergo Christus est Deus.

Argumentum sumitur ex proprio, & valet consequentia. Quia cuiusque tribuitur proprietas perpetua essentia, eidem tribuitur ipsa essentia, ut cui tribuitur rationale inter creaturas visibiles, huic necessariò tribuitur humana natura. Cum igitur solus Deus sit inuocandus, & Christus sit inuocandus iuxta mandatum & promissiones Scripturæ, Christum natura Deum esse, necesse est.

II.

Omnipotentia est proprietas diuinæ naturæ.

Christus est omnipotens.

Ergo est Deus.

Sumitur & hoc argumentum ex loco proprii, & valet consequentia ex superiore regula.

Historica

Historica commemoratio de hæresibus aduersus Filium Dei sparsis, & de Synodis, quarum iudiciis il- læ condemnatæ sunt.

C A P. III.

VALDE prodest extare veras historias certami-
num Ecclesiæ, vt sciamus omnibus temporibus
horribiliter Diabolos turbare Ecclesiam, & mu-
niamus nos aduersus Diabolorum insidias, ve-
ra cognitione doctrinæ, precatione & iudiciis
veræ Ecclesiæ, quæ manifestos furores hominū
fanaticorum refutauit.

Tria sunt arma Ecclesiæ aduersus Diabolos & eorum organa. Pri-
mum est cognitio veræ doctrinæ. Alterum est precatio. Non enim
tantum disputando vincuntur aduersarij, sed multo magis precan-
do, vt de Ario legimus, contra quem cum Episcopus Alexander to-
tam noctem fuisset precatus, mane cōspecta est vis precationis. Nam
cum Arius vellet ire in templum inuito Episcopo, fretus factione au-
lica, inter eundum secessit, ibi instar Iudæ profudit sua viscera. Ita
Lutherus etiam super psalmum 120. inquit: Non tantum verbis &
disputationibus congregiendum est cum hostibus & hæreticis, sed
multo magis precatione. 3. Perpetua confessio & consensus Ecclesiæ,
qui secundum verbum Dei maximi faciendus est, modò consentiat
cum fundamento.

Quemadmodum igitur medici venena accuratè describunt, vt à
salutaribus remediis discerni,
& maiori cura vitari possint: ita
nos Deo iuuante pauca ex mo-
numentis historiæ Ecclesiasticæ
de hæresibus & iudiciis Synodorum repetemus, quò facilius si-
milia certamina iudicari pos-
sint. Nam eadem fabula semper

Dioscorides duos libros scri-
psit de venenatis bestiis. 6. & 7.

Thucyd. li. 3. pag. 39. Multa ac-
ciderunt in ciuitatibus atrocità;

in mundo agitur mutatis dun-
taxat *αἱμασι*, hoc est, personis &
appellationibus.

quæ & fieri solent, & fient sem-
per, donec eadem erit hominum
natura seu crudeliora, seu mitio-
ra, seu specie nonnihil mutata,

vt causâ motuum & temporaferent.

Primum autem de Samosateno, & de Synodo Antiochena di-
cam:

Hæresis ab electione nomen habet, ab *αἵρω* eligo. Est autem hæ-
resis, vt definit Augustinus & Lutherus, pertinax error pugnâs cum
Scriptura diuinitus tradita, id est, cum fundamento. Differût enim
error & pertinacia. Humanum est labi, errare, hallucinari. Diaboli-
cum est in errore perseverare, nec se subiicere iudicio Ecclesiæ veræ.
Iam quærat aliquis, quæ sint causæ tantæ pestis, quia nulla nocen-
tior Stygiis sese extulit vndis: vt 3. Aeneid. Virgilius de Harpyis in-
quit? Respondeo. Duæ sunt causæ efficientes hæreseos. 1. Odiû Dia-
boli aduersus Filiû Dei & Ecclesiam. 2. Leuitas humanorum inge-
niorum incitata vel ambitione, vel curiositate, vel studio contradi-
cendi. Ab his duabus causis omnes hæreses ortæ sunt, & orientur
deinceps.

Causæ finales, quas Diabolus prospicit, sunt. 1. vt Filium Dei af-
ficiat contumelia. 2. vt dissiptet Ecclesiam, & multi homines errori-
bus fascinati ruant in æternas pœnas. Hæresis enim recensetur inter
opera carnis, propter quæ ira Dei venit super impios. Sed alios fines
Deus prospicit, permittens Diabolum sic grassari, videlicet vt explo-
ret fidem credentium, & hac *δοκιμασι* discernat constantes &
synceros à leuibus & fucatis doctoribus & auditoribus. Imò & do-
ctrina fit illustrior, & explicatur dexterius motis certaminibus. De
hac causa Deuter. 13. Non audies verba Prophetæ illius, aut somnia-
toris, quia tentat vos Dominus Deus vester, vt palàm fiat, vtrum di-
ligatis eum, an non. Et Paulus 1. Cor. 11. Necessè est hæreses esse, id est,
necessitate consequentiæ, vt manifesti inter vos fiant *δοκιμοι*, id est,
synceri, & probati. Nam, vt inquit Prosper: Sicut tyranni exercent
patientiam Ecclesiæ, sic hæretici acuunt sapientiam Ecclesiæ: Tolle,
inquit Seneca, imperia dura, quid virtus erit? Altera causa, quam
Deus prospicit, est, vt confusio opinionum & cultuum sit pœna im-
piorum, qui propter contemptum ministerij & veritatis, omni ven-
to doctrinæ circumferuntur. Sic psalm. 81. querelam instituit Deus.

Et

Et non audiuit populus meus vocem meam, & Israël nō voluit me. Et dimisi eos secundum desideria cordis eorum, Ibant in adinventionibus suis. 2. Theſſal. 2. triftis cōcio est de Antichriſto: eò quòd charitatem veritatis non receperunt, vt ſalvi fierent, ideo mittet illis Deus operationem erroris, vt credant mendacio, vt iudicentur omnes, qui non crediderunt, ſed conſenſerunt iniquitati.

S A M O S A T E N V S.

Cùm Zenobia mulier Arabica, quæ Antiochiam & Syriam tenebat, doctrinam Iudaicam didiciſſet, & huic reginæ familiaris eſſet Paulus Samofatenus Antiochenus Epifcopus, vt eam ad Chriſtianos inſecteret, doctrinam de Meſſia transformauit in Iudaicas opiniones, quas poſt Apoſtolos Ebion & Cerinthus ſperſerant. Negauit enim λόγον in narratione Iohannis intelligi oportere de perſona, & aſtutè corrupit ſententiam Iohannis, cùm contenderet λόγον intelligi poſſe decretum ſeu ſonum euaneſcentem promiſſionis. Hæc in illo Gynæceo Zenobiæ, & inter alios homines curioſos, magnos plauſus ciebant. Eſt quæ deſenſus Samofatenus à Zenobia circiter decennium. Cùm igitur Samofatenus hoc incendium excitafſet, ad id extinguendum aliquoties vicinarum prouinciarum Epifcopi conuenerunt. Inter quos præcipuus fuit Gregorius Neocæſarienſis, cuius vera laudatio extat apud Baſilium in libro de Spiritu ſancto cap. 29.

Nicephorus lib. 6.

Eufebius lib. 7. in Eccleſiaſtica hiſtoria.

hoc ipſum eſt τὸ κενὸν κενὸν ἰσχυροῦ, malum malo ſanare.

Summa autem confeſſionis in Synodo Antiochena recitatæ hæc fuit, videlicet à Patre æterno natum eſſe Filium coæternum & conſubſtantialem, & hunc dici λόγον, & aliam eſſe Patris, aliam Filij perſonam, & hunc Filium cum Patre & Spiritu ſancto condidiſſe creaturas, & miſſum eſſe ad Eccleſiam ab initio, & allocutum eſſe Patres, & cuſtodem fuiſſe Eccleſiæ, ſicut Paulus inquit 1. Cor. 10. ad fuiſſe Chriſtum Patribus in deſerto.

Hanc ſententiam de Filio Dei perpetuam eſſe in ſcriptis Prophetiſis, eademquæ ex ipſorū Synodi non gignunt noua dogmata, aut nouos articulos

Apostolorum recenti sermone acceptam esse Synodus affirmavit. Conuictus igitur impietatis Samosatenus, Episcopi dignitate priuatus, & ab Ecclesia Synodi iudicio pertinaciter repugnaret, edicto Aureliani Imperatoris, qui Zenobiam vicit, in exilium pulsus est.

fidei, sed tantum sunt testes veræ sententiæ acceptæ à Prophetis & Apostolis.

Catholica exclusus est, cumque

Aurelianus Imperator fuit filius hominis obscuri in Pannonia, videlicet æditui, & tamen fauore Dei euectus est ad fastigium

Romani imperij. Fuit autem custos diligentissimus & seuerissimus veteris disciplinæ militaris. Iussit aliquando militem stupratorem suæ hospitiæ alligari duabus arboribus incuruatis, vt his assurgentibus laceraretur. Hic Imperator, quanquam Ethnicus, tamen Episcopis petentibus opem tulit, & in exilium abire iussit Samosatenum, nolentem cedere de possessione Episcopatus.

A R I V S.

Cum pax, heroica virtute & felicitate Constantini, imperio reddita esset, & ab eodem Eccle-

Nicephorus lib. 7. & 8.
Theodoretus libro 1.

sia Christi benignè foueretur, presbyter quidam Alexandrinus Arius à Diabolo impulsus est, vt sereret impium dogma cōtra diuinitatem Christi, cuius hæc summa erat: Non esse coæternum Patri λόγον, sed creaturam ex nihilo conditam (ἐκ τῶν μὴ ὄντων) & fuisse aliquando Patrem, cum nondum esset Filius. Scribunt autem φιλαρχίας αἰσῆρον πυρέμενον, id est, dominandi cupiditate flagrantem, & dolore repulsæ motum esse Arium, cum non factus esset Episcopus, vt aduersaretur Alexandro Episcopo. Verissimum est enim Iustini Martyris dictum de causis omnium hæresium: Ex ambitione & hostilis animi odio, omnes hæreses quasi ex equo Troiano prodierunt.

Iustinus Martyr quæstione 4. ad orthodoxos, ἐκ φιλοδοξίας ἢ ἀντιπαθείας τῶν αἰρεσιάρχων, πᾶσαι αἱ αἱρέσεις τὰς ἀφορμὰς ἐσχίκασι τῆς σὺν ἀσείας αὐτῶν. Nicephorus

lib. 14. cap. 53. inquit: Fauoris quidem affectio acutum non vidit, hostilis verò animi quod nihil prorsus cernit

περὶ πάθει ἐκ δὲ ἐν δέρονει.
ἀντι-

ἐν πλάθει ὃ ἄλλος ἐκ ὀρέῃ, hoc est, vt Aristoteles 2. de anima inquit: In-
 tus existens prohibet extraneum. Et Ptolemæus in centiloquio, A-
 mor & odium impediunt vera iudicia. Augent enim minima, & mi-
 nuunt maxima.

Cum igitur Arius traxisset in suam sententiam aliquot Episco-
 pos, & iam non obscura discordia esset, Synodus Nicena à Con-
 stantino Imperatore coacta est, quæ durauit triennium, & aliquã-
 to diutius. Huius Synodi summus gubernator fuit Eustathius An-
 tiochenus Episcopus. Nam doctrina de Filio Dei etiam antea gra-
 uissimis testimoniis Antiochiæ illustrata fuerat in refutatione
 Pauli Samosatani. Neque verò solus sententiam dixit, tanquam
 Balæna præsidens ouibus, sed
 eidem Synodo interfuerunt mul-
 ti senes, qui sub Diocletiano in
 suppliciis constantiam suam
 ostenderant, & ornati erant à
 Deo testimoniis miraculorum.
 In hac Synodo rursus damna-
 tum est impium dogma Samo-
 satani, deinde & Arianum.

Apud Aristophanem (in tra-
 gœdia, quæ dicitur *σφῆκες*, sta-
 tim in exordio) Leon turbulen-
 tus ciuis in Repub. Attica cele-
 bratus, à Thucydidelib. 3. com-
 paratur Balænae prædenti ouib-
 us. Habet autem hæc Balæna
 præconem coruum. De hac pi-
 cturaloquês Alcibiades, qui fuit

τραυλὸς blæsus, non potuit R pronuntiare, dixit præconem esse
 κολάει, cum deberet dicere κόρακα. Hæc pictura est imago concilij
 Tridentini. Papa est Balæna armatus satellitio multorum regum,
 & dicit se esse collocatum extra aleam iudiciorum, se esse ἀναμάρ-
 τητον καὶ ἀνπεύθινον. Oues, quibus præsidet, sunt miseri homines,
 quos vel fraude decipit, vel vi cogit. Præcones Papæ sunt Staphylus,
 Canisus, qui habent colla coruorum, vel iuxta Alcibiadem sunt
 corui Ecclesiæ, & adulescentes Papæ. κόρακες Ecclesiæ & κολάεις Papæ.

Postea Nouati & Meletij er-
 ror damnatus est, qui docuerunt
 lapsos redeuntes ad pœniten-
 tiam non recipiendos esse.

Nouatus fuit presbyter Eccle-
 siæ Romanæ, contra quem scri-
 psit Cyrillus. Meletius fuit Epi-
 scopus Aegyptius, vir magnæ au-
 toritatis, quem refutauit Epi-
 phanius. Fuit autem hæc hæresis arrogantissima, quia superbè alios
 peccatores infra se collocatos ex alto despexit.

In Synodis discernenda sunt ἔργα à parergis, vt exempli causa. ἔργα in Synodo Nicena fuerunt explicatio & diiudicatio dogmatum. Nam sentētis huius Synodi non modò Samofatenus & Arius sunt damnati, sed etiam Nouatiani, qui à Nouato Romanæ Ecclesiæ presbytero ficti, non rectè senserunt de pœnitentia eorum, qui lapsi sunt post baptismum. Πάρεργα autem huius Synodi partim fuerunt ceremonialia, partim politica. Ceremonialia fuerunt, vt constitutio de celebratione paschatis. Decretum est enim, vt in toto orbe vno & eodem die quotannis celebraretur pascha. Hæc ceremonia non est necessaria ad salutem & vnitatem Ecclesiæ, sed tātūm prodest ad εὐραξίαν. Politica constitutio fuit, vt Episcopus Alexandrinus esset inspector Ecclesiarum in Oriente, Romanus esset inspector Ecclesiarum in Occidente. Hæc fuerunt femina pontificiæ potestatis.

Exitus autem Arii congruit ad regulam: Discite iustitiam mo-
niti, & nō temnere Diuos. Cūm enim post Synodum Nicenam, Ariana factio perfecisset, vt Arius ab exilio reuocatus templū Constantinopolitanum occuparet, pulso Alexandro eius Ecclesiæ Episcopo, in eo itinere Arius defleētens de via, & subita consternatione oppressus effudit intestina, & extinctus est. Hoc exemplum docet vtrunq; & veritatis defensionem petendam & expectādā esse à Deo, & puniri insignibus exemplis hostes veritatis.

Hic versus est optimus in toto poemate Virgiliano, & est status omnium Tragediarum & historiarum Ethnicarum, quæ nihil aliud sunt quàm luculentæ conciones de ira Dei aduersus atrocia delicta.

Apud Herodotum lib. 2. de rege Assyriæ Sennacherib extat huius versiculi exemplum, qui cinxit obsidione Hierosolymam. Huic post mortem erecta est statua, cum hac inscriptione, εἰς ἐμὲ τῆς ὀρέων, εὐσεβὴς ἔσω. Huius regis, non tantūm exercitus est trucidatus ab angelo, sed ipse etiam interfectus est à filiis in templo.

In Synodo Nicena Arius multatus fuit exilio, sed postea fuit reuocatus à Constantino Magno, qui fuit præstans & heroicus vir, de cuius laudibus extant libri ab Eusebio scripti. Sed verissimum est dictum Ecclesiastæ 7. Non est iustus in terra, qui faciat bonum &

non peccet. Indixerat Synodum Nicenam Constantinus, & sua auctoritate & praesentia perfecerat, vt legitimo ordine controuersia Arij cognosceretur & diiudicaretur. Sed vt res humanae sunt mutabiles, ab Eusebio Nicomediensi Episcopo, qui valebat auctoritate & gratia apud Imperatorem, effectum est, vt Arius damnatus ab exilio reuocaretur in urbem regiam Constantinopolim. Cumq; conaretur factio Eusebiana pellere sanctum virum Alexandrũ, & Arium in locum eius substituere: Alexander ad preces se conuertit, & petiuit defensionem veritatis, & repressiõnem Arianæ & Eusebianæ factionis. Hæc preces non fuerunt irritæ. Nam interitus Arij opus & effectus fuit non morbi, sed precationis, vt loquitur Nazianzenus: *εὐχῆς ἔργον, ἢ νόσος.*

NESTORIVS.

Non tantum ambitio, & huic affinis impatientia multos impellunt, vt falsa dogmata spargant, sed etiam ignoratio veræ doctrinæ, de qua inquit Paulus Rom 10. Habent zelum Dei, sed non secundum scientiam. Nam homines non rectè instituti in Euangelio, sequuntur humanas imaginationes, vt cum Nestorius Episcopus in vrbe Constantinopoli esset indoctus, & superbe contemneret probata veterum scripta, sparset hoc plausible dogma: τὸν λόγον affuisse homini Christo per assistentiam seu societatem, sicut affuit Eliæ & aliis Prophetis, nec fuisse duas naturas in Christo, vnione hypostatica vnitas. Ideo solitus est dicere: Noli gloriari Iudæe, non enim Deum crucifixisti, sed hominem. Hæc controuersia, quæ non fuit λογολογία, d. iudicata est in Synodo Ephesina, anno Christi 435. anno Theodosi posterioris 24. Fuitque præcipuus

Ζῆλον ἄχρον. zelum sine sciētia. Alibi dicitur: Quod iustum est, iuste persequare. Et 2. Petri 1. Præstate in fide virtutem, in virtute scientiam, id est, fides vestra non sit otiosa sed efficax, luceat in bonis operibus, & manete intra metas, nō erumpite quodam ardore cæco & stolido. Aristophanes inquit: Sæpe bonæ causa deformatur agendo. Horatius de vitandis contrariis hyperbolicis:

In vitium ducit culpæ fuga, si caret arte,

Dum vitant stulti vitia, in contraria currunt.

Paulus 1. Cor. 10. contrarium docet, vbi ait, Iudæos Dominum gloriæ crucifixisse.

Synodi gubernator Cyrillus Episcopus Alexandrinus, qui rectissimè docuit, aliter *λόγος* in Christo esse, aliter in Elia & alii Prophetis.

Præsentia, qua Deus sanctis adest, est societas separabilis. Inhabitatio *ἔ* *λόγος* in carne est personalis & inseparabilis unio.

Post hanc Synodum, in qua patres ducenti congregati veras sententias contra Nestorium dixerunt, autor pravi dogmatis in loca barbarica, infra Thebas Ægyptias relegatus est, ubi in exilio scribitur mortuus esse, lingua consumpta à vermibus. Alij scribunt hiatus terræ absorptum esse.

quæ habuerunt centum portas.

Per quæ quis peccat, per illa punitur. Plerunque modus pœnæ congruit cum modo peccati.

E V T Y C H E S.

Quemadmodum plantator imperitus, cupiens incuruum tenellæ arboris statum corrigere, interdum immodica inflexione peccat: ita Eutyches Monachus, dum acrius impietati Nestorij restitit nimio contentionis studio, in contrarium malû incurrit, & à doctrina recta aberravit.

Multa scripsit Nicephorus libris quindecim vtilia, sed optima sunt, quæ reliquit in lib. 14. & 15. de actis Synodicis Synodi Ephesinæ contra Nestorium, & Chalcedonenfis cōtra Eutyché. Hæc enim in Eusebio non reperiuntur.

Basilium in epistola ad Maximum Philosophum vitur similitudine de plantatore imperito. In articulo de Filio Dei sunt duo extrema, velut scopuli in mari. Vnum est diuulsiō seu distractio duarum naturarum, quæ sunt vnitæ vnione hypostatica. In hunc scopulum incurrit Nestorius, qui dixit, virginem Mariam non esse Deiparam. Alterum est confusio naturarum & proprietatum cuiusque. In hunc scopulû incurrit Eutyches. Ante annos non multos quidam ausus est defendere hanc hyperbolem, quòd Christus sit passus secundum vtranque naturam. Hoc portentum simile est blasphemix Euty-chianæ.

Dixit enim naturam humanam conuersam esse in *λόγος*, nec tribuit

tribuit proprietates suas cuique naturæ, sed cōtendit ꝑ λόγον mortuum esse, & naturam humanam esse ipsam ꝑ λόγον naturam: de-
nique vniuersam doctrinam de communicatione Idiomatum
deleuit.

Hoc exemplum docet, qua moderatione falsa dogmata refu-
tanda sint, ne ad contrarias hy-
perbolas delabamur, & malū,
vt dicitur, malo sanemus,

κακὸν κακῷ ἰᾶσαι. prouerbiū
Herodoti.

Anno igitur secundo Martiani Imperatoris, non longè ante ex-
pugnationem Romæ Vandali-
cam, Synodus conuenit in
vrbe Chalcedone, quæ è re-
gione Bizantijs sita est, in qua

Roma ter fuit expugnata, ab
Hunnis, Vandalis, & Gothis.

sexcenti & triginta Episcopi
fuerunt edicto Imperatoris con-
uocati, qui primū omnes te-
stati sunt, se amplecti Nicenæ
Synodi sūbolum: deinde cō-
muni consensu damnauerunt
dogmata Nestorij & Eutyctis. Neesse est autem pijs vetera cer-
tamina & veræ Ecclesiæ iudicia nota esse, vt de nostræ ætatis con-
trouersis rectius iudicare possimus. Aduuatur enim Ecclesia pri-
mæ & incorruptæ antiquitatis Confessione, quæ commonefacit
nos de natiua sententia Prophetarum & Apostolorum.

Bizantium domus meretri-
cis. Ibi Arius profudit sua visce-
ra, vt significaretur, colluuiem
Mahometicam occupaturam ef-
se illam amœnissimam sedem
Thraciæ.

Refutatio Samosatēni.

C A P. I I I I.

VM Seruetus Hispanus, qui diu fuit in Acade-
mijs Mahometicis in Numidia, nostra ætate
renouâr it blasphemiam Samosatēni, qui con-
tendit, λόγον in narratione Iohannis Apostoli
non significare personam, subsistētem, viuam,
intelligentem, incommunicabilem, ac distin-

ctam à Patre & Spiritu sancto, sed euanescentem cogitationem, seu vocem transeuntem, aut propositum non viuum, neque subsistens: necesse est Ecclesiam veris & firmis testimoniis contra Serueticum furorem præmunitam esse, vt Filio Dei debitus honor tribuatur.

Quatuor firmissima testimonia sunt opponenda Samofateno & Michaëli Serueto Hispano. Primum est ipsa series dictorum in 1. cap. Iohannis. Secundum est

discrimen inter Filium vnigenitum & Filios adoptionis. Tertium ab inuocatione Filij. Quartum à perpetuâ huius Domini præsentia in Ecclesia, quia Christus affuit Ecclesiæ etiam ante assumptionem naturæ humanæ.

Ac primum quidem testimonium opponendum huic furori, rectissimè sumitur ex ipsa serie narrationis apud Iohannem, qui de Christo inquit: In mundo erat, & mundus per ipsum factus est. Hęc perspicua asseueratio de humana natura assumpta ex virgine propriè accipi non potest. Necesse est igitur in Christo esse & manere naturam diuinam conditricem cum Patre & Spiritu sancto. Et in eadem narratione addit Iohannes: Verbum caro factum est. Nulla autem cogitatio aut vox euanescentes alicui sibi naturam adiungere potest.

Hoc dictum explicari non potest sine doctrina de communicatione Idiomatum. Creare res ex nihilo, est proprium solius naturæ diuinæ & omnipotentis. Quòd autem Iohannes dicit: Per Christum factum esse mūdum, id nec debet, nec potest aliter intelligi, quàm per *κοινωνίαν τῶν ἰδιωμάτων*, vt exempli causa, Sola anima numerat, ratiocinatur, non corpus, & tamē propter arctissimam copulationem animæ & corporis dicimus de tota per-

sona: Homo intelligit, numerat, ratiocinatur: ita, quanquam solius diuinæ naturæ opus est fabricatio ex nihilo, & sustentatio vniuersitatis rerum: tamen propter arctissimam copulationem seu hypostaticam vnionē carnis & λόγου, ea, quæ sunt naturæ diuinæ propria, tribuuntur toti personæ, non in abstracto sed in concreto. Mundus fuit factus diu ante Christum ex virgine natum, sed non ante λόγον, quia causa vniuersaliter antecedit effectum vel tempore vel ordine naturæ. Cùm igitur per humanam naturam non sit conditus mundus, necesse est in Christo alteram esse naturam, scilicet diuinam.

uinam. Hæc consequentia non potest ne quidem à Diabolis, quam impudentissimis spiritibus negari.

Alterum testimonium est, quod toties Scriptura hunc vnigenitum Filium à filiis adoptionis discernit, vt doceat ipsam Christi *ἰπὸς αὐτῆν* esse diuinam, & integram ac substantialem imaginem Patris.

Sic inuocatio Filij Dei, de qua Prophetæ & Apostoli expressè concionantur, est firmum & illustre testimonium, quòd *λόγος* fit *ἰπὸς ἀμείνονος*, & omnipotens, vt psalm. 2. dicitur: Osculamini Filium. Beati omnes, qui confidunt in eo.

Omnes psalmi quoad formam orationis, aut sunt epigrammata, aut elegiæ. Epigrammata autem semper ferè concluduntur epiphonemate aut exclamatione, quæ totum negotium breuiter comprehendit. Tale epiphonema etiam est in psalm. 2. Beati omnes qui confidunt in eo. Pulcrum est autem quod in eodem psalmo dicitur, paulò ante hoc epiphonema: Osculamini Filium. Est enim osculum non simulatum, certissima nota, signum, & indicium veri amoris, quia cum osculo casto & ardenti, spiritus quidam ex nostris cordibus in rem amatam transfunditur. Venit igitur Filius Dei, vt nos dulcissimo osculo complecteretur, & postulat à nobis, ne defugiamus hunc complexum. Quia hoc osculum Christi est certissimū pignus amoris, quo Filius Dei Ecclesiam complectitur. Deinde simul est transfusio Spiritus sancti in nostra pectora. Sed multi impij & hypocritæ pro osculo Christo dant colaphos, aut osculum Iudæ.

Et psalm. 45. Et concupiscet rex decorem tuum, quia ipse est Deus tuus, & adorabis eum. Ornatus Ecclesiæ triplex est. Primùm ornata est remissione peccatorum, & imputatione iustitiæ propter Filium Dei. Deinde ornata est donatione Spiritus sancti, & renouatione ad vitam æternam. Tertio ardet vero amore sponsi Christi, vt in Canticis Salomonis dicitur. Huic enim vni sponso addicta est, nec est polluta vllis idolis. Talem sponsam Messias formosam esse pronūtiat, etiam si in hac vita sit imbecillis, & cruce ac scandalis deformetur. Verum est enim illud Theocriti, *τῷ θεῷ ἔρωπ τὰ μὴ καλά, καλὰ πρέφονται.*

Huc adiungantur certissima testimonia de perpetua præsentia

Filij Dei in Ecclesia, vt Paulus affirmat eum adfuisse patribus in deserto. 1. Corinth. 10. Bibebant ex spiritali comitante eos petra, petra autem erat Christus.

In declamationibus Philippi extat oratio de Mose feriente petram in deserto. Et eadem de re extat Epigramma lib. 1. epigram. Philip. Summa autem hæc est: Moses iussus erat voce diuina percutere petram, ea virga seu baculo, quem manu tenebat in gubernatione populi Dei. Et si autem Moses ad mare rubrum fuerat præfenti & infracto animo, & mandatis Dei sine tergiversatione ἀπερρασίως obtemperauerat: tamen iussus percutere petram, trepidat, & multa in animo agit, nec semel, sed bis impingit baculum petræ. Quid hæc consternatio & trepidatio Moyfi ferientis petram significat? Moses repræsentat Legem & politiam populi Iudaici. Nam & Lex Dei infligit vulnera Christo, & hæc politia à Mose constituta, ausa est cruentas manus iniicere Christo. Hæc futura Moses plenus Spiritu sancto velut gubernator in specula prospiciens, toto pectore contremiscit, nec potest sine singulari motu animi ferire petram. Sed vt petra percussa à Mose largum flumen effundit, quo & homines & iumenta recreantur, ita petra Christus à Lege & politia Mosaica percussus, effundit Spiritum sanctum, & cum eo omnia bona cælestia. De hoc mysterio loquitur Paulus 1. Cor. 10. Bibebant ex spiritali comitante eos petra. Hæc verba in hæc sententiam enarrat Augustinus tractatu in Iohan. 45. Videte ergo fide manente, signa variata, ibi petra Christus, nobis Christus, quod in altari Dei ponitur, & illi pro magno Sacramento eiusdem Christi biberunt aquam profluentem de petra: nos quid bibamus, norunt fideles. Si speciem visibilem intendas, aliud est: si intelligibilem significationem, eundem potum spiritalem biberunt.

Differunt igitur tantum signa & ratio temporis, sed eadem est fides, vt Paulus Ephes. 4. ostendit. Sic Petrus in Actis cap. 15. Per gratiã Domini nostri Iesu Christi credimus saluari, quemadmodum & illi. Illorum signa significabant venturum, nostra repræsentant exhibitum Dominum. Homo quidam ἀμωσ, qui sibi valde placebat, in suo theatro, audebat contendere: nostrum Pater noster clementius audiri à Diuinitate, quàm preces Abrahæ. Interrogatus cur sic sentiret, respondit, Quia Christus nobis est exhibitus, illi expectabant venturum. Nihil potest dici stultius. Nam excipe distinctionem temporis & signa, nihil differt fides ipsorum à nostra. Ideo Christus ait, Lazarum

Lazarum in sinum Abrahamæ deportatum fuisse , vt testetur, Abraham esse patrem omnium credentium. Roman. 4. Et omnes saluandi saluari eodem modo, quo saluatus est Abraham.

Et Irenæus auditor Polycarpi dulcissimè inquit lib. 3. cap. 20. semper adfuisse Ecclesiæ Filium Dei λόγον, qui deinde assumpsit naturam humanam. Non igitur λόγος sermo euanesceus intelligatur, sed viua & intelligens imago Dei, sicut & symbola testantur, & Ignatius auditor Iohannis Apostoli, nominat Christum λόγον ἐσιώδη.

Extant pauca epistolæ Ignatij. Iohannes Apostolus vixit post resurrectionem Christi annos 68. teste Sophronio & Nicephoro. Reliqui Apostoli omnes interfecti sunt ante excidium postremum Hierosolymæ. Vixit igitur annos ferè centum vsque ad tempora Traiani, nec tantùm fuit Episcopus, sed habuit scholam in vrbe Epheso, ex qua prodierunt Ignatius martyr, Polycarpus Martyr, & Papias Episcopus, qui omnes celebrantur ab Eusebio & Nicephoro. Ductus autem est Ignatius Romam ex vrbe Antiochia, & obiectus est bestiis in circo: cumq; bestię vellent ei parcere diuinitus repressæ, incitauit eas contra se, & iussit à lictoribus irritari, ac dixit: Cupio fieri panis Deo gratus. Non autè potest coqui panis, nisi prius comminuto frumento à lapide molarũ. De Polycarpo vide Eusebium lib. 4.

Refutatio Arii.

C A P. V.

V V M Arius fateatur λόγον esse personam, facilius est blasphemix Arianae, quàm Samosatenaicæ refutatio. Quòd enim λόγος non sit creatura, testatur narratio Iohannis: In principio erat λόγος, id est, ante omnes res conditas. Item: Omnia per ipsum facta sunt. Hæc vniuersalis sententiã comprehendit omnia, quæ ab æterno non fuerunt, sed ortus sui principium habent.

In verbis Iohannis est sedes huius materiæ: In principio erat.

λόγος, id est, tunc, cum omnes creaturæ inciperent esse, λόγος erat. Ergo λόγος fuit ab æterno ante creationem rerum. Nihil enim fuit ante hunc mundum, nisi solus Deus. Et hic λόγος erat apud Deum, id est, erat persona distincta à Patre. Et ille λόγος erat Deus. Ne quis autem eludat appellationem Dei, sequitur confirmatio sumpta ab effectu. Omnia per ipsum facta sunt, & sine eo factum est nihil, quod factum est. Hæc vniuersalis comprehendit omnes res positiuas, id est, conditas à Deo, quasi dicat, Quidquid conditum est à Patre, per Filium est conditum. Peccatum verò & mors cum sint priuationes & destructiones ordinis, non sunt res condite, sed aliam habent causam efficientem & autorem, scilicet Diabolum & genus humanum.

Quid? quòd inter Creatore
& creaturam nullum est me-
dium. Quare cum λόγος Deus
sit, nequaquam creaturis annu-
merari potest.

rio: ita creata est δαλική seruilis, & obligatur ad præstandam Deo obedientiam. Non est autē Filius Dei φύσις creata, quia per ipsum omnia facta sunt. Ergo est natura Deus.

Eandem sententiam confir-
mant hæc Pauli dicta Coloss. I.
Qui est imago Dei inuisibilis,
primogenitus ante omnē crea-
turam, quia per ipsum condita
sunt omnia, quæ & in cælis &
super terram sunt, & visibilia &
inuisibilia, Omnia per ipsum &
in ipsum condita sunt, & ipse
est ante omnia, & vniuersa per
ipsum consistunt.

complecti ut duo, auxilium & iudicium. Christus est primogeni-
tus noster, id est, est noster opitulator & iudex: opitulator piorum,
iudex impiorum. Deinde cum addit Paulus: Omnia per ipsum & in
ipsum

Iustinus lib. de Trinitate, fol.
173. Omnis, inquit, natura aut
est increata, aut creata, & inter
hæc duo nullum potest dari me-
dium. Et sicut natura increata
est δεσποική, præest cum impe-

ria: ita creata est δαλική seruilis, & obligatur ad præstandam Deo obedientiam. Non est autē Filius Dei φύσις creata, quia per ipsum omnia facta sunt. Ergo est natura Deus.

Locus Pauli Coloss. I. est splen-
dida περιωπογραφία, seu descri-
ptio personæ Christi. Primum
nominat Christum imaginem
Dei. II. vocat primogenitum.
Iam Lege Mosaica primogenitus
habebat duas prærogatiuas. 1. e-
rat dominus reliquorum fratrum.
2. accipiebat duas partes propor-
tionales hæreditatis. Hoc fuit ius
primogenituræ. Significat igitur
primogenitura dominiū, quod

ipsum

ipsum sunt condita, docet his verbis, Filiū Dei esse causam efficientem *δημιουργικῶν* & causam finalem mundi & Ecclesię. Per Christum condita sunt, tanquam per causam efficientem *δημιουργικῶν*. In ipsum condita sunt, quia tota natura rerum & Ecclesia sustentatur propter Filium.

Et Ebræos 1. Per Filium, quem constituit hæredem omnium, per quem & secula fecit, qui est fulgor claritatis, & effigies substantię eius, ferens omnia verbo potentię suę. Sed quoniam Euāgelium Iohannis tam est referendum testimoniis, vt vix tria verba contexantur, vbi non hic I E S U S Deus & homo in vna persona prædicetur: longiorem collectionem testimoniorum omittam.

Iuris consulti quando explicant suis auditoribus materiam aliquam, monstrant sedem materię: sic in explicatione de duabus naturis in Filio Dei fundamenta sunt tria capita: primum Iohannis, primum ad Coloss. primum ad Hebræos. Lutherus ante obitum edidit scriptum de no-

uissimis verbis Dauidis. In eo & copiosè & populariter tractat articulum de Trinitate & de duabus naturis in Christo.

Solutio obiectionum contra diuinitatem Christi.

C A P V T V I.

SICUT mali mores sunt occasiones bonarum legum; sic cauillationes aduersariorum præbent occasionem explicandi materias utiles.

Et si multa argumenta opponuntur doctrinę de natura diuina in Christo: tamen præcipua obiectio sumitur à morte Christi:

Natura diuina nec patitur,
nec moritur.

Christus autem mortuus est.
Non est igitur natura Deus.

Argumentum de morte Christi contra eius diuinitatem, est commune omnium sectarum extra Ecclesiam.

Ad hanc obiectionem, quæ maximè videtur labefactare articulum de diuinitate Filij, Epiphanius in refutatione Dimeritarum pag. 433. grauissimè respondet.

Fuit quidam vir doctus & bonus poëta Apollinaris, qui negauit Christum assumpsisse animã rationalem, sed λογον fun-

ctum esse officio & munere mentis humanæ. Hæc opinio est falsissima, quia pugnat cum dicto Iohannis: Verbum caro factum est. Caro significat totum hominem, qui constat ex corpore & anima, habet omnes vires & potentias naturæ proprias sine peccato. Apollinaristæ autem vocantur Dimeritæ, quia tribuunt carnî Christi duas tantùm partes, videlicet corpus & animam, quæ complectitur inferiores potentias sine rationali, & loco tertiarum partis, scilicet animæ rationalis collocant λογον.

Miranda est Ecclesiæ confessio, quæ affirmat Christum reuera passum esse, & reuera passionis expertem fuisse. Nam diuinitas Christi nihil omnino passa est, cum sit coessentialis Patri, eamque ob causam nullis alterationibus aut doloribus obnoxia. Caro autem Christi passa est, nec tamen diuinitas vnquam separata est ab humana natura, ne quidem in ipsa passione. Simul enim adfuerunt diuina & humana natura Christi, quando in cruce Christus passus est carne, manente nihilominus diuinitate impassibili, vt iustificationem nõ in carne solum haberemus, sed etiam in diuinitate, & vt salus nobis per vtramque naturã diuinam & humanam contingeret. Neque enim Christus per seua est nihil habens præter naturam humanam, sed est Filius Dei, idemque reuera homo. Nititur ergo spes nostra non homine sed Deo. Etsi enim Deus

Damasceus Græcus Theologus inquit: Quod λογος semel assumpsit, nunquam deseruit, neque deseret, vt vulgò dicimus: vnio duarum naturarum in Christo est inseparabilis. λογος post assumptam naturam humanam nec ab anima nec à corpore discessit, aut deinceps discedet in omni æternitate. Quàm dulce erit videre vnionem hypostaticam duarum naturarum in Christo post hanc vitam. Sed an non, dicat aliquis, anima est separata à Christo cum moreretur? Respondeo. Verissimum est, in morte Christi factam esse separationem
notter

noſter nō ſubiectus eſt paſſioni: animæ & corporis. quia ſcribitur: Et inclinato capite tradidit noſtram non perfecit. ſpiritum ſuum: ſed λόγος natura diuina nec deſeruit animam

in inferno, nec corpus in ſepulchro. psalm. 16. quem etiam citat Petrus Actoꝝ. 2. Non derelinques animam meam in inferno, nec dabis ſanctum tuum videre corruptionem. Quamquam igitur verè eſt ſeparata anima à corpore: tamen λόγος non eſt ſeparatus. Et die tertiæ reſurrexit iterum Chriſtus diuina potentia, reſuſcitato corpore & copulato cum anima. Sed quare λόγος non diſcedit ab humana natura? Vt, inquit Epiphanius, haberemus iuſtificationem non tantum in carne Chriſti, ſed etiam in ipſa diuinitate, id eſt, vt ſimus iuſti propter Deum & hominem Ieſum Chriſtum.

Et Tertullianus in lib. de Trinitate, prodigioſum errorem de paſſione diuinæ naturæ his verbis refutat. Quis non ſine vlllo magiſtro atque interprete ex ſe ſe facile cognoſcat, non illud in Chriſto mortuum eſſe quod Deus eſt, ſed illud in eo mortuum eſſe quod homo eſt?

Athanafius in libro de incarnat. Verbi. Corpus aſſumpſit, quod mori poſſet, quia morte placanda erat ira æterni Patris. Ma nere autè in morte fuit impoſſibile propter vnitam diuinam naturam, quæ mori nō poterat. ſed hæc quidem de prima & præcipua obiectione reſpondiſſe ſatis eſt.

Diuinitas nihil paſſa eſt. Caro Chriſti paſſa eſt. Nam & corpus ſenſit horribiles lacerationes, & anima ſuſtinuit dolores & pauores inenarrabiles, vt Chriſtus inquit: Triftis eſt anima mea vſq; ad mortem.

Sequitur altera obiectione ſumpta ex dicto: Pater maior me eſt.

Ariani nullum dictum contra Orthodoxos adeo vrſerunt vt Iohan. 14. Pater maior me eſt.

Nos ex doctrina Dialecticæ de Prædicamentis, ſic reſpondemus. Pater maior me eſt, non in prædicamento ſubſtantix, ſed in prædicamento relationis, id eſt, eadem eſt eſſentia Patris & Filij, ſed differunt relationes, quia Pater non mittitur, ſed ipſe mittit legatos ad Eccleſiam, quorum alter eſt Filius, vt fit redemptor, alter Spiritus ſanctus eſt, vt fit ſanctificator. Quod

igitur attinet ad hanc missionem legatorum seu relationem, non absurdè dicit Christus: Pater maior me est. Sed hæc relatio non enervit diuinitatem Christi.

Ad hoc dictum vera & necessaria responsio est: Missio & obedientia Filij non tollunt æqualitatem potentia. Regula Cyrilli, qui gubernauit Synodum Ephesinam.

Et si enim Christus factus est Patri obediens vsque ad mortem crucis, tamen tertia die exaltatus est, & declaratus Filius Dei potens, per resurrectionem & donationem Spiritus sancti vt Rom. 1. scribitur. Discernamus igitur descriptiones personæ à dictis, quæ de officiis loquuntur, nec imaginemur humilitatem Filij Dei aliquid de personæ maiestate decerpere.

Quærat aliquis, cur Roman. 1. Paulus faciat mentionem resurrectionis Christi, cur non potius alia recenseat miracula? Respondeo ex Augustino. lib. 10. de ciuit. Dei cap. 32. Duo sunt Christi miracula propria, quæ non leguntur de aliis sanctis. 1. Natiuitas ex

virgine, de qua Esaïæ 7. dicitur: Omnes alij sancti sunt propagati ex Adam & Eua, id est, ex commixtione seminum Patris & matris. Alterum miraculum est resurrectio Christi ex mortuis. Sicut enim Christus animam volens & propria potentia posuit, ita eandem recepit tertia die post mortem, vt Iohan. 10. dicitur. Item Petrus Actor. 2. inquit: Impossibile erat Deum à morte teneri. Non igitur sicut Lazarus, fuit resuscitatus Christus, sed propria potentia resurrexit.

Tertia obiectio.

Honorans est minor honorato.

Filius honorat Patrem.

Ergo est minor Patre.

RESPONDEO.

Simpliciter neganda est maior, quia honos & obedientia non tollunt æqualitatem essentia & potentia, sed distinguunt ordinem personarum.

Hæc obiectio tantum oritur à superbia mentis humana, quæ hanc habet persuasionem: de nostra dignitate & existimatione tantum detrahi, quantum aliis tribuitur,

tribuitur, sed rectius sentiunt etiam philosophi Ethnici, qui dicunt: Honor est honorantis, non honorati: ut exempli causa: viuente & regnante Carolo Quinto Imperatore, adeo verecundè & modè se gefesit Ferdinandus, vt fratrem Domini loco haberet, & se gereret tanquam ministrum aut legatum Caroli Imperatoris. Hæc obedientia & reuerentia nihil imminuit de alterius fratris potentia. Sed hic honos quem frater fratri exhibuit, fuit testimonium de ordine personarum. Eadè est natura vtriusque, idem pater, idem regnum, sed frater fratri tribuit honorem propter distinctionè personarum.

Quarta obiectio.

Hebr. 3. Qui est fidelis ei, qui fecit eum. Et Actor. 2. Dominum & Christum fecit eum.

Ergo Christus non est Patri æqualis.

RESPONDEO.

Loquitur textus non de essentia, sed de officio. Nominibus officij rectè additur verbum *fecit*, quod significat libera voluntate ordinari, seu constitui, sicut verbo constituendi vtitur psalmus 2. & Paulus 2. Cor. 5. Eum, qui non nouit peccatum, pro nobis fecit peccatum, vt nos essemus iustitia Dei per eum. Hic manifestum est, Paulum nequam loqui de essentia, sed de officio.

Bona est distinctio & retinenda in Ecclesia: Alia dicta loquuntur de essentia, alia de officio, id est, alia de predicamento substantiæ, & alia de relatione. Dictum Pauli 1. Cor. 5. est insigne & memorabile, in quo appellatio peccati bis repetitur, sed dissimili significatione. In priori membro significat fundamentum seu materiale, id est, defectum, inclinationem, actionem pugnantem cum Lege Dei. Tale malum non fuit in Christo cõcepto efficacia Spiritus sancti, & nato ex virgine. Nam in eius ore non fuit inuentus dolus, teste Esaia 53. In altero membro vsurpatur pro altero extremo, id est, pro termino seu reatu. Reatus est obligatio ad pœnam. Christus factus est peccatum, quiddam reum pro nobis, sistinens iram Dei & pœnas, quas nostra peccata merebantur. Ad quem autem finem? Vt nos essemus iustitia Dei, per eum, id est, vt essemus iusti, primùm imputatione, deinde effectione nouæ obedientiæ seu illius incoatione. Quia Christus non tantùm imputat in regeneratione suam iustitiam, sed simul donat

Spiritum sanctum viuificantem & renouantem nos. Et tamen semper verum est, nos esse iustos coram Deo tantum imputatione. Quia etsi nunquam possunt separari incoatio & effectio nouarum qualitatum ab imputatione: tamen sunt distinguenda.

Quinta obiectio.

Subditus est minor superiore, cui subiicitur.
Filius subiicitur Patri, vt 1. Corinth. 15. dicitur.
Ergo est minor Patre.

Respondeo ad dictum Pauli: Filius subiicitur Patri, respectu officij seu regni, vt agnoscat Ecclesia regnum esse diuinitatis, & differre vitam æternam à regno Christi in hac vita, non re, sed modo rei.

Differunt regnum Dei & regnum Christi, non re, sed modo rei. Sed vnde hæc phrasis sumpta est? Respondeo. 2. Corinth. 5. Paulus breui dicto discernit regnum Christi in hac vita à regno Dei in vita æterna. Nunc ambulamus per fidem, & non per speciem.

et N. A. Des. Lutherus. Ist haben wir

es im Glauben/daruach werden wir es haben im schawen. In hac vita regnat Christus per verbum & fidem, quæ est ex auditu, & non ex visu. In vita æterna non credemus aut sperabimus, sed videbimus illa bona, quæ in hac vita fide & spe amplexi sumus. Ita etiam discernit 1. Corinth. 13. Nunc per speculum in ænigmate, tunc autem facie ad faciem. Est & hæc similitudo illustris: Sicut differunt ius ad rem, & ius in re: ita differunt regnum Christi & regnum Dei. Tu es hæres paternorum bonorum patre viuente, & habes ius ad rem, sed nondum habes ius in re, quia nondum habes possessionem, nondum es dominus. Sed mortuo patre adis hæreditatem, & habes ius in re. Nunc habemus vt filij Dei ius ad rem, in vita æterna habebimus ius in re, quia coram videbimus Deum, qui non amplius regnabit per verbum, fidem & Sacramenta. Sed his sublati regnabit immediatè per visionem. Et vt breuiter dicam: In hac vita dominatur auditus, quia fides ex auditu: In vita æterna florebit visus.

De vnione duarum naturarum in Christo.

C A P. VII.

Erisimè à Nazianzeno dictum est, de copulatione diuinæ & humanæ naturæ in Christo: Admiratione huius fœderis accèdi pectora, etiam si penitus perspici opus tam arcanum non potest. Quamobrem assiduè consideremus, quanta res sit, quod diuina persona se demittit, & assumit massam nostræ naturæ, quantus amor sit in Fi-

lio Dei, erga nos, quanta misericordia æterni Patris, quod Filium mittit ab initio, vt Ecclesiam colligat, & in ea sit efficax. De his tantis rebus, quæ superant omnium creaturarum sapientiam, teneatur aliquot insignia dicta piæ verustatis.

D. Philippus in quodam epigrammate amplificans hoc mysterium incarnationis, sic inquit:

O rem mirandam, mirando
fœdere iuncta est

Humani generis languida
massa, Deo.

Hoc mirum fœdus semper
mens cogitet, vno

Hoc est, ne dubita, fœdere parta salus.

Et Paulus 1. Timoth. 3. in fine sic exclamat: Sine omni cōtrouersia magnum est mysterium pietatis, quod Deus apparuit in carne, iustificatus est in Spiritu, apparuit angelis, prædicatus est in gentibus, creditus est in mundo, assumptus est in gloria. Et Ecclesia in hymno canit: O admirabile commercium, creator generis humani, animatum corpus sumens de virgine nasci dignatus est, & procedens homo sine semine, suam Deitatem nobis donauit.

De amore quidem Trinitatis erga genus humanum præclare dixit Clemens Alexandrinus. Diligitur à Deo homo. Quomodo enim non diligatur, propter quem vnigenitus ex sinu Patris demittitur? Et Tertullianus in lib. de carne Christi, pag. 23. Amavit utique quem magno redemit.

De humilitate verò admiranda in Filio Dei, Augustinus tractatu 25 in Iohannem exclamat: Quid superbis homo? Filius Dei

propter te humilis factus est: puderet te fortasse imitari humilem hominem, saltem imitare humilem Deum. Venit Filius Dei in homine, & humilis factus est.

Idem tractatu 78. in Iohannem, de dignitate naturæ nostræ dulcissimè inquit: Naturæ humanæ gratulandum est, quòd sic assumpta est à Verbo ynigenito, vt immortalis constitueretur in cælo, atque ita fieret terra sublimis, vt incorruptibilis puluis federet ad dexteram Patris.

Cogitandæ sunt & causæ, quare Filius missus sit, & quare copulatione sint in Messia diuina & humana natura.

De causa missionis Filij semper in conspectu sint sententiæ Athanasij & Augustini. Sic enim Athanasius in libro de incarnat. Verbi inquit: Congruerat Filium assumere humanam naturam, vt per imaginem Dei essentialem homo restitueretur, conditus vt esset imago Dei creata, quia per Verbum, quo diuinitas patet, restituitur imago.

Verba Augustini in libro de Ecclesiast. dogmatibus cap. 2. hæc sunt: Non Pater carnem assumpsit, neq; Spiritus sanctus, sed Filius tantum, vt qui erat in diuinitate Dei Filius, ipse in homine fieret hominis Filius, ne filij nomen ad alterum transiret, qui non esset æterna natiuitate Filius.

Augustinus enarrans psalmũ 70. & de hoc mysterio incarnationis loquens, admonet tres quæstiones pia meditatione considerandas esse. 1. Quis sit Mediator Dei & hominum. 2. Quid Mediator assumpserit. 3. Propter quos assumpserit.

Quid de prima quæstione: Quis sit Mediator, respondendum sit, manifestum est ex pri-

mo capite Iohannis. Coloff. 1. & Ebr. 1. De secunda quæstione, quid assumpserit? respondet Iohannes 1. cap. Et Verbum caro factum est. Sed cur mauult vt appellatione carnis, quàm hominis? Disertè dicit: Verbum caro factum est, vt hac appellatione describat imbecillitatem, quam propter nos volens assumpsit $\lambda\gamma\theta$. De qua imbecillitate multi sunt loci Paulini. De tertia quæstione respondet Symbolum Nicenum. Qui propter nos homines & propter nostram salutem descendit de cælis, & incarnatus est de Spiritu sancto ex Maria virgine, & homo factus est.

Causæ verò copulationis diuinæ & humanæ naturæ in Mediatore

tore piè cogitètur. Ac prima quidè, quare Mediator fit homo, non est obscura. Cùm genus humanum peccauerat, cōgruebat ordini iustitiæ, vt aliquis in genere humano pœnam perfolueret, ideo Filius intercessor assumpsit humanam naturam.

De hac causâ extat concio Andreæ Apostoli, qua proconsulem Achaïæ dicitur instituisse: Primus homo per lignū præuaricationis mortem induxit, ideo necessarium hoc erat generi humano, vt per lignum passionis mors, quæ ingressa fuerat, pelleretur, & quoniam de immaculata terra factus fuerat primus homo, qui per lignum præuaricationis mortem intulerat: necessariò de immaculata virgine natus est perfectus homo, in quo Dei Filius, qui primum fecerat hominem, vitam æternam, quam perdidērūt homines, per Adam repararet, ac per lignum crucis, lignum concupiscentiæ excluderet, expanderet in cruce immaculatas manus, pro manibus incōtinenter extensis, pro suauis cibo arboris vetitæ, escâ fellis acciperet, & in se suscipiens mortalitatem nostram, suam nobis immortalitatem offerret.

Hunc quidem vt resurgere faceret, Deus mortalem naturam assumpsit,

De hac causâ dicitur in hymno:

Vt carne carnem liberans

Non perderet quos condidit.

Hanc concionem Andreæ Apostoli recitat Petrus Galatinus ex monumentis bonæ fidei lib. 6. Atrocissimum fuit certamen inter Iohannem Reuchlinum virum Hebraicè & Græcè doctissimum, I. V. Doctorem, & inter quosdâ Monachos, qui propter Hebraicæ linguæ defensionem, tanquam rem Ecclesiæ perniciosam, intendebant litem capitalē Reuchlino. Ac nisi quidam docti Cardinales in aula Pontificia, & hic Petrus Galatinus suscepissent patrociniū Reuchlini, vix euasisset cruentas manus Monachorum. Summam concionis Andreæ complexus est Nazianzenus quinque versibus:

Τὸν μὲ ἀναπλάσαν, ἐροτέλω Θεὸς
ἐς φύσιν ἦλθεν.

Ὡς κεν ἀθλείσασ τεχὲ ἐκ θανά-
τοι ο φωνῆα

Νικήσας, γράσιντε χολῆ, καὶ χεῖρας
ἀθέσμως.

Ἡ λοῖσι, σαυεῶτε φυτὸν καὶ ἐψῆ
γαῖαν

Πρὸς ζωὴν παλίνορσεν Ἀδὰμ καὶ
κῆδος ἀνάξην.

Et pugnans morte mortis autorem
 Vicit, gustum felle, & maniam errorem
 Clavis, cruce lignum, & sublimitate terram.
 Vt in vitam reduceret Adam, & gloriam restitueret.

Secūda causa quare sit Deus.

Nulla creata potentia sola potuisset sustinere iram Dei, & in tanta magnitudine dolorum Deo verè tribuere laudem iustitiæ. Necessè est autem in pœna, quæ debet esse placatio, puniēti tribui laudem iustitiæ.

deklarandi causa per antithesin, non potuisset placare iram Dei, quia is qui vult alterum placare, debet sustinere pœnam, ita vt tribuat ei laudem iustitiæ.

Tertia causa. Peccati infinita malitia est: vt igitur esset pretiū infinitæ bonitatis, & æquiua- lens, hic Mediator etiam Deus est.

aduersus peccatum, quàm dignitas & amplitudo victimæ, id est pretij seu remedij. Hippocrates lib. 1. Aphorismorum 6. inquit: Extremis morbis extrema remedia exquilitè opponenda sunt. Quorundam morborum tanta est *κακότης*, vt sit vtendum vstulatione & sectione. Non potuit autem placari ira Dei, obedientia vilius angeli aut hominis, sed necesse fuit interuenire Filij obedientiam in nostra carne. Ideo vel ex hac re æstimari potest ipsius peccati & iræ diuinæ magnitudo.

Huius causæ consideratio commonefacit nos de horribili magnitudine peccati, & de merito Filij Mediatoris, quod longè antecellit omnibus omnium peccatis, iuxta dictum Rom. 5. Gratia exuberat supra delictum.

In eo capite Paulus tanquam orator cælestis, amplificat amorem Dei & Christi erga nos: de quo textu Augustinus inquit: Hoc esse inuictissimum scutum aduersus

Quantum onus sit & moles peccatum, ostenditur in veris paucioribus conscientia, vt testatur exempla Ieremiæ & Iob, quorū vterque sentiens & gustans iram Dei, maledicit diei natali, & illis nuntiis, qui famam sparserunt de natiuitate ipsorum. Si Iob fuisset Mediator, fingamus hoc

Magnitudo peccati potest alio modo æstimari ex mole miseriarum humanarum publicarum & priuatarum. Sed nullū est euidentius signum monstrās, quāta res sit peccatum & ira Dei

In eo capite Paulus tanquam orator cælestis, amplificat amorem Dei & Christi erga nos: de

versus ignita Diaboli tela, suggerentis desperationem propter concursum & multitudinem tentationum. De amore Dei inquit: Commendat autem charitatem suam in nos Deus, quoniam si cum adhuc peccatores essemus, Christus pro nobis mortuus est: multò igitur magis nunc iustificati in sanguine ipsius, salui erimus ab ira per ipsum. Si enim cum inimici essemus, reconciliati sumus Deo per mortem Filij eius, multò magis reconciliati salui erimus in vita ipsius. Argumentatur à fortiori. postea à contrariis amorem Christi exaggerat. Vix enim pro iusto quis moritur, nam pro bono forsitan quis audeat mori, ut qui alteri benefacit inter homines, vel mouetur obligatione, qua debet officium, vel mouetur spe commodi & utilitatis & gloriolæ. Cur pater filio benefacit? quia naturaliter obligatus est ad hoc officium. Num verò Christus etiam his causis mouetur?

Respondeo. Christus nihil debuit nobis, & nihil potuit à nobis expectare. Necessè autem est eum magna vi amoris moueri, qui alteri benefacit cum suo dolore, cum nihil ei debeat, neque possit utilitatem ab eo expectare.

Christus pro nobis moritur, nihil nobis debens, nec sperans à nobis aliquid commodi.

Ergo est in Christo ingens & inenarrabilis amor erga Ecclesiam.

Vix aliquis moritur pro iusto, id est, pro re iusta, cum videlicet obligamur naturaliter ad hoc officium præstandum.

Quarta causa est. Creatura non est viuificatrix, sed ut Iohannis scriptum est: In ipso vita erat.

Ideo hic redemptor Deus est, ut vincat mortem, & restituat humanæ naturæ vitam. Sicut enim initio in creatione *abz* fuit viuificator, ita & nunc credentes ei inserti, rursus per eum viuificantur.

Irenæus li. 3. quærens causam, quare Mediator non tantum sit homo, sed etiam Deus, hæc quartam causam recitat. Fuit homo, ut moreretur, & fuit Deus, ut resuscitaret & viuificaret tum suam, tum nostram carnem. Non enim tantum vicit mortem in sua per-

sona & corpore, sed etiam in nostro, tanquam in suis membris. Sed hæc victoria nunc non apparet, sicut Paulus Coloss. 3. inquit; Vita nostra est abscondita in Christo. Et Augustinus hoc pulchrè docet: Arbores, inquit, viuunt, non tantum in æstate, quando florent & fructus gignunt, sed etiam hyberno tempore. Sed tunc non conspicitur vita

arborum quæ latet in radice, sed verno tempore ascendit succus & diffundit folia, ibi cernimus arbores viuere. Sic cogita Christum radicem absconditam esse in Deo, in qua simul nostra latet vita, quam olim in lucem referet, quia Christus nostra corpora glorificabit, & suo corpori reddet conformia.

Quinta. Hic Mediator assidue interpellat pro Ecclesia, & semper & vbique adest Ecclesiæ, eamque seruat & protegit, quæ beneficia etsi fiunt à Filio in natura assumpta, & toti personæ tribuuntur: tamen sunt actiones diuinæ naturæ & omnipotentis.

Hæc non sunt opera humanæ naturæ, sed diuinæ. Et tamen fiunt in natura assumpta.

Has causas sæpe consideremus, sed ita, vt cum de iustitia & magnitudine misericordiæ Dei cogitamus, corda simul inflammantur gratiarum actione erga Deum, & deploratione nostri stuporis & ignauitæ, quod pectora nostra non ardent studio hæc cogitandi, nec gratiarum actione.

Lutherus in nouissimis verbis Davidis enarrans primas & antiquissimas promissiones de Messia, probat ex illis diuinitatem Christi ab effectibus illius propriis, quales sunt contere caput serpentis, quod explicat Iohannes in sua epistola cap. 3. destruere opera Diaboli, item benedicere, id est, liberare à maledictione Legis, peccati, mortis.

Refutatio Nestorii & Eutychis.

CAP. VIII.

ertissimum est, duas in Christo nato ex virgine naturas esse & manere: λόγον & assumptam naturam humanam, & vtranque retinere suam proprietatem, nec faciendam esse aut diuulsionem aut confusionem naturarum.

Nestorius finxit, λόγον non aliter habitasse
in

in natura humana Christi, quàm habitat in aliis sanctis, siue angelis, siue hominibus. Hæc fuit summa commenti Nestoriani. Ecclesia autem discernit Christum ab aliis sanctis, non tantum hominibus, sed etiam angelis, vt facit epistola ad Hebræos cap. 1. & 2. & 3. Hoc discrimen Christi, & aliorum sanctorum illustrat refutatio Nestorij. Habitat quidem Christus in sanctis, & est in eis efficax, sed longè alia ratione habitat λόγος in suo tēplo, quod assumpsit ex Maria virgine. Eutyches verò defendit aliam hyperbolen, quæ non minus est perniciosa, quàm commentum Nestorij. Sicut enim Nestorius dittraxit & diuulsit duas naturas λογος & carnem, id est, negauit vnionem hypostaticam duarum naturarum in Christo: ita Eutyches monachus incidit in contrariam hyperbolen, & confudit duas naturas, earumq̄ proprietates. Sunt autem hæc duo extrema velis remisq̄ fugienda, distractio duarum naturarum, & confusio proprietatum. Nestorius diuellit, Eutyches confundit duas naturas. Nos vitatis his extremis, teneamus mediam viam, fateamur vnitas esse naturas inseparabiliter & personaliter, & tamen inconfusè & impermixtè.

Ad huius simplicis & veræ sententiæ, quam amplectitur & confitetur Ecclesia, declarationem, prodest consideratio quatuor modorum præsentia Dei. Quorum primus est præsentia vniuersalis, qua Deus & substantia omnibus locis adest, & potentia vbi que efficax est, vt in versu dicitur: Enter, præsender, Deus est, & vbi que potenter. Hac præsentia conseruat Deus res omnes, donec sunt, & quales sunt, & tamè ita adest rebus omnibus, vt agens liberrimum, separabile, & aliud à creaturis, & multa in causis secundis moderans. De hoc modo præsentia Augustinus in epistola ad Dardanum, epist. 57. citans & illustrans Prophetarum dicta. Esaiæ 66. Ieremiæ 23. Psal.

Hæc verba (Donec sunt, & quales sunt) adduntur, vt ostendatur vnde fit peccatum in natura hominis. Deus enim seruat naturam talem, qualis nunc est. vt, leprosi gignunt leprosos, calculoli, calculosos. Ita Adam post lapsum contaminatus peccato, tales procreauit filios, qualis ipse fuit.

139. inquit: Sic est Deus per cuncta diffusus, vt non sit qualitas mundi, sed substantia creatrix mundi sine labore regens, & sine

onere continens mundum. Nō tamen per spatia locorum, quasi mole diffusa, ita vt in dimidio mundi corpore sit dimidius, & in alio dimidio dimidius, atq; ita per totum totus: sed in solo cælo totus, & in sola terra totus, solus, & nullo contentus loco, sed in se ipso vbique totus. Et in epist. 3. Nouit vbique totus esse, & nullo contineri loco, nouit venire recedendo, vbi erat, nouit abire non deserendo, quò venerat.

Hæc clausula prudenter opposita est imaginationi Epicuræ, quæ extat apud Ciceronem in persona Balbi 1. de natura Deorum. quo in loco Stoicum Deum vocat laboriosum & miserrimū,

Vniuersalis præsentia dicitur, quia secundum hanc Deus adest omnibus creaturis, sine vlla exceptione, & adest non tantum efficacia, seu potentia, sed etiam ipsa substantia. Testimonia de hoc gradu sunt Esaia vltimo. Cælum sedes mea, terra scabellum pedum meorum. Ieremiæ 23. Ego cælum & terram impleo, scilicet substantia & potentia. Sic Psalmus 139. qui pertinet ad locum de creatione, splendidè philosophatur de hac vniuersali præsentia, siue de vbiquitate Dei. Quò ibo à Spiritu tuo, aut quò à facie tua fugiam? si ascendero in cælum, tu illic es, si lectum strauero in infernum, ecce ades: si sumptero pennas auroræ, & habitauero in extremis meis, etiam illic manus tua deducet me.

Totus ille psalmus est philosophica concio de præuisione Dei, qua omnia cernit, de prouidentia, qua omnia sustentat & conseruat; de vbiquitate Dei, qua omnibus rebus adest: de miranda fabricatione corporis humani, & conseruatione vitæ humanæ. Atque hoc loco obiter monendi sunt iuniores, de tribus modis, quibus res dicuntur esse in loco. 1. Corpora sunt in loco circumscriptiue, quia superficies concaua corporis continentis ambit & circumdat conuexam superficiem corporis locati siue contenti secundum omnes dimensiones. Hoc modo vinum est in vase aut cantharo. 2. Spiritus, vt angeli boni & mali, & animæ rationales sunt in loco definitiue, id est, non ita includuntur superficie, sicut corpora. 3. Solus Deus est in loco repletiue, quia replet cælū & terram & omnes creaturas in iis. Ita tamen in his est repletiue, vt nullo loco affixus, aut inclusus sit, sed sit totus in toto, & in qualibet parte totus.

Secundus modus est præsentia Dei in beatis angelis & hominibus,

nibus. [*scilicet invita aeterna.*]

Differt autem hic modus à priori, quòd in illa arcana conseruatione, quæ ad omnes creaturas pertinet, non conspicitur Deus, hic verò cõspicitur Deus, vt 1. Corinth. 13. dicitur: Tunc

facie ad faciẽ

videbimus. Et

fit non solum

cõseruatio natu-

rarum, sed &

cõmunicatio lucis,

sapientiæ, iu-

stitiæ & lætitiæ Dei.

Quantum

autem non discedit à beatis an-

gelis & hominibus [vt Augusti-

nus lib. 22. de ciuitate Dei, cap. 1.

inquit: Angelis in summo bo-

no permanentibus, vt de sua fi-

ne sine permãssione certi essent,

tanquam ipsius præmium perman-

sionis dedit:] tamen adest eis

tantum societate, non personali vnione.

Tertius modus est præsentia seu specialis actio in Ecclesia, qua

fiunt conuersio & sanctificatio, & nullo modo fit vnio personalis,

sed separabiliter adest renatis

Deus in hac vita, vt Saulem truci-

dicantem sacerdotes, & quærẽ-

tem præsidia inconcessa, deserit

Deus, nec consolatur eum in a-

gone, sed finit eum impelli à

Diabolis.

Consuluit magicam mulierem de exitu prælij contra man-

datum diuinum. A Diabolo enim, neque consilium, neque auxilium

est petendum.

De hac præsentia Augustinus in epistola ad Dardanum: Faten-

De hoc modo illustria testi-
monia sunt, 1. Corinth. 13. Deus,
inquit, erit omnia in omnibus,
id est, Deus non tantum conser-
uabit in omni æternitate substan-
tias corporum & animarum, ne
intereant, sed etiam communi-
cabit coram & visibiliter omni-
bus & singulis beatis bona, quæ
in ipso sunt optima & pulcherrima,
lucem sapientiæ, iustitiæ &
lætitiæ inenarrabilis, quam nec
oculus vidit, neque auris audi-
uit, neque cor hominis in hac vi-
ta comprehendit, vt 1. Corinth.
2. dicitur. Et 1. Cor. 13. discernit
Paulus hanc vitam ab æterna cõ-
suetudine Dei. Nunc in ænigma-
te per speculum videmus, tunc
autem facie ad faciem.

Saul vno die in oppido Nobe,
quod situm est inter Ioppen &
Arimathiam, interfecit 30. sacer-
dotes, quòd exulanti Dauidi ho-
spitium præbuerant: Deinde in-
felicissimus fuit ante & post præ-
lium, in quo tandem fuit inter-

fectus. Consuluit magicam mulierem de exitu prælij contra man-

datum diuinum. A Diabolo enim, neque consilium, neque auxilium

est petendum.

De hac præsentia Augustinus in epistola ad Dardanum: Faten-

dum est, inquit, vbiq̄ue esse Deū per diuinitatis præsentiam, sed non vbiq̄ue per habitationis gratiam. Deus igitur vbiq̄ue præsens est, & vbiq̄ue totus præsens, nec vbiq̄ue habitans, sed in templo suo, cui per gratiam benignus est & propicius.

quitur de tertio modo, id est, de speciali actione in Ecclesia. Testimonia autem de hoc modo sunt Iohan. 14. Si quis diligit me, sermonem meum seruabit, & Pater meus diliget eum, & ad eum veniemus, & mansionem apud eum faciemus. Paulus Ephes. 3. Christus habitat in nobis per fidem. 1. Corinth. 6. aliquoties hæc assæuerationes repetuntur: vos estis templa Dei & Spiritus sancti. Ex his dictis rectè extruitur tertius modus præsentia Dei.

Quartus modus est præsentia secundæ personæ diuinitatis ἢ λέγεται in ea massa naturæ humanæ, quam assumpsit Filius Dei, ita vt sint vnita duæ nature vnione personali, quæ non tantùm est copulatio inseparabilis, sed etiam talis, vt duæ naturæ fiant vna persona, & natura humana ita sustentetur à diuina, vt si ab ea desereretur, prorsus in nihilum redigeretur.

Differunt hæc duæ propositiones: Deus est vbiq̄ue, & Deus habitat in sanctis. Prior loquitur de generali præsentia, altera de speciali. Ex partibus autem symboli hæc etiam discernuntur. Primus articulus de creatione complectitur vniuersalem præsentia Dei. At tertia pars Symboli lo-

De hoc quarto modo concionatur secunda pars Symboli, in qua dicimus: Credo in Iesum Christū Filium eius Dominum nostrum, qui conceptus est de Spiritu sancto, natus ex Maria virgine.

De hac præsentia loquitur Paulus, cùm inquit Coloss. 2. In ipso habitat omnis plenitudo diuinitatis *σωματικῶς*, hoc est vnione inseparabili & personali. Et Iustinus Martyr inquit: Crede vbiq̄; esse Verbum per essentiam, & ex imio quodam modo in suo templo.

Verba Iustini sunt fol. 181. *πιστεύειν καὶ παρῆναι πανταχῶ κατ' ἐστίαν τὸν λόγον, καὶ κατ' ἐξαιρέτον ἐν ἱεροικίῳ ναφ.* Hæc phrasis sumpta est ex secundo capite Iohannis:

Destruite templum hoc, & ego intra triduum reedificabo illud. Nos sumus templa Dei, quia in nobis habitat Christus per fidem. λόγος

autem

autem habitat in suo corpore eximio quodam modo, id est, habitat in eo personaliter, inseparabiliter, *σωματικῶς*.

Nora sunt etiam verba Athanasij in lib. de incarnatione Verbi: Non ita est in corpore λόγος, vt alibi non sit, nec ita mouet corpus, vt desit aliis creaturis, sed mirando modo, cum λόγος sit, à nullo comprehenditur, sed ipse comprehendit omnia, & cum in omni creatura sit, tamē alia substantia est à creaturis.

Quartus modus neque euer- tit tres priores, neq; pugnat cum reliquis gradibus, quia λόγος etī assumpsit humanam naturā: tamen neque Patrem, neque gubernationem mundi deseruit, sed semper mansit in Patre, & in sinu Patris, & singulas creaturas sustentauit. Multo etiam minus discessit à beatis angelis, aut à sanctis in hac vita, sed verè habitauit per fidem in pectoribus nostris. Non igitur λόγος est in carne, sicut anima in corpore. Et si enim scriptores hæc vtuntur similitudine: tamen verum est, nullum simile esse idem aut currere quatuor pedibus. Anima enim ita est in corpore, vt non sit extra corpus, quod agit & viuificat. λόγος non est ita affixus corpori, vt non possit simul esse in cælo, in sinu Patris, & in singulis non modò creaturis, sed etiam sanctis.

Et si autem Iustinus qualicunq; similitudine vnionem hypostaticam duarum in Christo naturarum declarat: Sicut anima gestat corpus humanum : sic gestatur ab imagine coeterna Patris, natura humana in Christo: tamen ipse fatetur hoc exemplum nō prorsus congruere, sed secundum aliquid. Nam animæ nostræ, et si cogitant res extra corpus, tamen eas non mouent, non enim agitant Solem, quanquam moueri eum cernunt. Non sic est λόγος in assumpta natura, non enim inclusus est, sed ipse continet corpus, & simul est in sinu æterni Patris, & adest creaturis. Hanc sententiam confirmat Augustinus in tertia epistola, inquiring: Verbum Dei, per quod omnia facta sunt, sic assumpsit corpus ex virgine, & sensibus apparuit mortalibus, vt immortalitatem suam non corruerit, vt æternitatem suam non mutauerit, vt potestatem suam non minuerit, vt administrationem mundi non deseruerit, vt à sinu Patris, id est, à secreto quo cum illo & in illo est, nō recesserit.

Et tractatu 14. in Iohannē: Intus ergo erat totus ille, & sic intus

in carne, vt apud Patrem maneret, non enim deseruit Patrè, quando venit ad carnem.

Rectissimè & verissimè dicitur: vnionem duarum naturarum in Christo esse inseparabilem, quia λόγος nunquam

discessit, vel à corpore vel ab anima Christi. Etsi enim verum est, ipsam animam moriente Christo, separatam fuisse à corpore, non tamè propter hanc asseuerationem imaginandum est, hanc vnionè personalem, aut λόγος à se ipso esse mutatum, quod de Hectore Virgilius inquit: Hei mihi qualis erat, quantum mutatus ab illo. Talem mutationem nõ cogitemus de λόγος. λόγος verè assumpsit corpus & animam, idè inseparabiliter. Quod enim semel assumpsit, vt Damascenus inquit, hoc nunquam deseruit aut deseret. Sed interea etiam verissimum hoc est, quòd λόγος generali & vniuersali præsentia vnà cum Patre sit vbique. In summa, λόγος semper fuit, & ante & post assumptam naturam cum beatis angelis & hominibus, & habitauit per fidem in sanctis in hac vita.

His fundamentis iactis, quæ nulla sophistica conuelli & labefactari possunt, facilis est refutatio Nestorij & Eutyichis. Sint igitur testimonia in conspectu, quæ perspicuè affirmant, in Christo nato ex virgine & esse, & manere duas naturas, diuinam & humanam, inseparabiliter & personaliter vnitas.

Lucæ 1. Vnde mihi hoc, quòd mater Domini ad me venit. Et in eodem capite: Nascetur ex te Filius Altissimi.

Nestorius ausus est negare hanc propositionem, Maria est Deipara, seu mater Filij Dei. Quia, inquit, si facitis Mariam Dei matrem, tunc ex Deo facitis bimestrem aut trimestrem. Sed verissima est propositio: Maria est Deipara, sicut angelus inquit: Nascetur ex te Filius Altissimi. Particulam EX TE, grauiter vrgent Basilius & Athanasius: si dixisset, Nascetur in te, habuissent hæretici patrociniũ, qui dixerunt, Christum non assumpsisse carnem ex virgine, sed attulisse corpus cœleste in aluum virginis. Dicit igitur EX TE, id est, ex tua nascetur carne, & ex tuo sanguine veram & integram humanam naturam assumet.

Lucæ 2. Hodie natus est Saluator Dominus.

Galat. 4. Misit Deus Filium suum natum ex muliere.

Olim Monachi acerrimè disputarunt, vtrum Maria in peccatis.

1. Cor. 2. Dominum gloriae crucifixerunt. cato originis cōcep'ta fuerit, nec ne? De hac propositione fuit longa & vehemens disputatio inter

Franciscanos & Dominicanos. Sed nihil opus fuisset hac disputatione. Quia solus Filius Dei & carnem habuit veram, & non habuit peccatum. Solus est ἀναμάρτητος. Sed dicunt Monachi. Quomodo ergo ex Maria potuit nasci? Aut enim ipsa non est concepta in peccato originis, aut si est immunda, nihil natum ex ea fuit nisi immundum. Respondeo. Illa massa, quam sibi copulauit λόγος, est sanctificata à Spiritu sancto, vt in Symbolo dicitur: Conceptus à Spiritu sancto, natus ex Maria virgine. Sed cur Paulus Galat. 4. inquit: Mihi sit Deus Filium suum natum ex muliere, cū Maria & ante & post partum sit virgo? Respondeo. Paulus nihil decerpit de laude virginitatis Marię, sed intuetur in primam promissionem: Semen mulieris conteret caput serpentis.

Acto. 20. Deus Ecclesiam sanguine suo redemit. Deus in sua natura nec sanguinem, nec carnem habet, quia est Spiritus. Sed ita loquitur Paulus, quia illa persona quę passa est, est reuera homo & Deus.

Matth. 22. Si Filius Dauidis est, quomodo vocat eum Dominū?

Jeremię 23. Germen Dauidis vocabitur Iehoua iustitia nostra. Oslander vsus est hoc dicto velut Gorgone, cōtra articulum de iustificatione. Sed qua in re aberrauit, dicat aliquis, cū textus dicat Iehoua, quod est nomen essentiaē diuinę, annon igitur iusti sumus iustitia Christi essentiali? Respondeo. Dicitur Jeremię de tota persona loquitur. Expressè enim complectitur duas naturas. Germen Dauidis, inquit, vt significet in hac persona esse naturam humanam, eandem personam nominat Iehouam propter naturam diuinam. Cū autem officium redemptionis sit totius personę, rectè refertur particula postrema, Iustitia nostra, non ad alteram naturam seorsim, sed ad totam personam. Christus enim iustus est duobus modis, essentialiter, & perfecta obedientia, quam Patri præstitit in morte & passione. Nam vt Paulus inquit Rom. 5. Sicut per vnus inobedientiam, peccatores constituti sunt multi, ita per vnus obedientiam iusti constituentur

multi. Ergo cùm loquimur de iustitia imputatiua, rectè amplifica-
tur & celebratur obedientia Christi perfecta, quia propter hanc nos
recipimur. Postea verò cùm dicimus de nouitate spirituali, de iusti-
tia & sanctitate, quæ sequuntur iustitiam imputatiuam, id est, cùm
dicitur de effectione in nobis, rectè fit mentio essentialis iustitiæ
Christi, quia λόγος sua essentia in nobis est efficax, dat Spiritum
sanctum, & regenerat nos ad vitam æternam.

Philipp. 2. Qui cùm esset in
forma Dei, formam serui assump-
sit.

1. Petri 4. Christus passus est
pro nobis carne.

humanam integram, habentem
omnes partes & vires naturæ hu-
manæ proprias sine peccato.

Act. 2. & psalm. 16. Non reli-
cta est anima eius in inferno,
nec caro eius vidit corruptio-
nem.

Lucæ 24. Spiritus carnem &
ossa non habet, sicut me videtis
habere.

1. Iohan. 4. Omnis Spiritus, qui non fatetur Iesum Christum in
carne venisse, ex Deo non est.

His & similibus testimoniis confirmati, execremur Nestorij
impietatem, qui finxit, λόγος adesse Christo, vt socium,
sicut omnibus sanctis adest: & Eutychis prodi-
giosum errorem, qui confusionem natu-
rarum excogitauit.

De communicatione Idiomatum.

C A P. I X.

SICUT in articulo de Deo duo potissimum consideranda sunt, vnitas essentia diuinæ, & discrimen trium personarum: ita in hoc articulo de Filio Dei duo capita præcipua obseruatione digna sunt, quorum alterum est de vnione hypostatica personali duarum naturarum in Christo, quæ est inseparabilis: alterum de discrimine & proprietatibus vtriusque naturæ. Vtrique verò capiti seruit doctrina de cōmunicatione Idiomatum, videlicet, vt retineatur vnitas personæ Christi, & discrimen ac proprietates naturæ diuinæ & humanæ in Christo. Non quidem est facienda separatio aut diuulsio & distractio duarum naturarum in Christo, sed quod semel assumpsit λόγος, hoc nunquam deserit in omni æternitate. Intereatamen sciendum est, naturas ipsas in hac hypostatica vnione non esse cōfusas, sed suas cuique proprietates tribuendas esse, & tamen propter vnionem hypostaticam fieri communicationem proprietatum, quando loquimur de tota persona. Hanc doctrinam quidam hoc tempore deprauant. Multi enim fingunt nescio quam physicam communicationē Idiomatum, quæ reuera est Eutyriana consusio naturarum.

Suprà aliquoties dictum est, personam esse substantiam indiuiduam, intelligentem, incommunicabilem, quæ non sustentatur nec conseruatur ab alia. Cùm igitur humana natura in Christo sustentetur à diuina, seu à λόγος, ita vt non esset humana, nisi sic sustentaretur, non sunt duæ personæ diuina & humana, sed sunt vnica persona.

Posset aliquis ex manca & mutila personæ definitione sic argumentari:

Persona est substantia indiuidua, intelligens, incommunicabilis.

In Christo sunt duæ substantiæ indiuiduæ, intelligentes, incommunicabiles.

Ergo in Christo sunt duæ personæ.

Q 3

RESPONDEO.

Nego Maiorem, quia est mutila & manca definitio. Deest enim hæc particula (quæ nec sustentatur nec conseruatur ab alio.) Habet natura humana in Christo suum intellectum & suam voluntatem, habet diuina etiam suum intellectum & suam voluntatem, sed ideo non sequitur, in Christo esse duas personas, quia λογος sustentat carnem, id est, corpus & animam. Hæc igitur postrema particula facit, vt non possim dicere, in Christo esse duas personas. In homine sunt anima & corpus. Anima sustentat corpus, & corpus sustentatur ab anima. Hæc duo constituunt vnã personam.

Vt autem intelligi possit doctrina de communicatione Idiomatum, cuius fons est articulus de vnione hypostatica, quædam definitiones dextrè intelligendæ sunt.

I. Idioma est proprietates vni naturæ conueniens, vt proprietates diuinæ naturæ sunt, esse omnipotentem, esse vbique. Proprietates humanæ naturæ sunt, crucifigi, mori.

II. Abstractum significat naturam secundum se consideratam, vt diuinitas, vel diuina natura, humanitas, vel humana natura.

In Dialecticis traditur discrimen abstracti & concreti: & his appellationibus vsi sunt veteres, & nostra ætate Lutherus in lib. de conciliis, & in enarratione quatuor capitum Iohânis 14. 15.

16. 17. Hoc ideo dicitur, ne quis putet illa vocabula esse noua. Corpus non numerat, non intelligit, non ratiocinatur. Anima propriè numerat, iudicat, ratiocinatur. Hæc verissimè dicuntur in abstracto, quando considerantur singulæ naturæ. Sed cùm in concreto, de toto dicitur homine, rectè dicitur: Homo numerat, intelligit, ratiocinatur: ita sola seu vnica natura diuina est omnipotens, est conditrix & conseruatricum rerum, sola seu vnica est vbique. Contrà humana natura non habet hæc proprietates, sed suas habet, conuenientes naturæ finitæ & creatæ. Et tamen cùm loquimur de tota persona, rectè dicimus per communicationem Idiomatum: Christus est vbique, omnipotens, conditor & conseruator. Item, Deus est passus, crucifixus &c.

III. Concretum significat totum agens, naturam sustentantem & naturam sustentatam,

IIII. Est

IV. Est igitur cōmunicatio Idiomatum, forma loquendi, qua proprietas vni naturæ conueniens, tribuitur personæ in concreto, vt significetur in ea persona duas naturas esse vnitas vnione hypostatica.

Communicatio Idiomatum dicitur forma loquendi, vt intelligamus non esse physicam confusionem naturarum, vel proprietatum cuiusque naturæ, sed

esse phrasin loquendi dialecticam. Aliqui faciunt duplicem communicationem Idiomatum, vnam physicam, alteram dialecticam, sed nobis sit persuasum ex verbo Dei & puriore antiquitate, physicam communicationem Idiomatum esse Diabolicum mendacium, quo nihil est contumeliosius aduersus Christum. Nam si fingimus physicam communicationem, sumus Eutychniani, miscemus inter se naturas. Sed cur hæc loquendi forma vtimur? Additur in definitione communicationis Idiomatum causa finalis, vt significetur, in ea persona duas naturas esse vnitas vnione hypostatica, id est, ne fingas duos Filios, duos Mediatore, duos Christos. Verissimum est, solam seu vnicam diuinam naturam esse vbique. Sed in concreto verissimum etiam hoc est, Christus est vbique communicatione Idiomatum, ne fingamus duos Filios aut Mediatore.

Hac doctrina de communicatione Idiomatum opus esse, intelligi potest ex multis dictis Christi. Iohan. 8. Antequam Abraham natus est, ego sum.

Hic quæritur, an natura humana Christi fuerit ante natum Abrahamū? Nequaquam. Abraham vixit bis mille annis ante incarnationem Christi. Ergo impossibile est, hoc dictum de natura humana intelligi, sed in cōcreto rectè dicitur: Antequam Abraham natus est, ego sum.

Vnde Paulus Galat. 4. Vbi venit plenitudo temporis, scilicet prædicta à Prophetis, misit Deus Filium suum natum ex muliere.

Matth. 18. Vbicunque sunt duo aut tres congregati in nomine meo, in medio eorum sum. Iohann. 3. Nemo ascendit in cælum, nisi qui descendit de cælo, Filius hominis, qui est in cælo. Matth. vltimo. Ecce ego vobiscū sum vsque ad consummationem sæculi.

Hoc dictum sic enarrat tota antiquitas, Cyprianus, Cyrillus, Tertullianus, Augustinus, Christum loqui de præsentia maiestatis seu diuinitatis, non de præsentia carnis.

statis seu diuinitatis, non de præsentia carnis.

Talia dicta plurima obuia sunt, quæ illustrantur ex doctrina de communicatione Idiomatum.

Difertè autem dictum est, communicationem fieri in concreto, non in abstracto. Vt enim necesse est retineri vnitatem personæ, seu vnionem hypostaticam: ita necesse est agnosci duas naturas in Christo nato ex virgine, nec facienda est naturarum confusio, vt Augustinus inquit in epistola ad Dardanum: Cauédum est, ne ita diuinitatem hominis astruamus, vt veritatem corporis auferamus. Nequaquam igitur dicimus, Natura diuina dormit, vulneratur, moritur, & veræ tamen sunt propositiones in concreto: Christus est mortuus, Deus est mortuus. Ideo enim prædicata communicantur, quia hæ duæ naturæ, λόγος & natura assumpta sunt vnum ἕν ἰσάμενον, vt dicimus: hic homo numerat, quanquam tantum mente numeret.

vnus obedientiam iusti constituentur multi. Quoniam quidem per hominem mors, & per hominem resurrectio mortuorum. Et sicut in Adam omnes moriuntur: ita & in Christo omnes viuificantur. Sed hic rursus aliqui obstrepunt, cogitantes, fuisse Christi corpus immutatum per resurrectionem & ascensionem. His respondet Augustinus in epistola ad Dardanum: Christus sua resurrectione & ascensione dedit suo corpori immortalitatem, sed non abstulit veri corporis modum.

Simus autem in cogitatione & sermone de Deo, & de rebus diuinis memores dicti Syracidæ

3. Quæ præcepit tibi Deus, sanctè cogita.

Illiqui defendunt communicationem Idiomatum physicā, quid aliud agunt, quàm quòd Christo detrahunt naturam humanam, & Ecclesiæ eripiunt consolationem, quam habemus in carne Christi? Si Christus tantum est Deus: non est Mediator, non iustificat nos sua obedientia, non habemus spem resurrectionis. Ex hoc enim loco, quòd sit verus homo Christus, explicat Paulus articulum iustificationis Rom. 5. & spem facit resurrectionis. 1. Cor. 15. Sicut per vnus inobedientiam peccatores constituti sunt multi: ita & per

Aristoteles citante Seneca in 7. naturalium quæstionum præclarè dixit: Nunquam nos verecundiores esse debere, quàm cum de Deo agitur. Si enim intramus templa

templa compositè, si ad sacrificium accessuri vultum submittimus, togam subducimus, si in omne argumentum modestiæ fingimur, quântò hoc magis facere debemus, cùm de Dei natura disputamus, ne quid temerè, ne quid imprudenter aut ignorantes affirmemus, aut scientes mentiamur.

Et si enim omnis sermo verecundus esse debet: tamen in sermone de mysteriis diuinis non tantùm luceat verecundia, sed etiam reuerentia, iuxta regulam ab Augustino traditam lib. 10. de ciuit. Dei, cap. 23. Nobis ad certam regulam loqui fas est, ne verborum licentia, etiam de rebus, quæ his significantur, impiam gignat opinionem.

Si quis plura desiderat scire de hoc articulo, legat commentarium Philippi super 3. caput ad Coloss. vbi explicat hæc verba: Ascendit in cælum, sedet ad dexteram Patris.

Explicatio quæstionis de fuga mortis in Christo.

C A P. V L T.

C C A S I O huius quæstionis sumitur ex historia passionis, in qua legitur hæc precatio Christi: Pater mi, si possibile est, transeat à me iste calix, ve runtamen non sicut ego volo, sed sicut tu vis. Ex his verbis extitit quæstio, an fuga mortis in Christo fuerit vera, & non vitiosa, id est, sine peccato? an verò fuerit exemplum nostræ infirmitatis, quod doceat, quanta sit imbecillitas humanæ naturæ in adeunda morte, & quòd sancti debeant suam voluntatem subiicere voluntati diuinæ in omnibus ærumnis & media morte. Hanc quæstionem nõ solum tractat Petrus Longobardus (quæ alio nomine appellant

R

Magistrum sententiarum) in lib. 3. distinct. 17: Sed eadem quaestio agitata est in sexta Synodo Oecumenica, quam indixit Constantinus Quintus. Extat autem descriptio huius Synodi in lib. 3. Chronicorum Philippi, in fine. Nam à reliquijs Eutychianis hæc disputatio agitata est: An sit in Christo tantum vna voluntas, an verò distinctæ voluntates. Synodus autem rectissimè pronuntiauit, duas esse distinctas in Christo voluntates, vnam diuinam, alteram humanam, & qui huic sententiæ contradixerunt, appellati sunt *μνοδεγνται*. Habet autè hæc sententia, illustria testimonia in sacris literis. Matth. 11. Christus ipse inquit: Nemo nouit Filium, nisi Pater, neque Pater quis nouit, nisi Filius, & cui voluerit Filius reuelare. Hoc dictū tribuit naturæ diuinæ suam voluntatem, quæ congruit cum voluntate Patris. Estq; magna consolatio proposita in hac sententia, quæ affirmat, vnam & eandem esse voluntatem æterni Patris & Filij de nostra salute, ne fingamus aliam Dei voluntatem esse patefactam in Evangelio, & aliam abditam latere intus in consilio diuinitatis inclusam. Prodest autem ad agnitionem & inuocationem Dei, & gratiarum actionem excitandam; scire, quòd non tantum voluntas humana in Christo voluit pati, sed etiam diuina voluntas consensus cum voluntate humana, approbavit illius obedientiam, & vt Irenæus inquit: Quieuit vt possèt caro crucifigi & mori. Quare meritum Christi non tantum ad humanam naturam referendum est, sed etiam ad diuinam voluntatem. Vtraque enim voluntas & diuina & humana in Christo voluit hanc obedientiam in passione. Si tantum humana voluntas eam voluisset, meritum non esset sufficiens, non esset æquale. Quia autem vtraque voluntas voluit & approbavit hanc obedientiam, ideo meritum Christi est sufficiens pro omnibus peccatis totius mundi.

In Christo nerui sentiunt lacerationem, & ingenti dolore afficiuntur, & fugiunt mortè prorsus secundum naturam. Hæc pars propterea non peccat, quia nerui ita conditi sunt, vt percipiant obiecta conuenientia cum quadam delectatione, & fugiāt ac reformident contraria: deinde cor naturali & ordinata appe-

In doctrina de affectibus traditur distinctio appetitionum in natura humana, & constituuntur tres gradus.

Primus est appetitus naturalis, qui est fames & sitis, id est, appetitio cibi & potus, & delectatio
tione

titione abhorret à morte, quam ostendit præcedens cogitatio. Nam ordinatè natura supra vires onerata gemit, nec frágitur sine aliquo sensu doloris. Sed in voluntate maior est dolor, qui sequitur agnitionem iræ Dei irascentis peccatis humani generis. Hic dolor secum etiam cor rapit, in quo tanti sunt motus, vt sanguis effluat. Quanquam autem fuga aliqua erat in volú- tate & corde Christi sine peccato, quia natura etiam ordinatè destructionem refugit, ac incolumis manere cupit: tamen simul in voluntate & corde ardè- tior affectus erat amor Dei & obedientiæ Deo præstandæ, qui vicit illam trepidationem. Ideo dicit Christus: Veruntamen nõ quod ego volo, sed quod tu vis, fiat. Hac vera sententia confide- rata, nunc de contrariis, quæ op- ponuntur, breuiter respondeamus.

ac dolor in neruis, qui sunt in- strumenta tactus. Nam naturalis appetitus, aut est in orificio ven- triculi, vt fames & sitis: aut est in neruis, quos condidit Deus ad hunc vsum, vt sint organa seu in- strumenta sensus & motus. Con- stat autem ex historia Euangeli- ca, Christum sensisse famem & sitim. Ideo non dubium est, Chri- stum sensisse etiam in passione acerrimos dolores ortos ex lace- ratione neruorum. Omnis enim dolor oritur vel ex *δυσκρασία*, id est, ab intemperie quatuor pri- marum qualitatum, vel à solu- tione continui. Quando nerui aut nimis calidi fiunt, aut extre- mè frigidi aut ficci, aut humi- di, ex tali intemperie sentitur do- lor, & oriuntur morbi, qualis est articularis, podagra Sic quando soluuntur nerui per lacerationè, cum scilicet fit distractio *τῆς ἐνώ- σεως*, etiam grauissimum dolo- rem experimur. Hic infimus gra- dus ideo non peccat, quia agit ita naturaliter sine deliberatione.

Secundus gradus est in corde, & vocatur appetitus sensitius, quia sequitur sensum, id est, cognitionem seu perceptionem obiecti. In corde sentitur tristitia, lætitia, amor, ira. Supremus gradus est vo- luntarius. Nam in veris motibus congruit cor cum voluntate, & vi- cissim voluntas cum corde. Cor naturaliter fugit mortem, quia om- nis natura amat conseruationem sui, & odit destructionem. Et in magnis motibus cor secum aliquo modo rapit voluntatem, sicut flu- men rapidum, qualis est Danubius, secum rapit naues. Iam quaerit- ur, an fuerit fuga mortis in Christo vitiosa?

Respondeo, Non. Primus gradus non peccauit, quia agit natura-

liter sine deliberatione. In secundo & tertio gradu etiam est naturalis fuga mortis, quæ etsi in nobis læditur contagione peccati originis: tamen in Christo nulla talis est ἀταξία. Quòd autem sit naturalis in omnibus hominibus fuga mortis, id duobus dictis confirmatur.

I. Augustinus tractatu in Iohannem 123. enarrás caput vltimum Iohannis, vbi Christus ad Petrum inquit: Cùm esses iunior, cingebas te, & ambulabas vbi volebas, cùm autem senueris, extends manus tuas, & alius te cinget, & ducet quòd tu non vis. Quam historiá diligenter describit Egesippus, & in explicatione eius sic inquit Augustinus: Affectus infirmitatis, quo nemo vult mori, adeo est naturalis, vt eum Petro nec senectus abstulerit.

2. Euripides in Alceftide:

Μά τι πάρ' οἱ γέροντες εὐχόν' θάνατον
 Γῆρας φέροντες, καὶ μακρὸν χρόνον εἰς
 ἦν δ' ἐγγύς ἐλθῆ θάνατος, εὐδεις βέλε'
 Θνείσκην. τὸ γῆρας δ' ἐκ' ἐς' αὐτοῖς βαρὺν.

Frustra senes optant mori

Senectutem reprehendentes, & longum spatium vitæ.

Vbi enim mors aduenerit, nemo vult mori.

Neque senectus ipsis grauis est.

Priusquam autem ad contraria veniamus, etiam hoc monèdum est. Possunt in Voluntate & corde contrarij esse affectus, sed in gradibus dissimilibus. Nam fortiores affectus vincunt imbecilliores, quod ostendit Ouidius in breui & erudito versiculo:

Sed minor est acri laudis amore dolor.

Vt miles collocatus in prima acie, qui certò scit sibi moriendum esse, etsi dolet propter præsens periculum, tamen est in eo generosus amor patriæ, Imperatoris, gloriæ, qui amor vincit omnem metum & trepidationem. Ita in Christo amor Ecclesiæ & Dei vicit omnem trepidationem cordis & voluntatis. Verè enim de Christo vsurpari potest versiculus Virgilij 4. Aneid.

Mens immota manet, lacrymæ voluntur inanes.

Etille in 6. Aenid. Vicit iter durum pietas.

Pietas, id est, amor Dei & Ecclesiæ, vicit iter durum, mortis scilicet & inferorum: ita in nobis alios omnes affectus vincat amor Dei & Ecclesiæ.

I. Obiectio.

Magis fortis minus dolet.

In Christo est perfecta virtus.

Ergo Christus in aditu mortis minus dolere debebat.

Respondeo ad Maiorem. Ex causis discrimina dictorum & factorum sumenda sunt. Habuit autem Christus plures & maiores causas paucorum & dolorum, quàm alij homines. Iacuit enim Filius Dei prostratus coram Patre, sentiens iram eius aduersus nostra peccata effusam in ipsum, perinde ac si ipse polluisset se meis, tuis, & omnium tetris sceleribus.

Maiores potest explicari exemplis Stephani & Laurétij. De Stephano Bembus scripsit: Ibat ouans animis, & spe sua damna leuabat. Quid significat ouans? Respondeo. Plutarchus in vita Marcelli discernit triumphum ab ouatione. 1. Triumphantes vehuntur curru. Illi, quibus decreta erat ouatio, erant pedites. 2. In triumpho adhibebantur tubæ canentes classicum. In ouatione canebatur tibiis. 3. In triumpho immolabatur bos, in ouatione, ouis, vnde est appellatio ouationis. Stephanus igitur ibat ouans, id est, triumphans, nam ouatio est paruus triumphus, & spe scilicet vitæ æternæ leuabat sua damna. De Laurentio scribitur, quòd iacens in craticula insultarit tyranno. Sed cur Christus magis doluit quàm Stephanus aut Laurentius? Respondeo. Discrimina actionum & dictorum non tantùm ex obiectis sumenda sunt, sed ex fontibus & veris causis. De causis autem, quæ fuerunt principales in dolore Christi, integrum caput Esaiæ 53. dicit: Omnes sicut oues errauimus, vnusquisque in viam suam declinauit, & posuit Dominus in eo iniquitatem omnium nostrum, seu vt textus Hebræus habet, Fecit in eo concurrere omnium nostrum peccata. Et in eodem capite dicitur: Verè languores nostros ipse tulit, & dolores nostros ipse portauit. Concurrerunt igitur peccata nostra in Christo, sicut canes concurrunt ad ceruam deiiciendam, quemadmodum etiam psalmo 22. Christus comparatur ceruæ à canibus agitata. Canes fuerunt partim Iudæi, partim gentes.

II. Obiectio.

Non obtemperare omnibus viribus Deo, est peccatum.

R 3

In Christo est aliqua fuga mortis.
Ergo obedientia in eo non fuit integra.

R E S P O N D E O.

Et si hæc lucta verbis describi non potest: tamen firmissimè retinendum est quod dicitur Hebr. 4. Christum tentatum esse sine peccato. Hæc responsio supra factis declarata est.

Maiorem explicat dictū Christi: Diliges Dominum Deum tuum ex tota anima tua, ex toto corde tuo, & ex omnibus viribus tuis &c.

I I I. Obiectio.

Pugnantia non possunt esse in eodem.

Christus semper fuit beatus.

Non igitur potuit in eo esse talis consternatio, qualem Marcus ca. 14. describit: Cœpit quasi cum stupore consternari, & vehementer angī animo.

Marcus consternationē Christi his verbis describit: *ὁ ἠσξάτο ἐκθαμβεῖσθαι καὶ ἀδημονεῖν.* Nullus

Euāgelistarum tam significantibus vsus est verbis atque Marcus, in describenda lucta Christi morituri.

R E S P O N D E O.

Simplicissima huius argumenti explicatio sumitur à temporum distinctione, quam tradit psalmus octauus. Si iusti eum paulisper indigere Deo, sed gloria & honore coronabis eum.

Distingue tempora, & concordabis Scripturas.

Psalmus octauus, qui citatur in epistola ad Hebræos 2. describit duo tempora Christi. Vnum

Christi patientis & humiliati. Alterum Christi gloriosè resuscitati & regnantis. Hac temporum distinctione considerata, facilis est solutio. Semper fuit beatus Christus, sed hæc beatitudo non ita fulsit, nec tam fuit cōspicua in passione, quàm postea fulsit in resurrectione & glorioso triumpho Christi ascendentis in cælum.

Sed has tantas res in tota æternitate cōtemplabimur, & de eis Filium Dei nos docentem audiemus. Incoari tamen has cogitationes

tiones in hac vita necesse est, ut simus pars illius agminis, de quo psalm. 8. scriptum est: Ex ore infantium & lactentium profecta laudem.

Hoc dictum psalmi 8. quod repetitur à Christo Matth. 21. est pulcherrima descriptio Ecclesiæ,

quæ est cœtus infantium & lactentium. Comparatur autem Ecclesia primùm infanti, quia in hac vita non possunt satis enarrari miranda Dei opera, de quibus nos tanquam infantes tantùm balbutimus, & ex parte prophetamus, ut 1. Cor. 13. dicitur. Deinde comparatur Ecclesia lactenti, quia Ecclesia semper aliquid lactis, id est, doctrinæ & consolationis haurit ex maternis vberibus verbi diuini. Atque sic verissimum est dictum Augustini: Ecclesia verbo generatur, nutritur, augetur, roboratur: generatur enim verbo, quia baptismus est aqua in verbo, ut Ephes. 5. dicitur: mundans Ecclesiam lauacro aquæ in verbo. Quibus autem constamus, iisdem etiam nutrimur, ut homo constat ex quatuor elementis, ergo commodo quatuor elementorum vsu etiam nutritur. Sic Ecclesia verbo generatur. Ergo etiam verbo nutritur. Nam lac maternum est verbum, de quo 1. Petri 2. dicitur: Sicut modò geniti infantes τὸ λογικὸν ἄδολον γάλα bibite, ut ex eo crescatis in salutem. Vnde apparet, Ecclesiam verbo etiam augeri & roborari vsque ad exitum vitæ.

EXPLICATIO TEXTVS IN LOCIS THEOLOGICIS PHIL. MELAN- THONIS DE FILIO DEI.

[Cautem describitur Filius]

λόγῳ]

Respectu Patris, quia est imago à Patre genita. Omne enim verbum est quiddam cogitatione natum. Est autem duplex verbum, aliud increatum, ut solus Filius Dei: aliud creatum, quale est nostrum verbum euanescentes. Respectu Ecclesiæ, & quia publicè instituit ac conseruat ministerium. Euangelijs, & quia priuatim in

Primum caput de appellationibus Filij Dei.

Appellatur λόγῳ respectu Patris & Ecclesiæ,

noſtris cordibus dicit conſolationem, monſtrat voluntatem æterni Patris de noſtra ſalute, & ſimul dat Spiritum ſanctum.

Lumen de lumine]

In epiſtola Canonica Iohannis dicitur: Deus eſt lux, id eſt, lucida eſſentia, in qua nihil eſt tenebrarum, nihil caliginis, ſed omnia ſunt plena fulgoris & radiorum maieſtatis diuinæ. Hæc ſententia Iohannis congruit cum pſalmo 139. Et dixi, forſitan tenebræ tegent me, & nox lucida circum me. Quia tenebræ non obtenebrant te, & nox ſicut dies lucebit, & tenebræ ſunt, ſicut lux ipſa. Cùm igitur Deus ſit lumen, rectè dicit Symbolum Nicenum, Filium natum eſſe ex Patre, ſicut lumen de lumine. De natura autem lucis illud conſideratione dignum eſt: Omnis natura, quò plus habet lucis, eò eſt præſtantior, & propius accedit ad ſimilitudinem Dei, vt angeli ſunt lucidi Spiritus. Si animæ rationales ſunt lucidi Spiritus. Deinde corpora cæleſtia ideo præſtant inferioribus, quia ſunt actu lucida. Aqua & aër ſunt corpora potentia lucida, id eſt, ſunt capacia lucis. Terra eſt ignobile elementum, quia eſt corpus opacum, nec natura lucidum, nec lucis capax. Gemmæ etiam ſunt in pretio, aliæ plus, aliæ minus, prout plus aut minus habent lucis. Sic in noſtro corpore ſpiritus vitales & animales ſunt lucidæ flammulæ, quarum lux ſuperat ſplendorem Solis.

A noſtra mente exempla capiamus]

Quia exemplum Dei quiſque eſt in imagine parua. Mens humana eſt quaſi quoddam ſpeculum & liber Dei. Sicut enim intuentes in ſpecula, facies noſtras contemplamur, vt earum imagines videamus, ita non poſſumus aliunde ſumere meliorem declarationem rerum diuinarum, quàm à noſtra mente & anima rationali.

Aliqua notari veſtigia poſſunt]

Auguſtinus lib. 22. de ciuitate Dei cap. 24. In homine non penitus extincta eſt quædam velut ſcintilla rationis, in qua factus eſt ad imaginem Dei. Eadem ſententia copioſius repetitur in lib. de Spiritu & litera cap. 28.

Mens humana cogitando mox pingit]

In homine ſunt duæ potentie præcipuæ. Vna intelligens, cuius propriiſſima actio eſt formare imagines. Omnis enim cogitatio eſt formatio imaginum. Mens eſt quaſi

quasi pictor, cogitatio est pictura. Cogitationes enim sunt simulacra rerum, de quibus cogitamus. Altera volens, quæ non quidem gignit imagines, sed ciet, seu mouet spiritus, qui sunt flammulæ sparſæ per arterias in toto corpore. Ab hoc exēplo sumi poteſt declaratio qualiſcunque. Quantum enim diſcrimen eſt inter Creatorem & creaturam, inter rem infinitam & finitam, tantum eſt diſcrimen inter noſtras cogitationes & Dei. Sicut ipſe apud Prophetam inquit: Meæ cogitationes non ſunt ſicut veſtræ cogitationes. Vt igitur mens gignit imagines: ſic Pater Filium gignit, & ſicut noſtrum cor effundit ſpiritus in arterias, quibus viuificat totum corpus, vnde vitales ſpiritus appellantur: ita Spiritus ſanctus non gignitur ſicut Filius, ſed procedit à Patre & Filio tanquam agitator, motor, latificator & viuificator. Semper autem hic obſeruetur ἀξιωμα viliffimum. Omnes comparationes congruunt ſecundum quid, non congruunt ſimpli-
citer.

Proprietas ergo diſcernens
Filium] Proprietas Patris eſt, non genitum eſſe, nec aliunde procedere. veteres Theologi, qui barbarrè locuti ſunt, dixerunt: Innatiſcibilitatem eſſe proprietatem Patris: Proprietas Filij eſt genitum eſſe, & eſſe imaginem. Proprietas Spiritus ſancti eſt procedere à Patre & Filio.

Nam verbo vnionis] Differunt vnitas & vnio. In Chriſto ſunt duæ naturæ vnità, ſed hæ duæ naturæ non ſunt vnum. Monotheletæ pepererunt ingen-
tia certamina in Græcis Eccleſiis, præfertim in vrbe regia Conſtantinopoli. De hac hæreſi ſcribit Zonaras tomo 3. fol. 70. *μίαν φύσιν καὶ θέλεισιν, καὶ μίαν ἐνέργειαν δὲ ἂν δογματίζουσιν ἐπὶ χριſτῷ.* Mox verò ſequitur: *Ἐ σωφρονίῃ μὲν τοῖς ἱερῶς ἐν ἱεροſολύμοις ἀρχιερατεύοντο, τότε τὸς ὑφ' αὐτῶν ἀχιερεῖς συναθροίσαντο, καὶ ſυνοδικῶς ἀποδείξαντο τὸς μίαν λέγοντας θέλεισιν καὶ ἐνέργειαν ἐπὶ τῶν δύο φύσεων Ἐ χριſτῷ, μίαν ἀπκρῆς καὶ φύσιν κηρύττειν.* Non igitur vnum eſt vnitas & vnio. Duæ in Chriſto ſunt naturæ vnità perſonaliter & inſeparabiliter. Hæc propoſitio vera eſt, ſed altera eſt falſiſſima: Duæ naturæ in Chriſto vnità, ſunt vna natura.

Hanc ſecundam perſonam
aſſumpſiſſe certo tempore] Duplicia ſunt diſcrimina perſonarum. Alia ſumuntur ab actio-

nibus interioribus, vt à generatione & processione. Alia à beneficiis erga Ecclesiam, vt ab incarnatione ac redemptione & à sanctificatione. Vt autem primum discrimen est arcanum, ita alterum est dulce & plenum consolationis.

Misit Filium, vt esset redemptor]

Christus dicitur & redemptor & liberator humani generis. Est autem redemptor respectu Dei

seu Legis diuinæ, cuius iustitiæ soluit λύτρον debitum pro nostris peccatis. Nam omnis Lex obligat vel ad obediētiam, vel ad pœnam. Respectu Diaboli est liberator, quia latroni non soluitur pretium, sed vi & armis extorquetur ei præda. Homo incidit in latrones Diabolos, & ab his non tantum fuit spoliatus, sed etiam horribiliter sauciatus in omnibus potentiis animæ & corporis. Et quamquam multa promiserat homini ante lapsum, sicut inquit: Eritis sicut Dij: tamen promissa nec præstitit, nec præstare potuit. Cum igitur Diabolus tanquam latro non solum deceperit hominem, sed etiam tanquam mancipium ex paradiso rapuerit, non cõgruit iustitiæ, vt Diabolo aliquid soluatur pro homine captiuo. Quare cum Christus in cruce soluisset λύτρον, tertio die resuscitatus egit triumphum de Diabolo, quem vinculis cõstrictum palam ostentauit, vt Paul. Coloss. 2. dicit.

In corda renascentium]

Regeneratio duos motus cõplectitur, mortificationem & viuificationem, seu deductionem ad inferos, & reductionem ab inferis, seu, vt vulgò loquimur, contritionem & fidem.

Templum Dei estis]

Nulla creatura bruta est templum Dei, non Sol, Luna, aut elementa, aut plantæ, sed soli angeli & homines conuersi ad Deum sunt templa Dei. Nam vt Augustinus inquit: Deus vbique est præsentia maiestatis suæ, sed tantum per gratiam habitat in credentibus.

Vocatur actio specialis Dei]

Articulus de creatione & conseruatione rerum describit generalem actionem Dei, quæ generalis appellatur, quia pertinet non tantum ad homines & angelos, sed etiam ad omnes creaturas, sine exceptione. Specialis actio Dei est sanctificatio, quæ describitur in tertia parte Symboli, dicitur specialis, quia est propria folius Ecclesiæ. Sed vnde hæ appellations sumptæ sunt? Paulus 1. Timoth. 4. tradit hoc

hoc discrimen, inquit: Deus est saluator omnium hominum, maximè verò fidelium. Hæc sententia Pauli sumpta est ex psalmo 36. v. bi Dauid inquit: Homines & iumenta saluabis, Domine: quibus verbis describit generalem actionem Dei. Postea addit: Quàm pretiosa misericordia tua Deus, & filij hominum, in tegmine alarum tuarum sperabunt. Inebriabuntur ab ubertate domus tuæ, & torrente voluptatis tuæ potabis eos. Quoniam apud te est fons vitæ, & in lumine tuo videbimus lumen. In his tribus versibus venustissimis figuris actio Dei specialis describitur.

In nomine Patris & Filij]

Difertè dicit in nomine, non in nominibus, vt vnitas essentialis significetur: deinde articuli in Græco textu singulis personis additi, confirmant dogma de discrimine trium personarum. Hoc modo vrget pondera verborum Epiphanius contra Sabellianos, pag. 224. Eodem modo Paulus Galat. 3. vrget pondera verborum in promissione tradita Abraham: Abraham dictæ sunt promissiones, & semini eius. Non dicit in feminibus, quasi in multis, sed quasi in vno, & femine tuo, qui est Christus. Quorsum, inquit aliquis, pertinet hæc diligentia Grammatica, qua Paulus vtitur, discernēs numerum singularem à plurali? vt scias non esse multas causas iustificationis & saluationis, seu benedictionis cælestis, sed vnam, quæ est vnum nomen, vnum meritum scilicet benedicti feminis, id est, Christi. In verbis igitur Pauli est præclara refutatio Synecdoches Papistica, qua dicitur homo iustificari fide & dilectione. Paulus contrarium dicit, nō in feminibus, sed in femine, id est, non partim fide, partim dilectione. Sic igitur & Epiphanius vrget singularem numerum: In nomine, ne quis fingat plures essentias diuinas.

In hac prima ceremonia]

Sic vocatur baptismus, quia est quasi clavis aperiens fores Ecclesie & regni cælorum. Nam per baptismum regeneramur & inserimur Ecclesie. Differunt baptismus & Cæna Domini, vt generatio & nutritio. Baptismus est lauacrum regenerationis & renouationis ad vitam æternam, vt ad Titum 3. dicitur: Cæna Domini est nutrimentum hominis regenerati. Sicut enim non possumus carere cibo & potu in corpore naturali: ita non possumus carere ad nutritionem spiritualem carne & sanguine Christi.

Vt misericordia & potentia horum]

Nulla creata potentia potest nos liberare à tyrânide Diaboli, & à morte æterna, sed ille liberat

nos, de quo dicit Propheta Oseas cap. 13. De manu mortis liberabo eos, de morte redimam eos, ero mors tua, ô mors, morsus tuus ero, inferne.

Tecum in baptismo fœdus facit]

1. Petri 3. Baptismus appellatur stipulatio, quæ magis obligat quàm nuda promissio. Deus ob-

ligat se ad Janda æterna bona, tu vicissim te obligas ad reddenda ἀντίδωρα, ad præstandos cultus, quos ipse postulat.

In nomine, id est, inuocatione]

Causa formalis baptismi. Nâ mandatum Christi & inuocatio nominis diuini, constituunt baptismi formam.

In agnitionem]

Causa finalis baptismi.

Cumq; par sit potentia]

Valet consequentia:

Patris & Filij par est potentia.

Ergo Pater & Filius sunt ὁμόσιοι, quia potentia non est accidens in Deo, sed est ipsa essentia Dei. Non differunt in Deo essentia & potentia.

Præterea constat Patrem & Filium]

Hoc constat ex incarnatione Verbi, quia Pater non assumpsit humanam naturam, nec passus est in cruce, sed Filius factus est homo.

In hanc sententiam Basiliius]

pag. 581. ὡς γὰρ παρελάβομεν παρὰ τοῦ Κυρίου, ὅτι οὐ βαπτίζομεθα, ὡς ἢ βαπτίζομεθα, ὅτι οὐ πιστεύομεν: ὡς πιστεύομεν, ὅτι οὐκ ὁλοκαυτοῦμεν, ὅτι χαρίζομεθα πατρὸς καὶ υἱοῦ τὸ ἅγιον πνεῦμα ὅτι ἀποθένομεν πατρὸς ἢ πρεσβύτερον ἢ υἱοῦ ἢ πνεῦμα λέγοντες. In his verbis Basilij pulcerrima est gradatio.

Colligenda erunt primò testimonia de Filio]

Hic incipit caput secundum, in quo est confirmatio articuli de diuinitate Christi.

Est autè præcipua probatio]

Sedes materiæ, vt Iuriscōsulti loquuntur.

Quem

Quem quidem scribunt eò
scripsisse Euangelium]

Occasio Euangelij scripti à
Iohanne, orta est à furoribus E-
bionis & Cerinthi. Sicut enim
ex malis moribus sæpe bonæ leges natæ sunt: ita duo heretici blasphemii
Ebion & Cerinthus mouerunt Iohannem Apostolum, vt scriberet
luculentam narrationem de duabus naturis in Christo.

Cerinthus]

Iohannes Apostolus fuit Epi-
scopus in vrbe Epheso (vbi &
Paulus & Timotheus collegerunt Ecclesiam suo ministerio) nec tã-
tùm gubernauit ministerium Ecclesiæ in celeberrima vrbe Ionix E-
pheso, sed etiam habuit cœtus scholasticos. Quia ex eius schola pro-
dierunt sanctissimi martyres, Ignatius, Polycarpus & Papias. Cùm
autem viuentem adhuc & grassante Cerintho venisset in balnea pu-
blica, & audiuisset Cerinthum vnà cum suis applausoribus lauare,
& simul dicere blasphemias aduersus Filium Dei, pedem mox retu-
lit, & hortator fuit suo comitatu, vt discederent ex eo loco, fore e-
nim, vt ruina balneorum blasphema multitudo obrueretur. Hanc
prædictionem res & euentus comprobauit. Hæc historia continet
exemplum punitæ blasphemix, & congruit ad comminationem se-
cundo præcepto additam. Legatur autem de tragico exitu Cerinthi
Irenæus lib. 3. Epiphanius in refutatione Cerinthi. Et Eusebius lib.
3. historiæ Ecclesiasticæ cap. 27. & 28.

Primò]

Nazianzenus in fine secundæ
orationis de Filio Dei: Et Basilius

in concione de fide, hoc argumentum, quod sumitur à discrimine
vnigeniti & filiorum adoptionis, eruditè vrgent, non solum ad re-
futandos blasphemos, sed etiam ad nos ipsos confirmandos. Sumitur
autem hæc ratio à pondere verbi (V N I G E N I T I) Sunt enim opti-
ma & firmissima argumeta in Theologia & Iure, ab etymologia seu
pondere verbi sumpta. Quia verba sunt notæ rerum. In omni dispu-
tatione semper debet esse maior ratio defensionis, quàm refutatio-
nis aliorum. Sophistica est infinita, & homo ingeniosus potest mul-
ta proponere, quæ sunt inextricabilia, ideo magis est elaborandum
in confirmatione, quàm in refutatione, id quod etiam ostendit lex
militaris apud Plutarchum in vita Pelopidæ ducis Thebani. Miles
amittens clypeum erat infamis, sed amittens gladium nulla nota-
batur infamia Ratio huius legis est, quia semper debet nobis maio-
ri curæ esse defensio nostri corporis, quàm læsio hostium.

Plenitudo diuinitatis]

Hoc dictum extat Coloff. 2.

Est autem in eo illustre discrimē

Christi & aliorum sanctorum. In aliis sanctis habitat Deus separabiliter, docens & mouens eos, & non totam sapientiam & omnia dona eis tribuit. Sed in Christo habitat *σωματικῶς*, hoc est, vt sint vna persona *λόγῳ* & assumpta natura, & sint hæ duæ naturæ inseparabiliter iunctæ in omni æternitate, & cum *λόγῳ* in persona Christi sit essentialiter Deus, est in hac persona plenitudo potentia, sapientia, iustitia, vitæ & omnium bonorum diuinorum. sed declaremus hæc paulò copiosius. Duo igitur sunt discrimina Christi & aliorum sanctorum. Prius est, In sanctis in hac vita Spiritus sanctus habitat separabiliter, nec cōstituit cum anima & corpore sanctorum vnam personam. In Christo *λόγῳ* sic habitat, vt nunquam discedat à natura assumpta, & simul *λόγῳ* & natura humana constituent vnam personam. Alterum est: In aliis sanctis, vt Mose, Iosepho, Daniele, Dauid, est particularitas donorum & imperfectio. Sunt certà quædã dona, non omnia in omnibus, sed singula in singulis, & alia in aliis, nec ea sunt perfecta. Deus enim vni non dat omnia, vt 1. Corinth. 12. dicitur: Hæc omnia operatur vnus & idem Spiritus, diuidēs singulis, prout vult. In Christo autem est plenitudo & essentia & proprietatum diuinarum, scilicet potentia, sapientia, iustitia, lætitia, vitæ & omnium bonorum diuinorum. Hæc duo discrimina pulcrè monstrantur in dicto Pauli. Nam plenitudo diuinitatis opponitur particularibus donis & imperfectis, quæ sunt in sanctis, de quibus præclare inquit Augustinus: Non cogitemus, quid adsit nobis, sed quid desit. Deinde vocabulum *σωματικῶς* opponitur illi præsentia Spiritus sancti, qua Deus adest sanctis patribus, scilicet separabiliter & effectiue, non vt constituat cum eis vnionem personalem.

Præcipit Christum adorari]

Hæc est secūda ratio, quæ proponitur in forma Enthymematis.

Christus est inuocandus. Ergo est natura Deus. Valet consequentia per regulam: cui tribuitur proprium quarti modi, quod vni soli essentia conuenit, huic etiam essentiam tribui necesse est, vt exempli causa: Hic lapis trahit ferrum. Ergo est magnes. Quia nullus est alius lapis præter magnetem, qui trahat ferrum: Sic inuocatio non est tribuenda vlli creaturæ, sed soli Deo, vt Moses inquit Deuter. 6. Dominum Deum tuum inuocabis, & illi soli seruius, scilicet cultu inuocationis & tota obedientia. Corpora & opes nostræ debent seruire

uire Magistratui, sed anima debet Deo seruire. Deest autem maior in enthymemate, qua addita magis fit perspicua consequentia.

Matth. 11. Venite ad me]

scilicet medicum animarum
vestrarum. Qui laboratis, id est,
oppressi estis grauibus & insanabilibus morbis. Ego reficiam, scilicet merito & efficacia: Merito: dans remissionem peccatorum. Efficacia, simul donans & effundens in pectora vestra Spiritum sanctum. Iam cogita, quàm dulce sit hoc dictum Christi: Medicus, excellens non solum scientia eius artis quam profitetur, sed etiam felix in medicatione, vocat ad se omnes ægrotos sine exceptione, oppressos morbo graui & mortifero, nectantùm vniuersis, sed etiam singulis liberalissimè promittit sanationem morborum & vulnerum, quæ Diabolus naturæ nostræ infixit in primo lapsu. Confugiamus igitur ad hunc Medicum, freti ipsius merito & efficacia, nec dubitemus, quin paternè & benignè sanaturus sit ea vulnera, quæ ope humana sanari non possunt.

Iohan. 3. Qui credit, habet vitam æternam]

Quæro quomodo credentes
in hac vita habeant vitam æternam? Respondet Paulus Rom. 8.
Spesalui facti sumus, id est, nos habemus ius ad rem, & spe possidemus vitam æternam. Item Coloss. 3. Vita nostra abscondita est cum Christo in Deo. 1. Iohan. 3. Nunc Filij Dei sumus, & nōdum apparuit, quod erimus. Scimus autè, quoniam cùm apparuerit, similes ei erimus, quoniam videbimus eum, sicut est. Et omnis, qui habet hanc spem, sanctificat se, sicut & ille sanctus est. Interea tamen illa ipsa fides credens in Christum, est gustus vitæ & lætitiæ æternæ: quam oportet in hac vita incoari, vt postea cōsummetur in tota æternitate.

Esaiæ 11. In die illa radix Iesse]

Iesse fuit pater Dauidis. In eo autem capite describit regnum Christi, & disertè de eo dicit. Gloriosum eius erit sepulchrum, vbi gloriam Christi vocat non inanem famam, aut pompam, quam nō sentit mortuus, sed gloriosas actiones intelligit personæ viuientis & regnantis. Quia Christus non mansit in morte, sed tertio die resurrexit, & insultauit suis hostibus, canens hoc *ὁ θνήσκων*: Absorpta est mors in victoria &c.

2. Theff. 2.]

Ipse Dominus noster Iesus

Christus dedit consolationem æternam. Dicit æternam, ad differentiam consolationis philosophicæ, quæ est meditatio mortis, seu est funebris querela, deplorans humanam miseriam, nec satis intelligens causas & remedia malorum humanorum peccati & mortis. Cato Uticensis fuit optimus philosophus. Fuit & Pompeius præclarè eruditus, sed quid profuit eis philosophia in magnis doloribus? Nihil. Quia non monstrat remissionem peccatorum, nec præsentiam & auxilium Dei in ærumnis, nec ostendit liberationem. Hæc bona sunt propria Euangelij, quæ nunquam destituunt credentes, nec in vita, nec in morte.

Genes. 28. Deus Abraham & angelus]

Talia sunt subiecta, qualia per mittuntur esse à prædicatis propriè intellectis. Liberare ab omnibus malis non est opus creaturæ, sed proprium beneficium solius Dei. Ergo in citato loco nomen angeli necesse est intelligi de Filio Dei.

De externa significatione honoris]

Refutatio Iudaicæ cauillationis.

Vbique terrarum]

Tertullianus in lib. de Trinit. pag. 610. Si homo tantummodo

Christus, quomodo adest vbique inuocatus, cum hæc hominis natura non sit, sed Dei, ut adeste omni loco possit? Hoc dicto refutatur naturæ humanæ in Christo Vbiquitas, quæ est inane commentum. Sed dicat aliquis. Est tamen inseparabilis unio diuinæ & humanæ naturæ in Christo. Ergo vbicumque est diuina, etiam est humana? Respondeo. Verum est quod dicitur, est inseparabilis unio. $\lambda\beta\gamma$ nonnunquam deserit naturam semel assumptam, sed $\lambda\beta\gamma$ non est in natura humana, sicut anima inclusa est in meo corpore. Vbicumque meum est corpus, ibi animam esse necesse est, nec anima simul est extra corpus. Non autem sic est $\lambda\beta\gamma$ in Christo homine, sed ita est in natura humana inseparabiliter, & personaliter, ut simul sit etiam extra naturam humanam in omnibus mundi partibus repletivè, in sanctis hominibus & angelis speciali præsentia. Nam unio personalis duarum naturarum non euertit generalem actionem præsentia maiestatis, nec impedit specialem, qua $\lambda\beta\gamma$ est efficax in hominibus renatis. Si quis autem fingit vbiquitatem humanæ naturæ, is primò facit confusionem naturarum & proprietatū. Deinde euertit hoc

hoc argumentum, quod probat Christi diuinitatem, & sumitur ab inuocatione. Nec potest vel ex Scriptura, vel ex villo probato scriptore veteri probari, quòd natura humana ipsa, perinde vt $\lambda\beta\gamma\theta$ sit omnipotens, aut sit vbique. Habet quidem caro Christi suas quasdã & peculiare actiones & efficaciam, quæ maior est in Christo etiam secundum humanitatem, quàm in omnibus hominibus & angelis. Omnipotentia autem & vbiquitas sunt proprietates propriissimæ naturæ diuinæ atque infinitæ.

Ad Iohannem accedo]

Basiliius in enarratione primî capituli Iohannis. Hęc concio est adamantinus murus, quem hæretici nec vi manifesta, nec impia fraude euertere possunt. Quare singulas voces in hac diligentissimè obseruemus, & tanquam sigilli imaginem nostris pectoribus imprimamus. Hęc ille. Sciant autem studiosi, quatuor esse partes huius concionis præcipuas, quarum prima est descriptio personæ Filij Dei. Secunda continet testimonium Baptistæ de Mediatore, & discrimen Christi & aliorum sanctorum. Tertia pars est doctrina de beneficiis Messia, & de fide applicante nobis hæc ipsa beneficia. Quarta pars exponit discrimen doctrinarum Legis & Euangelij.

In principio]

Principium hoc loco significat temporis incoationem & omnium creaturarum primam originem, quasi diceret Moses: Cùm nondum esset tempus & nullæ creaturæ, hoc modo esse cœperunt, videlicet Deo dicente, seu iubente. Cùm igitur $\lambda\beta\gamma\theta$ fuerit ante initium temporis & creaturarum: sequitur $\lambda\beta\gamma\theta$ esse æternum & procul segregandum ab omnibus creaturis, quæ habent sui ortus principium, & quidem in tempore. Habet quidem Filius principium à Patre, sed sine tempore.

Nam Græcus articulus testatur]

Articuli adduntur subiectis, non prædicatis. Semper autem vocabulum angustius habet rationem subiecti. Vocabulum autem communius tenet locum prædicati, vt: Deus est nomen magis commune quàm $\lambda\beta\gamma\theta$. Ergo natura vocabulorum postulat, vt prædicati loco ponatur Deus.

Narratio enim instituta ad descriptionem]

Verba sunt intelligenda de subiecta materia, id est, de ea sententia, de qua principaliter loquuntur.

Ego dixi, dij estis]

Psalmus 82. totus concionatur de officiis magistratum, & minatur pœnas Tyrannis. Inter cetera autem hæc etiam verba ponuntur: Ego dixi, dij estis, scilicet, non natura. Nam mox sequitur: Vos autem sicut homines moriemini, & sicut vnus de principibus cadetis. Talia autem sunt subiecta, qualia permittuntur esse à prædicatis. Constat igitur, appellationem Dei ad homines trãsferri in hoc psalmo, respectu officij, quod Aristoteles 5. Ethicorum vno verbo describit, inquit: Magistratus est custos Legis, scilicet diuinæ & legum humanarum, quæ sunt probabiles, nec pugnant cum Lege Dei. Hæc custodia Legis duo complectitur: defensionem iustorum. 2. pœnas atrociter delinquentium. Sed nomen Dei apud Iohannem significat naturam diuinam, quæ condidit & conseruat omnia, quæ est omnipotens, non moritur, sicut magistratus, qui metaphoricè dicitur Deus propter similitudinem officij.

Photinus]

Photinus fuit Episcopus in Sirmio vrbe Pannoniæ regnante Constantio Constantini Magni filio. Hic renouauit blasphemiam Samosateni, & habuit multos applausores, & defensore[m] ipsum Imperatorem. Constantinus pater, fuit bonus & laudatus Princeps, sed filius eius Constantinus fuit degener, nec imitatus est pietatem & virtutem paternam, sed quadam leuitate ingenij amplexus est dogma Arianum & Photini.

Vt in architecto est idea]

Samosateni blasphemia est confusio Euangelij & Platoniciæ philosophiæ. Nam Plato in Timæo, cuius particulã interpretatus est Cicero, ponit tria principia rerum, Deum, ideam, & materiã. Et vocat ideam imaginem futuri ædificij, quam cogitatione format architectus, & postea manum in ædificatione ad illud exemplum mente cõceptum & informatum dirigit. Et si autem non dubium est, magna arte & deliberatione Deum vsũ esse in fabricatione rerum, vt testatur narratio Moy si: Faciamus hominem &c: tamen hæc Platonica philosophia de idea, non est miscenda concioni apud Iohannem. Habet suam laudem philosophia manens intra suas metas. Sed confusio doctrinarum est summopere execrãda. Sunt enim quatuor genera corruptelarum doctrinæ Christianæ. Primum genus est confusio philosophiæ & Euangelij, cuius plurima exempla leguntur in scriptis Sophistarum, qui nominantur Theologi Scholastici. De hoc genere

genere rectè intelligitur dictum Pauli Coloss. 2. Nemo vos decipiat per philosophiam & inanem imposturam. Secundum genus complectitur humanas traditiones, quarum moles immensa in Papatu oppressit lucem veræ doctrinæ. Tertium genus continet fictos Enthusiasmos, id est, illuminationes & reuelationes, quas iactât fanatici doctores, vt Mahometus fictis Enthusiasmis fucum fecit imperitis hominibus, quasi cum Deo & angelis colloqueretur. Scribitur enim Mahometus laborasse morbo comitiali. Hanc deformitatem vt tegeret, finxit se cum angelis & Deo colloqui. Quartum genus sunt ementita miracula seu præstigiâ demonum, qualibus confirmata est inuocatio mortuorum.

Gregorius]

Huius Gregorij vera laudatio extat apud Basilium in lib. de Spiritu sancto cap. 29.

Verbi viuētis, sapientiæ subsistentis]

dicatur: Aliud verbum est mentis, aliud vocis, & vt Basilij loquitur: Duplex est λόγος, alius νοημαπικος verbum cogitatum, actus quidam intelligendi, alius περιφερόμενος verbum enuntiatum. In creaturis vterque λόγος est euanescentes & fugax, & similis somnio & vento. At Filius Dei est λόγος subsistens ἰφιστάμενος & viuus, ac permanens in secula. Sicut enim non habet principium temporis, sic non habet finem.

Epitheta adduntur ad differentiam verbi euanescentis, siue sit in mente, siue sit in ore. vulgò

Testimonium veteris & purioris Ecclesiæ]

lutaris, audire doctrinam Ecclesiæ & confessionem perpetuæ sententiæ ab Apostolis acceptæ, vt significatur dulcissimè in dicto Samsonis Iudicum 13. Nisi mea vitula arassetis, non inuenissetis, scilicet ænigmatis solutionem. Samson est imago Christi, per vitulam intelligitur Ecclesiæ quæ non gignit nouum genus doctrinæ, sed est Grammatica sermonis diuini & eiusdem Dialectica, monstrans ordinem, & simul est testis de perpetuo consensu doctrinæ.

Et si fides nititur verbo Dei, non humana auctoritate, tamen pietas Deo grata est, & nobis salutaris,

Omnia per ipsum & in ipsum condita]

His vocabulis causa efficiens & finalis intelligitur. Nam per

Christum, tanquam causam efficientem *δημιουργικῶς* res sunt conditæ, & in ipsum seu propter ipsum sunt conditæ. Efficiens & finis sæpe coincidunt, teste Aristotele 2. physicorum, materia non coincidit cum reliquis tribus causis, quia proprium eius est pati, reliquæ tres agunt.

Esse & manere in Christo diuinam naturam]

Hæc non est otiosa *ταυτολογία*. Nam sunt aliqui, qui imaginantur, Christum post resurrectionem & ascensionem amisisse proprietates corporis. Sed Augustinus in epistola ad Dardanum respondet: Christus per gloriam resurrectionis & ascensionis dedit suo corpori immortalitatem, & alia dona quibus antecellit omnibus creaturis, angelis & hominibus, sed non abstulit veri corporis modum.

Nunc & veterum scriptorum dicta]

Quinque confirmationes opponendæ sunt Samosateno. Prima est ipsa series narrationis apud Iohannem. 2. Discrimen Filij vnigeniti & filiorum adoptionis. 3. Inuocatio Filij Dei. 4. Perpetua præsentia Filij Dei in Ecclesia. 5. Confessio Ecclesiæ.

Mutilata dicta]

Cicero in 5. Tusculan. Non ex singulis verbis, sed ex perpetuitate & constantia æstimandi sunt philosophi. Et Iuriscōsulti dicunt: Inciuile est, lege non integrè citata iudicare & respondere. Has regulas meminerimus contra fallaciam diuisionis, qua dicta autorum truncantur & mutilantur. Semper videndum est, quæ sit perpetua sententia, & quid in toto scripto senserit autor, neq; singula verba sunt detorquenda contra mentem autoris ad peregrinam sententiã.

In libro aduersus Praxeam]

In hoc libro duæ traduntur aureæ regulæ, quæ formant iudicium de omnibus controuersis Ecclesiasticis. Prior regula hæc est: Aduersus vniversas hæreses, teneamus hanc regulam, id esse verum quodcunque primum (id est, ab Apostolis acceptum) id esse adulerinum, quodcunque posterius. Ex hac regula sequitur, nullum dogma recipiendum esse, ignotum primæ & puriori Ecclesiæ. Altera regula. Oportet secūdum plura intelligi pauciora, id est, non tota Scriptura euertenda est propter pauca verba, quæ duriusculè sonare videntur, *ιὺστα τὸ ῥητόν*.

Irenæus

Irenæus]

& multò ante Nicenam Synodum vixit, tempore Imperatoris Seueri, & deinde in Sirmio, regnan-

te Maximiano admodum senex, propter cõfessionem Euangelij supplicio affectus est. Eusebius li. 5. histor. Ecclesiast. vbi & hæc insignia dicta Irenæi leguntur: Dissonantia ieiunij non turbat fidei

consonantiam, id est, similitudo ceteroniarum humanarum non est necessaria ad vnitatem Ecclesiæ. Item, Quæ à pueris discimus, cum anima coalescunt, & adhærent ei. Irenæi dictum posterius ex oratione ad Florinum, extat apud Eusebium lib. 5. Ecclesiast. histor. cap. 20. αἰὲν παίδων μαθήσεις, συναίξουσιν τῇ ψυχῇ, ἐνδύεται αὐτῇ. Alterum dictum in eodem libro est cap. 24. Quidam enim putant vno tantum die obseruari debere ieiunium, alij duobus, alij verò pluribus, nonnulli etiam quadraginta, ita vt horas diurnas nocturnasq; computantes, diem statuant. Quæ varietas obseruantix, non nunc primum neque nostris temporibus cœpit, sed multò ante nos, ex illis, vt opinor, qui non simpliciter, quod ab initio traditum est, tenentes, in alium morem, vel per negligentiam, vel per imperitiam postmodum decidere. Et tamen nihilominus omnes isti etiam cum in obseruantia variarent inter semet ipsos, & pacifici fuerunt semper nobiscum & sunt, nec dissonantia ieiunij fidei consonantiam rupit.

Origenes περὶ ἀρχῶν]

περὶ ἀρχῶν de principiis seu elementis doctrinæ Christianæ.

Origenes scripsit librum de locis Theologicis, quem appellat

Verbum fit caro]

Caro habet triplicem significationem & vsum in Scriptura. Primò significat totum hominem, id est, corpus & animam, vt Iohan. 1. Verbum caro factum est. Deinde significat solum corpus, vt 1. Cor. 15. Alia caro est hominis. alia piscium: Tertio vsurpatur pro errantibus opinionibus & affectibus huius corruptæ naturæ, vt Galat. 5. Manifesta sunt opera carnis, id est, ἀταξία, quæ lapsum secuta est. In prima significatione pars pro toto sumitur. Altera significatio

tantum est partis. In tertia significacione non substantia, sed accidens intelligitur.

Nec de voce]

iuxta regulam. Nulla vox aut cogitatio euanescentes aliam sibi naturam adiungere potest.

Permiscendi]

Hoc verbo utitur sæpe Augustinus in libro de Trinit.

Origenes et si similitudinem huius]

Similitudines in articulis fidei sunt periculosissimæ, quia necesse est multas addi cautelas & restrictiones propter ea, quæ non sunt eadem. Articuli autem fidei, quò simplicius traduntur, eò melius explicantur.

Satis clarè refutauimus]

Ariotria opponantur: primū caput Iohannis, dicta de omnipotentia Filij, & dicta de inuocatione Filij.

Non tantum nuncupatione]

Sicut Magistratus qui habet ius nominis diuini, sed non est natura Deus.

Esse & manere]

Perpetuò hæc verba coniungit, ut ostendat nunc etiam proprietates naturarum esse distinctas. Tertullianus in lib. de resurrectione carnis, pag. 80. Christus est homo, et si Deus: Adam nouissimus, et si sermo primarius: caro & sanguis et si nostris puriora. Idem tamen & substantia & forma, qua ascendit, talis etiam descensurus, ut angeli affirmant. Act. 1. agnoscendus scilicet eis, qui illum conuulnerauerunt.

Dominus meus, & Deus meus]

Magna est emphasis, teste Luthero, in pronomine Scripturarum. Nemo potest dicere ad Christum, Dominus meus, sine fide.

Nomen Dei proprium]

videlicet Iehoua, quod significat fontem omnis essentia. Solus Deus propriè & verè est, reliquæ res omnes suum esse habent à Deo, is enim rebus omnibus esse communicat.

Secundum carnem]

particula distinctiua diligenter obseruanda.

Metaphoricè]

Sicut de magistratu, cui nomen Dei tribuitur propter similitudinem officij, quod gerit.

Quæ sunt propria naturæ diuinæ]

Illustre exemplum loci à proprio. Propria naturæ diuinæ sunt creare, sustentare & resuscitare

mortuos. Hæc opera tribuuntur Christo. Ergo tribuitur ei natura diuina, quæ sola has proprietates habet.

Pater meus vsque modo operatur, & ego]

Ex hoc dicto natum est prouerbium Theologicum: Deus est merus actus, id est, nunquam o-

tiosus est, aut quiescit, & tamen λογος quieuit in passione. Sed nõ ab omni actione, verum quieuit in non depellenda morte carnis assumptæ. Nec est quidquam magis mirandum quàm hoc ipsum Sabbathum & quies λογος in passione, sed hanc sapientiam in vita æterna discemus. Sed hinc dicat aliquis: In Genesi scriptum est: Quieuit Deus ab omni opere suo. Respondeo. Sabbathum creationis non pugnat cum hoc dicto Iohannis, quod de perpetua sustentatione rerum loquitur. Quieuit Deus, quia postea nullas nouas species creauit, sed tamen perpetuò conseruat & sustentat species rerum, quas semel ordinauit.

Sicut Pater resuscitat mortuos]

Sicut duplex est mors, ita duplex resurrectio ex morte. Mors corporis est discessus animæ à

corpore. Mors animæ est discessus Dei ab anima, quia animæ vita est Deus, sicut corporis vita est anima. Resurrectio corporis est noua copulatio animæ cum corpore. Resuscitatio animæ spiritualis, est copulatio Dei cum anima. Est igitur Christus vtroque modo resuscitator, & quia in hac vita nos reducit ad Deum, tanquam ad caput, à quo eramus auulsi, Ephes. 1. Et quia rursus copulat cum corporibus nostris animas.

Sine me nihil]

scilicet Deo placens, & animæ nostræ salutare. Possumus peccare sine Christo, sed non possumus grata Deo facere sine Christo.

Ascendentem vbi erat prius] Cyprianus in expositione Sym-

boli Apostolici: Ascendit ergo ad cælos, non vbi Verbum Deus antè non fuerat, quippe qui erat semper in cælis, & manebat in Patre, sed vbi Verbum caro factum antè non sedebat,

Adesse vbi que, propria sunt diuinæ naturæ]

Sicut omnipotentia est naturæ diuinæ proprietas, ita etiam vbi queitas seu πανταχούσια. Si tui tribuis naturæ humanæ vbi queitatem, necesse est eidem etiam tribui omnipotentiam. Si tribuis omnipotentiam, ipso facto fateris per humanam naturam omnia esse condita, & ita facis infinitam confusio- nem naturarum & proprietatum. Vbi queitas est talis proprietas, quam Deus nulli creaturæ tribuit, nec naturæ etiam humanæ in Christo. Habet quidem natura humana Christi multa dona, priuilegia seu prærogatiuas, quibus antecellit omnes creaturas, sed tamè humanæ naturæ ea non sunt tribuenda, quæ nec debent, nec possunt tribui sine confusione naturarum. λόγος non ita affixus est & inclusus carni, sicut anima corpori. Quia si hoc ita esset, Christus deseruisset gubernationem mundi, non fuisset cum Patre, nec cum beatis angelis, nec habitasset in sanctis. Ita autè λόγος est vnitus cum carne, non vt tantum sit in carne, sed vt nunquam discedat à carne, quam vnitam sibi habet personaliter. Interea autem secundum essentiam diuinitatis suæ non discedit à Patre, angelis & sanctis hominibus.

Hocest nomen]

Dictum Ieremiæ complectitur vtranque naturam Messia, & de officio seu beneficio dulcissimè cõcionatur. Suscitabo germen Dauidi & regnabit rex. Hæc verba in Chaldaica versione ita reddita sunt, Excitabo Dauidi Messiam iustum. Sed de refutatione Iudæorum legant Studiosi Galatinum lib. 3. cap. 7. Dictum Ieremiæ duas naturas describit. De humana dicit: Suscitabo Dauidi germen. Ita loquitur etiam Paulus Rom. 1. nominans Christum Filium Dauidis secundum carnem. De diuina natura inquit Ieremias: Vocabitur nomen eius Iehoua. De officio dicit: Erit iustitia nostra. Id Paulus 2. Corinth. 1. sic exprimit: Eum qui non nouit peccatum, pro nobis fecit peccatum, vt nos fieremus iustitia Dei per illum. Et 1. Cor. 1. Factus est nobis sapientia à Deo, & iustitia, & sanctificatio & redemptio. Esaiæ 7. Christus dicitur Emanuel, non tantum ideo, quod assumpsit naturam humanam, factus caro de carne nostra, & os de osibus

oſibus noſtris, ſed etiam quia habitat in ſanctis per fidem. Ephes. 3.

[Eſaiæ nono]

futat preſtigias Iudaicas, permanens in ſecula ſeculorū Meſſias. Vo-
catur autē Meſſias admirabilis,
reſpectu perſonæ, doctrinæ & gu-
bernationis. Quid eſt enim ma-
gis mirandum, quàm copulatio
duarum naturarum in Chriſto?
Quid tam porro mirandum eſt,
quàm doctrina Euangelij diſſen-
tiens à ratione, & modus, quo
Chriſtus Eccleſiam colligit, gu-
bernat, protegit & ſeruat. De his
rebus aliàs ſæpe dicitur. Deinde

nominatur conſiliarius, quia profert ex ſinu æterni Patris cõſilium
ſeu decretũ de redẽptione, & pios regit in vocatione & in ærumnis.
Tertiõ appellatur Deus fortis, quia in noſtra infirmitate efficax eſt,
& per nos triumphum agit de Diabolo. Quartõ dicitur princeps pa-
cis, id eſt, tranquillitatis ortæ à fide, ſpe & bona conſcientia, Rom. 5.
Poſtremõ tribuitur Meſſiæ appellatio æterni Patris, quia omnibus
temporibus colligit Eccleſiam, cui donat iuſtitiam & vitam æternã.
Quõd autem El Gibbor ſit deſcriptio veri Dei, teſtatur Eſaias cap. 10.
Reliquiæ reuertentur, reliquiæ Iacob ad Deum fortem.

[Antedies mundi]

Cõferatur cum hoc diſto ſen-
tentia Prophetæ Habacuc. cap. 1.

Nunquid tu Domine, à principio? Hic certum eſt, orationem referri
ad verum Deum, cui tribuitur æternitas, ſignificata vocabulo prin-
cipij. Sed hæc ſtudioſi linguæ Hebraicæ, priuata diligentia attentius
conſiderent.

[Bibebant ex ſpirituali]

Auguſtinus tractat. 45. in Io-
hannem: Videte igitur fide ma-
nente ſigna variata, ibi petra Chriſtus, nobis Chriſtus, quod in alta-
ri Dei ponitur, & illi pro magno

Sacramento eiufdem Chriſti bi-
berunt aquam profluentem de
petra. Nos quid bibamus, norũt

Nullum dictum Pauli toties
citatur, aut explicatur, quàm
hoc ipſum 1. Corinth. 10. ab Au-
guſtino.

fideles, si speciem visibilem intendas, aliud est, si intelligibilem significationem, eundem potum spiritualé biberunt. Eadem fides Ecclesiæ est omnibus temporibus, & beneficia Christi ad omnes homines in Ecclesia pertinent, sed signa mutantur propter certas causas. vide epistolam 5. Augustini de causis, cur mutata sint Sacramenta.

Rex decorem]

Vera Ecclesia est ornata remissione peccatorum, Spiritu sancto, imputatione iustitiæ, & deinde æterna iustitia & vita. Huic vni sponso addicta, & non polluta vllis idolis, ardens dilectione huius sponsi.

Psal. 72]

Hic totus psalmus de regno Christi cõcionatur, quod discernit ab omnibus aliis regnis. Primùm obiectis. Nam potestas politica regit locomotiuiam, & coërcet externa membra, vt sint in officio. Christi regnum non tantùm coërcet externos mores, sed arguit etiam ac sanat corda. Deinde beneficiis. Potestatis politicæ beneficia sunt disciplina & corporum pax. Regni Christi beneficia spiritualia & æterna sunt, videlicet iustitia & pax conscientiarum coram Deo. III. Forma gubernationis. Nam alij reges & principes eligunt ministros idoneos ad gerendam Rempub. instructos sapientia & eloquentia. Christus verò eligit stulta huius mundi, vt pudefaciat sapientiam sapiétum. Forma etiam executionis in defensione & pœnis differunt. Nam politica potestas armis defendit subditos, & contumaces vi corporali punit seu gladio. Sed Christus per vocem Euãgelij dat æterna bona, & punit contumaces non vi corporali, sed verbo, videlicet legitima excommunicatione. IIII. Gloria. Nam gloria imperiorum est præstantia consilij in togata gubernatione, & in armis fortitudo ac felicitas. Propria verò Ecclesiæ gloria in hac vita, est vera Dei agnitio, inuocatio, professio veræ doctrinæ, conseruatio perpetua Ecclesiæ, etiam si in aliqua membra sæuitur, magnitudo animorum in vincendis omnibus illecebris & terriculamentis impiis, virtutum multarum decus, in quibus præsentia Dei cernitur. V. Præsidij. Præsidia regni politici sunt exercitus & opes necessariæ ad sumptus domesticæ gubernationis, & ad bella gerenda. Ecclesia verò non est munita præsidij visibilibus, sed tegitur à Filio Dei, & habet custodes angelos. VI. Stabilitate & duratione. Nam omnes politicæ habent fatales periodos, quibus circumactis ruunt. At huius regni non erit finis, quia rex est æternus. VII. Limitibus. Nã omnibus regnis

regnis sunt fatales limites, vltra quos non possunt progredi, vt Romani imperij limes fuit Euphrates, vltra quem progressi Iulianus & Crassus infeliciter pugnaverunt. Regnum Christi complectitur totum terrarum orbem.

Non politia peritura] Beneficia Messię pertinent ad vniuersam Ecclesiã. Iam si Messias tantum daturus esset imperia mundi, vt somniant Iudæi, nihil prodesset Abrahæ aut Dauidi: vt Camillo aut Scipioni nihil prodesset Augustus.

Quòd si obiicitur] Caput quintum, in quo est solutio præcipuarum obiectionum Arii & aliorum blasphemorum aduersus Filium Dei.

Quædam propria vni naturæ] Vt exempli causa. Multa sunt propria corporis, quæ non impediunt præsentiam animæ, corpus dormit, habet suas excretiones cõuenientes culinæ. Hæc quanquam fordidæ actiones, non obstant quò minus adsit animus. Ita imbecillitas humanæ naturæ non impedit præsentiam & λόγος.

Petrus dicit Christum passum esse carne] Hæc est particula distinctiua.

Irenæus eruditè] lib. 3. cap. 21.

Admirandam humilitatem Filij quiescentis] Variæ species Sabbathi monstrantur in sacris literis. Primum est Sabbathum creationis. Ita in Genesi, Quienit Deus, condito homine, id est, nullas nouas species post hominem conditum creauit, vt ipso facto ostenderet, hominem esse præstantissimam creaturam, in qua Deus velit acquiescere. Secundum est prædagogicum seu ceremoniale, de quo dicitur in tertio præcepto. Huius Sabbathi ceremonialis significatio præcipua est quies animæ à peccatis, & intentio in opera pertinentia ad laudem & celebrationem Dei. Tertium est hæc miranda quies, quam egit Filius Dei in passione & morte. Vt autem à Sabbatho Christus incoauit futuram gloriam: ita necesse est Ecclesiam prius pati, atque ita incoare sabbathum æternum, quod est quartum & perpetuum, in quo tantum faciemus opera sancta. In eo nullus erit vsus culinæ, coniugij, ministerij, politiarum, sed videbimus Deum facie ad faciem.

Magnitudinem iræ] Magnitudinem iræ Dei multa quidem signa ostendunt, vt moles pœnarum publicarum & priuatarum, sed nullum est euidentius testimonium iræ Dei, quàm dignitas victimæ placantis iram Dei. Nō enim potuit hæc ira placari vllius creaturæ obedientia, sed placata est intercessione & obedientia Filij.

Humanam naturam non solum esse redemptricem] Quia meritum, quo sumus redempti non est tantum humanæ naturæ, sed etiam diuinæ voluntatis in Christo, quia vtraque volūtas, diuina & humana in Christo voluit hanc obedientiā. Monotheletæ tribuunt Christo tantum vnā voluntatem, sed falsò. Nam & λόγος & caro propriam habet voluntatem. Christus non tantum redemit nos effusione sanguinis, sed redemit nos principaliter sua voluntaria obedientia, quæ tamen non facta est sine effusione sanguinis. Epistola ad Hebr. 10. citat dictum psalmi 40. Ecce venio, vt faciam Deus voluntatem tuam. Addit autem Paulus: In qua voluntate sanctificati sumus per oblationem corporis Iesu Christi semel. Item Hebr. 5. dicit, Christum esse exauditum propter suam reuerentiam, id est, propter spontaneam obedientiam & subiectionem, quam præstitit æterno Patri. Non igitur meretur principaliter nobis remissionem peccatorum laceratio, quæ facta est in corpore Christi, sed obediētia. Quem admodum vsulatio in Laurētio non est principaliter cultus Dei, sed obedientia Laurentij est λογική λατρεία, Rom. 12. Si absque obedientia fuisset laceratus Christus, passio eius nobis non profuisset. Hoc autem non ideo dicimus, vt guttas sanguinis in cruce effusi, aut reliquos Christi dolores excludamus à passione & merito redemptionis, sed distinguimus ordinem causarum. Principalis enim causa nostræ redemptionis est obedientia Christi, & vtraque voluntas, quæ voluit & approbavit illam obedientiam. Hæc verò obedientia fulget in illa laceratione corporis & effusione sanguinis, sicut Paulus inquit: Factus est obediens Patri vsque ad mortem, mortem autem crucis. Magister sententiarum in ea fuit opinione, Christum esse Mediatorem tantum secundum naturā humanā. Id quod probat hoc dicto Pauli, Vnus est Mediator Dei & hominum homo Iesus Christus. Sed hoc firmissimè retinendum est: Christum esse Mediatorem & redemptorem secundum vtramque naturam, quia officium est personæ, non vnus tantum naturæ.

Philip.

Philip. 2. Qui cum esset in forma Dei] Forma hoc loco significat essentiam & proprietates essentia.

quod modò est in quarta specie qualitatis, & significat certum positum linearum & figurarum. 2. Modò apud Rhetores significat gestum orationis, vt exclamatio. 3. Modò affectum. 4. Modò significat larvam seu habitum. Apud Paulum significat idè quod affectus.

Illud sciatur] Doctrina de communicatione Idiomatum.

Prædicatio] Disertè dicit prædicatio, ne quis intelligat physicam cõfusio- nem naturarum.

Retineamus] Quia mutatio formarum loquendi, aut errores aut disidia parit. Salomon. Non transferas terminos, quos posuerunt patres tui, id est, non temerè discedas à piæ vetustatis consensu & auctoritate.

Pater maior me est] Relatione mittentis, non essentia. Idem alibi de essentia inquit: Ego & Pater vnum sumus, Iohan. 10. Hoc dictum Augustinus tractatu 36. in Iohannem sic enarrat: Quod dixit V N V M, liberat te ab Ario, quod dixit S V M V S, liberat te à Sabellio. Sit etiam in conspectu dictum Cyrilli: Misio & obedientia Filij non tollunt æqualitatem potentia.

Tanquam mittentem fontem] Diabolus non potest delere Ecclesiam, quia pater est fons doctrinae Euangelicæ, approbator & defensor. Nec tantùm doctrinae, sed etiam Ecclesiae amplectentis hanc doctrinam. Seruat enim Deus Ecclesiam propter doctrinam, vnde psalm. 2. dicitur: Ego, scilicet Pater æternus, constitui regem meum, meum, super Sion montè meum. Et Filius inquit: Prædicabo de decreto, quod Dominus dixit ad me, Filius meus es tu, ego hodie genui te. Ex his verbis sequitur hæc conclusio, quòd nec doctrina, nec Ecclesia doctrinae custos possit vnquam funditus deleri. Quia quod Deus constituit, nulla creatura potest euertere. Sic apud Esaiam 46. inquit: Consilium meum stabit, & omnis voluntas mea fiet.

De regnante Christo] de primo & tertio statu Christi.

Quæ Pater facit]

Iohan. 5. Quia opera Dei extera sunt communia.

Pater glorifica me]

Caput 17. Iohannis est perpetua precatio Mediatoris omni

tempore, nec vlla legitur ardentior precatio quàm hæc, recitata à Christo ante postremum agonem. Sunt autem loci precationis Christi quatuor præcipui. Primus est, cum petit ab æterno Patre conseruationem veræ doctrinæ, & propagationem vsque ad finem mundi. Pater, inquit, sanctifica eos in veritate, sermo tuus est veritas. Deinde cum precatur à Patre, vt maneat cõcordia inter doctores & discipulos Euangelij, quia præcipua Ecclesiæ ornamenta sunt puritas doctrinæ & concordia. Perfice, inquit, vt sint in nobis vnum. Tertius locus est petitio, vt detur Ecclesiæ vita æterna, & vt sic diligatur Ecclesia, sicut Filius vnigenitus ab æterno Patre diligitur. Sit, inquit, tua dilectio in eis, qua me diligis. Postremus locus est applicatio sacrificij Christi ad singulos credentes. Ego, inquit, sanctifico me pro eis, vt & ipsi sint sanctificati in veritate. Item: Oro non pro eis tantum, sed & pro omnibus credituris per verbum eorum in me. Hanc precationem Filij Dei exauditam esse non dubium est, iuxta dictum æterni Patris: Hic est Filius meus dilectus, & Hebr. 5. Exauditus est propter reuerentiam.

Sæpe locum habet & hæc responsio]

Triplex est status Filij Dei. Primus ab omni æternitate vsque ad incarnationem. 2. ab incarnatione vsque ad resurrectionem ex morte. 3. à resurrectione vsque ad finem mundi, & deinceps ad omnem æternitatem. Hoc triplici statu considerato, non difficile est intelligere & iudicare, quòd singularia dicta referenda sint, & quòd non pugnent inter se sententiæ diuerso respectu pronuntiatæ.

De humiliato ac patiente]

De secundo Christi statu.

De regnante]

De primo & tertio statu.

Deus meus, quare me dereliquisti?]

Tristissima querela, superans omnium creaturarum sapientiam.

Humanam naturam]

Augustinus lib. 14. cap. 2. de ciuitate Dei triplicem vsum vocabuli

buli carnis in Scripturis, multis exemplis confirmat.

Integram]

Difertè dicit integram, ad refutandos Dimeritas & *μονοθε-*

ληπτός, quos refutat Epiphanius, in titulo contra Dimeritas. Dimeritè dicebāt Christū tantū assumpfisse corpus, & illas partes animæ, quæ nobis sunt communes cum bestiis. Loco rationis & voluntatis constituebant *λόγον*. Vocantur Dimeritæ, quia duas tantū partes Christo tribuūt, corpus & animam inferiorem, hominibus cum bestiis communem. Monotheletæ sunt, qui tantū vnā voluntatem tribuunt Christo, siue humanam, siue diuinam.

Sine peccato, & mortalem]

Mortalem scilicet vsque ad resurrectionem. Nam Paulus Ro.

6. inquit: Scientes quòd Christus resurgens ex mortuis, iam non moritur, mors illi vltra non dominabitur:

Efurit, sitit]

Iohan. 4. vbi à muliere Samaritana petit aquam.

Lætatur]

Matth. 11.

Irafcitur]

Marc. 3. *ὃ περιεβλεψάμενος μετ' ὄργης, συλλυπέμενος ἐπὶ τῇ παρώ-*

σει τῆς καρδίας αὐτῶν. Et cū circumspexisset eos in iracundia, condolescens super cæcitate cordis eorum. Ira autem in Christo est heroica, quæ non prohibetur in dicto: Qui irascitur fratri suo. Nam addita est in Græco particula *ἐκπῆ*, frustra, vbi non excluditur ira vocacionis & caritatis.

Dolet]

Marci 3. & 8. vbi inquit: Misereor super turbam.

Lachrymat]

Lucæ 19. vbi deplorat excidiū vrbis & templi. Et Iohan. 11. cū vellet resuscitare Lazarum.

Deus meus, quare me]

Querela Christi non est vox desperantis, vt in illo versu Vergiliano dicitur: Vna salus victis nullam sperare salutem. Sed luctantis cum extrema desperatione. Aliud est luctari, aliud opprimi desperatione.

Ingenti mœstitia]

Signa ingentis mœstitiæ in

Christo sunt: primum, pōdera verborum apud Marcum cap. 14. Cœpit quasi cum stupore consternari, & vehementer angī animo. Secundum, asseueratio Christi, Tristis est anima mea vsque ad mortē. Tertium, precatio ter repetita: Si fieri potest, transeat à me calix iste. Quartum, missio angeli ad eum confirmandum. Quintum, sudor crucētus, cuius nullum simile exemplū legitur in omnibus historiis.

θρόμβοι]

Calenus: θρόμβος ἐστὶ αἷμα πρὸς πηγῶς, id est, sanguis coagulatus, seu concretus.

Christum fuisse lapidem]

Augustinus tractatu 60. in Iohannem: Pereant argumēta philosophorum, qui negant in sapiētem cadere perturbationes animorum, habeant eas iustis de causis animi Christiani, nec philosophorū, Stoicorum, vel quorumcunque similibus consentiatur errori.

Iram Dei]

Vt Esaias inquit cap. 53. Vidimus eum percussū à Deo irato propter nostra peccata. Aliud est ferro lacerari, aut à bestiis, aliud percuti à Deo irato, qui est ignis consumens.

Magnum quiddam]

Psal. 90. Domine quis nouit potentiam iræ tuæ, & quis metuuit iram tuam?

Quod verò disputant de fuga]

Explicatio quæstionis de fuga mortis in Christo.

Qui poenā pro nobis subiit]

Quando mactatur ovis, tantum referuntur oculi ad lacerationem corporis & effusionem sanguinis, quia ovis non intelligit, quo consilio interficiatur. In Christo autem, qui est victima pro genere humano, principaliter consideranda est obedientia, quam præstitit Patri, sicut Paulus inquit: Factus est obediens Patri vsque ad mortem, mortem autem crucis: postea etiam consideremus crudelissima vulnera Christi in morte & passione. Sed de hac re supra dictum est.

Studiosis

Studiofis in Academia Lipfica

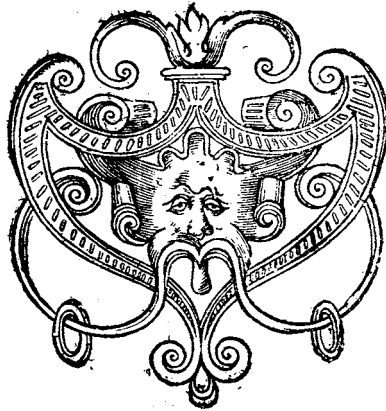
S. D.

BASILIVS in opere de Spiritu sancto cap. 16. his verbis discernit officia trium personarum diuinitatis: Pater, inquit, est ἡ πηγὴ καὶ αἴτιον τῶν ἀγαθῶν, id est, fons & causa bonorū aternorū ac salutarium: Filius ὁ ἀπόσειλας, id est, persona diuinitatis, qua mittit Spiritum in corda credentium, ac distributionem bonorum aternorum: Spiritus sanctus ὁ διανέμων, id est, tertia persona diuinitatis, quæ credentibus distribuit bona aterna, siue vt Paulus inquit, τὰς διαρέσεις τῶν χαρισμάτων. Et in eodem capite, differens de creatione, Patrem nominat rerum creatarum omnium causam παροικταρικῶς, Filium δημιουργικῶς: Spiritum sanctum τελειωτικῶς. Nam voluntate Patris, vt ipse declarat, omnia extiterunt, & Filij efficacia ex nihilo facta, & presentia Spiritus sancti perfecta sunt. Cū igitur hæcenus in repetitione locorum Theologicorum dictum sit de aeterno Patre, & Filio eius Domino nostro Iesu Christo: ordo doctrinae postulat, vt deinceps dicatur de Spiritu sancto, quis sit, & cur Ecclesie donetur. Nam & olim fuerūt, & nunc sunt aliqui, negantes Spiritum sanctum esse personam à Patre & Filio distinctam. Multi etiam non discernunt virtutes in renatis, & heroica dona non renatorum, atque ita confusionem faciunt Ecclesie & Ethnicorum. Hos errores refutari necesse est, & rectè erudiri iuuentutem, vt discat Spiritum sanctum esse personam, per quam Deus viuificat, renouat, sanctificat & instaurat corda nostra, accensa noua luce & nouis motibus congruentibus Legi Dei, atque ita fieri illa templa Dei, in quibus habitat tota diuinitas. Hæc est κοινωνία, qua se Deus piis communicat, & quam Paulus Corinthiis precatur in posteriore epistola, capite vltimo:

Gratia Domini nostri Iesu Christi, & dilectio Dei, & uouoria Spiritus sancti sit cum uobis omnibus. Eodem modo nos quoque precemur, ut Deus semper Ecclesiam eternam inter nos colligat, & eam luce sua doctrinae & Spiritu sancto gubernet. Ordinarium autem Deo iuuante, dulcissimum locum de Spiritu sancto, die proximo Mercurij, qui est 18. Augusti, & die 16. explicationem Methodicam virtutis continuabo, ad quam cognoscendam sua quemque virtus incitabit. Bene ac feliciter ualete. die 15. Augusti. Anno 63.

Victorinus Strigelius.

LOCVS

LOCVS DE SPIRITV S A N C T O .

N Loco de Spiritu sancto nouem capita sunt obseruanda. In primo dicitur de vocabulo Spiritus. Non enim vno modo, sed diuersis vsurpatur. In secundo recitatur definitio personæ Spiritus sancti, & simul docetur, quo ordine tres personæ diuinitatis in nobis sint efficaces. Tertium caput est confirmatio huius hypothesis, quod Spiritus sanctus sit persona. Nam de hac quæstione & olim mota sunt controuersiæ, & hodie adhuc à reliquis Serueticis, Campani & similibus agitantur. Quartum continet explicationem huius quæstionis, An Spiritus sanctus fuerit etiam ante incarnationem Verbi. Huius quæstionis occasio sumitur ex capite 7. Iohannis: Nondum erat Spiritus sanctus, quia Christus nondum erat glorificatus. Quintum est explicatio quæstionis de processione Spiritus sancti: an Spiritus sanctus non tantum à Patre, sed etiam à Filio procedat. Fuerunt de hac quæstione acerrima certamina inter Ecclesias Græcas & Latinas. Sextum caput est vberimum & plenum consolationis, de beneficiis seu effectibus Spiritus sancti, quid publicè, quid priuatim præstet Ecclesiæ & singulis membris, quæ non sunt mortua, sed viua. Septimum est respõsio de hac quæstione: Quomodo detur, & quibus detur Spiritus sanctus. Non enim satis est agnoscere personam & beneficia Spiritus sancti, nisi teneas doctrinam de applicatione,

Octauum est, quomodo rursus excutiat Spiritus sanctus. Nonum ostendit, quomodo sit transferenda ad vsu tota doctrina de Trinitate.

De vocabulo Spiritus.

CAPVT I.

- N**OMEN Spiritus in genere significat agitationem, aut naturam seu vim agitandi. Cùm igitur venti agitent aërem, sæpe hæc vox significat ventos, vt Iohan. 3. Spiritus vbi vult spirat, & vocem eius audis, & nescis vnde veniat, aut quò vadat: Sic cùm vita sit quædam agitatio, eadem
1. vox viurpatur pro vita, vt psal. 104. Auferes spiritum eorum, & deficient, & in puluerem suum reuertentur.

Ecclesia non gignit nouã doctrinam, sed tantùm est Grammatica, Dialectica & testis. Grammatica, quia enarrat vocabula &

phrases, iuxta cuiusq; linguæ Hebraicæ & Græcæ consuetudinem & proprietatẽ. Ad hanc diligentiam Grammaticam necessaria est illarũ linguarum cognitio, quæ sunt quasi fasciolar, quibus inuolutus est Christus. Huc pertinet dictum Iohannis 5. Scrutamini Scripturas. Dialectica est, quia mōstrat seriem partium in concionibus Prophetis & Apostolicis, vt in epistola ad Romanos ostendit, vbi fit propositio principalis, vbi confirmatio propositionis, vbi Paulus digreditur à proposito, vbi ad propositum redeat. Postremò est testis de vera sententia accepta à Prophetis & Apostolis. Ad hoc tertium officium Ecclesiæ referantur piæ Synodi, Nicena, Constantinopolitana, Ephesina & Chalcedonensis.

3. Interdum significat motus seu impetus hominũ creatos, tum bonos tum malos, vt psalm. 76. Qui aufert Spiritum Principibus. Regit enim Deus animorum impetus, vt Annibali non dat impetum, post pugnam Cannensem, mox ducendi exercitũ Romam. Ideo Annibal dixisse fertur, cùm anno octauo secundi belli Punici tria millia passuum ab vrbe castra locasset, & acies instructas tempestas dire-

Hannibal post cladem Cannensem, in qua multa millia Romanorum ciuium deleta sunt, non duxit exercitum Romam, ideo alius quidam Princeps Carthaginensis dixit: Hannibal, tu scis vincere, sed victoria vti nescis, quia si duxisset victorẽ exerc-

misset

misset, potiundæ sibi vrbis Romæ, modò mentem non dari, modò fortunam.

citum ad mœnia, haud dubiè tota Italia fuisset potitus. Sed Deus aliter rexit ipsius voluntatem & cor, quia Carthago non debuit

potiri monarchia, sed Roma, iuxta vaticinium Danielis. Anno octauo belli secundi Punici duxit exercitum in agrum Romanorum, & locauit castra tria millia passuum ab vrbe, & cùm acies instructæ vtrinq; & Romanorum & Carthaginensium starent, & inter se essent conflicturæ, tempestas prælium diremit. Post reditum vtriusq; exercitus in castra, magna fuit serenitas cæli. Altero die cùm rursus vellent congregi, eadem tempestas diremit prælium. Igitur animaduertens diuinitus se impediri, dixit, potiundæ sibi vrbis Romæ modò mentem non dari, modò fortunam. Liuius lib. 6. decad. 3. Hæc pertinet ad locum communem, quòd imperia sint fatalia, seu quòd potestates fato dentur, vel vt Paulus inquit Rom. 13. Non est potestas nisi à Deo. Quæ verò sunt potestates, à Deo ordinatæ sunt. Carthago longè potentior fuit tempore belli Punici secundi, quàm Roma, sed Deus prædixit, Romam fore dominam orbis terrarum. Similis historia extat in Iosepho lib. 11. *ἀρχαιολογίας*, quæ repetitur in Chronicis Philippi. Alexander Magnus, capta Tyro, mox duxit exercitū victorem hostili animo in Iudæam, quia Iudæi noluerant mittere auxiliares copias rogati ab Alexandro, & habebant suæ recusationis honestissimam causam. Nam Persis erant tributarij, & non tantum iuramento, sed etiam beneficiis deuincti. Summus autem Pontifex Iaddus veste sacerdotali cum cœtu Sacerdotum processit obviam Alexandro. Quo conspecto, Alexander defiliens ab equo, pacem petiuit. Interrogatus cur tantum honorem haberet Sacerdoti, respondit: Ego ante hanc expeditionem Asiaticam per quietem vidi imaginē proximè accedētem ad huius sacerdotis similitudinem. Quare cùm illa imago mihi promiserit victoriam & successum, iustum est, vt parcam huic vrbi, in quam postea ingressus, nihil fecit hostiliter. Remisit etiam tributa ab Ocho Tyranno imposta, ac regis muneribus templum ornauit. Huic Alexandro etiam Spiritum abstulit Deus, & vt Virgilius inquit:

--ponuntq; ferocia Pœni
Corda volente Deo.

In dicto Christi Iohan. 4. significat essentiam spiritualem: Deus

est Spiritus, id est, non moles corporea, sed essentia viua, intelligens, incorporea, efficax. Hæc varietas significationum obseruanda est in scriptis Prophetis & Apostolicis, ac prudenter iudicandum, vbi vocabulum Spiritus vsurpetur pro essentia diuina, quæ est communis Patri & aliis personis, & vbi propriè significet personam Spiritus sancti, distinctam à Patre & Filio.

Quid sit Spiritus sanctus.

CAP. I I.

Spiritus sanctus est tertia persona diuinitatis, procedens à Patre & Filio, & est substantialis amor & lætitia cœterna inter Patrem & Filium,

Hæc definitio describit personam & officium Spiritus sancti.

& nobis sic manifestata est, quòd mittatur in corda credentium, vt tales motus, amorem & lætitiã acquiescentem in Deo in eis accendat, qualis est ipse.

Discernantur autem personæ diuinitatis, & actiones earum in nobis, sobriè & piè considerentur. Nam per verbum vocale, verè Filius Dei dicit consolationem in corde, & ita ostendit Patrem, & simul tunc perfunditur cor Spiritu sancto, qui est causa lætitiæ in Deo. Hæc in experientia intelligi possunt. Et ad hanc sententiã multa dicta Scripturæ & piæ vetustatis congruunt.

Iohan. 1. Illuminat omnem hominem venientem in hunc mundum.

Sicut virtus sumit initium à natura, & perficitur doctrina, teste Fabio: ita pietas sumit initium à lectione vel auditione verbi, & perficitur experientia spiritali in pauoribus & cōsolationibus, vt 1. Corinth. 12. dicitur: ἡ μὲν δὲ εἶ

$\text{πνεύματος διδοῖ λόγον σοφίας.}$ Quid significat σοφία? Sapiētia phrasi Scripturæ significat cognitionem totius doctrinæ à Deo traditæ, & experientiam spiritalẽ, quæ illustrat doctrinam, vt Paulus aliter intelligit propositionem: Fide iustificati pacem habemus: quàm O-

rigenes

rigenes & Pelagius, quia Paulus non tantum habet speculationem & θεωρίαν, sed etiam sensum. Nam sensit pauores in contritione, sicut ipse inquit: Responsum mortis in nobis habuimus, & præterea expertus est efficaciam Euangelij in consolationibus.

Math. 11. Nemo nouit Patrem, nisi Filius, & cui Filius voluerit reuelare.

2. Corinth. 3. Nos reuelata facie, gloriam Domini intuentes, in eandem imaginem trāsformamur, à gloria in gloriam, tan-

quam à Domini Spiritu. Paulus 2. epistola ad Corinth. cap. 3. instituit splendidam con-

tionem de discrimine Legis & Euangelij, vel noui & veteris Testamenti. Sumit autem discrimina ab effectibus. Lex est ministerium mortis, vel vt alibi dicit: Lex iram operatur. Euangelium est ministerium Spiritus & vitæ. In hanc commemorationem ingressus, enarrat allegoriam de facie Moyfi, quæ extat 2. lib. Moyfi cap. 34. Moyfes descendens de monte ex colloquio Dei, tantum habuit fulgorem, tantum lucis in facie, vt nemo auditorum potuerit illum fulgorem ferre. Vt igitur possêt colloqui cum populo, mandato Dei velauit faciem. Quid significat hæc allegoria? Respōdet Paulus, Velum Moyfi non aufertur, nisi homines ad Christum conuertantur: id est, Lex non rectè intelligitur, nisi in vera cōuersione & pauoribus, ad quos accedit fides. Facies velata Moyfi, significat admirationem propriæ sapientiæ & iustitiæ, vel opiniones Pharisaicas de Lege & disciplina externa, quia Pharisæi somniant se Legi satisfacere per opera externa, & ignorant accusari à Lege internam cordis immunditiem. Reuelata autem facies Moyfi est verus intellectus Legis non speculatiuus, sed practicus, qui sentitur in contritione & pauoribus, in quibus ne relinquamur, Filius Dei λόγος dicit animæ nostræ: Salus tua ego sum. Item: Confide filii, peccata tua tibi remittuntur. In hac lucta, resecta facie intuemur in lucem Dei à Filio monstratam, & transformamur ad imaginem Filij Dei, quoad notitias & affectus, & crescit hæc lux in nobis, sicut dies ab aurora ad meridiem.

Id est, cum fide cernimus fulgorem Domini, videlicet ipsum Christum ostendentem nobis misericordiam æterni Patris, qua agnita, accedimus ad Deum, non fugimus vt Saul. Sed verè agnoscimus, Deum esse bonum & præsentem, nos recipi & saluari ab

eo propter Filium. In hac Filij luce nos quoque transformamur, id est, accipimus radios per Filium in nos sparfos, dato Spiritu sancto, videlicet notitiam Dei & novos motus, quos accendit & cōfirmat Spiritus sanctus, audita voce Euangelij.

Physicum axioma est de actione & passione: Omne agens in agendo assimilat sibi patiens, vel substantia, vel qualitate, vt ignis vrens stipulas, vertit stipulas in ignem, atque ita assimilat sibi stipulas substantia. Idem ignis calefaciens fornacem, assimilat sibi fornacem qualitate, id est, calore: ita Filius Dei λόγος in vera conuersione agit nobiscum, & in nobis, & finis huius actionis est, vt in nobis restituatur imago Dei, vt fiamus conformes Filio Dei, non substantia, sed qualitate: id est, notitiis in mente, & affectibus in voluntate.

2. Timoth. 1. Non dedit nobis Spiritum timiditatis, sed roborem, dilectionis & modestiæ.

Spiritus sanctus vocatur Spiritus roboris, quia confirmat nos contra dubitationes, quæ fidei oppugnant & languesciunt. Item corroborat nos contra metum in periculis, vt in Laurentio & Stephano est Spiritus roboris, quo adiutore, vincit vterque impia terriculamenta tyrannorum, & fortiter perfert supplicium. Deinde Spiritus sanctus nominatur Spiritus dilectionis, id est, flamma veri & ardentis amoris inter æternum Patrem & Filium, inter Deum & Ecclesiam, & inter nos ipsos. Pindarus scribens de Argonautis, dicit ipsorum voluntates à Iunone Adamantino clauo amicitæ copulatas esse. Nos in Ecclesia verè dicere possumus, Spiritum sanctum esse illum adamantinum clauum copulationis inter Deum & Ecclesiam, & inter ipsa Ecclesiæ membra. Tertio, est Spiritus modestiæ, non superbiæ Diabolicæ. Nam sicut Diabolus est superbissimus spiritus, ita Spiritus sanctus habitans in nobis, nostra pectora flectit ad humilitatem & modestiam, quæ est agnitio propriæ infirmitatis, & obedientia in vocatione ac ærumnis.

Rom. 14. Regnum Dei non est cibus & potus, sed iustitia, pax & gaudium in Spiritu sancto.

Iustitia hoc loco significat imputationem iustitiæ propter Christum Mediatorem, & incoationem conformitatis cum Lege Dei. vnde Rom. 8. dicitur. Ideo milit

misit Deus Filium suum, vt in nobis restituat ius Legis, id est, vt non tantum simus iusti imputatione, seu accepta remissione peccatorum, sed etiam vt restituatur in nobis imago Dei, quæ restitutum nunc incoatur, in vita æterna perficietur. Pax est tranquillitas cordis, quæ comitatur fidem, spem & bonam conscientiam. Simeon Luc. 2. de hac pace dicit: Nunc dimittis seruum tuum Domine, secundum verbum tuum in pace, Quia viderunt oculi mei salutare tuum &c. Gaudium est effectus iustitiæ & pacis, & est consolatio opponenda peccato, morti, Legi accusanti ac damnanti, tyrannidi Satanæ, & omnibus miseriis. Tale gaudium sensit Laurentius in craticula, Stephanus inter saxa volitantia, sicut dicitur in versu:

Ibat ouans animis, & spe sua damna leuabat.

Sic Basilius in quadam epistola inquit: Mens nostra illustrata à Spiritu sancto, ad Filium respicit, & in eo, velut in imagine Patrem cernit.

Nazianzenus in cõcione de Spiritu sancto: Ex lumine Patre lumen accipimus Filium in lumine Spiritu sancto.

habet lucis, eò propius accedit ad similitudinem Dei. Tenebræ sunt familiares Diabolis.

Lux huius vitæ est quasi umbra & simulacrum vitæ æternæ. Vita æterna erit plena lucis, & expers tenebrarum, quia Deus est lux. Et quò quæque res plus

Athanasius. Quandocunq; in homine dicitur esse Spiritus sanctus, est ibi per λόγος.

id est, per Filium Dei, & per verbum vocale.

Augustinus in 4. de Trinit. cap. 20. Quotidie mittitur Filius in corda sanctorum, aliter autem mittitur, vt sit homo, aliter vt sit cum homine. Etsi igitur fit viuificatio per omnes personas: tamen fit eo ordine, de quo dixi: Filius voce Euangelij ostendit Patrem, & Spiritum sanctum effundit in corda nostra, qui confirmat assensionem seu fidem de reconciliatione, & accedit mo-

Vt sit homo, id est, λόγος, copulat sibi carnem non sociali vnione, sed personali & inseparabili. Vt sit cum homine, scilicet sociali vnione, & in habitatione separabili in hac vita.

Sicut est ordo personarum in

tus, amorem & lætitiã, qualis est ipse.

diuinitate: ita etiã est ordo actionum, quas in nobis personæ diuinitatis efficiunt.

Quòd Spiritus sanctus sit persona.

CAP. III.

N articulo de Filio Dei fuerunt nobis præcipua certamina cum Samosatenò & Serueto, de illa quæstione, αν λόγος apud Iohannem significet personam: Ita in loco de Spiritu sancto præcipuũ κεινόμενον est, αν Spiritus sanctus sit ὑφιστάμενον distinctum à Patre & Filio.

Macedonius & quidam alij blasphemii contenderunt, Spiritũ sanctũ non esse personam, sed tantũ significare agitationem creatam in hominibus, aut certè ipsũ Patrem agitantem, sine alia persona. Sed hanc blasphemiam refutauit Synodus, quã Theodosius Magnus in vrbe Constantinopoli cõuenire iussit, anno trecentesimo octuagesimo quinto, & veram doctrinã de Spiritu sancto illustrauit.

πνευματομαχοι.

Theodoretus lib. 5. cap. 8. 9.
Nicephorus lib. 12.

Ambrosius in concione funebri de Theodosio Imperatore. Dilexi virum, qui cùm corpore solueretur, magis de statu Ecclesiarum, quàm de suis rebus ange-

batur. Principis est virtus maxima nosse Deum.

Est autem Theodosij exemplum memoria & imitatione dignum, qui, cùm hæretici eluderent testimonia Prophetica & Apostolica, iussit proferri testimonia ex piis scriptoribus, qui ante dissidia illa fuerant, vt con-

Non est nouum neque reprehendendum, allegare dicta Patrum post recitata Scripturæ testimonia. Idem fecit Basilius in

sensu

sensu purioris antiquitatis conuicti hæretici cederent. Idem si nunc quoque fieret, multæ diffensiones rectè tolli possent. Et si enim fides nititur ipso verbo Dei, tamen vocem purioris Ecclesiæ docentis & commonefacientis audire pium est, iuxta dictū Iudicum 14. Nisi arassetis vitula mea, non inuenissetis.

Israëlitæ fuerunt partim agricolæ, partim bellatores, partim pastores, sicut nunc sunt Heluetij, apud quos pauci sunt mercatores. Fortes viri apud Iudæos gesserunt bella pro Ecclesia, reliqui ad præliandum non idonei, aut agros coluerunt, aut rem pecuariam exercuerunt. Ideo metaphoræ in scriptis Prophetis plerunque sumuntur vel à re militari, vel ab agricultura, vel à re pecuaria, vt Esaiæ 9. Latabuntur coram te, sicut qui latantur in messe, sicut exultant victores, capta præda, quando diuidunt spolia. In hoc loco metaphoræ sumuntur ab agricultura & re militari. In aliis locis etiam vsurpantur metaphoræ à re pecuaria. vt Iudic. 14. Nisi arassetis mea vitula, non inuenissetis. Hic Samson comparat suam sponsam vitulæ, quæ non est ignaua, sed arat. Sic Ecclesia est vitula colens agrum Dei.

Quòd igitur Spiritus sanctus sit persona distincta à Patre & Filio, id confirmat illustre testimonium, scilicet patefactio diuinitatis in baptismo Christi, de qua Athanasius inquit: Ito ad Iordanè, & videbis: quasi dicat, quia in primis illustris est patefactio in baptismo Christi, hanc sæpe inter precandum cogites, ac velut in illa amœnissima ripa Iordanis, spectator mente consistas, vbi Iohannes baptizat Filium Dei, & tota diuinitas cum perspicuo discrimine personarum se ostendit. Nam æternus Pater sonat vocem de Filio: Hic est Filius meus dilectus, quo delector: deinde conspicitur oculis Filius, qui vndis abluitur. Est igitur alia persona Patris, alia Filij.

opere de Spiritu sancto, capite 29. vbi colligit dicta veterū, Gregorij Neocæsariensis, Eusebij Pælastini, & quorundam aliorum.

Plinius de Iordane inquit, quòd sit flumen amœnum, & quantum loci natura patitur ambitiosum. Bethabara est locus vbi populus traductus est per Iordanem, non procul à Iericho, quæ distat quinque miliaribus ab Ierusalem.

Psal. 115. describuntur idola. Os habent, sed non loquuntur,

oculos habent, sed non vident. Aures habent, sed non audiunt, id est, idola sunt muta, cæca, surda. Muta sunt, quia non tradunt certam doctrinam de nostra salute, & veris cultibus. Cæca sunt, quia non vident hominum facta pia & impia, nec vel puniunt, vel remunerantur. Surda sunt, quia non possunt audire preces, nec opem ferre inuocantibus. Noster autem Deus est loquens, id est, patefecit se Ecclesiæ tradito verbo, non est surdus, sed exauditor precum, vt in psalm. 118 dicitur: In tribulatione inuocaui Dominum, & exaudiuit me in latitudine Dominus. *Er hat mir raum gemacht/dodie gange Welt mir zu eng war.* In latitudine exaudiuit, patefacto scilicet exitu. Latitudo opponitur angustiis, & significat consolationem, auxilium, mitigationem & liberationem. Est enim verissima regula. Tentatus ardentem inuocat, inuocans exauditur, & sentit seiuuari vel interiori consolatione, vel externa liberatione.

Conspicitur & Spiritus sanctus specie columbæ, alas pandens super Mediatorem. Iam si Spiritus sanctus esset agitatio in animis creata, non appareret peculiari specie corporali, quia accidentia non sunt extra subiecta, aut si esset ipse Pater, non discerneret à se Spiritum sanctum. Inquit autem Iohan. 1. Super quem videris Spiritum sanctum &c.

Species columbæ fuit *ἔμφανσις*, non *ὑπόστασις*. Spiritus sanctus non assumpsit sic columbæ, vt Filius Dei assumpsit carnem.

Est vtilissima regula, quæ refutat etiam Papisticum commētum de transsubstantiatione panis & vini. quia nihil magis absurdū est & abominandū. Nam impossibile est mutari substantiam vini & panis, manentibus accidentibus, cū extra subiecta nō sint accidentia.

Secundum testimonium est admiranda patefactio Spiritus sancti, quem in Pentecoste æternus Pater & Filius eius, Dominus noster Iesus Christus ex arcano consilio diuinitatis in pettorum Apostolorum miserunt, vt testimonium perspicuū extaret, verè e. fundi & in ceteros

Quod Spiritus sanctus non sit agitatio creata in angelis & hominibus, sed sit persona creans vnā cum Patre & Filio, & sanctificans eos, in quos effunditur: quinque testimoniis confirmatur in hoc capite. Primum sumptos

pios Spiritum sanctum iuxta promissionem diuinam, & nostra corda Deo copulari hac amoris flamma ex pectore æterni Patris & Filij in nos transmissa. Hæc autem persona, quæ in Pentecoste cõspicitur & effunditur in Apostolos, est persona distincta à Patre & Filio, sicut Petrus Actor. 2. clarè dicit: Dextera Dei exaltatus, accipiēs promissum Spiritū à Patre, effudit eum.

veteri Pentecoste, id est, die 50. post educationem populi ex Aegypto, Deus promulgauit Decalogum in monte Sinai, spectante & audiente maxima hominum multitudine, & quidem edidit hanc vocem inter tonitrua & fulgura, tremantibus non tantum hominibus, sed etiam ipsis saxis & rupibus montis Sinai. Hac terribili specie significatum est, quis sit vsus Legis proprius & principalis, videlicet ostendere peccatum & iram Dei, & incuterè inenarrabiles pauores conscientijs. Quod enim tunc publicè factum est in multitudine illa audiente vocem Legis cum magna consternatione, id priuatim singulij in suis cordibus experiuntur, quando Deus non tantum verbo arguit, sed etiam circumdat signa reatus (sic enim pœnæ appellatur) & ferit corda sensu iræ suæ, quemadmodum Ezechias inquit apud Esaiam cap. 38. Quasi leo contriuit omnia ossa mea. Et vt Paulus Rom. 7. inquit: Per Legem peccatum fit excellenter peccatum. In noua Pentecoste, non Lex promulgata est, non politia noua constituta, sed manifesta luce Pater æternus & Filius coæternus effuderunt Spiritum sanctum non creatum, sed creantem & sanctificantem, id est, copulantem cum Deo omnes angelos & homines, quibus communicatur, seu in quos effunditur: Sicut Christus inquit Luc. 11. Quando magis Pater dabit Spiritum sanctum petentibus.

Tertiū testimoniū est ipsa baptismi formula à Filio Dei tradita, iubens baptizari hominem, in nomine Patris, Filij & Spiritus sancti. Iam verò cõstat, Patrè, &

tur ex historia baptismi Christi. 2. Sumitur ex historia Pentecostes, id est, manifestæ effusionis Spiritus sancti in Apostolos. 3. Hauritur ex formula nostri baptismi. 4. Traditur à Filio Dei apud Iohannem 14. & 15. 5. Extat apud Paulum 1. Cor. 12.

In secundo testimonio obseruandum est discrimen inter veterem Pentecosten & nouam. In

Latina lingua caret articulis, Græca & Germanica habet articulos. Nō igitur possumus pōdus

Filium Christū personas distinctas esse, quare & nomine Spiritus sancti, persona distincta significatur. Si enim Spiritus sanctus tantum significaret ipsum Patrem agitantem aut mouentem res, bis nominasset Patrem, & esset otiosa ταυτολογία. Deinde cum hæc forma baptismi doceat pariter inuocare Spiritum sanctum cum Patre & Filio, pariter ei tribuit omnipotentiam. Nam inuocatio, qua petimus liberationem à peccatis & à morte, & donationem iustitiæ & vitæ æternæ, soli Deo, qui est omnipotens, tribuenda est, quia solus Deus hæc bona dare potest, & solus videt corda petentium, & discernit veram inuocationem à simulata.

Quartum testimonium Iohan. 14. Rogabo Patrem, & alium paraclerum dabit vobis: Cum ait alium, discernit à Patre & Filio hunc paraclerum. Non igitur significat Spiritus, ipsum Patrem agitantem, quia Filius nõ mittit Patrem. At Christus inquit Iohan. 15. Cum venerit paraclerus, quem ego mittam vobis à Patre, Spiritus veritatis, qui à Patre procedit. Sunt & hæc personæ propria, alius paraclerus, qui docebit vos, & quæ audiet, loquetur. Si Spiritus significaret hoc loco agitatione creatam, esset doctrina, non do-

huius confirmationis intelligere sine Græco textu, vbi singulis personis additur articuli τὸ πατρὸς, & υἱοῦ, & ἁγίου πνεύματος. Sicut enim Patri & Filio proponitur articulus monstrans personas distinctas: sic idem additur appellationi Spiritus sancti propter eandem causam. Hoc modo Epiphanius vrget Græcos articulos, & alij Græci scriptores idem faciunt. Deinde in baptismo inuocatur tota Trinitas. Ex quo perspicuum est, Spiritum sanctum esse omnipotentem. Nam inuocatio nulli creaturæ est adhibenda, sed est honos soli Deo competens.

Scriptura vniuersa libenter vititur vocabulis Iurisconsultorum. Sic Spiritum sanctum nominat paraclerum, id est, aduocatum. Baptismū nominat Petrus stipulationem bonæ conscientię. Est autem stipulatio vocabulum proprium iuris. Sic vocabula fœderis & Testamenti nõ rectè declarari possunt, sine adminiculis Iurisprudentiæ. Sciendum enim est, quid sit Testamentum, quæ requirantur in Testamento, & quod sit ius Testamenti. Ita Spiritus sanctus nominatur aduocator

ctor alius, à Patre & Filio au- catus. Quia aduocati hæc sunt of-
diens & accipiens. ficia in foro seu iudicio. 1. Mone-
re suam partem. 2. Regere eam

consilio. 3. Hortari. 4. Consolari. 5. Dicere pro eo cuius est aduo-
catus. Eadem officia Spiritus sanctus publicè & priuatim Ecclesiæ
præstat. Priuatim monet nos, regit consilio, hortatur, consolatur cor-
da in pauoribus & ærumnis, & dicit pro nobis, id est, impellit corda
ad inuocationem. Publicè in ministerio est efficax, flectit auditorum
mentes ad assensionem, & ipsos Doctores monet, regit consilio, in
explicatione & propugnatione doctrinæ, cui nulla humana infir-
mitas par esse potest, vt Paulus 2. Cor. 3. Fiduciam autem huiusmodi
habemus per Christum erga Deum, non quòd idonei simus ex no-
bismet ipsis cogitare quicquam, tanquam ex nobis ipsis, sed si ali-
quid idonei sumus, id ex Deo est, qui & idoneos fecit nos ministros
noui Testamenti, non literæ, sed Spiritus. Sed obiciat aliquis, Quo-
modo Spiritus sanctus dicitur aduocatus, cum Christus eodem no-
mine appelletur in epistola Iohannis Canonica cap. 2. Filioli mei, hæc
scribo vobis, ne peccetis, & si quis peccauerit, aduocatum habemus
apud Patrem, Iesum Christum. Et ipse est propitiatio pro peccatis
nostris, non pro nostris autem tantum, sed etiam pro totius mundi?

R E S P O N D E O.

Christus dicitur aduocatus, item Spiritus sanctus dicitur aduo-
catus, sed non eodem respectu. Nam Christus est aduocatus respectu
intercessionis, applicans nobis sua merita, & perferens nostras pre-
ces ad æternū Patrē. Spiritus sanctus est aduocatus, quia clamat ad
Deum pro nobis, gemitibus inenarrabilibus, Rom. 8. id est, impellit
nostra corda, & exuscitat ea ad veram inuocationem. Ideo nomina-
tur à Zacharia Spiritus gratiæ & precum. Videtis igitur quàm ne-
cessaria sit collatio locorum, & lectio priuata Bibliorum. Iuniores
debebant diligenter legere epistolas Pauli, tum propter res ipsas, tum
propter eloquentiam, quam non tantum in Cicerone aut Demo-
sthenē inuenietis, sed multo magis in scriptis Paulinis. Philippus
Melancthon dicere solebat, Paulum esse summum oratorem, & ve-
rius eum posse dici tonantem & fulminantem, quàm Periclem. Nec
putandum est, homines Ethnicos esse eloquentes: Ipsum Deum mu-
tum aut infantem esse. Hanc opinionem reprehendit psalm. 94. Qui
plantauit aurem, non audiret? aut qui finxit oculum, non videret?

Qui corripit gentes, non argueret, qui docet hominem scientiam. Idem dicit psalmus quod in phyticis recitatur. Impossibile est effectum toto genere præstantiorem esse sua causa. & ἀνάπαλιπ: Impossibile est causam toto genere deteriolem esse suo effectu.

Quintum testimonium. 1. Cor. 12. clarè discernit Paulus Spiritum sanctum à donis creatis, autorem ab effectibus, Omnia, inquit, hæc efficit vnus & idem Spiritus, & distribuit vnicuiq; sicut vult. Eodem modo loquitur Rom. 8. Ipse Spiritus dat testimoniũ Spiritui nostro, quòd simus Filij Dei. Discernit hic quoque mouentem & consolantem Spiritum sanctum à consolatione, qua cor erigitur & viuificatur. Hæc perspicua testimonia amplectamur, nec finamus ea Sophisticis cauillationibus eludi.

Omnia dona sunt particularia, non sunt totalia. Ideoq; debemus esse modesti, & cogitare illud Augustini, quod in Psalmis recitat. Non spectandum tãtũ quid adsit, sed etiam quid desit. Quatuor enim potissimũ sunt causæ, quæ nos ad humilitatem hortantur. Ex quibus 1. Corinth. 12. duæ recitantur, efficiens & finalis. De materiali idem Paulus docet 2. Corinth. 4. Postrema causa ab exẽplo tractatur à Paulo Philipp. 2. Inuitamur igitur ad

humilitatem. 1. A causa efficiente donorum, de qua inquit Paulus 1. Cor. 12. Hæc omnia efficit vnus atque idem Spiritus. Quid igitur sequitur? Hoc sequitur quod idem Paulus dicit 1. Corinth. 4. Quid habes, quod non accepisti? Quod si accepisti, quid gloriaris, quasi non acceperis? Bona est consequentia. Omnia accepimus à Deo. Ergo non possumus gloriari de donis. Huc pertinet illud, quod eomuni prouerbio de asino circumfertur, Non es Deus aselle, sed Deum vehis. In Aegypto enim quotannis idolum Isis, quæ fuit coniunx Osiridis, imponebatur asello, & ita circumuehebatur religionis causa, sicut apud Papistas adhuc die corporis Christi, môstratur panis & c. Asellus vidēs homines in genua procumbere propter idolum, quod adorabãt, ac putans sibi hunc exhiberi honorem, exultauit, ac tantũ præ lætitia non excusit idolum, Ibi accepit plagas cum hac oburgatione: Non es Deus, tu aselle, sed Deum vehis, id est, tibi non habetur honos, sed idolo. Ita cùm videmus propter dona, quibus alij excellunt aliis, nobis exhiberi reuerentiam ac honorem, dicendum est

est

• *est cum Psalmo: Non nobis Domine, non nobis, sed nomini tuo da gloriam.*

2. A causa finali donorum. Vnicuique verò datur (inquit Paulus 1. Corinth. 12.) manifestatio Spiritus, ad id quod expedit, id est, omnia dantur ad publicam Ecclesiæ vtilitatem. Ergo per contrarium sensum, non dantur ad ostentationem, ad contemptum aliorum, ad augendam securitatem. Nam cum abutimur donis, facile illa à nobis auferri possunt. Quid enim sumus nos miseri homines, etiam magnis donis præditi? Sumus corniculæ AEsopicæ vestitæ alienis plumis, aut sumus aselli, qui Deum circumferimus.

3. A causa materiali donorū seu à subiecto, de quo Paulus 2. Cor. 4. Habemus autem thesaurum hunc in testaceis vasculis, vt virtutis eminentia sit Dei, & non ex nobis, dum in omnibus premimur, at non anxij reddimur. Quòd autem simus vasa testacea, testatur primum Scriptura, vt Esaiæ 40. Omnis caro fœnum, & sicut flos agri gloria eius. Et psalm. 103.

Est homo perfimilis fœno per prata virenti,

Vt breuis in pingui, quæ rosa floret, agro.

Quam simul attigerint vrentis flamina ventr̃

Aret, & exigua victa calore iacet.

Deinde idem testatur experientia. Nam homines sani coguntur fateri rem ita se habere.

4. Ab exemplo Filij Dei, quod debet esse maximè efficax argumentum humilitatis. Sic inquit Augustinus:

Puderet te fortassis imitari humilem

hominem, imitare saltem hu-

milem Deum.

Quòd Spiritus sanctus fuerit antequàm Filius Dei assumpsit humanam naturam.

CAP. IIII.

N quarto capite explicatur hæc hypothesis, quòd Spiritus sanctus gubernauerit Ecclesiam inde vltique ab initio, non tantum post Christum glorificatum. Sumitur autem huius hypotheseos occasio ex 7. capite Iohannis, vbi dicitur: Spiritus sanctus nondum erat, quia Christus nondum erat glorificatus: *ἔτι οὐκ ἦν πνεῦμα ἀγίου, ὅτι ὁ Ἰησοῦς ἔτι οὐκ ἐδόξασθη.* Et Actor. 19. Cùm Paulus quibusdam discipulis diceret: Num Spiritum sanctum accepistis, posteaquam credidistis? At illi dixerunt ad eum: Imò neque an Spiritus sanctus sit, audiuimus. Hinc quæstio extitit: An Spiritus sancti persona extiterit, antequàm Filius Dei carnem indueret.

Cùm Iohannes cap. 7. dicat: Nondum erat Spiritus, quia Christus nondum erat glorificatus, quæri à multis solet, an fuerit persona Spiritus sancti, & an fuerit efficax ante glorificationem Christi in resurrectione & ascensione.

scilicet per resurrectionem & ascensionem. Discernendi sunt enim tres articuli, quorum primus est de passione, secundus de resurrectione, tertius de ascensione. Differunt enim sicut pugna, victoria & triumphus. Passio Christi est lucta seu pugna acerrima, in qua redemptor noster congressus est cum nostris hostibus, Lege, peccato, morte, Diabolo, inferno. Resurrectio est victoria huius luctæ contra hostes, de qua Propheta Oseas cap. 13. hoc canit *ἄνιμιον*: Ero mors tua ô mors, morsus tuus ero inferne. Et Paulus 1. Corinth. 15. idem repetit, Vbi tuus, mors, aculeus? vbi tua, inferne, victoria? Ascensio est amplissimus triumphus, in quo nostri hostes iam victi, sunt ducti in pompa, & demonstrati omnibus angelis & resuscitati ex morte. Christus enim non solus ascendit in cælum, sed cum magna multitudine

Christus enim non solus ascendit in cælum, sed cum magna multitudine

tudine sanctorū. Hoc dictū est Thaddæi Apostoli, qui apud Eusebiū lib. 1. Eccles. historix in oratione ad regē Abgarū inter cetera inquit cap. 15. in fine, se dicturum populo, πῶς κατέβη μὲν ὁ χριστὸς, ἀνέβη δὲ μετὰ πολλῶν ὀχλῶν πρὸς τὸν πατέρα αὐτοῦ. Eo in capite extat epistola Abgari ad Christum, & Christi responso. Huic dictū Thaddæi suffragatur narratio Matth. 27. de sepulcris sanctorum & c.

Non difficilis est huius quæstionis explicatio consideratis dictis Prophetarum & Apostolorum, quæ testantur inde vsque ab initio Ecclesiam gubernatam & sanctificatam esse Spiritu sancto, sicut Petrus de Prophetis ait 1.

Petri 1. exquisiuisse eos de reuelanda salute, scrutantes quod tēpus significaret Spiritus Christi, qui in eis erat. Et 2. Petri 1. dicitur: Spiritu sancto inspiratos, locutos esse sanctos.

In Symbolo Niceno: Qui locutus est per Prophetas.

Sic Esaiæ 59. expressè scriptum est: Hoc fœdus meum cum eis dicit Dominus, Spiritus meus, qui est in te, & verba mea, quæ posui in ore tuo, non recedent ab ore tuo, nec ab ore seminis tui deinceps & in sempiternū. Hoc testimonium non tantum confirmat articulum de personâ Spiritus sancti, sed etiam docet nos de regno Christi, cuius proprium beneficium est donatio Spiritus sancti. Affirmat enim eundem Spiritum esse in Esaiâ & in tota Ecclesia ad omnem æternitatem.

Hoc dictum quod citat Paulus in epistola ad Romanos cap. 11. docet, quæ, qualis & ubi sit Ecclesia? Est cœtus Deo confœderatus per verbum & Sacramenta, in quo sonat pura & incorrupta vox Legis & Euangelij, & cuius viua membra reguntur à Spiritu sancto.

Cum igitur semper eodem Spiritu sancto omnes electi sint sanctificati, necesse est intelligi dictum Iohan. 7. de manifesta ostensione Spiritus sancti, qui de Christo resuscitato & regnante, illustribus miraculis, fortitudine martyrum in suppliciis,

Omnes electi eodem Spiritu sancto sunt sanctificati. Hoc probat Paulus duplici propositione affirmatiua & negatiua. Rom. 8. Qui ducuntur Spiritu Dei, hi sunt Filij Dei. Item: Qui Christi Spiritum non habet, non est eius.

perpetua serie doctorum in Ecclesia, & pœnis hostium Euangelij testificatus est.

Christus aliquoties apud Iohannem repetit hanc vocem: Spiritus sanctus testificabitur de me, id est, de mea persona & officio.

Est autem duplex testimonium Spiritus sancti. I. Publicum, quod incurrit in oculos omnium hominum, cuius quatuor sunt gradus. Primus continet miracula, vt sunt resuscitatio mortuorū, donum linguarum, donum sanationis. Secundus est fortitudo martyrum in suppliciis, qui non tantum confessione sua, sed etiam sanguine obfignarunt doctrinam Euangelij, & vt in Apocalypsi dicitur: qui venerunt ex afflictione magna, & dilatauerunt stolas suas, & dealbauerunt eas per sanguinem agni. Tertius est perpetua series doctorū in Ecclesia, quales non habet vlla religio, excepta Christiana. Nunquam enim defuerunt Ecclesiæ pij doctores, etiam aliās plures, aliās pauciores fuerint. Etiam in Papatu fuerunt, qui taxarunt errores sedis Romanæ. Quartus complectitur penas tragicas omnium hostium & contemptorum Euangelij, vt hæreticorum, tyrannorum & multorum hypocritarum. II. Priuatum. Nam priuatum testificatur Spiritus sanctus de doctrina Euangelij. Primum in conuersione ad Deum, vbi dat testimonium Spiritui nostro, quod simus Filij Dei, Rom. 8. Nam credens scit se credere, vt inquit Augustinus. Deinde in quotidiana inuocatione, iuxta illud: Effundam super vos Spiritum gratiæ & precum. Spiritum gratiæ in conuersione scilicet, Spiritum precum, in quotidiana inuocatione, quanquam hæc duo non possunt separari. Tertio in cruce, in magna vi temptatum, in concursu malorum, in media morte.

Apparet autem vſitatè Spiritus sancti appellationem initio in Ecclesia vsurpatam esse pro manifesta ostensione, seu testimonio exhibiti Spiritus sancti, sicut fiebat initio Ecclesiæ, vbi primum spargebatur Euangelium ab Apostolis. Sicut in Actis 19. loquuntur quidam discipuli: Ne quidem, quod sit Spiritus sanctus, audiuius.

patefactione seu reuelatione.

Paulus cum relicta Corintho venisset Ephesum, inuenit duodecim discipulos, qui etiam baptizati fuerant baptismo Iohannis,

tamen ignorabant, quid esset Spiritus sanctus. Hæc verba non sunt intel-

intelligenda, quasi Iohannes non tradiderit integram doctrinam Euangelij suis auditoribus, sed quòd manifesta effusio Spiritus sancti, fuerit proprium ornamentum Christi glorificati.

De processione Spiritus sancti.

CAPVT V.

Quæ Ecclesiæ recentiores dicuntur in Synodo Basiliensi mouisse certamen de processione Spiritus sancti, id est, an sit ex essentia Patris & Filij, & contenderunt, Spiritum sanctum à Patre procedere, id est, ex Patris essentia esse, ac per Filium tanquam canalem mitti, nec esse ex essen-

tia Filij. De hac quæstione statuamus, vt Latinæ Ecclesiæ statuunt, Spiritum sanctum ab æterno Patre & Filio cœterno procedere, id est, esse ex essentia æterni Patris & Filij, sicut Christus expressè inquit Iohan. 16. Ex meo accipiet, quia omnia, quæ Pater habet, mea sunt.

In Synodo Cōstantiensi, qua Iohannes Hufs supplicio fuit affectus, factum est decretum, vt confecto decennio iterum celebraretur Synodus. Iuxta hoc decretum intra decennium est coacta Synodus Basileæ. Ad eam Synodum accesserūt etiam Græci missi à Palæologis, qui tunc tenebāt imperiū ante captā Constantinopolim. Mota est igitur quæstio à Græcis de processione Spiritus sancti, an sit Spiritus sanctus de essentia Filij, sicut est de essentia Patris: vtrum verò à Patre mittatur per Filium, tanquam per canalem.

Est igitur Spiritus sanctus aliquid essentiæ Filij, seu etiam Filio ὁμοσίῳ, vt Epiphanius contra πνδματομάχους inquit: Spiritus verè est ex Deo, & non alienus à Patre & à Filio, sed ὁμοσίῳ Patri & Filio. Hæc probatio factis firma est pia menti, quæ non

Epiphanius cōtra πνδματομάχους, fol. 383. ἔ μόνον δὲ ὁ θεός, ἀλλὰ καὶ τὸ ἅγιον πνεῦμα συμπέτλον ἡμῶν καὶ πατρὶ, καὶ τὰ ἴσα ἐσθλαζόμενον, δωρουμένον τε καὶ χειρίζομενον ὡς βέβαιον.

quærit cauillationes ad labefactandum textum. Huc refertur & illud, quod Christus ipse Iohan. 20. afflat Spiritum sanctum Apostolis. Hic flatus non à solo Patre, sed etiam à Filio procedit. Nolo autem prolixius de his arcanis disputare, quæ reuerenter cogitanda sunt, nec immorandum est speculationi, sed magnitudo amoris diuini in

hoc ipso testimonio consideretur. Necessè est enim verum & ingentè in Deo erga nos amorem esse, qui hunc ipsum ignem amoris sui in nos transfundit, cuius verè est essentia diuina, & nos sibi copulat societate non tantum creati doni, sed misit in pectora nostra sui Spiritus. Præclare ergo Augustinus sermone 43. de verbis Apostoli. Magna est misericordia Dei, qui donum dat sibi æquale, quia donum eius Spiritus sanctus est,

Regula Syracidæ 3. Quæ tibi præcepit Deus, hæc reuerenter cogita.

ὅς καὶ αὐτὸ ὄντως ἐκ θεοῦ ἐστὶν, καὶ ἐκ ἀλλοῦ
τείου πατρὸς καὶ ἡμεῖς, ἀλλ' ὁμοῦσιον πα-
τρὶ καὶ θεῷ.

De beneficiis Spiritus sancti.

C A P V T V I.

NON satis est nosse quid sit existimandum de persona tertia diuinitatis, quæ appellatur Spiritus sanctus, sed etiam piè cogitandum est, quæ beneficia ab hoc fonte ad nos miseros permanent. Sunt autem duplicia beneficia. Alia omnibus piis communia & necessaria, quæ non habentes, sunt ac manent hostes Dei. Alia verò sunt dona Spiritus sancti, quæ non ad omnes pertinent, sed tantum ad aliquas personas & certas vocaciones, vt quanquam excellentia dona sunt donum linguarum & interpretationis Scripture, tamen non sunt necessaria omnibus saluandis. At beneficia Spiritus sancti omnibus necessaria promittuntur vniuersaliter omnibus electis, & quidem gratis. Sicut Christus Lucæ 11. inquit: Si ergo vos cum sitis mali, nostis bona dare filiis vestris, πῶς ἂν ἄλλοι ὁ πατήρ, ὁ ἐξ οὐρανοῦ δώσει πνεῦμα ἅγιον τοῖς

αἰτήσιν

αὐτῶν αὐτῶν. Et si igitur non habemus dona Iosephi vel Moyfi: tamen sciamus nos esse in numero electorum, si habuerimus dona omnibus sanctis necessaria, cuiusmodi sunt vera fides & inuocatio, vera patientia in ærumnis & morte &c. Ex hac breui *συνοχραφία* intelligi potest, quàm sit necessaria doctrina huius capituli, præsertim in tentationibus.

Postquam personam Spiritus sancti utcunque descripsimus, beneficia consideremus, quorum alia communia sunt omnibus veris & viuis Ecclesiæ membris, alia sunt certarum personarum & vocationum.

Sicut in Ethicis differunt cōmunes virtutes ab heroicis (loquor autem de forma diuisionis non de rebus ipsis) ita differunt in Ecclesia communia dona omnibus sanctis necessaria, à donis, quibus Deus ornauit certas personas & certos gradus vocationum. Heroica virtus Achillis aut Samsonis non est mihi aut tibi necessaria. Nam possumus esse viri boni, etsi non sumus bellatores heroici. Ita possumus saluari, etsi non habemus dona Danielis aut Iosephi. Latro in cruce & Ioseph, sunt æquales & sunt inæquales. Aequales sunt, quòd attinet ad gratiam, quæ est vniuersalis, iuxta dictum Christi: Venite ad me omnes, qui laboratis &c. Item Pauli: Gratia exuberat supra peccatum, quia vterque saluatur gratis propter Filium Mediatorē. Sed sunt inæquales, quòd attinet ad dona. Alia dona habet latro, alia Ioseph, & quidem præstantiora. Sed quia mentio facta est illorum membrorum Ecclesiæ, quæ dicuntur viua membra, monendi sunt discentes, duplicia esse membra Ecclesiæ, alia viua, alia mortua. Viua sunt membra sanctificata à Spiritu sancto, iuxta dictum Pauli Rom. 8. Qui ducuntur Spiritu Dei, hi sunt filij Dei. Et ab his membris Ecclesia nominatur sancta *κατὰ συνειδοχίαν*, quia semper à principali fit denominatio seu nuncupatio. Alia verò membra dicuntur mortua, vt sunt omnes hypocritæ, qui etsi de doctrina consentiunt cum viuis, nec sunt manifesti hostes Euangelij: tamen in corde sunt sine vero timore Dei, sine fide, & pluris faciunt opes ac voluptates, quàm Deum. Videamus igitur, vt viua simus membra, sicut Paulus monet: Explore rate vos ipsos an habeatis Spiritum sanctum. Papa nec viuum, nec mortuum est Ecclesiæ membrum, viuum non est, quia non habet Spiritum Christi. Nam certè Spiritum Christi non habet, qui hostis est Euangelij. Mortuum non est, quia non consentit cum verè pijs,

de doctrina, sed eam damnat tanquam hæresin. Quomodo igitur gloriatur se esse caput Ecclesiæ, cum non sit membrum?

Prioris generis sunt, tota hominis regeneratio & renouatio ad vitam æternam, vera agnitio & inuocatio Dei, consolatio in ærumnis, constantia in confessione, denique multarum virtutum decus. Hæc dona omnibus necessaria, splendide describuntur in dictis Prophetis & Apostolicis, vt David psal. 51. petit à Deo, non modò remissionem peccatorum, sed etiam Spiritum firmum, sanctum & spontaneum, id est, gubernatorem mentis, voluntatis & cordis, confirmantem nos contra fluctus dubitationum, & contra metum in periculis, & excitantem motus Legi diuinæ congruentes, & lætificantem, vt acquiescamus in Deo, & habeamus initia vitæ æternæ.

Psalmus 51. est præcipuus in toto psalterio, & congruit ad dictum in signe Pauli Rom. 5. de gratia Dei & de dono per gratiam. Gratia significat remissionem peccatorum, donum per gratiã significat donum Spiritus sancti. Primùm igitur David in eo psalmo petit gratiam, id est, remissionem peccatorum. Huic petitioni mox adiungit alteram de donatione Spiritus sancti, inquit:

Cor mundum crea in me Deus, & Spiritum firmum innoua in visceribus meis.

Ne proicias me à facie tua, & Spiritum sanctum tuum ne auferas à me.

Redde mihi lætitiã salutaris tui, & Spiritu spontaneo sustenta me.

In his tribus versibus, primò sciendum est, quid sit cor mundum, deinde quæ sint epitheta Spiritus sancti. Cor mundum dicitur cor fide purificatum, vt Petrus Act. 15. inquit: Et qui nouit corda Deus, testimonium præbuit illis, dans illis Spiritum sanctum, sicut & nobis, nihil discreuit inter nos & illos, cum fide purificauerit corda eorum. Postea tria sunt epitheta. Nam Spiritus sanctus dicitur: 1. Firmus, quia efficit in nobis *πληροσύνην*, id est, firmam assensionem victricem omnium dubitationum & pauorum. 2. Sanctus, quia excitat in nobis sanctos motus, id est, Deo placentes & congruentes ad normam Legis. 3. Principalis seu spontaneus, quia flectit corda ad obedientiam, non solum in uocatione & priuata vita, sed etiam in media morte.

2. Timoth. 1. Dedit nobis Deus Spiritum non timiditatis, sed roboris, dilectionis & modestiæ. Confirmat enim hic Spiritus corda nostra, vt firmiter verbo Dei assentiatur, & accendit dilectionem, castitatem & totius Decalogi virtutes.

ὁ γὰρ ἔδωκεν ἡμῖν ὁ θεὸς πνεῦμα
δειλίας, ἀλλὰ δυνάμεως καὶ ἀγάπης,
καὶ σωφρονισμοῦ. Proponite vobis
Abrahamum, qui habuit Spiritum non timiditatis, sed roboris, quia Paulus Rom. 4. his verbis prædicat fidem Abrahæ. Verum ad promissionem Dei non hæsitabat ob incredulitatem, sed

robustus factus est ex fide, tribuens Deo gloriam, certa persuasione concepta, quòd is, qui promiserat, idem potens esset ei præstare. His verbis describitur fides & Spiritus fortitudinis Abrahami contra dubitationes. Postea Spiritus fortitudinis in periculis apparet ex historia Genes. 14. Cùm enim quinque reges opulentissimi abduxissent inter alios captiuum Loth, mox ille cum paruis copiis tercentum & octodecim vernis, ausus fuit persequi quinque reges, & hac parua manu profligauit eos. Quòd autem Abraham fuerit castus & modestus, quòd habuerit dilectionem erga Deum, coniugè, filios & omnes homines, tota eius vita testatur.

Zachariæ 12. Effundam super domum Dauid Spiritum gratiæ & precum. Disertè Spiritum sanctum nominat Spiritum gratiæ, quia dat testimoniũ Spiritui nostro, quòd simus Filij Dei. Rom. 8. & est arrha hæreditatis nostræ: deinde nominat Spiritum precum, quia flectit nos ad inuocationem, & ad vniuersam obedientiam Deo placentem.

Vocabulo arrhæ vtitur Paulus 2. Corinth. 1 Deus vnxit nos, ob signauit nos, deditq; arrham Spiritus in cordibus nostris. Tribus vtitur vocabulis, vnctionis, ob signationis, & arrhabonis. Vocabulum vnctionis sumitur ex psal. 45. Propterea vnxit te Deus tuus oleo lætitiæ, id est, Spiritu sancto præ consortibus tuis. Christus est vnctus non balsamo, quod nascitur in hortis, sed Spiritu sancto. Sic enim appellat Spiritum sanctum Iohannes, 1. Iohan. 2. Vnctio docebit vos. Eodem Spiritu sancto nos quoque vngimur, qui sumus membra Christi. Altera appellatio sigilli, sumpta est ex Esaia 8. cap. Liga testimonium, ob signa Legem in discipulis meis. Sed quòd est illud sigillum? Spiritus sanctus. Tertiũ vocabulum arrha seu arrhabo nõ habet originem Græcam, nec La-

tinam, sed Hebraicam. Nam Arra significat propriè mixtionem, & postea per metalepsin significat sponzionem, quia qui spondet pro alitero, immiscet se negotiis alienis. Arrha in emptionibus est aliquid datum ad hoc, vt sit testimonium confirmatæ emptionis, vel in sponsalibus, vt sit testimonium de futuris nuptiis. Ita donatio Spiritus sancti est testimonium certissimum reconciliationis cum Deo, & præsentia Dei, & venturæ hæreditatis vitæ æternæ. Vtitur hac voce Tertullianus de resurrectione carnis pag. 80. Quemadmodum nobis arrhabonem Spiritus reliquit, ita & à nobis arrhabonem carnis accepit & vexit in cælum, pignus totius summæ illuc quandoque redigendæ. Securæ estote caro & sanguis, vsurpatis & cælum & regnum Dei in Christo, id est, Christus ascendens in cælum, secum intulit cælo arrham nostræ spei, id est, carnem nostram in sua persona, & in Pentecoste misit arrham Spiritum sanctum, ne dubitemus de resurrectione & vitæ æternæ.

Galat. 5. Fructus Spiritus sunt, dilectio, gaudium, pax, longanimitas, humanitas, bonitas, fides, mansuetudo, continentia. His donis, quæ sunt omnibus necessaria, restituitur in nobis vita & iustitia æterna. & renouatur imago Dei, & rursus fit miranda copulatio naturæ nostræ cum Deo.

Vt autem bonitas Dei immensa magis illustretur & celebretur, collatio cogitanda est piorum & impiorum. Tota mundi historia inde vsque à Cain ostendit, malos Spiritus efficaces esse in impiis, qui cum sint blasphemi, mendaces, crudeles, immûdi, maximam partem generis humani contaminant idolis, blasphemis, libidinibus, mendaciis, iniustis cædibus & aliis sceleribus. Sed ne tales furores in toto genere humano existant, Deus subinde excerpit aliquam partem, videlicet veræ Ecclesiæ membra. Hæc gubernata à Spiritu sancto, & defensa aduersus Diabolos, celebrant Deum, custodiunt doctrinam Euangelij, inuocant in fide, gratias agunt obediunt ei in vita, vocatione & ærumnis, & in tota æternitate eum celebrabunt.

Obedientia piorum versatur, in tribus rebus: 1. in vocatione. 2. in priuata vita. 3. in ærumnis & media morte.

In vocatione quales esse debeamus, describit Paulus 1. Cor. 4. Illud requiritur in dispensatoribus, vt fidelis aliquis reperiat. Fidelitas complectitur veritatem & beneficentiam, vt Deus est fidelis, id est,

id est, verax & beneficus. verax in seruandis promissis, beneficus in communicatione bonorum. Ita minister est fidelis, cum est verax & beneficus. Verax esse non potest, nisi teneat integram doctrinam Christianam. Deinde beneficus est, cum est assiduus & diligens in communicatione doctrinæ & earum rerum, quas proficitur. Si quis docet Grammaticam aut Dialecticam, fieri potest, vt earum rerum sit peritus. Sed multi non sunt fideles. Non enim cum aliis ea, quæ ipsi cognouerunt, communicant. Fidelitas excludit affectatam ignorantiam & affectatam omissionem.

In vita autem priuata, quales requirat Paulus, ostendit ad Titum cap. 2. Illuxit enim gratia Dei salutifera omnibus hominibus, erudiens nos, vt abnegata impietate, & mundanis concupiscentiis, sobriè & iustè & piè viuamus in hoc seculo præsentis: sobriè erga nos ipsos: iustè erga alios: piè erga Deum.

Quales autem in ærumnis & media morte esse debeamus, Petrus 1. epist. 5. ostendit his verbis. Humiliamini sub potenti manu Dei, potenti scilicet ad puniendum & ad liberandum.

Alterius generis beneficia sunt *χαρίσματα*, vt donum linguarum, interpretatio Scripturæ, donum medicationis, prædictio futurorum. *Διακονίαι*, vt singularis felicitas in re militari, aut in gubernatione togata. *Ἐνεργήματα*, vt donum faciendi miracula, vel in propriis periculis, vel in alienis. De his gradibus donorum concionatur Paulus 1. Cor. 12.

Dona nō omnibus necessaria habent tres gradus. Ad primum pertinent *χαρίσματα*. Ponit enim Paulus nomen generis pro specie *κατ' ἐξοχὴν*. Ad secundum pertinent ministeria *διακονίαι*, quæ à puluere nomen habent. *Διάκονοι*, quasi dicas, discursans per puluerem. Tertius comple-

ctitur *ἐνεργήματα*, id est magna & rara miracula, vt resuscitatio mortuorum. Item quod Petrus vno verbo interficit Ananiam. Hæc diuifio extat apud Paulum 1. Cor 12. *Διαρέσεις ἢ χαρισμάτων εἰσὶ, τὸ δ' αὐτὸ πνεῦμα καὶ διαρέσεις διακονιῶν εἰσὶ, καὶ ὁ αὐτὸς κῆρυξ καὶ διαρέσεις ἐνεργημάτων εἰσὶν, ὃ δ' αὐτὸς ἐστὶ θεὸς, ὃ ἐνεργῶν τὰ πάντα ἐν πᾶσιν.* Quare autem Deus in initio dederit Ecclesiæ donum linguarum, tres sunt causæ. 1. Vt hoc donum esset adminiculum propagationis Euāgelij inter varias gentes, quarum sunt diuersæ linguæ. 2. Vt hoc donum esset testimonium præsentis Spiritus sancti in Ecclesia. De hac causâ

dicitur 1. Corinth. 14. Verè Deus est in vobis. 3. Vt hoc donum esset testimonium de vocazione gentium ad societatem Ecclesiæ.

DE REGENERATIONE.

N sermone Pauli sæpissime vsurpatur vocabulum regenerationis, quod à multis non satis intelligitur. Necessè est igitur iuniores doceri, quid sit regeneratio, quæ sint eius partes, quæ causæ. His enim quæstionibus explicatis, faciliùs intelligi poterit, præcipuum & maximè necessariũ beneficiũ Spiritus sancti esse regenerationẽ. Est enim multa sunt præclara dona Spiritus sancti in vniuersam Ecclesiam & in pios singulos: tamen omnibus aliis, vel ipsa necessitate antecellit beneficium regenerationis.

Cùm autem regeneratio sit maximum maximeque necessariũ Spiritus sancti beneficium, dicendum videtur in hoc capite, quid sit regeneratio, & quæ sint eius tum partes, tum causæ.

Est igitur regeneratio tota conuersio hominis ad Deum, quæ complectitur mortificationem & viuificationem, id est, contritionem, fidem & nouam obedientiam. Nam in vera pœnitentia seu conuersione ad Deum, duo sunt motus, mortificatio & viuificatio, iuxta dictum 1. Reg. 2. Dominus mortificat & viuificat, deducit ad inferos & reducit.

In eo loco recitatur valde memorabilis historia de parentibus Prophetæ Samuelis. Habuit autem pater Samuelis in matrimonio duas vxores, vnam fœcundam, alteram sterilem. Nèque verò tantùm sterilis erat altera, quadam naturæ ἀδυναμία, sed etiam propter ætatem erat effœta. Cùm autem vir sanctus Pater Samuelis libenter suscepisset ex Anna sterili sobolem, vterque coniugum coniunctis votis à Deo petunt sobolem, & quidem masculam, quæ possit Deo seruire in munere docendi. Has preces exaudit Deus, & contra naturæ ordinem facit fœcundam Annam sterilem; donat ei filium ingenio & omnibus virtutibus præstantem. Fuit enim Samuel vnus ex summis Prophetis. Quare Anna, vt declaret suam gratitudinem Deo pro acceptis tantis beneficiis, recitat carmen εὐχαριστικόν: Dominus mortificat & viuificat, deducit ad inferos & reducit: id est, vt in lib. Iob 5. ca. dicitur: Beatus homo, qui corripitur à Deo, increpationẽ Dei ergo nè
repro-

reprobes. Quia ipse vulnerat, & medetur, percutit, & manus eius sanabunt. Sunt enim duo præcipua opera Dei in iis, qui renascuntur, vnum quasi alienum, alterum proprium. Alienum opus Dei est (vt Esaias appellat) mortificatio seu deductio ad inferos, seu percussio, in qua sentitur onus peccati & iræ diuinæ aduersus peccatum.

Ex quo sensu existunt tanti pauores & consternationes, quas nulla mens satis cogitare, aut lingua verbis exponere potest, sed fumantur qualescunque descriptiones & imagines ex tristissimis querelis psalmorum, vbi sæpe comparantur pauores mortificationis sagittis. item siccitati æstiuæ, quæ omnia torrefacit & exhaurit. Est igitur alienum opus Dei, mortificatio, & est gradus ad alterum opus proprium bonitatis diuinæ, quod dicitur viuificatio seu reductio ab inferis, & sanatio vulnerum efficacissima.

Significat autem mortificatio veros pauores & dolores in corde agnoscente iram Dei aduersus peccatum, de quibus doloribus dictum est, Sicut leo contriuit omnia ossa mea. Esaiæ 38. In his doloribus verè & sine simulatione fit mortificatio carnis seu veteris & incorruptæ naturæ.

Sanctus rex Ezechias, post gloriosam depulsionem exercitus Assyriorum ab vrbe Hierosolymana, incidit in morbum grauem. Vt autem omnes homines vocati ad vitæ exitum, ardentius cogitant de vita antea acta, & de præsentibus lucta cum morte, quæ est omnium difficilima & acerrima: ita sanctus rex & benemeritus de Ecclesia in maximam animi consternationem incidit, in qua hæc verba etiam pronuntiauit, Sicut leo (cuius est maximum robur) contriuit Deus omnia ossa mea.

Etsi autem hi dolores in aliis maiores, in aliis minores sunt: tamen omnino aliquam in omni conuersione contritionem esse oportet, vt 2. Corinth. 7. dicitur: Contristati estis ad pœnitentiam, tristitia, quæ secundum Deum est, efficit pœnitentiam

1. Corinth. 10. Fidelis est Deus, qui non sinit vos tentari supra id, quod potestis, imò faciet vnà cum tentatione euentum, quod possitis sufferre: id est, Deus vtitur iustitia distributiua, & imponit cuique onus seruata æqualitate Geometrica. Assignat cuique

ad salutem. Esaiæ 66. Ad quem respiciam, nisi ad humiliatum & contritum Spiritu?

suam partem proportionalem, & vt Græci dicunt, τὸ ἐπιβάλλον μέγ.Ⓞ.

Altera pars conuersionis nominatur viuificatio seu consolatio, quæ fit fide iuxta dictum: Iustus fide sua viuet. In hac enim consolatione victrice pauorum & dolorum Filius Dei viuificat cor, & simul dat Spiritum sanctum, qui accendit nouos motus in corde, vt Rom. 8. scribitur: Accepistis Spiritum adoptionis filiorum clamantem Abba Pater.

nam fide vtrunque beneficium accipere, id est, iustificationem & viuificationem. Expressè enim facit mentionem iustitiæ & vitæ. Quicumque iustus est coram Deo, viuit etiam. Et quicumque viuit, iustus est.

Causa efficiens regenerationis est Filius Dei, qui per Euangelium viuificat corda, & dat Spiritum sanctum. Et si enim fit viuificatio per omnes personas, tamen quomodo simul tres personæ efficaces sint, piè considerandum est. λόγ.Ⓞ dicit consolationem, & ostendit hanc esse voluntatem Patris, quod simus recepti, & lucret in mente vt assentiamur. Et Pater per Filium dat Spiritum sanctum, vt scriptum est Actor. 2. promissionem Spiritus sancti accipiens à Patre, effudit eum.

Instrumentum regenerationis est ministerium Euangelij & Sacramentorum, vt ait Petrus 1.

Petri 1. Renati estis non semine corruptibili, sed per sermonem viuientis Dei, & manentem in secula.

Semen regenerationis est verbum, & idem verbum est lac regeneratorum. Quia iisdem rebus nutrimur, quibus constamus, vt nos sumus conflati ex

quatuor elementis. Ergo nutrimur corporibus, quæ & ipsa sunt mix-

mix-

mixta ex quatuor elementis. Ita in hoc negotio verbum Dei vocatur à Petro semen regenerationis. Et in eadem epistola capite 2. dicitur lac, id est, nutrimentum eorum, qui sunt regenerati. Inde extruimus hoc axioma iuxta Augustinum: Verbo regeneramur, nutrimur, augeamur & corroboramur.

Et Iohan. 3. Nisi quis renatus fuerit ex aqua & Spiritu, non potest ingredi in regnum Dei.

generationis. Spiritus est vera causa efficiens. Instrumento non propriè tribuitur actio, sed impropiè.

Et ad Titum cap. 3. Secundum misericordiã saluauit nos per lauacrum regenerationis & renouationis Spiritus sancti, quem effudit super nos opulenter per Iesum Christum Saluatorem nostrum.

inquit: Tolle aquam, non erit baptismus, tolle verbum, non erit baptismus. Accedit verbum ad elementum, & fit Sacramentum. Altera definitio est causãlis, quæ extat cap. 3. ad Titum. Secundum misericordiam saluauit nos per lauacrum regenerationis & renouationis Spiritus sancti. Coniungit hîc Paulus duas causas, Efficiètem, videlicet Spiritum sanctum, qui est efficax per ministerium verbi. 2. Instrumentalem, lauacrum aque, quod vocatur lauacrum renouationis, non quòd sine Spiritu sancto habeat vim regenerandi, sed quòd Spiritus sanctus hoc organo vtatur ad homines regenerandos & renouandos.

Materia in qua, est mens, voluntas & cor, quia lux & motus spirituales accenduntur in natura à Deo priùs condita, quæ non mutatur substantia, sed qualitate, vt multa dicta piæ vetustatis affirmant.

An iustitia vel originalis, vel ea, quæ nunc restituitur per Christum,

Ex aqua, i. ministerio verbi & Sacramentorũ. Nam κατά συνεχὸς δόχλω pars pro toto ponitur. Aqua est instrumentalis causa re-

Paulus duas definitiones baptismi constituit. vnam collectã ex partibus, quæ extat Ephes. 5. Mundans eam lauacro aquæ in verbo. Nam duæ sunt baptismi partes integrales, Elementum aquæ & verbum, quo hæc ceremonia est instituta, sicut Augustinus

Fuit mihi acerrima contentio cum homine fanatico Matthia Flacio Illyrico de hac quaestione, An peccatum sit accidès.

fit substantia, An ipsa regeneratio fit mutatio substantiæ. De his ille sic pronuntiabat audacissimè contra sententiam Scripturæ, & contra totam antiquitatem, peccatum non esse accidens, sed substantiã. Iustitiam non esse accidens, sed substantiam. Et in regeneratione fieri non tantùm mutationem accidentis seu qualitatis, sed etiam ipsius substantiæ.

Augustinus in Enchiridio capite 31. Tunc ergo efficimur verè liberi, cùm Deus nos fingit, id est, format & creat, non vt homines, quod iam fecit, sed vt boni homines simus, quod nunc gratia sua facit.

Idem tractatu primo in Iohannem. Pecora non illuminantur, quia pecora non habent rationalem mentem, qua possint videre sapientiam. Homo autè factus ad imaginem Dei, habet rationalem mentem, per quam possit percipere sapientiam. Ergo Christus lux est non animalium quorumcunque, sed hominum.

Idem tractatu primo in Iohannem. Idem tractatu primo in Iohannem. Idem tractatu primo in Iohannem. Idem tractatu primo in Iohannem.

Tertullianus de resurrectione carnis, pag. 75. Vetustatem & nouitatem hominis ad moralem, non ad substantialem differentiam pertinere defendimus.

Chrysostomus enarrans capitulum 4. ad Ephes. Subiectum veteris & noui hominis idem est, mutatio autem est accidentalis.

Idem tractatu primo in Iohannem. Idem tractatu primo in Iohannem. Idem tractatu primo in Iohannem.

Vir reuerendus Iustus Menius, cùm esset mota controuersia ab Osiandro de iustificatione, solebat eum appellare Alchimidam, & eius Theologiam Alchimidam, & eius Theologiam Alchimidam, propterea quòd nihil haberet in sua Theologia, nisi solas substantias, & nulla accidentia admitteret. Scitis enim quid tractent Alchimidæ, Ex argento conficere volunt aurum contra naturæ ordinem, sed meri sunt impostores. Nam Deus non patitur confundi species, quarum cõseruatiõ & distributio est summum argumentum prouidentie diuinæ. Sic Theologi Flacciani

Verba Chrysoctomi sunt: τὸ μὴ ὑποκείμενον τὸ αὐτὸ, ἢ ὃ μεταβολὴ περὶ τὸ συμβεβηκός. Paulus ad Ephes. 4. cùm multa dixisset de homine vetere & nouo, quasi se ipsum explicaturus, tandem addit declarationem horum vocabulorum,

bulorum, Quapropter, inquit, deposito mendacio loquimini veritatem quisque proximo suo. Irascimini, & non peccate. Qui furabatur, non amplius furetur. Hæc declarant quid sit vetus, quid nouus homo. Si es mendax aut fur, es vetus homo. Si autem non amplius furaris, aut calumniaris, præluce tamen fide, tunc es nouus homo.

Basilii in quadam epistola, pag. 654. Tres sunt modi creationis. Primus est fabricatio rerum ex nihilo: Secundus est mutatio subiecti in meliorem statum. Tertius est resuscitatio ex morte. Accommodat autem ad secundum modum dicta psalmi 51. Cor mundum crea in me ð Deus. Et Pauli Gal. 5. de noua creatura.

Basilij verba sunt: τρεῖς κτίσεις εὐρέκμεν ὀνομαζόμενας ἐν τῇ γραφῇ. μίαν ἢ καὶ πρῶτον, τὴν ἀπὸ τοῦ μηδενὸς εἰς τὸ εἶναι παραγωγὴν. δευτέραν ἢ τὴν ἀπὸ τοῦ χειρόνος εἰς τὸ κρείττον ἀλλοίωσιν. τρίτην δὲ τὴν ἐξ ἀνάστασιν τῶν νεκρῶν. ἐν ταύταις εἰρήσεις συνεργῶν πατρὶ καὶ ἡμῶν τὸ ἅγιον πνεῦμα. Primum modum crea-

tionis, id est, fabricationem totius vniuersitatis rerum ex nihilo, describit Moses Genes. 1. Alter modus est regeneratio, quæ est mutatio non substantiæ, sed qualitatis, vt aliquoties dicit Prosper discipulus Augustini. Quidquid in homine in melius mutatur, hoc fit à Creatore. Mutatur autem non substantia, sed qualitate. De hoc modo psalmus 51. loquitur: Cor mundum crea in me ð Deus. Non petit nouam substantiam cordis creari, quæ iam condita est, sed petit in hac substantia, quæ condita est, accendi nouam lucem & nouos motus placentes Deo. Sic Paulus Galat. 5. loquitur de noua creatura. Tertius modus, videlicet resuscitatio ex morte, non est prorsus noua substantiæ creatio. Nam hæc caro, quam nunc circumfers est reditura, seu resurget in die nouissimo, siue sepeliatur in terra, siue dissipetur in aère. De hoc modo dicitur psalm. 104. Emittes Spiritum tuum, & creabuntur, & renouabis faciem terræ. Nam hunc versum Basilii & ceteri scriptores intelligunt non de prima rerum fabricatione, sed de resuscitatione mortuorum.

Sed non est opus testimoniis in re manifesta, de qua omnes pij omnium ætatum consentiunt.

Sic autem fit regeneratio, & causa formalis regenerationis. sic fit homo templum Dei, sicut Adam in prima consolatione sensit se se ex morte liberari, quia eo-

dem modo fiunt in omnibus conuersio & consolatio. Cùm Adam post lapsum à Deo arguitur, horribiliter expauescit, ac verè sentit dolores mortis, & pericula inferni. His enim verbis psalmus 116. mortificationem describit. Tandem verò audit vocem promissionis, quæ affirmat: Semen mulieris contritum esse caput serpentis, id est, vt Iohannes interpretatur 1. Iohannis 3. destructurum esse opera Diaboli, peccatum & mortem.

Opera Diaboli duo sunt præcipua: vnum est peccatū, alterū est mors, quæ est pœna peccati. Sed quomodo destruit Christus hæc opera? Dupliciter. 1. merito suo. 2. efficacia. Merito quidem, quia soluit Deo Patri *λύτρον* pro nostris peccatis & contumacia, vt Paulus inquit: Eum qui non nouit peccatum, pro nobis fecit peccatum, vt nos fieremus iustitia Dei per illum. Efficacia verò, quia non tantum imputat nobis Christus suum meritum & obedientiam, sed etiam in nobis est efficax, & re ipsa tollit ac delet ex nostra natura peccatum & mortem, dat Spiritum sanctum, & incoat in nobis nouam obedientiam, seu iustitiam & vitam.

Cum hac voce simul Filius Dei in mente primi parentis est efficax, dicit consolationem, ostendit hanc esse voluntatem Dei, vt Adam habeat remissionem peccatorum, viuificat eum, & confirmat assensionem, ac effundit Spiritum sanctum in cor Adæ, qui cùm sit lætitia, iam latatur Adam in Deo rectè agnito, seu agnita misericordia, & accenduntur motus tales, qualis est ipse Spiritus sanctus, iuxta dictum Ieremiæ:

Dabo Legem meam in corda eorum. Hæc mutatio non quidem substantiæ, sed qualitatum est regeneratio seu vera conuersio ad Deum.

Propheta eo in capite tradit discrimen veteris & noui Testamenti, seu quod idem est, Legis & Euangelij. Lex describit iustitiam & vitam Deo placentem, præcipit quales nos esse debeamus, monstrat, quæ obedientia Deo placeat. Sed nec iustitiam nec vitam exhibet nobis, quia nostra natura non congruit ad normam Legis, vel vt Paulus Rom. 8. dicit: Lex per carnem infirmatur. Et Gal. 3. Si esset data Lex, quæ posset viuificare, verè ex Lege esset iustitia &c. Filius autem Dei per Euangelium restituit nobis vtrumque bonum, iustitiam & vitā. Hæc ipsa restitutio significatur his verbis:

Dabo

Dabo Legem meam in corda eorum, id est, Antea eam scripsi in tabulis saxeis, nunc scribam per Spiritum sanctum in corda, & perficiam, ut illa sint conformia Legi. Dat igitur Filius Dei in regeneratione pro tenebris lucem, pro dubitatione assensionem, pro diffidentia fiduciam, pro fuga Dei, aditum ad Deum, sed hæc mutatio non est substantiæ, sed qualitatis.

Finis seu effectus regenerationis est incoatio nouæ & æternæ vitæ [*causa finalis*] quæ est noua & æterna lux, sapientia & iustitia, & renouatio imaginis Dei, quæ fit, Deo se nobis communicante, cum Filius Dei voce Euangelij consolatur corda, & effundit in ea Spiritum sanctum, qui omnes virtutes necessarias iuxta Decalogum in renatis incoat, ut verbi causa, timorem Dei, fiduciam, dilectionem Dei, iustitiam erga proximos, veritatem, castitatem. Sic apud Ieremiam dicit Deus: Dabo Legem meam in corda eorum, id est, Accendam motus congruentes Legi in cordibus eorum. Et Paulus 2. Timoth. 1. trium virtutum, fortitudinis, dilectionis & modestiæ appellatione, complexus est totius Decalogi virtutes. Et Galat. 5. Recensentur fructus Spiritus, qui nihil aliud sunt, quàm conformitas cum Lege Dei.

Postremò constantissimè exploranda sunt deliria omnium Enthusiastarum, qui abducunt homines à ministerio vocis diuinæ, & negant Deum per hoc medium efficacem esse.

Contraria seu pugnancia.

Enthusiastæ dicuntur numine afflati, *ἐνθουσιάζειν* significat habere instinctum aliquem seu afflatum diuinum. Sunt autem duplices Enthusiasmi. 1. Alij à

bono Spiritu afflantur & reguntur, ut Prophetæ, de quibus Petrus inquit 2. Petri 1. Non voluntate hominis allata est olim prophetia, sed à Spiritu sancto impulsus locuti sunt sancti Dei homines. 2. Alij sunt à malo Spiritu seu à Diabolo, qui est mendax & homicida. His nomen Enthusiastarum vsitate tribuitur, ut sæpe vocabulum commune seu medium trāsferatur in malam partem. Sed quomodo differunt Prophetæ in Ecclesia ab Enthusiastis, qui habet afflatus Diabolicos? De hac quæstione respondet Paulus 1. Corinth. 14. Spiritus Prophetarum Prophetis subiciuntur, id est, sancti homines, Prophetæ ita reguntur à Spiritu sancto, ut possint loqui vel tacere, & nō

deturbentur de sua mente & sanitate. Fanatici verò Enthufiaftæ nõ habent fibi fubiectos Diabolos, fed Diaboli fic eos impellunt, vt fiant furentes, & non poffint tacere, aut fe fe reprimere cùm volunt. Taliſt eſt in 6. Aen. Ethnica mulier Sybilla Enthufiaftica.

--cui non vultus, non color vnus,

Non comptæ manſere comæ, fed pectus anhelum,
Et rabie fera corda tument, maiorq; videri,
Nec mortale fonans, afflata eſt numine quando
Iam propiore Dei.

Diabolus deformat ſua organa, inflat ea, & omnia in eis peruertit. Spiritus ſanctus in ſuis organis fic eſt efficax, vt ea non deiciat de gradu ſapientię, modeſtię & verecundię.

Quòd autem per vocem Euangelij & adminiſtrationem Sacramentorum detur Spiritus ſanctus, clarè teſtatur hiſtoria Apoſtolorum, vt cap. 2. ſcribitur: Agite pœnitentiã, & baptizetur vnufquiſq; veſtrum in nomine Ieſu Chriſti in remiſſionẽ peccatorum veſtrorum, & accipietis donum Spiritus ſancti. Et Act. 10. Adhuc loquente Petro verba hæc, cecidit Spiritus ſanctus ſuper omnes qui audiebant verbum.

Lutherus in quadam publica concione hiſ verbis laudabat Acta Apoſtolorum. Hic liber eſt, quo poſſumus frangere & comminuere caput Papæ. Certè ſi nõ extaret liber Actorum Apoſtolicorum, non haberemus exempla illuſtria, quę declarant, quale genus doctriņę ſparſerint Apoſtoli in mundo, & quàm fuerit efficax Spiritus ſanctus per miniſterium verbi, fed Papa diceret

cum ſuis aſſeclis, nos fingere doctriņam pugnantem cum Apoſtoliſ, & multi Enthufiaftæ dicerent, Deum non eſſe efficacem per hæc media, per verbum & Sacramenta. Vtroſque igitur Papiſtas & Enthufiaſtas euidenter refutare poſſumus ex hiſtoria Actorum Apoſtolicorum.

Hęc exempla cõgruunt cum dictis: Euangelium eſt potentia Dei ad ſalutem omni credenti, id eſt, inſtrumentum, per quod Deus eſt efficax ad ſalutem in credentibus. Item: Euangelium eſt miniſterium Spiritus. Nec verò ita intelligatur hæc efficacia, vt cùm Sol ſpargit radios in doliũ,

Paulus. 2. Cor. 3. diſcernit Legem & Euangelium, & expreſſe ſed

fed sciendum est oportere nos audire Euangelium, idque cogitare, & assensu amplecti, & repugnare dubitationi, quod cum facimus, simul Spiritus sanctus est efficax in ipsa consolatione, & in hac lucta, vt præclare dixit Augustinus tractatu 76. in Iohannem: Pater, Filius & Spiritus sanctus veniunt ad nos, dū venimus ad illos, veniunt subueniendo, venimus obediendo, veniunt illuminando, venimus intuendo, veniunt implendo, venimus capiendo.

men sumit ab adiunctis, vel à modis, qui accedunt effectibus. Lex politicam gloriam habet incurrentem in omnium oculos, vt sunt certa sedes & gloriosæ victoriæ. Euangelium non habet similem gloriam: quia πολιτεια nostrum in cælis est.

concionatur de efficacia ministerij. Recitat autem duo discrimina. Alterum ab effectibus propriis, alterum à modis, qui accedunt effectibus seu ab adiunctis.

1. Effectus proprius Legis est maledictio. Euangelij effectus est pax & vita, vt Spiritus viuificat. Itē, Euangelium est ministerium Spiritus, quia non tantum per hoc organon est efficax Spiritus sanctus, sed etiam verè datur per hoc medium. Vtitur autem Paulus ad declarationē effectus Euangelij argumento à minori. Si Lex est efficax, quantò efficacius est Euangelium. Alterum discrimen

Quibus datur Spiritus sanctus.

CAPVT VII.

DE hac quæstione ipse Deus apud Ioëlem respondet: Effundam, inquit, de Spiritu meo, super omnem carnem, & omnis, qui inuocauerit nomen Domini, saluus erit. Occurrit autem præcipuis animorum nostrorum curis, & opponit consolationes maximè congruentes. Accusat nos horribilibus immundities no- Nihil potest dulcius, nihil efficacius ad nos consolandos dici, quàm illud Ioëlis, quo etiam vtitur Petrus Actor. 2. die Pentecostes. Itaque lectio Ioëlis sit nobis vel ob hanc causam commendata,

quia suppeditauit Apostolis materiam primæ concionis habitæ ipso die Pentecostes.

Huic terrori & fugæ opponitur appellatio carnis, quæ significat naturam miseram, imbecillam, ream, pollutam. Et si igitur nihil sumus, nisi *ἐπιτρόματα*, hoc est, rudes & informes massæ abortu editæ, immaturæ, contaminatæ, tamen largè effusèq; donatur nobis Spiritus sanctus, quia sordes nostræ à Filio Dei, quasi quodam ymbraculo teguntur.

Deinde excruciat nos Euripidis cogitatio, quæ hoc versu expressa est: Magna Deus curat, parua negligit. Huic dubitationi medetur particula vniuersalis, bis repetita in promissione diuina apud Ioëlem: Effundam de Spiritu meo super omnem carnem. Itè: Omnis qui inuocauerit nomen Domini, saluus erit.

Tales massæ immundæ, rudes & informes nos singuli sumus.

Altera tentatio de particularitate seu de electione oritur ex ratione, quæ sic argumentatur:

Deus dat æqualia æqualibus.

Ego & Ioseph sumus inæquales.

Ergo Deus non dat nobis æqualia.

Scio dari quidem Spiritum sanctum & vitam æternam Ioseph, sed quomodo credam illa bona mihi etiam dari, cum nihil sim collatus ad Ioseph. De hac obiectione respondet Ioël, & contra eam repetit vniuersalem particulam, Super omnem carnem, & addit epiphonema: Omnis, qui inuocauerit nomen Domini, saluus erit. Hoc dictum vrget Paulus Rom. 10. Idem Deus diues in omnes, qui ipsum inuo-

Duæ sunt præcipuæ tentationes, quibus duriter excruciantur animi nostri. Prior est de nostra indignitate, & de nostris miseris. Altera de particularitate. Prior tétatio ex Lege existit, quæ nos accusat propter immundiciam & sordes, quas in natura nostra circumferimus inde vsque à principio ortus nostri vsque ad finem vitæ. Sic enim argumentamur:

Peccatores Deus non exaudit.

Ego sum miser peccator.

Igitur non exaudiet me Deus, nec dabit mihi Spiritum sanctum suum.

Huic tentationi opponendum est dictum Ioëlis, in quo appellatio carnis significat naturam imbecillam & immundam, ream & pollutam: sicut Paulus 1. Corinth. 15. vocat se magna humilitate *ἐπιτρόμα*, quod significat abortum.

inuocant. Includamus igitur & nos ipsos in hanc vniuersalem, nec disputemus sine Euangelio de prædestinatione.

Te igitur æterne Deus, Pater Domini nostri Iesu Christi, conditor cæli & terræ, & hominum & Ecclesiæ tuæ, vnâ cum Filio tuo & Spiritu sancto, supplices oramus, vt propter Filium tuum, quem voluisti pro nobis esse vicimam, Mediatorem & deprecatorem, nostri miserearis, ac

Ardens precatio multò melior est, quàm disputatio: An datur Spiritus sanctus repugnantibus.

Spiritu sancto tuo nos tibi copules, & in nobis veram lucem & iustitiam accendas. Liberalitas tua immensa in dando hoc munere, Filij dicto celebrata est, Lucæ 11. Quantò magis Pater cælestis dabit Spiritum sanctum petentibus. Tu vis peti hoc munus, & petentibus afirmas te auidè daturum esse. Speramus igitur nostra vota exaudita esse.

Quomodo excutitur Spiritus sanctus?

CAP. VIII.

SICVT consolatio proposita in Ioële fidem in nobis exuscitat, confirmat & auget: ita doctrina huius capituli est dulcis nutricula timoris Dei. Multi enim habuerunt gubernatorem Spiritum sanctum, qui tamè velut equi indomiti sefforem excusserunt, vt Saulis initia fuerunt lætissima, sed exitus tragicus & tristissimus. Ac multò faciliùs est excutere hoc donum, quàm recipere. Non enim omnes lapsi resurgunt, sed multi opprimuntur desperatione. Ideo simus modesti, & vt Paulus loquitur Philip. 2. Cum timore & tremore salutem operemur, &c. Et psalm. 2. dicitur. Seruite Domino cum timore, & exultate ei cum tremore. Debemus Deum diligere vt Patrem, & metuere vt Dominum & vindicem. Militemus igitur bonam militiam, retinentes fidem & bonam conscientiam: quod qui faciunt,

retinebunt Spiritū sanctum qui est arrhabo hæreditatis nostræ &c

Cū assentitur homo errori in vno vel pluribus articulis fidei, siue sciens siue deceptus, amittit Spiritum sanctum, iuxta dictū: **Qui non credit, iam iudicatus est. Iohann. 3.**

Fons huius responsionis oritur ex hac distinctione. In hominibus renatis duo possunt esse gradus peccati regnātis seu mortalis, quorum alter pugnat cum fide, alter cum bona conscientia, id est, duo sunt peccata, propter quæ homo renatus ex amico Dei fit hostis, & ex filio charissimo fit mancipium Satanæ, videlicet: 1. Error in doctrina pugnans cum fundamento, id est, cum Decalogo & cum articulis fidei, quorum summa comprehensa est in Symbolis, Apostolico, Niceno, Athanasiano. 2. Lapsus contra conscientiam, vt furtum, adulterium, homicidium, mendacium, periurium. Sed vnde fumitur hæc distinctio? Ex celeberrimo dicto Pauli 1. Timoth. 1. Milita bonam militiam, retinens fidem & bonam conscientiam. Item in eodem loco. Summa mandati est dilectio ex corde puro, id est, fide purificato, ex conscientia bona & fide non ficta. Nolite putare, nobis tantū in extremo iudicio reddendam esse rationem vitæ & morum, sed hoc singulis persuasum sit, nobis reddendam esse rationem omnium maximam de fide nostra. Hæc cū ita sint, vnusquisque discat doctrinam Ecclesiæ integram, puram & incorruptam, & videat quos doctores audiat, à quibus accipiat doctrinā, ne vel sciens, vel ignarus decipiatur. Sed an non ignorantia excusat? Respondeo. Quædam ignorantia excusat, sed ignorantia Euangelij neminem excusat, quia dicitur: Hunc audite. Deus semper collocavit Ecclesiā in medio generis humani, vt possit eius vox vndique ab omnibus exaudiri.

Etsi autem in omnibus sanctis in hac vita caligo est, nec satis intelliguntur articuli fidei, & assensio est languidior, aut etiam extruuntur stipulæ supra veram doctrinam: tamen hæc imbecillitas differt ab euersione articuli fidei, seu ab affeueratione contraria. Necessè est enim fundamentum ita teneri, ne penitus

Sumptum hoc est ex 1. Cor 3. Fundamentum nemo aliud ponere potest præter hoc quod positum est, quod est Christus Iesus. Quòd si quis superstruit super fundamentum hoc, aurum,

igno-

ignoretur vllus articulus fidei, argentum, lapides preciosos, li-
 aut ne contrarium asseueretur. gna, scenum, stipulas, cuiusque
 opus manifestum fiet: dies enim
 declarabit. Et cuiusque opus, quale sit, ignis probabit. Vtitur in hoc
 loco venustissima comparatione sumpta ab architectis, quorum
 præcipua cura est de fundamento, quod nisi probè fuerit iactum,
 quidquid superstruxeris, ruet. Iacto fundamento altera deliberatio
 est de exædificanda mole, quæ imponenda est fundamento, ibi alius
 marmoream domum ædificat, alius latericiam, alius ligneam, alius
 stramineam, vt sunt cuiusq; facultates. Quæ est optima *δοκιμασία*
 seu probatio, discernens ædificationem firmam ab infirma? Incen-
 dium, in quo stipulæ & ligna facilè concipiunt ignem. Marmor &
 lapides difficiliùs ab igne vincuntur. Ita in doctrina Ecclesiæ, funda-
 mentum est promissio gratiæ de Christo. Qui hoc tenet, fit saluus.
 Si credis Christum mortuum esse propter peccata tua, & resuscita-
 tum propter iustificationem tuam, & hoc non tantùm sentis in cor-
 de, sed etiam ore confiteris in periculis vitæ, tunc saluus eris, Rom.
 10. Huic fundamento, quo nititur nostra salus, alij doctores addunt
 gemmas, aurum, argentũ &c. id est, illustrât articulos necessarios do-
 ctrinæ Christianæ. Vt Polycarpus, Irenæus &c. Alij, etsi retinēt fun-
 damentum, & sunt salui: tamen addunt stipulas, id est, traditiones
 humanas, somnia carnis, quæ pereunt in incendio, id est, in tenta-
 tionibus & aditu mortis. Sic Bernhardus retinet fundamentum,
 sed addit stipulas, de votis monasticis, & cùm peruenit ad vitæ exit-
 um, in tentationibus sentit sola Dei misericordia opus esse ad salu-
 tem consequendam.

Præterea homo violans mandatum Dei contra conscientiam,
 amittit Spiritum sanctum, & rursus fit reus iræ Dei, & ruit in æter-
 num exitium, si non fiat conuersio in hac vita. Sic Adam lapsu vo-
 luntario excussit Spiritum sanctum, & sibi ac posteris tristissimas
 pœnas accersuit, sed recepta est hominum natura à Deo propter
 Filium Mediatorem, & prima copulatio, ad quam conditi era-
 mus, eiusdem beneficio instaurata est. Quid dicam de Dauide, qui
 & ipse hunc gubernatorem ex-
 cussit, & in multis piis, vt Pauli
 verbis vtar, dolore eum affecit?
 Dolet enim propter nostros la-

Ephes. 4. Nolite contristare
 Spiritum sanctum. Nulla oratio
 tristior extat in toto Paulo,
 quàm hæc vox: Nolite cōtristare

pfus, & propter nostras calamitates multas, quæ sequuntur delicta. Quamobrè retineamus puritatem doctrinæ magna cura & sollicitudine, cōsideratis fontibus, & vitemus lapsus contra conscientiam, ne Spiritus sanctus ex nostris pectoribus excutiat. Denique omnes exuscitemus nos ad hanc curam, vt & restituatur in nobis coniunctio cum Deo, & maneat integra.

Spiritum sanctum, quo estis obfignati. Stoicus aliquis ista legēs obiiciat, An tu Deo tribuis dolorem & affectus humanos? Respondeo: Omittamus Stoicadeliria, & nos assentiamur Scripturæ tribuenti Deo lætitiā, tristitiā, iram & reliquos affectus, quos certum est in Deo esse veros, & nō simulatos, etiam si nos intelligere non possumus, quomodo in Deo sint affectus illi. Huc pertinet regula Augustini: Si potes capere, cape. Si non potes

capere, crede. Et Chrysoctomus: Δεί γδ πείθεσαι τοῖς ὑπὸ τῷ θεῷ λεγομένοις, ἕπειρεργάζεσαι, καὶ τὸν λόγον αὐτῶν ἀγνοᾷμεν.

De applicatione doctrinæ hæctenus traditæ ad vsum.

CAPVT POSTREMVM.

Elebratur dictum Aristotelis, quo ait, illam philosophiam solam probandam esse, quæ habet vsum in aliqua parte vitæ, id est, quæ conducit vel ad sapientiam, vel ad eloquentiam. Ita nos possumus dicere, eam doctrinam in Ecclesia valde esse probandam, quæ habet vsum in quotidianis exercitiis pietatis. Nam regnum Dei, vt Paulus inquit, non consistit in sermone, sed in virtute, id est, in exercitiis pietatis. Est autem doctrinæ hæctenus traditæ præcipuus vsus in cultu inuocationis, quæ est maxima Ecclesiæ virtus & propria, maximeque necessaria, & præcipuum præsidium in publicis & priuatis miseris, denique est radix omnium aliarum virtutum. Quia, vt ait Macarius in quadam homilia: Inuocatio non tantum est caput omnis boni, sed etiam est illa virtus, qua à Deo impetrare possumus, omnia alia bona & omnes virtutes.

Cùm

Cùm finis sit totius doctrinæ de Deo & de tribus personis, vera Dei inuocatio, admonitiones aliquas recitabo de vsu huius doctrinæ in quotidiana precatione.

Multæ sunt causæ, propter quas assiduè exercenda sit inuocatio, sed hæc non est postrema, quòd inuocatio sit præcipuum

Ecclesiæ decus, & sit illa virtus, quæ discernit Ecclesiam ab omnibus aliis sectis. Magna est virtus Scipionis abstinentis ab aliena sponfa, & fortiter pugnantis pro patria, & parcentis suæ patriæ, & cum maxima patientia vincentis ædiles, Tribunos & Catonem incitatorē. Magna est iustitia Aristidis ciuis Attici, sed nec Scipio, nec Aristides hac virtute præditi fuerunt, quæ nominatur vera Dei inuocatio. Ne que enim essentiam Dei aut voluntatem eius de nostra salute cognitam habuerunt. Ideoq; omnis ipsorum precatio aberrauit à Deo, & fuit coniuncta cum dubitatione, an Deus exaudiat preces. Ecclesiæ autem superat alias sectas vera inuocatione Dei. Quare vel ob hanc causam sæpe recitantur piæ preces, vt sit illustris distinctio inter eos, qui sunt membra Ecclesiæ, & alios, qui sunt extra Ecclesiam.

Prima est. Omnis vera inuocatio, quæ fit ad Deum, complecti debet Patrem, Filium & Spiritum sanctum. Nam in precatione Dominica Pater est nomen essentia, non tantum vnus personæ. Et in formula baptismi nominatim tres personæ recensentur, & tribuitur eis par potentia & honor, videlicet liberatio à peccato & à morte, donatio iustitiæ & vitæ aternæ.

Tota diuinitas est Pater, respectu nostri & Ecclesiæ, sed respectu Filij Ἰσίου prima persona specialiter appellatur Pater. Quâdo enim Deus confertur cum creaturis, seu opponitur creaturis, seu discernitur à creaturis, fit mentio vnus aternæ essentia.

Quando verò intra se extra creaturas describitur diuinitas, ibi necesse est personas discerni.

Sic Polycarpus impositus rogo ardenti, tres personas in inuocatione complexus est: Deus Pater dilecti Filij tui Iesu Christi, per quem agnitionem tui accepimus, conditor vniuersæ creaturæ, te inuoco, te confiteor esse

Polycarpi precatio extat apud Eusebium li. 4. histor. Ecclesiast. pag. 38. vide de Polycarpo Chronicon Philippi in parte secunda,

verum Deum, te glorifico per pontificem dilectum Filium tuum, cum Spiritu sancto, suscipe me, & fac me socium resurrectionis sanctorum tuorum.

sanctissimum ministerium Euangelij, sed etiam habuit suam scholam, ex qua prodierunt præclari milites Christi, Ignatius, Polycarpus & Papias, & multi alij. Polycarpus autem, cum vixisset annos 86. admodum senex raptus est ad supplicium tempore M. Antonini philosophi, quod magno animo pertulit, ut hæc ipsius precatio declarat, quæ est contexta ex multis flosculis Scripturæ. Impositus igitur rogo, cum vis flammarum eum non consumeret, sed ei parceret (ut Virgilius in Aethna loquitur de duobus adolescentibus, qui suos parentes ex incendio humeris impositos extulerunt.

Erubuere pios iuuenes attingere flammæ,

Et quacunque ferunt illi vestigia, cedunt,

Nam merito pietas homini est tutissima virtus)

iusit tyrannus executor supplicij eum gladio transfodere: ita clausit suam vitam vir sanctissimus, de quo verè dicitur illud, quod in Apocalypsi de martyribus recitatur: Hi sunt qui venerunt ex afflictione magna, & dilatauerunt stolæ suas, & dealbauerunt eas per sanguinem agni.

Et Basilius in lib. de Spiritu sancto cap. 29. hoc dictum Eusebij Palestini citat. Sanctum Deum lucis conditorem per Salvatorem nostrum Iesum Christum cum Spiritu sancto inuocantes &c. Ac talis inuocatio illustre testimonium est de diuinitate Filij & Spiritus sancti, quia Deus solus videt corda perentium, & discernit veram inuocationem à simulata.

Nominat Deum φωταγωγος lucis conditorem. Nam inter omnes qualitates nulla est melior, nulla præstantior, nulla iucundior quàm lux, quia & sese monstrat, & præbet conspicienda alia corpora. Et Deus ipse primo die creationis condidit lucem, ut ipso facto ostenderet, se esse lucem seu lucidam essentiam, expertam caliginis & tenebrarum. Si Deus omnia corpora condidisset & non addidisset lucem, quæ posset percipi ex eis utilitas vel voluptas?

Secunda

Secunda admonitio. Simul etiam cogitet pia mens de distinctione personarum, vt discernatur inuocatio vera ab Ethnica inuocatione. Suprà autem de duplici discrimine personarum satis dictum est.

Discrimen personarum aliud est internum, quod sumitur ab arcanis actionibus, vt à generatione & processione. Solus Pater gignit, solus Filius nascitur, solus Spiritus sanctus procedit à Patre & Filio. Aliud sumitur à beneficiis erga Ecclesiã. Pater mittit Filiũ & Spiritum S. sed magno discrimine. Mittit Filium, vt fiat victima pro nostris peccatis, & sit perpetuus Mediator inter Deum ac homines, & sit interpellator ac deprecator. Spiritum sanctum effundit, vt sit sanctificator, vt nos regeneret & renouet ad vitam æternam, & in nobis restituat imaginem Dei.

Tertia admonitio. Quoties incipis precationem, non tantũ cogites, quem Deum & quomodo patefactum & distinctum à commentitiis numinibus velis alloqui, sed etiam qualis sit Deus, & cur exaudiat. Est autem sapiens, beneficus, iustus, verax, iudex, cætus, liber, misericors, recipiẽs nos propter Filium Mediatorem. Hæc omnia in qualibet inuocatione cogitari necesse est.

EXPLICATIO TEXTVS DE SPIRITV SANCTO.

P T I M A regula studiorum traditur à Platone in 2. epistola, his verbis *πολλάκις δὲ λεγόμενα καὶ αἰεὶ ἀκούμενα, καὶ πολλὰ ἔτη μόγις ὡσπερ χυσοὺς ἐκκαταίρει μετὰ πολλῆς πνευματικίας.* Etiam cum eadem doctrina sæpe repetitur, & multis annis auditur, vix tamẽ vt aurũ perpurgatur cum magnis exercitiis. Nam vt Epicætetus inquit: *εἰδέναι καὶ ὅτι ἔστιν ἄξιον δόγμα παραγινέσθαι ἀνθρώπῳ, εἰ μὴ καὶ ἑκάστῃ ἡμέρᾳ τὰ αὐτὰ καὶ λέγει πρὸς καὶ ἀκούει, καὶ ἅμα καὶ ἔσται πρὸς τὸν βίον,* id est, doctrina non potest radices agere in animo, nisi quis eadem ab alijs & audiat & ipse dicat, & transferat ad vsum. Hęc dicta idẽo nunc repeto, ne quis putet, se inanem laborem conferre in iisdem rebus toties audiendis, quarum crebra repetitio solet multis parere fastidium.

Nomen Spiritus in genere significat agitationem] Definitio nominis. Nam alia definitio est nominis, alia rei. Talis est distinctio illa: Ius aliud est nominis, aliud rei. Vnde quæritur, vtrum Papa Imperatoribus conferat ius rei, id est, ipsum imperium. Respondeo. Nequaquam. Nam ius rei confertur à septem Electoribus Imperatori. Papa sua renuntiatione seu coronatione tantùm confert ius nominis.

Significat agitationem, aut naturam, seu vim agitantem] Seneca lib. 6. quæst. natural. Nobis placet hunc Spiritum esse, qui tanta posset conari, quo nihil est in rerum natura potētius, nihil acrius, sine quo nec illa quidem, quæ vehementissima sunt, valent. Ignem Spiritus concitat: Aquæ, si ventum detrahas, inertes sunt, tunc demum impetum sumunt, cum illas agit flatus, qui potest dissipare magna spatia terrarum, & novos montes subiectos extollere, & insulas non ante visas in medio mari ponere. Hæc Seneca in disputatione de causis terræ motus.

Nos verò hanc descriptionem Spiritus ideo attentius consideremus, quia sicut lux primo die condita, testatur Deum esse lucidam essentiam: ita natura Spiritus, quæ est efficacissima, non solùm in reliquis mundi corporibus, sed etiã in nostro corpore, significat, Deum esse Spiritum agitantem & mouentem omnia, iuxta dictum Actorum 17. In ipso viuimus, mouemur & sumus.

Viuificat corda]

sancti. Iohan. 6. Caro nõ prodest quicquam, Spiritus est qui viuificat.

hatur Theologis: An caro Christi seu corpus illius traiciatur in vetriculum. Hæc verè est imaginatio Capernaïtica.

Rom. 8. Sensus carnis, mors, sensus Spiritus est vita & pax. 2. Corinth. 3. Litera occidit, Spiritus viuificat.

Hic est Filius meus dilectus]

Hæc phrasis sæpe in Scriptura vsurpatur de persona Spiritus

Caro, id est, carnales imaginationes de manducatione Messia. Ante annos sex in colloquio VVormaciensi quæstio proponere

ἡ φρόνημα, gestinet seu. Est nomẽ generale, & complectitur actiones mentis & voluntatis, id est, opiniones & affectus corruptæ naturæ.

Hæc verba sæpe cogitata sunt, & vt

& vt nos confirmet de hoc articulo, videlicet de discrimine perforarum Patris & Filij, & vt nos commonefaciant de ingenti amore æterni Patris erga suum Filium & erga Ecclesiam, quæ est hæreditas ^{psal. 2. &} Filij. Verè enim à Paulo dictum est Ephes. 1. Dilexit nos propter dilectum, id est, vt Iohannes inquit cap. 1. Ex plenitudine eius omnes accepimus, gratiam pro gratia. Et Filius Dei Iohan. 17. hæc vota pro Ecclesia facit: Sit tua dilectio in eis, qua me diligis, id est, eadem ^{16.} complectaris Ecclesiam, qua me Filium vnigenitum complecteris. Eadem verba, quibus Pater æternus vtitur in baptismo Filij, extant apud Esaiam cap. 42. Ecce seruus meus, sustenta bo eum, electus meus, quo delectatur anima mea. De hoc amore æterni Patris erga Filium & erga Ecclesiam admoneant nos ^{cor. 12.} nostræ, quæ non tantum sunt vincula societatis humanæ, sed etiam commonefactiones de vero & ardenti amore Patris erga Filium, & totius diuinitatis erga Ecclesiam, vt Iohannes in epistola inquit: Deus est charitas. Et psalm. 103. dicitur: Sicut Pater miseretur filiorum, ita Dominus miseretur timentium se.

Mittitur in corda]

Deus tribus modis se obligauit Ecclesiæ: primum verbo seu promissione: deinde scripto: tertio pignore, videlicet misso Filio vnigenito & donato Spiritu sancto. Differunt autem causæ finalis missionis Filij & Spiritus sancti teste Paulo Galat. 4. Postquam venit plenitudo temporis, misit Deus Filium suum natum ex muliere, factum sub Lege, vt eos, qui sub Lege erant, redimeret, vt adoptionem filiorum consequeremur. Et quoniam filij Dei sumus, misit Deus Spiritum Filij sui in corda nostra clamantem Abba Pater. Cum autem filij simus, erimus etiam hæredes, hæredes quidem Dei, cohæredes autem Christi. Hæc verba testantur, aliter mitti Filium, aliter mitti Spiritum sanctum. Filius mittitur in carne, vt sit redemptor, Spiritus sanctus mittitur non in carne, sed in verbo & Sacramento, vt sit sanctificator. De hac triplici obligatione Dei erga Ecclesiam Augustinus psal. 109. præclare dicit: Fidelis Deus se nostrum debitorem fecit, non aliquid à nobis accipiendo, sed tanta nobis promittendo. Parum erat promissio, etiam scripto se teneri voluit, velut faciens nobiscum chirographum promissorum suorum. Non solum autem scripturam cum hominibus fecit, vt crederent, sed etiam fidei suæ posuit Mediatorem vnicum Filium suum. Hæc Augustinus. Congruunt autem ista ad distinctionem, quæ traditur à Iuriscōsultis,

qui dicunt quatuor modis obligationem contrahi. 1. verbis, id est, stipulatione. 2. Literis, vt sunt chirographa. 3. Re ipsa, vt sunt pignus & depositum. 4. Consensu, vt in emptione & venditione. Has species obligationis accommodat Augustinus ad obligationem Dei. Initiò Deus se obligauit tradito verbo & promissionibus: deinde vt esset promissionis memoria ad diuturnitatem stabilis, iussit promissiones per Prophetas tanquam suos notarios mandari certis monumentis literarum. Tertiò vt tolleret ex mentibus nostris omnem dubitandi occasionem de voluntate sua & nostra salute: addidit verbis & literis duo pignora maxima, Filium in carne, & Spiritum sanctum arrhabonem in cordibus nostris.

Paracletus]

Solutio obiectionis:

Qui confundit officia, confundit personas.

Scriptura videtur miscere officia Christi & Spiritus sancti, quia vtrumque appellat paracletum.

Ergo videtur confundere personas.

Respondeo ad Minorem: Filius est paracletus, 1. Iohan. 3. quia interpellat pro nobis, id est, quia applicat nobis sua merita. Spiritus sanctus est paracletus, quia mouet corda ad inuocationem.

Spiritus veritatis]

id est, ostendens veram doctrinam, flectens corda ad veram doctrinam,

affensionem, & efficiens vera & aeterna bona in cordibus hominum, non vmbrae fugaces & euanescentes. Veritas propriè significat congruentiam opinionum, sermonum, gestuum & rerum. Ita est quædam velut harmonia, ad quam requiruntur hæc quatuor, opinio, sermo, gestus & res ipsa. Hæc enim omnia quando inter se conueniunt, tunc meretur laudè veritatis. Deinde significat *αεαλπεσιυ* seu propositum constans, dicendi vera & seruandi promissa. Tertiò per metalepsin vsurpatur veritas pro veris rebus & bonis, quæ non sunt vmbrae, vt Iohan. 1. vbi traditur discrimen Legis & Euangelij. Gratia & veritas per Iesum Christum facta est. Hoc loco veritas significat vera & permanentia bona, non vmbrae perituras. Magnum fuit beneficium politia Mosaica, templum, sacerdotium. Sed hodierno die, qui est octauus Septembris, funditus est deleta Hierosolima à Tito. Talia bona non affert Christus, sed vera bona, sapientiã, iustitiam, lætitiã in Deo, vitam & Spiritum sanctum. Veritas igitur aut propriè significat vel noticiã, vel *αεαλπεσιυ*: aut impropiè

piè significat per metalepsin res non euanescentes: sic Spiritus sanctus dicitur Spiritus veritatis, non tantum quod ipse sit verax, sed quod etiam efficiat veraces, non hypocritas,

Vnus est Spiritus]

Sequitur in eodem textu: Et singulis diuidit, vt vult. Hæc non possunt dici de motu creato, sed personę conueniunt.

Spiritus Christi]

Cur Spiritus sanctus dicitur Spiritus Christi, vel, vt dicitur Galat. 4. Spiritus Filij, misit Spiritum Filij sui? Respondeo. Quia Spiritus sanctus non tantum à Patre, sed etiam à Filio procedit, deinde quia per eum & propter eum hic Spiritus Ecclesię donatur.

Omnes electi omnibus temporibus]

Hæc congruunt cum articulo Symboli: Credo Ecclesiam sanctam Catholicam. Sic autem vocatur Ecclesia respectu temporis & loci. Temporis, quia omnibus temporibus & ætatibus mundi aliqua fuit, est, & erit Ecclesia Dei: deinde respectu loci, quia Ecclesia non est alligata ad vnum aliquem locum, sed est sparsa per omnia imperia, in quibus sonat vox Evangelij. Vnde Dauid Ecclesiam postremi temporis vocat dispersionem, id est, cœtum dissipatum, vagantem in mundo, sine certa sede. De nouo Testamento non est dubium, quia ipse Christus inquit: Ite in mundum vniuersum. Et in psalmo 19. dicitur: Exiuit sonus eorum in omnem terram. De Ecclesia autem veteris Testamenti videtur esse obscurior asseueratio, sed sciendum est, non in sola Iudæa Deum fuisse notum, verum etiam extra Iudæam. Nam Ioseph in Aegypto non tantum fuit politicus gubernator, sed etiam doctor Ecclesię, vt testatur Genes. & psalm. 106. Item Daniel in Babylone quatuor summos Monarchas vocauit ad agnitionem Dei, Nabugdonosor Chaldæum, & filium eius Enilmerodach, deinde Darium Medum & Cyrum Persam. Hi quatuor Monarchæ proposuerunt publicum editum, quibus prohiberent blasphemiam aduersus Deum Israël, & simul præceperunt, vt hic Deus reiectis omnibus idolis, coleretur & inuocaretur. Deus igitur etiam ante Christum natum, non in sola Iudæa fuit notus, sed etiam in aliis regnis, vt in Aegypto & Babylónico. Possemus huc etiam exemplum Naaman Syri referre. Est igitur Ecclesia omnium temporum & locorum, in quibus auditur vox Evangelij. Hæc est magna consolatio, præsertim iis, qui sunt auulli à

publico ministerio contra suam voluntatē. Meminerint iuniores & Augustini dictum, qui inquit: Non audeo fideles huius temporis anteponere iis, per quos nobis hæc prophetata sunt. Ratio huius asseuerationis sumitur ex Pauli dicto 2. Corinth. 4. Habentes eundem Spiritum fidei. Non est igitur assentiendum illis, qui vociferantur, Deum nobis magis propiciū esse, quā iis, qui vixerūt ante Christum natum, aut aliam esse *κοινωνίαν* sanctorum in nouo Testamento, quā in veteri.

Hoc est fœdus meum cum
eis] Omnibus piis notissima sit
concio Esaiæ cap. 59. quia continet dulcissimam doctrinam de beneficiis Christi & de Ecclesia. Ostendit quid sit vera Ecclesia, & affirmat semper aliquam futuram esse: Veniet ex Sion redemptor, & auertet iniquitates Iacob, hoc est fœdus meum, &c. id est, hæc est vera Ecclesia, in qua sonat verbum, traditum Esaiæ de redemptore tollente peccatum, & in ea certō sanctificantur credentes Spiritu sancto. Talem Ecclesiam semper mansuram esse affirmat. Esaias amandus est propter exemplum Christi & Pauli, quorum vterque fuit diligentissimus lector Esaiæ. Deinde amandus est partim propter copiam bonarum rerum, partim propter splendorem elocutionis. Nam Esaias omnes Prophetas eloquentia superat.

Verba quæ misit] Zachariæ & Haggæus fuerūt
collegæ eiusdem muneris & officij. Nam post reditum populi ex Babylone, id est, annis ferè quingētis ante natum Christum, hi Prophetæ diuinitus excitati sunt, & sicut singuli Prophetæ habuerunt sua curricula & *πολιτεύματα*, in quibus Deo obedientiam præstiterunt, ita horum Prophetarum *πολιτεύματα* fuit, hortari & incitare populum ad instaurationē Urbis & templi. Fuit enim res valde impedita, ardua & difficilis, instaurare collapsam politiam, inter tot gentes inimicas, quæ vrebantur gloria populi Dei, & inuidebant ei hanc felicitatem diuinitus concessam per reges Persicos, Cyrum & Artaxerxem Longimanum, qui fuerunt valde benefici & liberales erga Ecclesiam populi Iudaici. Ac verè scribitur de instauratoribus vrbis, quod vna manu ædificarent, & altera gladium tenuerint. Sæpe enim opera architectorum & fabricorum interruptæ sunt subitis incurfionibus vicinorum, in quibus coacti fuerunt dimicare ædificatores. Ne igitur langueretur populus

pulus, neque abiiceret omnem conatum instaurationis: Deus excitauit Zachariam & Haggæum, & horum doctrina & consolatione ita confirmauit populum, vt gnauiter facerent suas operas, & perficerent totum ædificium vrbs & templi.

Brachio maiestatis suæ] Filius Dei nominatur à Prophetis brachium Domini, quia sicut manus in corpore nostro est organum organorum, sic omnia opera Dei fiunt per Filium in creatione & sustentatione rerum, item in gubernatione & defensione Ecclesiæ.

Narrabo tibi sermonem Syri Ieronymuseundem locum enarrans, vtitur argumento à pōdere verbi, Spiritus sanctus est viuificator, ergo est conditor, Si conditor, Ergo Deus. Basilius eruditissimas homilias scripsit in primum caput Genesis, quas in Latinum sermonem, & quasi in suum succum conuertit Ambrosius, enarrans idem caput. Cùm autem dicitur de Spiritu Domini, qui ferebatur super aquas: in eo loco aquæ non significant elementum aquæ, sed totam massam cæli, terræ, maris & omnium creaturarum, quam postea sex diebus distinxit Deus. Spiritus sanctus igitur totam molem, totam materiam futuri ædificij suo calore viuificauit, pro modo & ratione cuiusque speciei deinceps formandæ.

Hi tres vnum sunt] scilicet essentialiter, non personaliter. Et eodem loco: Tres sunt qui testimonium dant in terra, Spiritus, aqua & sanguis, & hi tres ad vnum sunt, id est, ad eundem finem & effectum referuntur, Spiritus, aqua & sanguis, quia idem effectus est & finis verbi & Sacramentorum, iuxta dictum Augustini tractatu 80. in Iohannem: Accedat verbum ad elementum, & fit Sacramentum, etiam ipsum tanquam visibile verbum.

Cùm clamat, Hic est Filius meus] Matth. 3. & 17: Hæc vox primùm promulgata est in baptismo Christi, vt esset quasi publica renunciatio huius Doctoris. Eadem vox deinde repetita est in monte Thabor, vt aliqui putant, vbi tres Apostoli, Petrus, Iohannes, Iacobus, fuerunt auditores huius vocis, & spectatores gloriæ Christi. Et hanc patefactionem magnificè laudat Petrus 2. cap. 1. Acceperat enim à Deo Patre gloriam & honorè, voce ad illum delata

huiusmodi, à magnifica gloria. Hic est ille Filius meus dilectus, in quo mihi complacitum est. Et hâc vocem nos audiuiumus è cælo delatam, cùm essemus vnà cum illo in monte sancto. Iohan. 1. dicitur: Vidimus gloriam eius, gloriam quasi vnigeniti. Vbi viderunt Apostoli gloriam Christi? In baptismo, in monte Thabor, & paulò ante passionem. Iohan. 12. Cùm hanc vocem æternus Pater sonaret de Filio, Glorificaui & glorificabo. Deinde viderunt gloriam Christi in omnibus miraculis ipsius. Postremò summus gradus fuit gloriæ Christi resurgentis & triumphantis de Diabolo, peccato & morte, & in ascensione ad cælum ducentis secum magnum agmen patrum. Sicut Thaddæus inquit, citante Eusebio: Solus descendit, sed non solus ascendit.

Testificatur postea]

Duplicia sunt testimonia Spiritus sancti de Christo, Alia publica, alia priuata. Publica sunt, quæ in omnium oculos incurrunt, vt miracula, fortitudo martyrum in suppliciis, perpetua series doctorum in Ecclesia, & pænæ hostium Euangelij. Priuata sunt sensus cõsolationis in conuersione, inuocatio & constantia in confessione.

Noui Testamenti dicta magis sunt perspicua]

Sicut vetus Testamentum est fons noui, quia Apostolicæ conuersiones hauriuntur ex sanctissimis & augustissimis fontibus Prophetarum: ita nouum Testamentum est lux veteris.

Appellationes veteris & noui Testamenti dupliciter vsurpantur. 1. Propriè pro Lege & Euangelio. Nam vetus Testamentum est promissio certæ politiæ in terra Canaan, cum obligatione ad seruandam Legem. Nouum Testamentum est promissio æternorũ bonorum cum obligatione ad credendũ. Hæc est principalis & propria significatio. Deinde vsurpatur minus propriè pro ipsis libris Prophetis & Apostolicis. Hac significatione nunc vtimur, cùm dicimus, Vetus Testamentum est fons noui, & nouum est lux veteris. Rectè enim dicitur: Vetus est fons noui, quia Christus ipse & Apostoli deducunt nos ad fontes Israël, id est, ad scripta prophetica. Sic Christus Iohan. 5. inquit, Scrutamini Scripturas, id est, Propheticas. Et Apostoli in Actis semper allegant testimonia Prophetarum, vt Petrus Actor. 2. citat testimonium Ioëlis & aliquot psalmos. Et in domo Cornelij Actor. 10. Petrus de Christo inquit: Huic omnes Prophetæ testimonium perhibent, quod remissionem peccatorum accepturus

cepturus sit per nomen eius, quisquis crediderit in eum. Et Paulus Roman. 3. Nunc verò absque Lege iustitia Dei manifestata est, dum comprobatur testimonio Legis & Prophetarum. Ecōtrariò nouum est lux veteris. Quia collatio Euangelistarum & Epistolarum Pauli, Petri, Iohannis, valde illustrant Prophetas. In primis epistola Pauli ad Romanos est clavis, qua fores veteris Testamenti & Prophetarum aperiuntur.

Effundam de Spiritu meo] Singula verba in dicto Ioëlis sunt emphatica.

Effundam] In hoc verbo significatur liberalitas Dei, & cumulatifima bonitas in dando hoc munere, de qua etiam Paulus ait, Quem effudit Deus in nos *πλοσιως*, opulenter.

Meo] Hæc particula primò testatur non mitti creatam agitationem, sed Spiritum coëssentialem Deo. Deinde significat quantus sit amor Dei erga Ecclesiam, cui communicat Deus Spiritum, cuius essentia verè est diuina. Lutherus aliquoties hanc regulam repetit ad Galatas. Emphases pronominum in Scripturis diligentissimè obseruandæ sunt, vt statim in primo capite ad Galatas inquit Paulus. Qui me dilexit, & se ipsum tradidit pro me. Hæc est fides specialis, quæ lingulis applicat beneficia Christi.

Omnem] Hac particula vniuersali refutat imaginationem de particularitate.

Carnem] Appellatione carnis refutat tentationem de indignitate nostra. et si igitur breue est dictum Ioëlis, tamen singula verba singulas sententias continent.

Quod meminisse vtile est] Patrum scripta legenda sunt propter duas causas. 1. propter Ecclesiæ historiam. 2. propter doctrinæ antiquitatem & consensum.

Saluatorem] Cicero actione 4. in Verrem, negat *σωτηρα* vno verbo Latino posse reddi, esseq; eum qui salutem dederit. Saluatoris nomen recentius est, sed eo vtuntur Lactantius, Ausonius & reliqui sacri scri-

ptores, quare & nos eo vtamur sine metu cauillationis.

Quod recitamus in Symbolo] Quinque sunt causæ, propter quas Symboli verba quotidie recitanda sunt. I. Quia in hac recitatione, si mens est pia, fit applicatio beneficiorum Filij Dei. Credo remissionem peccatorum, scilicet mihi quoque dari. II. Hæc recitatio commonefactio est de omnibus Dei operibus, de creatione, de redemptione, & de perpetua Ecclesiæ collectione. III. Nihil in summis periculis & in ipsa morte efficacius est ad consolationem totius Symboli consideratione. II II. Est & quotidie ostendenda contra Diabulos confessio. V. Recitatio Symboli affuefacit nos ad cogitanda doctrinæ testimonia, patefactiones diuinas & miracula omnium temporum, vt fides confirmetur.

Reuerendus & illustris Princeps Georgius Anhaltinus, edidit paruum quædam libellum, in quo fratrem graui morbo oppressum consolatur. Inter ceteras consolationes hanc ferè præcipuam vrget, quæ sumpta est ex Symbolo, Totum, inquit, Symbolum & omnes eius articuli, tanquam ad finem vltimum, referuntur ad hos tres articulos, Credo remissionem peccatorum: Credo resurrectionem carnis: Credo vitam æternam. Reliquos omnes articulos amplecteris, vt habeas remissionem peccatorum & spem lætissimæ resurrectionis, non ad iudicium, sed ad vitam. Et verè dicit Augustinus in libro de ciuit. Dei: articulum de remissione peccatorum esse asylum Christianorum. Asylum locus est, à quo nō licet auellere supplicem. Tertullianus in lib. de resurrectione carnis, appellat articulum de resurrectione mortuorum, fiduciam Christianorum.

Marcion]

Marcion fuit filius pij Episcopi, qui gubernauit Ecclesiam in vrbe Ponti Sinope, patria Mithridatis, & à patre propter vagas libidines excōmunicatus est. Cùm

autem venisset Romam, anno à natali Christi 170. & non statim absolueretur à sacerdotibus, impudenti oratione affirmavit, se sparsurū semina dissensionis Ecclesiasticæ, quæ non facillè opprimi atque extingui possent. Hunc sermonem re atque euentu na-

Extat versus Ausonij in epigrammatis de Cæsaribus Romanis, quem vsurpat de Marco Antonino philosopho, qui fuit optimus Princeps, & filiū habuit pessimum Commodum. Hoc solo patriæ, quod genuit, nocuit. Ita de illo pio Episcopo licet di-

uiter

uiter comprobauit, quia autor fuit fanaticarum opinionum de duobus diis, de celibatu, de iteratione baptismi, de abrogatione Legis, negauit præterea resurrectionem corporum & naturam humaná in Christo. Hæc delirialatè grassata sunt non modò in Asia, sed etiam in ipsa vrbe Roma, ac diu hæserunt in Ecclesia. Nam ex hoc fonte Manichæi orti sunt, & superstitiones Montani & Pepusianorum, de quibus legant studiosi plura apud Eusebium.

Hesiodum]

Iudicium Domini Philippi de Theogonia Hesiodi: Hesiodi

Theogonia est partim physica, partim Ethica, partim phantastica.

Nec alias opiniones admittere]

Trachea arteria est imago veteræ Ecclesiæ. Vt enim arteria trachea omnem cibum respuit, &

nihil nisi aërem recipit: ita Ecclesia est inimica Sophisticæ, quæ falsa dogmata fucosis prætextibus ornat, & nihil amat nisi puritatem doctrinæ à Deo traditæ.

Vt fœtus in matre]

Hæc imago anatomica proponitur ab Esaiâ cap. 46. Nam

Deus tres fasciolas condidit, quarum vna seruit nutritioni, reliquæ duæ defensionis fœtus. Prima vocatur *χβειον*, id est, secunda: Secunda est similis farcimini, tertia vocatur agnina. De harum fasciolarum vtilitatibus legant studiosi libellum de anima. Discamus igitur ex hoc loco Esaiæ, triplicem esse vitam hominis, primam in vtero. secundam in mundo: tertiam in omni æternitate. Vt autem fœtus præparatur ad hanc vitam, sic nos præparamur ad futurâ. Dein-

de vt fœtus non alitur per os, sed per vmbilicum: ita Ecclesia

in hac vita cernit Deum per verbum, tanquam per ænigma, & fruetur conspectu eius æterno post hanc vitam.

FINIS LOCI DE SPIRITV SANCTO.

Studiofis in Academia Lipfica

S. D.

V O D Cicero de doctrina physica dixit: Nec pietas erga Deum, nec quanta huic gratia debeat sine explicatione naturæ intelligi potest, id nos de creatione dictum esse statuamus. Et si enim consilia Dei omnia in creatione enarrari non possunt: tamen initia huius doctrina vult Deus in hac vita cognosci, iuxta dictum: Ex ore infantium & lactentium perfecisti laudem. Conspicitur in opere creationis multiplex sapientia Dei, & immensus amor erga genus humanum, cuius consideratio excitat in piis pietatem & veram gratitudinem. Quantum enim consilij & artis in fabricatione corporis humani sapientissimus conditor adhibuerit, quis enarrare potest? Nam in singulis corporum partibus nihil est inane, nihil sine causa, nihil superuacaneum, sed omnia non modo ad usum, verum etiam ad venustatem apta sunt. Quid? quod omnia in hominis figura plena sunt significationum, qua nos de maximis rebus admonent? Arteria trachea imago est Ecclesia. Sicut enim arteria trachea cibum respuit: ita Ecclesia inimica est sophistica, qua falsa dogmata succosis prætectibus ornat. Deinde imago plurimarum rerum, quas Deus vult consociatas esse, proposita est in copulatione venarum & arteriarum, ut Ecclesia & scholarum, verbi & Spiritus sancti, fidei & operum, magnarum & paruarum artium. Oraculum esse dixerunt, Nosse se ipsum. Quod etsi multa monet, tamen etiam huc accommodetur, ut illa, que in nobis ipsis admiratione digna sunt, studiosè aspiciamus. Quis autem non iure miretur animæ nostræ naturam, in qua tanta est celeritas cogitationum, tanta memoria præteritorum, futurorum providentia, notitia numerorum, discrimen honestorum

&

& turpiū, ratiocinatio, iudicium? Hæ admiranda actiones in nobis sunt illustria testimonia sapientie & prouidentie diuina. Neque verò quicquam euidentius declarat, quanta sit hominis dignitas & excellentia, & quantus amor Dei erga genus humanum, quàm sabbatum creationis. Ideo enim post conditum hominem Deus nullam speciem nouam creauit, ut testaretur genus humanum esse vltimum opus, ad quod fabricatio aliarum rerum præcipuè directæ fuerit, & in quo tanquam in domicilio & templo conditor habitare & acquiescere velit. Ut ergo pietas & gratitudo erga Deum pro tot ac tantis donis in nobis fiat ardentior, ordiar Deo iuuante, die Mercurij, qui est 15. Septemb. explanationem loci de creatione hominis & aliarum rerum. Nec dubito quin studiosi pietatis sine longiori cohortatione libenter hunc Locum sint audituri. Deum toto pectore oro, ut seruet in his regionibus cætus rectè docentium & discendum, & eorum hospitia protegat. Bene valete. die 12. Septembris.

Anno 1563.

Victorinus Strigelius.

EE

LOCVS DE CREATIONE.

VANQVAM vniuersa Scriptura sacra & omnes eius partes ad hunc finem referuntur, vt non modò doctrinam, sed etiam consolationem coniunctam cum patientia & spe firmiter teneamus: tamen articuli de creatione maximus vsus est in doctrina, in consolatione, in gubernatione vitæ & morum, in quotidiana precatione & gratiarum actione. Primum enim hic articulus docet nos de rebus maximis, videlicet de proprietatib⁹ Dei, & de amore Dei erga genus humanũ. Quòd. n. Deus sit sapiens, ostendit pulcherrimus ordo corporum cælestiũ & inferiorum, qui est opus naturæ intelligentis & sapientis. Quòd autem Deus sit omnipotens, testatur magnitudo penè incredibile corporum cælestium, & sustentatio omnium specierum perpetua. Qua enim potentia omnes creaturæ ab initio constitutæ sunt, eadem deinceps conseruantur, gubernantur & sustentantur. Quòd autem Deus sit bonus & beneficus, & humano generi amicus, ipso factò euidenter declarauit, quia omnes res hominis causa cõstitutæ & paratæ sunt. Homo est finis aliarum rerum omnium, vt rectè philosophi dixerunt. Hanc doctrinam de creatione valde necessariam Ecclesiæ, tradit Dauid psalm. 33. 104. 139. 148. Eandem doctrinam illustrat Iob in suo libro eruditissimo, & Salomon in Ecclesiast. & Philo in libro sapientiæ. Nam hæc scripta omnia sunt perspicuæ asseuerationes de creatione & de prouidentia Dei contra Epicuræos. Deinde quod ad consolationem attinet, ipse Filius Dei apud Matthæum 6. & 10. sumit præcipuas consolationes opponendas nostræ sollicitudini & diffidentia, ex loco de prouidentia & creatione. Sic enim cap. 10. confirmans suos discipulos contra metum in periculis, inquit: Nonne duo passeret veneunt affe, & vnus ex illis non cadet in terram sine Patre vestro? vestri verò etiã pili capitis omnes numerati sunt. Ne igitur metuatis, vos pluri estis, quàm multi passeruli. Sic cap. 6. Christus deducit nos ad locum de creatione & prouidentia prohibès auaritiã, & impiam ac præposterã sollicitudinem de victu & iis rebus, quæ ad cultum corporis pertinent. Nonne anima pluri est quàm cibus, & corpus pluri quàm indumetum? Et Iob cap. 10. inquit: Nonne sicut lac multisti me, & sicut caseum me coagulasti? pelle & carnibus vestisti me, & osibus & neruis compegisti me,

me, vitam & misericordiam tribuisti mihi, & uisitatio tua custodiu-
it Spiritum meum: licet hæc celes in corde tuo, tamen scio quia v-
niuersorum memineris. Hæc ferè sunt physica & Anatomica, quæ
cùm recitet vir sanctus in magna vi tempestatum & concursu cala-
mitatum, satis significat, locum de creatione & prouidentia pluri-
mùm seruire consolationi piorum. Tertio, in gubernatione vitæ &
morum præcipuum gubernaculū est timor Dei, vt Salomon inquit:
Initium sapientiæ timor Domini. Quis autem non timeat Deum,
non modò rerum omnium conditorem, sed etiam cernentem & vi-
dentem, quid quisque agat, qua mente, qua pietate religionem col-
lat? Præclare ergo in psalmo 33. cùm descripsisset Dauid creationē &
prouidentiam, inquit: Timeat Dominum omnis terra, ab eo autem
metuant omnes inhabitantes orbem. Quoniam ipse dixit, & facta
sunt, ipse mandauit & creata sunt. Ita prodest ad timorem Dei in no-
bis exuscitandum consideratio creationis. Quòd fidem augeat & cō-
firmet, nemo sanus dubitare potest. Qui enim nos cōdidit, quomo-
do non diligeret suum opus? cùm sit naturalis copulatio inter cau-
sam efficientem & effectum. Nec fieri potest, vt Deus deserat opus
manuum suarum. Quid? quòd Salomon prouerb. 6. deducit nos ad
formicam exiguam bestiolam, & iubet nos eius exemplum imitari.
Omnes denique creaturæ sunt picturæ, commonefacientes nos de
virtutū officiis, & dehortantes à flagitiis. Postremò, Prophetæ quo-
ties Deo agunt gratias, quoties inuocant Deum, semper faciunt mē-
tionem primi operis Dei, scilicet creationis & sustentationis. Ita Ie-
remias in sua precatione orditur ab hoc loco cap. 32. Tu Domine
Deus, ecce tu fecisti cælum & terram in fortitudine tua magna, & in
brachio tuo extêto, non erit tibi difficile omne verbum. Vides quo-
modo Prophetæ inter precandum se erigat mentione creationis. I-
dem nobis faciendum est, quoties recitamus in precatione hæc ver-
ba: Pater noster, qui es in cælis, id est, qui es conditor & conseruator
liberrimus, qui ubique ades, & exaudis preces inuocantium. Nec ve-
rò vlla res alia magis exuscitat, & ardentiolem facit gratiarum ac-
tionem, quàm memoria & recordatio mirabilium operum Dei in
corpore & anima. Ideo Psalm. 139. exclamat: Confitebor tibi, quia
mirabiliter formatus sum, mirabilia opera tua, & anima mea co-
gnoscet valde. Quare cùm hic locus de creatione, tot scriptis nostro-
rum vatū sit luculenter enarratus, videlicet à Mose, Dauide, Salo-
mone, Christo & omnibus aliis pijs Doctoribus, & tantas res cōple-

stat, quantas vix queo dicere: meritò discantibus commendatus esse debet. Quem nos quidem in sex capita distribuemus.

Primum docet quid sit creatio, & quæ sint eius causæ, Efficiens & finalis.

Secundū admonet nos de præcipuis circumstantiis huius operis.

Tertium docet de creatione hominis ad imaginem Dei, & quid sit imago Dei in homine.

Quartum complectitur asseuerationem de prouidentia, & confirmationem huius asseuerationis, quæ sumitur ex operibus Dei ordinariis & extraordinariis, & verbo Dei.

In quinto nouem demonstrationes colliguntur de prouidentia. Id et si videtur esse philosophicum, tamen congruit ad dictum Pauli Rom. 1. Siquidem quæ sunt inuisibilia eius, ex creatione mundi, dum per opera intelliguntur, peridentur, ipsaq; æterna eius potentia ac diuinitas in hoc, vt sint inexcusabiles. Et de eadem sententia dicitur Actor. 17. vt quærent Deum, si fortè palpent eum, quamuis non longè absit ab vnoquoque nostrum, per ipsum enim viuimus, mouemur & sumus.

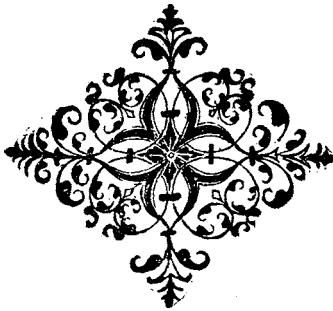
Sextum explicabit præcipuam obiectionem Epicuri contra prouidentiam:

Si esset prouidentia, bonis bene, malis malè esset.

Sed bonis malè est, & malis bene.

Nulla est ergo prouidentia.

Quid

Quid sit creatio, & de causis creationis.

CAP. I.

SERVIVS, qui scripsit commentarios in Virgilio, his verbis laudat librum sextum Aeneidos: Totus Virgilius refertus est multiplici sapientia, sed omnium maximè laude hac excellit liber sextus, in quo ferè tota philosophia Platonis comprehenditur: Ita possum dicere: Tota Scriptura est plena sapientiæ, quæ nunquam potest exhauriri in hac vita, sed verè hic locus de creatione abundat copia & varietate rerum optimarum.

Creatio est actio externa Dei, qua Deus volens omnes res alias, inuisibiles & visibiles ex nihilo fabricavit suo consilio, ut æternam Ecclesiam sibi conderet, à qua agnoscat & celebretur, & in qua tanquam in templo in æternum habitet.

Cõstituta definitione, causæ creationis considerentur. Efficiens est Deus æternus, Pater Domini nostri Iesu Christi, qui unà cum Filio suo coæterno, & cum Spiritu sancto suo totam molem istã, ut Tertulliani verbis utar, cum omni instrumento elementorum, corporum, spirituum, verbo quo iussit: ratione qua disposuit: virtute qua potuit: de nihilo expressit: in ornamentum maiestatis suæ. unde Græci nomen Mundo κόσμον accommodauerunt.

Cùm autem minùs sit totum dicere, quàm omnia, & in affectus

Actio externa dicitur ad differentiam internarum actionum. **VOLENS**, liberrimè sine necessitate. **ALIAS**, quæ non sunt Deus. **CONSILIO**, sapientia. psalm. 104. Omnia in sapientia fecisti. **ECCLESIAM**, Angelicã & humanam. **TANQUAM IN TEMPLO**, Deus omnibus creaturis adest generali præsentia, sed in nulla creatura habitat, nisi in angelis & sanctis. Cùm dicitur habitare in templo Hierosolymitano, hoc dicitur metaphoricè, propter verbum & Sacramenta.

minus penetret breuis hic veluti nuncius, repetam ex Tertulliano splendidam amplificationem, qua veluti clauē aperiūtur, quæ vno verbo inclusa sunt. Regula exigit veritatis, vt primò omnium credamus in Deum Patrem, & Dominum omnipotentem, id est, rerum omnium perfectissimum conditorem, qui cælum alta sublimitate suspenderit, terram deiecta mole solidauerit, maria soluto liquore diffuderit, & hæc omnia propriis & condignis instrumentis & ornata & plena digesserit. Nam in solidamento cæli luciferos Solis ortus excitauit, Lunæ candentem globum ad solatium noctis menstruis incrementis orbis impleuit, astrorum etiam radios variis fulgoribus micantis lucis accendit, & hæc omnia legitimis meatibus circumire totum mundi ambitū voluit, humano generi dies, menses, annos, signa, tempora, vtilitatesque factura.

instrumenta Mundi sunt elementa.

Plinius lib. 2. Luna est remedium nocturnarum tenebrarū, & magistra omnium quæ in cælo obseruata sunt.

Deus condidit duo luminaria Solem & Lunam. Solem, vt esset fons lucis, quæ mundum vniuersum illustrat. Lunam, vt esset remedium nocturnarum tenebrarum. His luminibus addidit quinque stipatores, videlicet planetas, Saturnum, Iouem, Martem, Mercurium, Venerem, qui mirabiliter temperant suos motus & accommodant ad Solem, vt harmoniam cum eius motu efficiant. In firmamento accendit innumerabiles stellas, quarum lux est dissimilis. Nam alix sunt primæ magnitudinis, quæ superant terram magnitudine centies & plus, vt signa Zodiaci, oculus Tauri, cor Leonis, spica Virginis, cor Scorpionis: Extra Zodiacum, vt Lyra, Arcturus &c. Ceteræ stellæ sunt secundæ, tertiæ, quartæ, quintæ magnitudinis, vsque ad sextam magnitudinem extra Zodiacum.

In terris quoque altissimos montes in verticem sustulit, valles in ima deiecit, campos æqualiter strauit, animalium fruges ad varias hominum seruitutes vtiliter instituit, sylvarum quoque robora humanis vsibus profutura solidauit, fruges in cibum

Sicut Scriptura diuidit hunc mundum in tres partes præcipuas, & maximè conspicuas: in elicit,

elicuit, fontium ora referauit, & lac singulis fluminibus infudit, post quæ, ne non ipsis etiam deliciis procurasset oculorum, variis florum coloribus ad voluptatem spectantium cuncta vestiuit.

quasdam compages, telluris visceribus densandis, simul ad impetus fluminum domandos fluctusq; frangendos, ac minime quietas partes coerendas durissima sui materia. Hæc Plinius. Nam vt in corpore humano sunt ossa, quæ continent corporis compagem: ita montes sunt turres, quæ continent murum totius terræ. Longus murus non potest esse firmus & stabilis sine turribus: ita terra similis pulueri, non diu maneret in eodem statu, si esset absque montibus: Deinde montes sunt oppoliti rapiditati fluminum & æstibus marinis.

Ne non ipsis deliciis]

Theodoretus in oratione secunda, pag. 35. de eadem sententia differens, inquit: *καὶ τὸ ποικίλον τῆς θέσεως ὁ τρέφει μόνον, ἀλλὰ καὶ τρέπει τὸν ἀνθρώπων τὰς ὄψεις. φιλεῖ γὰρ τὰ μονοειδῆ ἐπάγειν τὸν κόρον.* Varietas in positu terræ, non solum prodest ad nutritionem (alia enim felicius proueniunt in collibus, alia in planicie, alia in vallibus) sed etiam delectat spectantium oculos. Nihil enim ad delectationem aptius est quam varietas.

In ipso quoque mari, quamuis esset & magnitudine & utilitate mirabile, multimoda animalia, nunc mediocris nunc vasti corporis finxit, ingenium artificis de institutionis varietate testantia, quibus non contentus, ne fortè fremitus & cursus aquarum cum dispèdio possessoris humani alienum occuparet elementum,

Homo est possessor mundi, villicus & atriensis Dei.

[*id est, terram*] fines littoribus includit, quò cum fremens fluctus, & ex alto sinu spumans vnda venisset, rursus in se rediret, nec terminos concessos excederet, seruans iura præscripta, vt diuinas læges tantò magis homo custodiret, quantò illas etiam elementa seruassent.

Deus impressit singulis mundi partibus aliquas imagines virtutum, vt hæ picturæ nos inui-

tarent ad virtutum officia, & simul dehortarentur à vitiis. Ita Salomon deducit nos ad formicam ca. 6. Ito piger ad formicam. Ex quo dicto Augustinus hanc allegoriam eruit in psalm. 66. Christiani debent esse formicæ, id est, debent colligere tranquillo tempore, & in pace, grana verbi diuini, vt in hyeme, id est, in magna vi tempestatum & concursu calamitatum habeant firma solatia, quibus se sustentent. Sic Tertullianus proponit exemplum obedientiæ in mari, vt hoc exemplo admoniti, nos ipsi quoque discamus, nostras vires esse minores diuinis, & reuerenter nos Deo subiiciamus. Mare cum æstuat & agitur ventis, est quidem iracundum, & valde fremit, sed tamen quando primùm allisit suos fluctus littoribus, resilit, & in se redit quadam reuerentia erga conditorem. Curigitur nos quoque non frangimus & domamus nostros stultos impetus propter Dei metum? Omnes creaturæ constantissimè suo creatori obtemperât, excepto homine.

De copulatione maris & terræ Plinius libro 2. capite 65. Hoc ita formasse artifex natura credi debet, vt cum terra arida & sicca constare per se, ac sine humore non possit: nec rursus stare aqua, nisi sustinente terra, mutuo amplexu iungerentur, hac sinus pandente, illa verò permeante totam &c. Qualis est copulatio inter marem & fœminam, talis est *συμπάθεια* inter mare & terram. In libro Iob cap. 38. ipse Deus dicit de mari. Quis conclusit ostiis mare, quando eorumpebat quasi de vtero procedens? Cum ponerem nubem vestimentum eius, & caligine illud quasi pannis infantæ obuoluerem. Circumdedi illud terminis meis, & posui vestem & ostia, & dixi: Usque huc venies, & non procedes amplius, & hîc confringes tumentes fluctus tuos. Nunquid post ortum tuum præcepisti diluculo, & ostendisti auroræ locum suum? Ecclesia est similis terræ: Vt enim Ecclesia quiescit in medio mundi, ita ferè pij sunt quieti, non seditiosi, non turbulenti, sed fouentes concordiam salua religione. Vt autem mare fremit & æstuat, & conatur diluuium obruere terram, & tamen diuinitus coërcetur: ita quamuis impia multitudo ignes & fulmina spirat: tamen Ecclesiam loco non potest mouere, quia Dominus fundauit eam, vt inquit Psalmus.

Post quæ hominem quoque mundo præposuit, & quidem ad imaginem Dei factum, cui

Anima est subiectum imaginis Dei, non corpus. Puerilis imaginatio est, tribuere Deo corpus, mentem

mentem & rationem indidit & prudentiam, vt Deum posset imitari, cuius etsi corporis terrena primordia, cælestis tamen & diuini halitus inspirata substantia. Hęc Tertullianus in exordio libri de Trinitate.

quæ sunt analogæ fidei. Deinde propter exemplum grandiloquentiæ.

Si quis autem querit, quæ causa Deum impulerit, vt cælum, terram, mare, angelos & homines conderet, autore vtar Augustino, qui in libro ii. de ciuitate Dei cap. 24. breui dicto totum locum de causa impulsua creationis conficit. In eo quod dicitur: Vidit Deus, quia bonum est: satis significatur, Deum nulla necessitate, nulla suæ vtilitatis indigentia, sed sola bonitate fecisse quod factum est. Hanc etiam Plato causam condendi mundi iustissimam dicit, vt à bono Deo bona opera fierent, siue ista legerit, siue ab his, qui legerant, fortè cognouerit, siue acerrimo ingenio inuisibilia Dei, per ea quæ facta sunt, intellecta conspexerit, siue ab his, qui ista conspexerant, & ipse didicerit.

Huc referatur & illa Eusebij Euangel. Deus cum sit perfectè bonus, & omnis boni principium & fons, voluit plures habere socios suorum thesaurorū.

mensuram superante, voluit iis etiam, quæ nihil sunt, iptum esse donare.

Iohan. i. dicitur: Deus est Spiritus. Ideo etiam anima, quæ est spiritalis substantia, gerit imaginem Dei. Vnde Paulus inquit: Renouamini spiritu mentis vestræ.

Hunc locum Tertulliani recitauit propter rerum bonitatem,

Causa creationis impulsua.

Augustinus fuit valde eruditus in philosophia Platonica. Plato fuit profectus in Aegyptum, cui vicina est Palæstina. Quare est verisimile, Platonem legisse Genesin, quia Platonis ætate libri sacri fuerunt conuersi in Græcā linguam à septuaginta interpretibus, liberalitate Ptolemæi Philadelphii.

sententia in lib. 4. demonstrat.

Simile est dictum Theodoretii orat. 2. de prouid. Deus cum sit bonus, & excellat bonitate admirabili & incredibili, & omnē

Deinde finalis causa consideranda est. Ideo Deus condidit naturas intelligentes, quæ sunt præcipuum opus, ut se in eis patefaceret, & eis suam sapiëntiam & bonitatem communicaret. Nam essentia optima voluit habere opera, in quæ riuulos suæ sapientię & bonitatis spargeret, & à quibus vicissim agnosceretur & celebraretur. Hanc esse causam diuini consilij inde manifestum est, quia effectu ipso Deus hoc ostendit, cum transfudit in angelos & homines imaginem suam, id est, notitiã multas, & in his notitiã Dei conditoris & Legis, quæ congruit cum æterna & immota sapientia Dei, & ostendit qualis sit Deus. Simul etiã addidit angelis & hominibus liberam voluntatem, & hanc ornauit iustitia congruente cum mente & voluntate Dei. Hæc testimonia manifestè ostendunt hoc consilio conditas esse naturas intelligentes, ut Deus communicaret nobis suam sapientiam & bonitatem, & à nobis vicissim agnosceretur ipse, & sapientia & bonitas eius celebraretur. Deinde hæc ipsa transfusio lucis diuinæ in nos, testatur, hanc creaturam vero & non simulato amore diligi à Deo, cum ei talia bona communicarit, quæ in ipso Deo sunt summa, scilicet sapientiam, libertatem voluntatis, & iusticiam congruentem cum ipsius voluntate.

Quancquã consilia Dei omnia exhauriri nequeunt: tamẽ quorundam operum diuinorũ causæ sunt nobis notæ, partim ex verbo Dei, partim ex consideratione rerum à Deo conditarum. Nã de causa impulsiuæ creationis docet nos psalmus 136. multoties repetens hunc versum intercalarem, Quoniam bonus, quoniã in seculũ misericordia eius. Qui facit cælum in sapientia sua, quoniam in seculum misericordia eius. Hinc discimus, Deum, cum sit bonus, bonitate permotum esse, ut conderet angelos & homines.

Causa finalis creationis æstimari potest ex ipso effectu seu opere. Cum enim dicat textus, loquens de creatione hominis: Homo factus est ad imaginem Dei, non difficilis est ratiocinatio, quem ad finem homo sit conditus, cuius nos admonet ipsa similitudinis & imaginis appellatio. Imago propriè est representatio archetypi. Homo est imago Dei. Ergo talis est copulatio hominis cum Deo, ut Deus se communicet homini tanquã imagini suæ, & vicissim homo conditorem suũ agnoscat & celebret. Omnes

Has igitur causas creationis semper in mentibus nostris circumferamus, & sæpe cogitemus, vt nos ad agnitionem & amorem Dei exuscitemus.

quidem creaturæ propter hunc finem sunt conditæ, vt sint præcones Dei, & testes de sapientia, potentia & bonitate Dei. vnde psalm. 19. dicit: Cæli enarrant gloriam Dei &c. Sed hoc est discrimen inter reliquas creaturas & homines atque angelos. Reliquæ creaturæ sunt tantum σιγῶντες κύρηκες, id est, muti præcones, qui celebrant Deum, monstrantes vestigia Dei, vt cælum ostendit generi humano suam pulchritudinem & magnitudinem, & hoc spectaculo testatur, qualis sit conditor, & simul inuitat nos ad celebrationem Dei. Non autem voluit Deus tantum habere mutos præcones, sed etiam intelligentes & loquentes, quare condidit angelos & homines, à quibus mente & lingua posset celebrari. Sol celebrat Deum, sed non agnoscit Deum, & non celebrat eum mente & lingua, sed tantum opere ipso. vnde Theodoretus in oratione 4. de prouidentia: ἕρανος φανόμενος, καὶ τότε μέγεθος, τότε κάλλος ὑποδεικνύς, καὶ τῆς κορυφῆς τοῖς ἀνθρώποις παρέχων τὴν χεῖραν, σιγῶν κυρήτει τὸν ποιητὴν, καὶ τὰς ἀπάντων γλώττιαις εἰς ἑμὴν δίαν κινεῖ. Cælum incurrens in oculos, & cum magnitudinem, tum pulchritudinem ostédens, ac te sicut vt. litatem hominibus præbens, tacitus præco est conditoris, & omniū linguas ad celebrationem inuitat. Et Nazianzenus in concione de natiuitate Filij De, nominat reliquas creaturas mutos præcones magnificorum operum Dei,

De circumstantiis creationis.

C A P V T II.

N vulgari versu comprehenduntur præcipuæ circumstantiæ,

Quis, quid, vbi, quibus auxiliis, cur, quomodo, quando :

Quæ illustrent omnia dicta & facta, vt inquit Hilarius.

Quanquam nec consilium Dei de creatione rerum exhauriri,

nec ipsum opus penitus perspicere potest, tamen præcipuas circumstantias tanti operis & muneris, quæ in verbo patefactæ sunt, animo complectamur, ut Deo gratias agamus, quod se patefecit in creatione mundi, quem sua bonitate utilem, sapientia pulcherrimum, potètia maximum, ut ait Basilius in 1. concione de sex dierum operibus, fabricavit.

Ac prima quidem circumstantia creationis est, quod creatio sit commune opus æterni Patris, Filij & Spiritus sancti, iuxta regulam supra traditam. Opera diuinitatis externa sunt communia, seruata cuiusque personæ proprietate. Est igitur rerum creaturarum omnium causa *παρατεταρακτικῆ*, æternus Pater: *δημιουργικῆ*, æternus Filius, λόγος & imago Patris: *τελειωτικῆ* Spiritus sanctus, ut hæc copiosè declarat Basilius in libro de Spiritu sancto, cap. 16. Nam voluntate seu decreto Patris omnia extiterunt, & Filij efficacia ex nihilo facta, & præsentia Spiritus sancti perfecta sunt.

Apud medicos & physicos causa *παρατεταρακτικῆ* propriè illa est, quam dicimus lacescentem, seu irritatricem. Nos hinc appellatione causæ *παρατεταρακτικῆς* Vtimum alio modo, pro causa inchoante aliquid: Ita æternus Pater est causa *παρατεταρακτικῆ*, quia

est ἀρχὴ & πηγὴ operum diuinorum.

Secunda circumstantia est, quod res sint ex nihilo conditæ. Testatur enim historia creationis, Deum ex nulla priori materia rudi & informi distinctas operum species finxisse, sed materiam vnam cum ipsis corporibus condidisse ex nihilo, solo verbo. Basilius quidem in secunda concione de sex dierum operibus, falsè refutat Stoicos ponentes duo coæterna principia, mentem & materiam. Quid est, inquit, absurdius quam æternitatem, quæ est solius Dei proprietas, tribuere rudi & indigestæ moli, qualis est opinione philosophorum, materia prima. Eusebius autem libro 7. præparat. Euangelic. citat dicta Origenis & Maximi, perspicuè refutantia somnium de æternitate materiæ, quæ, qui volet, inde assumat.

Summa proluxæ disputationis apud Eusebiū hæc est: Si duo sunt principia, ut fingunt Stoici, coæterna, videlicet mens & materia prima, necesse est aut

Deum fuisse in materia, aut materiam in Deo, aut fuisse hæc duo

sepa-

separata. Si fuit Deus in materia, habuit locum minimè conueniètem suæ maiestati. Quid enim est deformius materia prima, quæ est expers omnium qualitatum? Si materia in Deo fuit, eadem sequitur absurditas. Quid enim est indignius maiestate Dei, quàm in se continere, & quati in sinu fouere talem massam rudem & indigestam? Si fuit separata & locis distincta materia à Deo, fuit aliquod interuallum, & per consequens vacuum.

Tertia circumstantia, quòd Deus liberè & volens tunc cùm voluit, condiderit mundum, & quòd sit agens liberrimum, nec necessariò effuderit hanc machinam. De hac circumstantia concionatur psalmus 115. Deus noster in cælo, omnia quæcunque voluit, fecit. Et psalm. 135. Omnia quæcunque voluit, Dominus fecit, in cælo & in terra, in mari & in omnibus abyssis.

Quarta, quòd non discesserit à suo opere, sed adsit vniuersæ creaturæ, & rerum substantias seruet, sustentet cælum & motus cælestes, fœcundet terram, procreet fruges in terra, impertiat vitam animantibus. Huius præsentis in conseruatione & sustentatione rerum locuples testis est Paulus Actor. 17. In ipso viuimus, mouemur & sumus. Ebra. 1. Ferens omnia verbo potentis suæ. Coloss. 1. Omnia per ipsum consistunt. 1. Timoth. 6. Qui viuificat omnia. His testimoniis adiungantur

duo insignia dicta, vnum Theodoret, alterum Eusebij. Sic enim Theodoretus oratione prima de prouidentia inquit: Gubernat creaturam conditor, nec relinquit sine gubernatione nauem, quam fabricauit, sed idem est & fabricator nauis, & materiæ plantator, & nauis à se concinnatæ gubernacula perpetuò tenet. Et Eusebius lib. 7. præparat. Euangelicæ pag 187. Theologia Hebræorum docet, non sic desertum, velut orphanum à patre relictum, vniuersum mundum à conditore, sed omni tē-

Theodoretus historicus & Episcopus, de prouidentia scripsit decem orationes, quæ sunt editæ superioribus annis Romæ.

Vocat non modò architectū nauis, sed etiam plantatorē materiæ & gubernatorem nauis.

Eusebius in libris præparationis Euangelicæ, refutat Ethnicas religiones, & differit de gradibus testimoniorum, quæ confirmant certitudinem doctrinæ Christianæ. In libris de demon-

pore ipsius Dei prouidentia ad- ministrari, nec tātū opificem esse totius vniuersitatis rerum, & fabricatorem Deum, sed etiā Saluatorem & administratorem, & regem & ducem, ipsi Soli & Lunæ & astris, & vniuerso cælo atque mundo semper præsiden- tem, & magno oculo & diuina potentia omnia aspicientem, om- nibus cælestibus & terrenis rebus præsentem: deniq; omnia in mundo ordinantem & gubernantem.

stratione, refutat somnia recen- tium Iudæorum, qui negāt Chri- stum apparuisse.

Basiliius inquit: Oculus Dei est *ἀνοιμυτος*, nūquam dormit, neque dormitat.

Quinta, quòd non sit alligatus ad causas secundas. De hac cir- cumstantia erudiendæ sunt piæ mentes, vt sciant, Deum esse agens liberrimum, non alligatum ad causas secundas, sed eas propter no- stros gemitus posse & velle aut moderari, aut impedire, aut muta- re. Hanc piam sententiam confirmant dicta, quæ testantur Deum tunc opitulari, cū à creaturis desereri sumus. psalm. 72. libera- uit pauperem, cui non erat ad- iutor. psalm. 10. Tibi derelictus est pauper, pupillo tu eris adiu- tor. psalm. 27. Pater & mater de- reliquerunt me, Dominus autē suscepit me. psalm. 23. Etiam si ambulauero in valle ymbræ mortis, non timebo mala, quia tu mecum es. psalm. 73. Cū contabescunt caro mea & cor meum, tu petra cordis mei, & pars mea Deus in æternū, psal. 146. Dominus facit iudicium iniuriam patiētibus, dat escam esurienti, soluit vinctos, illumi- nat cæcos, custodit aduenas, pu- pillum & viduam.

Hæc facillè dicuntur, sed in ex- perientia sunt difficilima. Cū non indigemus, suauità nobis vi- dentur: cū verò in miseris & concursu calamitatum sumus, facillè illa nobis elabuntur. D. Er- hartus Schnepfius solebat dicere: *Es ist nicht gut auff dem Herren Chri- sto / als auff dem fels blos sitzen / wir wollen alle haben ein fein weich vnd ausgefüllt Kùpfflein. Item: Es thut sehr wehe / wenn sich einer soll anhal- ten / vnd ihm doch alle nâgel von der wandt seind verhaben. Quibus ver- bis volebat significare difficili- mæ esse lucram fidei cum dubita- tione, quoties à creaturis deserimur, aut destituimur causis se- cundis.*

Aduenæ, pupilli, viduæ, sunt cœtus pauperū, de quo dici po- test

rest illud Sophoniæ 3. Et relinquam in medio tui populum pauperem & egenum, & sperabunt in nomine Domini.

His & similibus testimoniis confirmemus nos contra Stoicos furores, & petamus atque expectemus auxilium Dei in vocatione & negotiis necessariis, siue causæ secundæ nos adiuuent, siue destituant.

De creatione hominis, & de immagine Dei.

CAP. III.

EST in concione Nazianzeni de natiuitate Filij Dei dulcissima philosophia de creatione mūdi & angelorum & hominum. Illius concionis summa ferè est: Deus, qui est Spiritus, primū omnium condidit agmina angelorum. Qui angeli nō propagantur vt homines: sed simul sunt conditi. Et sicut Deus ipse est natura spiritalis, intelligens, benefica, iusta, casta &c. ita angeli sunt Spiritus incorporei, intelligentes, pleni lucis diuinæ & amoris erga Deum & Ecclesiam. Deinde Deus condidit mundum, id est, molem hanc vniuersam corporum cælestium & inferiorum. Hæc species opponitur Spiritui, & est quiddam toto genere diuersum à spiritali natura. Ne quid autem deesset de perfectione creaturarum, Deus addidit tertium genus, videlicet humanum, quod est mixtum & compositum ex spiritu & ex corpore. Et propter hanc causam homo rectè appellatur paruus mundus, quia respectu animæ est similis angelicæ naturæ, respectu corporis est exemplar totius machinæ corporeæ. Cerebrum est simile cælo: & sicut cælum non habet fulcra, quibus sustentatur: ita ventriculi cerebri non habent sustentacula. Et quanquam cerebrum est massa valde grauis, tamen non ruit, nemine, nisi solo Deo sustentante. Cor in homine est imago Solis. Sicut enim Sol sua luce hunc mundum illustrat, & est fons vitalis caloris: ita cor est fons spirituum vitalium, qui sunt vehicula vitæ. Culina seu infimus ventriculus est

exemplum terræ & aquæ. Sicut enim hæc duo inferiora elementa sunt impuriora reliquis superioribus: ita hæc pars corporis est fordidior, quàm reliquæ, cuius tamen nullus erit vsus in vita æterna. Verba Nazianzeni sunt: εἰς τὰ γενέθλια; θεὸς δημιουργεῖ τὸν ἄνθρωπον ἄγγελον ἄλλον, πνευματικῶν μικτὸν, ἐπὶ πλῆρι τῆς ὁρατῆς κτίσεως, μὴ ὡς τῆς νοημένης, βασιλεῖα τῶν ἐπὶ γῆς, βασιλεύμενον ἄνωθεν, ἐπίγειον καὶ ὑράνιον, πνεύμαρον καὶ ἀθάνατον, ὁρατὸν καὶ νοούμενον, μέσον μεγέθους καὶ ταπεινότητος, τὸν αὐτὸν πνεῦμα καὶ σάρκα. Deus fabricauit hominem quasi angelum alterum, adoratorem mixtum, contemplatorem visibilis creaturæ, sacerdotem Dei, regem terræ & eorum, quæ sunt in terra, qui gubernatur desuper, terrestrem & cælestem, mortalem & immortalem, visibilem & spiritualem, medium inter excellētiam & humilitatem, & inter carnem & Spiritum.

Tria sunt grauisissima testimonia quæ ostendunt, quanta sit natura humanæ dignitas & excellentia. Primum est fabricatio corporis, plena artis, cōsiliij & significationis. Alterum natura animæ. Tertium creationis Sabbathū. Hæc testimonia vult Deus aliquo modo aspici & considerari, & tantum de eis cogitari, quantum ipse patefecit.

Noscete ipsum. Cicero 1. de legibus hæc tria eruditè & copiosè explicat. Primò enim disserit de opificio humani corporis & animæ præstantia. Deinde ostendit, quòd omnia sint ad vsum hominum facta, & deinceps omnitem pore conferuentur.

Cùm enim alia corpora omnia dicente ac iubente Deo subito extitissent, humanum corpus solum ipsius conditoris manu, & quidem singulari arte & consilio fictum atq; formatum est. De hac sententia dulcissimè philosophantur Basiliius in enarratione primi capitis Geneseos: & Tertullianus in libro de resurrectione carnis. Ita enim Basiliius inquit: Dignatus est Dominus propria manu effingere no-

Deus magna deliberatione vsus est ante hominis conditione: Faciamus hominem ad imaginem & similitudinem nostram. Hæc verba non dicuntur ad angelos aut creaturas, vt nugantur Iudæi, sed Pater æternus colloquitur cum Filio & Spiritu sancto, & cum eis communicat sua consilia, de hominis tanquam præcipui operis formatione. I-

strum

strum corpus. Neque enim angelis hunc laborem mandauit, neque terra sua sponte velut cicadas nos effudit, sed propria manu, quæ non artificiosa solum, sed planè artifex est, terrâ sumpsit. Quare si ad id quod sumpsit, respicias, quid est homo? Sin autem cogitatione te cōuerteris ad eum, qui finxit, magnum quiddam est homo. Itaque & nihil est, propter materiam, & magnus propter honorem.

psium, etiam verbum formationis admonet nos de rebus maximis. Et si enim respectu materiæ, id est, terræ, ex qua factus est, homo est puluis & cinis, vt verè dicit Siracides: tamè respectu Dei cōditoris, qui propria manu hominè formauit, magnum quiddam est homo. Alia corpora subito extiterunt, iubente ac dicente Deo, sed maiore deliberatione & ipsa manu Dei homo est factus.

Tertulliani verba hæc sunt: Homo toties honoratur, quoties manum Dei patitur, dum tangitur, dum decerpitur, dum deducitur, dum effingitur, recogita totum illi Deum occupatum ac deditum, manu, sensu, opere, consilio, sapientia, prouidentia & ipsa in primis adfectione, quæ lineamenta dictabat. Nō enim membra in nostris corporibus sponte sua coagmentata sunt, aut sine arte casu nata, sed Deus cūm vellet nos esse suum templum & domicilium, singulas partes non modò ad vsū, verū etiam ad venustatem cōsultò distinxit.

Tertullianus differit de dignitate carnis in libro de resurrectione, idè ob hanc causam, quia eo tempore fuerunt hæretici, vt Marcion & alij, qui negarunt resurrectionem corporum, & interrogati, cur auderent negare hunc articulum? responderunt, Quia indignum est, tam sordidā & squalidam massam, quæ resoluitur in quatuor elementa, obtinere regnum Dei. Huic objectioni obuiam it Tertullianus, amplificans dignitatem nostræ carnis his rationibus. 1. Deus est conditor huius massæ. Si igitur Deus fuit dignatus in prima cre-

atione, sua manu formare corpus, quomodo poterit ipsius maiestate indigna esse corporum resuscitatio? Deinde Christus non est aspernatus societatem nostræ naturæ. Cūm igitur tanta sit dignitas nostræ naturæ propter Deum conditorem, & quia Filius assumpsit corpus,

quis sanus & pius negare potest, sperandam esse resurrectionem nostrorum corporum?

Deinde cogitemus, qualis sit condita anima, videlicet talis, vt sit imago similis Deo. Hanc imaginem interpretatur Paulus Coloss. 3. & Ephes. 4. agnitionem Dei, iustitiam & sanctitatem veram. Complectitur ergo imago incorrupta potentiam cognoscentem, in quam transfusa est lux diuina, quæ est vera & firma cognitio Dei & Legis, & notitia de vera obedientia & de iudicio Dei: deinde complectitur voluntatem & cor, quod ardebat motibus Spiritus sancti, & integra obedientia sine peccato. Ad hæc dona adiuncta fuit libera & non impedita electio voluntatis. Sunt autem in Deo summa bona, sapientia, iustitia, & libertas electionis. Horum summorum bonorum radios cum in nos transfuderit, ipso facto ostendit, verè à se hanc creaturam diligi. Iam cogita quantum decus fuit homo ante lapsum, cum verè esset domiciliū & templum Dei sine peccato & sine mortē.

verè agnouit Deum, & non retulit suas virtutes & officia ad hunc finem, vt Deus celebretur. Primi verò parentes non modò erant sapientes & iusti, sed etiam sancti, quia referebant suam obedientiam & iustitiam ad illum finem, de quo dicit Paulus: Omnia ad gloriam Dei facite &c.

Verba Pauli sunt: Renouamini Spiritu mentis vestræ, & induite nouum hominem, qui iuxta Deum conditus est in agnitione ipsius per iustitiam & sanctitatem veritatis. Ex his verbis colligitur definitio imaginis. Imago Dei in homine ante lapsum fuit agnitio Dei sine errore & tenebris: deinde fuit iustitia, quæ est chorus & copulatio omnium virtutum primæ & secundæ tabulæ. Hæc iustitia non fuit hypocritica, aut simulata, aut tantum externa disciplina, sed vera sanctitas celebrans Deum. Differunt enim iustitia & sanctitas. Iustitia significat ipsum formale, ipsam obedientiam conformem Decalogo, ardentem amorem Dei, & purum amorem proximi. Sanctitas complectitur formale & finem, vt Aristides est iustus ciuilitè, quia præstitit obedientiam omnibus legibus Reipublicæ Atticæ: sed non est sanctus, quia nõ

Postremò consideremus Sabbathum creationis, de quo nos
Sabbathum

Sabbatum pedagogicum admonet. Ideo enim post conditum hominem, Deus nullam nouam speciem elementorum aut animalium creauit, ut testaretur, genus humanum esse vltimum opus ad quod fabricatio aliarum rerum precipue directa fuerit, & in quo velit acquiescere, & cui in omni aeternitate commnicaturus sit sese, suam sapientiam, iustitiam & laetitiam. Ex his testimoniis intelligi potest, quanta sit hominis dignitas & excellentia, & quantus amor Dei erga genus humanum.

Homo non primo aut secundo, sed sexto die fuit conditus, cum iam essent creati angeli ministri Dei & Ecclesiae: tota denique moles omnium corporum superiorum & inferiorum. Itaque Deus hoc ipso ordine ostedit, hominem esse finem vltimum, ad quem directa fuit deliberatio in condendis reliquis speciebus & corporibus.

De prouidentia diuina.

C A P V T I V.

NON satis est hunc articulum tenere, quod Deus sit conditor omnium rerum, nisi credas, hunc Deum omnibus rebus a se factis consulere & prouidere plane paterna bonitate, & deinceps omni tempore conseruare & gubernare opera manuum suarum.

Prouidentia diuina complectitur *πρόνοια* & *οικονομία*. Ad *πρόνοια* pertinent inspectio omnium quae geruntur, prauiusio futurorum euentuum, & cognitio omnium cogitationum, quas format natura cordis humani.

Ad *οικονομία* referuntur rerum conseruatio & sustentatio,

Hanc distinctionem non esse fictitiam, potest probari ex psalmo 139. qui est confessio de praesentia & opere Dei in singulorum hominum formatione & vitae conseruatione. *πρόνοια* autem non tantum significat prauiusionem rerum futurarum, sed &

destructio item & instauratio, fecunditas terræ fundentis vbertatem frugū & fructuū,

salubres tempestates, conſtitutiones im-
periorū & horum transla-
tiones, pœnæ atrocium ſce-
lerum, libera-
tiones iniuſtè

Fruges dicū-
tur, quæ imme-
diatè ex terra
naſcuntur, vt
olera, triticū.
Fructus medi-
atè ex terra na-
ſcuntur, videli-
cet in arbori-
b⁹ & fruticib⁹.

oppreſſorum, & ſimilia opera
Dei, quorum varietas admirā-
da & imperſcrutabilis eſt hu-
mano ingenio, vt teſtatur pſal-
mus 139. cuius initium eſt, Do-
mine, probaſti me, &c.

mirabilior & excelsior eſt ſcientia, quàm vt eam poſſim aſſequi. Et
in eodè pſalmo repetitur ſimilis exclamatio, Sed mihi quàm pretio-
ſæ ſunt cogitationes tuæ, Deus, & quàm multæ ſummæ earum? Qui-
bus verbis ſignificat, ſe vix poſſe ſumma ſequi ſaſtigia rerum in crea-
tione. Tantum abeſt, vt poſſit ſingula recensere & commemorare.

Cùm autem res ſecundæ iniuſtorum, & calamitates iuſtorum
valde turbent aſſenſionem de providentia Dei, ſciendū eſt, Deum
propoſuiſſe teſtimonia proui-
dentix in operibus ordinariis,
extraordinariis, & in expreſſo
verbo ſuo.

Aſſeueratio de providentia di-
uina tribus gradibus teſtimo-
niorum probatur: 1. continet o-
pera ordinaria Dei. 2. Alter ſu-
mitur ab operibus Dei extraordinariis. 3. Tertius ſumitur ab ex-
preſſo verbo. Eccleſiaſt. 4. dicitur: Funiculus triplex diſſicilè rum-
pitur: ſic Deus triplicia teſtimonia de providentia conſtituit. Aſſene-
ratio perſpicua de providentia Dei, extat in libro Salomonis, qui in-
ſcribitur Eccleſiaſtes. Nam totus ille liber nihil aliud eſt, quàm ſolu-
tio

cognitionem præſentium, eorū
ſcilicet, quæ nunc geruntur, &
complectitur cognitionem o-
mnium cogitationum, quæ ab-
ditæ latēt in thalamis cordis hu-
mani. Ad hanc *αἰσῶν προσι* perti-
nent priores quatuor verſus:

Domine probaſti me, & co-
gnouiſti me. Tu cognouiſti ſe-
dere meum & ſurgere meum, in-
tellexiſti cogitationes meas de
longè. Semitam meam & accu-
bitum meum circumdediſti, &
omnes vias meas inueſtigaiſti.
Quia nō eſt ſermo in lingua mea:
Ecce tu DOMINE cognouiſti
omnia. Ad *οἰκονομίαν* pertinet
verſus quintus. Poſteriora & an-
teriora in me formaſti, & poſui-
ſti ſuper me manū tuā. Sequitur
epiphonema ſeu exclamatio: Ad

tio obiectionis Epicuri contra providentiam, qui sic argumentatur:

Si Deo res humanæ essent curæ, bene esset bonis, malè malis, quod nunc abest.

De hac obiectione sic respōdet Salomon: Deus cuncta, quæ fiunt, adducet in iudicium, siue bonum siue malum sit. In hac confusione vitæ, fortuna videtur dominari in rebus humanis, & cæca manu distribuere sua munera, sed cùm brevis sit & fugax hæc vita, respiciamus ad futurum iudicium, in quo discernet Deus Paulum à Nerone, Ieremiam ab Aprye, Baptistam ab Herode, & vniuersos pios ab impiis. De eadem providentia concionatur liber sapientiæ, quem aliqui à Philone Iudæo scriptum esse putant. Nec potest quidquam dici grauius & verius de providentiâ Dei & pœnis tyrannorum, quàm quod scriptum est in libro sapientiæ. Inter cetera sic exclamat cap. 6. Potentes potenter tormenta patientur. Et mox, Fortioribus fortior instat cruciatio: id est, tyranni, siue in hac, siue in futura vita grauiter punientur. Nam per potentes intelligit tyrannos, qui sua potentia abutuntur ad miserorum hominum oppressiōnem. Sic in libro Iob magna pars disputationum consumitur in hoc argumento:

Peccatores à Deo affliguntur.

Tu es afflictus.

Ergo es atrox peccator, non habes bonam conscientiam.

De hoc argumento Deus ipse tandem respondet in fine libri Iob. Hæc dico, vt sciant discentes, doctrinam de providentiâ non esse philosophicam tantùm, sed verè Theologicam. Quòd si quis popularè providentiæ definitionem requirit, is talem habet in Germanico symbolo, quod publicè canitur.

Ordinaria opera, de quibus in sequenti capite plura dicam, ostendunt præsentiam Dei, & te-

stantur hanc naturam non casu confluisse, sed sapientem conditorem autorem esse ordinis.

Ex infinito cumulo eligam vnum exemplum, quod ostendit, Deum esse amantem ordinis, quo, vt Xenophon in Oeconomico

inquit, nihil est melius, nihil pulcrius. Consideremus incrementa & decrementa dierum & noctium. In anno sunt duo æquinoctia, vernum & autumnale, id est, dies bis in anno æquantur nocti & nox diei. Dies maximus apud nos est circa diem Viti. Minimus dies circa brumam. Hæc sunt extrema, inter quæ medium locum obtinent dies

æquinoctiales. Ab his dies intermedij mirabili analogia crescunt, ab æquinoctio verno vsque ad solstitium, & seruata eadem lege, decrescunt à solstitio vsque ad autumnalè æquinoctium. Ab autumnali æquinoctio magis decrescunt, sed *ἀναλογικῶς* vsque ad brumam, à bruma rursus incipiunt crescere ad æquinoctium vernum. Ac pulchrum est, quod inquit Theodoretus orat. 1. de prouidentia. Nox & dies sunt duæ sorores, & vna alteri dat mutudò partem proportionalem, sed cum obligatione, vt vicissim accipiat non modò fortem, sed etiam vsuram, & quando reddita est fors cum vsura vel diei vel nocti, tunc omnia redeunt in orbem, & restituitur ordo prior.

Deinde opera extraordinaria, quæ vsitatè vocantur miracula, vt conseruatio Nohæ in diluuiò: eductio populi ex Aegypto, resuscitatio Lazari & similia, magis incurrunt in oculos, & ostendunt, conditorem esse essentiam distinctam à mundo, & agens liberum esse, & posse aliter agere, quàm cient causæ secundæ, & multa moderari in natura & in hominum voluntatibus suo liberrimo consilio.

Quid est mirabilius, quàm Deum multa moderari in hominum animis & voluntatibus? Alexander Magnus in obsidione Tyri, ad Iaddum summum Pontificem misit, & ab eo petiuit pecuniam & alios neruos rei militaris. Iaddus vt vir sanctus & iustus, memor suæ obligationis erga reges Perficos, recusauit. Iratus Alexander, post expugnationem Tyri duxit exercitum hostilem

ad Ierosolymam, sed Iaddus in somno admonitus & confirmatus diuina promissione, obuiam processit vnà cum Sacerdotum & Senatorum comitatu, quo conspecto, Alexander ab equo defiliit, & signa reuerentiæ erga hunc Sacerdotem ostendit. An non est magnum miraculum tam subita conuersio voluntatis in Alexandro? Ex hoste enim acerbissimo fit summus amicus populi Dei. Ita Ieremias fuit detrusus in carcerem vsque ad excidium vrbs. Tanta fuit impietas filiorum Iosif, præsertim Zedechiæ. Sed quid fit? non liberatur à suis popularibus, sed ab idololatriis & populi Iudaici hostibus, nec tantùm liberatur mirando modo, sed etiam donatur viatico & aliis muneribus, & permittitur ei manere siue in patria, siue in Babylonia, ac promittitur ei victus necessarius & necessaria defensio.

His operibus ordinariis & extraordinariis Deus addidit expressum

pressum verbum, quod affirmat, non casus secundas & aduersas inter homines spargi, sed regi has quoq; consilio Dei, vt Matth. 10. Vnus de istis passeribus non cadet super terram sine voluntate Patris. Item: Omnes capilli capitis vestri numerati sunt.

Christus Matth. 10. dat Apostolis madata de prædicatione Euangelij. Cùm autem dixisset: Ecce ego mitto vos velut oves in medio luporum, mox addit consolationes. Inter quas hæ duæ sunt amplissimæ & efficacissimæ. Vna ab auxilio Spiritus sancti. Non vos estis loquentes, sed Spiritus Patris vestri, qui loquitur in vobis. Altera à diuina prouidentia. Nonne duo passerculi minuto asse veneunt, & vnus non cadet in terram sine Patre vestro? As continet sex obulos, vel tres denarios. Sed cur facit mentionem capillorum? Ideo vt præbeat nobis occasionem argumentandi à fortiori, seu à minori ad maius. Si Deus ista excrementa, partes minùs principales curat, & ita curat, vt habeat singulas numeratas, quantò magis curabit totum corpus & membra principalia?

Psal. 56. Fugam meam tu numerasti, posuisti lacrymas meas in virem tuam, nunquid non in numero tuo sunt? Genes. 45. Ioseph inquit: Pro salute vestra misit me Deus ante vos in Ægyptum, non enim vestro, sed Dei cõsilio huc missus sum. Hæc testimonia confirment nos, vt statuamus non accidere casu ærumnas, sed cerni à Deo, & reuera iustum iudicem irasci peccatis, & punire fontes, & pios calamitosos suo quodam consilio exercere.

Lutherus in explicatione huius loci vtitur incremento seu ἀύξησις, quæ fit, cùm oratio ascēdit per gradus, aut circumstantiis illustratur. Quis colligit lacrymas? non angelus, sed Deus ipse. Quid colligit? num aurum vel argentum? Non, sed lacrymas, quæ citò arefcunt. Quorum lacrymas colligit? non angelorum, sed peccatorum, qui multas sordes circumferunt.

Collectio demonstrationum de Deo & de prouidentia.

C A P. V.

QUAEADMODVM differunt in cælo fulgor Solis clarissimus & lumen Lunæ, quod est remediū nocturnarum tenebrarum: ita differunt in Ecclesia notitia Dei, quæ ex fontibus Israël sanctissimis & augustissimis hauritur, & notitia de Deo physica, quæ partim nobiscum nascitur, partim aspectione operum diuinorum cõfirmatur. Hoc discrimen considerandum est propter duas causas. Primùm ideo, vt longè anteponamus sapientiam Ecclesiæ propriam, omnibus naturalibus notitiis & eruditissimorum philosophorum disputationibus de Deo, religione, rebusq; diuinis. Deinde ne aspernemur barbaricè & Cyclopicè ratiocinationem sobriam & eruditam, quæ colligit & contempletur vestigia sapientiæ, potentiæ & bonitatis diuinæ, impressa singulis naturæ partibus. Vt enim nemo sanus Lunam contemnit, etiam si lumen eius obscurius est, quàm clarissima lux Solis: ita etiam si verum est, doctrinam Ecclesiæ illustriorem esse quàm physicas notitias & ratiocinationes: tamen nemo sit adeo agrestis & barbarus, vt omnino reiiciat collectionem testimoniorum ex operibus Dei ordinariis. Coniungamus potius vtrumque, patefactione Dei, & hæc philosophica testimonia, & suum cuique locum geometrica analogia tribuamus.

Duplex lumen inditum est humanis mentibus. Notitia simplex, quòd sit Deus, & ratiocinatio quærens testimonia in ordine creaturarum. Etsi autem non satis est cogitare argumenta de Deo & de prouidentia, quæ ratio humana naturali luce cernit, tamen pædagogia utilis est, hæc quoque colligere ad refutandos Epicuræros furores. Nam & Paulus iu-
bet hæc vestigia Dei in natura
aspicere.

Testimonia Pauli extat Rom
1. & Actor. 17. Nam ad Romanos
1. ita inquit Paulus: Palàm sit ira
Dei de cælo aduersus omnem impietatem & iniusticiam hominum,
qui veritatem in iniusticia detinèt, propterea quòd id, quod de Deo
agnosci

agnosci potest, manifestum est in illis. Deus enim illis patefecit, siquidem quæ sunt inuisibilia ipsius, ex creatione mundi, dum per opera intelliguntur, peruidetur, ipsaq; æterna eius potentia & diuinitas in hoc, vt sint inexcusabiles. Accusat Paulus hac tristi concione totum genus humanum propter impietatem, quæ pugnat cum prima tabula, & propter iniustitiam, quæ est violatio secundæ tabulæ. Et nominatim omnes homines accusat, quod veritatem Dei quasi captiuam detineant (id enim verbum *κατεχόντων* significat) veritas autem significat veras notitias, quæ nobiscum nascuntur, vt notitiam aliquam Dei, notitiam Legis, discrimen honestorum & turpium. Hanc veritatem seu has veras notitias ait inclusas esse veluti carceri ab iniustitia, id est, ab errantibus & vitiosis affectibus & cupiditatibus. Et si enim videmus naturaliter meliora, & probamus, tamen deteriora sequimur, & quod ratio suadet, cæcus furor vincit, vt in Tragœdia dicitur. Quatenus enim Deus cognosci potest, manifestum est illis, id est, indidit Deus homini duplex lumē, vnum simplex, quod est aliqua notitia Dei, quod sit Deus, & qualis sit, alterum est ratiocinatio, quæ prælucente simplici notitia, quærit vestigia Dei in natura rerum. De his Paulus inquit: Inuisibilia Dei, scilicet, æterna potentia ac diuinitas ex creatione mundi, dum per opera intelliguntur, peruidetur, id est, ex operum ordine ratiocinamur, quod sit, & qualis sit Deus.

Quod ad alterum locum Actorum 17. attinet, splendide de hac sententia concionatur Paulus, cum venisset Athenas, & incidisset in philosophos Epicureos & Stoicos, Deus, inquit, fecit ex vno sanguine omne genus humanum, vt inhabitaret super vniuersam faciem terræ, definiens prætituta tempora & terminos statutos habitatorum eorum, vt quærent Deum, si forte palpent eum & inueniant, quamuis non procul absit ab vnoquoque nostrum, per ipsum enim viuimus, mouemur & sumus. Cum igitur Paulus exemplo suo doceat Ecclesiam, non esse contemnenda hæc argumenta physica, nemo nostrum sit, tam præceps in iudicando, aut tam furiosus, vt hæc collectionem demonstrationum philosophicarum aspernetur.

Colligam igitur breuiter aliquas demonstrationes, quarum cogitatio prodest ad Dei agnitionem & ad disciplinam.

Prima. Impossibile est casu aut fortuito factam esse rem maximi & pulcherrimi ordinis. Sunt autem præcipuæ partes in natura certis legibus ordinatæ, vt positus corporum cælestium & infe-

riorum, motus cæli, vices dierū & noctium, vices temporum quadripartitæ ad maturationē frugum & ad temperationem corporum aptæ, sœcundatio terræ, perennitas fontium & fluminum, distinctio specierum *συμπαθείαι* & *ἀνπαθείαι*. Esse igitur præstantem aliquam æternamque naturam, pulcritudo mundi & ordo rerum cogit confiteri. Quis enim hunc hominem dixerit, qui, cùm tam certos cæli motus, tam ratos astrorum ordines, tamque inter se omnia connexa & apta viderit, neget, in his vllam inesse rationem, eaque casu fieri dicat, quæ quanto consilio gerantur, nullo consilio assequi possumus. Præclare ergo Cicero in 2. de natura Deorum dixit: Hæc omnis descriptio syderum, atque hic tantus cæli ornatus, ex corporibus huc & illuc casu & temerè concurrentibus potuisse effici, cuiquamne sano videri potest? aut verò alia natura mentis & rationis expers, hæc efficere potuit, quæ non modò vt fierent, ratione eguerunt, sed intelligi qualia sint, sine summa ratione non possunt?

Saturnus, qui est tardissimus, ideo est remotissimus à terra, quia est frigidissimus *δυρόμεν*. Si propior esset, omnia animantia non tan-

Maiores in hac demonstratione sumitur ex definitione ordinis. Ordo enim est dispositio & collocatio arte & consilio facta, & ordinatum esse, est consilio opificis ad certam formam, & ad certum finem esse directum. Quæ verò casu aut fortuitò fiunt, non sunt perpetua, sed sunt incerta & Euripo magis mobilia, & vt vulgò in scholis dici solet, sunt extra semper & frequenter. In Minori considerentur præcipua membra. 1. Mirabilis est positus seu collocatio corporum cælestium, supremum locum tenet firmamentum, octauum cælum, quod est distinctum & ornatum altris, quæ ab artificibus in 48. imagines distribuuntur, quarum 12. sunt in Zodiaco, reliquæ sunt vel in austrina parte, vel in boreali. Firmamentum sequuntur septem orbis planetarū, inter quos Sol tanquam dux militiæ cælestis, & vt Cicero inquit, moderator luminum reliquorum, medium tenet locum. Quia Sol est fons lucis in cælo & in natura. Sicut autem cor est in medio corporis humani, vt possit spargere calorem naturalem per omnes partes, ita Sol fons vitalis potentiæ est in medio loco inter planetas. Supra Sol tres planetæ collocati sunt: Saturnus, Iuppiter & Mars. Saturnus

tum læderet, sed etiam necaret. Mars verò supra Solem est collocatus, & aliquantò longius abest à terra, quia calor Martis non est temperatus, sed igneus. Quare ne suo calore immoderato omnia inflāmet, est remotior. Inter hos maleficos planetas Saturnum & Martem, interiectus est Iupiter stella benefica, quæ est temperatè calida & humida, & mittigat suo calore frigus Saturni, sua humiditate calorem Martis. Hęc est ratio theos planetarum trium superiorum. Infra Solem tres planetæ collocātur, Venus, Mercurius & Luna. Sicut enim Saturnus & Iuppiter sunt consiliarij Solis, Mars quasi dux & bellator: ita blanda Venus est Oeconoma Solis, & Mercurius orator seu consiliarius in politia cælesti, & Luna quasi nuncius & tabellarius Solis. Ut autem Cancellarius rarò abest à Principe, ita Mercurius nunquam discedit à Sole secundum longitudinem vltra gradus 28. Venus vsque ad 50. gradus à Sole digreditur. Luna, quæ vicem tabellarij sustinet, vno mense, & opponitur Soli, & coniungitur cum Sole, eundemq; aspicit tum quadrata tum triangulari irradiatione. Lunæ subiectus est hic mundus inferior elementaris, in quo supremum locum tenet ignis, cui succedit aër, reliquū spatium circa centrum mundi occupat aqua & terra, quæ vnum globum constitunt, & ideo copulantur, quia nec terra propter siccitatem sine humore posset consistere, nec aqua haberet domicilium & alueum, si extra terram esset, siccum enim sine humore non conglutinatur, & humor sine sicco non consistit, vt in physicis dicitur.

2. Motus calis] Hic nobis esset amplissimus campus expatiādi, sed vnum dabimus exemplum de Sole. Sol semper manet in illa linea Zodiaci, quæ vocatur Eccliptica, neque ab ea discedit vel ad dextram vel ad sinistram. Est igitur Sol imago constantis principis, quem neque spes neque metus ab vilo honesto proposito potest dimouere. Deinde et si habet declinationem, tamen hæc quoque deflexio ab æquatore, certissimam habet metam. Nam maxima Solis declinatio est 23. graduum & 30. scrupul. Quando igitur Sol attingit has metas, quæ vocantur signa tropica, reflectit iter, & se conuertit ad oppositam mundi plagam.

3. Vices dierum & noctium] Quatuor sunt causæ huius vicissitudinis, vt Theodoretus docet in 1. Orat. de prouidētia. Prima est, vt varietas nos delectet. Magis

enim deficiant nos desiderata, quæ in assidue percepta. Altera causa est, ut ex privatione possimus æstimare habitum, & carento discere quàm cara res sit lux. III. Ut nocturna quiete corpora hominum & iumentorum recreentur. Nam ut Poëta inquit: Quod caret alterna requie durabile non est. Item ut bestiarum carniuoræ noctu possint querere suum pabulum. Nam ut interdiu latent in suis spelæis: ita noctu venantur prædam. De hac causa præclare differit psalmus 104. Posuisti tenebras, & facta est nox, in ipsa reptabunt omnes bestiarum sylvarum, catuli leonum rugientes, ut rapiant & querant à Deo escam sibi, ortus est Sol & recolliguntur, & in speluncis suis cubant. Exibit homo ad opus suum, & ad operationem suam usque ad vesperam. Quarta est, ut possimus distinguere tempora. Quia in æterna vita erunt perpetui dies, nulla erit nox. Nam sicut Deus est lux: sic æterna vita erit plena lucis, expers tenebrarum. Ut igitur possimus numerare septimanas, menses, annos, ordinata est hæc alternatio & vicissitudo dierum & noctium.

4. Vices temporum quadripartita] Theodoretus 1. oratione de providentia hoc ferè sensu de temporum vicibus quadripartitis loquitur: Aestas & hyems sunt duo extrema, & habent qualitates inter se extremè pugnantes, videlicet calorem & frigus. Cùm autem omnis mutatio, præsertim subita ex contrario in contrarium sit naturæ inimica, & eam destruat: Deus inter æstatem & hyemem duo media interiecit tempora, post hyemem enim sequitur ver temperatè calidum & humidum. post æstatè autumnus, qui est frigidus & humidus, & præparat nostra corpora, ut sensim affuescant tollerare siccitatem & asperitatem hyemis.

5. Perennitas fontium & fluminum] Hæc est imago æternæ vitæ. sicut enim vnda pellit vndam, & fluctus trudit fluctum, & nullum interuallum est huius continui fluxus: ita nullus erit finis æternæ consuetudinis cum Deo, sed sine vlla temporis circumscriptione fruemur aspectu Dei. Mirabilis autem res est ortus & perennitas fluminum. Ex monte pinifero in extremis finibus Voilandiarum oriuntur quatuor magna flumina, & labuntur ad quatuor mundi plagas. Ex hoc enim monte oritur Sala, Menus, Egra & Naba. Sala labitur ad Septentrionem. Menus ad occasum, & prope Moguntiam labitur in Rhenum. Egra petit meridiem, Naba orientem, & miscetur Danubio.

6. Distinctio

6. Distinctio specierum] est, quod ex homine homo ex boue bos nascitur. Nec imbecillum aquilæ feroces procreant columbam.

7. Fœcundatio terræ] complectitur omnem illam varietatem frugum, fructuum, herbarum, plantarum, quæ singulis annis ex terra enascuntur.

8. συμπάθεια] significat naturalem consensum, seu concordiam, seu amicitiam, non legibus constitutam, sed à natura ortam & perfectam. ἀντιπάθεια est naturale dissidium seu naturalis inimicitia & discordia, quæ nunquam potest reuocari in gratiam. Vt enim inter homines sunt concordia & discordia, amicitia & inimicitia: ita Deus plurimis rebus impressit naturalem & dissidia naturalia. Quanquam autem non est huius loci & temporis prolixè philosophari de hac amplissima materia: tamen hortator sum studiosis, vt exempla συμπάθειας ἢ ἀντιπάθειας requirant in Declamationibus Domini Philippi, & in Dialogo Erasmi de amicitia. Ac possunt sex gradus συμπάθειας & ἀντιπάθειας, id est, naturalis amicitia & inimicitia docendi causa constitui. Primus est plantarum & membrorum corporis humani. Secundus plantarum inter se. Tertius, membrorum corporis humani. Quartus, bestiarum & plantarum. Quintus, bestiarum inter se. Sextus, gemmarum & metallorum.

Primus gradus latissimè patet in arte medica, quia Deus singulis membris humani corporis, condidit remedia conuenientia, vt cerebro prodest amaracus, vulgò Maioran: cordi Libanotis seu Rosmarinus: pulmone hyssopus: epati & ventriculo absinthium: spleni teucrium. &c. & sic deinceps.

Secundi gradus exemplum fit de olea & vite. Tanta est συμπάθεια cognatio naturæ, inter oleam & vitem, vt vitis insita oleæ, altero anno gignat & vuas & oliuas. Hanc imaginè proponit psalmus 128. de coniugio: Vxor tua, sicut vitis abundans in lateribus domus tuæ, filij tui sicut rami oliuarum in circuitu mensæ tuæ. Comparat psalmus honestam & fœcundam matronam viti, liberos verò, oliuæ. Dicat aliquis, Cur non perseuerauit psalmus in vna metaphora, an non poterat comparare liberos viuis? Respondeo. Psalmus respexit ad hanc συμπάθειαν naturalem oleæ & vitis.

Tertij gradus fit hoc exemplum de venis & arteriis. In toto cor-

pore iunctæ sunt & copulatæ venæ & arteriæ, quia arteriæ communicat spiritum venis, & rursus ab eis accipiunt aliquid sanguinis, quia in re est proposita imago mutuæ communicationis inter homines.

Quarti gradus hoc fit exemplum: Serpentes vt oculis medeantur, quærunt sceniculû, hirundines quærunt chelidoniâ, *Scheffraut/ Afini* sentientes atræ bilis abundantiam, quærunt asplenum, *Mirschung*.

Quinti gradus hoc fit exemplum: Aquila & cygnus inter se naturale inimicitiam exercent, & quanquam cygnus non prouocat aut lacescit aquilam, tamen prouocatus plerunque est victor, quia Deus & leges magis fauent defensionis, quàm offensionis.

Sexti gradus hoc fit exemplum: Inter adamantem & magnetem talis est inimicitia, vt adamas non finat magnetem ad se ferrum trahere, sed impedit sua præsentia vim magnetis, & tamen ipse adamas, quanquam inuictus, rumpitur hircino sanguine. Si quis plura exempla vult in promptu habere, legat orationem Philippi de sympathia & antipathia, & dialogum Erasmicum de amicitia.

Secunda demonstratio: Impossibile est, naturam intelligentem oriri à bruta. Est autem homo natura intelligens, & quidem in homine mens celerrimè multa cogitat, & causas rerum & confectiones videt, & similitudines transfert, & disincta coniungit, & cum præsentibus futura copulat, omnemque completitur vitæ consequentis statum. Ergo necesse est esse aliquod nomen præstantissimæ mentis, à quo hominum generi communicata sit tanta celeritas cogitationum, tanta memoria præteritorum, futurorum prouidentia, tot artes, tantæ scientiæ, tot inuenta.

Iuxta regulam: Impossibile est causam & effectum differre toto genere.

Quanquam tota rerum naturalis est de Deo & prouidentia: tamen præcipua testimonia de hac sententia sumuntur ex natura hominis. Secunda igitur demonstratio sumitur à natura mentis humanæ. Ac Maior manifesta est, nec indiget declaratione, quia impossibile est effectum toto genere præstantiorem esse causa: vel econtrà, causam esse deteriolem suo effectu. Ad Minorem veniamus. Cogitate quanta sit celeritas mentis humanæ. Magna est celeritas in motu cæli. Nam hæc tanta machina intra viginti quatuor horas reuoluitur circa terram, & redit

redit ad suum principium, id est, ad orientem, sed longè Maior celeritas est humanarum cogitationum. Vno enim momento potes complecti cogitatione caelum, terram, mare, orientem, occasum, Septentrionem &c. Deinde quanta est capacitas memoriæ humanæ, quot verborum, quot rerum imagines quotidie mandantur memoriæ, & in eius thesaurum fideliter reponuntur. Omitto ceteras actiones mentis breuitatis causâ. Tantùm hortor iuniores, vt diligenter considerent hæc duo, de quibus dixi, quàm volucres sint motus mentis in cogitatione, deinde quanta sit vis memoriæ in tanta varietate rerum & verborum.

Tertia demonstratio. Impossibile est, discrimen honestorum & turpium, aut casu ex Democrati atomis, aut à natura bruta ortum esse. Est autem in mente humana hoc discrimen æternum & immotum. Ergo necesse est aliquam esse mentem architectatricem, discernentem honesta & turpia, & eam suspiciendam ad mirandamque hominum generi.

Hæc demonstratio rursus hausta est ex fontibus naturæ humanæ, quæ certè præcipuum testimonium dicit de Deo & providentia. Vt igitur superior demonstratio sumitur ex natura mentis: ita hæc considerandum proponit discrimen honestorum & turpium, quod est *διάφραγμα* septum quoddam transuersum, dirimens recta à prauis. Estq; hoc septum adamantinum, quod nulla vi labefactari, & nunquam dimoueri loco potest.

Quarta. Notitiæ naturales sunt veræ.

Esse Deum naturaliter omnes fatentur.

Hæc igitur noticia vera est.

Obiiciat hic aliquis exemplum Cyclopiis apud Homerum & Euripidem, qui gloriatur se nulla expauescere numina &c. Respondeo. Etiam si Epicurei, Cyclopes & alij homines moribus & cultu barbari verbis negent Deum, tamen in corde & in conscientia tacite confitètur esse Deum, & fore iudicem humanarum actionum, tam bonarum quàm malarum. Ipsa igitur abnegatione Deum esse testantur.

Minorem huius demonstrationis confirmat Cicero in 1. Tusculana his verbis: Firmissimum hoc afferri videtur, cur Deos esse

credamus, quòd nulla gens tam fera, nemo omnium tam fit immanis, cuius mentem non imbuerit Deorum opinio. Multi de diis praua sentiunt (id enim vitioso more effici solet) omnes tamen esse vim & naturam diuinam arbitrantur. Nec verò id collocutio hominum aut consensus efficit, non institutis opinio est confirmata, non legibus. Omni autem in re, consensus omnium gentium lex naturæ putanda est. Et in 2. de natura Deorum: Omnibus innatum est, & in animo quasi insculptum, esse Deos: quales sint, varium est: [*id est, varia sunt opiniones*] esse, nemo [*sanus aut non Cyclopicus*] negat.

Immanitas opponitur humanitati.

Idem in 1. de legibus, hanc memorabilem sententiam ponit: itaque ex tot generibus nullum est animal, præter hominè, quod habeat notitiam aliquam Dei. De ipsiis quidem hominibus nulla gens est, neque tam immãsueta, neque tam fera, quæ non, etiamsi ignoret, qualem habere Deum deceat, tamen habendum sciat.

Cùm autem quorundam hoc tempore tanta sit petulantia, vt non dubitent affirmare, notitiam Dei penitus ex corde hominis deletam esse, recitabo aliquot testimonia probatorum scriptorum contra istos, quos non necesse est prolixè refutare. Nam pauci sunt & indocti, qui vel sua sponte tacebunt, cùm se intelligent, nihil proficere, vel e-ruditorum omnium consensu, cum monstrosiis suis clamoribus reiiciuntur.

Est valde dolendum in hac senectâ mundi ita crescere petulantiam ingeniorum, & Sophisticam hominum Epicureorum & Cyclopicorum, vt aulint negare aliquam esse in homine reliquam notitiam. Fortassè Diabolus deleuit ex eorum animis non modò notitiam naturalem, sed etiam timorem Dei & iudicij diuini reuerentiam. Ideo volunt ex se alios æstimare. Sed absit hoc ab humana mente, vt dicamus, siue in carmine, siue in soluta oratione penitus deletam esse in corde humano notitiam naturalem. Fateamur in hac natura magnas esse tenebras, & tristem caliginem. Et tamen hæc non sunt ita hyperbolicè exaggeranda vt transformemus hominem vel in truncum, vel asinum, vel Diabolum. Homo post lapsum est misera creatura, sine Mediatore, sed non est ideo asinus, truncus aut Diabolus. Ego non personas odi, sed petulantiam

Est valde dolendum in hac senectâ mundi ita crescere petulantiam ingeniorum, & Sophisticam hominum Epicureorum & Cyclopicorum, vt aulint negare aliquam esse in homine reliquam notitiam. Fortassè Diabolus deleuit ex eorum animis non modò notitiam naturalem, sed etiam timorem Dei & iudicij diuini reuerentiam. Ideo volunt ex se alios æstimare. Sed absit hoc ab humana mente, vt dicamus, siue in carmine, siue in soluta oratione penitus deletam esse in corde humano notitiam naturalem. Fateamur in hac natura magnas esse tenebras, & tristem caliginem. Et tamen hæc non sunt ita hyperbolicè exaggeranda vt transformemus hominem vel in truncum, vel asinum, vel Diabolum. Homo post lapsum est misera creatura, sine Mediatore, sed non est ideo asinus, truncus aut Diabolus. Ego non personas odi, sed petulantiam

Iantiam & malitiam non humanam sed Diabolicam, perfectio odio odi, non propter me, sed propter gloriam Dei & veritatem, vt commune bonum Ecclesiæ. Ego scio metas amicitia, & intelligo quantum sint diligendi amici, & ita diligo homines, vt eorum tamen non diligam errores.

Tertullianus in Apologetico. Anima licet carcere corporis pressa, licet institutionibus prauis circumscripta, cum tamen respicit, vt ex crapula, vt ex somno, vt ex aliqua valetudine [*ex morbo*] & sanitatem suam patitur, & Deum nominat, & iudicem contestatur illum, Deus videt, & Deo commendo, & Deus mihi reddet [*premium vel malum. Sunt verba μιμητικὰ.*] Hoc testimonium animæ naturaliter Christianæ. Denique pronuntians hæc, non ad Capitolium [*arcem Romanam*] sed ad cælum respicit.

Loquitur de naturali & physica notitia, non de Euangelica.

Nazianzenus in 2. oratione *περι θεολογίας*, pag. 199. Deum esse causam omnium rerum efficientem & conseruantem, non modò aspectio operum mundi, sed etiam lex naturalis testatur. Vt enim sensus oculorum intuetur omnia inter se connexa & apta, & immobiliter [*id est, immutabiliter, perpetua lege.*] vt sic dicam, mota, ita lex naturæ ex rebus pulcerrimè ordinatis, ratiocinatur esse aliquem architectum tanti operis & muneris.

Idem est quod nos sæpe dicere solemus: Duplex lumen inditum est humanæ menti: lumen simplex, quod sit Deus: & ratiocinatio colligens vestigia Dei impressa creaturis.

Lutherus in enarratione 1. cap. Ionæ. Omnium hominum mentibus hoc inculptum est, vt cognoscant esse Deum, & naturalis ratio, quæ cõmunis est omnium hominum, sentit, diuinitatem esse excellens & maximum quiddam præ omnibus creaturis. Cuius rei hoc argumentum habes, quod hi Ethnici Deum inuocant, quibus nihil prædicatum

In Dialecticis dicitur. Valet cõ sequentia ab est tertij adiecti, ad est secundi adiecti inpositiuis, vt Ferdinandus est Imperator Romanus. Est, ppositio habes Est tertij adiecti, quia habet subiectum, prædicatum & copulam: Subie-

est de Deo. Nam si prorsus nulla fuisset cognitio Dei in eis, quomodo in necessitate inuocassent Deum, aut clamassent ad eum? Idem capite 40. Esaiæ. Habetis naturaliter aliquam cognitionem de Deo, alioqui non coleretis Deum in idolis.

cares? Addit autem Lutherus particulam Aliquam, ne quis faciat ex scalmo nauem. Plura enim requiruntur ad perfectionem nauis quam scalmus. Ita non valet consequentia. Nos tribuimus aliquid notitiæ naturali, ergo confundimus eam cum doctrina Euangelij.

Sed quid attinet in rebus tã apertis plura requirere?

piger aut frigidus, non vehementer commouetur vel legens vel audiens exempla fanaticorum hominum, quorum tanta est immanitas & furiosa audacia, vt non dubitent ex suis & alienis pectoribus delere notitiam Dei naturalem, quæ est fons omnium legum honestarum, & est præcipuum vinculum humanæ societatis. Quid sunt iuramenta, sublata & extincta notitia Dei? Sed quoniam ad officium eorum, qui in Scholis aut templis docent, pertinet, contradicere veteribus & recentibus furoribus, ideo breuiter attingere hæc volui, ne applaudant adolentes illis doctoribus, qui lumen simplex opprimere atque extinguere volunt, quod perinde est, ac si quis homini tribuat facultatem numerandi, & tamen neget eum habere naturalem notitiam, de distinctione vnitatis & multitudinis. Nemo potest numerare res aut multiplicare, aut diuidere, aut alia opera arithmetica facere, nisi primum à natura habeat insitam notitiam, quod ingens sit discrimen inter vnum & multa. Nam ex hoc fonte omnis numeratio hauritur. Ita si non fulgeret in nostra mente ali-quod lumen simplex, quomodo posset institui ratiocinatio obser-uans & quærens vestigia Dei impressa in tota rerum natura?

Quinta demonstratio. Post atrocita scelera sequitur ingens dolor, quem etsi audacissimi, & humana potentia probè muniti,

Xenophon in 8. *παιδ.*

excutere

excutere conantur, vincit tamen quædam vis arcana, quæ punit sceleratos. Est igitur numen, quod discernit iustos & iniustos. Hæc demonstratio fit illustrior, consideratis exemplis, quæ in Suetonio & Liviò recitantur. Ita enim de Nerone interfectore matris scribit Suetonius in Nerone. Neque tamen parricidij conscientiam, quam & militum & Senatus, populi quæ gratulationibus confirmaretur, aut statim, aut vnquam postea ferre potuit, sæpe confusus exagitari se materna specie, verberibus furiarum ac tædis ardentibus, quin & facto per Magos sacro euocare manes [*animam matris*] & exorare tentauit.

Iuuenalis. Nec tamen hos tu euasisse putes, quos diri cõscia facti

Mens habet attonitos, & surdo verberè cædit.

Diabolorum Furia significat Poëtis Diabolos.

De Philippo patre Persei & Demetrii, Liviùs ad hunc modum scribit [*libro 10. Decad. 4.*] Philippus post necem filij Demetrii, animo magis quàm corpore æger, curis quæ & vigiliis (cùm identidè species & vmbra infontis interempti filij, eum diris agitent) extinctus est, cum execrationibus Persei. Hæc exempla congruunt ad dictum Senecæ [*lib. 16 epistolarum*] Multos fortuna liberat pœna, neminem metu.

Reges & principes sunt collocati in tanto fastigio, vt nemo inferiorum aut æqualium possit

de eis supplicium sumere. Sed tamen nulla est tanta fortuna, tanta potentia, quæ possit sceleratos liberare metu & pauoribus conscientie, vnde Lutherus: *Es ist kein argney in der Apoteck/welche diesen nagenden Wurm fõndte stillen.* Summâ historiæ de Philippo patre Persei & Demetrii breuiter recitabo, vt iuniores locum totum in Liviò diligentius legant. Duo fuerunt Philippi reges, prior & posterior. Prior fuit pater Alexandri Magni, de quo nunc nihil dicimus. Posterior fuit pater Persei & Demetrii. Demetrius fuit excellens virtute, & propter excellentiam virtutis successio regni ad eum omnium suffragis deferebatur. Perseus fuit maior natus, & monstruosus homo, non dissimilis Cain, *Ein blut hundert.* Cùm igitur videret Perseus fratrem Demetrium valere gratia & autoritate, non modò apud populum, sed etiam apud patrem, insidias fratri struxit, & calumniis de-

formatum in suspensionem affectati regni apud patrē adduxit. Hæc suspicio nimis cæca impulit Patrem, vt permitteret interfici innocētē iuuenem Demetrium, quo facto & pater mœstitia extinctus est, non aliquo corporis morbo, & Perseus parricida paulò post moto bello contra Romanos, pœnas parricidij perfoluit. Ductus est enim in triumpho à Paulo Aemilio consule Romano, ac tandem in carcere mortuus est. Filij eius Romæ sunt facti Scribæ. Seneca. Non sic Lybicus Sirtibus æquor, furit alternos voluere fluctus, vt præcipites regum casus fortuna rotat.

Sexta. Politica societas non est omnis multitudo, sed cœtus⁹ iuris consensu & vtilitatis communione consociatus. Nec verò posset hæc societas in tantis confusionibus & furoribus hominum & Diabolorum durare, nisi Deus sua potenti dextera tue retur. Est igitur Deus, cuius ope & auxilio multò magis hæc societas, quàm ratione hominum & consilio gubernatur.

Cicer. pro
Rabirio.

Cicero in 3. de Repub. citante Augustino de ciuitate Dei. Vtinam extarent integri libri Ciceronis de Republ. Fragmenta quædam sunt conseruata tum ab alijs, tum etiam ab Augustino in libris de ciuitate Dei. Decimus octauus liber Augustini prodest iis, qui delectantur lectione Metamorph. Ouid. Eo in loco multæ fabulæ allegoricè explicantur.

Ac lucent in societate hac sapientia & iustitia Dei & bonitas erga genus humanum: Sapientiâ ostendit ordo, qui est discrimen virtutis & vitiorum, & consociatio hominum per legitima imperia, & contractus miranda sapientia ordinati. Deinde iustitia Dei cōspicitur in pœnis, quia Deus regulariter atrociam delicta punit atrocibus pœnis in hac vita. Conspicitur & bonitas Dei erga genus humanū, quia sicut stellarum motus sua potentia conseruat, sic quantum ordinis in hac confusione humanæ na-

Ordo est opus naturæ sapientis, Notitia numerorum est fons ordinis, In brutis non est intellectus neque numerorum notitia, Igitur non est ordo.

Nero fugiens, cùm Magistratus eum vellet rapere ad supplicium, sibi necem consciuit, Ist seibst Hencker gewesen. Philippus mœstitia & dolorib⁹ consciētix extinctus est. Perseus captus à Romanis, mortuus est in carcere. Hæc exépla si considerarent naturæ

turæ manet, id omne à Deo ve-
rè & efficaciter conseruatur.
psal. 147.

Septima. Quicquid mouetur, ab alio mouetur. Non est autem infinitus processus in mouentibus & motis. Nam in infinito nihil est nec summum, nec infimum, nec medium, nec vltimum, nec extremum. Necessè est igitur ad eam causam deuenire, quæ increata & immobilis, alia omnia moueat & generet.

creatis, sicut dicitur Iohan. 1. Omnia per ipsum facta sunt, quæ facta sunt. Non autem est processus infinitus, in hac serie & systemate mouentium & mobilium, quia videmus ex terra nasci arbores, in arboribus fructus. Ipsa autem terra foecundatur calore Solis & tempestiuis pluuiis. Cælum quoque habet alium motorem, à quo agitur & impellitur. Quare necesse est nos tandem peruenire ad aliquam vltimam & primam causam, quæ est increata & immobilis, & tamè aliis rebus motum impertit. Quod si esset infinitus processus in causis mouentibus, nullum possemus animaduertere initium aut medium, aut finem per definitionem infiniti.

Octaua. Creaturæ directæ sunt ad certos fines & vsus seruientes hominū generi. Nam aliæ sunt nutrimenta corporis humani, aliæ medicamenta certorum morborum, nonnullæ instrumenta actionum œconomicarum & politicarum, quædam res nascentes gignunt, fouent, & humanis vsibus attemperant. Hanc mirandam distributionem rerum cælestium & inferiorum, quarū

stri Principes, fortassis moderatiores interdum essent.

Videtur hæc demonstratio iunioribus obscurior, sed non est obscura iis, qui prima initia doctrinæ physicæ gustarunt. Aristoteles in 8. physicorum, disputans de Deo, quem vocat primum motorem, hac demonstratione utitur. Quidquid mouetur in tota rerum natura, aliunde mouetur: nihil est enim causa sui ipsius. Hoc axioma intelligatur candidè, non caullatorie, de rebus

Hæc demonstratio est popularis, quæ ab omnibus etiam indoctis potest intelligi, & sumpta est ex causis finalibus, & est amplissima & vberissima, nec potest integrè declarari in tanta temporis breuitate. Sed declaratur copiosissimè à Galeno in libro de vsu partium humani corporis, & in libris de facultatibus a-

singulæ ad certos vsus profuturos homini ordinatæ sunt, impossibile est aut casu extitisse, aut fortuito manere. Necessè est igitur consilio architecti factû esse.

limetorum & remediorum. Nos ex magno cumulo pauca tantum exempla eligamus. Omnes res in natura corporea & visibili sunt conditæ ad vsus humanos, quæ ex re potest intelligi, quantus sit Dei amor erga genus humanû.

Sunt autem quatuor fines præcipui, propter quos omnia corpora cælestia & inferiora à sapiente & beneficentissimo architecto facta & constituta sunt.

Primus finis est, vt sint nutrimenta seu alimenta humanorum corporum, quo ex genere sunt fruges & fructus, vt triticum, olyra & hordeum quotidie nutriunt nostra corpora, siue in cibo, siue in potu. Fructus nascentes in arboribus secundum locum tenent inter nutrimenta.

Secundus finis est, vt aliqua corpora sint medicamenta certorum morborum, vt Rhabarbarum omnibus notum, suauiter educit & euacuat ex corpore flauam bilem, & aperit obstructionem epatis, Agaricum euacuat phlegma. Sed non licet mihi ingredi in hunc cæpulum amplissimum, videlicet in commemorationem remediorum, quorum copia & varietas ostendit, Deum esse amantem vitæ hominum, & non delectari morte. Singulis enim membris singula remedia sunt attributa. Quædam etiam simul sunt nutrimenta & medicamenta, vt amygdalæ, lactucæ, vinum, quæ simul nutriunt & sanant.

Tertius finis est, vt aliqua corpora sint instrumenta seu organa actionum œconomicarum & politicarum, vt metalla & iumenta, vt asini, equi, sunt instrumenta rei rusticæ. Certè non possumus colere agros & metere fruges sine ferro. Non possumus magnas moles importare aut exportare sine ministerio iumentorum.

Quartus finis est, vt quædam corpora, cuiusmodi sunt cælestia & meteora, gignant, foueant & conseruent res nascentes ex terra. Sol & homo generant hominem, vt inquit Aristoteles 2. physicorum. Hoc dictum intelligatur de causis secundis, à quibus non excludimus causam primam. Meteora quoque valde profunt ad fruges cõseruandas & fouendas, vt tempestiuæ pluuiæ. Sed non necesse est colligere omnia quæ de hac sententia dici possunt. Legant studiosi Ciceronem lib. 2. de natura Deorum.

Nona.

Nona. Certò monstrantur futuri euentus non modò per eclipses & meteora, vt sunt Cometæ, chasmata, terræ motus, parelia, quorum significationes exponunt Aratus in *φανομένοις*. Ptolemæus in 2. quadripartit. Plinius sparsim & alij: sed etiam per vaticinia Prophetarum in vera Ecclesia. Necessè est igitur aliquam mentem esse præuidètem & præmonstrantem euentus, qui à nulla creatura prospici possunt.

Hæc argumenta non referantur ad inanem speculationem, sed confirment in bonis mentibus assensionem de prouidentia, & piam reuerentiam erga Deum. Quis enim non timeat omnia præuidentem & cogitantem, & animaduertentem, & omnia ad se pertinere putantem Deum? Quis non diligat hunc Conditorum, tam beneficum, generique hominum amicum? Quamobrem cogitatione horum argumentorum exuscitur in nobis timor Dei, dilectio & gratiarum actio, cum pro ceteris beneficiis omnibus, tum pro remediorum copia, quæ ostendit hominum vitam Deo curæ esse.

aëre talis species terribilis oculis hominum à Deo obiicitur, vt admonentur de futuris mutationibus. Vidimus etiam intra paucos annos multa chasmata, quæ certè significant distractiones Doctorum in Ecclesia, & Principum in Repub. De terræmotu inquit Plinius

Ptolemæus in secundo quadripartiti, & in ipso centiloquio primas partes significationum physicarum tribuit eclipsibus, quarum effectus sunt certissimi & minimè fallaces. Proximas assignat Cometis, traiectionibus, chasmatis, pareliis, & terræmotibus. De eclipsibus res manifesta est. Nam perpetua historia mundi & quotidiana exempla ostendunt & testantur, omnes eclipses Solis & Lunæ denūciasse humano generi maximas pœnas, vt pestem, bellum, famem, particularia diluua. Post eclipses proximus locus tribuitur cometis, qui significant non solum æstus inulsiatos seu siccitates, sed etiam bella & ea mala, quæ comitantur bella, id est, magnas commutationes Reipub. Vidimus nostra ætate multas Cometas, quæ autem acciderint, & iam versentur ante oculos, nemo est qui ignoret. Chasma significat Voraginem seu hiatum cæli. Cicero ita interpretatur in 2. de diuinat. Cum cælum discessisse visum est. Non imaginemur cælum hiare seu discedere, sed in

lib. 2. grauissimè: Non tantum mali est in ipso motu terræ, quantum in ostento [*in significatione.*] Nunquam enim vrbs Roma tremuit, vt non alicuius futuri euentus id esset prænuncium. Pœlia, id est, multi Soles seu imagines falsæ Solis, significant malas artes & sophismata, quæ struuntur veritati, partim in Ecclesia, partim in Re-pub. Sicut enim illæ imagines fallaces & simulatæ ludificantur hominum oculos, ita præstigiæ sophismatum corrumpunt doctrinam Ecclesiæ, & omnia politica cõsilia. Nunc de vaticiniis Prophetarum dicendum est, de quibus breuiter aliquid commemorabimus.

Eusebius li. 6. præparationis Euangelicæ valde vrget hanc demonstrationem contra Ethnicos, & inter alia exempla hæc quatuor colligit.

Primum exemplum.

3. Regum 13. & 2. Paralip. 34. Post mortem Salomonis decem familiæ seu tribus auulsæ sunt à reliquis duabus, à tribu Iuda & Beniamin propter idolatriam Salomonis & libidines. Hæc diuulsio seu distractio peperit perpetua bella ciuilia, inter duas tribus & regnum decem tribuum, nec tantum causa fuit bellorum, sed etiam mutauit religionem. Nam Ieroboam primus rex Israël, vt in officio contineret populum, collocauit duos vitulos aureos, vnum in Bethel, alterum in Dan, & conduxit Sacerdotes & Leuitas transfugas ac desertores, vt ibi sacrificarent, atque ita retinerent populum, ne discurreret in Iudæam ad quærendum templum. Cùm ita sacrificaret Ieroboam, venit vir Dei, id est, Propheta ex tribu Iuda, & magna voce exclamat: O altare, altare. Orietur domui Iuda Rex, nomine Iosias, qui non tantum euertet hæc altaria, sed etiam Sacerdotes mactabit, cuius meæ prædictionis hoc est signum: Altare ipsum scindetur, & effundetur cinis. Habes prædictionem. Quot anni numerantur ab hoc tempore Ieroboam vsque ad Iosiam? anni treceti aut circiter. Nam huic prædictioni respondit euentus anno 12. Iosia, & vicesimo ætatis eiusdem. Quid est autem in hoc vaticinio tam mirabile, quàm quod ante natum Iosiam, non tantum prædicitur factum seu euentus, sed etiam nominatur rex Iosias executor decreti diuini?

Secundum exemplum Esaiæ 45. 1. Esdræ 1.

Esaias cap. 45. annis ducentis, vt minimum, ante euentum nominatum prædicit fore, vt Cyrus rex Persarum cõcedat populo reditum

ex Babylone in patriam, & ei restituat vasa templi, & omnibus rebus instruat, quæ sunt necessariæ ad instaurationem templi & vrbs. Si tantùm prædiceret Esaias euentum, magnum quiddam esset, sed addit etiam (quod est magis mirandum) nomen Cyri, quem Cores appellat. Euentus autem describitur 1. Esdræ 1. Nam Cyrus rex Persarum non tantùm concessit populo reditum, sed etiam vasa templi restituit, & omnibus rebus instruxit, quæ fuerunt necessariæ ad instaurationem templi & vrbs.

Tertium exemplum.

Jeremiæ 25. & 29. constituitur certus numerus annorum, quibus exulauit tribus Iuda in Babylone. Vbi euentus describitur? 1. Esdræ 1. in capite 25. Jeremias cōstituit certum numerum annorum, quàm diu sit duraturum exilium, videlicet annos 70. In cap. 29. addit circumstantias. Tres tantùm erunt reges in Babylone: Nabugdonosor, filius eius & nepos. Filius fuit Euilmerodach pius rex, nepos fuit Balthasar. An non hoc est magnum, constituere numerum, & in super recensere tres reges ordine vsque ad finem exitus? Hæc certè sunt diuinitus monstrata.

Quartum Daniel 9.

Daniel non tantùm concionatur de venturo Messia & eius beneficiis, de æterna iustitia, vt ceteri Prophetæ, sed etiam constituit certum numerum annorum, intra quos Messias venturus erat, & futurus victima pro genere humano. 70. hebdomadæ non dierum sed annorum, constituunt annos 490. Quæritur quod sit initium, quis finis supputationis? Magna est doctorum in Ecclesia de hac re dissensio, sed nos sequamur autoritatem præceptoris D. Philippi Melanthonis, qui in Chronico suo, & in explicatione Danielis, incoat supputationem à secundo anno Longimani, & finem constituit in Pentecoste, quæ secuta est resurrectionem Domini. Hac supputatione sumus contenti, nec quæramus in scirpo nodum. Quod autem euentus responderit huic prædictioni, testantur quatuor Euangelistæ & Acta Apostolorum.

Refutatio præcipuæ obiectionis contra prouidentiam.

C A P V T VI.

N rebus secundis facile est habere hanc persuasionem, quòd Deus adest humano generi, & ei bona imperiat, sicut declarant voces, quibus multi vtuntur in magno fauore fortunæ: Deus adest, Deus hîc habitat. Sed in rebus aduersis, id est, in magna vi tempestatum & còkursu calamitatum firmiter statuere, Deum curare genus humanû, Hoc opus, hic labor est, vt inquit Poëta. Quare admodum necessaria est non solum doctrina hæcenus tradita de prouidentia, sed etiã solutio præcipuæ obiectionis contra prouidentiam, quæ non est excogitata ab otiosis ingenis, sed agitur & sentitur à nobis ipsis, quoties calamitates magno impetu in nos irruunt. Sic enim argumentamur in medio mari inter fluctus & procellas: Si Deus curaret genus humanum, bonis bene esset, & malis malè. Videmus autem bonos plerumque opprimi etiam in optima & iustissima causa, contrà verò malos florere & dominari, & spiritus altos gerere, & ita grassari inter homines, quasi nullum restet iudicium Dei. Discamus igitur solutionem huius argumenti in tranquillitate & pace, vt hoc remedium possimus opponere nõ ludis & præstigijs sophismatum, quæ facile possunt contemni, sed veris doloribus, qui in corde sentiuntur.

Magna pars libri Salomonis, qui inscribitur Ecclesiastes, recitat hanc obiectionem, quæ videtur aduersari prouidentia, & addit breues responsiones de iudicio Dei:

Prouidentia distribuit iustis præmia, iniustis pœnas.

Bonis autem in hac vita plerunque malè, & malis bene est.

Non est igitur prouidentia.

Non debet separari iustitia à prouidentia. Prouidentia semper est coniuncta cum iustitia, quæ est æqualitas tribuens vnicique quod suum est. Salomon filius Dauidis, rex sapientissimus, scripsit tres libellos

bellos dulcissimos & vtilissimos, quorum primus continet prouerbia, id est, sententias seu praecepta primae & secundae tabulae de omnium virtutum officiis, in primis verò de timore, de fide & de patientia in ærumnis. Hunc libellum prouerbiorum nunquam debent adolescenter ponere de manibus, sed semper tractare, & vt ait Horatius, nocturna versare manu, versare diurna. Secundus libellus vocatur Ecclesiastes, ab ἐκκλησιαστής. Fuit enim Salomon non solum gubernator politicus, sed etiam doctor Ecclesiae, vt testantur eius scripta, & ipse sese nominat in principio huius libri Ecclesiasten. In hoc libro non traduntur praecepta de agendo, sed consolatio, quae est asseueratio de prouidentia. Estque necessaria contra varios ventos & tempestates, quae nobis obiiciuntur tanquam impedimenta nostrae vocationis. Nulla est vocatio tam parua, in qua non multa impedimenta, terriculamenta & multae remorae obiiciantur. Alium premit paupertas, alium contemptus & odia potentum, alium exercet calumniae fratrum falsorum, denique multa sunt incommoda in toto genere humano. Quid igitur agendum est? Estne deserenda vocatio, & aliud vitae genus quaerendum? Profecto saepe discendum in hac cogitationem, vt existimemus omnino deserendam esse stationem, & aliud vitam amplectendum esse: sed ab hac tristissima tentatione nos reuocat Ecclesiastes Salomonis, affirmans esse prouidentiam, & restare iudicium Dei post hanc vitam, in quo Deus tanquam iudex iustissimus unicuique aequalia tribuet, iustis praemia, iniustis poenas. Ita enim concludit totum librum, Deus adducet omnia in iudicium, siue bona siue mala. In hoc igitur iudicium intuentes, magno animo breuia incommoda feramus. Haec non est puerilis doctrina, sed grauissima & valde salutaris, praesertim iis, qui sunt in gubernatione. Tertius libellus Salomonis vocatur Cantica Canticorum, Das hohe Lied Salomonis. Est autem hic liber pulcherrimum epithalamium, id est, carmen nuptiale Christi & Ecclesiae, in quo sunt multa dulcissima ἠθή, & tamen mixta sunt simul tristissima ἠθή. De quibus nunc non est dicendi locus.

Hoc argumentum Cicero in 3. de natura Deorum sic recitat: Telamo vno versu locum totum conficit, cur Dij homines negligant: Nam si curent, bene bonis sit, male malis, quod nunc abest. Vt enim nec domus, nec Respub. ratione quadam & disciplina designata videatur, si in ea neque rectis factis praemia extent, ne-

que supplicia: sic mundi diuina in homines moderatio profectò nulla est, si in ea discrimen nullum est bonorum & malorum.

Huius argumenti solutio ignota philosophiæ, diligenter & rectè discenda est ex doctrina Ecclesiæ, quæ primùm ex Lege respõdet: atrociam delicta puniri atrocibus pœnis, vel in proprio corpore, vel in femine, id est, in posteritate. Quâquam enim Dionysius maior, qui ad impietatem in Deum, in homines adiunxerat iniuriam, in suo lectulo mortuus, in tyrannidis rogam illatus est, eamque potestatem, quam ipse per scelus erat nactus, quasi iustam & legitimam, hæreditatis loco filio tradidit: tamen Dionysius iunior propter sua & patris scelera graues iustasque pœnas hac etiam in vita perfoluit. Plenæ sunt historiæ exemplis calamitofarum familiarum, vbi parentum scelera pœnas posteris attraxerunt, quæ in plurimos vagata sunt, & totas absumpserunt stirpes, aut perpetuis exiliis dissipauerunt, quale est exemplum Oedipi Thebani & similium.

Exodi 20. Ego Dominus fortis, zelotes, visitans iniquitatem patrum in filios, in tertiam & quartam generationem.

Hæc est prima solutio legalis sumpta ex comminatione addita primo præcepto, cum qua congruit verficulus dulcissimus Theocriti Idyll. 33. Piorum liberis est melius, impiorum liberis est deterius. Idem dicitur psal. 112. Generationi rectorum benedicetur. Quanta fuerit petulantia Dionysij maioris, prolixè narrat Cicero 3. de natura Deorũ, in fine. Quem locum Studiosi legant ipsi, si non propter aliam causam, saltem propter splendorem orationis. Quanta fuerit Dionysij iunioris petulantia, narrat Athenæus. Qui quidem quatuor gradibus depingit initia & progressum & finem petulantia. Primus gradus est τρυφή, id est, luxus. Secundus est κόρη, id est, fatietas & fastidium. Tertius, ὕβρις, petulantia. Postremus ὀλετρον, ruina. De Oedipo notæ sunt narrationes Sophoclis,

Deinde, Ecclesiã ex Euangelio respondet. Etiam si differuntur pœnæ & præmia: tamen restat aliud iudicium, in quo distribuentur præmia & pœnæ non mométanæ, sed perpetuæ & durabiles. Quòd autem iustos aliquandiu vt Ieremiam & alios.

finit affligi Deus, causa est, quia in his hæret peccatum. Vult autè Deus agnosci iram suam in Ecclesia aduersus peccata, ideo sub iicit eam cruci. Hac solutione ita confirmandi sunt animi, vt eos etiam contemnere possimus, qui nos sic sentientes de-
 rident.

Hæc solutio traditur in fine libri Ecclesiasticis cap. 12. Deus adducet cuncta in iudicium, siue bona sint, siue mala. Dicat aliquis Epicureus, Fortassis est inanis fabula prædictio futuri iudicij. Audi. Nonne historiæ testan-

tur ea euenisse, quæ prædixit vox diuina ab initio vsque ad hanc ætatem? Deus prædixit diluuium voce & ministerio Nohæ, & distulit hanc tristissimam pœnam annos centum, voluit enim concedere hominibus miseris spatium ad conuersionem. An non secutum est diluuium prædictionem diuinam propositam à Noha Patriarcha? Quod etiam gentium historiæ testantur euenisse. Idem Deus prædixit seriem quatuor Monarchiarum. Annon historiæ testantur, ordine fuisse has quatuor Monarchias? Nonne Daniel prædixit vëturum esse Mahometen & Antichristum Pontificem Romanum? An non videmus ante mille annos ferè respondisse euentum vaticinio Danielis? Daniel cap. 9. & Christus Luc. 19. prædixerunt excidium Ierosolymitanū: Annon post annos 40. à resurrectione Christi, Vespasianus pater, & filius eius Titus funditus deleuerunt politiam Iudaicam? Quanquam autem sæpe conati sunt Iudæi instaurare urbem & templum: tamen diuinitus repressi sunt. Si igitur ipsa res conuincit te, vt fatearis prædictiones diuinas non fuisse inanes, sed veras, quid causæ est, cur dubites paulò pòst secuturum esse vniuersale iudicium toties prædictum à Prophetis, Christo & Apostolis, & ab ipso Enoch, qui vixit ante diluuium, teste epistola Iudæ, in quacitantur verba Enoch? Hæc non frustra dico, sed quia præsens tempus, id est, senecta mundi nos de talibus rebus admonet.

Nam officium docentis est, non modò docere, sed etiam monere & hortari ad pietatem & timorem Dei.

EXPLICATIO TEXTVS IN LO.
CIS THEOLOGICIS PHI-
LIPPI MELANTHONIS
DE CREATIONE.

NON sit molesta nobis & iniucunda hæc repetitio, quia bonarum rerum nulla debet esse satietas, & quidem articuli de creatione & prouidentia tanta est amplitudo, vt nulla cogitatione, nulla eloquentia possit exhauriri. Non igitur simus fastidiosi in hac repetitione earundem sententiarum, sed potiùs agamus Deo gratias, quòd & in verbo suo, & in scriptis hominum piorum toties eandem doctrinam proponit, repetit & inculcat, quia profectò repetitio est confirmatio quædam. Nec possunt præcepta cuiusque doctrinæ subito adhærescere memoriæ & iudicio, nisi subinde ad calculos vocentur, & quasi in succum nostrum assiduitate repetitionis conuertantur.

Voluit Deus innotescere]

Est axioma Theologicum, id est, non latere voluit Deus in sua arcana luce ignota creaturis.

Miram artem adhibuit]

Euripides, citante Plutarcho, in libro de placitis philosophorum: *κοσμος ἐστὶ καλὸν ποικίλμα τέκτονος σοφῆς*, id est, Mundus est opus magna varietate distinctū & ordinatū à sapiēte architecto. *καλὸν*, secundum Aristotelem in libro de Poëtica, cōstitit in duabus rebus: 1. in magnitudine. 2. in ordine. Quidquid igitur est magnum & ordinatum, dicitur *καλὸν*. Mundus etsi est finitus, tamen valde similis est infinito, vt Plinius loquitur. Quòd sit ordinatus mundus, testis est experientia. *ποικίλμα*, id est, varius, distinctus, vt Athenis fuit *ποικίλη σάα*, id est, porticus variata, vbi fuerunt multæ tabulæ continentes trophæa, triumphos, pugnas Themistoclis & aliorum. Mundus est *ποικίλμα*, id est, opus variatum, magna varietate distinctum. Plinius de Apelle narrat, illum proposuisse pulcerrimam tabellam spectandam prætereuntibus & viatoribus, & magna patientia audiuisse iudicia diuersorum artificum de sua pictura. Stetit autem post tabulam abditè latens ne posset conspici. Cùm igitur quidam

quidam Sutor de calceis rectè iudicasset, & vellet vltèrius progredi, ibi impatiens huius importunitatis, futorem allocutus est his verbis: Sutor ne vltra crepidam. Ita cogitemus Deum proposuisse hùc mundum tanquam tabulam, nec procul abesse, sed audire & videre quid quisque sentiat de Deo, de verbo & de operibus ipsius. Nostrum verò est non temere nobis sumere iudicium de tanto artifice, quem rectè Euripides nominat τέκτονα σοφόν.

Vestigia Dei impressa natura] Hastenus exordiũ, quod ducitur à collatione duorum operum diuinorũ. Primum est creatio rerum ex nihilo. Secundum est patefactio Dei in Ecclesia. Magnũ opus est rerum fabricatio, sed longè maius beneficium est, quòd Deus se non tantũ in creatione, sed etiam promulgata Lege, & edita voce Euangelij, ac toties repetita & illustrata patefecit, & in hac suam essentiam & voluntatem nobis monstravit. valde venusta sunt exordia, quę sumuntur à collatione.

Est autem articulus de creatione] Prima circumstantia creationis, quòd creatio sit commune opus trium personarum.

Verbo Domini] Athanasius in libro contragētiles, non procul à fine, interpretatur Verbum de Filio Dei, & Spiritũ oris diuini de Spiritu sancto.

Quare vtitur psalmus vocabulo exercitus? Est pulcherrima metaphora in vocabulo exercitus. Sicut enim in exercitu sunt gradus personarum: Suprema persona est Imperator, postea sequuntur alię personę ducum & milicum, tribunorũ, centurionum: ita magnũ discrimen est inter stellas fixas & planetas: Stellarum fixarum alię sunt primę magnitudinis, quarum magnitudo superat terrę molem centies & septies, tales sunt numero 15. vt oculus Cancrì, cor Leonis, spica Virginis, cor Scorpij, Sirius, Arcturus & quędam alię. Deinde sequuntur minores stellę, sed tamen & ipsę conspicuę & illustres. Inter planetas & dux & moderator est Sol: qualis autem sit politia reliquorum planetarum, accommodata ad Solem, nimis esset longum nunc repetere. Quando igitur lęgitis in psalmis & Prophetis, Filium Dei appellari Dominum exercituũ, cogitate vos admoneri de tribus exercitibus, quibus cum imperio præest ipse Filius Dei. Primus exercitus est angelorum, id est, Spirituum inuincibilium.

Alter exercitus est stellarum fixarum & errantium. Tertius est Ecclesia in genere humano, sicut psalmus 68. inquit de Apostolis, Prophetis & aliis Doctoribus. Principes exercituum, id est, Ecclesiarum sunt inter se amici, id est, pulcherrima res est, suaui concordia docentium in Ecclesia, quæ quàm rara sit, hoc tempore videmus.

Quòd autem res ex nihilo]

ἀντιθεσις.

Infirmetas humana]

Tertia circumstantia.

Vt faber discedit]

De hac similitudine Eusebius lib. 7. præparat. Euangel. Et The

odoretus in 1. orat. de prouident. & alij Græci scriptores sæpe.

Alij vt Stoici]

Quarta circumstantia de libertate Dei. Prima igitur circum

stantia est hæc. Creatio est opus commune totius Trinitatis. Secunda circumstantia docet, omnia ex nihilo facta esse, non ex aliqua materia priore. Tertia circumstantia docet de præsentia Dei in creaturis, & testatur Deum adesse suo operi, non discessisse à mûdo, sicut architectus à nauì. Quarta docet de libertate Dei, & affirmat Deum adesse creaturis, non vt Stoicum Deum, sed vt agens liberum.

Alligatum causis secundis]

Augustinus in 5. de ciuitate Dei, cap. 1. Hæc opinio quid aliud

agit, nisi vt nullus omnino colatur aut rogetur Deus? Quasi dicat: Imaginatio Stoica de fatali &

scilicet Stoica de necessitate simpliciter immutabili.

absoluta omnium rerum & euetuum necessitate, est maximum impedimentum inuocationis, imò tollit inuocationem. Ludouicus Viues lib. 1. de doctrina Christiana, fingit prosoopœiam Stoici Dei. Quando, inquit, tu inuocas Deum Stoicum, tunc ille tibi sic respondet: Mi amice, boni consule tuam fortunam & conditionem, quia vides me meam conditionem magno animo ferre. Ego enim qui debeo aliis opitulari, non sum mei iuris, non sum liber & *αὐτόνομος*, sed alligatus sum, tanquam Prometheus ad Caucasum montem, id est, ad creaturas, & nihil mihi licet facere contra illarum decretum & ordinem. Quare sicut ego meam conditionem magno animo fero, sic tu tuam feras. Hæc est summa illius prosoopœiæ, quam ideo recito, vt in hanc imaginem intuentes, cogitemus quantum sit impedimentum inuocationis Stoica imaginatio de necessitate fatali.

Epicu-

Epicurei]

Lucanus lib.2. vtramque hyperbolem & Epicuri & Stoicorum his verbis describit:

Siue parens rerum, cum primùm informia regna
Materiamq; rudem, flamma cedente recepit,
Finxit in æternum causas, qua cuncta coercent,
Se quoque lege tenens, & secula iussa ferentem
Fatorum immoto diuisit limite mundum.
Siue nihil positum est, sed fors incerta vagatur,
Fertq; refertq; vices, & habent mortalia casum.

Actio Dei generalis]

Omnis actio Dei aut est interna aut externa. Interna, vt gignere, nasci, procedere. Hæ actiones sunt naturales & æternæ sine principio & fine. Externa actio est patefactio Dei prodeuntis ex sua arcana luce ignota creaturis. Hæc duplex est, generalis & specialis. Generalis est rerum creatio & sustentatio. Specialis propriè pertinet ad Ecclesiam, & vocatur viuificatio seu sanctificatio, seu inhabitatio.

Huius distinctionis fons est dictum Pauli 1. Timoth. 4. Speramus in Deo viuo, qui est saluator omnium hominum, maximè fidelium, & psalm. 36. eadem distinctio traditur. Nam de generali actione inquit psalmus: Homines & iumenta saluabis [*id est, sustentabis, & conseruabis eorum vitam*] Domine. De speciali actione in Ecclesia sequitur in eodem psalmo. Quàm pretiosa misericordia tua Deus, & filij hominum in vmbra alarum tuarum sperabunt. Inebriabuntur ab vbertate domus tuæ, & torrente voluptatis tuæ potabis eos, quoniã apud te est fons vitæ, & in lumine tuo videbimus lumen. Expande misericordiam tuam scientibus te, & iustitiam tuam his, qui sunt recto corde. [*Deus communicat se nobis in mutua agnitione*] Ex hoc loco psalmi possumus extruere definitionem Ecclesiæ. Qualis cœtus est Ecclesia? Est cœtus agnoscentium verum & viuum Deum, & eorū, qui sunt recti corde, id est, iustificati propter Filium, & sanctificati per Spiritum sanctum. Quæ sunt bona huius cœtus? Inebriabuntur ab vbertate domus tuæ &c. & quæ sequuntur. Legendi sunt psalmi non tantum propter pietatem, sed etiam propter eruditionem & eloquentiam. Quid potest dici splendidius de hac sententia ab illo poëta, quàm quod dicit psalmus &c. Actiones Dei internæ vocantur naturales. Pater naturaliter gignit Filium, Filius naturaliter nascitur à Patre: Spiritus sanctus naturaliter à Patre & Filio procedit.

Et quia actiones hæ sunt æternæ, rectè dicitur: Pater genuit filium, gignit filium & gignet Filium. Generalis actio dicitur, quia pertinet ad omnes creaturas sine exceptione. Specialis, quia tantum pertinet ad Ecclesiam, non ad totum genus humanum, multo minus ad asinos aut porcos.

Monti iacta te in mare]

Poffet aliquis sic argumentari: Omnia quæ petam à Deo, accipiam. Ego petam à Deo imperium Turcicum. Igitur mox fiam Imperator Turcicus. Item: Ille est meus inimicus, ego petam vt Deus eum tollat è medio, quemadmodum petiit Saul. Respondeo: Talia vota exorta ab iniustis affectibus, non exaudiuntur à Deo.

Omnia quæ petetis, credentes accipietis]

Omnia, scilicet necessaria, nõ curiosa, non prohibita, & serua-
to ordine promissionum.

Non prohibita]

Vt Saul non debet petere, vt David tollatur è medio. Deinde etiam bona petenda sunt serua-
to ordine, scilicet, vt primum sanctificetur nomen Dei, vt adueniat regnum Dei, vel vt Christus inquit Matth. 6. Quærite primum regnum Dei, & cetera adiciuntur vobis tanquam *ἐπιόρματα* & appendices bonorum spiritualium.

Si dicetis monti huic]

Mons hoc in loco significat metaphoricè potentiam magni Principis aut regis, vt Ieremiæ 51. Ecce ego ad te, mons peltifer. Sic enim compellat regem Babylonicum, cui minatur interitum.

Iacta curam]

psalm. 55. Est præcipua consolatio, quã repetit Petrus 1. Petri 5.

Vt in periculis nostris]

Applicatio doctrinæ ad vsum.

Non cogitemus nos casu opprimi]

psalm. 138. Opera manuum tuarum ne deferas. Quid potest dici ad consolationem magis patheticum? Dialecticè sic dici potest: Naturalis est copulatio inter causam & effectum, talis quidè, vt causa efficiens sit etiam conseruans. Tu Domine Deus es causa efficiens generis humani. Igitur sis etiam conseruator. Admonet Deum de naturali copulatione inter artificem & opus, inter architectum & domum.

In ipso viuimus, mouemur

Cyprianus in quadam con-
&

& sumus]

cione hoc modo accommodat
hoc dictum ad Trinitatem: In Pa-

tre sumus, in Filio viuimus, in Spiritu sancto mouemur. Est cogitatio analogica fidei. In Patre sumus, quia Pater est fons non modo essentiae diuinæ, sed etiam omnium operum diuinorum. In Filio viuimus, quia de Filio dicitur Iohan. 1. In ipso vita erat, & vita erat lux hominum. In Spiritu sancto mouemur, quia Spiritus sanctus est agitator, vt dicitur Genes. 1. Spiritus Domini ferebatur super aquas. Sed hæc candidè sunt intelligenda. Scimus vt creationem, sic sustentationem esse commune opus Trinitatis, sed seruata cuiusque personæ proprietate.

Ferens omnia verbo]

id est, sustentans, vt dicitur, paruot^o lacte pastus est, per quem nec ales esurit.

Qui viuificat]

Quale agens, talis actio, qualis causa, talis effectus. Deus est fons

vitz. Igitur viuificat omnia, & in hac, & in futura vita.

In Deo uiuo]

Viuus opponitur idolis fictis & commentitiis.

Qui est Saluator omnium hominum]

scilicet generali actione. Maxime fidelium, speciali actione. Deus aliter viuificat Neronem, aliter

Paulum. Neroni tantum suppeditat vitam corporalem. Paulum etiam in Spiritu viuificat, id est, per Spiritum sanctum accendit in eo nouos motus.

Vt colligatur]

Quare seruetur genus humanum & politia? propter colle-

ctionem Ecclesie, Deus seruat ministerium, politiam & œconomiam.

Largitur æterna bona]

vt viuificationem & sanctificationem.

As]

In Græco ἀσάριον diminutiuum, valet nostris nummis tri-

bus, aut sex obulis. Quod obseruandum est propter locum illum Matth. 5. vbi dicitur: Non exhibis donec persolueris vitimum quadrantem, quæ est quarta pars assis. Est minimum numisma æneum apud Romanos, vngesehr anderthalb Heller.

Magna profectò gratia debetur viro optimè de Ecclesia & literis merito, Philippo Melanthoni piæ memoriæ, pro his tabulis, in quibus collecta sunt firma & perspicua testimonia singulorum articulorum fidei. Non est enim omnium, sed artificum hic labor colligendi quodam momento atque iudicio, ea testimonia, quæ vel maximè confirmant vel illustrent articulos fidei. Sint igitur nobis hæ tabellæ omnibus commendatæ, quarum aspectione & consideratione excitetur in nobis quotidie fidei inuocatio, gratiarum actio & reliquæ virtutes.

Matth. 10. Duo passeris affe
veneunt] In eo capite Christus Aposto-
lis & omnibus piis sine excep-
tione proponit consolationes
valde necessarias & salutare in casu confessionis. Cùm enim dixisset: Ecce ego mitto vos sicut miseræ & imbecillæ ouiculas in medium agmen luporum, mox addit efficacissimas consolationes contra metum in periculis cõfessionis. Non, inquit, vos estis, qui loquimini, sed Spiritus Patris vestri, qui loquitur in vobis. Hic est primus consolationis locus ab auxilio Spiritus sancti. Sequitur altera consolatio ab immortalitate anime: Ne timeatis vobis ab his, qui occidunt corpus, animam autem non possunt occidere, sed metuite potius illum, qui potest & animam & corpus abicere in gehennam. Tertius locus consolationis sumitur à prouidentia diuina, & hic locus ad nostrum institutum propriè pertinet. Duo, inquit, passeruli minuto affe veneunt, & vnus ex illis non cadet in terram sine Patre vestro, &c. Passeruli sunt miseræ auiculæ, quæ vix superstitæ sunt biennium propter salacitatem. Et si, inquit, veneunt, id est, venduntur affe æneo, tamè vnus eorum non cadit, id est, moritur, perit, sine Patre vestro. Hinc argumentatur à fortiori, seu à minore ad maius. Si passeruli, qui nullam habent insignem vtilitatem in vita, nec conditi sunt ad immortalitatem, Deo curæ sunt, quantò magis vos estis Deo curæ, quos condidit ad imaginem suam, & redemit per Filium vniigenitum post lapsum, & sanctificauit dato Spiritu sancto.

Sine Patre vestro] Sciante & permittente. Vtrū-
que enim verum est, quòd & pro-
uideat omnia Deus, & naturas seruet liberrima voluntate, donec
vult. Non igitur intereunt, nisi ipso deserente eas.

Capilli capitis vestri nume- Hic cõsiderentur tres circum-
rati

rati sunt]

stantiæ. 1. quis numeret. 2. quid numeret. De prima circumstantia expedita est responsio: Deus non mandat angelis, aut aliis creaturis laborẽ numerandi nostros capillos, sed ipse immediatè est Arithmeticus numerans nostros capillos. Deinde quid numerat? Nõ aureos Vngaricos aut Hispanicos, sed capillos, quorum multi de capite nostro defluunt nobis dormiẽtibus aut aliud agentibus, nec animaduertentibus. 3. Quorum capillos numerat? Non angelorum, Solis aut Lunæ, sed peccatorum, qui in ipsis peccatis concepti & nati sunt, & in peccatis viuunt, quod ad ipsorum naturam attinet. Non loquor iam de relatione seu de impu- tatione diuina.

Vt des illis escam]

Psal. 104. est paraphrasis primi capitis Geneleos. Tu es magnus œconomus, omnes tui conuictores expectant à te cibum.

Auferes Spiritum eorum]

id est, vitam eorum, id est, te deserente moriuntur.

Creabuntur]

resuscitabuntur.

Omnia ad te spectant]

Basiliius in opere de Spiritu sancto: Omnes creaturæ ad Deũ conuersæ sunt, desiderio minimè impedito, & amore inenarrabili tanquam ad ducem vitæ, & moderatorem suppeditantem vniciuq; necessaria ad conseruationem incolumitatis, id est, omnes creaturæ non aliter desiderant Deum, quàm tenellus infans desiderat vbera materna. Olim dabatur seruis sextarius vini, & quatuor acetabula seu duo sextarij farinæ, & hoc erat dimensum seruorum: sic Deus omnibus creaturis dat suum dimensum.

Et creabuntur]

Basiliius in quadam epistola, pag 655. Tres sunt modi creatio- nis in Scriptura. Primus describitur in Genesi cap. 1. qui est fabricatio rerum ex nihilo. Secundus modus est ipsa regeneratio, quę non est fabricatio nouæ substantiæ, sed tantum mutatio qualitatum in substantia prius à Deo condita. De hoc modo loquitur psalmus

Augustinus. Quando renascimur, nõ hoc agit Deus vt fiamus homines, sed vt boni fiamus homines.

31. Cor mundū crea in me Deus. Tertius modus est resuscitatio ex morte, quæ etsi non fit ex nihilo, tamen valde similis est primæ creationi. De hoc modo intelligatur dictum psal. 104. Emitte Spiritum tuum & creabūtur.

scilicet non quo ad substantiā, sed quoad qualitates. Deus pro tenebris dat lucem, pro odio amorem Dei. Nonne iam in hyeme omnia videntur esse mortua, quia succus arborum non est in ramis & frōdibus, sed est abditus & quasi sepultus in radicibus. Sed quid sit veris initio? quando omnia florent, tunc omnia quasi ex morte resuscitantur, & renouatur facies terræ.

Imples omnia benedictione]

Actorum 14. Paulus inquit, quasi enarrans hanc clausul. m: Imples cibo & lætitia corda nostra. Quare coniungit Paulus cibum & lætitiā? Quia profectō cibus est insipidus, quando cor est triste. Est igitur magnum donum Dei, & dignum laude & prædicatione, quando inter prandendum & cœnandum pectora gaudent, nec sunt astricta dolore, vt inquit Ouidius, sed talis hora est breuis & rara.

Fingit sigillatim corda]

id est, vel adiuuat corda in bonis actionibus, vel impedit malos conatus & cōsilia, vel omnino mutat. Sicut impedit Saulem ne interficiat Dauidem. Denique sæpe mutat affectus, vt fiant ex malis boni, sicut mutauit cor Nabugdonosor, qui cū antea deleuisset tēplum & urbem, postea fit patronus & nutricius Ecclesiæ.

Qui operit cælum nubibus]

Etsi proxima causa pluuiæ & aliorum aqueorum meteororū, est multitudo vaporum collecta in media regione aëris, & vi frigoris variè constricta, tamen psalmus verissimè affirmat meteora aquea non referenda esse tantū ad materiæ fluxum, sed potius ad Deum, qui tanquam per cribrum (vt ait Scriptura) guttulas pluuiæ distribuit, ne terram mole sua, quasi quodam diluuiο obstruant. Scriptura multò meliùs loquitur de his rebus, quàm philosophia. Contrà posset aliquis obiicere, quòd in aliquibus locis, aut nullæ, aut rarissimæ sint pluuiæ, vt in Aegypto & Mesopotamia. De hac questione respondet Plinius lib. 18. & alij Geographi: Vbicunque sunt aut raræ, aut nullæ pluuiæ, Deus alia ratione terram humectat, videlicet effu-

effusione fluminum extra ripas, vt totam Aegyptum irrigat Nilus, Mesopotamiam Euphrates. Sed quare facit mentionem pullorum corni? Iob. 38. Quis dat pullis coruorum escam, quando parentes eos deserunt? Deus alit eos. quomodo? Mirando modo, ex putrefactione reliquiarum carniū, ossium, quæ importarunt parentes, nascuntur vermiculi, & muscæ volitantes, & sese vtrò ingredientes in rostra pullorum. Hoc exemplum in natura non frustrà propositum est, sed admonet nos de psalmi versiculo: Pater & mater dereliquerunt me, Dominus autem assumpsit me.

Homines & iumenta saluabis Domine]

Hactenus dixit de generali prouidentia, quæ ad omnes creaturas pertinet, nunc dicit de speciali prouidentia erga Ecclesiam.

Osee 2. Et nesciuit hæc, quod ego ei frumentum dederim]

Idest, ex priuatione æstimantur habitus. Ex tenebris potest æstimari bonitas lucis, ex mor-

bis potes æstimare quantū bonum sit firma valetudo. Cicero. Quæ admodum valetudo bona gratior est iis, qui ex morbo conualuerūt: ita assiduè percepta minùs delectant, quàm diu desiderata. Item, Carendo homines intelligunt, quàm cara sint bona. Item, Carendo magis quàm fruendo nostra intelligimus bona. Item: Homines non prius intelligunt sua bona, quàm cum quæ in potestate habuerunt, ea amiserunt.

Benedictio Domini diuites facit]

scilicet pios, quales fuerunt Abraham, Isaac, sed impij plerunque crescunt malis artibus,

Non casu nascimur]

Matthæi 4. inquit Christus: Non in solo pane viuit homo, sed in omni verbo Dei, quod procedit ex ore eius.

Panem quotidianum]

Petimus panem quotidianū, vt fides exerceatur generaliter &

specialiter. Generaliter quidem, vt statuamus bona corporis esse dona Dei. Specialiter, quia non possunt peti bona corporis, nisi à Deo propitio iuxta promissionem gratiæ.

Omnibus petitionibus debet præluere fides accipiēs remissionē peccatorū. Deinde in omni inuocatione aut fit aut crescit cōuersio.

Multa mitigare]

Hesiodus: Sæpe mali malefacta viri populus luit omnis. Et Virgilius in 1 Aeneid. Vnius ob noxam & furias Aiæcis Oilei, id est, Sæpe totæ gentes & ciuitates delentur aut duriter castigantur propter vnus inobedientiam. Est igitur præstanda disciplina non tantum propter priuatam vtilitatem, sed etiam propter Rempublicam.

Naturali quadam vi]

Euripides in Cyclope: Terra necessitate quadam, siue velit, siue nolit, gignit herbam, & meas pinguefacit oues, quas ego nulli offero, præterquam mihi, Diis verò nihil, sed maximo ventri huic Deorum.

Ideo tota natura condita est, vt Deum monstret]

Tota rerum natura est *παιδαγωγία τοῦ θεοῦ τῆς θεωρίας*, id est, schola agnitionis scilicet physica, seu philosophica, non Euangelica. Notitia physica est partim lumen simplex, quod sit Deus, partim ratiocinatio quærens vestigia Dei impressa creaturis singulis. Notitia Euangelica est agnitio Patris, Filij & Spiritus sancti, iuxta dictum Iohan. 17. Hæc est vita æterna, vt cognoscant te verum Deum, & quem misisti Iesum esse Christum.

Recitabo igitur]

Sæpe dictum est, tres esse gradus testimoniorum de prouidentia diuina. Primus gradus complectitur expressum verbum Dei, seu perspicuam asseuerationem de hoc articulo. Secundus gradus continet opera extraordinaria, quæ vñitate vocantur miracula. Tertius gradus complectitur opera ordinaria in tota rerum vniuersitate & in hominis natura. Cum igitur hætenus in textu dictum sit de primo & secundo gradu, ipsa series nos deducit ad tertium gradum.

Ab effectibus monstrantibus opificem]

Duplex est demonstratio. Vna est à priori, altera à posteriori. Demonstratio à priori procedit à causis ad effectus: Item à principiis vel à definitione ad definitum. Demonstratio à posteriori colligit effectus & signa, & ex his aliquid bona consequentia ratiocinatur de causis & rebus antecedentibus. Est igitur prima demonstratio à posteriori sumpta, id est, ab effectibus. Adolescentes quærant hanc primam demonstrationem in 1. Tusculana, & in 2. de natura Deor. vbi proluxa est inductio, quæ con firmat Minorem.

Quinta

Quinta à terroribus consciētīæ]

Sexta à politica societate, quæ non est concursus]

Nec possēt humana ope]

da conseruatio societatis humanæ & imperiorum constitutio in tantis impedimentis. Quid enim mirabilius est, quàm Romam inter assidua tribunitia certamina, & tot bella ciuilia stare posse? Vt enim non dicam de tribunitiis furoribus, quem non vehementer commoueat bellorum ciuiliū cōtinuatio quæ à Ludouico Viuelib. 1. de ciuitate Dei cap. 30. his verbis recitatur: Ex seditione Caij Gracchi ortus est Tribunatus Liuij Drusi, quem patres equitibus, qui ex lege Gracchi [*Agraria*] iudicabant, opposuerunt. Ex hoc bellum sociale, quod promissa à Liuijo Druso ciuitas non præstaretur. Ex hoc Mythridaticum, cum Mythridates rex Ponti confusus discordia Italiæ, multa ciuū millia, quæ in suo regno negotiabantur, iussit interfici.

natus impedita sunt, vt ostendit liber primus epist. famil. Ciceronis ad Lentulum. Ac quanta fuerit Tribunorum autoritas, historia Tyberij & Caij Gracchi, quam luculentè describit Plutarchus, docet.

Ex hoc bella ciuilia, Marianum: cum Marius prouinciam & bellum Mythridaticum L. Syllæ uellet eripere. Ex huius semi-

Apud Xenophontē in 8. πικρίας Cyri.

Hæc definitio extat apud Ciceronem in 3. de Rep. citante Augustino 2. de ciuitate Dei.

Manifestum testimonium est de Deo & de prouidentia, miran-

Iuuenalis inquit de tribunitis: Et cum consulibus turbantes iura Tribuni. Tres fuerunt ordines ciuium in Repub. Romana. Patricij, id est, principes, vt Pompeius & Cæsar. Deinde fuerunt equites, id est, nobilitas. Infimus ordo fuit plebs. Semper autem fuit dissidium inter patricos & inter plebeios homines, quia uulgus inuidet gloriæ & florenti fortunæ Principum & potentum. Vt igitur uulgus haberet aliquod remedium suæ inuidiæ, & uideretur plebs magis munita esse aduersus nobilitatem & patriciorum potentiam, constituti sunt Tribuni. i. populares Magistratus, quorum autoritate & intercessionē multa decreta Senatus

In magnis uiris duo sunt acerrimi motus, ambitio & ira. Hi duo affectus turbant & Ecclesiā & Rempublicam. & vt de ceteris

nibus bellum Sertorianum, Lepidanum, coniuratio Catilinæ, postremò Pompeianum, hinc Cæsaris regnum, quo occiso, bella ciuilia exarserunt, Antonianū, Philippensē, Bruti & Cæsij, Siculum, Sexti Pompeij, Actiacū, Tandem Respub. in Monarchiā & tyrannidem versa est.

exemplis nihil dicam: Marius natu maior, cū vreretur gloria Syllæ natu minoris, conatus est ei eripere prouinciam & bellum Mythridaticum. Sylla animaduertens quanto in periculo esset futurus, bellum intulit Mario. Hinc Resp. in duas partes distracta est, magno cum detrimento totius orbis terrarum.

Quid prodest hæc nosse? vt intelligas, politias nec constitui, nec conseruari tantū humanis consilijs & prædijs, sed multò magis ope & consilio Dei.

In causis efficientibus]

Essentialiter copulatis, quarū vna non est efficax sine altera.

Terra non esset fœcunda, nisi à cælo fœcundaretur, non nascerentur ex terra arbores, fruges, nisi terra prius esset fœcundata. Mas non gignit sine fœmina, fœmina non gignit sine mare. Necesse est concurrere copulationem maris & fœminæ in generatione. In talibus igitur causis essentialiter copulatis, non potest esse processus in infinitum.

Phyfici]

Aristoteles in 8. phyficorum.

Necessariò]

Essentialiter.

Omnes res sunt destinatæ ad certos vsus]

Omnium creaturarum corporalium quatuor sunt vtilitates. Prima est nutrimentum: Secunda, est medicamentum. Tertia, instrumenta seu organa. Quarta, res conseruans. Multæ herbæ seruiunt nutritioni, plures medicationi: metalla & iumenta sunt organa & instrumenta rei familiaris & politia. Postremò quædam sunt res, quibus aliæ conseruantur, vt stellæ, meteora, quatuor eleméta. Galenus in libro de vsu partium, hanc octauam demonstrationem multis voluminibus explicat. Cogitemus saltem de vno exemplo, videlicet de manu. Manu nostra aramus, serimus, metimus, colligimus vvas & oliuas, & alios fructus, colimus vineas & hortos, manu ædificamus domos, naues. Denique tanta est vtilitas manuū, vt rectè Aristoteles dixerit, Manum esse organum organorum.

Bileam]

Bileam]

Numer.24. Venient naues ex
Kittim [*partim ex Macedonia, par-*

tim ex Italia] & debunt Assyrios & Hebræos [*scilicet diuersis tempo-*
ribus] & tandem ipsi quoque peribunt.

Kittim, appellatione Hebraica significat percussorē. Significan-
tur autem hac appellatione non tantum Macedones, vt Alexander
Macedo, sed etiam Itali, vicini Græcorum. Nam Alexander Macedo,
destruxit imperiū Persicum, Romani deleuerunt gentem Iudaicā.

Esaïas]

De prima Monarchia vaticini-
natur Esaïas cap.13.14.47. in qui-

bus prædicit interitum Assyrii & Chaldæis. De secunda Monarchia
cap.21. & 45. De tertia Monarchia cap.23.

Ieremias]

De prima Monarchia hæc ca-
pita concionantur cap. 27. 50. &

51. De tempore [excidij] Babylonici cōcionatur cap.25. & 27. Consti-
tuens certum numerum annorum, videlicet annos 70.

Daniel]

De quatuor Monarchiis va-
ticipatur cap.2. & 7. De duabus,

Persica & Græca cap.8. De Mahometo cap.7. De Antichristo cap. 8.
& 11. De Christo cap.9. Est igitur liber Danielis, quasi historia quæ-
dam omnium ætatum & temporum post diluuium.

Claudianus in Ruffino:

Pœnas sceleratorum]

Abstulit hunc tandem Ruf-
fina pœnatumultum.

Abfoluitq; Deos, iam non ad culmina rerum,
Iniustos creuisse queror, tolluntur in altum,
Vt lapsu grauiore ruant.

Heroici viri]

Instructi excellenti sapientia,
virtute & felicitate, wunder leuth,

Scipio fuit vir heroicus, restituit Romanam Rempub. cū penē op-
pressa esset ab Hānibale. Ptolemæus est heroicus artifex in Astrono-
mia, quia dissipatas tabulas huius artis collegit, & in optimam for-
mam redegit.

Alia]

Vt ordo legum Atticarum &
Romanarum.

Discrimen honestorum]

Lex sine executione nihil va-

let, est tanquam campana sine pistillo.

Nos ad primam admonitionem redeamus]

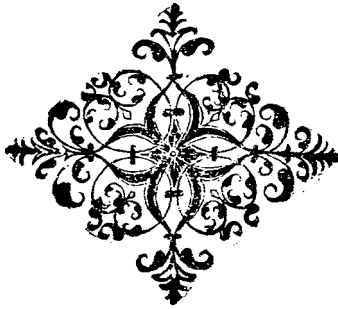
Verissimè dixit Paulus Rom. 1. Inuisibilia Dei, videlicet diuinitas & potentia eius conspiciuntur in creaturis, sed tanta est humanæ mentis imbecillitas, & tanta Satanæ potentia, vt hæc cognitio Dei leui momento obruatur, mole dubitationum, vt ostendunt prodigiôsæ disputationes philosophorum, quare opus est alia lucerna lucente in loco caliginoso, id est, testimoniis patefactionis diuinæ.

Discernamus]

Notitia naturalis de Deo est Legis notitia, & non promissio Euangelica de gratuita remissione propter Filium.

Studiofis

FINIS LOCI DE CREATIONE.

Studiofis in Academia Lipfica

S. D.

VENADMODVM seu a & barbarica mulier
totam domum euertens, & proprios liberos in-
terficiens, seseq; ac maritum in aternos luētus
ac mærores coniiciens, apud Euripidem excla-
mat: Ζεῦ μὴ λάθοι σε τῶν δὲ ὄσ' αἰπῶ κακῶν. O Iuppi-
ter, quæ est causa tantorū malorū? Ita Marcio

& Manichæi portentosa deliria finxerunt de causa peccati, quo-
rum extant vetusta refutationes scriptæ ab Irenæo, Tertulliano
& Augustino, quas legere eruditos vtile est. Cùm autem necesse
sit vetera certamina & veræ Ecclesiæ iudicia nosse, nequaquam
silentio prætereunda est huius maximæ controuersia diiudica-
tio, præsertim cùm res ostēdat, nimis verum esse quod Thucydi-
des dixit in libro 3. describens seditionem Corcyreorum. Multa
acciderunt in ciuitate atrocia, quæ & fieri solent, & fient sem-
per, donec eadem erit hominum natura, seu crudeliora seu mi-
tiora, sed specie nonnihil mutata, vt causæ motuum, vt tempora
ferent. Nostra quidem memoria homines leuiter eruditi & cla-
matores odiosi ac molesti, acerrimè contenderunt, peccatum esse
ἵσταν, quod neque sanctè ita dici potest, neque secum consentit in
explicatione. Omnis autem implicatio contradictionis, vt Diale-
ctici loquuntur, tetrum mendacium est. Vt igitur iuuentus con-
tra veteres & recentes furores vera doctrina muniatur, ordiar
Deo iuuante, die 18. Nouembris Locum de causa peccati & con-
tingentia, in cuius explicatione studiosi memores erunt regula,
quam sæpe repetere & inculcare solemus. Sit ea modestia inge-
niorum, vt honestas sententias & quidem diuinitus traditas
constanter retineāt, etsi non omnes præstigias, quæ cōtra struun-
tur, destruere possunt. Est enim officum hominis moderati, vt

ait Aristoteles in 1. Ethic. ad Nicomachum, non maiorem in dis-
serendo subtilitatem desiderare, quàm pro rei ipsius, de qua dis-
seritur, natura: πεπωδμενε γδ ειν επι τοσντον τανειβες ειν ζητειν καδ

ελασον ηυο, εφ' οσον η εωεγματ φυσις εινδεχεθ. Deum toto

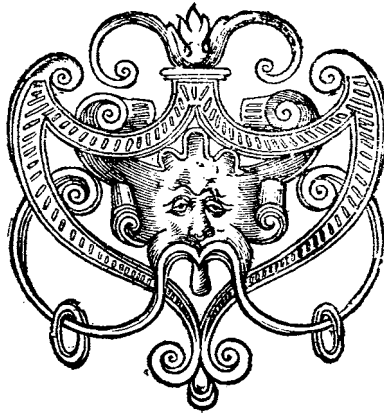
pectore oro, ut seruet in his regionibus cætus rectè
docentium & discantium, & eorum hospi-
tia protegat. Bene valete: die

14. Nouem. Anno

M. D. L. XIII.

V. S.
LOCVS

L O C V S D E C A V S A

P E C C A T I E T D E
C O N T I N G E N T I A .

QUONIAM sapientes extra veram Ecclesiam inde vsq[ue] ab initio mirati sunt, vnde sint in natura hominum infirma quidem, sed tamen præstanti, tanta mala, peccatum & mors, cum constet, Deum esse causam omnis boni in tota rerum natura. Ratio autem huius admirationis coniuncta cum dubitatione & ignorantia, hæc fuit. Videmus omnes alias res in cælo & in terra, in mari & in omnibus abyssis, vt loquitur psalmus, congruere cum voluntate Dei, & constantissimè suis legibus obtemperare, vt Sol quotidie oritur & occidit. Luna singulis mensibus crescit & decrescit. Reliqui etiam quinque planetæ non incertis motibus feruntur, sed habent suas firmas & ratas leges, ad quas periodici motus congruunt. Sic & stellæ fixæ in firmamento, statò tempore anni oriuntur & occidunt. Planetæ in terra feruntur aut nutritioni aut medicationi. Animalia etsi ratione carent, tamen ordinem suæ speciei tuentur & conseruant. Solum autem homo à seipso & à conditore dissidet. A seipso quidem: quia est magna *ζυγομαχία*, id est, dissensio mentis & cordis in homine. Aliud enim mens suadet, aliud cupido. Videmus quidem meliora & probamus, scilicet iudicio mentis, & tamen deteriora sequimur. Mens retinet aliquam Dei & Legis notitiam, quæ testatur Deum esse iudicem & vindicem scelerum. Sed huic iudicio verissimo & rectissimo contumaciter repugnat cor, quasi contrariis ventis in diuersam partem impulsum & agitatam. Deinde non tantum mirantur philosophi, vnde fit hoc dissidium rationis & affectuum, sed etiam anxie & sollicitè disputant de causa mortis & aliarum calamitatum in genere humano. Quod enim scelerati puniuntur, id congruit iustitiæ & diuinæ & humanæ: sed cur multi homines viuentes sine manifestis sceleribus, vt pueri, matronæ, aut viri honesti, vt Palamedes, Socrates & alij innumerabiles, crudelissimè interficiuntur? Multò verò minùs remedia tantorum malorum cernit philosophia, sed & dubitat ipsa de rebus tantis, & reinquit suos auditores & discipulos in dubitatione. Quare cum philosophia fateatur

suas tenebras & ignoret vtrumque, & causas & remedia peccati & mortis, agamus Deo gratias, quantas angustia nostri pectoris capere potest, quòd harum maximarum rerum doctrinam & sapientiam nobis patefecit per Prophetas, Christum & Apostolos, qui & viua voce & scriptis, nos docuerunt, vnde sit peccatum, mors & reliquæ calamitates: & quæ remedia opponenda sint vtrique malo peccato & morti. Morbus est quidem maximus, sed maior est medicus, hoc est, Filius Dei Dominus noster Iesus Christus, qui venit in hunc mûdum, vt saluos faceret miseros peccatores. Hæc breuiter præfatus sum, vt hæc ἀντιθεσις philosophiæ & sapientiæ Ecclesiæ ostendat, doctrinam Ecclesiæ perfectiorem esse, quàm philosophiam. Et vt iuentus excitetur aliquo modo ad tantarum rerum attentissimam cogitationem. Nûc quidem, Dei beneficio, quotidie his vocibus aures nostræ perfonant, quæ docent, quæ sit causa peccati & mortis, & quæ sint remedia peccati & mortis, sed hæc sapientia extra Ecclesiâ ignota est Platoni & aliis summis ingeniis.

Potest autem hic locus de causa peccati & de contingentia, cõmodè, vt mihi viderur distribui in hæc quinque capita. Quorum primû est refutatio veteris & recentis erroris, qui fingit peccatum esse ἰσταν, id est, substantiam. Nam & olim multi contenderunt peccatum esse substantiam, & nostra memoria Flacius, & qui eum sequuntur, acerrimè pugnant de hac propositione, quòd peccatum non sit accidens, sed substantia. Secundum caput est confirmatio veræ sententiæ, quæ est fundamentum huius totius Loci & doctrinæ, scilicet quòd Deus non sit autor peccati. Hanc hypothesin necesse est probè confirmare & stabilire, quia ex hac hypothesi firma & rata, reliqua extruuntur. Tertium differit de contingentia & de causis contingentia, quia posita hac hypothesi, quòd Deus non sit causa peccati (sicut reuera non est causa peccati) sequitur aliquam contingentiam concedendâ esse. Quartum monstrabit discrimen inter tres appellationes actionum Dei, videlicet inter præuisionem diuinam, ἀεγγωσις, sustentationem, οἰκονομίας, & decretum diuinû, ἐβδεσις. Hæ actiones comprehenduntur vno nomine determinationis diuinæ. Videndum igitur est, an ἀεγγωσις imponat hominibus necessitatem agendi, an sustentatio sit causa adiuuans peccati, & quid existimandum sit de decreto diuino. Quintum explicabit quasdam obiectiones valde populares & plausibiles, contra veram sententiam de causa peccati & de contingentia. Sciant autem
studioſi

studiosi utramque propositionem veram & concedendam esse, & quòd sit determinatio diuina, & quòd sit aliqua contingentia.

Sic igitur moderemur hanc disputationem, vt vitemus hyperbolas non tantum in hoc loco, sed etiam in aliis.

Quòd peccatum non sit

vòia.

C A P V T I.

Dolendum est, tantam & olim fuisse & nunc esse quorundam in differendo siue licentiam, siue inscitiam, vt non dubitent peccatum collocare inter substantias. Hanc delirationem incredibilem non modò comprehendere animo, sed ne suspicione quidem possum attingere. Si enim peccatum est *vòia*, non video, cur Deum esse causam peccati negemus? cum à Deo omnes substantias & initio cõstitutas, & deinceps seruari cõcedamus.

Inscitia parit audaciam. Scientia autem mediocris industrię est nutricula modestiæ.

Iohan. 1. Omnia per ipsum facta sunt, & sine eo nihil factum est, quod factum est. Loquitur hoc dictum de omnibus substantiis sine exceptione. Si igitur peccatum est substantia, sequitur, Filium Dei esse conditorem peccati.

Deinde hac falsa hypothesi posita atque concessa, sequitur, Christum in peccato conceptum & natum esse. Constat enim, Christum omnes partes naturæ humanæ substantiales, æterno & immutabili fœdere assumpsisse. Sint igitur in promptu piæ vetustatis testimonia, quæ hunc furo-

Christus assumpsit totam seu integram naturam humanam, habentem omnes vires & appetitiones humanas sine peccato.

rem (non enim omnis error stultitia dicenda est) perspicuè resu-
tant.

Apud Eusebium libro 7. præparat. Euang. pag. 200. 201. & 202.
extat longa concio Maximi de hac sententia, quòd peccatum non
sit substantia, sed accidens.

Basiliius in concione, quòd Deus non sit causa mali. Nemo exi-
stimet, peccatum esse quiddam
subsistens. Nam malum est bo-
ni priuatio.

Regula apud Dialecticos est:
In eodem prædicamento ponun-
tur habitus, id est, res positiuæ, &

priuatio, vt lux & tenebræ, sanitas & morbus. Ita si peccatum est
substantia, etiam iustitia est substantia. Quid igitur discriminis erit
inter Filium Dei, angelos & homines, si non hæc prærogatiua tri-
buatur Filio Deo, quòd ipse solus sit imago substantialis Patris?

Nazianzenus in carmine de passione Christi: Mali substantia
nulla est, ideo malum esse nihil [*scilicet priuatiuum*] statue.

Duplex est nihil. Aliud negatiuum, aliud priuatiuum. Nihil nega-
tiuum, est nihil simpliciter, hoc est, nec substãtia nec accidēs, vt chy-
mæra, quam poëtæ describunt, nihil est in rerum natura, neque fuit,
neque erit. Tale nihil, non est peccatum, alioquin Deus irasceret
propter nihil, & misisset Filium suum propter nihil. Alterum nihil,
est priuatiuum, id est, priuatio alicuius rei positiuæ, quæ tamen pri-
uatio hæret in subiecto, id est, in Diabolo & homine. Hæc ideo dico,
ne quis cauilletur dictum Nazianzeni.

Epiphanius contra Basilidianos: Peccatum non est quiddam
subsistens.

Augustinus lib. 19. de ciuitate Dei, cap. 9. Mali nulla natura est,
sed amissio boni, nomen mali accepit.

Idem psalm. 68. Iniquitas non est substãtia. Non enim iniqui-
tas est natura, quam formauit Deus, sed iniquitas est peruersitas,
quam fecit homo. Item naturæ omnes per ipsum factæ sunt, ini-
quitas per ipsum facta non est, vitia ex nobis & ex nostra volunta-
te habemus, & vitia non sunt substantiæ. Et tractat. 96. in Iohan-
nem. Quidam malum substantiam esse putant, cum sit potius ab
immutabili substantia mutabilium substantiarum quidam defe-
ctus, quas fecit ex nihilo, ipsa immutabilis & summa substantia,
quæ

quæ est Deus. His testimoniis animi non pertinaciter litigantes, sic cedunt, vt lanx in libra ponderibus impostis deprimi solet.

Similitudo Ciceroniana.

Miretur fortasse aliquis, cur in hac refutatione non simus vsq̄ expresso verbo Dei, cum D. Petrus dicat: Si quis loquitur in Ecclesia, loquatur sermones Dei: cur tantum citamus testimonia Græcæ & Latinæ Ecclesiæ ad hunc errorem refutandum? Respondeo. Nusquam in sacris literis vsurpantur vocabula substantiæ & accidentis, quæ sunt artium propria, quare frustra à nobis postulantur talia testimonia Scripturæ, in quibus fiat expressa mentio vel substantiæ vel accidentis. Deinde & hoc verissimum est, non omnes controuersias in Ecclesia ita posse iudicari, vt de singulis partibus & membris nobis in promptu sint Scripturæ testimonia, sed sæpe vtendum est rationatione, non quidem sophistica, à qua debet abhorrerere Ecclesia, sed vera & Dialectica. Sæpe enim Ecclesia in iudicandis controuersis adhibet has duas regulas Dialecticas tanquam *κείθηται* & normas iudicij. Vna est: Quidquid sequitur ad consequens bonæ consequentiæ, sequitur & ad antecedens. Altera regula est: Quandoque ex aliqua hypothesi sequuntur absurda, pugnantia cum verbo Dei, & cum articulis fidei, necesse est ipsam hypothesin falsam esse. Ratio est, quia ex vero nihil nisi verum, & verum vero consentit. Huius mex asseuerationis vnum tantum exemplum breuiter proponam. Nusquam legitur in sacris literis expressè, infantes baptizâdos esse. Legimus quidè hæc dicta: Nisi quis renatus fuerit. Item: Baptizate omnes gentes. Sed nusquam difertè hæc verba ponuntur: Baptizate infantes. Cum igitur sit acerrima contentio inter veram Ecclesiam & Anabaptistas, vnde sumemus argumenta? Respondeo. Vtemur rationatione, iuxta has regulas, quas recensui. Si enim vera est propositio: Extra Ecclesiam non est salus: profectò necesse est infantes admitti ad Baptismum, qui est testimonium insertionis in Ecclesiam. Alioqui non pertineret ad infantes promissio recitata Matthæi 18. Talium, scilicet qui inseruntur Ecclesiæ, est regnum cælorum. Deinde vtemur & hoc argumento: Infantes afferunt peccatum originis. Igitur indigent remedio, id est, regeneratione, quæ fit & obli gnatur per baptismum. Tertio vtemur & hac rationatione à consequentibus: Si non baptizarentur infantes, fieret magna iniuria Deo, Ecclesiæ, parentibus & ipsis infantibus. Hęc possent longa

oratione declarari, sed suo loco ista exponentur copiosius. Postea ad refutandos Anabaptistas, citamus testimonia veteris Ecclesiæ, Origenis, Cypriani, Augustini & aliorum, qui testantur, vt testes fide digni, semper in Ecclesia vsitatum fuisse morem baptizandi infantes. His arietibus oppugnamus mœnia Anabaptistarum. Igitur vt concludam, non vbique requirendum est expressum Dei verbum, quando non est in promptu, sed satis est, nos ex aliis Scripturæ dictis, vel ex absurdis, vel ex perpetuo Ecclesiæ Catholicæ consensu aliquid statuere in hanc vel illam partem. Sæpe audiui ex D. præceptore Philippo Melanthe publicè hæc commemorantem: Quando Augustæ exhibita est Confessio Augustana, nostri Protestantes hac verborum forma apud Cæsarem vsi sunt, se non tantùm amplecti ea dogmata, quæ sunt expressè tradita in sacris literis, sed etiam illa, quæ bona consequentia sine sophistica ex verbo Dei extruuntur.

Quòd Deus non sit causa peccati.

C A P V T I I.

VM in Ecclesia sæpe magni tumultus exorti sint de causa peccati, necesse est pias mentes confirmari certis testimoniis, quæ ostendunt, peccatũ ortum esse & oriri non à voluntate Dei, sed prorsus & simpliciter à voluntate Diaboli & hominis. Genes. i. Vidit Deus cuncta quæ fecerat, & erant valde bona, id est, Deo placencia, rectè ordinata, Deo obedientia. Hæc enim propriè significat vocabulum boni, nec otiosè posita est in Moyse particula Valde, quæ etsi ad omnes creaturas pertinet: tamen maximè describit naturæ humanæ præstantiam, quæ erat valde bona, id est, valde placens Deo, prædita donis longè superantibus præsentis vires, valde ordinata, perfectè obediens Deo. Admonet igitur hæc particula, ex quanta dignitate excusati sumus.

In Scholis olim ita dicebatur: Natura humana post lapsum est spoliata gratuitis donis, vt gratia, dilectione, quorum priuatione accersita est ira Dei. Deinde est vulnerata & fauciat in naturalibus, id est, in mente, voluntate

tate & corde, in quibus partibus horrenda sunt vulnera. Hæc distinctio sumpta est ex Augustino.

Psal. 5. Non Deus volens iniquitatem tu es.

Iurisconsulti vocât præcipua testimonia, sedes materiarum.

Ita nos de psalmo 5. dicere possumus, eum esse sedem materiæ, quam nunc tractamus de causâ peccati, quia nullum est illustrius testimonium ad refutandos Manichæos, & similes, quàm psalmus quintus, quia non tantùm hoc dicit, quod citauimus, sed etiam exaggerat hanc sententiam Rhetoricè. Non habitabit iuxta te malignus, neque permanebunt iniusti ante oculos tuos, odisti omnes, qui operantur iniquitatem, perdes qui loquuntur mendacium, virum sanguinum & dolosum abominabitur Dominus.

Zachariæ 8. Malum contra proximum ne cogitetis, & iuramentum falsum ne diligatis. Omnia enim hæc odi, dicit Dominus. Etsi autem hæc duo testimonia quidam futili cauillatione eludere conantur: tamen firma esse

certum est. Nam voluntas Dei ita est bona & iusta, & volens hunc ordinem, quem in Lege exprimit, vt impossibile sit eam velle efficere, adiuuare aut approbare contraria.

Impossibile est in Deo esse voluntates contradictorias. Quod si quis tribuit Deo contradictorias voluntates, is eadem opera, quod dictu & cogitatu horrendum est, tribuit ei mendacium.

Quia veritas est congruentia opinionum, sermonis & gestuum externorum cum re ipsa. Si igitur Deus aliud foris ostendit nobis, & aliud intus circumfert, sequitur eum non esse veracem. Non dico hæc in contumeliam Dei, sed in honorem. Et sunt hæ argumentationes firmissimæ, quæ ducuntur ab impossibili. Sic loquitur D. Lutherus per *ἀδύνατον*. Si Deus me decipit, ego sum deceptus. *Betreygt mich was/ so betreygt mich Gott*. Sed impossibile est, vt me Deus decipiat. Ergo non decipiar. Est vox plena *πληροφορίας*.

Scribit Aurelius Victor de Augusto Imperatore, fuisse eum feruissimum luxuriæ vindicæ, cum quidem ipse eidem vitio seruiret more hominum, qui in vlciscendis vitiis, quibus ipsi vehe-

Sæpe miles obiurgat manipularem suum propter blasphemias, & dum illum obiurgat, vitur blasphemis, & se ipsum accusat.

menter indulgent, acres sunt. Talem legislatorem nō cogitemus esse Deum. Vt enim hæ propositiones veræ, necessariæ, æternæ & immotæ sunt, Deus est, Deus est sapiens, Deus est castus : ita hæ perpetua & immota est, Deus irascitur libidinibus Neronis. 1. Iohan. 3. Qui facit peccatum, ex Diabolo est, id est, Diabolus est incoator peccati. Et si enim natura Spirituū & hominum sic à Deo condita fuit, vt Deo placeret, rectè ordinata esset & Deo obediens : tamen Diaboli voluntas sese liberè auertit à Deo. Hæc auersio est peccatum, quia est inobediencia pugnans cum Lege Dei, & est neglectio, contemptus aut odium Dei, postea Diabolus etiã

humanas voluntates impu-
lit, vt se auerterent à Deo.

non aliqua
coactione, sed
persuasione sophistica.

Multi pij legentes hunc locū, vehementer sunt solliciti, & præcipuo quodam dolore anguntur de suis peccatis. Ita enim argumentantur. Qui facit peccatum, ex Diabolo est: Ego quotidie pecco. Ergo sum ex Diabolo. Respondeo ad maiorem. Iohannes in cōcione cap. 3. Canonica epistolæ, non loquitur de omni peccato in genere, sed de certa specie peccati, id quod ostendit series orationis. Declarat enim hanc sententiam, quam citavi, exemplo Cain & Diaboli. Testatur igitur Iohannes, se loqui de lapsu voluntario *περὰ συνείδησιν* contra conscientiam, quando homo sciens & volens perseverat in delictis contra conscientiam, tunc proximè accedit ad naturam Diaboli, & paulatim fit Epicuræus contemptor aut hostis Dei. Tale peccatum habuit Saul, qui nullo officio placari potuit, vt coleret pacem cum Dauide. Qui igitur perseverat in delictis contra conscientiam, & lapsi non deplorant statim sua peccata, sed texūt longam telam peccatorum, sicut solet Diabolus ex vno peccato contexere & extruere infinita, tales sciunt, se accusari & perterrefieri severissimam concione Iohannis, Qui facit peccatum, scilicet contra conscientiam, & in eo perseverat, ex Diabolo est. Talis enim peccati more Diaboli, & est Diabolus imitatione non natura. Qui verò circumferunt peccatum originis, vel lapsi mox resurgunt, non transferunt ad se dictum Iohannis. Non enim dicit Iohannes, Qui peccat, ex Diabolo est, sed qui facit peccatum, scilicet more Diaboli.

1. Iohan. 2. Concupiscentia carnis non est ex Deo sed ex mundo.

Mundus

Mundus secundum Aristotelem est *σῖσημα*, compages, series, scala quædam corporum cælestium & inferiorum arte distributorum. Iam quæro, an ex hoc systemate existit peccatum? Nequaquam. Cælum, terra, mare non est causa peccati, sed mundus phrasi Iohannis, significat multitudinẽ generis humani non cõuersam ad Deum. Hac phrasi vtitur Christus etiã Iohan. 3. Sic Deus dilexit mundum &c. id est, homines nondum ad se conuersos, homines auersos à se, & multipliciter errantes & peccantes.

Hoc dictum satis perspicuè & disertè affirmat, non oriri à Deo peccatum.

Huc etiã illud addi potest, Rom. 5. Per vnum hominem intrauit peccatũ in mundum.

Est metaphora in hoc verbo. Primus lapsus Adæ & Euę est magna ianua & porta, per quam peccatum & mors penetrauit in totum genus humanum. Nihil potest ab vilo oratore dici splendidius, vel scribi magnificentius, quàm quando Pauli oratio incipit assurgere. Verè est tonans & fulminans, relinquens aculeos in animis hominum, vt quondam de Pericle dictum est.

Sed maximè illustre testimonium est dictum, quod extat Ioh. 8. Quando Diabolus loquitur mendacium, ex propriis loquitur, quia mendax est, & pater mendacij. Cùm ait, Ex propriis, discernit res conditas à non conditis.

Natura Spiritus est res à Deo condita, sed præter hanc quiddã est proprium Diaboli, id est, nõ conditum à Deo, videlicet auersio à Deo, quæ est inobedientia pugnans cum Deo, & clarè dicit Christus Diabolum esse patrem [id est, architectum, fabrum, autorem, magistrum] mendacij, & peccatum à Deo nõ esse ortum.

Non dicit Christus, Diabolũ conditum esse in sua prauitate & malitia, sed in veritate, hoc est, in vera iustitia & sanctitate, in qua si perseuerasset, sicut angeli boni, non in Diabolorum seu Spirituum malorum, nec in hominum genere quisquam videret vestigium peccati. Sed quia Diabolus à Deo defecit, & sicut Christus loquitur, in veritate non stetit, ideo primò natura Spirituũ contaminata est peccato. Et hæc deinceps fuit causa peccati impulsua *πρωταρχική* in genere humano.

Eft enim peccatum propriè
auerfio intelligentis naturæ à
Deo, pugnans cum Lege Dei.

Quare Diabolus à Chrifto or
natur his duobus epithetis: Dia-
bolus eft mendax & homicida?

Facilis eft refponfio. Confidera-

to dicto Zachariæ cap. 8. Diligite veritatem & pacem. In hoc dicto Zachariæ, veritas fignificat omnes virtutes primæ tabulæ, vt verbi caufa, veram agnitionem & inuocationem Dei, & veram celebra- tionem, quæ fit corde, lingua & externis geftibus. Pax in dicto Pro- phetico complectitur omnes virtutes fecundæ tabulæ, vt dilectio- nem proximi, & omnia officia neceffaria ad fouendam focietatem humani generis. Vt igitur boni angeli huic præcepto obtemperan- tes, diligunt veritatem & pacem, & habent omnes virtutes primæ & fecundæ tabulæ: Ita hoftis Dei Diabolus eft mendax & homicida, & atrociter violat primam & fecundam tabulam. Nam aduerfus pri- mam tabulam fpargit in genere humano blaſphemias, hærefes, ido- la, & alia mille portentosa opinionum & cultuum, quibus Deus affici- tur contumelia. Aduerfus fecundam tabulam graffatur homicidiis, adulteriis, furtis, mendaciis & mille aliis speciebus. Hæc confide- randa funt, vt cum Diabolus obambulet in genere humano, tan- quam leo rugiens, quærens quem deuoret, ardentem inuocemus Deum, & petamus à Filio Dei, vt destruat opera Diaboli, mendaciū & homicidium, peccatum & mortem.

Neque verò pugnant hæc inter fe: Naturam hominis à Deo ortam eſſe, & peccatum non eſſe à Deo, quia peccatum eſt horri- bilis destructio [*confuſio, perturbatio*] operis & ordinis diuini, verè diſplicens Deo, qui ſuum opus violare noluerat. Hæc diligenter cō- ſideranda funt, & ſimplex veritas, quam expoſui, retinenda eſt. Diſcimus nos ipſos accuſare, non Deum, & petamus à Deo reme- dia noſtroꝝ malorum. Sicut Oſeæ 13, dicitur: Perditio tua ex te, Iſraël, tantum in me auxilium tuum.

Quòd verò obiiciunt aliqui hæc dicta: Ego indurabo cor Pha- raonis, & ſimilia: certa & vera explicatio eſt, hæc dicta [*Exodi 8. & aliàs ſæpe*] loqui de permiſſione, ſinam indurari. Nam phraſis He- braica non poſtulat hæc verba durius exponi, vt cum dicimus: Ne nos inducas in tentationem, id eſt, ne ſinas nos induci, aut indu- ctos perire. Huius enarrationis teſtis eſt Auguſtinus in lib. de bo- no perfeuerant. cap. 6. Nihil fit niſi quod Deus aut ipſe facit, aut fieri

fieri permittit. Quòd itaque dicimus, Ne nos inducas in tentationem, quid dicimus? nisi, ne nos inferri sinas. Nam Deus neminem tentat, scilicet tentatione noxia.

Poffet aliquis obiicere. Narratio in Genesi & libro Iob, testatur, Abraham & Iob à Deo tentatos esse. Igitur Deus est autor

tentationis, & per consequens, frustra petitur in oratione Dominica, Ne nos inducas in tentationem. Respondeo. Differunt tentatio Dei & Diaboli, causis impulsivis & finalibus. Impulsiva in Deo est amor Ecclesiæ. Impulsiva in Diabolo est odium implacabile adversus Deum & Ecclesiam. Quem Deus amat, hunc tentat. Quem Diabolus odit, hunc etiam tentat. Odit autem omnes homines. Ideo singulos aggreditur, & malis artibus expugnare conatur. Finalis causa tentationis diuinæ, est salutaris *δοκιμασία*, id est, exploratio, in qua homines sibi ipsis & Ecclesiæ innotescunt. Nemo enim, vt ait Augustinus, sibi innotescit sine probationis examine.

Quare instituuntur examina? Bono & utili consilio. Nihil magis prodest ad modestiam studiosorum, quàm examina. Nam multi habent puerilem persuasionem, putant se multa scire, cum reuera nihil aut pauca sciant. Finis tentationis Diabolicæ est *πανολεθρία*, id est, vniuersalis interitus & deletio animæ & corporis. Quando Deus tentat vel Abraham vel Iob, non facit hoc odio adductus, sed amore. Neminem enim tentat Deus, nisi valde amatum & dilectum. Sed quam ob causam, seu propter quem finem tentat nos Deus? vt nos exploret. Contrà, Deus est *καρδιογνώστης* inspector cordium, igitur non indiget hac *δοκιμασία*. Respondeo. Est fallacia secundum non causam vt causam. Etsi enim Deo omnia sunt nota, quia penitus introrspicit latebras humani pectoris: tamen propter duas causas instituuntur hæc examina & probationes. Primum vt homo discat agnoscere suam infirmitatem. Deinde etiam vt coram aliis hominibus fiat conspectior pietas & virtus hominis sancti. De altera hac causa dicit Hieronymus in narratione primi capituli Iob.

Hæc acciderunt Iob, vt foris innotescerent

huius viri virtutes, quas intus

Deus videbat.

De contingentia & de causis contingentiæ.

C A P. III.

A V D Horatium in arte poëtica extat versiculus, qui venustè vsurpari potest aduersus eos, qui dicunt aliena à proposito, & nimis longè digrediuntur à sententia. Amphoram instituis, currente rota cur vrceus exit? Metaphora est sumpta à figulis, qui faciunt amphoras & vrceos. Amphora est vas quadratum. **U**n **S**ymer, capax multorum congtorum. Vrceus est angustum vasculum, quod respuit superflui humoris copiam, & sensim instillando impletur. Ita hîc dicit aliquis: Tu proposuisti nobis locum de causa peccati, quid habet commercij cum hoc loco disputatio de contingentia, tu misces philosophica Theologicis. Respondeo. Quidquid sequitur ad consequens bonæ consequentię, sequitur & ad antecedens. Posita hac hypothesi, quòd Deus nò sit causa peccati, quæ hypothesis est firmissima & immota, nec potest vlla vi labefactari, sequitur sua spõte sine Sophistica, esse aliquam contingentiam, id est, Diabolum & homines liberè peccasse, Deo nec approbante, nec volente, nec impellente. Causa peccati & contingentia sunt duo connexa & cognata.

Tetrum & Diabolicum mendacium est, contumeliosum contra Deum, & perniciosum moribus, fingere, omnia necessariò fieri, bonas & malas actiones. Hoc enim fundamento posito, omnia necessariò fieri, diligentia abiicitur regendi mores, & sequitur aut desperatio in consternatis, aut in securis confidentia.

Precatio Dominica satis probat contingentiam, & sufficit ad refutandam necessitatem Stoicam. Quia si sunt omnia necessariò siue bona siue mala, quorsum attinet precari? Mitte vadere, sicut vadit, quia vult vadere, sicut vadit. Et vt Græci loquuntur, Eat secundum fluxum. **Es**

gehe dem fluß nach. Tu non potes prohibere fluxum Elistri, Danubij, Rheni. Si igitur omnia sic necessariò fiunt, sicut vnda pellit vndam,

dam, profectò inutilis & deridenda est precatio. Cùm autem non sit inutilis, sed efficax, sequitur, non omnia fieri necessariò, sed Deum multa propter preces piorum aut mutare, aut mitigare, aut impedire, aut omnino tollere.

Est igitur contingentia in diuinis actionibus fons libertas Dei, quæ est posse creaturas condere, & posse non condere, posse conseruare & destruere, & iuuare mediata per creaturas, & immediate extra creaturas, & quamquam tantùm bona facit, tamé posse bona multiplicia & dissimilia facere.

In psalmo dicitur: Deus omnia quæcunque voluit, fecit, id est, volens omnia condidit sine omni necessitate, & tunc condidit, quando voluit, potuisset ante aliquot annorum millia creaturas condere, sed non ita placuit, potuisset differre conditionem in multa secula, sed noluit differre.

nem in multa secula, sed noluit differre.

Contingentia verò nostrarum actionum fons est libertas voluntatis, quia homo potest velle seu eligere, seu reiicere ea, quæ cognitio ostendit, aut etiam suspendere actionem,

Suspendere hoc loco significat cohibere, *Inhalten/ lassen anstehen* è πέρχειν. Sumatur declaratio ab antithesi. Duplicia sunt agentia. Omne enim agens aut est naturale, aut est liberum. Ignis est naturale agens, & sic agit, vt non possit suspendere actionem admota materia, & deinde semper eodem modo agit iuxta regulam Aristotelis: Natura est determinata ad vnum & in libro de generat. & corruptione: Idem eodem modo se habens semper efficit idem. E contra liberum agens potest suspendere actionem, & potest dissimilia opera facere, vt Alexander Magnus etiam miratur formas filiarum Darij regis Persici, & habet eas in sua potestate: tamen auertit suos oculos, & abstinet ab eis. Sic Scipio cùm ad eum adducta esset sponsa Principis Hispanici, sese cohibuit, & reddidit eam parentibus & sponso. Deinde idem Alexander agit dissimiliter post captam Babylonem est ebriosus, qui ante captam Babylonem erat sobrius & castus.

Fuit autem longè præstantior hæc libertas in natura integra, tanquam pars similitudinis Dei, & præcipuum ornamentum hominis. Nunc etli mutilata est, tamen quod ad electionem exter-

narum actionum, quæ rationi subiectæ sunt, attinet, in homine reliqua est, vt intelligamus discrimen inter agens naturale & agens liberum, & vt agnoscamus, Deum esse liberum agens: & vt possimus regere locomotiuam. Hæc libertas quatenus reliqua est, causa est contingentia humanarum actionum. Vt igitur Eua & Adam sua libertate auerterunt se à Deo, sic affirmo, Pharaonem, Saulem, Neronem sua voluntate liberè & contingenter, non aliqua fatali necessitate, nec Deo impellente eorum voluntates, elegisse scelera, quæ fecerunt, sicut de Diabolo dicitur: Ex propriis mendacium loquitur.

Nero, vt scribit Seneca in lib. de clement. initio suæ gubernationis fuit aliquot annis princeps mitis, nullum præ se ferens signum tyrannidis, imò sæpe lacrymas tenere non potuit, quoties subscriptione confirmandæ erant sententiæ capitales. Itaque

omnes ciues Romani bene de Nerone sperabant, gratulabantur sibi huius Principis mores, in quibus nihil erat cruentum & sæuim. Sed idem aliquantò post adeo à se ipso est mutatus, vt nullum fuerit genus sceleris & flagitij, quo se non cõtaminarit, ita vt aliquot annis ante finem vitæ, verè nihil fuerit aliud, nisi cloaca Diaboli: sicut enim Cicero vocat Glauciam stercus curiæ: ita D. Philippus solebat docere, Neronem esse cloacam Diaboli. Hanc historiam ideo recito, vt cogitent iuniores de discrimine inter vasa misericordiæ & inter vasa iræ, & vt hoc discrimine confiderato, ardentè petant à Deo, vt faciat ipsos vasa misericordiæ, id est, organa salutaria Ecclesiæ & Reipub. & animæ, non abiciat ipsos inter pestes & vasa iræ.

De

De discrimine interactiones Dei, quæ vno nomine appellantur de- terminatio diuina.

C A P. I V.

ETS I actiones Dei non magis numerari possunt, quàm stellæ cæli & arenæ maris, tamen tres præcipuas nunc consideremus, & quantum quæque valeat in rebus humanis, videamus. Ac prima quidem vocatur *αἰγιωσις*, id est, præuisio & scientia rerum futurarum: altera est *οἰκονομία*, domiciliij, quod mundum appellamus [*Deus est œconomus, mundus est œconomia*] administratio: tertia est *αἰθέσις*, quam Latine appellare possumus decretum.

Est igitur *αἰγιωσις* notitia mentis diuinæ, prospicientis tanquam in specula omnes euentus futuros. Hæc quatenus simplex est futurarum rerum notitia, nequaquam affert hominibus necessitatem peccandi, vt præclare Augustinus dixit tractatu 53. in Iohannem. Non propterea Deus quenquam ad peccandum cogit, quia futura hominū peccata iam nouit. Idē, citante Prospero, hanc sententiā pluribus declarat: Neminē, inquit, Deus ad peccandū cogit, præuidet tamen eos, qui propria volūtate peccabūt. Cur igitur non vindicet iustus, quæ fieri non cogit præcius? Sicut enim nemo memoria sua cogit facta esse, quæ præterierūt, sic Deus præsciētia sua non cogit facienda, quæ futura sunt, & sicut homo quædā, quæ fecit, meminit, nec omnia tamē, quæ meminit, fecit: ita Deus omnia, quorum ipse autor est, præscit, nec tamen omnium, quæ præscit, ipse autor est, quorum autem non est malus autor, iustus est vltor.

Dicat aliquis, Hæc magis sunt philosophica, quàm Theologica, quorsum attinet Theologiæ misceri intempestiua quadam beneuolentia philosophicas disputationes, quæ non nituntur verbo Dei, sed confirmantur humanis dictis. Sæpe adolescentibus commendauit psalmum 139. cuius initium est: Domine probasti me &c. In eo psalmo hoc præcipuè agit sanctif-

simus Propheta Dauid, vt quantum possibile est, in hac vita duas actiones Dei ante oculos proponat, quarum altera est *αεγνωσις*, altera *οικονομία*, id est sustentatio & conseruatio. De præuisione dicit: Domine probasti me, & cognouisti me, tu nouisti fessionem meam & resurrectionem meam, id est meum sedere & surgere, id est, tu scis quando ego cubitum eam, quando surgam è lecto, nec tantum nouisti meas actiones externas, sed perspicis latebras humani cordis, quæ fugiunt humanos oculos & humana iudicia, imò etiam superant sapientiam angelorum & Diabolorum. Non est, inquit, sermo in lingua mea. Ecce tu Deus cognouisti omnia. Tandem addit psalmus in *signe epiphonema*: Admirabilior & excelsior est scientia Domini, quàm vt possim eam assequi. Hac modesta oratione nos quoque utamur, & simus contenti aliquibus certis & veris hypothefibus, quæ traduntur in Ecclesiæ doctrina, nec plus iusto sapiamus. Quisquis enim plus iusto non sapit, ille sapit. Hoc tantum possumus dicere de prima actione Dei, id est, de præuisione, quòd Deus omnia præsciat bona & mala, hoc enim congruit sapientiæ diuinæ. Deinde hæc hypothefis est certa, quòd præuisione diuina non afferat hominibus necessitatem peccandi. Sicut enim memoria non est causa rerum præteritarum, quarum tamen imagines sunt in memoria, ita præscientia diuina non est causa omnium actionum, quas præuidet, sed tantum bonarum. Nō volo in hoc mysterio immorari, & de eo subtiliter disputare, cum psalmus ipse fateatur, hanc scientiam esse admirabiliorem & excelsiorem, quàm vt penitus in hac vita eam possimus assequi. Simus igitur contenti hoc Catone, id est, hac simplici doctrina,

I I. Oeconomia est actio voluntatis diuinæ, qua Deus sustentat & gubernat ordinem à se in natura institutum, & suo operi impertit lucem, motum & vitam, iuxta dictum: In ipso sumus, Est aphorismus Paulinus. A.C.
mouemur & uiuimus. 17. Cyprianus sic explicat dictū

Pauli. In Patre sumus, in Filio uiuimus, in Spiritu sancto mouemur Pater est fons omnis essentia. **Filius** est vita, vt dicitur Iohan 1. In ipso vita erat, & vita erat lux hominum. Et saepe in Euangelio Iohannis hæc uerba repetit Christus: Ego lumina, ueritas & uita. **Spiritus sanctus** est agitator seu motor, unde & nomen habet apud Hebræos *Ruah*, quod significat endelechiam, continuam & perennem agitationem.

Et si autem Deus irascitur peccato, quod est perturbatio ordinis diuini, & magna confusio, tamen opus à se factum, quatenus adhuc reliquum est, fouet & sustentat. Nisi enim sustentaretur genus humanum inenarrabili bonitate Dei, non posset ex hac misera massa Filio Dei æterna hæreditas colligi.

Ecclesia appellatur hæreditas Dei, psalm. 2. & 16. Nihil potest dici dulcius ad nos consolandos,

quàm hoc: Ecclesiam esse templum Dei & præclaram hæreditatem Filij Dei. Nónne tu magnificas hæreditatem paternam, quanquam exiguam, si non propter aliam causam, tamen vel propter nomen Patris, vel propter honorem familiæ? Contrà, exhæreditationem ducis inter summa probra & calamitates. psalmo 2. loquitur Pater ad Filiũ: Postula à me, & dabo tibi gentes hæreditatẽ tuã, & possessionem tuã terminos terræ. Et ps. 16. qui est vaticiniũ de passione & resurrectione Christi, Filius Dei sic inquit in ardentissima prece: Funes ceciderunt mihi in amœnis, etenim hæreditas præclara est mihi, Quid vocat hæreditarẽ suam, & quidem præclaram & magni pretij? Ecclesiam, hanc diligit vt sponsam, vt hæreditatem, vt dilectam animam suam. Nam sic loquitur Ieremiæ 12. quod dictum cogitemus in his publicis calamitatibus & ærumnis. Dedi, inquit Deus, dilectam animam meam, in manus inimicorum. Non disputemus, quare Deus permittat pios in maximis miseriis vagari, in exiliis, sedere in carcere, aut aliis calamitatibus premi, non ex euentu ratiocinemur, eos à Deo desertos esse, sicut ratio humana & amici Iob argumentantur. Hic est calamitosus. Igitur est à Deo abiectus. Hanc imaginationem refutat Deus apud Prophetam, & affirmat, se tradere animam suam dilectam, id est, Ecclesiam in manus hostium.

De hac sententia teneatur dictum Augustini, quod extat tractat. 11. in Iohãnem: Et quia iniquitas nostra opus eius non omni ex parte consumpserat, nouerat simul in vno quoque nostrum, & odisse quod feceramus, & amare quod fecerat.

Deus seruat iustitiam distributiua, quæ suum cuique tribuit, seruata proportione Geometrica, id est, singulis conuenientia assignat.

In nobis sunt duo opera: vnum est opus nostrum, id est, peccatum. Hoc opus Deus odit, auerfatur, abominatur, teste psalmo

quinto. Non Deus volens iniquitatem tu es. Alterum opus est Dei, non nostrum, id est, nostra substantia, & quidquid adhuc est reliquū, ex primo lapsu. Hoc suum opus non potest deserere, sicut dulcissimè precatur psalmus 138. Opera manuum tuarum ne deseras. Est intellige *αὐτὸ* in his verbis psalmi, quasi dicat: Sumus quidem miseri peccatores, quod ingenuè fatemur, sed tamen sumus & manemus opera manuum Dei, quæ nec vult, nec potest deserere, nisi nos prius à Deo deficiamus, & fiamus desertores Dei. Non enim prius nos deserit Deus, quàm à nobis deseratur. Deus non deseruisset primos parentes, si non ipsi prius fuissent desertores Dei.

III. *Πρόθεσις* est actio voluntatis diuinæ, decernentis aliquem euentum, qui etsi sua natura contingens est: tamen non mutatur, nec impeditur, cum à sola voluntate Dei pendeat, vt Deus

κατὰ πρόθεσιν secundum decreuit se mis-
 propositū. hoc
 surum esse Fi-
 liū vnigenitū
 in carne, & re-
 Rom. 8.

Contingens, id est, mutabilis. Opponitur autem vtrique modo, necessario & impossibili. quādo igitur hoc nomen contingens audis, mox cogita, hæc res neque est necessaria, neque est impossibilis.

fuscitatum esse omnes mortuos, & hæc sua decreta Ecclesiæ patefecit. De hac specie actionis diuinæ loquitur Esaias cap. 46. Consilium meum stabit, & voluntas mea fiet.

Concludam huius capituli explicationem repetitione solutionis argumenti Stoici. Sic enim Stoici argumentantur:

Omnis determinatio diuina est immutabilis.

Omnia fiunt Deo determinantē.

Ergo omnia fiunt immutabiliter.

Videri potest hoc argumentum Stoicum puerile, sed reuera indiget explicatione non quidem insulsa, neque inerudita. Ac memini ipse, quendam, qui sibi hoc tempore valde placet, & qui meus est aduersarius, non potuisse verbum respondere ad hanc obiectionem, cum à præceptore Philippo Melanthonē piæ memoriæ, in publico examine interrogaretur. Ita autem ipse præceptor soluebat: Omnis determinatio diuina est immutabilis, scilicet necessitate consequentiæ. Non enim omnia fiunt absoluta necessitate, alioquin nulla esset

contin-

contingentia. Deinde ad Minorem respondebat per distinctionem: Dissimilis est determinatio diuina in bonis & malis actionibus hominum. Mala fiunt Deo determinante, id est, præficiente ac non impediente, non autem adiuuante vel impellente. Hoc modo Deus præuidet scelera Neronis & Saulis, quorum tamen non est causa, sed tantum permittit, & constituit metas, vbi sit repressurus illa. *Item*: Omnia fiunt Deo determinante, id est, sustentante, non semper adiuuante. Deus sustentat naturam tanquam opus suum, & tamen hinc non sequitur, Deum esse causam peccati, quia suum opus sustentat, & simul odit nostrum opus, id est, peccatum. Neque igitur sequitur, vel ex præuisione necessitas omnium rerum absoluta, nec ex sustentatione diuina extrui potest falsa consequentia, quod Deus sit causa peccati. *Tertio*, omnia fiunt Deo determinante, id est, euentus certos decernente, qui euentus etsi sunt mutabiles sua natura, tamen ideo sunt necessarij, quia non à voluntate humana aut angelorum pendunt, sed à sola voluntate Dei, de qua dicit Propheta: Consilium meum stabit, id est, firmum erit, & voluntas mea fiet. Hoc modo solebat Dominus Philippus respondere ad argumentum propositum. Alij malunt dicere, Non aliquos tantum, sed omnes euentus decerni à Deo. Hæc non improbo. sed tamen addi necesse est, aliter Deum decernere bona, aliter mala. Bona ita decernit, vt ipse velit illa efficere. Mala decernit, vt ad bonum finem illa velit permittere, vt fiant ab alijs. Sed copiosior est illa disputatio, quam vt hoc loco explicari integrè possit.

Solutio quarundam obiecti- tionum.

CAP. V.

RE PETANT studiosi memoria in sine dictum Aristotelis, quod extat i. Ethic. ad Nicomachum: Est hominis moderati, non maiorem in diuina certitudinem aut subtilitatem explicationis desiderare, quam rei ipsius, de qua dissertitur. natura patitur. Hanc admonitionem seu regulam ab Aristotele traditam, ideo iunioribus in me-

moriā reuoco, ne quis sit nimis argutus & subtilis in differendo contra Ecclesiæ doctrinā de causā peccati & de contingentia. Quæ admodum enim in physicis facilius est destructio, quàm structura: ita in Sophisticis facilius est construere quàm destruere, vt idem Aristoteles venustissimè dixit: Non est homini ingenioso difficile excogitare prestigias sophismatum, & labyrinthos inextricabiles ad conuellendam & labefactandam veram sententiā, sed nos amemus simplicem veritatem, & in ea constanter acquiescamus, etiam si non possumus pertinaciter litigantibus satisfacere.

Præcipua obiectio contra doctrinā hactenus traditam sumitur à præuisione & permissione diuina:

Qui malum impendens præuidet, idque nullo negotio auertere potest, nec tamen auertit, videtur eo genere mali gaudere & delectari.

Deus autem cum non solum præuideat ruinam, verum etiam nutu suo eam auertere possit, tamen sinit homines errare, labi, decipi.

Igitur Deus videtur approbare nostros lapsus.

De hac quæstione etsi difficile est satisfacere pertinaciter litigantibus, tamen quò facilius intelligatur simplex responsio, in qua omnino acquiescendum est, ~~vtar similitudine à re nauali sumpta.~~ Quemadmodum hi, qui in summo periculo navigationis sapientem gubernatorem recta & salutaria monentem, non modò aspernantur ac respuunt, sed etiam è nauì eiiciunt, iuste ab eo deseruntur, & sua voluntate sibi naufragium accersunt: ita primi parentes contumaciter repudiantes mandatum Dei, & huic anteferentes mendacia Diaboli, iustissimo ordine à Deo deseruntur. Quod enim dictum est primis parentibus ante lapsum, Quæ die ederitis de arbore prohibita, morte moriemini, hanc habet sententiā, teste Augustino. lib. 13. de ciuitate Dei, cap. 15. Quæ die me deserueritis per inobedientiam, deseram vos per iustitiam. Neque enim nos deserit Deus, vt inquit Prosper in sententiis, nisi prius à nobis deseratur. Sed ne quis Deo tribuat *ὀμνυπερησιν*, id est, malevolentiam lætantem alieno malo sine emolumento suo, is cogitet, quod res est, Deum periti & fidelis medici officio functum esse ante & post

post lapsum. Nam & ante lapsum nobis rectitudinem omnium virium tribuit, tanquam *ωεφυλακτικόν* [vulgò *preseruatium*] aduersus Diaboli Sophisticam, & post lapsum *ἀντίδοτον* [remedium opponendum veneno, vt *Tyriaca*] ordinauit, quod vulneribus nostris efficaciter medetur. Hac simplici responsione contenti simus, & obtemperemus versiculo: Quisquis plus iusto non sapit, ille sapit.

Prima & præcipua obiectio contra doctrinam de causa peccati, hoc ferè Syllogismo comprehendi potest: Quicumque præuidet futurum malum, & faciliè hoc arcere potest, nec tamen arcet, prohibet aut auertit, is videtur quandam ex eo malo voluptatem capere, vt si tu posses duos inter serixantes, & iam stringentes gladium, tua auctoritate & interuentu dirimere, nec faceres, profectò homines conciperent de te hanc suspicionem, te lætari vulneribus rixantium. Certum est autem, Deum non solum tanquam in specula prospicere omnes rerum euentus futuros, sed etiam nutu solo posse omnia mala procul arcere. Ergo videtur Deus non seuerè irasci lapsibus & peccatis. Non libenter vtor hac oratione, sed imitor alienum sermonem. Est enim hæc obiectio multis familiaris. Quid igitur respondendum est? Respondeo per duas similitudines, quas declarandi magis, quàm confirmandi causa adhibeo. Nam ipsa sententia per se vera est, etiam non illustrata similitudine. Prima similitudo sumitur à re nauali, Si quis haberet in sua nauì gubernatorem sapientem & beneficum, quo gubernante & clauum tenente nauis possit seruari incolumis, & portum optatum videre, is tamen ea esset petulantia & leuitate, vt gubernatorem ex nauì perturbaret seu eiiceret, an nõ talis petulans homo iure defereretur à salutari gubernatore, & iustissimo ordine sibi ac sociis nauigationis extremum periculum accerferet? profectò homines sani interrogati de hoc casu, responderent, rem ita se habere: Ita Adam & Eua habuerunt rectorem Spiritum sanctum, imò totam Trinitatem: nam vbi est Spiritus sanctus, ibi tota Trinitas habitat, iuxta dictum: Veniemus ad eum, & mansionem apud eum faciemus. Sed propria voluntate & contumacia excusserunt primi parentes hunc gubernatorem suæ mentis, voluntatis & cordis, quod est dictu & auditu horribile, & anteposuerunt Sophisticam & mendacium Diaboli, veritati diuinæ. Quod enim in Genesi scribitur: Quacunque die comederitis, &c. id habet hanc sententiam, Quo die deserueritis me per cõtumaciam, id est, peccatum, ego deseram vos per iustitiam, id est, iustissimo ordine puniam ve-

fram ingratitude. Nam vt rectè inquit Prosper: Non priùs nos deserit Deus, nisi à nobis deseratur. Quare & in vita & in morte tanquam simbriam vestium Christi, & dicamus cum illo Patre misero, Credo Domine, sed tu fer opem infirmitati meæ. Ita fiet vt non deseramur à Deo, præsertim cùm simus opera manuum suarum.

Altera *similitudo* sumitur à re medica. Ille est fidelissimus & præstantissimus medicus, qui grassante aliqua peste & morbo populari, dat petentibus & consulentibus *πεφυλακτικόν*, id est, præseruatiuum, seu præmuniens aduersus venenum. Si quis autem omnino in morbum incidit, & iam cum morbo conflctatur, fidelis medici officium est, opponere conuenientia remedia grassanti malo. Talis medicus ante & post lapsum est Deus. *Quid fecit ante lapsum?* Ante lapsum dedit nobis rectitudinem & integritatem omnium virium mentis, voluntatis & cordis, & addidit Legem, tanquam exercitiũ obedientiæ, cui si homo obtemperasset, habuisset *πεφυλακτικόν* aduersus sophismata Diaboli. Cùm autem homo lapsus esset, & sibi ac posteris mala, humana ope immedicabilia accersisset, ordinauit aduersus hæc *ἀντιδοτον* longè potentius peccato & morte, de quo dicit Paulus Rom. 5. Gratia exuberat supra peccatum, id est, regnum Christi est longè potentius regno Diaboli, id est, peccati & mortis. Hoc *ἀντιδοτον* magnificiamus, hoc miremur, hoc suspiciamus, & quotidie pro huius communicatione Deo agamus gratias, quantas angustia humani cordis concipere potest.

Alia obiectio.

Sustentans naturam peccantem, nec statim eam delens, videtur approbare peccata.	Vt si tu reciperes furem, & eũ domi foueres, profectò res ipsa ostenderet, te nõ valde irasci fur-tis: hoc exemplum transferunt multi ad Deum.
---	--

Deus sustentat impios, nec statim eos ad pœnam rapit.
Ergo Deus videtur approbare peccatum.

R E S P O N D E O.

Discernenda est substantia condita ab impietate. Nam Deus sustentat subiectum, tanquam suum opus, etiam si impietati, quæ est

est horribilis destructio subiecti, seridè irascitur. Ad hanc respõsionem accomodetur dictum Augustini sepe citatum extractu 110. in Iohannem: Quia iniquitas nostra opus eius non omni ex parte consumpserat, nouerat simul in vnoquoque nostrum, & odisse quod feceramus, & amare quod fecerat. Deinde tolerat impios aliquãdiu, nõ aliter quàm colonus arbores fructuum expertes & vacuas. Vt enim colonus sperat arbores, de quibus dixi, cultu mitescere posse: sic Deus non properat ad pœnam, sed concedit impiis spatium ad agendam pœnitentiam.

Deus in magna patientia tolerat vasa iræ. Rom. 9.

Lucæ 13. Christus in concione de pœnitentia hanc imaginem proponit. Fuit quidam colonus, vel agricola, qui voluit ex agro extirpare sterilem arborem, sed motus intercessione atriensis sui, distulit in alium annum extirpationem, & plus culturæ quàm antea adhibuit sterili arbori, postquam verò vidit, arborem tum quoque non factam esse mitiorem, ibi radicitus eam ex terra extirpat, & in ignem coniicit. Quid significat hæc imago? Idem quod Rom. 2. dicitur: Deus est longanimis, sed tarditate grauitate pœnæ compensat.

Porro vt colonus diu sua spe frustratus, tandem extirpat arbores non respondentes suis votis, easque in ignem abiicit: sic Deus aliquantisper impios furere sinit, ac tandem insanabiles opprimit mirandis modis, vt in pœna cõspiciatur præsentia Dei, & agnoscatur ira aduersus peccatum.

Magna est bonitas Dei in dandis bonis corporis & animæ, sed maior est bonitas Dei remittentis peccata magna & multa. Omnium verò maximus gradus bonitatis Dei est hæc longanimitas & patientia Dei, qua non subito nos opprimit & extinguit in ipsis lapsibus, sed concedit nobis spatium agendi pœnitentiam. De hac patientia & bonitate Cyprianus in oratione de Cœna Domini inquit: Pietas inter data & condonata se diuidens, agit gratias tam vberis beneficii largitori. Sumamus declarationem huius dicti ex Luca cap. 6. Estote misericordes, sicut & Pater vester misericors est. Iam quærat aliquis, qua in re versatur misericordia Dei? Respondet

Magna est bonitas Dei in dandis bonis corporis & animæ, sed maior est bonitas Dei remittentis peccata magna & multa. Omnium verò maximus gradus bonitatis Dei est hæc longanimitas & patientia Dei, qua non subito nos opprimit & extinguit in ipsis lapsibus, sed concedit nobis spatium agendi pœnitentiam.

PP 3

Christus verbis sequentibus, Nolite condemnare, & non cōdemnabimini, date, & dabitur vobis, remittite, & remittetur vobis, id est, misericordia completitur. ~~hæc tria officia~~, quorum primum est dare & communicare bona necessaria. Alterum officium est remittere offensiones, & neminem condemnare. Tertium est, non properare ad iudicandum. Hæc tria officia Deus nobis præstat liberalissimè, finit Solem suum quotidie oriri super bonos & malos, pluit super gratos & ingratos, fœcundat agros. Deinde agnoscentibus sua peccata, & confugientibus ad Mediatorem, delicta præterita condonat & remittit, imò etiam tegit præsentis reliquias peccati: Tertio non operatur ad pœnam, sed diu tolerat nostros mores, bene sperans de emédatione, quòd si emendatur, nulla re magis delectatur: sin minus, iusto vitur iudicio.

EXPLICATIO TEXTVS IN LOCIS
THEOLOGICIS PHILIPPI
MELANTHONIS

De causa peccati & de
contingentia.

NITIO huius lectionis pauca sunt commemoranda de secta Diabolica Manichæorū, vt postea nobis sit in textu facilior & minus impedita progressio.

MANES fuit genere Persa, id est, natus est in Persia, & ex seruo liber factus est. Cū autem non modò libertatem, sed etiam hæreditatem suæ dominæ adeptus esset, & iam haberet instrumenta malorum, cœpit spargere monstrosa & venenata dogmata, quæ erant conflata partim ex Stoicis deliramentis, partim ex veteribus hæresibus & superstitionibus. Ac vt tempus sciatur, quo ista Furia ex inferis emissa est ad turbandam Ecclesiam, sciendum est, tempore Aureliani Imperatoris, hoc est, annis à nato Christo 239. extitisse hunc impium & blasphemum Doctorem, cuius dogmata, qualia fuerint, narrat Augustinus in epistola

74. Nam vt ordiar à crassissimis erroribus, damnavit Manes, & quĩ cum sequuntur Manichæi, coniugia, imperia & omnes politicas ordinationes, & vsũ certorum ciborum, vt carnum. Hi furores a deo sunt manifesti, & ita cum veritate pugnant, vt non desiderent longam refutationẽ. Quia Paulus 1. Timoth. 4. tales doctores, & eorum doctrinas vocat Dæmonum præstigias, inquit: In nouissimis temporibus venient falli doctores, prohibentes coniugia, & certos cibos: ac talium dogmata expressè vocat doctrinas Dæmonum. Sed fuerunt alia dogmata Manis multò perniciosiora, quæ maiorem pestem Ecclesiæ attulerunt, vt verbi causa, dogma blasphemũ de duobus diis, bono & malo, & de duplici materia, venenata, & ea quæ est sanabilis. Finxit enim Manes cum suis affæctis & manipularibus, duos esse Deos, tenebras & lucem, seu bonum Deum & malum, & à bono quidem Deo ortos esse homines, qui sunt capaces luminis diuini, & conuersionis ad Deum. A malo verò Deo dixit ortos esse Pharaonem, Catilinam & similes, quos dixit, non posse cõuerti ad Deũ, sed impossibile esse eos sanari posse. Defendit etiam Stoicum farum, id est, necessitatem absolutam omnium euentuum, & prorsus sustulit libertatem voluntatis humanæ, quam comparauit saxo & trunco, & si quid est eius generis. De Christo & Spiritu sancto repetiuit veteres hæreses, vt quòd finxit Christum nõ assumptisse verum corpus & animam ex virgine Maria, sed offudisse hominibus quandam speciem, nec reuera passum esse, sed tantũ specie, opinione seu phantasia quadam hominum oculos præstrinxisse. Hæc & alia portenta innumerabilia prodierunt ex schola Manetis, cuius appellatio congruit cum re ipsa: nam *μάνης* significat furiosum. Quid autem potest cogitari absurdius & furiosius, quàm hæc dogmata fingere de Filio Dei & Spiritu sancto? Finxit se habere enthusiasmus & afflatus diuinos seu colloquia cum Deo, vt hac specie autoritatem augetet. Quod igitur Virgilius dixit de Harpyis monstris lib. 3. Aeneid. hoc nobis verè licet dicere de secta Manichæa. Nulla sæuior pestis Stygiis sese extulit vñdis. Nam hæc secta non durauit vnum atque alterum annum, sed vagata est per totam Aphricã, Aegyptum & vicinas prouincias annos 200. vsque ad ætatem Augustini. Fuit autem Manis interitus tragicus, & conueniens tali personæ. Cũ enim hic impostor profiteretur artem Medicam, quam nunquam didicerat, & venisset in aulam Perficam, suis medicamentis interfecit filium regis Perfici. Quare tandem deprehensa inscitia, seu dolo malo hominis

impostoris, detracta pelle canibus obiectus est. Sed non est sepulta cum ipso autore hæresis, sed latissimè vagata est per totum orbem terrarum. Sciunt autem studiosi, ipsum Augustinum, egregium Ecclesiæ doctorem & lumen, fascinatū fuisse his erroribus vsque ad annum ætatis 30. ante conuersionem. Postquam verò conuersus est ad Deum, & veritatem amplexus est, non fuit acrior hostis non modò Manichæorum, sed etiam Pelagianorum, Donatistarum & similibus. Hanc historiam de Manichæis & Augustino, legant iuniores in oratione de vita Augustini, quæ extat in 2. tomo declamationum D. Præceptoris, & in libello Chronico in historia Aurelijani.

Mich. pag 281. l. 6. 3.

Semper omnes sapientes mirati sunt]

Exordium ducitur à collatione seu ab antithesi philosophiæ & doctrinæ Christianæ. Sæpe dixi,

magnam esse sapientiam, & vix esse maiorem in hac vita, quàm eruditam & sobriam collationem, & discrimen generum doctrinæ, videlicet philosophiæ, Legis & Euangelij. Ex hac collatione nascitur in Ecclesia copia orationis, quæ est plena optimarum rerum.

Vt Philosophi]

Estne vera definitio Platonis, Deus est mens æterna, causa boni

in natura? Est vera, sed non est sufficiens. Aliud est autem esse verum, aliud sufficiens. Philosophia manca est & mutila sine collatione Ecclesiæ.

Philosophi partim in materia]

Philosophi rectè iudicant de propinquis causis, sed ignorant principalem causam, à qua orta

est infirmitas & confusio in materia, mente & voluntate. Hæc principalis causa soli Ecclesiæ nota est. Differunt in philosophia & physica causæ propinquæ à causis remotis & principalibus. Nam causa remota est causa causæ, vt auus est remota causa nepotis. Pater est propinqua causa Filij. Et si igitur rectè iudicant philosophi de causis propinquis malorum & miseriarum humanarum: tamen ignorant causam remotam & propriam, quæ est causa propin quarum causarum. Hæc causa principalis in solo verbo Dei patefacta est. Philosophus interrogatus extra Ecclesiam, quæ sit causa mortis humanæ: Respondet, causam esse fluxum materiæ seu instabilitatem materiæ appetētis subinde nouas formas: Sed omissa hac subtilitate, vtamur verbis

verbis Medicorum. Galenus & Hippocrates differētes de causā mor-
tis humanæ, quærunt causam in quatuor primis qualitibus, quæ
inter se sunt contrariæ, & bellum asiduum gerunt. Hæc pugna con-
trariarum qualitatum, non potest esse perpetua, sed altera tandem
vincitur ab altera, vt calor vincit frigus, frigus pellit calorem. In feb-
ribus calor vincit reliquas qualitates. In hydrope humor superat
reliquas qualitates. Hinc dicunt esse morbum & mortem: & rectè
dicunt de causis propinquis. sed hoc ipsum quæritur, vnde oriatur
talis infirmitas in tam præstanti natura hominis, cùm quidem ho-
mo ad immortalitatem sit conditus. Sic quæritur in doctrina Eccle-
siæ, vnde sit in mente tantum errorum & tenebrarum, de hac causā
nihil dicunt philosophi. Deus has tantas res Ecclesiæ patefecit, vt te-
statur Moyses Genes. 3. Ibi est fons & sedes materiæ, vt loquuntur lu-
risconsulti.

Fatum esse]

Cicero in 2. lib. de diuinat. Fa-
tum id appello, quod Græci *επιμαρτύριον*, id est, ordinem seriemque causarum, cùm causa causæ
nexa, rem ex se signat, ea est ex omni æternitate fluens veritas sem-
piterna. Item eodem libro. Fatum est causa æterna rerum, cur &
ea quæ præterierunt, facta sint, & quæ instant, fiant, & quæ sequun-
tur, futura sint. In hac definitione fati Stoici, sunt duo errores. Prior
de necessaria & immutabili connexione causæ primæ cum causis se-
cundis, id est, creaturis. Secundus error de copulatione necessaria &
immutabili voluntatis humanæ cum causis physicis, id est, cum tē-
peramentis & obiectis. Primo errori tria argumenta opponenda
sunt. Primum, verbum Dei expressum, quod testatur, Deum esse li-
berum agens, vt psalm. 115. dicitur: Omnia quæcunque voluit Deus,
fecit. Secundum complectitur miracula, quæ sunt reales refutatio-
nes Stoici fati, & testimonia de libertate Dei. Si enim Deus alligatus
esset causis secundis, non posset facere miracula extra ordinem natu-
ræ. Tertium argumentum est precatio Ecclesiæ & singulorum pio-
rum in Ecclesia. Si enim omnes euentus essent immutabiles, inanis
esset nostra precatio.

Secundo errori opponatur testimonium experientiæ. Est enim
Sophisticum, negare manifestam experiētiam, quæ testatur, volun-
tatem posse repugnare vitiosis inclinationibus temperamenti & il-
lecebris obiectorum, vt Alexāder Magnus, etsi eratiuuenis, & haud

dubiè sentiebat flammas libidinis, tamen abstinet à Gynæceo Darij.

Ex Stoica doctrina]

Ex Stoicis deliramentis. quare dicit corrupta philosophia?

Ne quis dicat, philosophiam esse materiam omnium hæresium, sicut multi insulsè vociferantur. Id quidem verum est de corrupta philosophia, non de ipsa philosophia per sese. Nam philosophia vera, est doctrina certa, quæ habet demõstrationes, non significat furores Epicureos & deliramenta Stoica, & præstigias dubitationum Academicarum. Hæ præstigiæ & hæc sophismata longè remoueantur à vera philosophia. Errata hominum non sunt ascribenda artibus.

Manichæi]

Tempore Aureliani duæ Furiæ simul ex inferis emissæ sunt

ad turbandam Ecclesiam, Samofatenus, similis blandę meretriculę, quæ habet medicamenta fucati candoris & ruboris. Et Manes non dissimilis Empusæ seu spectro ostendenti varias formas. Historiam verò de Manichæis legant studiosi in Epiphanio refutante Manichæos multis paginis. Et apud Nicephorum lib. 6. cap. 21. & 32.

Est autem piæ mentis]

Regula studiorum verè aurea. Omnis sermo humanus debet esse verecundus, neque vllum est maius ornamentum, quàm verecundia, quæ non despicit aliorum iudicia, sed ea reueretur, & auditoribus plura tribuit, quàm sibi ipsi, sed qualis debet esse sermo in rebus diuinis? Respondeo. In sermone de rebus diuinis, non tantùm fit verecundia, sed etiam reuerentia.

Reuerenter]

Seneca lib. 7. natural. quest.

Aristoteles dixit, nunquam nos verecundiores esse debere, quàm cum de Deo disputamus, & diligenter cauendum esse, ne quid temerè, ne quid impudenter, aut ignorantes affirmemus, aut scientes mentiamur.

Grauibus iudiciis]

In definitione virtutis Aristotelicæ dicitur, Virtus est habitus electiuus in mediocritate consistens, quo ad nos, secundum rectam rationem, vt sapiens iudicat.

Quia regula nostri iudicij non debet esse imaginatio, opinio & applausus vulgi, sed eruditorum artificum sententia, quia artifices, vt Plato inquit, sursum ac deorsum materias rerum euolutas penitus perspexerunt. Talia iudicia sunt longè certiora,

tiora, quàm imperitorum, qui adhuc per transfennam, id est, per inuolucra & integumenta res aspiciunt.

Tria sunt ἀμυντήρια Ecclesiæ. I. cognitio doctrinæ à Deo traditæ. II. pia precatio. III. Consensus iudiciorum in vera Ecclesia. Sicut Petrus Act. 10. in domo Cornelij allegat consensum omnium Prophetarum, inquit: Huic Christo omnes Prophetæ testimonium perhibent. Ita post verbum Dei nihil nos magis confirmat & munit contra furorem Diaboli, quàm consensus piorum & doctorum in Ecclesia, quales multi fuerunt post Apostolos, in Græca & Latina lingua, quorum monumentis & fragmentis suauiter erudimur & confirmamur.

Vtiles moribus]

Illa philosophia est maximè approbanda, quæ habet vsum in vita humana: ita in Ecclesia illa doctrina est probanda, quæ habet vsum in docendo, consolando & exhortando, vt Paulus dicit ad Timotheum: Sis assiduus in doctrinâ & consolatione. Et Roman. 15. Quæcunque scripta sunt, in nostram doctrinam scripta sunt, vt per patientiam & consolationem Scripturarum spem habeamus. Potes igitur facillè probare, an dogma sit rectum an curuum, quando consideras applicationem ad vsum. Regnum Dei non consistit in sermone, id est, rixis disputationum, sed in virtute, id est, in vero timore, fide, inuocatione & patientia, &c.

Hactenus audiuius exordium tituli de causa peccati, quod sumitur ex antithesi doctrinarum philosophiæ & doctrinæ Christianæ. Hac antithesi perpetuò nobis vtendum est in Ecclesia, vt intelligamus quid intersit inter iudicium rationis humanæ sine Spiritu sancto, & sapientiam Ecclesiæ propriam. Post exordium sequitur principalis propositio. Nam exordio proximè adiungenda est, & quasi annectenda propositio principalis, continens statum seu summam totius negotij. Audiamus igitur hanc propositionem. Estq; hæc vera sententia vtraque manu & verius toto pectore tenenda. Vtraq; manu amplecti, est, auidè aliquam rem arripere, & in ea acquiescere.

Horribiliter irasci peccato]

Aristoteles in politicis citat versum ex Euripide, qui proponit regulam in docendo maximè necessariam. Non dicas plausibilia & ad ostentationem comparata, sed salutaria Reipublicæ & patriæ. Hunc versum ideo repeto, ne quis à lectione huius propositionis ab-

alienetur propter simplicem & mollissimam formam orationis. Et si enim in his verbis nihil est κήρυξον præ se ferens aliquam magnificentiam, tamen hæc ipsa simplicitas est verissima & salutaris piis mentibus. Possunt autè signa iræ Dei aduersus peccatū multa colligi, sed nunc tribus præcipuis contenti sumus, quorum primum est vox Legis diuinæ, quæ non est inanis sonitus, vt multi securi putant, sed in veris pauoribus conscientiæ, est eloquentia tonans ac fulgurans, siue vt Prophetæ loquuntur, ignis consumens, & malleus conterens petras. Quis enim non cohorrescat audito hoc fulmine? Maledictus omnis, qui non seruat omnia scripta in libro Legis. Deuter. 27. Galat. 3. Alterum signum sumitur ab exemplis pœnarum, cuiusmodi sunt abiectio Diabolorum in æternos cruciatus: pœna primi lapsus in genere humano, quæ est longa tela peccatorum & miseriarum, vniuersale diluuium, cõflagratio quinque ciuitatum, excidiū vrbs Hierosolymæ, Carthaginis, Romæ, & aliarum potentissimarum vrbiū. De his exemplis pœnarum legatur secundum caput posterioris epist. Petri. Tertium signum, quod longè superat omnes alios gradus, est mors Filij Dei. Cū autem tota rerum natura mota sit, pendente hoc Domino in cruce, accusemus nostram duriciem & stuporem, quòd non afficimur tantæ rei consideratione. Est enim mors Filij Dei speculum monstrans vtrumque, ingentem iram Dei, & immensam misericordiam Dei.

Etiamsi non possumus omnia]

miais, qui abiecerat clypeum, non rationem legis, quia potior debet esse cura defensionis, quàm offensionis. Hæc lex rectè accomodat̃ur ad disputationes, quarum debet esse aliquis modus.

Plutarchus in vita Pelopidæ narrat, apud Græcos fuisse legem militarem, qua notabatur infamis qui abiecerat gladium, & addit

Duo sunt genera armorum, tegumenta & tela. Græcè φυλακτήρια ἢ ἀμυντήρια. Lex igitur militaris apud Græcos, notabat infamia abiicientem φυλακτῆ-

ριον, absoluebat autem fugientem abiectō gladio, qui est ἀμυντήριον. Hæc lex significat, teste Plutarcho, maiorem esse habendā rationem defendendi, quàm lædendi: scin disputationibus magis debemus elaborare in confirmanda vera sententia, quàm refutanda contraria, quia Sophistica est infinita, & vnus fatuus potest plura cõstruere

&

& intricare, quàm decem sapientes destruere. Multa argumenta non aliter possunt solui, quàm vt Alexander nodum Gordium difsecuit: ita in articulo de iustificatione, necesse est nos contentos esse dicto] Pauli: Fide iustificamur, etsi non ad omnia possumus respondere, quæ obiciuntur.

Odit peccatum]

Pfalm. 11. Diligentem iniquitatem odit anima ipsius. Quare

dicit anima ipsius? vt discernat *ωσαυτεςιν* à simulatione, non enim cadit in Deum simulatio, sed in Deo omnia sunt *ωσαυτηνα*, id est, seria.

Diabolus est pater mēdacij]

id est, fons & principium mendaci. Est figurata prædicatio, non enim est res positiua mendacium.

Angeli à Deo creati sunt]

Pfalm. 104. Qui facis angelos tuos Spiritus, & ministros tuos flammam ignis.

Quorum aliqui. postea lapsi sunt]

De lapsu angelorum teneantur hæc testimonia Lucæ 10. Vidi, inquit Christus, Satanã sicut

fulgur è cælo [*ex sede beata*] cadentem. Iohan. 8. Diabolus in veritate non stetit [*perseuerauit*] 2. Petri 2. Si Deus angelis peccantibus nõ peperit, quantò minùs nobis parceret? Etsi autem de causa impulsiva huius lapsus nihil expressè scriptum est in sacris literis, tamen consentaneum est, superbiam fuisse causam, qua Diabolus contempserit Filium Dei, cuius humilitas maior est, quàm omnium angelorum & hominum.

Solus Filius Dei verè nouit Patrem, ideo etiam magis infra Patrem se abiicit vera reuerentia & subiectione, quàm omnes creaturæ. Propter hanc humilitatem & reuerentiam Filij erga Patrem, cõsentaneum est, Diabolum sibi placentem, præ se contempsisse Filium Dei. Hæc est coniectura Philippi, Lutheri, Bernhardi & aliorum.

Sed omissa disputatione de causa lapsus Diabolorum, hoc teneamus, quod certò traditum est, in pœna Diabolorum propositum esse exemplum horrendæ & iustissimæ iræ Dei aduersus angelorum & hominum peccata, qua de re præclare dixit Augustinus tractat. 95. in Iohannem: Metuant homines futurum iudicium; ne

cum mundi principe damnentur. Etenim ne sibi existimet parci superbia dura mortalium, de superbiorum terrenda est supplicio angelorum.

Non est Domino suo maior feruus. Siigitur princeps mundi damnatus est iusto Dei iudicio, quantum minus parcat Deus mancipiis & seruis Diaboli.

Sicut ipse Filius Dei est verè humilis: ita etiam angeli boni perfecterantes in iustitia donata, imitatur exemplum Filij Dei. Sunt enim & ipsi humiles atque modesti, & cum sint multò præstantiores nobis, tamen seruiunt nobis, iuxta dictum Hebr. 1. Angeli sunt ministratorij Spiritus, qui mittuntur à Deo ad Ecclesiam propter eos, qui sunt hæredes aternæ salutis,

Velle peccatum]

Quia cum Deus sit verax, non sunt in Deo voluntates contradictoriæ. Affirmat autem Deus se non velle peccatum. Ergo certissimum est, non esse in Deo cõtrariam voluntatem approbatricem peccati, nimirum in quantum nihil aliud est quàm peccatum.

De Spartanis inquit apud Euripidem generosa mulier Andromache: O dolosi homines, aliud sentiètes, & aliud loquètes, malè pereatis. De Sophistis hoc verum est, & de omni insidiosa simulatione. Sic Diabolus comica facie agit tragædiam. Quàm blandus est aduersus Euam! Sed longè aliud dicit, & aliud sentit.

Mundus]

Non significat substantiam, id est, seriem corporum cælestium & inferiorum arte distributorum, sed significat *ἀραξία* naturæ Diabolicæ & humanæ.

Qui facit peccatum]

scilicet contra conscientiam. Aliud enim est habere peccatū, & aliud facere peccatum. Omnes sancti in hac vita habent peccatū, propter quod recitant precationem: Remitte nobis debita nostra. Et Psalm. 32. Pro hoc [*scilicet peccato*] orabit ad te omnis sanctus tempore opportuno: sed sancti donec manēt tales, non faciunt peccatum, sed militant bonam militiam, retinentes fidem & bonam conscientiam. Quod autem hæc sit natiua interpretatio dicti Iohannis, ostendit tota series concionis, in qua fit mentio Diaboli & Cain, qui lapsi sunt contra conscientiam.

Per hominem intrauit]

Quare vtitur Paulus hac metaphora?

taphora? Quia primus lapsus est ianua omnium scelerum & miseriarum in tota posteritate, & mirum est, Adamum potuisse tamdiu viuere, & sustinere recordationem tanti lapsus, qui non erat priuatum malum, sed publicum, vagans per omnem posteritatem. Sed haud dubiè Deus eum erexit alloquio suo familiari & angelorum, & aliis modis, alioquin non potuisset viuere vnum diem.

Propagauit in posteritatem] Augustinus lib. 13. de ciuitate Dei, cap. 14. Deus creauit hominem rectum naturarum [*scilicet substantiarum*] autor non vitiorum [*scilicet peccatorum*] sed sponte deprauatus iusteque damnatus, [*scilicet homo*] deprauatos damnatosque generauit. Omnes enim fuimus in illo vno velut in radice corrupta.

Sponte] sine coactione, nemine impellente, nemine urgente & cogente, voluntas propria non potest cogi.

Deprauatos damnatosque] Differunt deprauatio & damnatio. Deprauatio est ipse morbus hærens in natura, id est, peccatum originis. Damnatio est reatus, obligatio ad æternas pœnas. Cõpletur igitur Augustinus vtrumque materiale & formale, id est, vitium & reatum. Quod Augustinus dicit: Omnes enim fuimus in illo &c. Hoc declarabo vnico exemplo, quod extat Hebr. 7. In Genesi cap. 14. scribitur: Abraham post victoriam aduersus quinque reges potentissimos, qui abduxerant Loth & reliquos ciues, congressum fuisse cum Melchisedech, id est, Sem, filio Noë, qui tunc erat Sacerdos & gubernator Ecclesiæ. Huic Sacerdoti dedit Abraham decimas omnium spoliatorum, reliquas verò partes dedit ciuibus Sodomiticis. Ex hoc loco de decimis sic ratiocinatur epistola ad Hebræos. Ille cui dantur decimæ, est maior, minor verò, qui soluit decimas, quia omnis pensio est quædam confessio subiectionis & seruitutis: Constat autem Abraham dedisse decimas Melchisedech. Ergo Abraham fuit minor Melchisedech. Non autem solus Abraham pro sua persona dedit decimas Melchisedech regi & Sacerdoti, sed etiam pro omni sua posteritate, in qua etiam numeratur tribus Leuitica, quæ tunc erat in lumbis Abrahæ. Summa hæc est: Pater Abraham dans decimas Melchisedech, decimauit suam totam posteritatem, & in hac tribum Leuiticam. Si igitur ipse pater Abraham ipso facto ostendit se esse minorem quàm Melchi-

fedech, sequitur etiam Leuiticam tribum minorem esse Melchisedech, quia nunquam filius maior est Patre, respectu eiusdem naturæ. sicut igitur tribus Leui decimata est, cùm adhuc esset in lumbis Abraham: ita nos omnes sumus deprauati & damnati in lumbis Adæ.

Nec figuræ illæ]

Est puerilis obiectio, Verba actiua significant actionem. Deus

dicit: Ego indurabo cor Pharaonis. Ergo Deus efficaciter Pharaonem impellit ad peccatum. Respondeo. Non valet huius argumenti consequentia, quia alia phrasis est linguæ Latinæ, alia sermonis Hebraici. Sæpe sermo diuinus congruit cùm humano sermone, sed interdum considerandum est discrimen inter sermonem diuinum & quotidianum. Nobis in lingua Latina, verba actiua significant actionem, sed apud Hebræos multa significant permissionem, vt, Ne nos inducas in tentationem, id est, ne finas nos induci. 2. Cor. 6. Duplex est tentatio. Vna à dextris, altera à sinistris. Tentatio à dextris significat impias illecebras, vt Ioseph tentabatur à dextris, quando à sua domina incitabatur ad adulterium. Tentatio à sinistris significat impia terculamenta. Hoc modo tentati sunt omnes martyres in suppliciis. Hoc igitur dicimus, Ne nos inducas in tentationem, id est, ne finas nos vinci spe, aut frangi metu. Spes & metus debilitant mentes hominum. Diabolus habet duas laruas seu facies, vnam comicam, alteram tragicam. Comica facies est tentatio à dextris, id est, blanda tentatio. Tragica facies est tentatio à sinistris.

Præterea & moneri]

Sequitur in textu declaratio sententiæ, quæ docet, peccatum

non esse rem positiuam, sed priuatiuam, id est, esse defectum seu *ἀραξίαν*. Ac de peccato originis facilis est declaratio, quod est partim spoliatio, partim fauciatio. Nam natura est spoliata gratuitis donis, & fauciata in naturalibus. De peccato actuali etsi declaratio videtur obscurior & difficilior, cùm motus seu actio sit quiddam positiuum: tamen si intueamur non modò externa facta, sed etiã mentem gubernatricem actionum, quæ caret rectore Deo, facilis erit declaratio. Post hanc declarationem, sequitur enarratio insignis dicti, quod extat apud Ieremiam cap. 10. Scio Domine, quod nō est hominis via eius, neque viri dirigere gressus eius. Hoc dicto, quod continet doctrinam & consolationem valde necessariam, aliqui abutuntur ad tollendam contingentiam, & ad defensionem fati Stoici. Sed his præstigiis & tenebris Stoicis relictis, audiemus in textu, quantū boni

boni nobis in breui aphorismo Prophetæ, ad doctrinam & ad consolationem proponatur.

In mente tenebræ]

Tenebræ sunt priuatio lucis.

Ita in mente peccatum originis

est caligo, id est, obscura notitia de Deo, & languida assensio de pro-
uidentia & aliis rebus diuinis.

Assuefaciant se iuniores ad hanc diligentiam & methodum, vt in doctrina de peccato originis, ordine eant, per potentias animæ præcipuas, id est, per mentem, voluntatem & cor.

In voluntate est auersio]

Vnde hoc vocabulum est de-

sumptum auersionis? voluntatis

obiectum est bonum. Bonum autem duplex est, finitum & infinitum. voluntas debet esse conuersa ad bonum infinitum, ad Deum, deinde suo ordine debet appetere bona finita, id est, reliquos gradus bonorum. Sicut igitur voluntas ante lapsum fuit conuersa ad Deum, tanquam ad primum & præcipuum obiectum, in vera fiducia, timore & dilectione: ita post lapsum eadem voluntas est auersa ab hoc summo & infinito bono contrariis affectibus, scilicet securitate, quæ pugnat cum timore Dei & diffidentia, quæ fugit & odit Deum, vt Paulus inquit Rom. 8. Sensus carnis inimicitia est aduersus Deum. Dicat aliquis: Quomodo homo potest odisse Deum? In rebus secundis non apparet hoc odium, sed in rebus aduersis, cum impatientia & fremitu apparet, animaduerti potest, latuisse & rectum fuisse hoc odium Dei in natura humana, etiam in sanctissimis, vt Iob, Ieremia.

Et in corde]

Quantum chaos affectuum

errantium est in corde humano!

Hanc confusionem describens Propheta Ieremias, cap. 17. inquit: Prauum est cor hominis, & ærumnosum, & inscrutabile. Prauum: quia habet inordinatos & errantes impetus contra Legem Dei. Aerumnosum: quia propter peccatum iustissimo ordine sentit lacerationem, cruciatu & multas miseras. tandem additur ἀδυνατον. Et inscrutabile: Quasi diceret, Quis enarrabit quanta sit ἀταξία humani cordis, & quantæ miseriæ?

Seruat talem massam]

Genes. 5. Adam genuit filium

ad imaginem & similitudinem

suam, id est, qualis ipse erat post lapsum, talem ex se procreauit so-

bolem, quia effectus nunquam est præstantior sua causa. In mente ante lapsum fuit lux seu sapientia. Nunc est in mente caligo seu tenebræ. Deinde ante lapsum in voluntate fuit cōuersio ad Deum, nunc voluntas est auersa à Deo, & conuersa ac defixa in has sordes rerum humanarum. Tertio, in corde ante lapsum fuit pulcherrimus ordo affectuum congrués cum Lege Dei. Nunc auté est in corde *ἀταξία*, id est, confusio & perturbatio omnium affectuum, etiam *σοφία* non rectè reguntur. Nemo non magis amat suos liberos, quàm Deum, sine luce Spiritus sancti.

Naturæ vulnus]

Non parue causæ sunt, cur Filius Dei assumpserit humanam naturam, non leuis morbus est, nec medicus aspernandus. Vnde potest aliquo modo æstimari magnitudo peccati originis? Magnitudo peccati originalis æstimari potest ex tribus signis. I. Ex magnitudine pœnarum, quæ vagantur per totum genus humanum. II. Ex lapsibus sanctorum iudicari potest, quantum malum sit peccatum originis, vt ex lapsu Aaronis, Dauidis & Salomonis. III. Sed omnium maximum signum est magnitudo remedij, iuxta aphorismum Hippocratis: Extremis morbis extrema remedia opponenda sunt. Si potuissent vulnera nostra sanari ope angelorum aut hominum, Deus pepercisset suo Filio vnigenito. Sed quoniam nec ab angelis, nec ab hominibus potuit fieri restitutio in integrum, ideo Deus misit Filium suum vnigenitum, natum ex muliere.

Cauillatio diluatur]

Deus non irascitur propter nihil. Peccatum est nihil, id est, non est res condita. Ergo Deus non irascitur propter peccatum. Nego consequentiam, est fallacia æquiocationis. In Maiore significat nihil negatiuum, in Minore significat nihil priuatiuum. Differunt autem negatio & priuatio. Negatio significat talem interitum, ubi nec subiectum reliquum est, vt Bucephalus iam est nihil negatiuè. Sed priuatio est destructio bonæ rei in subiecto, quod reliquum est. Omnis priuatio est in aliquo subiecto, vt cæcitas est in oculo, surditas in auribus. Sic peccatum est in aliquo subiecto, id est, in natura Diabolica & humana.

Res positiua]

id est, res à Deo condita. Quando olla est rimosa, abiicitur. Olla est subiectum, rima priuatio.

Confu-

Confusio]

qualitatum.

Non solum facta, sed mentem regentem facta]

Sic in mente Cain est dubitatio de providentia & de pœna, & voluntas sine rectore Deo. Quã-

quam igitur motus voluntatis & membrorum est res positiva, tamen in eo motu est averfio à Deo. Quare non tãtum intueamur externum motum, sed mentem & voluntatem, quæ propriè est fubjectum peccati. Cogitemus nos esse naviculam, Deum esse gubernatorem, Sathanam impellentem ad peccata, esse ventos & procellas.

Constitutata hac sententia]

Postquam fundamenta sunt iacta, quòd Deus non fit causa

peccati: iam procedit ex hypothesi iuxta regulam: Quidquid sequitur ad consequens bonæ consequentiæ, sequitur & ad antecedens.

Contingentiam esse]

Contingens opponitur necessario & impossibili. Quidquid

igitur est contingens, neque est impossibile, neque est necessarium, sed habet causam, quæ poterat aliter agere. Differunt posse non peccare, & non posse peccare. Sicut Augustinus inquit: Adam ante lapsum potuit non peccare, id est, lapsus fuit contingens, id est, neque necessarius, neque impossibilis. In vita æterna non poterimus peccare, id est, lapsus erit impossibilis. Sicut iam angeli non possunt peccare, quia sunt confirmati in sua bonitate, his erimus similes. Ideo dicit psalmus 116. Revertere anima mea in requiem tuam, quia Dominus benefecit tibi. 1. Quia eripuit animam meam ex morte. 2. oculos à lacrymis. 3. pedes meos à lapsu. 4. ambulabo coram Domino in terris viventium. Donec sumus in hac vita, semper poterimus peccare, errare, labi, hallucinari, sed in vita æterna erimus securi, immunes à peccato, vt Cyprianus inquit, in sermone de mortal. Hoc commodum præstat mors homini Christiano, quòd ex periculis peccandi, in non peccandi securitatem eum restituit.

Sequitur aliam esse contingentiam]

Quot sunt causæ contingentia? Tres sunt causæ seu fontes contingentia. 1. Libertas in Deo,

2. Libertas in angelis & hominibus. 3. Fluxus materia. Sicut materia est in continuo fluxu, vt Plato inquit, ita nostra vita est in continuo fluxu, sicut Luna crescit & decrefcit.

Lex est pædagogus]

Galat. 3. Officia pædagogum sunt

duo. Vnum, docere: alterum, tempestiuè castigare. Ita Lex partim docet nos, partim coërcet, & duriter castigat.

Jeremiæ 10]

Quare Deus assiduè est inuocandus? audi rationem. Scio Domine, quòd nõ est hominis via eius, nec est viri dirigere gressus suos. Inde est versiculus præceptoris: Nulla venit nobis, te niti dâte, salus.

Aliud est loqui de euentu]

Aliud est consilium, aliud euentus. Consilium est aliquo modo in nostra potestate, euentus regitur à Deo, vnde dicitur: Homo proponit, Deus disponit.

Via hominis]

Nouit Dominus viam iustorum, id est, vocationem piorum Deus approbat, adiuvat & defendit.

Errat Iosias]

Iosias fuit sanctus Princeps & sapiens, & bene meritus de Ecclesia, sed in postremo vitæ actu hallucinatus est, quia nullus sanctus est ἀμαρτήτης, id est, sine peccato, seu expers peccati. Etsi igitur rex Aegyptius Necus promittebat pacem Iosiaë, tamen Iosias non potuit quiescere, sed putauit sibi gloriosum esse, suscipere bella aduersus tam potentem regem, putauit se semper fore felicem, sicut antea felix fuerat, dum stetit in vocatione, sed Deus dat felices successus in vocatione & in rebus necessariis. Non dat Deus felicitatem in actionibus non necessariis, susceptis quadam πολυπραγμοσύνη. Sic Dauid peccauit, numerans populum.

Cicero exclamat]

In epistola postrema ad Octauium Augustum Imperatorem: O me nunquam sapientem: Theognis: ἴδεις ἀνθρώπων ἐς ἰν ἅπαντα σοφὸς. nemo vbiq; hominum sapiens. Sic Simonides. ἀμαρτάνει ἡ σοφῆ σοφότερον. Hæ querelæ docent, exiguam esse sapientiam in hominibus.

Vnus lapsus sæpe ingentem ruinam]

Quanta Ilias malorum secuta est lapsum primorum parētum? quanta mala secuta sunt idolatriam Salomonis? quæ peperit bella ciuilia inter domum Iudam & domum Benjamin, & mutationem religionis. Cùm igitur Diabolus texat longam telam peccatorum, scandalorum & pœnarum, firmus

mus diligentiores in vitandis lapsibus, quia verissimè dictum est, nullum peccatum solum esse, sed vni multa implicata esse.

Insigne est dictum Aristotelis. Vno inconuenienti dato, multa sequuntur: ἐνὸς ἀτόπου δὲ θέντ' πολλὰ συμβαίνει. Nulla virtus sola, sic nullum vitium solum. Credo vos legisse epistolam Ciceronis ad Octauium postremam, in qua & hoc habetur: Sæpe optimè cogitata pessimè cadunt, id est, non semper respondent bonis consiliis optati euentus. Bella non procedunt iuxta dicta, id est, secundum consilium, & cogitationes eorum, qui bella gerunt.

In bonis causis]

Sæpe Deus punit homines propter priora delicta, etiam si in præfenti negotio iustam causam habent, vt ostendit exemplum vndecim tribuum, gerentium bellum iustissimum aduersus tribum Benjamin, Iudicum 19. & 20.

Quidam petulantes in tribu Benjamin rapuerant, & saluo honore, stuprauerant vxorem Leuitæ, facientis iter per tribum Benjamin. Cùm igitur ad pœnam autores tanti sceleris peterentur, noluerunt magistratus illius loci ea facere, quæ in tali delicto puniendo, decent gubernatores. Itaque vndecim tribus coactis maximis copiis, & quidem Deo mandante hanc executionem pœnæ, intulerunt fratribus suis Beniamitis bella. Et si autem causa decem tribuum eratiustissima, quia erat legitimum bellum aduersus notoriam iniuriam: tamen in primo & secundo prælio multa millia cæsa sunt in exercitu vndecim tribuum. Quærat aliquis hoc loco, Cur Deus puniuit gerentes bellum iustum & necessarium, & ab ipso Deo mandatum? Respondeo. Habuerunt quidem in hoc negotio vndecim tribus iustam causam, sed propter alia peccata priora punitæ sunt, tandem verò exitus huius belli congruit cum iustitia, quia in postremo prælio tota tribus Benjamin deleta est, exceptis 500. quibus, tanquam supplicibus Deus iussit parci, vt essent seminaria huius tribus. Voluit enim Deus tribus esse distinctas, vt sciretur, ex qua tribu Messias venturus & nasciturus esset.

Omnia sunt hominũ tenui]

non tantùm tenui, sed etiam putri filo.

Summos è suo fastigio eiciunt]

Seneca in Agamemnone:
Non sic Lybicus Syrtib⁹ æquor

Furit alternos voluere fluctus.

Non Euxini turget ab imis
 Commota vadis vnda: ni-
 uali vicina polo, arctico.
 Vbi cæruleis immunis aquis,
 Lucida versat plaustra Bo- Arctophylax.
 otes,
 Vt præcipites regum casus fortuna rotat.

Dictum Simonidis de inconstantia hominum: Facilius est homi-
 nis mutatio, quàm muscæ, quantumuis celeriter volantis. Senecæ:
 Omnia humana eiusdem fortis atque conditionis sunt, & quæ ha-
 stenus non sunt mota, adhuc sunt mobilia. Sunt regulæ insignes de
 modestia & vitanda πολυπραγμοσύνη.

Non vos estis] Matth. 10. Nos volentes loqui-
 mur, & tamen Spiritus loquitur
 in nobis.

Non relinquam vos orpha- Iohan. 14. Ecclesia in hac vita
 nos] est orphana & vidua, & non ha-
 bet tutorem nisi Filium Dei Me-
 diatorem, qui ideo venit vt sit noster medicus, tutor, patronus, ad-
 uocatus.

A Domino gressus hominis Psalm. 37. Hic psalmus est con-
 dirigentur] solatio opposita scandalo crucis
 piorum & felicitatis impiorum.

Deinde est regula vitæ. Fac necessaria, & pete auxilium diuinum, &
 commenda Deo exitus. Necessaria: id est, mandata à Deo, congru-
 entia vocationi. Deinde pete auxilium: quia nos soli non possumus
 sustinere molem negotiorum, ideo inquit psalmus: Subditus esto
 Deo in vocatione & ærumnis, & in vita publica & priuata, & ora-
 eum, & ipse faciet.

Non potest sibi homo sume- Est politicum & Ecclesiasticū
 re quicquam] dictū, id est, vt Dominus præce-
 ptor piæ memoriæ solebat dice-

re: *Wers glück hat/ führt die braut heim.*

Pompeius, Brutus] Hæc exempla monent, quàm
 necessaria sit diligentia, videre
 metas officij, nec extra has vagari, nec appetere maiora, ad quæ Deus
 non vocat.

Hæc

Hæc regula traditur à Paulo 1. Theſſal. 4. In hac re ſitis ambitioſi, vt agatis propria, id eſt, congruentia vocationi, & ſitis tranquilli, id eſt, modeſti. Si potuiſſent quieſcere Pompeius, Brutus & Antonius, fuiſſent in hac vita beati (loquimur autem de beatitudine politica) ſed quia peccauerunt πολυπραγμοσύνη, mouerunt bella non neceſſaria, tantùm ambitione quadam, ideo Deus non adiuuit eos, ſed deſpondit imperium Auguſto.

Vt ſimus organa Dei ſalutaria]

Vaſa ſunt duplicia, alia ſunt iræ, alia miſericordiæ. Hæc diſtinctio traditur à Paulo Rom. 9. To-

tum genus humanum eſt diſtributum in duas claſſes. vna claſſis cõplectitur vaſa miſericordiæ, id eſt, viuua membra Eccleſiæ, quæ reguntur à Spiritu ſancto, & faciunt Deo grata, & aliis ac ſuæ animæ ſalutaria. Talia organa fuerunt Apoſtoli, Prophetæ, martyres, & omnes ſancti ab initio. Altera claſſis continet vaſa iræ, id eſt, peſtes humani generis, vt ſunt omnes tyranni & hæretici. Tyranni, vt Pharao & Nero. Hæretici, Manes & alij.

Qui facit omnia ſecundum]

ſcilicet bona & ſalutaria in Eccleſia. vniuerſales sæpe reſtringendæ ſunt ad certam ſpeciem.

De ſalutaribus actionibus]

Verba ſunt intelligenda de ſubiecta materia.

Non humanis conſiliis, ſed]

Pſalm. 4. Dominus mirificat, id eſt, mirabiliter regit, defendit,

ſeruat ſanctum ſuum, id eſt, Eccleſiam ſuam. Nam quod de vno ſancto verum eſt, hoc etiam de toto corpore verum eſt. Eſaiæ 9. Paruulus natus eſt nobis, & Filius datus eſt nobis, & vocabitur nomẽ eius admirabilis, ſcilicet non tãtùm propter copulationem duarum naturarum in Chriſto, diuinæ & humanæ, ſed etiam propter officium & propter mirandam gubernationem & deſenſionem Eccleſiæ. Itẽ Oſeæ 1. Saluabo eos non in gladio, ſed in Domino Deo ipſorum.

Dirige me in veritate]

psalm. 25. eſt precatio pro remiſſione peccatorum, & pro di-

uina gubernatione. Petit enim Dauid eo in pſalmo à Deo gratiam & donum per gratiam. Gratia ſignificat remiſſionem peccatorum. Donum per gratiam ſignificat donum Spiritus ſancti, qui eſt gubernator noſtræ mentis, voluntatis & cordis.

Neccsitate absoluta] Quatuor sunt gradus neccsita-
 tas absoluta, cuius oppositum est simpliciter impossibile. 2. Est ne-
 cessitas definitionum & demonstrationum, cuius oppositum est im-
 plicatio contradictionis, id est, est manifestum mendacium. 3. Est
 neccsitas physica, quæ est ordo naturæ eodem modo se habens, qui
 tamen à Deo mutari potest. Sol quotidie oritur & occidit neccsita-
 te physica, sed Deus potest sistere Solem, vt fecit in pugna Iosux &
 Ezechix. 4. Neccsitas consequentiæ, quæ est earum rerum aut pro-
 positionum, quæ possunt se sua natura aliter habere, sed fiunt neccs-
 sariæ, vel propter præcedentes causas, vt oportet hærefes & scandala
 esse in Ecclesia, quia causæ hæresium & scandalorum, videlicet furor
 & odium Diaboli, & petulantia humanorum ingeniorum semper
 præstò sunt. 2. vel quia determinatæ sunt, vt mortui resuscitabun-
 tur, quia Deus decreuit se resuscitaturum esse mortuos & adductu-
 rum in iudicium. 3. vel quia cùm fiunt, contradictoriæ simul veræ
 esse non possunt, iuxta dictum Aristotelis *περὶ ἐπιπτώσεως*. Omne
 quod est, quando est, neccesse est esse. Nunc neccesse est nos esse in hoc
 cœtu Scholastico, quia non sumus alibi: sumus hîc, non in foro. Si
 ergo diceres, nos iam esse in foro, implicares te contradictioni.

Quomodo enim inuocabit Deum is? Precatio piorum est optima &
 firmissima refutatio fati Stoici.

Deinde & moribus perniciosum] Aristoteles *περὶ ἐπιπτώσεως*, id
 est, de propositione: Si omnia sũt
 necessariò, nihil loci relictum est
 deliberationi & diligentia humanæ.

Adiciam explicationem vfi-
 tati argumenti] Causa secunda non agit sine
 prima. Causa secunda peccat, vt
 Eva. Ergo & prima causa videtur
 velle & adiuuare peccatum. Respondeo ad Maiorem: Causa secun-
 da non agit sine prima, scilicet vel sustentante vel adiuuante. Deus
 sustentat Euam peccantem, sed non adiuuat: Dauidem præliantem
 pro populo Dei, Deus non tantũ sustentat, sed etiam adiuuat in bo-
 nis actionibus. Hæc est crassa & popularis refutatio. Respondent alij
 sic: Deus adiuuat actiones positiuas, sed non adiuuat actiones pri-
 uatiuas, id est, adiuuat naturam ordine agentem, non adiuuat pec-
 cantem, quia peccatum est priuatio.

Studiofis

Studiosis in Academia Lipsica

S. D.

MULTA sunt bona, quæ mentem bonam delectare possunt, assidue versantem in lectione Xenophontis, cuius voce Musas quasi locutas ferunt. Sed haud scio an vlla extet Xenophontis narratio dulcior, & ad id quod nunc nobis propositum est, accommodatior, quàm illa, in quarto libro dictorum Socratis, in qua Hippias Socratem reprehendit & exagitat, notas & vñtatas sentētias repetentem. Adhuc, inquit, eadem illa dicis, quæ ante multos annos te dicentem audiebamus? Ego verò, inquit Socrates, non solum eadem crebris sermonibus repeto, sed etiam eodem modo: Tu fortassis quia eximiam & singularem sapientiam consecutus es, de eisdem non dicis eadem. Ibi Hippias audaciùs exultans: Præcipuè, inquit, in hanc curam incumbo, vt aliquid afferam noui, inauditi & inusitati. Tales Hippiæ, fastidientes vñtatam doctrinam, & noua ac prodigiosa dogmata suspicientes & admirantes, omnibus temporibus sunt & erunt in philosophia, & in doctrina Ecclesiæ. Quæ enim alia causa impulit Epicureos & Stoicos, vt doctrinam rectè ab Aristotele explicatam mutarent, nisi hæc peruersitas ingeniorum, qua mauult quisque autor esse suæ sententiæ, quàm assertor alienæ? Eadem Furia ex inferis emissa, plura & maiora detrimenta Ecclesiæ importare solet, quàm quæ æstimari possint. Quis enim ignorat, quantæ tenebræ per Origenem in Ecclesiam inuectæ sint, dum ineptus homo, nè quid asperius dicam, omnes partes atque omnia membra Scripturæ diuinitus traditæ, in allegorias transformare conatur? Sed quidego vetera cõquiram, cum mihi liceat vti præsentibus exemplis atque viuus? Scimus, Retuerendum virum, & de Ecclesia Christi optimè meritum D. Philippum Melanthonem, scripsisse Locos Theologicos, testimonio & iudicio omnium piorum & doctorum valde probatos, in quibus, vt alia omittam, rectè explicat doctrinam de libero arbitrio, repudiatis blasphemis Pelagianorum & Manichæorum. **Quem**

SS

admodum enim Pelagiani defendunt liberum arbitrium contra gratiam, nimium tribuentes spoliata & sauciata natura: ita Manichæi omnino hominem ex homine tollunt, quia negantes liberum arbitrium, transformant hominem in pecudem, aut saxū, aut truncum, aut quiduis generis eiusdem. Sic igitur vir clarissimus & nunc in æterna consuetudine Dei beatus, hanc disputationem moderatus est, vt contrarias hyperbolas, quarum vna non minùs noceat Ecclesiæ quàm altera, tanquam scopulos in mari vitaret. Neque verò dubium est, hanc sententiam, quæ in Locis proponitur, congruere cum verbo Dei & cum experientia omnium piorum, & maximum vsum habere non solum in consolatione, sed etiam in doctrina & exhortatione. Quid enim dices Francisco Spiræ disputanti an sit electus? An hunc expectare iubebis raptus, & manere in dubitatione, donec vi cogatur credere? An verò deduces eum ad promissionem vniuersalem, & ad summum & seuerissimum mandatum, quod præcipit, vt omnes Euangelium audiant & sustentent cogitatione Euangelij, & repugnantes dubitationi, confugiant ad Filium Dei assidua inuocatione: Conuer-te me, Domine, & conuertar. Credo, Domine, sed opem fer imbecillitati meæ? Hæc in ipsis fluctibus tentationum, in quibus animæ salus periclitatur, melius discuntur, quàm in otiosis speculationibus. Sed contra hanc veram, certam, planam & perspicuam sententiam, quæ ex his fundamentis extruitur: Venite ad me omnes &c. Quotquot receperunt eum, dedit eis potestatem filios Dei fieri, &c. exorti sunt noui doctores, tanquam gigantes ex terra nati, qui fingunt voluntatem humanam saxum esse, & hominem in conuersione furere, & quasi vinolentum bacchari, & frementi atque aduersa fronte repugnati dari Spiritum sanctum. Talia paradoxa nunquam approbaui, neque deinceps Deo iuuante approbaturus sum, sed in ea sententia acquiesco, quam non solum didici in Ecclesia & Academia VVitebergensi ante annos viginti à præceptoribus, qui tunc erant præcipua lumina & columnæ Ecclesiæ amplectentis puram & incorruptam Euangelij doctrinam, sed etiam pro mea mediocritate in aliquot Academiis publicè repetiui. Ac si necessitas postulabit editionem pagellarum, quæ continent summam meæ confessionis de libero arbitrio, in

scholis aliquoties repetitam, tantùm abest vt lucem fugiam, vt illarum editioni adiuncturus sim veram narrationem de iniitiis & incrementis dissidij, quod inter me & Flacium exitit, & de vniuersa disputatione, quæ sic est typis expressa, vt me tacente, res ipsa loquatur, qua fide & quo candore Flaciani hanc tragœdiam agât. Sed volens abrupto querelam plenam iusti doloris, & eos, qui sunt sanabiles, reuerenter & amanter oro, vt si quis hactenus iniuste mihi iratus fuit, deinceps cognita veritate fiat mihi placatus. Ita enim de libero arbitrio, Deo iuuante differam, vt appareat, me simplicem veritatem quærere, & dicere congruentia cum verbo Dei, & cum perpetua confessione piæ vetustatis.

Quod autem Hilarius à lectoribus suorum librorum, quos scripsit de Trinitate, postulat, id ego auditoribus, qui anteceptas habent opiniones de genere doctrinæ, quod profiteor, subiicio atque propono. Optimus lector est, qui dictorum intelligentiam expectat ex dictis potius quàm imponat, & retulerit magis quàm attulerit, neque cogat id videri dictis contineri, quod ante lectionem præsumpserit intelligendum. Quemadmodum enim morbus oculorum non finit ea, quæ ante pedes sunt, videre: ita concepta opinio & affectus vera iudicia perturbant & impediunt. Ascribam verba Demadis, quæ hanc imaginem venustissimè pingunt: *ὄσπερ ἡ τῶν ὀφθαλμῶν νόσος τὴν ὄρασιν συγχέασα κωλύει τὰ ἐμπροσθεν κείμενα θεωρεῖν: ἕτως ἄδικος παρεισδύνων λόγος εἰς τὰς τῶν δικασῶν γνώμας, ἐκ ἐὰν δι' ὀργῶν συνορᾷ τὴν ἀλήθειαν.* Precor autem Filium Dei, Dominum N. I. C. crucifixum pro nobis & resuscitatum, vt Ecclesiam senescentem defendat non tantùm contra hostes, qui manifesta vi grassantur, sed etiam contra Sophistas, qui vt Pauli verbis vtar, sunt homines sui amantes, auari, factiosi, superbi, maledici, ingrati, calumniatores, habentes quidem formam & speciem pietatis, sed ipso facto vim eius abnegantes. Est enim verissimè ab Augustino dictum in enarrat. psalmi 142. Habet Ecclesia quod ferat foris, gemat intus, inimicos suos deputet foris & intus, foris faciliùs euitabiles, intus difficiliùs tolerabiles. Bene ac feliciter valete. Calend. Ianuarij. Anno 1564.

V. S.

SS 2

LOCVS DE HVMANIS

VIRIBVS SEV DE LI-

BERO ARBITRIO.

B T S I ex magnitudine periculorum, certami-
 num atque ærumnarum, quas certo Dei consilio
 aliquot annos sustinui, satis intelligi potest, me
 nec inani curiositate, nec praua aliqua cupidita-
 te, nec cæca pertinacia genus doctrinæ, quod am-
 plexus sum, fide & bona conscientia retinere, at-
 que etiam pro mea tenuitate propagare: tamen
 de mea voluntate hoc tempore rursus quædam dicenda sunt, vt iu-
 uentutem scholasticam præmoneam, ne ex calumniis & iniustis cõ-
 demnationibus crudelium hypocritarum de me iudicent, sed & do-
 ctrinæ fontes, & meam voluntatem candidè considerēt. Non enim
 ago priuatam aliquam causam, sed communem nostrarum Eccle-
 siarum de libero arbitrio, sententiam profiteor ac defendo. Quam
 quidem iudico congruere cum verbo Dei, sine calumnia intellecto,
 & cum experientia vniuersali omnium piorum in Ecclesia: nec dis-
 sentire eam statuo à puriore antiquitate Græca & Latina: & maxi-
 mum vsum habere in doctrina, in consolatione & in exhortatione,
 sine vlla dubitatione confirmo. Qui verò hanc simplicem & planam,
 & nullis labyrinthis disputationum implicatam sententiam repre-
 hendunt, vel vt verius dicam, rabiosè allatrant, non tam imprudē-
 tia falli (res enim perspicua est) quàm inuidia atque obtrectatione
 impediri videntur, quo minus lucem veritatis diuinitus monstra-
 tam, aspicere aut velint aut possint. Quare iterum & verè exaudien-
 tibus senibus, & tota iuuetute scholastica affirmo, me præcipuè mo-
 ueri seuerissimis mandatis Dei, quæ iubent propugnare veritatem,
 & in ea acquiescere, & vetant falsas opiniones Sophisticè defendi, vt
 hanc ipsam doctrinam, quam Ecclesia nostræ Dei beneficio sonant,
 amplectar, nec abiiciendam esse propter futes cauillationes sen-
 tiam. Sic enim inquit Deus in tertio præcepto Decalogi: Non assu-
 mes nomen Domini tui in vanum, hoc est, non prætexas tuis furo-
 ribus & priuatis cupiditatibus sanctissimum & augustissimum ti-
 tulum verbi diuinitus traditi. Et præcepto nono inquit: Non di-
 cas falsum testimonium, siue aduersus Deum & doctrinam ab ipso
 traditam,

traditam, siue aduersus tuam conscientiam, siue aduersus proximū. Et Siracides cap. 4. ait: Vsq̄ ad mortem pro veritate pugna, & Dominus Deus pugnabit pro te. Hæc cælestia oracula & hæctenus me impulerunt, vt pro mea tenuitate veræ doctrinæ patrociniū susciperem, & adhuc permouent, ne patrociniū veritatis semel susceptum deseram. Sed ne verba magis, quàm res ad me purgandum parare videar, quod faustum & felix sit, & nostris studiis salutare, Deo adiutore complectar doctrinam de libero arbitrio octo capitibus. Quorum primum proponet admonitionem de vitandis duabus contrariis hyperbolis, Pelagiana & Manichæa, vtraque enim à re ipsa atque à veritate longissimè disiuncta est.

I I. caput erit methodica explicatio, docens, an sit liberum arbitrium, & quid sit, & quale sit, & cur sit, & quomodo differat à peccato originis.

I I I. caput erit refutatio Pelagianæ blasphemix, quæ negat simpliciter peccatum originis, & fingit, gratiam dari propter merita nostra, & homines posse satisfacere Legi Dei propriis viribus, sine Spiritu sancto.

I I I I. Continebit refutationem Manichæorum, qui somniant, hominem in aliam speciem transformari, vt verbi gratia, in saxum, brutum: & negant quosdam homines posse conuerti ad Deum, propter materiam ex qua constant.

V. In quinto capite, Deo adiuuante, exponemus veram sententiam & confessionem orthodoxæ & Catholicæ Ecclesiæ Iesu Christi, de hac parte doctrinæ Christianæ, de qua omnibus ætatibus fuerunt atrocissima certamina, vt ostendunt scripta Augustini, Prosperi & aliorum.

V I. In sexto colligemus bona fide & candidè perpetuum consensum Græcæ & Latinæ Ecclesiæ, non enim nouum dogma importamus in Ecclesiam, sed retinemus perpetuum consensum veræ Ecclesiæ.

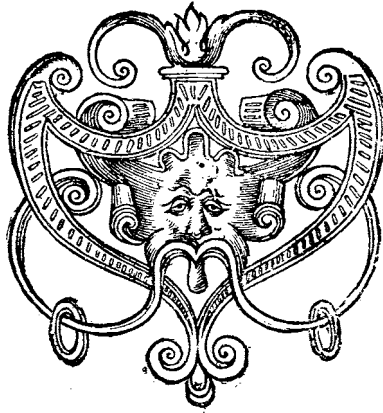
V I I. In capite septimo, respondebimus non ad omnes, id enim esset infiniti operis, sed tantum ad præcipuas obiectiones, quæ videntur aduersari veræ sententiæ, quam nos amplectimur & profitemur.

V I I I. Postremum & octauum recitabit impedimenta liber-

tatis, ne quis arbitretur, cùm Christus dicat Iohan. 3. Si Filius liberaverit vos, eritis verè liberi: nulla in hac vita restare impedimenta, quæ languesciant libertatem. In his capitibus octo explicandis, vt Deus Spiritu sancto mentem & linguam meam regat, ne mihi vllum verbum excidat offuturum gloriæ Dei & salutis animarum nostrarum, ardentissimis votis & toto pectore propter Filium precor & opto.

Breuis

Breuis narratio exponens certamina Ecclesiæ & hypocritarum de libero arbitrio.

C A P. I.

NOLITE esse adeo delicati, vt abhorreatis ab vsu huius vocabuli. Hoc enim hypocritarum propriū est, rixari de vocabulis. Nemo etiam offendatur hoc titulo, quia Augustinus in multis voluminibus, & singulis ferè pagellis ad fastidium lectoris hoc vocabulum inculcat. Cùm igitur tantus Doctor Ecclesiæ non fugerit hoc vocabulum, cur nos essemus adeo delicati, vt velimus abhorrere ab hac appellatione?

Omnes hypocritæ inde vsque à Cain fascinati admiratione propriæ sapientiæ & iustitiæ, somniarūt, vitam & vocationem regi posse consiliis humanis, & libertatem humanæ voluntatis, seu facultatem liberi arbitrij adeo amplificarunt, vt affirmarent homines Legi Dei satisfacere posse, & hac diligētia iustos esse, & mereri præsentia & cælestia bona. Tales fuerunt in gentis Iudaicæ senecta Pharisei, qui dixerunt, Lege Dei tantum externam disciplinam præcipi, & homines disciplina mereri remissionem peccatorum, & iustos esse coram Deo, & hæredes æternæ vitæ. Has Pharisæicas opiniones tempore Augustini, Pelagius non solum confirmavit, sed etiam noua accessione auxit. Contendit enim nihil esse peccatum originis, nisi inane nomen, & ita exaggeravit liberum arbitrium, vt dixerit, hominem viribus naturalibus sine Spiritu sancto posse Legi Dei satisfacere, interiore & exteriori obedientia. Ab hac Pe-

Ne quis arbitretur, nos parum candidè agere cum Pelagio, & asserere ei errores, quos non defendit, indicabimus loca quædam ex epistolis Augustini, quæ continent summam doctrinæ Pelagianæ. Estq; Augustinus testis fide dignus, qui vixit tempore Pelagij, & blasphemias eius multis scriptis acriter refutauit. Is igitur epistola 90. & 94. summâ do-

lagij doctrina, quæ Euangeliū transformat in philosophiam, non multum differt Monachorum sententia, quam multi amplectuntur, quia est plausibilis rationi.

niam Dei dona sunt, & Dei gratia etiam conferuntur merita vniuersa sanctorum. Alterum est, in quantacunque iustitia sine qualibuscunque peccatis, in hoc corruptibili corpore neminem viuere. Tertium est, obnoxium nasci hominem peccato primi hominis, & vinculo damnationis obstrictum, nisi reatus, qui generatione contrahitur, regeneratione soluatur. Non frustra recito hunc locum Augustini, qui continet summam dogmatum Pelagij, sed ne quis temerè applaudit clamoribus improborum, qui temerè quibusdam obiciunt crimen Pelagianæ blasphemix. Verum Augustinus satis clare ostendit, quæ fuerint præcipua capita erroris Pelagij. Primum caput fuit, dari gratiam Dei, id est, remissionem peccatorum & Spiritum sanctum propter nostrorum operum merita. Ab hac sententia meritò abhorrent omnes pij toto pectore. Secundū caput est, quòd homo possit viuere sine peccato, & quòd non opus sit hac precatione: Remitte nobis debita nostra. Contra hunc errorem rectè dicit Augustinus citans, sententiã Iohannis Apostoli: Si dixerimus, quòd peccatum non habemus, non est veritas in nobis. Tertium caput fuit simplex negatio peccati originis. Id enim dixit Pelagius, nihil esse nisi inane nomen, sicut pax apud Platonem in Repub. est inane nomen. Huius erroris refutatio quotidie Dei beneficio sonat in scholis & Ecclesiis nostris. Cogitet igitur Flacius & Flaciani, si possunt aliquid cogitare, qua fronte, & quo ore falsò accusent viuos & mortuos tribuentes eis illa, quæ ne quidem per somnium in mentem eis venerunt. Addam vnum locum Augustini de difficultate huius loci. Augustinus lib. 1. de peccat. orig. contra Pelagium: Ista quæstio, vbi de libero arbitrio voluntatis & Dei gratia disputatur, ita est ad discernendum difficilis, vt quando defenditur liberum arbitrium, negari Dei gratia videatur, quando autem asseritur Dei gratia, liberum arbitrium putetur auferri. Hunc locum Augustini obseruent studiosi, vt intelligant, non sine periculo nos versari in explicatione huius & aliorum Locorum doctrinæ Christianæ. Est enim difficilis

nauigatio inter duos scopulos Cyaneos, inter quos nauigarunt Argonautæ, vt narrat Apollonius in carmine Argonautico, & Pindarus in quadam Oda, cùm periculum fit, ne vno scopulo vitato, nauis in alterum impingat & frangatur. Eum igitur cursum tenere in nauigatione, vt nauis declinet vtrumque scopulum exitialem, non solum magnæ artis est, sed etiam raræ cuiusdam felicitatis. Est etiam difficilis medicatio, secundum Hippocratem citante Platone, quando duobus contrariis morbis vna eademq; opera occurrendum est. Nam dum vni morbo obsistere medicus conatur, metuendum est, ne alterius contrarij morbi sæuitia augeatur. Sed nobis in Ecclesia longè difficilior est explicatio doctrinæ Christianæ, quia semper in mundo defenduntur duæ contrariæ hyperbolæ, quarum vna veritati non minùs aduersatur quàm altera, vt in articulo iustificationis alij nimis vrgent opera, alij simpliciter damnant & reiciunt opera, vtraque autem opinio cum veritate pugnat, & tanquam scopulus fugienda est, neq; immodicè sunt amplificanda, attollenda & exaggeranda opera, neque prorsus abiicienda & pedibus conculcanda. Idem nobis vsu venit versantibus in disputatione de libero arbitrio. Vt enim Pelagius hanc hyperbolem defendit, qua immodicè prædicat vires humanas, & fingit hominem esse sanum & integrum, qui certè est non modò spoliatus, sed etiam horribiliter sauciatus à latronibus Diabolis: ita Manichæi & similes in alteram partem peccant, transformantes hominem in saxum, brutum & quiduis generis eiusdem, ac ne quidem cōcedunt hominem adhuc esse naturam intelligentem, sed spoliant eum vi mentis & rationis, & prætexunt suæ hyperbolæ quædam metaphorica dicta, aut certè in similitudine pronunciata, in quibus comparatur homo iumento, vt psalmo 49. Homo interit sicut iumentum. verè dicitur, in comparatione mortalitatis, hominem esse similem iumento. sed nullum simile est idem. Congruit similitudo hominis & iumentum respectu mortalitatis, quia sicut videmus pecudes mori, ita quotidie cernimus funera amicorum & hostium, & tamen animæ pecudum cum corporibus euanescent, non item hominum. In psalmo 73. comparat se ipsam Propheta iumento, quod attinet ad obsequium sine contumacia & dissidentia, videmus equum, asinum, bouem, elephantem & reliquas bestias, sequi ductum sui curatoris, nec disputare qualis sit via per quam incedendum sit, & non esse sollicitas de pabulo. Est enim equitis curare pabulum equo, & armentarij curare pabulum

armentis, non ipsarum bestiarum. Hac sententia & non alia, vt ostēdit lectio psalmodum, comparatur homo iumento, nec sequitur inde: Homo est similis iumento: iumentum est irrationale. Ergo etiam homo.

Vt autem Stoici contradicentes Epicureis, contrariam hyperbolen defēderūt, de fatali omnium rerum necessitate, quia in vitium ducit culpæ fuga, si caret arte: ita Manichæi dixerunt, omnia necessariò fieri, bonas & malas actiones, & prorsus nul-

Dum vitant stultivitia, in contraria currunt.

lam esse humanæ voluntatis libertatem in bonis & malis actionibus, interioribus & exterioribus: sed alios, qui haberent semina malæ materiæ, necessariò sceleratè facere, nec posse ad Deum conuerti: alios verò ortos à bono Deo, necessariò recta facere, nec damnari eos à Lege, etiam cū contraria Legi faciunt, quia Lex tantum iudicet ortos à materia. Cohorresco equidem recitans hæc exempla furorum Diabolicorum, sed interdum hæc commemorari necesse est, vt fugiamus & excremur Diabolica mendacia, quæ sunt contumeliosa in Deum, & perniciofa moribus, & Ecclesiæ doctrinam rectè discamus, quæ abhorret à blasphemiiis Pelagianis & Manichæis, & assiduis votis à Deo petamus, vt nos doceat & gubernet, sicut Propheta exclamat psal. 119. Fac cum seruo tuo secundum misericordiã tuam, & iustificationes tuas doce me.

In philosophia Epicurei & Stoici contrarias hyperbolas defēdunt: Vt enim Epicurei negant prouidentiam, & dicunt, omnia casu fieri: sic Stoici acerrimè contendunt, omnia fieri necessariò, bona & mala, sine discrimine,

& alligant Deum causis secundis: ita in materia de libero arbitrio sunt duæ contrariæ hyperbolæ, vna Pelagianorum, altera Manichæorum. De Pelagianis paulò antè dictum est in loco de causa peccati. Sed vt iuuentus certa sit, ita sensisse Manichæos, nec affingi illis errores: breuiter addo indicationem loci ex Augustino, à quo summa doctrinæ Manichæorum recitatur epistola 74. Multum est eruditionis & magna rerum varietas in epistolis Augustini. varias enim tractat quæstiones.

Sint etiam in conspectu admonitiones Augustini de vitandis
contra-

contrariis hyperbolis: quarum vna immodicè amplificat liberũ arbitrium: altera in medicando modum excedit, vt de Sylla à Lucano lib. 2. scriptum est.

Recitabo vnum exemplum. Nam totam historiam recitare non est huius loci: Cũ Sylla viciſſet Marium patrẽ & filium, & interfeciſſet viginti millia ciuium Romanorum, & octo millia, abiectis armis, ſeſe traderent in fidem & potentiam Syllæ victoris: Ibi Sylla inſolens in victoria, vt certè res ſuperba eſt omnis victoria, & difficile eſt victoria moderatè vti, iuſſit hos ſupplices ad vnum omnes interfici in via publica, exaudiente Senatu in Curia. Cũ igitur videret, Senatum conſternatum eſſe propter miſerabiles querelas & clamores eorum, qui interficiebantur crudeliſſimè contra pacta & fidem datam: iuſſit eos Sylla bono eſſe animo, quia tantũ pauci ſeditioſi caſtigarentur. Verſus de Sylla apud Lucanum ſunt:

Sylla quoque immenſis acceſſit cladibus vltor,
 Ille quod exiguum reſtabat ſanguinis vrbi
 Hauit, dumq; nimis iam putrida membra recidit,
 Exceſſit medicina modum, nimiumq; ſecuta eſt
 Quà morbi duxere manus.

Omne nimium eſt naturæ inimicum, iuxta aphoriſmum Hippocratis: πάν πολὺ πολέμιον τῆ φύσει. Natura in omnibus rebus requirit medium. Non ſemper decurrendum eſt ad extrema remedia, ſicut medici non quotidie vtuntur ſectiõne & vſtulatione.

Sic enim in epiſtola 46. inquit: Qui ſentiunt liberum arbitriũ adiuuari per Dei gratiam, vt rectè ſapiamus atque faciamus, bene ſentiunt. Si enim non eſt Dei gratia, quomodo ſaluat mundum? & ſi non eſt liberum arbitrium, quomodo iudicat mundum?

Hæc ſunt argutè dicta. Primum Deus eſt miſericors. Ergo gratia ſua nos ſaluat, ſicut dicitur Ephes. 2. Gratia ſaluati eſtis, &c. Deinde idẽ Deus eſt iuſtiſſimus

iudex. Quomodo autem Deus poſſet in vniuerſali iudicio exercere ſuam iuſtitiam, ſi omnia neceſſariò fierent, ſiue bona ſiue mala? Si voluntas hominis non poſſet aliquo modo fugere & diſſeſcelera, & expetere honeſta opera. Deus certè non condemnabit lapides, non aſinos, non equos, qui non ſunt curæ Deo, quod ad ſpecialem actionem attinet. Generali quidẽ actione omnia ſuſtentat & fouet, donec

vult. Loquimur autem iam de speciali actione, hac actione non sunt curæ Deo bruta, sed homines, sicut dicitur: Qui propter nos homines, & propter nostram salutem descendit de cælo. Quomodo posset Deus iudicare, si non aliqua esset libertas voluntatis? Si cogor & raptor ad scelera, quomodo iudicabor? Deus non iudicabit lapidem, qui naturaliter agit, cum decidens è tecto interficit hominem. Sed homo interficitur, & iustè, à magistratu, quando occidit alium hominem: ita Deus non iudicabit asinos, boues, sed homines natura intelligentes & volentes, qui poterant aliter agere si voluissent.

Itaque epistolam meam secundum hanc fidem intelligite, vt neque negetis Dei gratiam, neque liberum arbitrium sic defendatis, vt à Dei gratia separetis, tanquam sine illa cogitare aliquid, vel agere secundum Deum vlla ratione possimus, quod omnino non possumus.

Extat insigne dictum apud eundem Augustinum lib. de corrept. & grat. vbi ait, Liberum arbitrium est defendendum, non contra gratiam, sed secundum gratiam, id est, secundum analogiam fidei, sicut vulgò dicitur: Præeunte gratia, comitante voluntate. Dixi antea de iudicio & iustitia Dei. Ea de re repetatur memoria, sententia gratissima Pauli 2. Cor. 5. Omnes oportet stare coram tribunali Iesu Christi, vt accipiat vnusquisque quod operatus est in corpore. Hæc sententia non quadrat ad Stoicam necessitatem & Manichæos furiosos, qui fingunt, hominem rari violento motu siue ad bonas siue malas actiones, & habere se sicut saxum & truncum. Disertè dicit Paulus, vnumquemque nostrum accepturum pœnas pro delictis & flagitiis, quibus se, sperans impunitatem, horribiliter contaminauit.

Et paulò post in eadem epistola: Credite diuinis eloquiis, quòd & liberum sit hominis arbitrium, & gratia Dei, sine cuius adiutorio liberum arbitrium nec conuerti potest ad Deum, nec proficere in Deo, & quod piè creditis, vt etiam sapienter intelligatis orate. Ad hoc ipsum enim vt sapienter intelligatis, est vtique liberum arbitrium. Nisi enim libero arbitrio intelligeremus atque saperemus, non nobis præciperetur, dicente Scriptura, psalm. 94.

non dicit humanis rationibus & philosophiæ.

Intelli-

Intelligite insipientes in populo, & stulti aliquando sapite. Hoc enim præcepto obedientiam nostram requirit, quæ nulla potest esse sine libero arbitrio. Sed si posset hoc ipsum sine adiutorio diuinæ gratiæ fieri per liberum arbitrium, vt intelligeremus atque saperemus, non diceretur Deo, Da mihi intellectum, vt discam mandata tua.

Dominus Philippus passim hoc inculcat, Si homo non esset etiam post lapsum natura intelligens, & aliquo modo libera, non posset se Deus ei communicare, sicut se non communicat lapidibus & asinis. Iohannis 1. dicitur: In ipso vita erat, & vita erat lux hominum, id est, naturarum intelligentium, hoc est, quæ sunt capaces doctrinæ, seu quæ habent aptitudinem, vt possint percipere doctrinam & consolationem.

Augustinus cum dicit: Vt sapienter intelligatis: alludit ad locum Pauli Coloss. 3. Verbum Dei habitat abundè inter vos cum omni sapientia. Cui rei opponitur sapientia? Partim ignauiæ, partim sophisticæ. Quorundam tanta est ignauiæ, vt in anno vix legant psalmum vnũ aut alterum, aut caput in Bibliis, tales ignaui nunquam euadent in sapientes. Loquor autem de sapientia spiritali. Deinde sunt alij, qui legunt Scripturam, sed vt Sophistæ & Sycophantæ, qui afferunt ad lectionem suas phantasias & anteceptas opiniones, quibus fascinati non possunt cernere verum. Verbum calumniosè intellectum, non est verbum Dei. Sed vnde Paulus sumpsit hoc dictum? Ex psalmo 47. Psallite Domino sapienter, id est, non sine intellectu & non sine affectu, & non cum contradictione. De Papistis inquit Dominus Lutherus, quod orant sine intellectu, quia si intelligerent, non odissent doctrinam: deinde sine affectu, id est, sine timore & fide, semper retinent dubitationem, an Deus exaudiat: tertio orant cum contradictione, quia dum orant: Sanctificetur nomen tuum, Adueniat regnum Dei &c. contra se ipsos orant, petunt enim suos cultus aboleri, & regnum Papæ diminui.

Idem in epistola 47. Fides sana catholica, neque liberum arbitrium negat, siue in vitam malam, siue in bonam, neque tantum ei tribuit, vt sine gratia Dei valeat aliquid, siue vt ex malo conuertatur in bonum, siue vt in bono perseveranter proficiat, siue vt ad bonum sempiternum perueniat, vbi iam non timeat, ne deficiat.

Et tractatu in Iohannem 53. Nemo audeat liberum arbitrium

sic defendere, vt nobis orationem, qua dicimus, Ne nos inducas in tentationem, conetur auferre: rursus nemo neget voluntatis arbitrium, & audeat excusare peccatum. Sed audiamus Dominum & præcipientem & opitulantem, & iubentem quid facere debeamus, & adiuuantem, vt explere possimus &c.

Omnibus piis sint hæc duodicta notissima, quorum alterum docet, Legem diuinam esse totâ copulatiuam, alterum affirmat, fidem esse totam copulatiuam.

Hæc dicta non frustrâ celebrantur in scholis, sed hanc admonitionem proponunt, ne arripiamus in lectione sacrarum literarum vnâ aliquam particulam, velut laciniam, & eam postea detorqueamus ad nostras imaginationes. Tota Scriptura cognoscenda est, ne tanquam catelli laceremus panniculos, non tantum audiamus, vt cum Augustino loquar, Deum promittentem auxilium, sed etiam audiamus præcipientem, nec tantum præcipientem, sed etiam adiuuantem, hoc est, cõiungamus Scripturæ dicta, quorum alia commonefaciunt de diligentia nostra & deprecatione nostra, quale est illud: Vigilate & orate. Alia concionantur de auxilio diuino. Talis copulatio est analogâ fidei, & congruit ad dicta aliquoties repetita & inculcata. Lex est tota copulatiua, & fides est tota copulatiua. vulgò dicitur: Verte folium, & vide quæ sequuntur.

Nam & quosdam nimia voluntatis suæ fiducia extulit in superbiam, & quosdam nimia voluntatis diffidentia deiecit in negligentiam. Illi dicunt: vt quid rogamus Deum, ne vincamur tentatione, quod in nostra est potestate? Isti dicunt: vt quid conamur bene viuere, quod in Dei est potestate? O Domine, ne nos inducas in quâlibet istarum tentationum, sed libera nos à malo.

Duo sunt extrema, quæ debemus fugere, ac reformidare tanquam scopulos in mari: vnum, si fiducia impia & Pharisæica nostræ sapientia, iustitiæ, sanctitatis & nostrarum virtutum. Alterum extremum est negligentia, ignauiâ, desperatio. Vtrumque est homini perniciosum, alterum enim gignit superbiam, quæ Deo inuisa est & hominibus, alterum parit Epicureum cõtemptum Dei,

& neglectiõnem omnium bonarum actionum, & vere est ἀβυσσὸς

ἀργύς, id est, iners & ignava oratio, cui si obtemperemus, nihil omnino in vita agemus.

Audiamus Dominum dicentem : Rogavi pro te, Petre, ne deficiat fides tua. Nec sic existimemus, fidem nostram esse in libero arbitrio, ut diuino non egeat adiutorio. Audiamus & Euangelistam dicentem : Dedit eis potestatem filios Dei fieri, ne omnino existimemus in nostra potestate non esse quod credimus, veruntamen in utroque illius beneficia agnoscamus. Nam & agenda sunt gratia, quia data est potestas, & orandum ne succumbat infirmitas.

in Deo. De Ecclesia inquit: Quotquot autem receperunt eum, dedit eis potestatem filios Dei fieri, his qui crediderunt in nomen eius. Quid significant hæc verba, aut qua de re lectorem commonefaciunt? Testantur expressè fidem esse donum Dei. Et tamè in nobis requirunt obedientiam voluntatis, quæ comitatur, non antecedit tractionem & ductum Spiritus sancti, quia disertè dicit: Quotquot receperunt, non dicit de Spiritu sancto, Spiritus sanctus recipit Christum, sed de nobis, videlicet de hominibus.

Verissimum est, fidem esse donum Dei, sicut testatur dictum Christi ad Petrum: Rogavi pro te, Petre, ne deficiat fides tua. Item Christus dicit ad Petrum, post editam præclaram confessionem de persona & officio Messia: Mat. 16. Beatus es Bar Iona, quia caro & sanguis non patefecit tibi, sed Pater meus, qui in cælis est. Hæc nec possunt, nec debent negari. Si negaremus hanc hypothefin, effemus contumeliosi aduersus Deum. Sed audi Euangelistam Iohannem. i. In propria venit, & sui eum non receperunt. Hæc dicit de incredulis, ut significet causam reiectionis esse in ipsis, non

Explicatio methodica liberi arbitrij.

CAP. II.

AP V T primum fuit παρασιδὴ seu præparatio ad sequentia. Quemadmodum enim sine remotione purulentæ materiæ vulnera non possunt rectè curari: ita doctrina de libero arbitrio non potest dextrè percipi sine admonitione valde necessaria de vitandis duabus hyperbolicis contrariis, quarum vna est Pelagianorum, altera Manichæorum. Quarum illi hyperbolicè amplificanti, attollunt & exaggerant vires humanas cum contumelia Christi & Spiritus sancti: hi verò omnino hominem ex homine tollunt, & transformant naturam humanam in aliam speciem, & alia portenta excogitant, de quibus nuper dictum est. Nunc igitur ad rem ipsam accedimus, videlicet ad methodicam explicationem veræ doctrinæ. Sunt autem quæstiones methodicæ quatuor apud Aristotelem in 2. lib. posteriorum resolutionum. An sit, quid sit, quale sit, & quare sit. Hæ quæstiones vulgò vocantur ἐπισημονικά quæstiones, quibus continentur omnia, quæ sub scientiam cadunt. Quæcunque enim cognosci possunt, explicantur per has quatuor quæstiones. Prima quæstio est, An sit res in rerum natura, vt an sit chimæra, centaurus. Altera quæstio de definitione, quid sit. Tertia de attributo seu de prædicato, qualis sit. Quarta interrogat de causis. Eadem methodo nos quoque vtemur in explicatione huius capitis.

De libero arbitrio quinque sunt, quæ quærantur: vnum, an sit: alterum, quid sit: tertium, quale sit: quartum, quare sit in natura rationali: quintum, quid à peccato originis differat.

De prima quæstione respondet Augustinus in libro de gratia, & libero arbitrio cap. 2. inquit:

Reuelavit nobis Deus per Scripturas suas sanctas, esse in homine liberum voluntatis arbitrium.

Disimilia sunt scripta Augustini de hac materia. Nam in aliis, vt iuuenis nondum cõfirmatus iudicio, quædam inconsideratè effudit,

effudit, quæ postea confirmato iudicio retractauit. Sed cùm iam senex esset, & versaretur in certaminibus cum Pelagiana secta, edidit hos libros, quos & supra citauimus, & posthac citabimus, quoties se offeret occasio, & postulabit necessitas. Quare nemo existimet, me adeo imprudentem esse, vt velim auditori fucum facere allegatione iuuenilium dictorum Augustini, quæ ipse postea correxit. Sed si quid in hac materia à me citatur, continetur in illis libris, quos senex iam, adeptus maturitatem iudicij, edidit.

Primum, quia ipsa diuina præcepta homini non prodesse, nisi haberet liberum voluntatis arbitrium, quo ea faciès ad promissa præmia perueniret.

Intelligatur hoc iuxta *ὁμοίωσιν* Euangelij, non secundum rigorem Legis, quemadmodum

& Christus loquitur: Si vis vitam ingredi, serua mandata.

Deinde multa mandata ipsam quodammodo nominatim cõueniunt voluntatem vt Matth.

16. Qui me vult sequi, abneget se ipsum, & sequatur me. Item psal. 32. Nolite fieri sicut equus & mulus, quibus non est intellectus.

Sunt duæ argutæ rationes, quibus Augustinus cõfirmat esse liberum arbitrium. Prima ratio sumitur à Lege Dei. Altera à pondere vocabuli. Priorem sic explicat Macarius homil. 27. Ei,

qui mutari potest in vtranque partem, liberumq; arbitrium habenti lex data est, vt bellum gerat aduersus contrariam potestatem. Fixæ enim & immutabili naturæ lex non imponitur. Nemo imponit legem huic columnæ vt gestet ædificium, nemo fert legem parietibus, quia ligna & lapides agunt naturaliter, & sunt naturæ fixæ & immutabiles: sed hominibus lex imponitur, quia natura hominis est mutabilis, potest in vtranque partem flecti, siue in bonam siue in malâ. Secunda ratio sumitur à pondere verbi. Multa præcepta diuina nominatim & disertè compellant voluntatem humanam. Matth. 16. Qui vult me sequi, tollat crucem suam &c. de lapide vel bruto non dicitur: Si vis me sequi &c. Deus non cogit te vt sequaris Christum, sed inuitat, trahit, ducit, ita vt voluntas comitetur trahentem & ducentem, iuxta dictum, quod nullis cauillationibus euertere potest: Præeunte gratia, comitante voluntate.

Et Bernhardus de gratia & libero arbitrio eruditè dixit:

Tolle liberum arbitrium, non erit quod saluetur: tolle gratiam, non erit unde saluetur. Sicut enim Deus autor est salutis [*id est, dat salutem*] sic liberum arbitriū tantū capax est: nec dare illam, nisi Deus, nec capere valet, nisi liberum arbitrium.

Gratia saluamur non nostris operibus neq; viribus. sed quid saluat gratia? hominem, non truncum, vellapidem.

Est & illa Prosperi vox vera, & piis non ignota: Liberum arbitrium naturaliter homini inditum manet in natura, sed qualitate mutatur per mediatorem Dei & hominum Christum Iesum.

Prosper contra collatorem, pag. 159.

Adde huc Cyrilli præclaram sententiam, quæ extat libro 4. in Iohannem cap. 7. Non possumus secundum Ecclesiæ veritatis quæ dogmata, liberam potestatem hominis, quod liberum arbitrium appellamus, villo modo negare.

Audiuistis testes quatuor fide dignissimos, Augustinum, Bernardum, Prosperum & Cyrillum. Sed dicat aliquis: Nusquam inuenio vocabulum liberi arbitrij in Scriptura. Ergo est inane commentum. Quæso, ubi extat vocabulum peccati originalis aut personæ? Nusquam. Quare igitur Scriptores vtuntur his vocabulis? Docēdi causa, & vt possimus aduersarios conuincere. Omnibus artibus quædam vocabula sunt concessa docendi causa, & ad conuincendos aduersarios. Cicero: Rebus intellectis simus in verborum vsu faciles. Non moueamus lites de vocabulis: *λογομαχίαι* sunt coruorum contentiones.

Vsitatum est autem liberum arbitrium nominare (nam id secundo loco quæritur) voluntatem cum intellectu coniunctam, elegantem videlicet aliquid liberè præcedente cognitione. Dicitur autē liberū, vt ait Augustinus, de prædestinatione sanctorum, quia non est necessarium, nam his quibus inest ratio, insita est nolendi volendique libertas.

Scio olim in scholis magna certamina fuisse de definitione liberi arbitrij. Neque est necesse, prolixè repetere nugæ canoras & versus rerum inopes, vel, vt

Seneca inquit, rumores vacuos, verbaq; inania. Simus contenti hac defini-

definitione tradita à D. Philippo, qui in Locis & aliis scriptis sic definit liberum arbitrium, vt dicat, hac appellatione comprehendi & copulari intellectum & voluntatem. Sed nimium, inquires, videtur tribui libero arbitrio, cum dicitur, illud eligere posse liberè? Respondeo. Infrà in tertia quæstione dicitur, quale sit liberum arbitrium, seu quomodo liberè eligat, idq; vel ante lapsum, vel post lapsum. Deinde respondeo: Definitiones traduntur non de indiuiduis, sed de speciebus. Atque hæc quidem dicta sint de duabus prioribus quæstionibus pertinentibus ad explicationem methodicam eius Loci in quo versamur, primùm dictum est de quæstione, An sit liberum arbitrium. Hanc quæstionem necesse est explicari ad refutandas hyperbolas, quæ affirmant mendacium esse liberum arbitrium, non esse vel in Deo, vel in angelis, vel in hominibus eam rem, quæ significatur appellatione liberi arbitrij. Nos fugientes has hyperbolas, quæ longè distant à re ipsa atque veritate, sentiamus cum Augustino, Prospero, Cyrillo & Bernhardo, vt de ceteris nihil dicam breuitatis causa, qui omnes vno ore & magno consensu pronuntiant, esse in homine etiam post lapsum hoc, quod nominatur liberum arbitrium. Deinde, ne quis arbitretur, nos ludere appellatione ignota aut ambigua, sicut pueri ludunt talis seu astragalus: repetiuimus definitionem traditam à præceptoribus nostris, in qua acquiescimus, Liberum arbitrium significat voluntatem coniunctam cum intellectu. Sequitur nunc tertia quæstio, quale sit liberum arbitrium, vbi necesse est considerare temporum discrimina, ne quis imaginetur, nos eam libertatem assignare voluntati humanæ, quam habuit Adam antequam erat lapsus, & quam sumus habituri in vita æterna, quando Deus erit omnia in omnibus electis & beatis.

Proximum est vt doceam, quale fuerit liberum arbitrium ante lapsum, & quale nunc sit, & cuiusmodi futurum sit in ea vita, quæ sola est vita nominanda.

De libero arbitrio ante lapsum inquit Augustinus in libro de correptione & gratia cap. 11. Primus homo hanc gratiam habuit, in qua si permanere vellet, nūquam malus esset, & sine qua etiam cum libero arbitrio bonus esse non posset: sed eam tamen per liberum arbitrium deserere posset. Nec ipsum ergo Deus esse voluit, sine sua gratia, quem reliquit in eius libero arbitrio, quoniam liberum arbitrium ad malum sufficit, ad bonum autem nihil est, nisi

adiuuetur ab omnipotenti bono, quod adiutorium si homo ille [*Adam ante lapsum*] per liberum non deseruisset arbitrium, semper esset bonus, sed deseruit, & defertus est. Tale quippe erat adiutorium, quod desereret cum vellet, & in quo permaneret, si vellet. Hæc est gratia quæ data est primo Adam. Præclarè ergo Ambrosius lib. 1. de vocat. gentium, cap. 3. Nemo, inquit, fidat suis viribus, quæ cum erant integra, non steterunt: sed per illum quærat victoriam, qui solus non est victus, & in omnibus vicit, & si quærit [*scilicet victoriam*] non dubitet quærendi affectum ab illo se accepisse, quem quærit. Et Bernhardus in prima concione de annuntiatione: Si stare non potuit humana natura adhuc integra, quâto minus poterit per se ipsam [*scilicet propriis viribus*] resurgere iam corrupta.

Prosper. Non priùs deserit nos Deus, quàm à nobis deseratur. Est dictum plenum consolationis in vita & morte.

1. Corinth. 10. Qui stat, videat nec cadat.

Hæc dicta sunt de primo statu liberi arbitrij, quæ nihil habent obscuritatis, nihil perplexitatis, nihil Sophisticæ, ideo non volo addere longiorem declarationem: si quis in iudicâdo adhibuerit candorem, facîle animaduertet, nihil dici à me contra analogiam fidei, nihil alienum à perpetuo consensu Catholicæ Ecclesiæ Christi. Ac ne quis putet me iam pœnitentia adductum alias voces sonare, quàm quales sonui in concursu mearum calamitatum: is sciat, me hanc ipsam conclusionè his ipsis verbis recitasse in fine disputationis Vinariensis. Et valde optarim, istos meos amicos (si diis placet), maiore candore & ingenuitate vsos esse in editione pagellarum, quæ continent dicta ab vtraque parte. Nam hæc tota conclusio ommissa est, vt ostendit lectio postremæ sessionis, vt vocât splendido titulo. Hæc fuerunt mea verba & non alia, vt omnes testari possunt, qui ea audiuerunt: *Liberum arbitrium manens in homine, non à se ipso, sed à creatore in melius mutatur, nec mutatur substantia, sed qualitate, quia lux & motus spirituales accenduntur in substantia priùs à Deo condita, habente modum agendi, quo differt natura rationalis à bruta.* Hæc verba omiserunt illi, qui cõsueverunt lacinias & centones ex disputatione Vinariensi, de qua erit aliquando occasio, Deo adiuuante, publicè vsurpâdi querelam plenam iusti

iusti doloris. Sed sicut cetera sunt mecum acta: ita & hæc pars tragœdiæ bona fide & magno candore scilicet acta est. Necessè est autem me vti hac excusatione ad defendendam famam meam, imò potius ad defendendam doctrinæ veritatem, de qua semper fui magis sollicitus, & adhuc sum, quam de mea persona.

Quale autem num sit liberum arbitrium, docet Augustinus in lib. de corrept. & gratia cap. 1. Liberum arbitrium & ad malum, & ad bonum faciendum, confitendum est, nos habere: sed in malo faciendi quisque est liber iustitiam, seruusque peccati. In bono autem liber esse nullus potest, nisi fuerit liberatus ab eo, qui dixit: Si vos Filius liberauerit, verè eritis liberi. Habent igitur non renati arbitrium quidem liberum, sed non liberatum, liberum id est, impeditum seruitute peccati, & tyrannide Diaboli. Hæc fides sine dubio vera & Prophetica & Apostolica est.

Libenter vtor verbis veteris Ecclesiæ, ne quis fingat, me nouum dogma in Ecclesiam importare.

Quid interest inter liberum & liberatum? Respondeo. Liberum opponitur coactioni. Hoc respectu rectè dicitur in nobis esse liberum arbitrium, etiam post lapsum, quia Diabolus etsi est hostis & tyrannus, grassans in genere humano horribiliter: tamen non potest voluntatem cogere, sed tantum habet vim persuadendi, sicut infra dicemus, in refutatione argumentorum con-

Rom. 6.
Iohan. 3.

trariorum. Et sic veteres vno consensu dixerunt, Diabolum non habere vim cogendi, sed persuadendi, quo dicto significarunt, hominem liberum esse à coactione. Opponitur igitur vocabulum liberum, coactioni. Liberatum esse opponitur seruituti peccati, mortis & tyrannidis Diaboli. Homo habet quidem liberum arbitrium, sed nondum habet liberatum, scilicet à peccato & morte, & tyrannide Diaboli, nisi à Deo liberetur, & transferatur in regnum Dei & vitam æternam, ereptus ex potestate tenebrarum, vt loquitur Paulus Coloss. 1. Hoc igitur est quod Augustinus inquit: Habent non renati arbitrium quidem liberum, scilicet à necessitate coactionis sed non liberatum, scilicet à seruitute peccati, mortis & tyrannide Diaboli. Hæc non pugnant inter se, quia dicuntur diuerso respectu, vt si dicas: Populus Iudaicus abductus in Babylonem fuit liber, sed non li-

beratus. Liber, quia fuit populus Dei, sed non fuit liberatus ante annum 70. exilij. Erat tum adhuc oppressus tristi seruitute & tyrannide Babylonica. Cuius exempla recitantur cap. 3. & 6. Danielis. Nam & Daniel ipse est coniectus in foueam leonum; & tres viri coniecti sunt in fornacem candentem: postea verò regnante Cyro, cum esset Iudæis concessus reditus in patriam, non tantum fuerunt liberi, sed etiam liberati à seruitute Babylonica. Non vtor hoc exemplo, quòd plane congruat ad id de quo nunc dicimus: sed tantum vt ostendam vni rei sæpe tribui respectus diuersos.

Et libro 14. de ciuitate Dei cap. 11. Arbitrium voluntatis tunc est verè liberum, cum vitiis & peccatis non seruit: tale datum est à Deo, quod amissum proprio vitio nisi à quo dari potuit, reddi nõ potest. Detrahitur autem malum non aliqua natura quæ accesserat, vel vlla eius parte sublata, sed ea quæ vitiata ac deprauata fuerat. sanata atque correctæ.

scilicet primis parentibus ante lapsum.
propria inobedientia.
substantia.

Credo aliquos præsertim iuniores tacitos apud sese quærere, quæ fuerint capita controuersæ inter me & Flacium. Non fuit inter nos disceptatio de efficacia, qua conuertimur ad Deum, & qua regeneramur & renouamur. Nam vtraque pars sine controuersia dextrè intelligendo vtriusque partis dicta, fatetur efficaciam non esse nostrã, nec nostrarum virium, sed esse Dei donum. Ideo ego dixi in mea conelusione: Liberum arbitrium manens in homine non mutatur à se ipso, propriis viribus, aut propria efficacia in melius, sed à conditore. Duo autem fuerunt *κείνόμενα*, de quibus inter nos disceptatum fuit. Primum vtrum in regeneratione seu conuersione hominis ad Deum tantum mutantur qualitates sine creatione nouæ substantiæ, an verò cum qualitatibus creetur noua substantia. Ego dixi, quod dicit hoc loco Augustinus, & dicit Prosper & Tertullianus & omnes alij, quos suprà citauimus in loco de Spiritu sancto, non mutari substantiam prius à Deo conditam, sed mutari qualitates in mente, voluntate & corde, & reliquis viribus. Aduersarius verò contrariam asseuerationem defendit. Hæc non sunt tantum *λεπτολογία* seu disputationes Dialecticæ de discrimine substantiæ & accidentis, sed

sed maximarum rerum controuersiam continent. Alterum *κείνωμενον* hoc fuit, de modo agendi, vel, vt alij loquuntur, de capacitate, vel vt alij, de aptitudine. Ego retinui formam loquendi, quam accepi à Domino præceptore Philippo, alium esse agendi modum in homine, alium in elementis & mixtis, quæ agunt naturaliter. Si cui non placet hæc appellatio, vtatur vocabulis capacitatis vel aptitudinis, quibus Brentius & tota Ecclesia VVirtebergensis vsa est, quam nemo propterea condemnauit. Si qui habent tantum otij, legant confessionem & apologiam Ecclesiæ VVirtebergensis, vbi allegatur dictum Bernhardi, quod nos quoque suprà citauimus: Tolle gratiam, & non erit qui saluet, tolle liberum arbitrium, & non erit quod saluetur. Sicut enim Deus autor est salutis, sic liberum arbitrium tantum capax est, nec dare illam nisi Deus, nec capere valet, nisi liberum arbitrium. Hoc igitur alterum fuit *κείνωμενον*, de quo dixi in mea conclusione: Mutatur non substantia sed qualitas, quia lux & motus spirituales accenduntur in substantia priùs à Deo condita, habéte modum agendi, quo differt natura rationalis à bruta. Idem est quod dicitur in scholis vsitate: Præeunte gratia, comitante voluntate. Fateor trahi hominem, moueri, duci à Deo, sed tamen dico, aliter trahi ab equis currum vel saxum, vel trabem, & aliter trahi hominis voluntatem à Deo.

Quid erit autem liberius libero arbitrio, quando non poterit seruire peccato? Vt enim prima libertas voluntatis erat posse nõ peccare: ita nouissima erit multò maior non posse peccare: teste Augustino in libro de corrept. & gratia cap. 11. Interea dum in hac vita peregrinamur, quæ nihil aliud est, nisi perpetua militia & tentatio, etiam post conuersionem manet in sanctis mutabilitas voluntatis, qua à bono potest declinare, vt faciat malum, quod fit libero arbitrio, & à malo vt faciat bonum, quod non fit sine diuino adiutorio,

Estne aliquid momenti situm in positu particulæ negatiuæ Nõ? Respondeo. Negatio Non, præposita mutat quãtitatem & qualitatem, iuxta regulam: Negatio quidquid post se inuenit, hoc tollit, id est, efficit æquipollentiã inter duas contradictorias, quæ differunt non modò quantitate, sed etiam qualitate. Postposita negatio mutat solum qualitatem, id est, efficit inter cõtraria & subcontraria æquipollentiã, vt: Possibile est, Socratem non currere, id est, contingens est, Socratem

vt ait Augustinus, in 15. de ciuitate Dei, cap. 21. non currere. Sed cum dico: Non possibile est, currere Socratem, id est, impossibile est, Socratem currere. Sic hoc loco, Primus homo potuit non peccare, Hęc est propositio cōtingens, Sed vltimus homo non poterit peccare, Hac propositione significatur impossibilitas &c.

In libro Iob. cap. 7. Militia est vita hominis super terram.
Et Prosper:

Nunquam bella bonis nunquam discrimina defunt,
Et cum quo certet mens pia semper habet.

2. Corinth. 6. Intus pauores, foris pugna. Aut est nobis pugnam dum cum hostibus, aut cum falsis fratribus. Paulus de nulla re magis conqueritur, quàm de falsorum fratrum iniuriis. Hostes manifesti possunt vitari, quia prae se ferunt animum hostilem, sed hypocritae non vitari possunt, quia beneuolentiam simulant foris, intus odium occultant.

Hanc sententiam confirmat dictum Ambrosij lib. 2. de uocatione gentium cap. 9. Deus ad obediendum sibi, ipsum velle sic donat, vt etiam à perseueraturis illam mutabilitatem, quæ potest non le, non auferat, alioquin nemo vnquam fidelium recessisset à fide. Sic igitur Dei gratia cogitetur, vt ab initio bonæ mutationis suæ vsque in finem consummationis, qui gloriatur, in Domino gloriatur. Nec de viribus nostris spectetur facienda victoria, vel viribus nostris facta tribuatur, sed eius gratia, de quo dicit Aposto-

1. Cor. 15.

Rom. 8.

lus: Gratia sit Deo, qui dat nobis victoriam per Dominum Christum: Item, Vincimus per eum, qui dilexit nos. Sicut enim nemo potest bonum inchoare sine Domino: sic nemo perficere potest sine Domino &c.

Philippus in libello de anima, in fine dicit idem: Scimus nos non vincere nostris viribus, sed per Dominum nostrum Iesum Christum.

Restant duæ quæstiones in methodica explicatione, quarta videlicet & quinta. Quarta quæstio quærit de causis, propter quas & à principio homini inditum est liberum arbitrium, seu libertas voluntatis, & post lapsum mansit facultas imperadi externis membris, seu regendi locomotiuam: de his causis breuiter differemus. Quinta

& po

& postrema quæstio proponitur de discrimine inter peccatum originis & liberum arbitrium. Multi enim putant nihil interesse inter hos titulos, de peccato originis, & de libertate voluntatis. Differunt autem, vt mox dicetur, vt substantia & accidens, vel sicut res positiua & priuatiua &c.

Quare autem liberum arbitrium à principio homini datum sit, perquam diligenter videndum est, id quod in quarto loco quærendum proposueramus. De hac quæstione respondet Tertullianus in libro de Trinitate: [*in exordio*] Quæ cum omnia in seruitutem illi [*homini*] dedisset, solum liberum esse voluit, & ne in periculum caderet prorsum soluta libertas, mandatum [*de arbore scientiæ boni & mali*] posuit, quod tamen non inesse malum in fructu arboris diceretur, sed futurum, si fortè ex voluntate hominis de contemptu datæ Legis præmoneretur. Nam & liber [*homo*] esse debuerat, ne incongruenter imago Dei seruiret, & lex addenda, ne vsque ad contemptum dantis libertas effrenata prorumperet, vt & præmia condigna & merita pœnarum consequenter exciperet, suam iam habens illud, quod motu mentis in alterutram partem agitare voluisset. Ex quo mortalitatis inuidia [*culpa*] vtique in ipsum [*hominem*] rediit, qui cum illam de obedientia [*per obedientiam*] euadere posset, in eandem incurrit, dum ex consilio peruerso Deus esse festinat. Hactenus Tertullianus.

psum. Deinde sic argumentor ex Paulo:

Ex his verbis Tertulliani duo discamus. Primum, quare Deus ornauerit hominem libertate voluntatis. Deinde, quare lex sit homini à Deo proposta, cum Paulus dicat 1. Timoth. 1. Iusto nõ est lex posita. Ideo ornauit Deus hominem libertate voluntatis, vt hac proprietate vel hoc dono distingueretur ab omnibus brutis & non intelligentibus naturis: cuiusmodi sunt cælum, Sol, elementa, stellæ, plantæ, bestiæ, lapides, & reliquæ creaturæ corporeæ. Erat enim, vt inquit Tertullianus, absurdum & inconueniens, vt imago Dei seruiret scilicet eo modo, quo seruiunt reliquæ creaturæ Deo: vt cælum seruiit Deo, Sol seruiit Deo, quotidiano motu & lumine suo, sed non quadam cum libertate, non habens iudicium de suo motu & suo lumine. Aliter autem seruiit Deo angeli & homines, quales tunc erant Adam & Eua ante la-

Lex iusto non est posita:
 Primi parentes fuerunt iusti:
 Ergo frustra eis lex posita est.

Respondeo ad Maiorem. Lex non est posita iusto, scilicet quod ad maledictionem attinet, sed posita est iusto, quod ad obedientiam attinet, vt sit reſtrix obedientiæ Deo placentis. Sed dic mihi ſpeciales cauſas, propter quas Deus primis parentibus nominatim tradidit mandatum de ligno ſcientiæ boni & mali? Duæ ſunt cauſæ, propter quas hæc lex primis parentibus poſita eſt, prima, vt eſſet aliquod obiectum externum circa quod exercerent primi parentes obedientiam erga Deum. Oportet enim habere liberum arbitrium aliquod obiectum, circa quod verſetur, & in quo ſe ſe exerceat, cum non ſit conditum ad ignauum otium. Altera, vt hoc mandatum præberet occaſionem primis parentibus colloquendi de Deo. Sed de his plura ſuo loco.

Porro in hac deprauata natura manet hæc pars libertatis, quod voluntas poteſt imperare locomotiua, vt externa membra vel moueat, vel coherceat, vt Achilles [*Iliad. a.*] quanquam iratus poteſt imperare manibus, ne ſtringant gladium, & pedibus, vt ab Agamemnone diſcedant. Hanc partem libertatis voluit Deus in homine reliquam eſſe. Primum, vt intelligatur diſcrimen inter agens liberum & non liberum. Deinde, vt ſciamus, ipſum Deum eſſe agens liberrimum. Tertio, vt nos regamur diſciplina. Quarto, vt conſideremus magnitudinem deprauationis in nobis, cum intelligimus, libertatem eſſe mutila [*imperfectam*] & cor non obedire Legi Dei, & externam diſciplina gubernationem difficilem eſſe.

Hæc facile intelliguntur ab iis, qui verſati ſunt in doctrina Ethica.

Postremus reſtat locus, de diſcrimine liberi arbitrij & peccati, qui non longam orationem deſiderat. Eſt enim liberum arbitrii ſubſtantia, videlicet voluntas coniuncta cum ratione. Peccatum verò eſt accidens, id eſt, deprauatio mentis, voluntatis & cordis.

Quando audis nomen liberi arbitrij, cogita de ſubſtantia, vel de ſubiecto aliquo, quod ante lapſum fuit ornatum illis donis, quæ

quæ significatur vocabulis imaginis Dei vel iustitiæ originalis. Quid fuit imago Dei vel iustitia originalis in mente seu intellectu? Fuit illustis & firma agnitio Dei, expers tenebrarum & dubitationum: Deinde fuit in voluntate conuersio ad Deum, id est, verus timor Dei, vera fiducia acquiescens in Deo, ardens dilectio Dei & proximi, denique copulatio omnium virtutum iuxta Decalogum. In corde fuit suauissima harmonia & concentus omnium affectuum & motuum congruentium cum Lege Dei. Nam in veris motibus & virtutibus cor est copulatum cum voluntate. Nunc quid est in intellectu, voluntate & corde? Respondeo. peccatum. Nam in mente sunt tenebræ & dubitationes, caligo de Deo, de prouidentia, de promissionibus & comminationibus diuinis, & de aliis maximis rebus. In voluntate est auersio à Deo, id est, carentia timoris Dei, fidei, dilectionis, vt Paulus dicit: Sensus carnis est inimicitia aduersus Deum. In corde est ἀταξία, confusio omnium appetitionum, amoris, iræ, lætitiæ & reliquorum affectuum. Vides igitur quid intersit inter liberum arbitrium & peccatum, hoc videlicet, quod interest inter substantiam & accidens. Vt autem imago Dei in Adam fuit res positua, id est, donum Dei conditum à Deo, placens Deo: ita è regione peccatum est priuatio seu res priuatiua, vel nihil priuatiuum, id est, non simpliciter nihil, sed horribilis ἀταξία, destructio, deprauatio mentis, voluntatis & cordis. Et vt vno verbo complectar, sicut differunt corpus humanum, & morbi sæuientes in membris & singulis partibus corporis: ita differunt liberum arbitrium & peccatum.

Hoc discrimen confirmat dictum Prosperi supra citatum: Liberum arbitriū naturaliter inditum homini, manet in natura, sed qualitate mutata per mediatorem, qui ipsam voluntatem, ab eo, quod peruersè volebat, auertit, & in id, quod ei bonum esse vellet, cōuertit, vt delectatione affecta, [voluntas] fide mutata [fide purificantur corda] spe erecta, charitate accensa, liberalem susciperet seruitutem,

Prosper gubernauit Rhegiensem Ecclesiam in Italia, fuit σύγχρονος Augustino: patria Aquitanicus. Est autem Aquitania pars Galliæ, quæ spectat ad Pyrenæos montes, versus Hispaniam, die Gasconier. Rhegium sitū fuit è regione Messanæ, quæ est vrbs Siciliæ. Nomen habet ab ῥήγνμι, rumpo, quia olim Sicilia fuit continua Italiæ. Nunc ve- Acto. 15.
rò, vt scribunt Geographi, & ipsa experientia testatur, impetu maris mediterranei auulsa est ab

& seruilem amitteret libertatē. Italia, & interiectum est angustū fretum, quod vocatur Siculum mare, quod propter angustiam est valde periculofum nauigantibus. In illo angulo est situm Rhegium oppidum, cuius Episcopus fuit vir sanctus & doctus, bonus orator & poëta, Prosper.

Quare dicit Prosper, mutari liberum arbitrium, non substantia, sed qualitate? Ad Manichæos & alios refutandos, qui contendunt, magnam partem hominum conditam esse à malo Deo, ex mala natura, & tales non posse cōuerti ad Deum. Talibus portentis opinio-num opponitur hæc clausula Prosperi: sed qualitate mutata, id est, in conuersione non creatur noua substantia, nouum cor, noua voluntas prioribus abiectis. Sed manente substantia prius à Deo condita, mutantur qualitates, & pro tenebris creatur à Spiritu sancto noua lux, pro contumacia obedientia, pro confusione *εὐταξία*.

Seruilem amitteret libertatē] Sic Crassus apud Ciceronem loquitur: Legum serui sumus, vt liberi esse possimus. Hæc figura dicitur *ἀντιμεταβολή* siue *μετάθεσις*: quando contraria transferuntur & contrariis rebus attribuuntur. Sumpsit Prosper hanc formam loquendi ex Scriptura: In non renatis est libertas seruilis iuxta dictum Ioan: Qui facit peccatum, seruus est peccati, vnusquisque est seruus illius cui obedit. Si igitur seruis vel obedis peccato, es eius seruus. Contrà, si obedis iustitiæ, es seruus iustitiæ.

Liberalem susciperet] Respicit ad dictū Pauli Rom. 6. Quondam eratis liberi iustitiæ, nunc autem facti estis serui iustitiæ. Ergo est seruitus liberalis, qualis describitur in dicto Crassi: Legum serui sumus, vt liberi esse possimus. Vt autem liberum arbitrium fiat liberatum, & seruiat liberalé seruitutē, scilicet iustitiæ, ad hanc rem opus est non humanis viribus, quæ sunt nimis languidæ, fractæ, spoliata & sauciata, sed opus est maiore gratia, de qua dicit Paulus, qui eripuit nos à potestate tenebrarum, ac transtulit in regnum Filij &c.

Ad hunc vsum institutum est totum ministerium.

Refuta-

Refutatio Pelagianorum.

CAP. III.

NEREMIAS Propheta cap. 4. inquit: Nolite semen spargere inter spinas. Quo dicto admonet nos Propheta de optima methodo seu ratione docendi, qua in Ecclesia vti possumus & debemus. Quemadmodum enim bonus agricola prius ex agro tollit spinas, ac postea sulcis debita committit femina: ita in Ecclesię doctrina explicanda, ipsa necessitas sæpe postulat, vt prius instituaturs refutatio prauorum dogmatum, quàm vera doctrina proponatur. Idem nobis hac in parte faciendum est, non enim possumus dicere de vera sententia, quam, Deo iuuante, explicabimus in capite quinto, & sexto eandem confirmabimus, nisi prius refutatis blasphemis Pelagianorum & Manichæorum.

Et si blasphemix Pelagianorum delent veram doctrinam de peccato, Lege, gratia, & de beneficiis Dei, quæ per Filium & Spiritum sanctum nobis exhibentur: tamen cum infra de peccato & de gratia vberius dicendum sit, nunc tantum duos errores Pelagianorum refutabo. Vnum de impletione Legis: alterum de motibus Deo placentibus. Finxerunt enim, homines naturalibus viribus sine Spiritu sancto Legi satisfacere posse, & sine Spiritu sancto fidem, dilectionem Dei, & alias virtutes Deo placentes in corde efficere.

Primum igitur expressè damno hos ipsos errores, qui Euangelium in philosophiam transformant, & contumeliosi sunt in Filium Dei, & in Spiritum sanctum.

Pelagius corrumpit doctrinam Ecclesię. Primum de peccato. Deinde de Lege diuina. Tertio, de gratia. Quarto, de libero arbitrio. Actota Pelagij doctrina ad hanc metam spectat, vt deleatur agnitio beneficiorum, quæ Deus generi humano, & Ecclesię impertit per & propter Filium, & per Spiritum sanctum. De peccato originis dicemus suo loco, in proximo titulo de peccato, vbi colligemus testimonia Prophetarum & Apostolorum, quæ confirmant hanc sententiam, quod

Deinde constâter amplector dicta Prophetica & Apostolica, quæ concionantur de beneficiis Filij Dei & Spiritus sancti, & reuerenter Deo gratias ago pro his summis donis, pro donato Filio & Spiritu sancto. Omni asseueratione etiam affirmo, integram obedientiam seu implementationem Legis nec incoari, nec perfici posse sine gratia, & sine dono per gratiam, vt Paulus Romanos 5. loquitur. Accertû est, hic gratiam intelligi oportere reconciliationem gratuitam propter Filiû promissam. Deinde donum, sanctificationem & restitutionem vitæ æternæ, quæ fit, Filio Dei per Euangelium consolante nos, & dante Spiritum sanctum, & postea glorificante Ecclesiam post resurrectionem ex mortuis. Huius asseuerationis firma & perspicua testimonia semper in conspectu sint, non tantum ad refutandos Pelagianos, sed multò magis ob hanc causam, vt cogitantes de nostra infirmitate, queramus Mediatorem, qui pro nobis implet Legem, & petamus in nobis restitui cõformitatem cum Lege.

pertinent. Reliquos suo loco refutabimus, vbi peruentum fuerit ad doctrinam de iustificatione. Quodigitur ad articulum de imple-

scilicet nobiscû nascatur illa *æra* *æra* & morbus, qui vsitate vocatur peccatum originis. Cùm autem Pelagiani deleant doctrinã de peccato originis, nõ est obscurum piis, quantum doctrinæ Pelagij tribuendum sit. Est enim simpliciter falsa & blasphema. Deinde errat Pelagius de Lege, quia fingit Legẽ nihil postulare, quàm externam disciplinam seu externa opera. Hinc est illud somniû de impletionem Legis, quòd homo possit satisfacere Legi sine Spiritu sancto. Disciplinam quidem potest homo renatus vtcunque præstare, sed Legi satisfacere, Legem implere, hoc est, ardere dilectione Dei & proximi, non potest sine gratia & sine dono per gratiam, vt loquitur Paulus Roman. 5. De gratia docet Pelagius, quòd detur hominibus propter nostra merita, & intelligit vocabulum gratiæ non de Spiritu sancto, sed de promulgatione Legis. Quartò, sic exaggerat vires liberi arbitrij, vt obruat ac sepeliat actiones Filij & λόγος, & Spiritus sancti in nobis, ac dicat posse nos propriis viribus excitare motus Deo placentes sine Spiritu sancto. Ex hac confusione errorum Pelagianorum duos tantum ad refutandum nunc elegimus, qui propriè ad nostrum institutum

tione

tione Legis attinet, clarè affirmamus sine obscuritate & sine ambiguitate, hominem sine gratia & sine dono per gratiam, nec incoare, nec perficere posse perfectam Legis obedientiam. Iam quærat aliquis, Quid vocat Paulus gratiam? quid donum per gratiam? Nobis, qui versamur in schola Dialectica, non est difficilis explicatio discriminis inter gratiam & donum per gratiam. Gratia est in prædicamento Relationis. Est enim gratuita acceptatio personæ credentis propter Mediatorem. Hæc acceptatio seu approbatio & receptio est relatio. Donum verò per gratiam, quod semper cõiunctum est cum gratia, & non potest ab ea separari, est Qualitas, id est, noua lux, noua iustitia & vita, accensa in corde per Spiritum sanctum. Conuenit autem cum dicto Pauli dictum Baptistæ Ioannis 1. Lex per Mosem data, gratia autem & veritas per Iesum Christum facta est. Quid efficit Lex? Aut iram operatur, quando rectè intelligitur: aut efficit hypocrisin per accidens, quando non rectè intelligitur. Est enim duplex Moyſis facies, velata & reuelata, tecta & resecta: si quis aspicit Moſis faciem resectam, seu remoto velo, Lex efficit in eo pauores & consternationes, agnitionem peccati & iræ Dei, iuxta dictũ Pauli Rom. 3. Per Legem agnitio peccati. Rom. 4. Lex iram operatur. Rom. 7. Per Legem peccatum fit excellèter peccatum. Si quis autem alteram faciem intuetur, videlicet tectam & velatam, id est, Si quis non rectè intelligit Legem, sicut Pharisei & omnes hypocritæ: is induit falsam persuasionem iustitiæ & sanctitatis, à qua longissimè abest. Hæc autem efficit Lex vel per se, vel per accidens, id est, vel rectè intellecta, vel malè intellecta. Iam consideremus antithesin. Per Christum hæc duo Ecclesiæ sunt exhibita, quorum alterum est gratia, alterum veritas. De gratia iam dictum est. Veritas autem non significat hypocrisin, qualem Lex efficit per accidens, non rectè intellecta, non significat fugacia & euanescentia bona, sed vera bona, & permanètia, & durabilia in omni æternitate, cuiusmodi sunt vera consolatio animorum in vita & morte, quæ est victrix omnium pauorum & trepidationum. Est etiam noua lux, noua iustitia, noua sanctitas, noua vita & læticia per Spiritum sanctum accensa. Prorsus idem significat veritas & donum per gratiam in cõcione Pauli Rom. 5. Eadem quoque sententia est verborũ Christi Iohan. 14. Si quis diligit me, sermonem meum seruabit, & Pater diliget eum. Audis gratiam: sequitur, Veniemus ad eum, & mansionem apud eum faciemus. Hic audis veritatem & donum per gratiam. Primùm diligimur ab æternò Patre

propter Filium, hoc est, recipimur in gratiam, absoluihur à peccatis, cooptamur in hæreditatem vitæ æternæ, deinde iacto hoc fundamento sequitur veritas, donum per gratiam, & vt Christus loquitur, mansio totius Trinitatis in nostris cordibus. Non frustra tatum verborum facio de his tribus dictis Pauli, Baptistæ, & ipsius Christi, quia hæc collatio multum lucis affert studiosis pietatis, vt inde de multis magnis controuersis rectè iudicare possint.

Deuter. 6. Diliges Dominum Deum tuum ex toto corde tuo, & ex tota anima tua, & ex omnibus viribus tuis. Ad hanc Legem de dilectione Dei, natura hominis sine regeneratione nõ magis cõgruit, quàm lignum distortum ad ordinem ædificij. Etenim natura nostra non regenerata, aut secuta cõtemnit iudicium Dei, aut plena est Academicarum dubitationum, aut perterrefacta fugit & odit Deum.

Est breue dictum, sed longum habet epiphonema.

Tria sunt membra huius enumerationis. Natura nostra non regenerata, aut est Epicurea, secuta, negligens & contemnens iudicium Dei: aut est Academica, plena dubitationũ: aut est talis, vt perterrefacta Lege Dei, & oppressa mole ærumnarum fugiat & oderit Deum. Hæc sunt terribilia epitheta naturæ nostræ: de quibus & Propheta Ieremias inquit: Præuum est cor hominis, & ærumnosum, & inscrutabile. In rebus secundis est tumidum, in rebus aduersis timidum. Sed sumamus exempla, partim ex poëmatibus, partim ex historiis, vt iuuentus hæc rectiùs intelligat. Nam Dialectica breuitas non satis mouet, nec penetrat in animos. Cyclops monstruosus ille homo apud Euripidem inquit: Ego nulla numina Deorum expauesco, sed vni Deorum maximo ventri meo omnes meas hostias confecro, Deos ceteros ignoro. Hęc vox Epicurea, Cyclopica, barbarica & Diabolica congruit cum dicto Psalms 14. & 53. Dixit insipiens in corde suo, Non est Deus. In corde inquit, quia non omnes sunt tanta impudentia, vt more Cyclopico suas cogitationes enuntient. Et tamen in corde ipsorum Deus est inane nomen, religio eius est inanis fabula. Sicut Itali solent dicere, quando in templa veniunt: Eamus ad communem errorem. Et Paulus III. dixit, Quantum nobis profuit fabula de Christo? De secundo membro sumamus exemplum ex Troiadibus Euripidis. Hecuba mater Hæctoris & vxor

Priami

Priami, capta Troia, ex utraque omni regia dignitate, incidit in acerbissimas calamitates, quibus cum cruciaretur, sic exclamat. *ô supplex* difficilis cognitu, quidquid es, siue *cælum*, siue mens in *cælo*, Ego te inuoco, quanquam iam diu inuoco ignauum opitulatorem, & tamen quia vitatum est in calamitatibus preces concipere & vota, ideo ego etiam tibi preces adhibeo. Hæc est Academica precatio, dubitans de essentia & voluntate Dei. Tertij membri exemplum sumamus ex historiis Catonis Uticensis, qui necem sibi consciuit, & Pompeij. Cato cum audiisset interfectum esse Pompeium in Aegyptio, fugientem ex pugna Pharsalica, exclamat: Deus bone, quanta est obscuritas rerum diuinarum! Antea Deus adiuuit Pompeium in causis non valde bonis, nunc eum deserit in causa meliore, in defensione patriæ & libertatis. Hæc querela tribuit Deo iniustitiam actyrannidem, onerantem miseram & imbecillem naturam supra vires & contra ordinem iustitiæ. Pompeius verò fugiens ex acie, victus iam à Cæsare, venit ad Cratippum philosophum in insulam Lesbium, in qua Mitylene vrbs fuit præcipua & clarissima. Nō enim voluit ingredi in urbem, cum quidem à ciuibus amanter inuitaretur tanquam princeps populi Romani, sed mansit aliquantisper in horto Cratippi. Cum eo inter cetera disputauit de prouidentia, dixit, se mirari, cur nunc deseratur in causa optima & iustissima, ut videbatur, cum antea sæpe in deterioribus causis fuisset felix. Hæc exempla Cyclopi, Hecubæ, Catonis & Pompeij declarant propositionem: Natura nostra non regenerata, aut secura contemnit iudicium Dei, aut perterrefacta fugit & odit Deum.

Leuit. 19. Diliges proximum tuum, sicut te ipsum. Quam autem natura nostra sine Spiritu sancto huic Legi de dilectione proximi dissimilis sit, omnes sani intelligunt, intuentes in tabellam à Paulo propositam 1. Corinth. 13. Dilectio est patiens, id est, non iracunda, non cupida vindictæ, benefica, non est æmulatrix, non insidiatrix, seu fraudulenta, seu calumniatrix, non inflatur, nō deformes gestus habet, non sua quærit, non est irritabilis, seu non admittit delationes non exploratas, non cogitat malum, seu non est suspicax, non gaudet propter iniustitiã, sed lætatur veritate, omnia sustinet, omnia credit, omnia sperat, omnia perfert.

Quid interest inter ferre & perferre? Multum interest. Seneca

ca dicit: Leue est ærumnas ferre, scilicet exiguuo tempore, sed per-

ferre graue, id est, perſeuerare in tolerantia, est res ardua. Nam diu-
turnitas multos frangit, multos emollit. Ideo psalmus exclamat: Do-
mine ad adiuuandum me, festina. Est peremptoria citatio. Sed aspi-
ciamus tabellam dilectionis. Primùm, vt in hoc speculo cernamus
nostras labeſ & maculas, & cogitemus, nos longiſſimè ab eſſe ab offi-
ciis dilectionis, quæ in hac tabella recēſentur. Si vnum aut alterum
vtcunque præſtamus, tamē cetera nobis deſunt, & illa ipſa, quæ præ-
ſtamus ſunt valde languida, & multis ſordibus cōtaminata. Deinde
non tantùm deprecemur noſtras infirmitates, ſed petamus à Deo, vt
det nobis Spiritum dilectionis. Sicut enim à Paulo appellatur 2. Ti-
moth. 1. Non dedit nobis Spiritum timiditatis, ſed Spiritum fortitu-
dinis, contra dubitationes & cōtra metum in periculis, & Spiritum
dilectionis, qui præſtat hæc officia, quæ Paulus hoc loco requirit, &
Spiritum modēſtiæ. Expendamus igitur verba, quæ ſunt digna con-
ſideratione.

Dilectio primùm eſt patiēſ] Patientia quid ſit, diximus in
tractatu de virtutibus primi præ-
cepti. Alia patientia refertur ad Deum, alia ad homines. Nominatur
igitur patientia, ſiue obediamus Deo in ærumnis, quæ vult nos fer-
re, ſiue toleremus iniuriam aliorum hominum. Quàm autem rara
ſit hæc virtus, aut quàm ſit languida, omnes experimur. Credo ne-
minem eſſe, qui poſſit huic regulæ opponere exceptionem. Omnes
ſumus impatientes. Leuiter offenſi, Deus bone, quātas irarum flam-
mas concipimus!

Benefica] Beneficentia eſt virtus, quæ
non modò neminem lædit, ne-
minem iniuria afficit, ſed ſemper aliquid promit, quod aliis proſit.
Etiam in hac parte valde ſumus languidi.

Non eſt æmulatrix] Aemulatio eſt pugnare de an-
tecellentia, & quidem iniuſtis
modis per calumniaſ & malas artes, ſicut videmus homines non ha-
bentes conſcientiam propriæ induſtriæ, obtreſtare alienæ laudi, de-
formare alios impudentiſſimis mendaciis & calumniis, & dum
ſomniant ſe velle crefcere, ſe ipſos deformant. Si quis veram gloriam
appetit, eum neceſſe eſt obtemperare regulæ, quam tradit Paulus
Galat. 6. Probet vnusquique ſuum opus, non dicit, alienum. Et ſic
habebit gloriam apud ſe, nō ex alio. Nemo fingat, ſe poſſe veram glo-
riam parare, obtreſtatione alienæ laudiſ, & extenuatione alienæ in-
duſtriæ,

dustriæ, sed qui vult crescere, obsequatur huic præcepto Pauli: Rectè factis & rectè dictis comparet sibi laudem & gloriam, non male-dictis, non malefactis. Similis est regula de appetenda gloria ad Philipp. 3. Si qua virtus, si qua laus. Ibi Paulus coniungens virtutem & laudem, id est, appetitionem bonæ famæ, significat non inani ostentatione, non obtrectatione aliorum nos debere crescere, sed vera virtute. virtus est fundamentum veræ gloriæ.

Non infidiatrix]

Verbum Græcum *περπερεύου* significat practicas, malas artes, infidias, machinationes, quæ omnia agunt ex occulto & infidiis.

Non inflatur]

Non est superba, non est *φιλαυτοῦ*, non sibi blanditur, non sibi placet, nō se magnificat propter dotes quas habet, sed potius aliis seruit pro modo vocationis.

Non deformes gestus habet]

Hæc est descriptio modestiæ, quæ est ordo conueniens personis in omni sermone, gestu & actione. Huius virtutis pars est gratuitas, *σεμνότης*, quæ tātum facit necessaria, omittit non necessaria.

Non sua quarit]

id est, non est *πλεονεκτικὴ*, non est mercatrix propriarum utilitatum.

Non est irritabilis]

id est, non admittit delationes, fabellas, rumusciculos nō exploratos. Hac in parte sæpe omnes peccamus. Nimis sumus creduli, nimis habemus patulas aures, satius erat interdum pessulo opposito arcere fabellas.

Non cogitat malum]

id est, non est suspicax.

Non gaudet propter iniustitiam]

id est, non est in dilectione *ἁπχαρεκακία*, quæ est lætari propter calamitatem hominum iustorum & innocentium. Propria nota Diaboli est lætari miseris Ecclesiæ. Sic igitur Paulus inquit: Dilectio non gaudet propter iniustitiam, id est, est sine *ἁπχαρεκακία*, sed lætatur veritate, id est, amans est veritatis, quia veritas debet gubernare omnes alias virtutes.

Omnia sustinet]

πάντα σέγει. hæc dicuntur de æquitate, quæ tolerat aliorum infirmitates, quæ nõ sunt corruptelæ doctrinæ, aut enormia delicta.

Omnia credit]

descriptio candoris. Non ap-
probat Paulus stultam creduli-
tatem, quæ est extremum candoris, seu vitium pugnans cum candore, sed laudat candorem, qui approbat alienas voluntates propter probabilem rationem.

Omnia sperat]

scilicet donec locus est emendationi. Nam homines alij sunt sanabiles, alij insanabiles. Donec igitur spes est emendationis, bene sperandum est de alijs. Postremò repetit præceptum de patientia maximè necessarium. Omnia perfert. Ferre enim ærumnas leue est, perferre graue. Hæc de tabella dilectionis.

Roman. 8. Sensus carnis inimicitia aduersus Deum. Legi enim Dei nõ subiicitur nec subiici potest. Hoc dictum non loquitur de disciplina, quam homines in hac imbecillitate utrunque efficere possunt: sed de integra obedientia, qualis fuit in Adam ante lapsum, & qualis erit, cum Deus erit omnia in omnibus beatis. Nam sensus carnis significat & opiniones de Deo & affectus, quales sunt in humana natura non renata luce Euangelij & Spiritu sancto. Constat enim in mente magna & tristia mala esse, dubitationes de Deo, de prouidentia, de iudicio Dei, & de minis & promissionibus diuinis, de præsentia Dei in conseruatione & susten-

φρόνημα σαρκός. fleischlich gesinnt seyn. Insigne est verbum *φρόνημα*, quo Paulus utitur in Græco textu Roman. 8. Ac rectè redditur vocabulo Sensus, vt Cicero loquitur in lib. 5. epist. Meus me sensus, quanta vis sit fraterni amoris, admonet. In veteri translatione textus sic est redditus: Sapientia carnis inimicitia est aduersus Deum. Vnde aliqui sunt argumentati, philosophiam esse inimicitiam contra Deum. *φρόνημα* non tantum significat opiniones in mente, quas circumfert homo non renatus de Deo & de rebus diuinis, sed etiam affectus voluntatis & cordis, qui comitantur illas opiniones seu notitias. Complectitur igitur *ὅτι καὶ ὁρεξίν*, id est, actiones mentis & partis appetentis.

tatione

tatione rerum, & ignorationem Filij Dei. Postea sunt in voluntate & corde auersio à Deo, non habere timorem Dei, non ardere fide & dilectione, & sunt errantes motus innumerabiles, sicut æstus in Syrtibus, amores iniusti, odia iniusta, ambitio, cupiditas vindictæ. Hanc totam confusionem [*ἀταξίαν*] nominat Paulus sensum carnis, & hæc magna mala ait esse inimicitiam aduersus Deum.

& fluctus variè agitantur in Syrtibus, in quibus crebra fiunt naufragia: sic & opiniones de Deo in mente humana tumultuantur, & *ὄρμαι* seu affectus in voluntate & corde habent varias agitationes & fluctus.

Hæ sententiæ satis perspicuæ sunt, & conuincunt omnes sanos, vt fateantur, non posse incoari aut perfici impletionem Legis, id est, ardentem dilectionem Dei, & purum amorem proximi, nisi priùs accepta gratia & dono, quod cum gratia coniunctum est.

Alterum errorem, qui priori coniunctus est, refutant dicta perspicua Christi & Pauli. Iohan. 3. Nisi quis renatus fuerit ex aqua & Spiritu, non potest intrare regnum Dei.

Quid significat hoc in loco aqua? Aqua hoc loco non tantum significat ceremoniam baptismi, sed complectitur omnes partes ministerij Euangelici. Nemo erit hæres regni æterni, nisi audiat vocem Euangelij, & vtatur Sacramentis, si potest ea habere, aut eis vti. Ac sit nota regula de vsu Sacramenti, tradita à Bernhardo: Non priuatio, sed contemptus Sacramenti condemnat. Multi martyres pro Christo sunt interfecti, non baptizati, & qui nunquã vsi sunt Cœna Domini. Sic multi infantes in vtero materno, aut editi in hanc lucem moriuntur, nondum suscepto Sacramẽto baptismi. Ita latro in cruce nec baptizatus est, nec vsus est Cœna Domini, sed audiuit in furca vocem absolutionis: Hodie mecum eris in paradiso. Huic voci credens saluatus est. Non enim Deus sic alligauit gratiam suam Sacramentis, vt nemo possit saluari, qui non vtatur Sacramentis in casu necessitatis, qui non habet legem. Interea extra hunc casum nemo con-

temnere debet Sacramenta, sed iuxta Dei mandatū semel debet baptizari, & sæpius vti Cœna Domini. Hęc ideo dico, ne quis ex dicto, Nisi quis renatus fuerit ex aqua, intēpestinē inferat, damnatos esse omnes, qui baptismum non acceperunt, sicut multi ineptē faciunt. Rectē inquit Ambrosius de Imperatoribus Christianis, qui mortui sunt ante baptismum. Quanquam ceremoniam baptismi non consecuti sunt: tamen rem Sacramenti sunt consecuti. Aliud est enim Sacramentum, aliud res Sacramenti. Potest aliquis vti Sacramento, vt hypocrita quispiam, qui non consequitur rem Sacramenti. In casu necessitatis potest aliquis sine Sacramento habere rem Sacramenti.

Iohan. 6. Nemo potest venire ad me, nisi quem Pater traxerit. Iohan. 15. Sine me nihil potestis facere. Rom. 8. Qui ducuntur Spiritu Dei, hi sunt filij Dei. Si quis autem Spiritum Christi non habet, is non est Christi,

Augustinus egregiam consequentiam texit ex hoc dicto Pauli de adiunctione & aggregatione ad Ecclesiam. Estne vera propositio: Extra Ecclesiam non est salus? Omnino, omnes saluandos necesse est aut esse, aut deinceps fieri membra Ecclesię verę. Vnde possumus probare, quod extra Ecclesiam non sit salus? Audi quid dicat Augustinus tractatu 27. in Iohannem. Hęc dicuntur, vt amemus concordiam, & timeamus separationem. Nihil enim debet sic formidare Christianus, quàm separari à corpore Christi. Si quis enim separatur à corpore Christi, non est membrum eius, si non est membrum eius, non vegetatur Spiritu eius, quisquis autem Spiritum Christi non habet, is nō est eius. Interpretes in Ecclesia non gignit nouum genus doctrinę, sed debet esse Grāmaticus, deinde Dialecticus, tertio debet monstrare vsum & applicationem dictorū cęlestium. Consideremus igitur locum Augustini paulō attentius, qui est plenus dulcissima consolatione. Christus vocatur caput Ecclesię. Ecclesia est corpus Christi. Nos singuli sumus membra huius corporis. Quemadmodum igitur à capite per neruos desfluunt spiritus in totum corpus & in singula membra, quę accipiunt sensum & motum à cerebro per neruos: ita à capite nostro Christo Deo & homine accipimus Spiritum sanctum, qui tantum mouet & agit suum corpus & sua membra. Si quis igitur est separatus à corpore Ecclesię, non regitur à Spiritu sancto, quia Spiritus est in corpore, non extra corpus. Qui autem

autem non habet Spiritum Christi, non est eius. Sit igitur præcipua cura omnium hominum, primùm rectè agnoscere Deum, discere doctrinam de Deo, altera cura proxima sit, adiungere nos ad societatem Ecclesiæ, cuius debemus esse viua non mortua membra.

1. Corinth. 2. Animalis homo non percipit ea, quæ sunt Spiritus Dei. Significat enim ψυχικός homo viuentem vita naturali, hoc est, sensu & ratione naturali sine Spiritu sancto. Sed quoniam veritas manifesta est, & quotidie nos ipsa naturæ infirmitas admonet de dicto, quo Ecclesia celebrat beneficia Spiritus sancti: Sine tuo numine nihil est in homine, nihil est innoxium: Nolo in rebus apertissimis longiorem ponere orationem. Quæ enim perspicua sunt, longa esse non debent.

Refutatio Manichæorum.

C A P. I V.

NON difficilis est refutatio Manichæorum, quia multi sunt in ea secta conflata ex Stoicis deliramentis, manifesti furores. Et extant vetustæ refutationes scriptæ ab Irenæo & Tertulliano contra Marcionem, & ab Augustino contra Manichæos, quas legere eruditos vtile est. Suprà autem refutauimus præcipuum caput sectæ Manichææ de causa

peccati, quando recitauimus perspicua testimonia diuina, quæ affirmant peccatum non esse ortum ab æterna natura, nec ex materia, sed à voluntate Diabolorum & primorum parentum, qui se liberè auerterunt à Deo. Nunc omisis erroribus de coniugio & de politico ordine, qui pugnant cum iudicio rationis,

Secta Manichæa est hydra multorum capitum, est chaos & sentina plurimorum furorū. Nam erroris nomen est nimis lene in hac materia. Damnarunt Manichæi coniugium: dixerunt ortū esse à malo Deo, offensi haud dubiè miseris & infirmitatibus vitæ coniugalis. Multæ sunt enim

& t. stantur eam sectam & similes Diabolorum organa esse, pauca dicam contra monstrosa dogmata de materia & necessitate omnium actionum.

& magnę infirmitates vtriusque sexus, & accedunt ad has infirmitates magnę miserię. Has intuentes Manichęi, damnarunt vniuersum coniugij ordinem. Hic verò manifestus est furor

Diaboli, teste Paulo 1. Timoth. 4. vbi expressè vocat prohibitionem coniugij, doctrinam Dæmoniorum. Deinde damnarunt isti nebulones pessimi ac perditissimi politicum ordinem & politica officia, sicut hac nostra ætate & memoria Anabaptistę. Hic error ita est manifestus, vt non desideret apud bonos longiorem refutationē. Tertius error est de causa peccati, de quo suprā diximus in titulo de causa peccati. Nunc tantum refutabimus duos errores: vnum de materia, alterum de necessitate omnium actionum. Fingunt enim Manichęi, propter diuersam materiam alios homines non posse conuerti ad Deum, alios verò, vt sic dicam, esse conuertibiles ad Deum, qui possint assuefieri & flecti ad virtutem. Hoc commentum de materię diuersitate est falsissimum, quia vna est communis massa & eadem omnium hominum, teste Paulo, Actor. 17. vbi dicit: Ex vno sanguine omnes esse ortos & propagatos. Alterum commentum de necessitate omnium actionum est blasphemia Diabolica, quę afficit Deum horribili contumelia. Deus est tantum causa bonarum actionum, non malarum, sicut suprā diximus ex Augustino: Deus quidem permittit peccata multa, sed non approbat, non impellit ad peccatum.

Manifestum mendacium est, propter materiam diuersam alios posse conuerti, alios non posse conuerti, quia certum est, non esse discrimen in propagatione hominum propter diuersas materias, quòd ad peccatum attinet. Sed omnes ex Adam & Eua propagatos, & ex commixtione maris & fœminę nascentes afferre peccatum originis, vt cap. 5. ad Romanos perspicuè dicitur.

Hoc dicitur ad differentiam Christi. Christus est semen mulieris non viri.

Per vnum hominem, scilicet Adam, introiuit peccatum in mundum, & per peccatum mors, & peruasit seu penetrauit in omnes homines, quia omnes peccauerunt, id est, omnes habent peccatum. Peccatum hoc loco non significat actionem phrasi Latina, sed est phrasis

phrasīs Hebræa. Nam verba actiua apud Hebræos, non tantum actionem, sed etiam habitum significant, seu quiddam habituale & perpetuum. Ex hoc dicto Pauli rectè sumitur refutatio Manichæorum de diuersitate materiæ. Est vna massa generis humani, & idem sanguis Adæ, & hic sanguis est pollutus in omnibus & singulis, excepto Christo, qui non est semen viri, sed tantum fœminæ.

Rursus etiam omnes, qui in veris doloribus voce Euangelij, id est, promissione gratiæ eriguntur, fiunt hæredes æternæ salutis, nec consolatio excutienda est his imaginationibus, quæ fingunt discrimen in hominum materia esse, aut in Deo *πρωτοπολησια*. Et vtraque concio vniuersalis est, accusatio peccati in omnibus, qui nati sunt ex commixtione maris & fœminæ, & promissio gratiæ, iuxta hæc dicta: Venite ad me omnes, qui laboratis & onerati estis, ego reficiam vos. Item Iohan. 3. Sic Deus dilexit mundum, vt Filium suum vnigenitum daret, &c. Et 1. Timoth. 2. Deus vult omnes homines saluos fieri. Et Actorum 10. Non est in Deo *πρωτοπολησια*.

Hoc dictum sæpe aliàs repetitur in Scriptura, vt Rom. 2. Coloff. 3. & alibi passim. Si Deus volet, suo loco dicemus de prædestinatione, primùm totius corporis, deinde singulorum membrorum. De toto corpore firmissimè statuendum est, quòd extra Ecclesiam non fit salus, iuxta dictum: Quos elegit, hos & vocauit. Igitur non vocati non sunt electi. Non autem excludimus eos, qui tenentur sub tyrannide, quia Ecclesia complectitur omnes socios eiusdem cõfessionis, siue sint in Turcia, siue in Papatu, siue apud nos. De membris verò singulis sic statuendum est, hominem conuersum ad Deum vero timore & vera fide, in præsentia placere Deo, sine vlla dubitatione. Quòd si homo conuersus ante mortem non abiicit fidem, cõfessionem & inuocationem, sed moritur inuocato nomine Iesu Christi, is sine vlla dubitatione est in numero electorum, in quibus Deus erit omnia in omnibus, iuxta dicta: Beati mortui, qui in Domino moriuntur. Item, Esto fidelis vsque ad mortem, & dabo tibi coronam vitæ. Item Matthæi 24. Qui perseuerauerit vsque ad finem, saluus erit. Potest homo labi ante mortem, & iterum resurgere. Sed loquimur iam de postremo agone, Qui in illo agone retinet scintillam fidei, quantumuis infirmam, & non abiicit inuocationem Dei, sed nutu aliquo & signo declarat se esse membrum Filij Dei & veræ Ecclesiæ.

& se expetere æternam consuetudinem cum Deo, is haud dubiè electus est à Deo & hæres vitæ æternæ. Non disputo de Turcis aut aliis. Quid enim illi ad nos pertinent, qui sunt extra Ecclesiam? Sed nemo decipiat se ipsum, vt fingat se ideo esse electum, quòd versetur in externa societate Ecclesiæ. Multi hypocritæ & multi Epicurei sunt in cœtu Ecclesiæ magno & paruo. Vnusquisq; probet se, vt monet Paulus, & non respiciat ad alios.

Quòd verò Manichæi dixerunt, omnia necessariò fieri, bonas & malas actiones, id est, voluntates cogi tam ad bona, quàm ad mala opera, tetrum & Diabolicum mendacium est, contumeliosum aduersus Deum, & perniciosum moribus. Manifestum est enim Paulum affirmare, esse aliquam iustitiam carnis, quæ est externa gubernatio, qua homo liberè regit externa membra, ne faciant contra Legem Dei. Ideo inquit, Lex pædagogus est. Aliqua igitur libertas est etiam in non renatis, videlicet regendi externas actiones, seu vt nos loquimur, regendi locomotiuam. Multo verius est, libertas in renatis: Ioseph adiuuatur à Spiritu sancto, vt heri coniugem fugiat, & tamen liberè & volens, non coactus fugit. Dauid liberè & volens, non coactus rapit alterius coniugem, & poterat imperare externis membris ne alienam attingerèt, præsertim cum antea domicilium fuisset Spiritus sancti. Postè igitur labi renatos ostendunt exempla Aaronis, Saulis, Dauid, Petri, & aliorum innumerabilium, quorum aliqui rursus ad Deum conuertuntur, vt Aaron, Dauid, Petrus: aliqui ruunt in exitium æternum, vt Saul, non quòd sint ab alia materia orti, sed suæ voluntatis malitia. Hætenus breuiter refutaui duas contrarias hyperbolas [*Pelagianorum & Manicheorum*] quarum vna, vt bella meretricula fucata philosophicis coloribus hypocritas ad se inuitat: altera absurda, monstrosa, barbarica, velut Empusa seu spectrum subinde alias formas induens, similibus ingeniis confusas chymæras obiicit. Nunc, Deo iuuante, ad veram sententiam simplici expositione accedemus, in qua propositiones negatiuas & affirmatiuas recitabimus, vt intelligi possit, quid de viribus humanis existimandum sit.

Simile simili natura amicum est. Qui igitur habent monstrosa ingenta, delectantur monstrosis imaginationibus. Natura est rapax similibus, teste Cicerone in lib. de amicitia. Nihil est rapacius similibus, quàm natura.

Expositio

Expositio veræ sententiæ de libertate voluntatis humanæ, seu de vi- ribus humanis.

C A P. V.

VENUSTE dictum est à Friderico Duce Saxonæ, laudatæ memoriæ, de cõtrouersis ciuilibus: Multas cõtrouersias facile posse dirimi & finiri, si personæ ipsæ possent inter se cõciliari & colere cõcordiam. Non .n. in foro ciuili semper parit obscuritas rerum longas disputationes, sed personarũ litigantiũ calliditas veteratoria & pertinax odiũ.

Quod autem sapiens Princeps dixit de controuersis, quarum ipse fuit iudex: id verè potest dici de multis controuersis in Ecclesia. Veritas in hoc articulo de libero arbitrio adeo manifesta est, vt nemo possit ei nisi cæcus, sùrdus & fatuus bona conscientia contradicere & repugnare. Sed personarum pertinaciter litigantium, & quærentium non veritatem, sed materiam contentionis, vitio fit, vt videatur res valde esse obscura & intricata. Deponamus igitur odia, calumnias, Sophisticam, & his remotis, quæramus veritatem simplicem, sicut demonstratur in verbo diuinitus tradito, & in perpetuo consensu Catholicæ & orthodoxæ Ecclesiæ. Hac methodo, via & ratione facillè poterimus peruenire ad metam optatam, & aspicere lucem veritatis. Si quis autem sibi ipsi, volens, & sciens, & prudens obstruit aditum, & officit suis luminibus, is se accuset, non rem ipsam & veritatem: sed omisis talibus *περὸ θεοπατρίαις*, quibus non est opus in bona causa, accedamus ad rem ipsam.

Etsi verissima est Augustini Difficultas ista non est ex vitio querela de difficultate huius rei, sed ex vitio hominum. disputationis, quæ extat in lib.

1. de peccato originis contra Pelagianos, quam suprà recitauì: Ista quæstio, vbi de arbitrio voluntatis & Dei gratia disputatur, ita est ad discernendum difficilis, vt quando defenditur liberum arbitrium, negari Dei gratia videatur. Quando autem asseritur Dei gratia, liberum arbitrium putetur auferri: tamen cùm veritas, vt

idem Augustinus ait, citante Prospero, sententia 138. & credenda sit & loquenda: dicam de re tanta, non quantum debeo, sed quantum possum: sic tamen, vt oratio congruat ad vocem, quã Deus ipse nobis tradidit. Sit igitur hæc prima propositio.

Prosper collegit 300. & aliquot insuper sententias ex Augustino, tanquam flosculos & ἀξιώματα Theologica.

Hic aphorismus sumptus est ex dicto Pauli Roman. 10. Corde creditur ad iustitiam, ore fit confessio ad salutem. Quod si confessus fueris ore tuo Iesum Christum,

& credideris in corde tuo, quod Deus illum excitauit à mortuis, saluus eris.

Homo post lapsum, etsi horribiliter spoliatus & fauciatu est à latronibus Diabolis: tamen non transformatus est in aliam speciem, vt verbi causa, in truncum vel asinum, sed adhuc est & manet homo præditus mente & voluntate, & habet modum agendi, quo differt natura rationalis à bruta.

Credo quibusdam hanc propositionem videri non necessariam. Sed qui versati sunt in his disputationibus, & legerunt aduersariorum scripta, & audierunt ipsos coram loquentes, possunt facile existimare, quo consilio, & quibus de causis hanc propositionem repetierim in primo aditu seu in vestibulo huius doctrinæ. Dolendum est quidem & deplorandum veris gemitibus & lacrymis, tantam barbariè post mortem Lutheri piæ memoriæ, irrepsisse in Ecclesiã, vt iam sit nobis dimicandũ de primis principiis, quæ debebant esse nota pueris & puellis. In scriptis Flacij, præsertim in eo scripto, quod continet disputationem de libero arbitrio, manifestè hæc leguntur, & possunt cognosci ab omnibus, qui volunt cognoscere, quod homo non sit animal rationale in Theologia, & quod nullam prorsus habeat naturalem de Deo notitiam, & quod sit truncus, asinus, faxum &c. Hæc non exaggerantur à me odiosè, sed palam leguntur & extant in ipsorum scriptis, & defenduntur miris præstigijs sophismatum. Sic argumentor more Flacianorum:

In psalmo 49. scribitur: Homo iumento est comparatus.

Ergo homo non differt à bruto.

Valétne consequentia? Non. Quare non valet? Quia simile non est idem, & nullum simile currit quatuor pedibus. Qua in re comparat psalmus hominem iumento? Comparat hominem iumento, quod

quod ad mortalitatem attinet, seu ad mortalem conditionem. Homo est initidè conditus ad immortalitatem & vitam æternam, aliæ bestia sunt condita ad exiguum tempus vitæ, quo confecto, desinunt viuere, & redeunt in nihilum. Iam verò homo factus mortalis, similis est iumento, quia si externam speciem consideras, non aliter moritur homo, quàm asinus aut canis moritur, sepelitur, putrescit. Loquor iam de externa specie & de corpore, non dico de omnibus congruere similitudinem. Comparationes debent candidè intelligi, non sophisticè & cauillatoriè. Ergo hoc tantum sequitur ex illo dicto, hominem esse similem iumento, quod ad mortalitatem attinet, sed alia tamen est causa mortis in bestiis, alia in hominibus. In bestiis ordinatio & voluntas Dei sic & non aliter creantis bestias, est causa mortis. In nobis autem est causa mortis peccatum, nec Deus vult mortem, quatenus nihil est aliud, quàm destructio sui operis in natura humana, sed punit naturæ humanæ peccatum morte, propter suam iustitiam.

Rursus argumentor ex psalmo 73.

Ego sum factus coram te iumentum.

Ergo homo non differt à bruta natura.

Qua in re versatur illa collatio hominis & iumenti? Respondeo. Loquitur hoc in loco de obsequio sine contumacia. Sicut asinus, aut equus, aut bos sequitur suum ductorem sine contumacia, & non disputat de via, per quam est incedendum: ita inquit Propheta in eo psalmo, Ego sequor ductum & gubernationem diuinam, & non amplius disputo de causis, quare alij homines in hac vita sint felices & florentes, cum tamen sint impij, alij verò pij duriter premantur & exerceantur calamitatibus. Si respiciamus ad summam totius psalmi, & ad argumentum, facile intelligemus, hanc responsonem esse veram, non aliunde importatam. Totus enim psalmus est disputatio de euentuum confusione, vt videtur, & inæqualitate, quæ maxime perturbat mentes humanas cogitantes de prouidentia diuina. Sic enim argumentatur mens humana: Bonis debet esse bene, & malis malè in hac vita. sed non sic, imò contrarium fieri videtur. Ergo nulla est diuina prouidètia. Fatetur ergo Propheta, autor illius psalmi, se diu quidem conflictatum esse cum hac tentatione, sed tandem eluctatum, & iam se, ommissa omni disputatione sequi Deum ducentem & monstrantem iter, sicut iumentum aliquod sequitur suum ductorem & gubernatorem aut sefforem. Hæc est sentètia verissima,

& habet testem Theodoretum in quadam oratione de providentia. Magnum probrum est ista negari in Ecclesia. Quando posteri audiēt nos ista agitasse, deridebunt nostram stultitiam, sed respondendum est stultis, ne videantur sapere.

Hanc propositionem confirmat articulus de incarnatione Verbi, de quo traditur regula, Filiū Dei assumpsisse naturam humanam, integram, incorruptam, habentem omnes vires & appetitiones naturæ proprias sine peccato.

Hæc regula traditur à Paulo expressè Hebr. 4. Habemus Pontificem, qui potest compati nostris infirmitatibus, sed tentatū per omnia iuxta similitudinem absque peccato. Si nobis est similis sine peccato. Igitur homo non est transformatus per metamorphosin Flacianam, in truncum, aut asinum, aut statuam. Est quidem

in homine peccatum, quod omnes sani & pii in Ecclesia non tantū fatentur, sed etiam deplorant. Sed inde non sequitur, ipsam carnis substantiam esse malam, aut totam speciem hominis esse abolicam & mutatam in lapsu. Hæ sunt hyperbolæ Manichææ & Diabolicæ. Augustinus in lib. 10. de ciuitate Dei, cap. 24. Bonus verusq; Mediator ostendit peccatum esse malum, non carnis substantiam vel naturam.

Cū igitur anima Christi suum habeat intellectum & suam voluntatē, & Christus verè sit filius Abrahæ & Dauidis secundum carnem: profectò confitendum est, hominē non esse expertem mentis & voluntatis, nec esse animal irrationale.

id est, secundum corpus & animam. Caro hīc significat totum hominem.

Eandem sententiam vel confirmant vel illustant hæc dicta Augustini in libro de Spiritu & littera cap. 28. Non omni modo deletum est in hominis corde per peccatum, quod ibi per imaginem Dei, cū crearetur, impressum fuerat, neque adeo imago Dei detrita est illa labe, vt nulla in anima, velut lineamē-

Hæc verba Augustini citata sunt ex eo libello, de quo ipse scribit in l. bris retractationū, quod singulari diligentia, pietate & fide voluerit explicare discrimen literæ & Spiritus, id est, actionū carnis, & actionum Spiritus, & ex professo agit quæstionem de

ta ex-

ta extrema remanserint. Re- libero arbitrio, sicut norunt o-
mansit enim, quod homo non mnes lectores eius libelli, & tan-
nisi rationalis esse potest. tum tribuit huic scripto tota A-
cademia Vitebergensis, vt viuo

Luthero piæ memoriæ, libellus ille sit editus cum præfatione & in-
signi commendatione, & publicè sit inter ordinarias lectiones stu-
diosis Theologiæ propositus. Ego ipse audiui partem libelli illius ex-
plicari à Doctore Pomerano. Quare nemo putet, me fucum facere
auditoribus. Scio non omnia sine delectu esse citâda, sed quæ ex hoc
libello citauî, scio probari omnibus piis Theologis viuîs & mortuis.

Ex libro 22. de ciuitate Dei, cap. 24. In homine non penitus ex-
tincta est quædam velut scintilla rationis, in qua factus est ad ima-
ginem Dei. psal. 42. Ergo intelligamus habere nos aliquid vbi i-
mago Dei est, mentem scilicet atque rationem. Ipsa est qua capi-
mus iustum & iniustum, ipsa est, qua discimus verum à falso, ipsa
est, quæ vocatur intellectus, quo carent bestix, quem intellectum
quisquis in sese negligit, & postponit ceteris, & ita abiicit, quasi
non habeat: audiat ex psalmo: Nolite esse sicut equus aut mulus,
in quibus non est intellectus.

Tractatu i. in Iohan. Pecora non illuminantur, quia pecora nõ
habent rationales mentes, quæ possint videre sapientiam. Homo
autem factus ad imaginem Dei, habet naturalem mentem, per
quam potest percipere sapientiam. Ergo Christus lux est, non ani-
malium quorumcunque, sed hominum.

Cur Iohan. i. dicitur: Vita erat lux hominum? Ad differentiam o-
mnium aliarum bestiarum, quæ non sunt capaces specialis præsentix
Dei & ἡ ζωὴ, & illius vitæ, quam Euangeliũ promittit credenti-
bus. Sed omîssis ceteris, tantum hoc axioma nuncrepeto, quod est
traditum in multis scriptis à Domino Philippo præceptore piæ me-
moriæ. Si homo non esset natura intelligēs, Deus etiam post lapsum
non posset se homini communicare. Suprà diximus de quatuor gra-
dibus præsentix Dei, non iam loquimur de vniuersali præsentia Dei,
quæ pertinet ad creaturas rationales & irrationales, sed loquimur
de speciali præsentia Dei, qua Deus sese & sua bona nobis commu-
nicat. Hæc communicatio liberalissîma non posset fieri, si subiectũ
non esset capax luminis, & iustitiæ, & vitæ. Ita Augustinus inquit:
ἡ ζωὴ. Filius Dei non est lumen quorumcunque animalium, sed

tantum hominum, quia homo habet rationalem mentem, quae est capax lucis diuinae. Non dicimus hominem à se ipso illuminari & uiuificari. Quis hoc diceret nisi extreme furens? sed homo talis est, ut possit capere lucem diuinam, aut repudiare & reicere, obstructis foraminibus, per quae illabitur lux Solis iustitiae, uidelicet Christi. Haec non proposuissem, nisi verum esset illud vetus: Ex malis moribus bonae leges natae sunt. Saepe impudentia & pertinacia aduersariorum cogit declarare & illustrare prima principia. Ac profecto negare, hominem esse hominem, vel tollere hominem ex homine, est negare prima principia, & contra tales non est disputandum, aut frustra disputatur. Neque ego nunc disputo contentiose, sed tantum iuniores premoneo, cogente ratione mei officij, ne applaudant omnibus clamoribus & opinionibus, nondum satis exploratis. Haec est igitur prima propositio, in qua clarè & expressè diximus, hominem post lapsum primorum parentum non esse transformatum in aliam speciem, ut verbi causa, in truncum, aut asinum, sed adhuc retinere, ut Augustinus loquitur, quaedam lineamenta, ex quibus species agnosci potest. Neque verò ex scalmò, ut in prouerbio dicitur, facimus nauem, nec ex musca elephantem: sed hoc tantum tribuimus homini, quod Deus ipse voluit in nobis esse reliquum, propter suam gloriam, & propter nostram salutem. Si enim homo non esset praeditus mente & ratione, & esset natura bruta, nec Deus posset se communicare hominum generi, nec vicissim agnosci & celebrari doctrina & obedientia in genere humano. Haec sunt adeo manifesta, ut penè nos pudeat versari tamdiu in his primis principiis, aut declarandis aut illustrandis.

Sequitur altera propositio negatiua, quae detrahit homini *δυναμιν* seu facultatem, qua possit liberari ab ira Dei, à peccato, à morte aeterna, propriis viribus aut meritis. Nam haec liberatio est solius Christi beneficium integrum, ut Iohan. 8. scribitur: Si vos liberauerit Filius, scilicet ab ira Dei, à morte aeterna, à tyrannide Satanæ, à seruitute peccati, verè eritis liberi. Quod attinet ad hanc seruitutem peccati & mortis, nullam prorsus *δυναμιν*, seu efficaciam, seu facultatem homini tribuimus.

II. Propositio. Manifestum est, homines in hac deprauata natura non posse tollere peccatum & mortem, id est, exuere prauas inclinationes, & liberare se ab ira Dei, à morte corporali & aeterna, propriis

propriis viribus, aut operibus, aut virtutibus, aut meritis, nec posse satisfacere Legi Dei. Sed hæc liberatio à peccato & à morte fit propter Filium Dei, & per eum. Primùm in hac vita imputatione iustitiæ, & incoatione nouæ & æternæ vitæ & iustitiæ, postea consummatione in vita æterna. De hac tota liberatione dicitur Iohannis 8. Si Filius vos liberauerit, verè eritis liberi &c.

ti corporis, sed etiam æternæ damnationi. Quæ potest autem maior miseria cogitari, quàm hæc ipsa, quæ describitur appellatione seruitutis peccati. Econtrà nihil est dulcius, & nihil debet esse gratius piamenti, quàm consideratio huius libertatis, quam nobis promittit Filius Dei, inquitens: Si vos Filius liberauerit, verè *υἱος* eritis liberi. De hac libertate plura solent dici, quando recitantur gradus libertatis Christianæ, quia verò hæc non sunt in controuersia, nolo in iis immorari.

III. Propositio: Homo non renatus potest regere vt cunque locomotiuam, id est, flectere externa membra ad actiones congruentes cum Lege Dei. Hanc qualemcunque libertatem Paulus homini tribuit, quia fatetur in non renatis aliquam esse iustitiam carnis, vt cum inquit ad Titum: Non ex operibus iustitiæ, quæ nos fecimus. Quoties autem de disciplina cogitamus, veniat in mentem primorum parentum, qui post lapsum suam nuditatem tegunt foliis ficis. Vt enim primi parentes, cum non possent tristissima vulnera à Diabolo accepta sanare, externam deformitatem vt cunque tegebant: sic homines in hac imbecillitate naturalibus viribus disciplinam aliquo modo efficere possunt.

IV. Propositio: Necessè est in vera cōuersione ad Deum, mentem à Filio Dei per Euangeliū illuminari, & voluntatem à Spiritu sancto efficaciter trahi.

In hac propositione decet pios maximè esse attentos, & iudicare sine anteceptis opinionibus, an in ea dicatur aliquid pugnans cum analogia fidei: aut

cum ipsa veritate & experientia spirituali: aut cum perpetuo consensu catholicae & orthodoxae Ecclesiae. Ac in bona quidem causa, vt dicit Pindarus, tria verba sufficiunt. Sicut enim Syllogismus bonus tantum habet tres terminos & tres propositiones, & non est infinita declamatio: ita non est necesse, caput controuersiae in hoc articulo declamatoriè proponere, sed satis est Dialectica breuitate perspicuè rei summam exponere.

Quod cum fit, homo assentitur promissioni gratiae non propriis viribus, sed per Spiritum sanctum, qui hoc modo in consideratione verbi, & non aliter est efficax.

Est breuis propositio, sed completitur omnia quae possunt dici vtiliter de praecipuo capite, quod est in cõtrouersia positum. Quid

fit vera cõuersio nemo ignorat, aut certè ignorare nemo debet, cum tota vita Christiana nihil aliud sit aut esse debeat, quàm perpetua poenitentia, quae completitur timorem Dei, fidem & nouam obedientiam. Non igitur volo disputate de vocabulo cõuersionis, quod tam est notum pijs, quàm Geometris sunt notae definitiones circuli & quadrati. Quid autem necesse est fieri in conuersione ad Deum? Primùm necesse est, mentem à Filio Dei per Euangelium illuminari. Quare tribuo Filio Dei hanc actionem, videlicet mentis illuminationem pulsis tenebris, quae nobiscum naturaliter nascuntur? Propter dicta, quae mox recitabo in confirmatione, quorum alterum extat Iohan. 1. alterum Matth. 11. Iohan. 1. dicitur: In ipso vita erat, & vita erat lux hominum. Et paulò post: Illuminat omnem hominem venientem in mundum. Est enim Filius splendor lucis paternae, & lumen de lumine, vt dicitur in Symbolo Niceno. Ideo rectè tribuitur Filio actio in mente, id est, illuminatio seu illustratio mentis. Alterum dictum est apud Matth. 11. Nemo nouit Patrem nisi Filius, & cui Filius voluerit reuelare. Iam quaeritur, quomodo reuelet Filius voluntatem Patris de nostra salute, & quomodo illuminet nostras mentes? Respondeo. Per Euangelium, vt Iohan. 1. dicitur: Deum nemo vidit vnquam, Filius, qui est in sinu Patris, ipse enarrauit nobis. Non igitur separamus illuminationem, quae est beneficium Filij Dei, à voce Euangelij audita, lecta & cogitata: sed semper addimus hoc instrumentum, quod est ordinatum decreto diuino. Additur autem in propositione: *Et voluntatem à Spiritu sancto efficaciter trahi.* Quare tribuimus tractionem voluntatis Spiritui sancto? cum tamen vera sit

fit regula Augustini: Actiones diuinæ ad extra sunt communes. Et Iohannis dicitur: Nemo potest ad me venire, nisi Pater traxerit eum. Cur non potius tribuitur Patri hæc tractio voluntatis? Respondeo. Etsi vinificatio fit per omnes personas, & est cōmune opus triū personarum: tamen fit quodam ordine. Sicut enim à Patre per Filium in Spiritu sancto omnia sunt condita, & omni tempore conferuntur, ita Pater trahit per Filium illuminantem, & in Spiritu sancto mouente & ducente voluntatem humanam, vt Roman. 8. dicitur: Qui Spiritu Dei ducuntur, id est, agitantur, mouentur, hi sunt filij Dei. Non igitur excludo Patrem ab hac actione, sed sequor ordinem actionum, qui sæpe in Scriptura exprimitur. Quomodo autē trahit Spiritus sanctus? Hic in propositione dicitur: trahi voluntatem efficaciter, hoc est, Spiritus sanctus per verbum, quod nūquam excludimus, restituit voluntati *δυναμιν*, seu efficaciam, seu facultatem credendi, quæ est amissa in lapsu. Hanc *δυναμιν*, hanc efficaciam non tribuo nostris viribus, quod esset blasphemum aduersus Spiritum sanctum & Filium Dei, sed tribuo auctori suum effectū & suum opus. Ideo dico, voluntatem à Spiritu sancto efficaciter trahi, scilicet restituta *δυνάμει* credendi.

Quod cū fit, homo assentitur promissioni gratiæ]

id est, amplectitur promissionem Euangelij de remissione peccatorum.

Non propriis viribus, sed per Spiritum sanctum.

Ergo voluntas, dicat aliquis, est ociosa, nihil agit, tantūm sculpitur vt statua? Responso ad hanc obiectionem paulò post tradenda erit. Etsi *δυναμιν*, efficacia & facultas credendi est donum Spiritus sancti, sine vlla controuersia, & sine vlla dubitatione, tamen hæc *δυναμιν* non communicatur lignis, lapidibus, a finis, statuis, sed communicatur vel restituitur hominibus, id est, humanæ menti & voluntati, quæ est capax huius luminis & huius beneficij, de quo nunc loquimur. Aliæ creaturæ non sunt capaces tantorū bonorum Filij Dei & Spiritus sancti. Christus enim est lux hominū non pecudum. Aliter agit homo, aliter brutū vel truncus. Id nominatur agendi modus, siue vt veteres Theologi loquuntur, Nazianzenus, Bernhardus & alij, Solum liberum arbitrium est capax salutis. Sicut enim solus Deus salutem dat, & sicut nemo saluatur nisi per gratiam: ita nihil est quod saluetur, nisi liberū

arbitrium. Ne quis putet me audacter aliquid noui affirmare, is querat eandem sententiam expressam & recitatam sine inuolucris, & sine vllis ambagibus in Confessione Ecclesiæ VVirtembergensis, vbi clarè hæc verba leguntur: Etsi homo non habet, quo possit se liberare à peccato & morte: tamen habet, quo beneficia à Deo accipiat. Si igitur vis hoc vocare capacitatem, aut modum agendi, mea nihil interest, modò retineas rem, non pugnemus de verbis. Vides ergo in hac propositione coniungi hæc tria, Spiritum sanctum, verbum & voluntatem, sed singula suo modo, suo loco, & tuo ordine.

Huius asseuerationis sunt multa testimonia perspicua Iohannis & Pauli. Iohan. 1. Illuminat omnem hominem venientem in hunc mundum. Et in eodem capite: Quotquot eum receperunt, dedit eis potestatem filios Dei fieri.

Hic coniunguntur à Iohanne duo correlatiua: Illuminatio, quæ fit à Filio Dei, & receptio luminis, quæ fit in nostris mentibus. Quotquot receperunt &c.

Sicut autem correlatiua semper sunt simul, & semper sunt intelligenda simul, etiamsi alterum non nominetur, vt fides semper se habet correlatiuè ad promissionem, etiamsi non semper fidei sit mentio in promissione, aut promissionis, quoties de fide loquimur. Ita quando audimus dulcissimum dictum de beneficii Filij Dei, Iohan. 1. Filius illuminat omnem hominem venientem in hunc mundum: mox addamus hanc correlatiuam propositionem: Quotquot autem receperunt eum, dedit eis potestatem filios Dei fieri. Eodem modo loquitur Paulus ad Timotheum, 2. Timoth. 1. Custodi præclarum depositum per Spiritum sanctum &c. Et 1. Timoth. 6. Apprehende vitam æternam. Non satis est docere, quòd Filius Dei det vitam æternâ gratis propter suum meritum, & propter suam obedientiam, sed oportet mox addi correlatiuam sententiam, quomodo apprehendatur & accipiatur vita æterna. Certè à nobis accipienda & apprehendenda est, ac nisi à nobis apprehendatur, frustra nobis offertur, ideo ex fide gratis, vt sit firma promissio. Sed dicat aliquis, Tu ipse fateris, nos assentiri non propriis viribus, sed per Spiritum sanctum. Quomodo igitur dicis, nos recipere Christum, aut apprehendere vitam æternam? Respondeo. Vtrumque est verum, & quòd per Spiritum sanctum hæc præstemus, & quòd nos ipsi assentiamur, & accipiamus vitam æternam. Non hæc pugnant inter se, sed suauissimè congruunt. Sumus quidè

palsiui,

passiui, quo ad efficaciam & illam *δυναμιν* credendi: sed sumus etiam actiui, dum per Spiritum sanctum assentimur, & apprehendimus vitam æternam, & custodimus præclarum depositum. Hæc postea vberius explicabuntur in solutione argumentorum, quæ opponuntur contra hanc sententiam. Christi beneficium est, illuminare, sed nos viderimus ne repellamus lumē in nos sparsum, & nobis oblatum, & quanquam hoc non possimus facere propriis viribus: tamen dum nobis restituitur *δυναμιν* credēdi, nostrum est repugnare dubitationi, & orare, vt fortius & efficacius trahamur.

Matth. 11. Nemo nouit Patrem nisi Filius, & cui voluerit Filius reuelare. Iohan. 6. Nemo potest venire ad me, nisi Pater traxerit eum. Iohan. 19. Sine me nihil potestis facere. Rom. 8. Qui ducuntur Spiritu Dei, sunt filij eius. Si quis autem Spiritū eius non habet, non est eius. Rom. 1. Euangelium est potentia Dei ad salutem omni credēti. 1. Cor. 1. Placuit Deo per stultam prædicationem saluos facere credentes.

non intelligas violentam tractionem.

Iam respondebimus ad hanc obiectionem: Si Spiritus sanctus nos trahit, & Filius illuminat, & nos assentimur non propriis viribus, sed per Spiritum sanctum, quid igitur nos agimus? sumusne prorsus otiosi aut ignaui, aut habemus nos repugnatiuē, hostiliter, & fremimus ac furenter infanimus contra Filium Dei? Hæc

enim sunt voces Flacianorū, & totus mūdus est repletus his vocib⁹, quod homo in conuersione non tantūm repugnet Deo, sed etiam fremat contra Deum, & insaniat, & bacchetur, & entusiasmo quodam ad credendum rapiatur. Hæc certē furiosorum sunt hominum, dicere hominem furere, insanire in conuersione, neque à me sunt ista ficta aut odiosè excogitata. Sed si quis vult videre istos thesauros, ego monstrabo ei plura in illorum libris, quàm libenter legat.

Etsi autem Spiritus sanctus accendit hanc fidem, vt dixi, per verbi cogitationem: tamen non est in homine efficax, tanquam in trunco nihil agente, sed ita hominem trahit ac conuertit, vt in adultis & doctrinam intelligentibus, aliquam velit esse voluntatis actionem, quæ suam efficaciam comitetur. Sciēdum est igitur, fidem Dei donum esse & opus, sed donari vocatis & annuentibus,

hoc est, audientibus verbum Dei, idque cogitantibus, & assensu amplectentibus, & repugnantibus dubitationi, & in hac lucta penitentibus auxilium Dei.

Si hæc essent Geometrica, possent pingi ante oculos in tabella, sed quia sunt Theologica, utcunque sunt declaranda iuxta analogiam fidei. Vtraque propositio est vera, vna: fides est donum Dei. Altera, per fidem accipimus Spiritum sanctum. Prima propositio extat Iohan. 6. Hoc est opus Dei, quod Deus efficit, ut credatis in eum. Altera propositio, quod accipiatur Spiritus sanctus fide, extat Galat. 3. ut promissionem Spiritus per fidem accipiamus. Dicat aliquis. Ego non possum hæc conciliare: videntur hæc inter se pugnare? Respondeo, non pugnant. Donatio Spiritus sancti antecedit fidem, non tempore, sed ordine naturæ, sicut omnis causa ordine naturæ prior est suo effectu. Sæpe autem quod ad tempus attinet, simul sunt causa & effectus: Exemplum, Sole est causa diei, simul autem sunt & vno momento ortus Solis supra horizontem, & initium diei, nec possunt hæc discerni tempore aut successione partium: ita simul sunt hæc in corde humano. Donatur nobis Spiritus sanctus, qui est causa fidei, & fides assentitur verbo, & apprehendit remissionem peccatorum, & ipsum Spiritum sanctum, & vitam æternam. Fortassis videntur iunioribus hæc obscuriora & subtiliora, sed non possunt hæc, ut dixi, oculis subiici & pingi in tabulis. Vnusquisque in sua conuersione aut expertus est, aut experitur, aut experietur hæc ita se habere. Non oportet te imaginari interuallum temporis inter donationem Spiritus sancti & fidem, sed hæc concurrunt & connexa sunt, sicut ortus Solis & initium diei, & sunt duo correlatiua, quæ non possunt separari. Vbicunque Spiritus sanctus, ibi fides, & vbi fides, ibi Spiritus, & quanquam Spiritui sancto verè tribuitur efficacia & *dyuinitas*: tamen non sequitur, mentem & voluntatem, quatenus à Spiritu sancto trahitur, prorsus otiosam esse.

Hæc in quotidiana inuocatione, in qua aut fit, aut crescit conuersio, discenda sunt. Nequam verò audiendi sunt, qui fingunt, hominem in conuersione non modo aduersa fronte repugnare, sed etiam furere aduersus Deum, quia non possunt si-

Si multi conciperent preces & vota ad Deum, & peterent se conuerti, id longè esset satius, quam quod multa volumina librorum inaniam accumulatur, mul

mul esse in volūtate motus extremè pugnantes & contradictorij, velle bonum oblatum, & idem reiicere ac repudiare.

& in omnibus conuiujs & angulis, etiam inter pocula agitantur quæstiones de libero arbitrio. Ego scio, quòd multi qui ita temerè disputant, nunquam primis la-

biis gustarint, quid sit pœnitentia, quid vera inuocatio, quid vera patientia in ærumnis, nunquam senserunt dolores mortis, & pericula inferni, nunquam experti sunt efficaciam veræ doctrinæ in magnis certaminibus & doloribus. Spero autem, me hactenus summam veræ doctrinæ de causis conuersionis ad Deum ita exposuisse, vt nemo possit iure ac meritò mihi obiicere, quòd aliquid detraham de gloria Dei, vel de efficacia Filij Dei & Spiritus sancti. Liberè enim fateor, & grata mente prædico *εὐεργεσιαν*, vt Græci loquuntur, id est, efficaciam Filij Dei, qui sua luce per Euangelium mentes nostras illustrat, pulsus tenebris naturaliter nobiscum natis, & Spiritus sancti efficaciter trahentis nostras voluntates & corda nostra vt assentiantur Euangelio. Et si autem verissimum est, fidem & totam conuersionem non esse opus nostrum, sed opus & donum Dei, non tantùm in initio, sed etiam in ipso incremento, & in perseuerantia vsque in finem, vt epistola ad Hebræos inquit cap. 13. Respicite ad Christum duce[m] fidei & consummatorem: tamè confitendum est, dari fidem & Spiritum sanctum non furiosis, non contumaciter & pertinaciter repugnantibus & aspernantibus hoc donum Dei, sed iis, qui petunt se trahi à Deo, & non excutiunt trahentem & mouentem ipsum Spiritum sanctum. Non enim fieri potest, vt simul existant in corde humano motus extremè pugnantes & contradictorij, quales sunt furere & fremere aduersus Deum, & accipere beneficium oblatum. Sed ne videar hæc affirmare sine graui causa, addemus testimonia Græcæ & Latinæ Ecclesiæ de hac sententia.

Præclare ergo Augustinus tractatu 27. in Iohannem, dixit: Qui resistit, non credit, nam qui resistit, quomodo viuificatur? Aduersarius est radio lucis, quo penetrandus est, non aduertit a-ciem, sed claudit mentem. Et psalm. 109. Homo non repellat resistendo quærentem se, & patiat[ur] perditus inueniri se.

Sumamus declarationem à Sole, qui est fons lucis & vitalis potentix in tota rerum natura. Situ non voles admittere lumen Solis, sed id obstructis fenestris & omnibus foraminibus à te reieceris, nūquam te, aut domum tuam Sol luce sua illustrabit. Ita

quanquam Filius Dei est lux mundi & vita æterna, Iohan. 1. & hic Sol iustitiæ Malach 3. illuminat omnem hominem, scilicet qui illuminatur: tamen mox sequitur in eodem capite, Quotquot receperunt eum, his dedit potestatem filios Dei fieri. Scriptura sacra est tota copulatiua, nec iudicandum est ex singulis clausulis, sed tota series orationis piè consideranda est. Non igitur tantùm dicta colligenda sunt, quæ affirmant, & rectè quidem, Christum esse fontem lucis & vitæ æternæ, & nos omnes ex hoc fonte haurire, sicut Ioan. 1. dicitur: Ex plenitudine ipsius omnes accepimus gratiam pro gratia: sed etiam illa Scripturæ dicta sunt adiungenda, vt constet tota copulatiua, quæ de receptione lucis, hoc est, de assensu, quo amplectimur verbum, & accipimus oblata beneficia, concionantur.

Testimonia Græcæ & Latinæ Ecclesiæ, de hac sententia, quam recitauit.

C A P. V I.

NON quidem nititur nostra fides vlla humana auctoritate, sed petra firmissima ipso Dei verbo. Sed tamen quia Deus instituit ministerium, idèq; vult audiri, iuxta Samsonis dictum: Nisi arassetis mea vitula, non inuenissetis: Nemo pius vnquam aspernatus est interpretationem & vocem perpetuam ministerij in Ecclesia, quod regitur non ab humanis opinionibus & affectibus, sed à Spiritu sancto. Neque ego hoc facio sine exemplo, quod Patres cito, sed imitor D. Augustinum, qui in libro contra Iulianum, non modò citat sacras literas, sed etiam decè Patrum Græcorum & Latinorum expressa testimonia, & in fine, quasi in epologo hæc verba addit: Non opus est, vt Patres in vnum locum nauigent ad Synodum, cùm multos scriptores coegerim in vnum librum, qui ad omnia loca nauigare potest. Sed pergat aliquis pertinaciter litigans, & perseverans in suo proposito, sic cauillando: Tu opponis homines hominibus, cur non potiùs Deum vel **Scripturam**

Scripturam hominibus? Hæc videtur speciosa oratio, sed consideretur perpetua consuetudo Ecclesiæ in similibus calibus. Quandoquæque orta est in Ecclesia controuersia *περι τῆς πίστεως τοῦ διαβόλου*, necesse est in consilium adhiberi perpetuam confessionem & cōsensum Catholicæ & orthodoxæ Ecclesiæ. Quod enim ad Scripturam attinet, non minùs hæretici pratexunt dicta Scripturæ, quàm vera docentes. Legat qui volet, disputationem Athanasij cum Ario agitatam coram Probo, inde lector facillè poterit æstimare, quântum aceruuna Scripturæ accumulauerit Arius ad cōfirmationem suæ blasphemix: vt, Pater maior me est. Item: De die vltimo, nec Filius hominis, nec angeli norunt. Item, Tunc etiam Filius erit subiectus Patri. Fortassis homo imperitus iuraret, Arium esse virum sanctum, & rectè sentientem propter citationem Scripturæ. Sed hunc ita refutat Athanasius, vt facillè constet candido lectori, penes quem stet veritas. Ita vos nolite perturbari ab istis pyratibus, qui nauigant in mari verborum, & quidem verborum Dei non candidè, sed calumniosè ad peregrinam sententiam detortorum. Nonne etiam Diabolus in deserto mille artibus oppugnans Filium Dei, in prima acie collocat dictum psal. 91. Angelis suis mandauit de te &c. Quare non satis est citare Scripturam & verbum Dei, nisi etiam verbum rectè intelligas. Non est hic quæstio de verbo Dei, sed de natiua sententiâ. Papa in suis decretis multa citat, vt Matth. 16. Super hanc petram &c. Ioan. 21. Pasce oues meas, &c. Sed quo candore, qua sententia, norunt pij & eruditi. Ita nemo vobis fucum faciat, etiam si tota Biblia congerat in vnum locum, & gloriatur pro se stare verbum Dei, si modò constet, tales Sycophantas tanquam pyratas versari in mari verborum, & ignorare quid affirmant aut negent. Si quis igitur adhuc cauilletur, nos vti testimoniis humanis: huic breuiter respondeo sine ambagibus. Oppono homines hominibus, fateor. Sed quales, qualibus? Primùm pios hypocritas crudelibus & mendacibus: deinde sanctos profanis, qui sine timore Dei viuunt, & sine fide. Tertiò, doctos indoctis, amantes veritatis contentiosis rixatoribus. Postremò, fide dignos vanissimis, leuissimis & peruersissimis. Vtri igitur parti plus sit credendum & tribuendum, iudicet Ecclesia, & vnusquisq; apud suum animum & conscientiam. In his feriis canimus: Magis credendum est soli Mariæ veraci, quàm Iudeorum turbæ fallaci, id est, Vnicum Mariæ testimonium de Christi resurrectione pluris est faciendum, quàm omnes Iudeorum clamores, cauillationes, mendacia &

calumniæ. Ita iuniores pluris faciunt Græcos & Latinos scriptores, sanctitate, eruditione & meritis in Ecclesia celebres, quàm istos no- uos rixatores, ne quid dicam asperius.

Magna quidè certamina de libero arbitrio & olim mota sunt, & hodie à vanissimis & peruersissimis hominibus agitantur, quàm contentionis cupidiores sunt, quàm veritatis. Sed tamen hæc sim- plex sententia, quam recitavi, perpetua vox est piorum in Eccle- sia, vt saniorum scripta clarè testantur.

Epiphanius contra Aposto- licos: Pietas non extorquetur coactione, sed iustitia cum vo- luntatis electione cõiuncta est.

Idem in refutatione Mon- tani [pag. 180.] Quos Deus vocat, his nullam necessitatem affert, nec vincula iniicit, sed relinquit eis spontaneam electionem, vt dicitur: Venite sitientes ad me.

Nazianzenus pag. 191. Quan- do audis, Quibus datum est, ad- de, datur vocatis, & sic annuen- tibus.

Idem in lib. carminum in passionis historia. Deus neminem seruat inuitum, & vi coactum.

Chrysostomus Galat. 3. Non potest gratia Spiritus sancti repellentibus dari.

Idem 2. Thessal. 3. Fidelis qui dem Deuse est, qui cum promiserit salutem, omnino saluabit, sed sicut promisit. Quomodo autem promisit? Si voluerimus & audiuerimus ipsum, nõ quo- quo modo, neque vt ligna, aut

Græca verba extant pag. 220. ἐργὸν ὑπὲρ ἀνάγκης ἢ θεοσέβεια, ἀλλ' ἐκ προαιρέσεως ἢ δικαιοσύνη.

ὅς ἐκάλεισε, μετὰ προαιρέσεως κέ- κληκεν, ἐκ ἀνάγκης ἐπιβάλλον, οὐ κλοιδὸν ἐπιθέμενον. φάσκει γὰρ, ὅτι οἱ δι- ψῶντες ἔλθετε πρὸς ἐμὲ.

scilicet Matth. 19. Non omnes possunt capere verbum hoc. δέδοται τοῖς κλημένοις καὶ ἔγω νεύσει.

Iurisconsulti dicunt: Inuitus non potest donari, sed potest eri- pi. Idem verè dici potest etiam in Theologia.

Deus est ita efficax in Ecclesia & singulis piis, sicut promisit se fore efficacem.

Aliud est audire, aliud auscul- tare. Multi sunt auditores, sed pauci auscultatores. Lucæ 2. di- lapides

lapides ignaui. *πιστὸς μὲν ἐστὶν θεός, καὶ ἐπαγγελόμενος σωσάτω, πάντως σωσεί, ἀλλὰ ὡς ἐπιηγήλατο. πῶς δὲ ἐπιηγήλατο; ἐὰν θέλωμεν, καὶ ἀκούσωμεν αὐτῆ, καὶ ἀπλῶς, εἰ δὲ ὡς ζῦλα.*

Macarius homilia 37. Cum Paulus dicat: Deus est qui operatur in vobis velle & perficere: Cur Scriptura præcipit hoc facere? Iam diximus hominem à natura habere promptitudinē animi, quam Deus requirit. Iubet igitur, vt homo in primis cognoscat, & cum cognōrit, amet, & voluntatem depromat. Vt autem mens exerceatur, laborem perferat, aut opus aliquod perficiat, gratia Domini largitur volenti & credenti.

Si Deus efficit, cur nos iubet operari?

Suidas testatur, hunc Macarium Aegyptium vixisse temporibus Arii, & fuisse clarum, non modò doctrina & pietate, sed etiam miraculis. Ait enim ab eo mortuos in vitam reuocatos esse. Ac tanta fuit autoritas huius viri, vt ipsius voce & cōcionibus valde sint repressi, fracti & debilitati Ariani in Aegypto. Quanta autem fuerit eloquētia, doctrina & pietate præditus, ostendunt 50. homiliae, editæ Parisiis Græcè & Latine, quæ iam venales habentur in omnibus bibliopoliis. Non cito homines obscuros, non vndeunque colligo suffragia, sed talium virorum dicta laudo, qui & ipsi in laude vixerunt. Et hætenus quidem audiuius testimonia Græcæ Ecclesiæ, videlicet Epiphaniij refutantis octoginta hæreses, Gregorij Naziāzeni, Chrysostomi & Macarij Aegyptij. Poteram & alios citare, vt Cyrillum, sed non necesse est in hac explicatione methodica omnia colligi & coaceruari. Nunc audiemus confessionem Latinæ Ecclesiæ, videlicet Augustini, & discipuli eius Prosperi, item Ambrosij, Hieronymi & Bernhardi. Priusquam verò accedimus ad testimonia Augustini,

citur de Maria, quòd conseruauit omnia verbain corde suo. Et in parabola de semine: Illi sunt veri auditores, qui audiunt verbū Dei & custodiunt, & fructum asserunt in patientia.

In eodem cap. 2. ad Philipp. præcipit Paulus, cum timore & tremore salutem vestram operamini. Hæc est vox præcepti. Dein de sequitur promissio dulcissima, non transferenda ad imaginationes Manichæas, sed ad consolationem piarum mentium. Deus est, qui efficit, vt velitis & perficiatis. Quomodo hæc congruunt, inquires? Antea præcepit, vt nos ipsi operemur nostram salutem, mox subiicit aliam sententiam, & planè, vt videtur, diuersam, Deus est, qui efficit &c.

obiter recitabo quendam locum ex hoc scriptore. Augustinus libro 2. retractat. cap. 37. In libro de Spiritu & litera: *Quantum Deus adiuvit, acriter disputavi contra inimicos gratiae* [id est, Pelagianos] *qua iustificatur impius*. Dicam iunioribus, quales sint libri retractationum, & quid contineant. In libris retractationum duo præstat Augustinus, primum recenset ordine sua scripta, & singulorum scriptorum argumenta & præcipua capita. Alterum est, quod agit ipse censurâ piam & candidam de suis scriptis. Quod exemplum si multi & olim fuissent imitati, & hodie imitentur, minus esset certaminum. Discernenda enim sunt tempora, non solum in sacris literis, sed etiam in scriptis humanis, iuxta regulam: Distingue tempora, & concordabis Scripturam. Sicut igitur differt lux meridiana, quæ est clarissima, ab illa luce tenui & obscura, quam spargit Sol ante suorum ortum in aurora: ita in scriptoribus veteribus & recentioribus discernantur tempora, quibus singuli libri sunt scripti & editi. Hanc regulam, si sequemur, poterimus candidè iudicare de veteribus & recentioribus scriptoribus. Hac verò regula neglecta & violata, erimus Staphyli, Flacij & similes sycophantæ, & obiiciemus optimis scriptoribus, Augustino, Luthero, & aliis, ἀντιλογίας, hoc est, contrarietatem & dissonantiam. Hoc igitur agit Augustinus in suis libris retractationum, quod non solum ordine recenset titulos & argumenta suorum librorum, sed etiam admonet lectorem, ut discernat tempora scriptorum, & fatetur ipse se profecisse, & incrementa lucis accepisse scribendo, docendo & disputando. Quod autem ille summus vir de se, & suis scriptis dixit, id verè & candidè de scriptis & libris Lutheri dici potest. Conferat enim qui volet, candidè, sine præiudicio, enarrationem psalmi 51. cum aliis quibusdam horridioribus scriptis. Ex hac collatione facilè apparebit, qualis fuerit Lutherus in meridie, qualis item in aurora. Hæc credo piè & candidè, & sine ullius, qui est amatissimus scriptorum Lutheri (sicut & ego sum) offensione dici & scribi posse. Et Lutherus eadem de se scribit in præfatione primi tomi suorum operum Latinorum.

Augustinus in lib. de Spiritu & litera cap. 34. Profectò & ipsum velle credere, Deus operatur in homine, & in omnibus misericordia eius præuenit nos. Consentire autem vocationi Dei,

Videntur hæc secum pugnare in explicatione, sed enuntiamus hanc sententiam Augustini, vel

vel ab ea dissentire, sicut dixi, propriæ voluntatis est. Quæ res non solum non infirmit quod dictum est: Quid habes, quod non accepisti? sed etiam confirmat. Accipere quippe & habere anima non potest dona, de quibus hoc audit, nisi consentiendo, ac per hoc quid habeat & accipiat, Dei est. Accipere autem & habere utique accipientis & habentis est.

more Dialectico & verbis scholasticis. Voluntas humana partim se habet passivè, partim activè, diverso respectu. Scitis enim ex physica & Dialectica, actione & passionem non re ipsa differre, sunt enim vnus & idem motus, sed tantum terminis & relationibus. voluntas igitur humana in conversione passivè se habet, respectu efficaciam vel doni diuinitus oblati. donum est Dei, non nostrum. Quid habes, ô homo, quod non accepisti? 1. Corinth.

4. Deinde habet se activè, quod ad assensum attinet, quo beneficium diuinitus oblatum accipitur. Non igitur hæc inter se pugnant. Dare est Dei, accipere, est nostrum, quanquam hoc ipsum accipere non fit nostris viribus, sed per efficaciam Spiritus sancti, qui voluntates & adiuuando præparat, & præparando adiuuat.

Idem tractatu 76. in Iohannem: Deus Trinitas, Pater, Filius & Spiritus sanctus a veniunt ad nos, dum venimus ad eos: veniunt ^b subueniendo, venimus obediendo: veniunt c illuminando, venimus ^d intuendo: veniunt implendo, venimus ^e capiendo.

a Vtrumque legitur in Scriptura: Venimus ad eos. Et: Venite ad me omnes.

b id est, opitulando, Rom. 8. Spiritus opitulatur nostræ infirmitati!

c Iohan. 1. Illuminat omnem hominem.

d Non sunt claudendi oculi, si velimus frui lumine Solis.

e Iohan. 1. Quotquot receperunt eum. Item Apocal. 3. Ego sto ante ostium & pulso, scilicet per vocem Euangelij & administrationem Sacramentorum, & si quis mihi aperuerit, id est, non repugnauerit contumaciter, pertinaciter, furiosè, ad hunc ingrediari, & cœnabo eum eo

Et lib. 5. de ciuitate Dei cap. 19. Tales homines virtutes suas quatacunq; in hac vita possunt habere, non tribuunt nisi gratiam. Ita Paulus dicit 1. Cor. 15. Gratia Dei sum, quod sum.

Dei, quòd eas volentibus, credentibus, petentibusque dederit, simulque intelligunt, quantum sibi desit ad perfectionem iustitiæ, qualis est in sanctorum angelorum societate, cui se nituntur aptare.

id est, accommodare, assimulare. Nihil hîc dicitur de repugnantibus & frementibus.

Epistola 106. Omne opus bonum gratia præcedit, & id comitante, non ducente: pedissequa, non præuia voluntate.

Hoc est, quod vulgò dicitur, Præeunte gratia, comitante voluntate.

Prosper [*discipulus Augustini*] qui gubernauit Ecclesiam Rhegiensem annos circiter 20. sententia sexta ad capitula Gallorum: Qui dicit, quòd liberum arbitrium in homine nihil sit, non est Catholicus. Arbitrium enim hominis gratia Dei non abolet, sed adoler, & ab errore in viam reuocat ac reducit, vt quod sua libertate erat prauum, Spiritu Dei agente sit rectum.

id est accendit. Est pulcra *παρονομασία*. Idem est quod Lutherus dicit: Spiritus sanctus est medicus naturæ humanæ, non destructor.

Idem contra Collatorem pag. 137. hanc sententiam cõcilij Africani contra Pelagium recitat. Quotquot filij Dei sunt, hi Spiritu Dei ducuntur, vt nec nostrum sentiamus deesse arbitrium, & in bonis quibuscunque volûtatis humanæ singulis motibus, magis illius valere non dubitemus auxilium.

1. Corinth. 15. inquit Paulus: Ego plus laboraui ceteris. Cùm autem hoc videatur plenum esse arrogatiæ, mox addit correctio-

nem. Non autem ego, sed gratia Dei. Non excludit diligentiam & conatum voluntatis suæ, sed tamen omnia refert accepta gratiæ Dei. Hæc non pugnant inter se rectè distributa, nec quidquam detrahit gloriæ Dei.

Et in eodẽ libro pag. 147. Nõ vt inuitum hominem subigat, sed vt subiectionis cupidum faciat, nec vt ignorantem trahat, sed vt intelligentem sequentemque præcedat. Manens enim liberum

Metaphora sumpta à pistori-
bus, qui massam subigunt.

arbi-

arbitrium, quod utique cum ipso homine Deus condidit, à vanitatibus & cupiditatibus suis [*id est, à peccato originis*] in quas neglecta Dei Lege fluxerat, non à seipso, sed à creatore mutatur [*Hæc semper fuit mea vox & confessio*] ut quidquid in eo in melius reficitur, nec sine illo [*scilicet assentiēte*] fit qui sanat, nec nisi ab illo [*scilicet efficaciter trabente*] qui medetur.

Item pag. 159. [*ἀξιωμα Theologicum*] Opitulationes diuinæ gratiæ stabilimenta sunt voluntatis humanæ. volentes oramus, & tamen misit Deus Spiritum Filij sui in corda nostra clamantem, Abba Pater.

Nos clamamus Abba Pater, sed per hunc Spiritum rectè dicitur: Spiritus sanctus dat nobis vires & robur, ut possimus assentiri Euangelio: & nos assentimur promissioni per Spiritum sanctum. vtraque propositio vera est. Imò hæc ita sunt correlatiua, ut separari non possint: Nos enim sumus, qui assentimur, non ipse Spiritus sanctus. Nusquam enim legitur, quòd Spiritus sanctus assentiat Euangelio, sed de nobis hoc scribitur: Fides tua te saluum fecit: Non dicitur: fides Spiritus sancti. In enarratione Lutheri super psal. 51. hæc subinde repetuntur, quòd fides sit donum Dei & Spiritus sancti, & quòd tamen sit nostrum opus. Sic enim inquit Lutherus: Nos nihil aliud agimus in fide, quàm quòd apprehendimus promissionem, & assentimur Euangelio. Et tamen hoc ipsum est donum Dei.

Hieronymus dialogo primo aduersus Pelagianos: Sic homini liberum seruamus arbitriū, ut Dei per singula non negemus adiutorium.

Nostri sancti, si diis placet, id est, hypocritæ non sancti abhorrent ab utroque vocabulo, & liberi arbitrij, & adiutorij. Vtramque enim appellationem dicunt detrahere aliquid de gloria Dei, & nescio quid confirmare & stabilire, profectò metuunt culpam, vbi non est culpa, ac perinde faciūt, sicut

Rursus est pulchra metaphora, quæ vsurpatur etiam Genes. 49. de Ruben primogenito Iacob. Tu effusus es, seu fluxisti instar aquæ. Aqua difficulter manet intra suas metas.

Paulus vtrumque habet. Vnū extat Galat. 4. alterum Roman. 8. Galat. 4. inquit: Spiritus clamat Abba Pater. Est enim Spiritus gratiæ & precum. Roman. 8.

in passione Iudæi, qui nolebant ingredi in prætorium, vt possent credere pascha. Interea verò polluebant se parricidio innocentis Christi. Tales sunt sanctuli isti hypocritæ, qui peccare se putant, si vtantur istis vocabulis. Interea impunè interficiunt aut opprimunt calumniis quoscunq; possunt.

Ambrosius lib. 2. de vocatione gentium, cap. 9. Ipsa gratia hoc, omni generi medendi atque auxiliandi agit, vt in eo quem vocat, primam sibi receptricem & famulam donorum suorum præ-

paret voluntatem. Nam virtus nolentium nulla est, nec potest afferi, vel fidē, vel spem, vel charitatem eis inesse, quorum ab his bonus consensus alienus est.

Voluntas est ministra, ancilla, pedissequa, comes Spiritus sancti.

id est, repugnantium, frementium.

Hoc est idem, quod nos dicimus: voluntas est passiuua quoad efficaciam, actiuua quo ad assensum: assentimur per Spiritum sanctum, & tamen nos sumus, qui assentimur, non Spiritus sanctus. Is enim non opus habet apprehensione promissionis, sed nos ducit, trahit, flectit, mouet, vt assentiamur.

Bernhardus de gratia & libero arbitrio. Quod à solo Deo, & soli datur libero arbitrio, tam absque consensu esse non potest accipientis, quàm absque gratia dantis. Tolle gratiam, non erit, quod saluet, tolle liberum arbitrium, non erit quod saluetur.

Idem in sermone primo de aduentu. Si non valet infirmus [*paralyticus*] in occursum tanti medici procedere longius, saltem conetur erigere caput, & aliquatenus assurgere venienti. vsque ad cordis compunctionem, & oris confessionem occurre, vt saltem exeas de sterquilinio miseræ conscientia, quoniam indignum est, illuc autorem puritatis intrare.

In Græco prouerbio dicitur. Reprehendunt vinum & bibunt tamen. Hoc tempore sunt aliqui medici, qui Auicennam ex alto despiciunt, & dicunt esse imperitum, ineruditum, barbarum scriptorem, indignum lectione studiosorum artis Medicæ. Quàm verè iudicent, non est meum dicere. Illi verò ipsi cōtemptores Auicennæ, non possunt carere illius scriptis. Non possunt curare vnum aliquem morbum, nisi domi in cōsiliū adhibeant Auicennam, qui in optimam metho-

methodum & epitomen redegit Galenum & Hippocratem. Ac si versio esset melior: omnes studiosi deberent sibi comparare Auicennam propter doctrinam physicam. Quod igitur accidit medicis illis, hoc vsu venit Flacianis. Et si enim in otio, id est, in disputationum rixis & in magna securitate, in qua viuunt, contemnunt hanc doctrinam Augustini, Prosperi, Bernhaldi & aliorum: tamen quando accedunt ad ægrotos, aut ad supplicio afficiendos, vel etiam ipsi moriuntur, necesse est, vt hac doctrina vtantur, nisi vel ipsi velint opprimi desperatione, vel alios in desperatione relinquere. Quando ducuntur fures aut latrones ad patibulum, quid proponi potest ad consolationem ipsorum, nisi hæc & similia dicta? Venite ad me omnes, qui laboratis & onerati estis. Item: Oues meæ vocem meam audiūt. Tu quid es perdita & misera ouicula, & aberrasti à grege, sed adest pastor quærens te per legalem concionem & hoc supplicium. Adest medicus offerēs tibi remedium peccati & mortis. Noli igitur fugere pastorem, noli aspernari medicum, maledicere medico, fugere medicinam, sed potius vocem eius sequere, & pete ab eo remedia doloris. Certè his & similibus verbis vtendum est in consolatione. Non sunt perturbandi tales disputationibus illis: Expecta donec Deus te rapiat. Eadem sunt dicenda aliis infirmis & ægrotis, qui versantur in aditu mortis. Idem nobis singulis est inculcandum, quando nos Deus ex hac vita vocabit. Sed dicunt disputatores illi: Aliud est in doctrina, aliud in consolatione. Quasi verò decipiat nos Deus in consolatione, aut ministri Euangelij decipiant ægrotos vel alios miseros homines, qui versantur in postremo agone. Imò consolatio ex doctrina oritur. Non posset esse vera consolatio, nisi vera esset doctrina. Sicut doctrinæ medicæ finis est sanatio morbi: ita doctrinæ Euangelij finis est consolatio.

Hæ sententiæ piæ vetustatis nihil detrahunt de gloria Filij Dei & Spiritus sancti, sed tantum describunt modum agendi, quo differt natura rationalis à bruta. Tribuunt enim Deo efficaciam, qua mens, voluntas & cor in melius mutantur, & simul discernunt agens voluntarium, & agentia naturalia.

Solutio præcipuarum obiectionum contra veram sententiam.

C A P. V I I.

QU M sophistica sit infinita, non necesse est nos persequi singulas cavillationes, quæ possunt, aut solent afferri contra veritatem, sed satis est monstrari fontes, & contrariorum argumentorum & solutionum. Sunt autem quinque fontes, ex quibus argumenta ducuntur contra sententiam, quam hactenus recitavi. Primus fons est prædestinatio. Secundus, peccatum originis. Tertius, actio Spiritus sancti in nobis, seu sanctificatio. Quartus, tyrannis Diaboli. Quintus, lucta carnis & Spiritus in renatis. I. A prædestinatione tale argumentum ducitur.

Non est volentis, nec currentis, sed miserentis Dei.

Ergo nulla est nostra actio, sed habemus nos tantum passivè, sicut statua, truncus aut lapis.

De hoc argumento paulò post respondebimus. Prædestinatio tollit meritum nostrum, non actionem voluntatis. Si enim voluntas prorsus esset otiosa in conversione, non diceret Paulus: Non est volentis, sed miserentis Dei.

I. I. A peccato originis, sic solent aduersarij argumentari.

Homo est per peccatum mortuus in delictis.

Ergo nihil agit, iuxta axioma, Mortua natura non est efficax.

Respondeo. Et si peccatum originis vitiat naturam: tamen non prorsus aufert eam, nec delet, nec mutat naturam humanam in aliam speciem.

III. A sanctificatione.

Spiritus sanctus efficit in nobis velle & perficere.

Ergo nos nihil agimus.

Respondeo. Spiritus sanctus non abolet, sed adolet naturam, id est, non destruit, sed sanat, non aufert modum agendi in voluntate condita, sed transfert in alium statum, sicut loquuntur Augustinus, Prosper & Bernhardus.

I V. Quarto

I V. Quarto loco tyrannis Diaboli prætexitur contrariæ opinionioni.

Diabolus est tyrannus.

Tyrannus potest cogere subditos.

Ergo nulla est prorsus libertas in homine.

Respondeo, sicut respondet tota antiquitas, Macarius & alij. Diabolus habet vim persuadendi, non cogendi.

V. Alucta carnis & Spiritus tale argumentum sumitur. Roman. 7.

In renatis sentitur lucta & pugna carnis & Spiritus,

Ergo homo habet se repugnatiuè & aduersatiuè ante conuersionem, in conuersione & post conuersionem.

Respondeo. Non nego esse in nobis lucta carnis & Spiritus, quam quisque in seipso experitur, sed inde non sequitur, hominem omnino repugnare, id est, superbe & pertinaciter aduersari Spiritui sancto. Quod si fieret, excuteretur Spiritus sanctus. Dialecticè possumus respondere. Habitus & priuatio possunt esse in eodem subiecto, sed gradibus inæqualibus. Non dominatur in nobis peccatum, donec manemus renati & sancti, sed Spiritus dominatur. Hæc breuiter dicta deinceps vberius explicabimus.

Etsi in omniibus controuersis prima cura esse debet, vt vera sententia mentes nostras muniamus, tamen quia hanc verissimam sententiam, quam hætenus exposui, quidam pertinaciter litigantes ineptis cauillationibus labefactare conantur, has breuiter diluemus.

Audio, quosdam sententiam meam ita accipere & interpretari, quasi congruat cum Flaciana opinione. Si quis peccat ignorantia, huic facile veniam. Si quis verò malitia peccat & pertinacia, hunc sanet Dominus. Notæ sunt aduolioribus narrationes venustissimæ de ineptis conciliatoribus sententiarum inter se pugnantium. Vna extat apud Platonem de Hippia, altera apud Ciceronem lib. 1. de legib. de Lucio Gellio. Vterque enim Hippias & Gellius conatus est conciliare philosophos Epicureos, Stoicos, Academicos & alios inter se dissidentes, sed quo euentu, res ipsa ostendit. Quare omittamus has ineptias ineptorum conciliatorum, & teneamus quod verum est, siue videatur alicui congruere hæc sententia cum paradoxis Flacianis, siue non. Ego non

hoc ago, vt iam disputem acerbè cum Flacianis, aut ostendam, quomodo congruant hæ sententiæ, aut non cõgruant, sed permitto auditoribus iudicium & delectum sententiarum. Si quis verò candidè & sine præiudicio querit veritatem, is facilè animaduertere poterit, hanc doctrinam, quæ est vetus, non noua, præcipuè dissentire à Flacianis paradoxis in ordine seu modo conuersionis. Agit enim Deus per verbum, non vi magica, & agit in homine, non vt in trunco & bestia, sed vult verbum audiri, cogitari, apprehendi, nec cogit voluntatem, sed flectit & inclinat ad obiecta mōstrata in verbo, non vt simus & maneamus otiosi aut repugnantes voci diuinæ, sed vt velimus obedientiam in fide & operibus, quæ Deus præcipit. Et tamen hoc ipsum velle, Dei donum est, qui ex mala voluntate bonam facit.

P R I M A O B I E C T I O.

Roman. 9. Non est volentis aut currentis, sed miserentis Dei.
Ergo voluntas est otiosa in conuersione, sicut statua.

R E S P O N D E O.

Hoc dictum non tollit actiones voluntatis, sed tollit meritum seu gloriationem detrahentem aliquid de laude misericordix, quæ est causa electionis. Requiritur enim voluntas, sed tollitur meritum. Vult igitur cum misericordia concurrere apprehensionem in accipiente promissionem: vult re audire Euangelium, & non repugnare, non indulgere diffidentie, sed luertari cum infirmitate, & petere vt Spiritu sancto adiuueris: sicut dictum est Roman. 8. Spiritus fert opem infirmitati nostræ. Et ille apud Marcum 9. inquit: Crede Domine, sed fer opem diffidentix mex.

Vt hæc solutio rectè intelligatur, vt ar exemplo iustificationis. In doctrina de iustificatione vrgetur, & quidem rectè, particula GRATIS, vel sola fide iustificamur, sed hæc particula exclusiua rectè intelligenda est. Excludit. n. non præsentiam obedientix, sed meritum nostrorum operum remouet à causa iustificationis. i. vt vulgò loquimur, particula Gratis excludit opera, non vt nõ ad sint, sed vt nõ sint causæ & meritum iustificationis. Latro in cruce gratis iustificatur, non propter sua opera, virtutes & merita, sed tamen in latrone in cruce sunt multa bona opera. Sicut ergo in doctrina de iustificatione, particula Gratis tollit meritum nostrum,

strum, non praesentiam operum: ita in hac materia, praedestinatio tollit meritum, & docet misericordiam esse causam nostrae electionis. Sed non excludit actionem voluntatis, imò cum Paulus dicit: Non est volentis, clarè tribuit homini velle & currere. Et rectè dicitur: praedestinationem esse non tantùm ad finem, sed etiam ad media.

II. O B I E C T I O.

Iohan. 6. Nemo venit ad me, nisi Pater traxerit eum.

Ergo voluntas aduersans & repugnans [*furens & fremens, vt isti loquuntur*] violento motu trahitur.

R E S P O N D E O.

De hac obiectione respondet Cyrillus lib. 4. in Iohan. cap. 6. Non enim cum dicat, neminem posse ad se venire, nisi Pater traxerit eum, vi quadam cogi trahi que credentes putandum est, sed monitione, doctrina, reuelatione. Et cap. 7. eiusdem libri. Omnis qui audit à Patre, & discit, venit ad me. Vbi auditus, disciplina, doctrina que adest, ibi fides non vi, sed persuasione oritur. Non enim possumus secundum Ecclesiae veritatis que dogmata, liberam potestatem hominis, quod liberum arbitrium appellamus, vllò modo negare. Eandem sententiam enarrans Augustinus tractatu 26. in Iohannem, inquit: Non traheris? ora vt traharis. Omnis qui audit à Patre, & discit, venit ad me. Videte quomodo trahat Pater, docendo delectat, non necessitatem imponendo. Disce trahi ad Filium à Patre, doceat te Pater, audi verbum eius.

Audi, inquit, non dicit, repugnans. Si cui non placet hæc enarratio Cyrilli & Augustini, is amet sua somnia, quoad volet.

III. O B I E C T I O.

Philipp. 2. Deus operatur in nobis velle & perficere.

Ergo homo habet se vt statua nihil agens, sed tantùm patiens.

R E S P O N D E O.

Huius obiectionis solutio Summa hæc est: Efficacia Spiritus sancti tollit fiduciam no-

de gratia & de libero arbitrio, ca. 9. Nō enim quia dixit: Deus est qui operatur in nobis velle & perficere, ideo liberum arbitrium abstulisse putandus est. Quod si ita esset, superius nō dixisset, Cum timore & tremore vestram salutem operamini. Quando enim iubetur, vt operetur, liberum eorum conuenitur arbitriū. Sed ideo cum

timore & tremore, ne sibi tribuendo, de bonis, tanquam suis, extollantur operibus. Tanquam enim interrogaretur Apostolus, & diceretur ei: quare dixisti, cum timore & tremore? horum verborum rationem reddens dixit: Deus est qui operatur in vobis. Si enim timetis & tremetis, non extollimini tanquam de vestris operibus bonis, quia Deus est qui operatur in vobis.

Et in eodem lib. cap. 16. eruditissimè & verissimè inquit: Certum est nos facere cum facimus, sed ille facit, vt nos faciamus, præbendo vires efficacissimas voluntati.

Et in lib. de prædestinat. sanctorum cap. 11. Ideo & hæc nobis præcipiuntur, & dona Dei esse monstrantur, vt intelligatur, quod & nos ea faciamus, & Deus faciat, vt illa faciamus.

IV. O B I E C T I O.

Mortua natura habet se purè passiuè.

Homo est mortuus ante regenerationem.

Ergo habet se purè passiuè in regeneratione.

R E S P O N S I O.

Respondeo ad Minorem: Homo est mortuus, scilicet nisi incipiat renasci per verbum & Spiritum sanctum, Habet igitur se passiuè

fiuè quo ad efficaciam, quam es illuminatur, & voluntas præparatur, disponitur & immutatur. Hæc efficacia Dei est, non nostra. Habet autem se actiuè, quatenus incipit renasci & viuificari quo ad assensum. Ipsi enim sumus, qui & volumus & cõsentimus, cum credimus verbis & promissis Dei, vt Augustinus præclare dixit libro retractionum cap. 23. Vtrumque credere & velle Dei est: quia ipse præparat voluntatem, & vtrumque nostrum, quia non fit nisi volentibus nobis. Neque enim efficacia Spiritus sancti aut cogit, aut violentiam affert animis, vt inuiti velint, quod volunt, aut nolentes credant, sed persuasione placida & suauis ex nolentibus facit volentes.

Consideretur discrimen inter duo genera mortuorum. Diaboli sunt mortui, & homines sunt mortui, sed dissimiliter. Diaboli peccatum est blasphemia & irremissibile peccatum, ideo Diabolus sic est mortuus, vt nunquam possit credere, sed maneat in sua morte & damnatione, & quotidie maiores flammæ concipiat odij aduersus Deum & Ecclesiã, & homines singulos. Alterum genus mortuorum sunt homines, quorum peccatum non est blasphemia (loquor iam de lapsu primo) Aliunde enim impulsi sunt in ruinam, & post lapsum nõ fuerunt blasphemi. Sicut igitur Diabolus est insanabilis, ita homines sunt sanabiles, sicut mox sanati sunt, edita prima, pmissione.

V. O B I E C T I O.

Nemo potest credere, nisi Deo accendente fidem.
Ergo voluntas nihil agit in conuersione.

R E S P O N D E O.

Verum est, Deum accendere fidem, sed accendit per vocem Euangelij cogitatam, cui nos vult assentiri, & simul petere auxilium. Non igitur indulgeas dubitationi, sed ei repugnes, & in hac lucta certò scias, Filium Dei esse efficacem.

ribili calumnia, quasi tentasset pudicitiam suam Dominæ, sed quanquam

Hæc est haud dubiè veritas, & hæc erit victrix omnium certaminum, quia nihil est fortius veritate, vinum est forte, mulieres sunt fortes, reges sunt fortes, sed super omnia vincit veritas. Non vis aut numerus, tandem bona causa triumphat. Ioseph erat cõiectus in carcerem, & deformatus horribili

detinetur in carcere longo tempore, tamen tandem educitur, nec restituitur tantum in pristinam libertatem, sed etiam collocatur ad gubernacula totius Aegypti. Quod autem dico de Ioseph, hoc intelligatur etiam de veritate. Et si enim calumniæ & errores aliquantisper florent & dominantur: tamen paulatim fiunt languidiores, ac tandem evanescent omnino, veritate triumphante & conculcâte suos hostes. Id fiet etiam in hoc & aliis articulis, in quibus veritas erit victrix, etiam me & aliis mortuis, etiam si fremant omnes portæ inferorum.

V I. O B I E C T I O.

Peccatum originis est horribilis depravatio omnium virium hominis.

Ergo liberum arbitrium est inane nomen, sicut pax in Republica Platonis.

R E S P O N S I O.

Ad hanc obiectionem respondet Ambrosius lib. 1. de vocatione gentium cap. 3. Nec, quia Spiritu Dei agitur, ideo putet, se libero arbitrio carere, quia nec tunc perdidit, quando Diabolo, voluntate se dedit, à quo iudicium voluntatis depravatum est. non ablatum. Non enim homo voluntate, sed voluntatis sanitate priuatus est, cum à Diabolo spoliaretur. Cum igitur homo ad pietatē redit, non alia in eo creatur substantia, sed eadem quæ fuerat labefactata, reparatur.

Idem nos alia forma verborū dicimus: peccatum originis vitiat naturam, non aufert, & depravat naturam, sed non extinguit. Multi sic exaggerant peccatum originis, ut dicant, hominē prorsus esse in nihilum redactū. Sed quanquam homo spoliatus est à latronibus Diabolis, & fauciat in omnibus potētis, mente, voluntate & corde: tamen hac spoliatione & fauciatione, non est prorsus redactus in nihilum.

V I I. O B I E C T I O.

Iohan. 1. Non ex sanguinibus, neque ex voluntate carnis, neque ex voluntate viri, sed ex Deo nati sunt.

Ergo voluntati nullus locus in conuersione relinquitur.

R E S P O N

R E S P O N D E O.

Hoc dictum est descriptio Ecclesie, ac reicit tres modos, quibus hypocritæ cõtendunt se esse mēbra Ecclesie, videlicet, natiuitatem carnalem: imitationē inemptam alieni exempli, quæ tantum *πάρεργα* exprimit: & humanam electionem, seu successiōnem ordinariam: vt Caiphas nō est membrum Ecclesie viuum, etiamsi natus est ex semine Abrahamæ, & imitatur aliquos ritus patrum, & sedet ad gubernacula Ecclesie. Hanc esse natiuam sententiam verborum Iohānis, testatur reuerendus pater D. M. Lutherus, enarrans cap. 2. Osee.

Iohannes hoc dicto describit Ecclesiam per antithesin & remotionem contrariorum. Est enim quædam forma definiendi, quæ dicitur *ἀναίρεσις τῶν ἐναντίων*, qua contraria remouentur, vt in psalm. 1. describitur Ecclesia per *ἀναίρεσιν τῶν ἐναντίων*, per remotionem contrariorum: Beatus vir, qui non abiit in consilio impiorum, neque &c. Sicut igitur in psalmo 1. describitur Ecclesia negatiuè & affirmatiuè: ita prorsus eadem est sententia dicti Iohannis 1. Non illi sunt Ecclesia Dei aut viua Ecclesie membra,

qui nascuntur generatione carnali, nec qui imitantur aliquas ceremonias & gestus patrū, nec illi, qui sunt in ordinaria successiōne, aut sedent ad gubernacula Ecclesie, creati suffragiis aliorum: sed qui ex Deo nascuntur. Quomodo autem ex Deo renascimur? Hoc docet Iohannes cap. 3. Nisi quis renatus fuerit ex aqua & Spiritu.

V I I I. O B I E C T I O.

Qui sunt subiecti tyrannidi Diaboli, non sunt liberi.

Totum genus humanum est subiectum tyrannidi Diaboli.
Ergo nihil libertatis in natura humana reliqua est.

R E S P O N D E O.

De tyrannide Diaboli teneantur duo insignia dicta, vnum Macarij, alterum Augustini. Sic enim Macarius homilia 27. inquit: Natura nostra boni mali que capax est, ac potestas aduersaria exhortandi vim habet, nō cogendi.

In orat. Theodoretī octaua, de prouidentia, extāt duæ sententiæ prorsus similes. Prior hæc est: libera est possessio virtutis & vitij, & ministrum non volentē malè agere, nullus dominorum

DDD

Augustinus verò enarrans psalm.7. Aut fortunam, inquit, aut fatum inueniunt, quod accusent, aut Diabolum, cui non consentire in potestate nostra esse voluit, qui nos fecit. Et psal. 32. Diabolus non cogit ad peccandum, sed ego persuadenti consensit. Nero initio gubernationis fuit moderatus & clemens. Postea verò admissis Diaboli impulsionibus, ex Principe factus est monstrum. Idem de Alexandro Magno dici potest, qui ante captam Babylonem, fuit imago boni Principis. Post captam verò Babylonem, cum se Voluptatibus dedisset, bestia, quàm regi similior fuit..

coget, scilicet ad peccandum. αὐθαίρετος ἢ τῆς ἀρετῆς, ἢ τῆς κακίας κτήσις, ἢ τὸν ἐβυλόμενον οἰκὲν τὴν κακῶς ζῶν, ἐδὲις δεσπότης ἀναγκάσειαι. Altera sententia est de illecebris semel admissis. Sice enim inquit de adultera tentante pudicitiam Ioseph: Ratio non statim extinguit scintillam, postea maximum rogam non potest extinguere. Hæc similitudo congruit cum versibus vulgariibus:

Principiis obsta, serò medicina paratur,

Cùm mala per longas conualuere moras.

IX. O B I E C T I O.

Rom.7. Video aliam legem in membris meis repugnantem legi mentis meæ.

Ergo homo furenter & hostiliter aduersatur Deo in conuersione.

R E S P O N D E O.

Paulus in eodem capite inquit: Mente seruius Legi Dei, significat voluntatem quatenus sanari cœpit, comitem esse Spiritus sancti, & tamen restat in homine multum caliginis, dubitationis, & magna contumacia cordis, vt in vulnere quod sanari cœpit, magna pars adhuc restat putris & purulenta. Hæc verè dicuntur de lucta piorum, in quibus reliquæ morbi repugnant initiis nouæ lucis, & motuū spirituum, qui accenduntur per Spiritum sanctum & verbum. Non

Ista non discuntur otiosis speculationibus, nec cognoscuntur inter pocula, cum bene poti de his quærimus & disputamus. possunt

possunt autem initia illa accendi, aut fides inchoata retineri, donec voluntas omnino repugnat. Non enim efficax est Spiritus sanctus in eo, qui ne vult quidem audire Euangelium, & excuteretur, si voluntas succumberet dubitationibus.

in magna securitate. Ideo magis magisque fiunt profani, audaces & petulantes. Si autem duriter castigarentur, fierent longè modestiores, & has disputationes, quas nunc longis voluminibus agitant in mundo, rectius intelligerent. Deus det, ut aliquando habeant exercitia vera & seria pietatis & patientiæ, quæ certè eis desunt. Vocant quidem se martyres, sed pauca vulnera acceperunt.

Sed quâdo Deus te abiicit in mare malorum, sicut Ioseph in carcerem, tunc disces ista melius, otiosæ mētis non est, ista iudicare.

Deest Flacianis extremum remediū, de quo aphorismus Hippocratis inquit: Extremis morbis extrema remedia sunt adhibenda. Viuunt miseri homines

X. OBJECTIO.

Tribuens actionem voluntati in conuersione, confirmat opinionem meriti.

Ergo nulla est voluntatis actio in conuersione.

RESPONSIO.

Breuitè respondeo per instantiam. Imò fides non accendetur, nisi gratuitam misericordiam intueretur, sicut psal. 6. dictum est: Saluum me fac per misericordiam. Et psalmo 69. Exaudi me, Domine, quoniam benigna est misericordia tua, secundum multitudinem miserationum tuarum, me respice. Tollit autem gratia meritum, non quòd omnino nihil agamus, sed quia non satisfacimus Legi, & procul absumus à perfectione.

Respondi ad præcipuas obiectiones eorum, qui veram sententiam oppugnant. Nam omnes cauillationes persequi, perinde est, ac si velis arenas omnium a quarum numerare. Est autem piæ mentis diligenter cogitare sententiam Pauli 1. Cor. 4. quæ monet, regnum Dei non consi-

Nolite dubitare, quin sit vera hæc sententia, experiemini aliquâdo in magnis pauoribus nos dixisse vera. Flaciani egregio stragemate vsi sunt. Mundus satietate quadam & fastidio cœperat

stere in sermone, sed in virtute, id est, non esse garrulitatem disputationum & ludos ingenij, sicut semper in Ecclesia multum fuit, & erit inutilium disputationum, sed esse efficaciam Dei, incoantis in corde verum timorem & veram fiduciam. Si quis enim tantum querit materias, de quibus sine fine rixetur, is non habet vera exercitia fidei, poenitentiae, inuocationis, in quibus vera lux accenditur & crescit.

ab alienari à clamoribus coruorum, & contentionibus futilibus de adiaphoris, & propositione: Bona opera sunt necessaria ad salutem. Quare ut ipsa nouitate placerent, & plausum excitarent in suo theatro, obiecerunt has nuces simiis, hoc est, paradoxa de seruo arbitrio. Sciebant enim, ut homines fraudulentum & veteratos, se non posse proponere populo materiam magis popularem & plausibilem, & de qua possent homines rixari inter se maiori animorum distractione

& acerbitate. Haec causa fuit, non alia, cur agitentur has disputationes de libero arbitrio. Quod autem vera dicam, ex eo potest colligi, quia ante septennium cum essemus VVormatiae, nulla profus facta est mentio de libero arbitrio, nec de hac re disputabat quisquam aduersus alium, siue amicum, siue aduersarium. Sed ab illo tempore, id est, à conuentu VVormatiensi, ut quibusdam ægrè facerent, & eos in flammam inuidiae coniecissent, ac populo exagitandos proponerent, delati sunt in hoc pelagus disputationum, ex quo ipsi non possunt eluctari. Hodie aliquid affirmant, cras iterum negant. Deus

haud dubiè patefaciet, & omnium oculis subiiciet horum fraudulentorum, & callidè improborum praua consilia & machinationes nefarias, quibus falso prætexitur sanctissimum & augustissimum nomen veritatis.

De impedimentis libertatis.

CAP. VIII.

HACTENUS septem capita in hac materia exposita à nobis sunt, quæ non volo prolixè repetere, ne sim auditoribus molestus, præstando intempestiuam beneuolentiam. Sequitur caput vltimum, in quo breuiter differemus de impedimentis, quæ obstant, quò minus etiam renati sua libertate possint uti & frui, sicut par erat. Non enim tantùm ante regenerationem prauitas naturæ nostræ & Diabolice insidiæ impediunt gubernationem disciplinæ, sed etiam post regenerationem manent reliquæ peccati, seu veteris fermenti, quas Paulus expurgari iubet seu mortificari: sicut 1. Cor. 5. & Rom. 8. dicitur, Expurgate vetus fermentum. Item: Si actiones carnis Spiritu mortificabitis. Denique omnibus notæ sunt conciones & querelæ Pauli, de membrorum lege repugnante contra legem mentis, & de lucta carnis perpetua aduersus Spiritû. Ideo vita hominis & à Hiob & Paulo rectè comparatur militiæ non ignauæ & inerti, sed arduæ & difficili, quæ non potest sustineri sine Dei auxilio, & sine multis virtutibus. Ad hæc domestica impedimenta accedunt externa impedimenta multiplicia, vt verbi causa, furor Diaboli, sæuitia tyrannorum, dissidia dogmatum in Ecclesia, & alia, quæ sunt penè innumerabilia. De his rebus omnibus sæpe multumq; cogitandum est, partim, vt nos ipsos commonefaciamus de propria infirmitate, de qua Christus inquit: Spiritus quidem promptus est, caro autem infirma, partim vt excitemur ad ardentiorē inuocationem & petitionem auxiliij diuini.

Semper meminerimus in hac imbecillitate magna libertatis impedimenta esse, quorum primum est ipsa prauitas nobiscum nascens, quæ est caligo de Deo, gignens dubitationes plurimas, & impediens timorem & fidem. Ac manifestum est, corda plena esse vitiosis motibus, & non posse prauas inclinationes expellere, & sibi fumere ardentem dilectionem Dei. De hoc impedimento luculentè concionatur Augustinus lib. 22. de ciuitate Dei, cap. 22. &

Bernhardus in sermone primo
de septuagesima.

Bernhardus in illo sermone
recenset septem impedimentali-
bertatis & bonorum operum,

quæ nos breuius postea complectemur, videlicet numero ternario. Primum, inquit, est indigentia corporis, hoc est, vt Paulus loquitur, vita *ψυχική*, id est, animalis. Magnum impedimētum studiorum, vt non dicam de aliis exercitiis pietatis, est sollicitudo de victu, cibo, potu, vestitu, de educatione liberorum, de hospitio, remediis, & omnibus aliis adminiculis huius vitæ corporalis. Ego ipse soleo dicere de mea cura domestica, dolet mihi, quod multum boni temporis est tribuendum curis & sollicitudinibus de curando ventre. Hoc impedimento carebimus in vita æterna, non edemus, nec bibemus, nec dormiemus, sed erimus similes angelis, qui viuunt sine cibo & potu, & omnibus aliis rebus temporalibus. Secundum impedimentum, inquit Bernhardus, est *ἀραξία* seu prauitas cordis. Cor humanum est peruersum & imperscrutabile, id quisq; in se ipso experitur, iam ardet cor ambitione, paulò post inuidia & æmulatione. Tertium impedimētum sunt res secundæ, quæ multos homines infatuant, vt Salustius ait: Res secundæ etiam animos sapientum defatigant. Difficile est reperire hominem modestum & memorem propriæ infirmitatis in rebus secundis, in cursu rerum secundarum. Facilius est patientia in rebus aduersis, quàm moderatio in rebus secundis. Omnes sumus in rebus secundis negligetiores, petulantiores, confidentiores. Quartum est, res aduersæ seu concursus calamitarum. Quanta est tibi indignatio & fremitus hominum in rebus aduersis? Seneca eleganter dixit: Homines in rebus secundis sunt tumidi, in aduersis timidi. Est pulcra paranomasia. Quintum, ignorantia. Quàm multa ignoramus, non tantùm de rebus diuinis, sed etiam de rebus humanis! Et tamen videmur nobis valde sapere. Sextum, est Diabolus, quod est omnium maximè horribile impedimentum. Septimum, periculum à falsis fratribus, de quo sæpe queritur Paulus in suis epistolis, præsertim 2. Corinth. 12. & 13. Sæpe aliqui parcunt hostes, qui tamen postea à falsis fratribus interficitur, vt ostendit exemplum Ioseph, cui pepercerunt omnes hostes Ecclesiæ, sed fratres eius fuerunt proditores & venditores ipsius.

Secundum impedimentum
est Diabolus, qui tanquam leo
rugiens obambulat, quærens

Magna est emphasis horum
verborum: Comparatur Diabo-
lus serpenti propter calliditatem
quent

quem deuoret. Petri 5.

veteratoriam *παρρησιαν*. Est enim callidissimus architectus mendaciorum & hac *παρρησιαν* decepit primos parentes in paradiso. Deinde comparatur leoni propter iram & robur. Sicut enim leo & animi magnitudine & robore vincit reliquas bestias: sic Diabolus non est musca, sed leo rugiens, fremens, iracundus, ardens implacabili odio Dei & Ecclesiæ. Sed quid agit hic leo? an dormit? Nō, sed obambulat noctes diesq̄, sine vlllo interuallo, sine vlla requie, & quærit, non muscas, non culices, sed homines, nec quærit, vt vulneret, sed vt nos absorbeat, & vno hiatu deuoret. Hæc si sæpe multumq̄ cogitaremus, diligentior profectò & ardentior esset inuocatio.

Cùm enim odio Dei ardeat, vult à plurimis eum contumelia affici, & delectatur destructione operum Dei in genere humano. De hoc horrendo odio & furore in Diabolo sæpe cogitandum est, & ardentissima inuocatione petendum, vt Filius Dei tam sæuum hostem reprimat, cuius insidias cauere sola hominum diligentia sine auxilio Dei certè non potest.

Non frustra dicitur: Vigilate & orate, ne intretis in tentationem. Necessaria est vigilantia & diligētia in cauendis insidiis & illecebris Diaboli, sed accedat ad eam inuocatio.

Tertium impedimentum est in hac vitæ confusione moles ipsa negotiorum & periculorum. De hoc impedimento Paulus inquit Ephes. 5. Ambulate accurate, non vt fatui, sed vt sapientes, redimentes tempus, quia dies mali sunt.

Hæc dixit Paulus de sua ætate, quæ fuit lignū viride. Habuit enim ætas Apostolica, manifesta & visibilia testimonia Spiritus sancti. Quantò igitur hæc veriùs vsurpari possunt de ligno arido, id est, de senectæ mundi, in qua res ipsa ostendit omnia fieri languidiora, & omnia corrumpi quasi aceto infuso. Ideo vt alibi dicitur 2. Timoch. 3. Nouissima tempora erunt periculosa. Quocunque conuertimus oculos & mentem, nihil nobis ostenditur, nisi magna confusio in Ecclesia, politia & œconomia. Nec opus est longa inductione exemplorum. Inspiciat vnusquisque nostrum vitam humanam, & animaduertet me vera dixisse.

Vt enim ciuitas, quæ cinctæ est obsidione, vndique acerrimè ab

hostibus oppugnatur: Sic in Ecclesiam magno impetu irruunt tyranni, hæretici, odia & calumniæ falsorum fratrum, locorum & temporum incommoda, mala exempla & scādala, paupertas, exilia, denique confusiones vitæ innumerabiles.

Tres sunt causæ, cur postrema tempora sint magis periculosa. I. Infirmitas naturæ humanæ, quia profectò & in anima & in corpore

sumus imbecilliores, quàm Apostoli, martyres, & reliqui heroici viri, quorum historiæ celebrantur à multis scriptoribus. Quis nostrum possët vel minimam partem laborū & peregrinationum Pauli sustinere? Ego quoties lego historiam Pauli in Actis, miror potuiffese vnum hominem tot terras obire, tot maria traicere, & tamē ubique plantare plantulas cęlestes, & colere hortum cęlestem. I. I. Quia peccata crescunt, ideo etiam cumulantur pœnæ. Crescentibus autem pœnis & peccatis, sequuntur innumerabiles confusiones. Tertia causa est extremus Diaboli furor, de quo dicitur Apocal. 12. Venit Diabolus ad vos, habens iram magnam, quia scit modicum temporis restare. Ideo magis iam acuitur ira & odium Diaboli, aduersus Deum & Ecclesiam.

Cum igitur caro infirma sit, & Diabolus ingenti rabie grassetur in genus humanum, & tota vita plena sit multiplicium confusionum, confugiamus ad Filium Dei (qui dulcissimè inquit: Non relinquam vos orphanos, sed veniam ad vos) & ab eo defensionem, auxilium & salutem petamus.

Hactenus dixi de libero arbitrio, non vt rei magnitudo poscit, sed vt potui, nihil aliud quærens, nisi simplicem veritatem. Oro autem lectores harum pagellarum, vt regulæ ab Hilario traditæ in lib. 1. de Trinit. obtemperent, & candorē in iudicando adhibeant. Optimus lector est, qui dictorum intelligentiam expectat ex dictis potiùs, quàm imponat, & retulerit magis quàm attulerit, neque cogat id videri dictis contineri, quod ante lectionem præsumpserit intelligendum. Huic regulæ qui parebit & obediet, is sine vlla dubitatione pro hac luce doctrine, Deo gratias ager, & gratitudinem declarabit in confessione & studio cōseruandæ huius puritatis.

Scio, idq; verè affirmare possum bona conscientia, me quæsiuisse,
&

& adhuc quærere veritatem simplicem, seiunctam ab omni sophistica, non solum in hoc articulo, sed etiam in toto corpore doctrinæ Christianæ, & in singulis eius partibus ac membris. Si cui autem vel in hac parte, vel in ceteris mea declaratio & explicatio non satisfacit, & si quid videtur à me dici aberrans à scopo veritatis, is amanter & candidè mecum agat, vt decet fieri inter pios in Ecclesia, & me, vel scripto aliquo, vel voce & colloquio dignum iudicet, & vel audiat coràm responfionem meam, vel expectet à me responfum aliquod aut scriptum. Ita fiet, vt collatio sententiarum quocunque tandem modo instituta, aliquid lucis afferat huic vel ceteris materiis. Non est autem hominis Christiani in angulis allatare homines honestos, & arroderè doctrinam veritatis, quæ nondum satis intelligitur à illis censoribus parum æquis & candidis. Quod ideo dico, quia est aliqua dissimilitudo auditorum, vel in hoc cœtu, vel in tota vrbe. Ac hortor iuniores, ne aperiât aures omnibus fabellis, rumfculis & calumniis, quibus nõ tantùm ego miser scholasticus, sed etiam alij longè præstâtiores ætate, doctrina & virtute quotidie deformantur, atque etiam onerantur post mortem. Sciant etiam iuniores, non tantùm militibus in acie opus esse fortitudine, sed etiam nobis scholasticis togata fortitudine opus esse, quæ est constantia seu perseuerantia in agnita veritate, reiectis & repudiatis omnibus præstigiis cauillationum & calumniarum. Ego me offero ad declarationem singulorum dictorum & periodorum, quas vel ex scripto dictavi, vel obiter pronuntiaui. In quibus si quid erroris inest, libenter agnoscam & deplorabo. Si verò dixi veritatem, vt spero me dixisse, cogitet vnusquisque quid debeat Deo, quid Ecclesiæ, quid suæ conscientiæ. Erit aliquando tempus, & paulò post sequetur, quo mihi, & tibi, & nobis omnibus erit reddenda ratio de omni verbo otioso. Non igitur simus petulantes in verbis, cùm quidem petulantia linguæ sit turpissimus morbus. Hac admonitione non opus est apud bonos, qui sponte intelligunt quid debeant veritati, & officium candoris præstant. Sed propter alios quosdam, qui nescio quorum sermonibus infatuantur, hac admonitione vtendum fuit. Quam oro vt omnes sine exceptione boni consulant, & non frustra propositam esse existiment.

EXPLICATIO TEXTVS IN LO-
CIS THEOLOGICIS PHI-
LIPPI MELANTHONIS

De viribus hominum.

DISPOSITIO Loci de viribus humanis in li-
bello domini præceptoris per se manifesta est, &
omnium oculis subiecta. Complectitur enim hæc
methodica explicatio quatuor partes præcipuas,
quarum prima differit de disciplina, quod videlicet
fit homini non renato aliquo modo possibilis.

II. pars concionatur de impletionem Legis, quæ
homini non renato simpliciter impossibilis est. III. pars & quidem
præcipua docet lectorē de actionibus & motibus spiritualibus. De hac
parte, ut scitis, est præcipua dimicatio inter Ecclesiam & alias sectas.
Quarta est admonitio de impedimentis libertatis. Ut autem in tertia
parte refutantur furores Pelagianorum & Manichæorum, ita quarta
partis appendix est solutio quarundam obiectionum. Et si autem
de omnibus his rebus pro nostra tenuitate aliquid dictum est: tamē
repetitio pagellarum sicut hactenus vobis non fuit ingrata, nec de-
bet esse: ita etiam in hoc articulo prodest vos confirmari eiusdem ve-
ræ sententiæ crebra repetitione & inculcatione. Meministis enim di-
ctum Epicteti sæpe repetitum: Doctrina non potest radicem agere in
animo, nisi ea quotidie dicatur & repetatur. Ac si quis vult studiis
suis rectè cōsultare, & fructum ex iis capere, profuturum Ecclesiæ aut
Reipub. is non quadam curiositate quotidie novas res expetat, sed
veras & necessarias subinde repetat, & apud animū sibi proponat.

Valla]

Laurētius Vallabenemeritus
est de lingua Latina, sed interea

corruptit philosophiam & Theologiam, defensione Epicurearum &
Stoicarum opinionum. Defendit enim dogma Epicuri de voluptate,
quod voluptas sit finis hominis, propugnat etiam Stoicam neces-
sitate, & huius prætextu tollit libertatē omnem actionum huma-
narum. Quid autem de talibus ingeniis sentiendum sit, ostendit di-
ctum Aristophanis, qui in Nebulis (sic enim inscribitur comœdia)
exagitat quendam Sophistam, gloriantem se omnia posse contrariis
opinionibus perturbare & euertere. Sic enim inquit, ἐπεθύμην ἄ-

παιτα συνταράξει ταις ἐναντίαις γνώμαις. Tali ingenio quod habet
studium contradicendi, præditus fuit Valla.

Interficere Clitum]

Historia nota est. Alexander
ebrius in conuiuio interfecit se-
nem optimè de ipso & regno Macedoniæ meritum Clitum, propter
quandam admonitionem liberiolem. Plutarch. in vita Alexandri.

Nec miscenda est disputatio]

Est mala consuetudo in disse-
rendo afferre peregrina, non per-
tinentia ad institutum. Ita enim homines abducuntur à proposito.

Extat autem in oratione AEschinis contra Ctesiphontem memora-
bile dictum, quod est regula disputationis & scriptionum: sicut in
gymnicis certaminib⁹ videtis pu-

giles de loco inter se certare: ita

& vos [iudices] tota die pro repu-

blica cum eo [Demosthene] de de-

fensionis ordine contendite, nec

finite eum extra causam vagari, sed compellite eum intra causam af-

fiduitate & vigilatia vestra, & obseruate eius digressiones. Hæc simi-

littudo perrinet ad locum Rhetoricum, de statibus & ad doctrinam

Dialecticam de propositionibus. In quolibet scripto est vel quæren-

da vel constituenda principalis propositio, quæ vocatur à scriptori-

bus Rhetoricæ Status. De hoc iubet nos AEschines dimicare & ma-

nere in proposito, & prohibet euagationes & digressiones extra hunc

statum. Aristoteles confusionem peregrinarum materiarum vocat

fallaciam secundum plures interrogationes.

Perplexis]

Perplexitas est, cum contrariæ
causæ implicant animû, ne pos-

sit alterutram partem eligere. Multa accidunt homini in tota vita

perplexa & inextricabilia humano consilio, ac nisi Deus ipse multa

negotia & pericula extricaret, sæpe nobis succumbendum esset, vt

post lapsum primi parentes non potuerunt vllum exitum suarum

miseriarum prospicere, & verè fuerunt perplexi & implicati laby-

rinthis inextricabilibus. Sed Filius Dei monstrauit exitum edita

promissione de venturo liberatore.

Vt destruat opera Diaboli]

Ergo Filius Dei est medicus
non destructor operum Dei. Fi-

lius Dei non delet naturales notias in mente, ex quibus extruuntur

honestæ leges & artes. Deinde non tollit ex corde σοφία. Tertio, non tollit ex homine libertatem regendi locomotiuam. Sed hæc bona naturalia sanat, & his medetur. Deinde & hoc consideretur: Duplicia sunt opera Diaboli, alia ἔργα. alia πάρεργα. ἔργα sunt peccatū & mors, πάρεργα sunt præstigæ & ludi Diaboli in miraculis & oraculis Ethnicis. Ethnici habuerunt oracula sua, vt Delphica & alia. Habuerunt etiã sua quædã miracula, id est, raros & inuitatos euentus, vt quodd quidã apud Romanos dissecuit cotem nouacula. Hæc πάρεργα etiam destruxit Filius Dei suo aduentu. Nam Christo nato conticuerunt omnia oracula Ethnica, & cessarunt etiam miracula Dæmonum, sicut testatur Plutarchus Ethnicus scriptor, qui vixit tempore Traiani Imperatoris, annis 100. post Christum natum, agitans disputationem in suis moralibus: Quare cessarint oracula quondam celeberrima. Quanquam autem multa quærunt, tamen veram causam non potest explicare, quæ traditur in dicto Iohannis: Filius Dei apparuit, vt destruat opera Diaboli. Idem testatur Porphyrius apud Eusebium lib. 5. de præparatione Euangelica, affirmans nullam posse capi vtilitatem ex Ethnicis religionibus. Postquam enim cœpit prædicari Iesu nomen, cessauerunt inquit oracula, & miracula Ethnica, & iam dij nostri nullam nobis opem ferre possunt. Hæc testimonia digna sunt memoria, cum non à nostris hominibus, sed ab Ethnicis pronuntiata sint. Nam testimonium, quod hostes perhibent veritati, profectò non est contemnendum, sicut de resurrectione Christi milites perhibent testimonium, eum verè resurrexisse.

Vocatur autem]

Liberum arbitrium est appellatio concreti. Libertas voluntatis est appellatio abstracti. Vt igitur liberum arbitrium est substantia vestita accidentibus: ita libertas est accidens, id est, facultas naturalis secundæ speciei.

In natura integra]

Libertas voluntatis humanæ ante lapsum est facultas, qua poterat Adam in rectitudine, in qua conditus erat, manere, & obedire Deo, & sine vlla coactione se à Deo auertere. Maior erit libertas nostra in vita æterna, quàm fuit Adami ante lapsum. Adam potuit non peccare: Hæc est contingens propositio. Nos in vita æterna non poterimus peccare: Quæ est propositio impossibilis. Augustinus deletatur hac vicissitudine propositionum. Adam, inquit, poterat non labi,

labi, sed electi in vita æterna non poterunt labi.

Fabricius]

Recensetur hic inter exempla constantiæ & perseverantiæ in honesto proposito. Ita enim dixit Pyrrhus de Fabricio: Facilius est Solem à suo cursu dimouere, quàm Fabricium ab honesto suo proposito.

Antigonus]

Antigonus secundus, Demetrii filius, moderatissimus rex, natus laudatissima matre Phile, filia Antipatri, cum interfecti Pyrrhi caput ad eum allatum esset, & filius Helenus deditus, hunc in regnum paternum remisit, eiusque patris caput & ossa dedit regio more condenda Matrem Philen prædicat Diodorus Siculus lib. 19. Tres fuerunt Antigoni, primus pater Demetrii, vnus ex quatuor successoribus Alexandri Magni. Secundus filius Demetrii, de quo hinc loquimur, tertius fuit tutor Philippi postremi, patris Persei.

Mens & cor]

Voluntatis appellatio philosophica est. In dicto illo, quod continet summam Decalogi, extat appellatio mentis & cordis. Diligas Dominum Deum tuum ex toto corde, ex tota anima, ex tota mente, ex totis viribus.

His omisissis]

Vigilius Martyr lib. 4. Non præiudicant verba, vbi sensus incolumis permanet. Idem est quod Cicero dicit: Rebus intellectis, faciles simus in verborum vsu.

Nam si natura]

Antithesis naturæ integræ & corruptæ. præcipua amplificatio in Prophetis est antithesis promissionum, comminationum, præmiorum, pœnarum, virtutum & vitiorum. De antithesi sæpe recitavi versum Iurisconsultorum. Ferro viam aperit, qui per contraria currit. Optima amplificatio est per contraria.

Nunc autem]

Altera ἀντιθέσεως pars.

Primum]

Hactenus tractata sunt *πρῶτα γόμενα*. Nunc sequitur prima propositio.

Paulus]

ad Titum 3. Non ex operibus iustitiæ, quæ fecimus nos.

Araptu]

Raptus & rapina differunt. Raptus pugnat cum septimo præcepto, quia est violatio castitatis. Rapina cum octauo pugnat, vt Romani rapuerunt Sabinas virgines, vt est apud Liuium lib. 1. & Ouidium in Fastis. Absalon eripiens patri regnum & facultates regias, dicitur committere rapinam.

Incestorum]

κῆς⊙, cingulum nuptiale significat. Incestus sunt nuptiæ prohibitiæ, non approbatiæ à legibus. *Blutschandt.*

Lex est posita iniustis]

1. Timoth. 1.

Pædagogus]

Galat. 3. Duo sunt officia pædagogorum, vnum docere, alterum tempestiuè castigare. Ita lex est pædagogus, partim docens, partim castigans.

Quare disciplina est pædagogia? Primùm, quia homines non possunt doceri, vbi nulla est disciplina. Si iam non esset aliquod silentiũ in hoc auditorio, quomodo posset audiri vox docentis? Sic si in templis esset strepitus & tumultus, qualis olim erat in campo Martio, cum eligerentur consules, non possent homines audire docentem. Secunda causa est, quia doctrina non potest esse efficax & radices agere in animo, donec retinentur delicta contra conscientiam. Donec tu manes adulter, fur, aut latro, non potest in te efficax esse doctrina Euangelij.

Xanthij]

Plutarchus in vita Bruti: Cùm Brutus cinxisset obsidione urbem Xanthiorum in Lycia, ciues ipsi urbem incenderunt, & sese perdidderunt, alij in ignem insipientes, alij sese fodientes ferro. Et conspecta est mulier, quæ sese suspèderat de tecto suæ domus, & de collo suo strangulatam infantem suspèderat, & in dextra tenebat facem, qua domum inflammabat. Huius incendij, cùm spectator esset Brutus, misit aliquot milites, vt opem ferrent hominibus miseris & furiosis, sed tanta fuit eorum rabies & furor, vt procul à se reiicerent opitulatores.

Sed in Ecclesia]

Secunda propositio huius loci de impletionem Legis. Quòd videlicet homo non possit satisfacere Legi Dei, hoc est, nec ardentè diligere Deum, nec proximum.

Reue-

Reuelatur]

Rom. 1. Reuelatur iustitia Dei aduersus omnem impietatem & iniustitiam hominum. Reuelatur, scilicet in verbo diuinitus tradito. Iustitia, ira Dei. Ioan. 16. Spiritus sanctus arguet mundum de peccato, quasi dicat, ratio non intelligit magnitudinem peccati sine Spiritu sancto.

Oppressa est peccato & morte]

Pindarus, citante Plutarcho: Potenti morti omnia obtemperant. Et de peccato inquit Menander, citante Seneca, in quaest. natural. Omnes malè viuunt, singuli peccant, & scelus vbique contextum est. Hæc dicta ideo recito, vt intelligi possit, etiam Ethnicos aliquo modo fateri, quòd homo non possit deponere suis viribus vel peccatum, vel mortem.

De externa disciplina]

sicut leges politicae.

Quia Lex Dei non tantùm]

Roman. 7. Lex est spiritualis, ego verò sum carnalis, id est, Lex est spiritualis gubernatio, postulans integram obedientiam sine peccato, & spirituale iudicium, accusans immundiciem cordis. Hoc epitheton, Lex spiritualis, discernit Legem diuinam ab humanis legibus. Leges humanæ tantùm gubernât locomotiuam. Lex Dei regit cor. Deinde leges humanæ accusant externa delicta. Lex Dei est spirituale iudicium, accusans immundiciem cordis.

Non tollit]

Rom. 3. Lex est agnitio peccati. Igitur non est deletio peccati, valet consequentia à pondere verbi.

Beneficia Christi]

Ioan. 8. Si Filius vos liberauerit, verè eritis liberi. A quibus autem malis liberat nos Filius Dei? Primùm ab ira & maledictione Legis, vt dicitur Galat. 3. Christus factus pro nobis maledictum, redemit nos à maledictione Legis. Summa maledictionis Legis recitata est in hoc dicto, Maledictus omnis, qui non seruat omnia, quæ sunt scripta in libro Legis, Deuter 27. I I. Liberat nos à peccato, iuxta dictum 2. Corinth. 5. Eum qui non nouit peccatum, pro nobis fecit peccatum, vt nos effemus iustitia Dei per eum. I I I. Liberat nos à morte æterna & damnatione, vt Osæ 13. scribitur: De manu mortis redimam eos, & de potestate infernieripiam eos. O mors, ero mors tua, & pestis tua, inferne.

Voluntas est captiua]

ſcilicet peccati & mortis, non libera.

Tertiò de actionibus ſpiritualibus]

Actiones ſpirituales ſunt vera agnitio Dei, verus timor Dei, vera fides, ſpes, dilectio, humilitas,

inuocatio, patientia, denique omnes cultus primæ tabulæ. Iam quaeritur, quomodo exiſtant illi motus & actiones ſpirituales? Quòd Spiritus ſanctus ſit cauſa horum motuum, id non eſt poſitum in controuerſia, quia ipſe titulus ſeu nomen actionum ſpiritalium oſtendit ſuam cauſam. Non eſſent ſpirituales actiones, ſi non à Spiritu ſancto accenderentur. Deinde non eſt quaeritio de medio, vel inſtrumento, per quod efficax eſt Spiritus ſanctus. Omnes enim ſani conſentiunt, per verbum Spiritum ſanctum eſſe efficacem. Hoc igitur eſt *νευρωμνον*, de quo quaeritur, videlicet de voluntate, An voluntas ſe habeat purè paſſiuè, aduerſatiuè, hoſtiliter, repugnatiuè, furenter in conuerſione.

Viua]

Viua membra Eccleſiæ ſunt ſancti, renati, qui reguntur à Spiritu Dei.

De quibus dicitur: Credo ſanctorum communionem. Mortua membra ſunt hypocritæ, in externa Eccleſiæ ſocietate viuentes. Sunt autem omnes hypocritæ in Eccleſia, nomine tantùm, non re, viua verò membra, id eſt, ſancti & renati, re & nomine. Mortua membra tantùm habent ius nominis, quia ſunt ſine timore Dei, ſine fide. Nabal, cuius fuit vxor ſapientiſſima & modeſtiſſima Abigail, fuit mortuum membrum populi Dei. Fuit igitur in Eccleſia nomine, non re. Dauid verò fuit viuum membrum, quia habuit Spiritum ſanctum, & habuit ius non tantùm nominis, ſed etiam rei. Hæc ideo dico, vt vnuiſque ſuum cor ſcrutetur, & probet ſe ipſum, vt Paulus loquitur, vtum ſit viuum an mortuum membrum Eccleſiæ. Si quis enim Spiritum Chriſti non habet, non eſte eius.

Magis & minus]

ſignificant gradus. Qualitas recipit magis & minus, non ſub-

ſtantia nec quantitas recipit magis & minus, id eſt, diſcrimina graduum. Habemus eundem Spiritum fidei. 2. Corinth. 4. ſed non eandem meſuram fidei. Rom. 1. & 1. Corinth. 12. Omnes ſancti in Eccleſia, ſiue docti ſiue indocti, ſiue ſenes ſiue iuuenes, habent eundem Spiritum fidei, gratiæ & precum. Zachar. 12. Nemo enim poteſt eſſe ſanctus

sanctus sine Spiritu sancto & fide. Sed non habemus singuli eandem mensuram Spiritus seu fidei, vt in Ioseph & Daniele sunt maiora dona Spiritus sancti & excellētiores gradus fidei & omnium virtutum, quam in me & te, & aliis longē infirmioribus. Nos nihil sumus, quod ad dona attinet, comparati cum Ioseph, Daniele, Moyse, Esaia & Ieremia, sed tamē habemus eundem Christum, eundem Spiritum, eandem spem vitæ æternæ, vt dicitur Ephes. 4. Rem eandem habemus, sed dissimiles gradus. Ideo pulcrum est quod Paulus inquit Roman. 12. Sapite ad modestiam, quia vnicuique Deus distribuit mensuram fidei. Deus non dat vni homini omnia, sed dat singulis dona pro modo vocationis. Aliis donis instruit Dauidem bellatorem, aliis donis Ieremiam Prophetam.

Zachariæ]

cap. 12.

Domum Dauid]

Ecclesiam.

Nomina
tur Spiritus

Gratiæ, quia testificatur, quod simus in gratia, recepti à Deo in gratiam, filij Dei, & hæredes vitæ æternæ.

Precum, quia impellit nos ad inuocationem, exuscitat in nobis precationem. Hæc interpretatio sumitur ex cap. 8. Roman.

Hic Spiritus dat testimonium Spiritui nostro, quod simus filij Dei. Deinde inquit: Hoc Spiritu adiuti, clamamus Abba Pater.

Quantò magis]

Luca 11.

Vt fuerunt & sunt Ethnici]

Quando volumus æstimare præstantiam alicuius boni, consideremus eius boni priuationem, iuxta vulgaria dicta: Carendo homines discunt quàm chara sint bona. Item: Ex priuatione æstimantur habitus. Item: Carendo magis quàm fruendo intelligimus bona nostra. Dulcia non meminit, qui nõ gustauit amara. Si vis scire, quantum sit bonum Spiritus sanctus in Ecclesia & in singulis piis, aspice furores Ethnicos, Turcicos, Papisticos, Anabaptisticos &c.

Hæc autem sententia]

Propositio negatiua. Negatiua sunt fortiores ad refutandum.

Affirmatiua sunt magis ad docendum accommodata. Vt igitur negatiuis vtimur in refutatione: sic vtimur affirmatiuis in confirma-

tione, quando volumus docere homines. Nulla est fortior ratio refutandi aduersarios, quàm negatio. Sed quâdo sunt homines docendi, non satis est propositione negatiua vti, sed oportet etiam addi affirmatiuam propositionem. Ita in hac materia non satis est dicere de negatiua sententia: Quòd homo non possit sine Spiritu sancto implere Legem Dei, & inchoare conuersionem. Hæc valent ad refutandos Pelagianos & alios hæreticos, qui immodicè amplificant libertatem voluntatis humanæ. Sed nobis in Ecclesia necesse est scire, quomodo conuertamur ad Deum, quomodo possimus exercere fidem in inuocatione, quomodo possimus præstare patientiam in ærumnis.

Fortitudinem]

Estne fortitudo in afflictionibus, donum Spiritus sancti? Est.

Vnde probas, cùm quidem legas etiam Ethnicos fuisse fortes in rebus aduersis? p̄sa. 51. dicitur: Cor mundum, id est, fide purificatum, crea in me, Deus, & Spiritum firmum, id est, fortem, scilicet contra dubitationes & contra metum in periculis, in noua in visceribus meis. Ne proicias me à facie tua, & Spiritum sanctum, id est, sanctificationem, gubernatorem meæ mentis, voluntatis & cordis, ne auferas à me, Redde mihi lætitiã salutaris tui, & Spiritu principali, id est, heroico, spontaneo, sponte obediẽte & obtemperante in ærumnis, confirma me. Ita Paulus 2. Timoth. 1. inquit: Dedit nobis Deus Spiritum non timiditatis, sed fortitudinis, dilectionis & castitatis seu modestiæ.

Stephanus]

Seneca in Hercule Oeteo.

Quis sic triumphans lætus in curru stetit?

Victor, quis illo gentibus vultu dedit

Leges Tyrannus? Quanta pax obitum tulit?

Vultus petentis astra non ignes erant.

Quod Seneca dixit de Hercule moriente, longè veriùs accommo- dari potest ad Stephanum, qui ibat ouans animis, & spe sua damna leuabat. Est versus Bembi de Stephano. Valde prædicatur Herculis fortitudo non tantum in rebus gestis, sed etiam in media morte, sed Hercules furens insiliit in rogum ardentem, vt finiret dolores & cruciatus, qui erant intolerabiles. Noster verò Stephanus tanta lætitiã, tanta animi magnitudine tolerauit mortem & supplicium, vt fide & spe omnia sua damna leuaret. Vultus petentis astra non lapides erant.

Lauren -

Laurentius]

Prudentius de Laurentio:

Postquam vapor diutinus
Decoxit exustum latus
Vltrò è catasta iudicem
Compellat affatu breui:
Conuerte partem corporis
Satis crematam iugiter,
Et fac periculum, quid tuus
Vulcanus ardens egerit.
Præfectus inuerti iubet,
Tunc ille, coctum est, deuora.
Et experimentum cape, sit
Crudum an assum suauius.

Ita Laurentius vltus in craticula iudit in media morte, sed non vt
scurra, sed vt ebrius Spiritu sancto.

Agnes]

Fuit puella Romana, nata an-
nos 12. Cogita autem qualis hæc

fuerit fortitudo in virguncula, quæ propter sexum & ætatem fuit
imbecillior. Prudentius de Agnete:

Vt vidit Agnes stare trucem virum
Mucrone nudo, lætior hæc ait:
Exulto, talis quòd potius venit
Vesanus, atrox, turbidus, armiger,
Quàm si veniret languidus ac tener
Mollisq; Ephæbus tinctus aromate,
Qui me pudoris funere perderet,

id est, contaminatione
corporis.

Motus congruentes Legi
Dei]

Hierem. 31. Dabo legem meam
in corda eorum.

Animalis homo]

Lucius. Quidam insulsè in-
terpretatus est, *Ser viehische*

Mens. In epistola ad Epictetum inquit Athanasius super hunc lo-
cum: Effundam de Spiritu meo super omnem carnem. Non ita est
hæc promissio amplianda, vt etiã ad pecora extendatur. Sicut enim
Christus est lux hominum: ita effundit Spiritum suum super homi-
nes. Non communicat Deus Spiritum suum brutis & pecudibus.

Impressa est notitia] Roman. 1. Qui veritatem in iniustitia captiuam detinent. Ibi veritas significat notitiam Dei & Legis. Et mox: Ius Dei. i. lex naturæ. Et capite 2. Opus Legis scriptum in cordibus eorum. 1. Corinth. 11. Nonne ipsa natura vos docet, id est, naturalis notitia. Flaciani contra hæc expressa testimonia vocis diuinæ pugnant, quod profus sit delata notitia Dei in homine.

Suum quisque cor consulat] Hoc congruit cum illo: *ἑαυτὸν σκευτὸν.*

An Deus irascatur] Homo dubitat primùm de ira Dei. Non cogitat tantam atrocitatem esse peccati. Secundò de gratia: An recipiatur à Deo, cùm sit contaminatus peccatis. Hanc dubitationem confirmat Synodus Tridentina. Tertiò dubitat homo de præsentia Dei in afflictionibus.

Ex aqua] Non priuatio, sed cõtempus Sacramenti damnat. Sacramenta sunt necessaria, quando possunt haberi, sed in credentibus dispensationem admittunt. Multi martyres sunt supplicio affecti, priusquam baptizarentur. Credo etiam latronem in cruce non fuisse baptizatum, nec tamen ideo sunt damnati.

Pater traxerit] Sic argumentor:

Nemo potest venire ad Christum, nisi trahente Patre.

Ergo expectandi sunt raptus violenti seu tractio violenta.

Respondeo. Augustinus tractatu 11. in Iohannem, inquit, Nemo serenissimum sensum nubilosa contradictione perturbet, consequentia perhibeant testimonium præcedentibus. Sequitur autem in sexto capite Iohânis, quomodo fiat tractio: Omnis qui audit à Patre & discit, venit ad me, & venientem ad me non eiciam foràs. Cùm iubeat nos discere, excludit violentum raptum seu tractionem. Nam creaturæ rationales docendo trahuntur, & persuadendo ac delectando, non violenta coactione.

Nihil sine me potestis facere] scilicet salutare nostræ animæ & Deo placens.

Qui redeunt ab iniquitate] Prodest redemptio iis, qui redeunt ab iniquitate, id est, qui conuer-

conuertuntur ad Deum vero timore & fide. Nunquam diuellenda est remissio peccatorum à præfenti conuersione, quia Christus hæc duo coniungit: pœnitentiam & remissionem peccatorum. Et in iuramento diuino, apud Ezechielem fit copulatio conuersionis & uiuificationis: *Viuo ego, nolo mortem peccatoris, sed vt conuertatur & viuat.* Lucæ vlt. Oportet in meo nomine prædicari pœnitentiam, id est, conuersionem ad Deum, & remissionem peccatorum. Christi passio est vniuersale *λύτρον*, id est, propitiatio pro totius mûdi peccatis, sed tantùm prodest iis, qui redeûnt ab iniquitate, id est, qui conuertuntur ad Deum.

Hoc est fœdus meum]

Interpres Latinus vertit aliàs pactum, aliàs fœdus, aliàs testa-

mentum, cùm tamen vnum verbum sit in Hebræo, sed in Latina lingua differunt illa vocabula. Pactum est ciuile. Fœdus est pactum militare. Sunt autem duplicia fœdera. Alia defensiva, alia offensiuâ. Fœdus defensiuum *συμμαχία*, vbi cõiunguntur Principes tantùm ad defensionem necessariam. Fœdus offensiuum est *ἐπιμαχία*, hoc obligat confœderatos, non modò ad defensionem, sed etiam ad lædendum hostem, & ad inferendum bellum. Sic Christiani Principes nõ debent tantùm esse *σίμμαχοι*, sed etiam *ἐπιμαχοι*, id est, debebant esse confœderati, non tantùm ad defensionem suorum, sed etiam ad profligandum & lædendum Turcas, Muscouitas & alios barbaros, qui parant & meditantur omnia in perniciem regni Germaniæ.

Habet propria beneficia]

Verbum Dei, remissio peccatorum, Spiritus sanctus & vita æ-

terna. Hæc sunt bona & thesauri Ecclesiæ. De primo beneficio inquit psalmus 147. Non fecit taliter omni nationi, & iudicia sua non manifestauit eis: & paulò antè, Qui annuntiat verbum suum Iacob, iustitiam & iudicia sua Israël, id est, Sola Ecclesia habet possessionem verbi diuini, Legis & Euangelij. Nulla secta habet integram doctrinam Legis. Deinde nulla gens habet promissionem de Mediatore extra Ecclesiam. De secundo beneficio, id est, de remissione peccatorum dicitur Iohan. 20. Quorum remisistis peccata, remittentur eis in cælo. De tertio, id est, de donatione Spiritus sancti dicitur Iohan. 14. Non relinquam vos orphanos, sed

veniam ad vos, rogabo Patrem, & alium paracletum dabit vobis, Spiritum veritatis, manentē vobiscum in omni æternitate. De quo beneficio, videlicet de vita æterna Iohan. 10. Oves meæ vocē meā audiunt, & sequuntur me, & ego vitam æternam do eis, & nemo rapiet eas ex manibus meis, quia ego & Pater sumus vnum.

Accipiamus promissionem Spiritus sanctus & fides, & tamen Spiritus sanctus est causa fidei, & antecedit fidem non tempore, sed ordine naturæ, quia causa antecedit effectum. Simul sunt ortus Solis & dies, & tamen dicimus, ortum Solis esse causam diei: Ita Spiritus sanctus & fides sunt simul tempore. Vbiq; est Spiritus sanctus, ibi fides, & vbi fides, ibi Spiritus sanctus est. Non necesse est hæc subtilius querere, sed satius est experiri in conuersione.

Ac sæpe dictum est]

Hæc est propositio affirmatiua, de copulatione trium causarum in conuersione.

Oportere ordiri à verbo]

Aurea hypothesis. Lutherus: Quæramus Deum non in substantia, quantitate, qualitate, sed in relatione, vel breuius, quæramus Deum non absolutum, sed relatiuum, id est, reuelatum in suo verbo, non absconditum. Quando quæris Deum in arcana luce, vide ne consumat te hic ignis, id est, in verbo & Sacramentis debemus quærere Christum, quasi inuolutum fasciis.

Hic concurrunt]

Non vis aut numerus, tãdem bona causa triumphat. De verbo & Spiritu sancto non est quæstio, sed tantum de voluntate.

Nec repugnans]

psalm. 45. Audi filia (non dicitur repugna) & inclina aurem tuam, & concupiscet rex decorem tuum. psalm. 2. Osculamini Filium, non dicitur, Date ei colaphos. psal. 95. Hodie si vocem eius audieritis, nolite obdurare corda vestra. Si Deus conuerteret repugnantes, tum dixisset psalmus: Hodie si vocem eius audieritis, fortiter repugnate. Hunc locum vrget epistola ad Hebræos. psal. 105. Non repugnauerunt sermonibus meis, scilicet Moses & Aaron. Possent alia multa colligi, sed satis est iunioribus vnum & alterum proponi.

Adiu-

Adiuuante etiam Spiritu sancto] Semper habent nostri aduersarij in ore nomé Lutheri, quod sciunt gratum esse non solum populo, sed etiam omnibus eruditis & piis, & meritò quidem. Possumusne igitur aliquid candidè & verè, sine sycophantia & sophistica proferre ex scriptis Lutheri, quod confirmet hæc duo verba, quæ nõ possunt tolerare aut admittere Flaciani: Quorum alterum est adiuuare, alterum conari? Sed ne quis putet, me tantum pauca quædam dicta mutila decerpere ex scriptis Lutheri: hortor omnes, vt legant totum psalmum 51. enarratum à Luthero longa & luculenta interpretatione. Ac si quidquam Lutherus scripsit lectione crebra dignissimum, in eo numero meritò habetur enarratio illa psalmi 51. de qua dixi. Sic igitur Lutherus enarrans psal. 51. Apprehendit enim, scilicet Dauid, Deum promissorem, & toto intuitu cordis vertitur in misericordiam, quod non posset, nisi adiutus Spiritu sancto, Deum promittentem apprehendisset, & sciret apud Deum reliquam esse spem remissionis peccatorum pro peccatoribus. Qui legerunt liberum Augustini de Spiritu & litera, possunt testari, se plus quam centies inuenisse vocabulum auxilij in hac materia, à quo tanto perè abhorrent animis & auribus Flaciani.

Idem Lutherus in eodem scripto: Etsi impossibile est in hac infirmitate nostra sic viuere, vt nusquam vel ad dextram vel ad sinistram impingamus: tamen conatus requiritur, vt cum sentimus vel securitatem, vel desperationem, non indulgeamus, sed resistamus ei. Nõ dicit, q̄ debeamus resistere Spiritui sancto, sed vt resistamus desperationi & securitati. Sed cauillantur Flaciani: hæc verè dici de renatis, sed non de iis, qui iam conuertuntur in præsentia. Quasi verò pœnitentia sit vnus momenti, vel vnus diei actio. Inchoatur regeneratio per baptismum, & durat in tota vita Christiana, quæ nihil aliud est, quam perpetuum exercitium timoris, fidei, iustificationis; bonorum operum. Sicut rectè Lutherus scripsit in primis propositionibus: Tota vita Christianorum nihil aliud est, quam pœnitentia & conuersio ad Deum.

Veteres dixerunt] Augustinus epist. 106. Omne opus bonum gratia præcedit, & id comitante, non ducente, pedissequa, non præuia voluntate.

Basiliius]

in enarratione parabole de filio prodigo.

Præoccurrit]

vt significet præuenientem gratiam.

Vocat]

Magna est gratia, quâdo Deus vocat aliquem ad magnam cœnam.

Nerepugnemus]

Idem Lutherus in eodem psalmo: Si igitur Lex cordurum terruit & flagellauit, donec perduceret in sensum peccati, veniat etiam Christus secundum promissionem suam, & iterum sic territum consoletur & erigat. Nos autem eas consolationes fide accipiamus, & non fiamus increduli diuinæ reuelationi.

Tantum velis]

Flaciani dicunt hoc esse dictū synergisticum: sed sumptum est ex cap. 6. Iohannis. Omnis qui audit & discit &c. Iubet audire, non repugnare, sed assentiri, non indulgere diffidentia. Certè in Sacramentis necesse est eos, qui illis vtuntur, velle credere & accipere bona oblata. Petrus vocat baptismum stipulationem bonæ conscientia erga Deum. Stipulatio est conceptio verborum, qua is qui interrogatur, id quod est interrogatus, se daturum facturumve promittit, vt situ interrogas aurigam, Vis tu meas merces vehere VVitebergam? Et ille respondet: Ita volo. Vis pro hoc pretio vehere? Ita volo. Hæc nominatur à Iuriconsultis stipulatio. Ita in baptismo adulatorum quæritur: Vis baptizari, &c? Credisne in Patrem, & Filium, & Spiritum sanctum? Id ter quæritur, recitatis tribus articulis Symboli de creatione, redemptione, sanctificatione. Qui respondet, non dicit, repugno, contradico, resisto, reiicio, sed credo. Ita in Cœna Domini: Accipite, manducate, hoc est corpus meum, id facite in mei commemorationem. Non dicitur: repugnate, reiicite, repellite omnia quæ vobis dantur.

Experiamur]

Hæc experiendo, vera esse cognoscuntur. Non autem est contemnendum testimonium experientia spiritualis omnium piorum in Ecclesia, vt dicit Epiphanius contra Apostolicos: Scriptura non indiget allegoria, sed speculatione & sensu. Et Paulus inquit Rom. 8. Hic Spiritus dat testimonium Spiritui nostro, quod simus filij Dei. De hoc testimonio supra diximus inter gradus testimoniorum, quæ ostendunt doctrinam Ecclesie veram esse. Et hæc est non Theorica, sed practica Theologia,

Vt statua]

id est, purè passiuè.

Languidè assentitur]

Marci 9. Credo, Domine, sed
opem fer meæ diffidentia. Infirm-
ma fides etiam est fides.

Vitiosis affectibus]

Nemo decipiat vos vanis ser-
monibus.

Non coacti]

Lutherus de seruo arbitrio v-
titur hac Sorite: Vbi est coactio,

ibi non est libertas, vbi non est libertas, ibi non est voluntas, quia si
voluntas cogeretur, voluntas non esset.

ύλικὸς]

materiales, ex materia factos.

ἔλλω & χῆν idem nominant Ma-

nichæi. Fingunt enim duos Deos, bonum & malum. Bonum appel-
lant lucem, malum, tenebras. A bono dicunt ortas esse bonas ani-
mas eorum hominum, qui possunt conuerti & fieri hæredes vitæ æ-
ternæ. Malas dicunt creatas esse à malo Deo ex materia. Inde sunt
hæc vocabula ύλικὸὶ & χοικὸὶ, conditi ex materia, seu orti ex chao &
confusione.

Sed agit aliquid liberum ar-
bitrium]

Hoc est κειρόμενον, vt sæpedi-
xi, non quæritur an Spiritus san-
ctus sit efficax, & an per verbum

fit efficax, sed de voluntate quæritur, an aliquid agat voluntas in cō-
uersione, cum incipit renasci, an verò sit similis statua, quæ habet se
purè passiuè. Sic autem inquit Lutherus in enarrat. psalm. 51. Nihil
à nobis agi, nihil suscipi debet præter hoc vnum, vt adhibeamus au-
rè, sicut psalm. 45. etiam monet (audi filia, & inclina) & credamus
ea, quæ nobis dicuntur, hic solus auditus est auditus lætitiæ, & hoc
solum est, quod nos facimus per Spiritum sanctum in iustificationis
causa. Item: Hic nullum aliud nostrum opus est, quàm vt oblatam
misericordiam non recusemus, sed eam fide accipiamus. Sed hoc ip-
sum quoque est donum Spiritus sancti, quia fides non est omnium.

Sæpe dixi, nullam esse formam verborum in hac materia magis
disertam, propriam & perspicuam, quàm qua vtitur Paulus 2. ad
Timoth. 1. Custodi præclarum depositum per Spiritum sanctum.
Hoc dicto tribuit Paulus efficaciam Spiritui sancto, & tamen tribuit
nobis diligentiam, circumspèctionem, & conatum in agendo, quia
disertè inquit: Custodi præclarum depositum per Spiritum sanctum.

Hoc mandatum proponitur homini, non Spiritui sancto, sed tamen ne putet, se solum agere sine auxilio Spiritus sancti, coniungitur auxilium Spiritus sancti cum diligentia nostra. Hanc phrasin imitatur Lutherus inquit: Hic nullum aliud est nostrum opus &c. & rursus: hoc solum est quod facimus &c. sed per Spiritum sanctum. Ita nos sine metu calumniarum dicere possumus: nos assentimur Euangelio per Spiritum sanctum. Hæc phrasin nihil detrahit de gloria Spiritus sancti, nec pugnant hæc inter se: Fides est donum Spiritus sancti, & est nostrum opus. quia sicut efficacia est Spiritus sancti: ita quod ad assensum attinet, habemus nos actiue. Nos enim sumus, qui assentimur verbo, non Spiritus sanctus. Is enim non opus habet conuersione ad Deum, quia est amor substantialis inter Patrem & Filium. Nobis præcipitur conuersio, nobis mandatur fides. Et quanquam Spiritus sanctus hoc donum in nobis efficit: tamé datur hoc donum petenti & assentienti, non repugnanti.

Cur ministerium]

A causa cur institutum sit ministerium. Flaciani volunt videri magni patroni ministerij, sed re ipsa suis clamoribus id euertunt, labefactant & conuellunt.

Nihil opus esset ministerio Euangelij.

Quis esset vsus ministerij verbi, nisi placeret Deo, nobis audientibus, meditantibus & quasi subscribentibus, Spiritus sui gratiam inter nos diffundere? Sic Saulus Actor. 9. audita voce Christi, mox inquit, Quid vis me facere? Et custos carceris Actor. 16. inter pauores & trepidationes exclamat, Quid me oportet facere, vt siam saluus? Hæc exempla ostendunt vsus ministerij, & docent, quid voluntas agere debeat, audita voce ministerij, videlicet non repugnare, sed velle aliquomodo obedientiam, adiuuante gratia, & simul petere auxilium in ardua & difficili lucta. Sicut ille apud Marcum inquit cap. 9. Credo, Domine, sed opem fer meæ diffidentia. Et Ierem. inquit cap. 21. Conuerte me, Domine, & conuertar, sana me, Domine, & sanabor.

Vt voci Euangelij obtemperes]

Sic argumentor:

A mandato ad obedientiam non valet consequentia.

Ergo frustra proponuntur mandata de audiendo Filio &c. Respondeo. Nulla Lex proponitur immutabili naturæ, sed illi, quæ

quæ adiuuante gratia potest eligere bonum. Non enim *νομοθεσία* pertinet ad iumenta, teste Paulo 1. Cor. 9. Nunquid boues Deo curæ sunt? scilicet quod ad *νομοθεσίαν* attinet.

Imò aliquo modo potes]

Augustinus tractatu 26. in Iohannem. Non traheris, ora vt tra-

haris. Idem est quod in feriis natalitiis canit Ecclesia, Trahe me post te. Sed dicis, non possum orare? Geme. Certè repugnâdo non traheris. Semper ita docuit Lutherus, & semper sic sensit tota antiquitas, quòd liberum arbitrium sit facultas eligendi bona, assistente gratia, & facultas eligendi mala, desistente gratia, id est, cùm non iuuamur, non regimur à Spiritu sancto.

Facultatem applicandi se ad gratiam]

Manifestum est differre citationem alieni dicti à propria asseruatione. Aliud est enim loqui

μιμητικῶς imitatiuè, aliud dispositiuè. Deinde verissîma est regula, quam tradit Vigilus Martyr libro 4. non præiudicant verba, vbi sensus manet incolumis. Et Iurisconsultus rectè vocat fraudem, cùm interpretamur *τὸ ῥητὸν* contra *διάνοιαν*. Tertio, cùm multi in Ecclesia eodem modo loquantur, quibus tamen parçitur, cur tam seuerè agitur censura de tribus aut quatuor verbis obiter citatis? Sic enim alij scribunt, quos nemo hactenus reprehendit. An sicut truncus in conficienda statua nihil agit, sed tantùm patitur, ita & liberum arbitrium habet se ad consequendam veram salutem merè (vt ita dicam) passiuè? Nihil certè minus. Non habet quidem liberum arbitrium ex se ipso, quo se ad accipiendam salutem præparet, aut quo salutem mereatur, habet autem quo beneficia Dei excipiat. Nemo Flacianorum ynquam hostiliter inuectus est in autorem huius sententię, cur igitur tantoperè propter recitationem alieni dicti incurrunt in Philippum? cùm tamen eadem lex debeat valere in simili casu, iuxta Solomonis dictum: De vna re debet esse vna lex.

Cùm promissio fit]

Hactenus est argumentatus à mandato vniuersali. Nunc à promissione vniuersali argumentatur.

Aliquã discriminis causam]

Quia Deus non affert voluntati necessitatem assentiendi, seu, coactionem.

Libertas voluntatis]

2. Corinth. 3. vbi Spiritus Do-

mini, ibi libertas. Spiritus sanctus non est seruilis, sed liber Spiritus.

Hæc exempla declarant]

Hic rursus obiiciunt Flaciani.

Hæc sunt vera de renatis, qualis fuit Ioseph. Respondeo verbis Lutheri, in historia Iosephi. Eadem est fides inchoans, proficiens & perficiens, id est, eadem est fides in principio, quæ est in medio & fine, sed differunt gradus fidei. Est eadem fides omnibus temporibus, secundum quale, sed non secundum quantum, quia gradus lucis differunt. Non est alia fides in Ioseph renato, quàm in renascente.

Ideo autem]

Applicatio doctrinæ ad vsum. Semper in discendo cogitandum est de vfu doctrinæ.

Habenti dabitur]

Augustinus: Dilectio meretur incrementum dilectionis.

Paulus]

2. Corinth. 6. In eo capite proponitur adhortatio, vt inchoata dona retineamus & exerceamus.

Petite, & accipietis.

Matth. 7.

Consideranda est & querela]

Hæc est postrema pars huius loci, quæ est commemoratio de im-

pedimentis libertatis, quorum alia sunt interna, alia externa. Internum & domesticum impedimentum est peccatum originis. Externa sunt duo, videlicet furor Diaboli grassantis in mundo sophistica & tyrannide, & ipsa moles negotiorum & periculorum. Additur etiam in fine erudita & vtilis enarratio duorum dictorum Hieronymi, quorum alterum loquitur de impossibilitate, alterum de possibilitate Legis, denique & restrictio additur dicto Siracidæ cap. 15. quòd sine declaratione intellectum immodicè amplificat liberum arbitrium.

Multa enim accidunt homini inextricabilia humano consilio]

Ideo Ecclesiastalibus ærumnis oneratur, ex quibus eluctari humanis consiliis non potest, vt in liberatione conspiciatur presentia Dei (hæc sunt practica, non speculabilia) & fides in nobis confirmetur. Dauid fateri cogitur, se non humana ope in regnum restitutum esse. In talibus exemplis discendæ sunt hæc conciones. psalm. 10.

Tibi

Tibi derelictus est pauper, pupillo tu eris adiutor. psalm. 27. Pater & mater dereliquerunt me, Dominus autem assumpsit me. (Nihil potest dici magis patheticum, neque vlla sunt exempla affectuum illustriora, quàm in psalmis.) Psalm. 72. Liberavit pauperem, cui non erat adiutor. Threnor. 3. Misericordiæ Domini, quod non consumpti sumus.

Ægyptio]

Regi Neco. 2. Paralip. 35. Paralipomena dicuntur reliquiæ historiarum. Quæ non exponuntur satis in 4. libris Regum, ea vberius narrantur in paralipomenis. Ita Xenophontis libri de rebus Græcis sunt paralipomena Thucydidis. Quia quod est omissum apud Thucydidem, id expletur in libris Xenophontis.

Multi sunt errores]

Nemo hominum semper est sapiens: ἔδειξ ἀνθρώπων ἐστὶν ἀπαντα σοφός. Et sæpe citatur Græca sententia: Errat etiam sapiente sapientior. ἀμαρτάνει ἢ σοφῶς σοφώτερον.

Viam vocat vocationem]

Psal. 1. Nouit Dominus viam iustorum, id est, approbat & adiuuat. Ita Christus: Ego cognosco oues meas, non loquitur de notitia speculatiua, sed de auxilio, præsentia, defensione, gubernatione.

Propter seditiones]

Pericles apud Thucydidem lib. 1. Magis metuo domestica errata, quàm hostium consilia. Ante annos triginta, Ecclesia in his regionibus tantùm metuebat consilia hostium, sed iam magis metuit domestica dissidia, quæ inter nos ipsos extiterunt.

Baptista inquit]

Iohan. 3.

Ezechias]

Rex pius à Deo adiuuatur, iuxta dictum psalmi: Omnia quæcunque faciet, prosperabuntur.

Achis non adiuuatur à Deo]

Non sic impij, sed tãquam puluis, quem proiicit ventus à facie terræ.

Antonius]

Triumviri post mortem Cæsaris fuerunt Antonius, Augustus, Lepidus. Antonij exemplum monet, quàm necessaria diligen-

tia sit videre metas officij, nec extra has vagari, nec appetere maiora. Plutarchus in vita Antonij.

Valde multa]

Repetitio prioris axiomatis.

Cùm ignoramus]

Deus est arx, ara & portus piorum. Homines tempore belli cõ-

fugiunt ad arces, supplices fugiūt ad aras, naufragi expetūt portum.

Ad te]

scilicet tanquam ad nostram arcem, aram & portum.

Expedit]

vt Deus recepit Adam, & reddidit ei vitam, deserto ab omnibus

creaturis post lapsum. Ergo & nos recipiet, & iuuabit desertos.

Quia est æqualitas]

sine *αεσοπαλησις*. Quando exempla congruunt ad regulas

vniversales, quibus nulla potest opponi exceptio, tunc habent vim regularum.

Propè est Dominus]

145.

Commenda Domino]

psal. 37. Regula vitæ.

Es magistratus]

doctrina practica.

Discuti petas]

Solus Deus potest imperare ventis & mari, vt restitatur tranquillitas.

Ionæ erratum]

Theodoretus orat. 10. de providentia: Dominus Ionam pœnitentiæ præconem ad Niniuitas misit, & nolentem facere imperata,

sed cæco impetu fugere conantem, fluctibus, quali cõpedibus vinctum, immani beluæ tradidit. Illa verò quamvis rationis

Vitare locum, non est vitare periculum.

expers, tamen mente præditū in ea loca vexit, vbi docere iussus fuerat. Ionas conscenderat nauem in portu Ioppe, in littore maris Palæstini seu Mediterranei. Et tamen belua ista vehit eum intra triduiū istud in Assyriam, vbi erat Niniue, itinere præsertim in mari admodum longinquo.

Tanquam ebrij]

Metaphora Demosthenica, Sic enim Demosthenes in Philippicis dicit: Philippum ebrium esse successibus.

Ambi-

Ambitionem vel auaritiam] De auaritia Virgilius inquit:
 Quid nō mortalia pectora cogis
 Auri sacra fames? &c. De ambitione dicit alius poëta:
 --- Patriam tamen obruit olim
 Gloria paucorum laudis tituliq; cupido.

Orat se à Deo regi] Adolescentes ediscant dulciffimam precationem, quam paulo

ante mortem composuit Philippus, cuius initium est: A Eterno genitore nate Christe, &c. In ea precatione est etiã hic versus assidue repetendus in precibus: Nostras semper Christe doceto Mentis &c.

Moderatione] restrictione.

Naturæ corruptio] peccatum originis.

Occasiones] Theodoretus orat. 10. de prouident. Diabolus ex nobis ipsissumit consilia & occasiones gerendi belli.

Nescis quid serus vesper vehat] Ita Sophocles: Futurum semper est incertum.

De integra natura] ante lapsum.

A negotiorum fluctibus] metaphora à fluctibus maris.

Magnam restrictionem] Talis restrictio addita est veteri definitioni: Liberum arbitriū

est facultas rationis eligendi bonum, assistente gratia, & eligendi malum, gratia desistente.

Fit voluntas magis libera] iuxta axioma: Quale efficiens, talis effectus. Est autem Spiritus sanctus liberrimum agens. Ideo vbi Spiritus Domini, ibi libertas.

Hieronymi] in expositione Symboli ad Damasum. Hieronymus fuit scriba Damasi, Episcopi Romani.

Omnis caro] Omnis homo. Carnis significatio est triplex. I. Totum homi-

nē significat, vt Rom. 3. Non iustificatur omnis caro ex Lege. Ita Ioh. 1. Verbū caro factū est. i. homo perfectus. I I. Significat corpus. 1. Cor. 15. Alia est caro hominis, alia caro pecudis, alia volucrū, piscium &c. III. Significat phrasī Scripturæ carnalēs opiniones & affectus in natura non renata per Spiritum sanctum. Galat. 5. Caro cōcupiscit aduersus Spiritū, id est, opiniones & affectus in homine, qui nondum est sanatus per regenerationem.

Et si igitur offenduntur]

Omnis Lex de disciplina est possibilis. Sed Lex Dei non tantum loquitur de disciplina. Solon. Omnis lex, scilicet politica debet habere tres conditiones. 1. vt sit honesta. 2. possibilis. 3. probabilis. Lex non tantum valet propter autoritatem magistratus, sed etiam propter probabilem rationem. Sed hæc non debent intempestiue transferri ad Legem diuinam.

Diabolus insidians]

Ex cap. 3. Genes. Et tu insidias beris calcaneo eius.

Anathema]

proprie significat quiddam Deo consecratum, oblatum, dedicatum vsibus diuinis. Per *μετάληψιν* significat maledictum, quia quædam res Deo offeruntur, vt ira Dei in eas effundatur, sicut in Leuitico præcipitur de duobus hircis & aliis quibusdam, quæ vocantur phrafi Moyfica, maledicta, segopfer.

Per gratiam]

per imputationem.

Et facti membra]

1. Corinth. 6. Quare tu, qui es membrum Christi, trãfers tuum

corpus ad meretricem? Si hæc parænesis Pauli non mouet te, vt ames casti pudoris decus, nihil potest te mouere aliud. Dulce est, quod appellamur fratres Christi, sed longè dulcius est, esse membrum Christi, & habere caput Christum: quia multò arctior est copulatio membrorum cum capite, quàm fratrum inter se.

Sepeliri peccatum]

Roman. 6. Sepulti sumus per baptismum cum Christo.

Dauid]

2. Reg. 24. Dauid iussit populum numerari, vel humana superbia elatus, vt ostenderet regnum creuisse: vel humano consilio, sine mandato Dei nouam in regno ordinationem facturum. Propter sp̄malma Dauidis intra triduum peste perierunt 70000 hominum. Quãdo Magistratus errat aut peccat, tota multitudo luit peccatum.

Experiremur]

vetus dictum est: Tantum quisque scit, quantum operatur.

FINIS LOCI DE LI-

BERO ARBITRIO.

Studioſis

Studioſis in Academia Lipſica

S. D.

ICVT medico diligenti, priuſquam conetur ægro adhibere medicinam, non ſolùm morbus eius, cui mederi uolet, ſed etiam conſuetudo ualentis & natura corporis cognoscenda eſt: Sic magnitudo beneficiorum Chriſti intelligi non poteſt, niſi morbis noſtris cognitis. Eſt autem maximus hominum morbus peccatum, cui ne-

mo mederi poteſt, niſi medicus ille Samaritanus, quem in campo Samariæ uidit Iacob ſtantiem in ſcala. Hic ſolus uino lauat faucij uiatoris uulnera, & in ea baſamum ſaluberrimum infundit, & geſtat ægrum ſuis manibus. Ut igitur ignorato morbo, ignorari medicinam neceſſe eſt: ſic ignorantio peccati, maximos errores parit de beneficiis Chriſti & Spiritus ſancti. Qui enim delent agnitionem peccati, ut omnes hypocritæ, inde uſque à Cain, ſimul extinguunt lucem doctrinæ de Mediatore & iuſtitia fidei. Nota eſt ſuperbiſſima uox Aiæci Sophoclei, qui dixit: Ignauis & timidus opus eſſe auxilio Dei, ſe uerò ſine Deo poſſe uincere. Eodem modo Phariſæi & Pelagiani, ignorantes aut extenuantes magnitudinem peccati, ſomniant ſe propriis uiribus & meritis conſequi poſſe iuſtitiam & uitam æternam, ſed nos reiectis ac repudiatis hypocritarum delirantium ſomniis, ad medicum noſtrum conſugiamus, freti dulciſſima promiſſione, quæ à Matthæo recitatur: Venite ad me omnes, qui laboratis & onerati eſtis, & ego reficiã uos. Primùm .n. hic medicus uulnera noſtra ſanat ſuo merito, propter quod dantur remiſſio peccatorum & recõciliatio, qua coram Deo iuſti. i. accepti ſumus. Deinde eſt efficaſ in credentibus, quia nouã lucem accendit in mentibus, & oſtendit uoluntatem Patris & Spiritus ſancti. Cùm igitur ad utrumque plurimum conducat peccati agnitio, non eſt noſtrum nominisq̃ue Chriſtiani dubitare, quin Locus de peccato accuratè cognoscendus ſit, cuius repetitione die 12. Maij, Deo adiutore, ordiar. Bene ualete. Die 11. Maij. M. D. LXIV.

Victorinus Strigelius,

HHH

LOCVS DE PECCATO.

MAGNA cognatio & similitudo est inter artem medicam & doctrinam Ecclesiæ. Sicut enim in schola medica, primus gradus ad sanitatem est notitia morbi & causarum, à quibus morbus oritur: ita in Ecclesia, nemo peruenire potest ad remissionem peccatorum, & recôciliationem cum Deo, quæ est sanatio nostrarum animarum, sine vera peccati agnitione. Qui enim ignorant aut extenuant peccatû, quomodo magnificare possunt beneficium Christi, de quo dicitur in Symbolo: Credo remissionem peccatorum? Vt autem in nobis excitetur & crescat agnitio peccati, Deus quatuor modis peccatum arguit, & nobis patefacit. Primus modus est vox publici ministerij in Ecclesia. Secundus modus est dolor conscientiæ. Tertius, moles publicarum & priuatarum pœnarum. Quartus, sensus iræ Dei.

De primo modo Christus Iohan. 16. inquit: Spiritus arguet mundum de peccato. Et Paulus Rom. 1. Reuelatur ira Dei de cælo aduersus omnem impietatem & iniustitiam eorum, qui veritatem, quasi captiuam detinent in contumacia. Hic primus modus, quo arguitur peccatum voce ministrorum Ecclesiæ, est omnium lenissimus, & vtraque manu amplectendus. Quos enim non sanat hoc pharmacum, his adhibet Deus remedia asperiora, de quibus mox dicemus. Sinamus igitur nos argui à Spiritu sancto per vocem ministrorum, sonantium Legem & Euangelium. Quod si faciemus, Deus parcat nobis, ne reliquis remediis aduersus nos vtendum sit.

Secundus modus, quo arguitur peccatum, est dolor conscientiæ, qui etsi est aliquantisper in securis & ebris hebes: tamen suo tempore fit sãuisissimus, nec dissimilis carnifici laceranti cor humanum. Vt enim carnifex externa membra crudeli spectaculo lacerat: sic conscientiæ dolor est carnifex cordis humani. De hoc modo Paulus loquitur Roman. 2. cùm facit mentionem conscientiæ, eamq; definit esse cogitationem accusantem vel defendentem, accusantem quidem peccata, & defendentem rectè facta, quasi dicat: Conscientia est integer Syllogismus practicus, in quo Lex Dei ponit maiorem, postea attexuntur minor & conclusio, quæ est vel approbatio rectè factorum, vel condemnatio scelerum.

Tertius

Tertius modus est moles publicarum & priuatarum pœnarum. De hoc modo dicit psalmus 89. Propter iniquitatem corripis filios hominum, id est, peccatum est præcipua causa malorum in genere humano. Nec aliud sunt pœnæ publicæ & priuatæ, quàm monitricæ & concionatrices de peccato & ira Dei.

Quartus modus est omnium grauissimus & tristissimus, videlicet sensus iræ Dei. De hoc modo dicitur Deuteron. 4. Deus est ignis consumens: & Ezechias rex, oppressus graui & mortifero morbo, & sentiens in corde iram Dei, tanquam fulmen & horribile incendiū, exclamat, Esaïæ 38: Sicut leo contriuit omnia ossa mea. Et Ionas in ventre ceti, cap. 2. Omnes fluctus tui & procellæ tuæ me obruerūt. Hi quatuor modi, quibus arguitur & monstratur nobis peccatum, semper sunt in conspectu, vt emendetur in nobis securitas, nec laxemus fræna peccato, & ne dominetur in nobis peccatum. Quos enim non sanat pharmacum, id est, vox ministerij, his Deus adhibet ystionem & sectionem, hoc est, incutit nobis pauores conscientiæ, & opprimit sensu iræ suę, & foris circumdat signa reatus, in quibus sui omnes fatentur, se iustè puniri, vt Mauricius interfectus à Phoca, cum coniuge nobilissima, & liberis generosis, dixit: Iustus es, Domine, & iustum iudicium tuum. Hæc ideo recitauit, vt studiosa iuuentus cogitet, non inanem nec futilem doctrinam proponi, quâdo disseritur de peccato. Quòd si quis agnoscit peccatum & iram Dei, is haud dubiè magnificat & miratur, & grato pectore amplectitur remissionem peccatorum, quam meruit nobis obedientia Filij Dei, quæ nobis imputatur propter hunc Mediatorem gratis, si modò fide eum amplectimur.

Distribuemus autem totum hunc Locum in sex capita. Primum continet definitionem peccati generalem. Necessè est enim prius dici de genere, postea de specie. Secundum caput est prima diuisio peccati in originale & actuale. Tertium complectitur causas & effectus peccati originalis. Quartum explicat quæstionem de tabulis fractæ nauis, id est, reliquiis bonorum in natura nostra post lapsum. Verè enim comparatur homo post lapsum naufrago, qui amittit & merces, & fregit nauem. Quintum est doctrina de peccato, quod manet post baptismum in sanctis, de quo sæpe quæritur, an sit peccatum, & quale sit. Sextum est altera diuisio peccati, quod est aut regnans aut non regnans, seu veniale & mortale. Quia verò in ipso libello Locorum Theologicorum hæc tota doctrina perspicuè

explicata est, non erimus prolixi in dictando, sed summa tantum rerum fastigia sequemur.

Quid sit peccatum in genere.

C A P. I.

P R I M A methodus est, quæ orditur à genere, & à thesi progreditur ad hypothefin. Monachi sic definiunt peccatum: Est cogitatum, dictum vel factum contra Legem Dei. Estne hæc definitio bona? Omnis definitio debet conuerti cum definito, ne fit angustior vel amplior definito. Sed hæc prorsus nihil dicit de radice & fonte peccatorum, id est, de originali peccato, ideo est vitiosa definitio. Dixi aliàs, post conuētum VVormatiensẽm, anno 41. veram & integram definitionem peccati esse constitutam. Nam ante hunc conuentum non fuit vsitata nec in scriptis, nec in lectionibus præceptorum ista definitio.

Breuis & erudita definitio peccati, quæ est communis peccato originali & actuali, in epistola Iohannis, cap. 3. traditur: ἡ ἀμαρτία ἐστὶν ἀνομία, id est, peccatum est, non congruere cum Lege Dei.

μω distribuo. Hinc νόμιμος, legitimus, id est, congruens cum lege. Ἄνομος est violator legis, repugnans legi. Iustitia est quiddam νόμιμον, congruens ad legem, legitimum. Iniustitia est quiddam ἄνομον.

Vt enim priuationes definiuntur collatione habituum (rerum posituarum) vt cum dicimus, tenebras esse priuationem lucis: ita Iohannes rectissimè definit: peccatum esse, quidquid est contrarium Legi Dei. Norma est

Rom. 4. extat axioma Theologicum, declarans fontem definitionis iustitiæ

iustitiæ Lex Dei, quæ est sapientia in Deo æterna & immota, cuius radij transfusi sunt in rationales creaturas, & quæ in promulgatione Decalogi repetita est: Contraria huic normæ & sapientiæ suæ Deus damnat, & peccata nominat, & propter ea fontibus irascitur, & eos destruit. Ac apparet, Iohannem motum esse licentia eorum, qui ex gentibus ad Ecclesiam cõuersi erant, quibus ostendenda fuit norma, unde iudicarent, quæ mala sint à Deo damnata. deducit igitur nos ad Legem, quam rectè vult intelligi. Intelligatur autem in

initionis, vbi est Lex, ibi non est peccatum. Declarabo hoc exemplo scholastico. Quâdo nulla extat lex prohibens affectationem nouitatis in vestitu, tunc illa affectatio non potest à magistratu puniri. Sed quamprimùm lex est condita, prohibens vestitum indignum scholasticis personis, tũ illa affectatio est peccatum dignũ poena seu multa. Ita si non esset lex transfusa in nostras mentes in creatione, & non esset repetita in monte Sina & alibi, actiones nostræ non essent peccatum. Vbi autem lex est, ibi actio contra legem est peccatum.

hac descriptione & hoc, quòd propter hanc ἀνομίαν, id est, violationem Legis, homo sit reus iræ Dei, sicut Lex ipsa inquit: Maledictus, qui non manet in omnibus, quæ scripta sunt in Lege. Est igitur peccatum, quicquid pugnat cum Lege Dei, propter quod & persona rea est, nisi fiat remissio propter Filium.

Lex & iustitia sunt vocabula correlatiua, ἀντιπέφροντα. Vt enim iustitia est obediētia erga Legem diuinam vel humanam (iam enim loquimur in genere) sic contrariò Lex est regula iustitiæ: δικαίον ἐστὶ νόμιμον, inquit Aristoteles comprehendens hoc dicto ἀντιπεφρονῶ, id est, reciprocationem inter iustitiam & legem. Iam verò ex Dialecticis constat, in eodem prædicamento esse vocabula priuatiua & positiua, vt corpus viuum & cadauer sunt in substantia: lux & tenebræ in qualitate. Vt igitur iustitia est quiddam νόμιμον: sic priuatio iustitiæ est ἀνομία pugnans cum lege. Sed dicat aliquis, nimis esse breuem definitionem Iohannis: Respondeo. Si rectè intelligatur Lex, sicut alibi enarratur copiosius, definitio erit optima. Complectitur enim Lex hæc quatuor. 1. præceptum. 2. prohibitionem. 3. promissionem. 4. comminationem. Vt in primo præcepto Deus præcipit, vt eum solum agnoscamus esse verum Deum, quem colamus fide, spe,

patientia. Deinde prohibet: Non habebis alienos Deos, id est, non habebis idola, opiniones falsas, & quicquid est contra veram notitiam Dei. Tertio addita est promissio: Ego benefaciam multis milibus, qui seruant mandata mea. Quarto, additur comminatio: Ego sum Deus fortis zelotes, visitans iniquitatem patrum in filios, &c. Hæc quatuor considerentur in appellatione *ἀνομιᾶς* apud Iohannem, & apparebit, eum loqui tanquam artificem, & completi hac definitione vtrumque: materiale & formale peccati.

Cum autem vocabulum peccati sit relatiuum, quæramus fundamentum & terminum, inter quæ tãquam extrema, relatio peccati versatur. Est igitur fundamentum huius mali: inobedientia pugnans cum norma iustitiæ diuinæ. Terminus est iustissima ira Dei damnantis & puniētis hanc inobedientiam horrendis & tristibus pœnis publicis & priuatis, præsentibus & æternis. Nequaquam igitur dicendum est, relationem nihil esse nisi cogitationē, cum sit vel applicatio, vel ordo fundamenti ad terminum.

Sæpe autem in Scriptura appellatio peccati vsurpatur loco absoluti, id est, loco fundamenti aut termini, vt 2. Corinth. 5. Eum, qui non nouit peccatum, pro nobis fecit peccatum.

In huius dicti priore parte peccatum significat fundamentum, id est, prauam concupiscentiam [*ἀραξίαν nature*] & quascunque actiones pugnantes cum Lege Dei. Horum malorum prorsus nihil fuit in Filio Dei, non praua inclinatio, non defectus vitiosi, non vllæ vitiosæ actiones. Sed fultit in eo agnitio firmissima æterni Patris, arsit in eo summus amor æterni Patris, & ceteræ pulcherrimæ virtutes. Postea cum dicitur: Hunc fecit peccatum, significatur terminus, non fundamentum, id est, quiddam reum, sustinens iram Dei, & abiectum in tristissimas pœnas. Iacet Filius Dei prostratus coram æterno Patre, sentiens iram

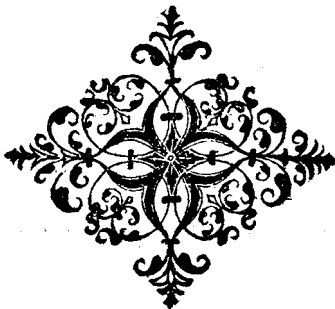
In dicto Pauli simul consideretur amplitudo bonitatis & misericordiæ Dei erga genus humanum. Nos miseri & infirmi homines leui iniuria irritati, sumus implacabiles. Sed Deus nequaquam est *ἀνομιᾶς*. Sed tanta est ipsius bonitas, vt quanquam toties à nobis non leuiter, sed atrocissimè læsus, tamen inchoet reconciliationem, & quadam amoris abundantia nobis offerat veniam. Id significat Paulus inquam: Legatione fungimur &

Dei

Del aduersus peccata nostra effu-
sam in ipsum, perinde ac si sep-
luitet meis, tuis, & omnium te-
tris sceleribus. Sed huius senten-
tiæ amplitudinem nec angelo-
rum, nec hominum eloquentia
fatis exponere potest. De sum-
ma vtcunque commonefeci iu-
niores, vt hoc dictum confide-
rare & amare discant: deinde,
vt cum videbunt fieri vocabula
illustriora rectè ad Dialecticem
accommodata, magis amet hæc
studia paruarum artium, quæ
rationem docendi & explican-
di monstrant.

& quidem graui. At Deus toties à nobis offensus non postulat pœ-
nam seu satisfactionem, pro nostro peccato & inobedientia, sed vo-
luit Filium soluere *λύτρεα* pro nobis. De his rebus omnibus
sæpe & multum est cogitandum, vt excitemur ad con-
siderationem bonitatis diuinæ, & hac per-
moti, feridè agamus pœ-
nitentiam.

precamur nomine Christi, Re-
conciliamini cum Deo, eum e-
nim, qui non nouit peccatū &c.
Christus Matth. 5. monet: Si ha-
bet aliquid aduersus te frater
tuus, noli sacrificare, sed ito ad
eum, & redito cum eo in gratiā.
In quo dicto præcipit Christus, vt
is qui læsit alterum, inchoet re-
cõciliationem, & petat veniam.
Quanquam autem Deus hanc
legem sanxit inter homines læ-
dentes & læsos: tamen ipse pri-
mò inchoat recõciliationem. Ex
qua re æstimari debet & potest
φιλανθρωπία & ἡσισότης Dei. Dein
de magni Principes offensus non
placantur, nisi persoluta pœna,

De prima diuisione peccati.

C A P. I I.

QUIE VNQVE vtiliter in studio doctrinæ Christianæ versari volunt, non tantùm cognoscant articulos, quos hætenus vtcunq̃ repetiuimus, de Trinitate, de duabus naturis in Christo, de Spiritu sancto, de creatione & aliis materiis: Sed præcipua quadam diligentia cognoscant tres locos practicos, quorum primus est de peccato, alter de Lege, tertius de gratia. Nam Lex est speculum peccati, id est, morbi, quo natura humana iacet oppressa. Gratia est remedium efficax & salutare opponendum peccato & pœnis peccati. Et quidem Paulus ipse in epistola ad Romanos, quæ est methodus vniuersæ Scripturæ sacræ, præcipuè illustrat locos, de quibus dixi.

Constituta definitione peccati in genere, dicendum est de speciebus, quarum alia nominatur inobediencia seu *àvovta* originalis, alia actualis.

Actuale peccatum à Bernhar-
do & aliis vocatur etiam perso-
nale. Singularis peccati species

est blasphemia aduersus Spiritum sanctum.

Peccatum originale est reatus propter lapsum primorum parentum, & propter prauitatem secutam lapsum primorum parentum in omnibus propagatis secundum naturam, quæ prauitas est multiplex caligo in mente de Deo, & concupiscentia repugnans Legi Dei, & propterea non tantùm pœna est, sed verè peccatum, propter quod & rei sunt æternæ iræ homines nascētes, nisi renascantur per Filium Dei.

Qui ignorat peccatum originis, ignorat beneficia Filij Dei & Spiritus sancti. Vt qui morbum ignorat, ignorat etiam remedia. Peccatum originis est in prædicamento relationis. Fundamentum est qualitas secundæ speciei, quæ vocatur naturalis impotentia, terminus est reatus. Nunc fundamentum consideremus. Ac iuniores assuefaciant se ad hanc normam, vt cogitaturi, vel di-

cturi de peccato originis, ordine eant per præcipuas animæ potētias,

&

& quærant quid in singulis potentiis sit ipsum peccatum originale. Hac enim consuetudine assequuntur, ut & rectius intelligere & facilius meminisse, denique dexterius explicare doctrinam de peccato originali possint. Peccatum originale in mente, est multiplex caligo de Deo. Hæc non est otiosa, iners & ignaua, sed parit tristes dubitationes de Deo & rebus diuinis, ut verbi causa, de essentia, de voluntate Dei, de prouidentia diuina, de certitudine sacræ Scripturæ, de promissionibus & cōminationibus diuinis, de præsentia Dei in Ecclesia, denique de futuro iudicio. Non igitur extenuemus, sed verò gemitu deploremus hoc vitium, & petamus à Filio Dei, ut sit nostrarum mentium illuminator, pulsus tenebris nobiscum nascentibus. Deinde in voluntate peccatum originale est concupiscentia, ut Scriptura loquitur, id est, auersio voluntatis à Deo, tãquam obiecto summo & præcipuo, quod voluntas expetere maximè, & ad quod conuersa & directa esse debebat. Hæc auersio est mater fœcunda, gignens securitatem, qua contemnitur, aut certè negligitur iudicium Dei aduersus peccatum, & parit hæc auersio diffidentiam fugitantem Deum, & impatientiam ac fremitum aduersus Deum in ærumnis. Denique alia mala innumerabilia ex hoc fonte manant, qui nominatur auersio voluntatis à Deo. Tertiò, peccatum originale in corde est concupiscentia, *ἀταξία* omnium affectuum cōtra Legem Dei. Nam post lapsum homo se magis diligit, quàm Deum, & magis timet homines, quàm Deum, & ardet iniustis flammis amoris, odij, iræ, ambitionis, cupiditatis vindictæ. Denique tanta est peruersitas cordis humani, ut exclamet Ieremias 17. cap. Peruersum est cor hominis & ærumnosum, & inscrutabile. Hoc modo si per præcipuas potentias ducas peccatum originis, tanquam per methodi quæstiones, tota res erit illustrior. Sed si quis quærat, quæ sit sedes huius materiæ de peccato originis? Respondeo, caput quintum epistolæ ad Romanos est præcipua probatio doctrine de peccato originis. Sunt quidem in sacris literis passim sparsa dicta de peccato originis, sed valde breuia, quæ indigêt longiore declaratione. Caput verò quintum ad Romanos est luculenta concio de hoc malo, quod vocatur peccatum originis. Ideo qui volunt hunc locum rectè cognoscere, faciant id sibi familiarissimè notum. Quod ad Patres attinet, nemo inter omnes Græcos & Latinos rectius sensit & scripsit de hac materia, quàm Augustinus in libris cōtra Pelagianos, & de ciuitate Dei. Nam ut reliqua eius scripta omittam, quibus præclare refutat negantes

peccatum originis aut extenuantes: in libro 13. & 22. de ciuitate Dei ita differit de hac materia, vt haud sciam, an possit aliquid præterea requiri. Reliqui Græci & Latini non sic elaborârunt in hac materia, vt Augustinus, cui præbuerunt occasionem copiosius disputan di Pe lagianæ blasphemix.

Cùm autem ex priuatione aliquo modo iudicari possit de habitu [*de re positiua*] è regione consideremus, quid sit iustitia originalis seu imago Dei, de qua etiã supra dictum est.

Iustitia originalis significat & acceptationem & rectitudinem, quæ fuit ante lapsum, vide licet, lucem & firmam agnitionem Dei in mente hominis, & congruentiam volûtatis & cordis cum Deo, qui in hominib⁹, velut in templo suo habitasset, & suam sapientiam, iustitiam & lætitiã eis communicasset, si non essent lapsi. Hæc omnia significantur nomine iustitiæ originalis, sicut clarè testatur Paulus enarrãs imaginẽ Dei Ephes. 4. & Coloss. 3.

igitentur dicta Pauli de imagine Dei in homine, Ephes. 4. Coloss. 3. quorum summa hæc est: Homo est conditus in vera agnitione Dei. Deinde in iustitia & sanctitate vera, id est, iustitia originalis non est tantùm relatio seu acceptatio diuina, qua placuerunt Deo primi parentes, sed etiã qualitas secundæ speciei, videlicet potentia naturalis. In mente quidem lux & agnitio Dei firmissima procul segregata ab omni errore & dubitatione. In volûtate & corde fuit congruentia, consonantia, harmonia suauißima cum Lege Dei, id est, ardens dilectio Dei, purus amor proximi, sicut Lex diuina præcipit: Dilige Dominum Deum tuum ex toto corde tuo, & proximum, sicut te ipsum. Et talis erit iustitia omnium beatorum in vita æterna, quãdo Deus erit omnia in omnibus.

Sæpe repetitur hæc regula Diastolica: Ex priuatione æstimandi sunt habitus, vt ex tenebris possumus æstimare lucis bonitatẽ, vt Cicero scribit 2. de nat. Deorũ: Si essent tantæ tenebræ, quantæ quondam eruptione AÆtneorum ignium finitimas regiones obscurauisse dicuntur, vt per bi diuum nemo hominem homo agnosceret, & postea toto cælo lux diffusa diem efficeret, homines profectò sibi reuixisse viderentur, quasi ab Orco reuocati: ita ex peccato originis possumus ratiocinari, qualis res fuerit iustitia originalis. Sed ne hæc ratiocinatio tantùm sit humana, cõ-

Actuale

Actuale est omnis actio pugnans cum Lege Dei, siue sit in mente, vt dubitationes de Deo, siue in voluntate & corde, vt incendia malorum affectuum, siue in membris externis, vt externæ actiones pugnantes cum Lege Dei.

peccati, Legis, gratiæ. Mens humana sine verbo & Spiritu sancto, nec peccatum originis intelligit, nec Legem, nec gratiam promissam propter Mediatore, sed hæc omnia rationi ignota in verbo monstrantur. Quare non putemus esse doctrinam vulgarem & omnibus notam, quæ de peccato, Lege & gratia traditur. Si enim Ecclesia non haberet verbum & Spiritum sanctum, nemo ista sciret aut intelligeret, quid sit peccatum, quid Lex postulet, & cur recipiamur à Deo in gratiam.

Sed nunc de originali dicamus: Quia Pelagiani & alij prophani homines contenderunt, aut nihil esse peccatum originis, aut tantum esse pœnam, non peccatum. His furoribus opponenda sunt dicta Prophetica & Apostolica, quæ affirmant, omnes homines propagatos carnali generatione asferre secum prauitatem, quæ & inimicitia est aduersus Deum & damnata à Deo.

Fuerunt nostra memoria aliqui pseudotheologi, qui ausi sunt dicere, doctrinam de peccato originis esse similem hypothesebus mathematicis de epicyclis & eccentricis. Mathematici in celo sculpunt machinas, quarum aliæ eccentrici orbis vocantur, aliæ epicycli. Non autem sentiendum est, reuera tales esse machinas, quales in Theoricis planetarum pinguntur. Sed hæc ideo excogitantur, vt reddi possit ratio *ἀνομαλίας* apparentis. Nam aliàs tardissimè Sol mouetur, vt nunc circa solstitium, aliàs celerrimè, vt in bruma. Quæ igitur est ratio huius diuersitatis? Hanc vt reddere possent mathematici, attribuerunt Soli eccentricum orbem. Sic enim dari potest ratio, cur & quando celerius, quando tardiùs Sol moueatur. Quod igitur Mathematici de eccentricis & epicyclis dixerunt, hoc aliqui prophani transtulerunt ad doctrinam de peccato originis.

Roman. 5 Propter inobedientiam vnius, peccatores sunt multi.

Item: Propter vnius delictum condemnatio peruasit in omnes. Est ergo aliquod propagatum peccatum, cuius pœna est mors etiam in his, qui non habent actualia delicta, vt in infantibus. Nam si nulla esset propagatio peccati, non posset dicere Paulus, ceteros propter Adam habere peccatum. Expressè autem dicit: Mors peruasit in omnes, quia omnes peccauerunt, id est, omnes habent peccatum, & in vocabulo peccati intelligatur prauitas & reatus, quia hic Paulus phrasi Hebræa vtrumq; complectitur.

Quare omnes potenti morti obtemperant? Quia omnes peccauerunt. Non intelligas vocabulum peccati, Latino more, de actione, sed de malo, quod in nobis hæret, & radices altè egit, & propagatur in vniuersos posteros. Omnes peccauerunt, id est, omnes habent peccatum, & propter hoc malum sunt rei æternæ iræ Dei, sermo Pauli est breuis, sed neruolus. Singula verba Pauli sunt singula pondera. & testimonia. Magna debetur Augustino gratia, quòd hunc locum illustrauit non solum in libris elèctis, sed etiam de ciuitate Dei, vbi lib. 22. cap. 24. etiam hoc dictum extat: In malo originali duo sunt, peccatum atque supplicium.

Roman. 3. Omnes peccauerunt, id est, habēt peccatum, & sunt rei, & carent gloria Dei, id est, iustitia, quæ est integra conformitas cum Deo sine peccato, sine morte, propter quam Deus hominem diligit, & non destruit.

Roman. 7. Inuenio aliam Legem in membris meis militantem contra legem mentis meæ, & rapientem me captiuum Legi peccati, quæ est in membris meis. Vocat enim Legē in membris [*id est, in potentiis animæ*] cæcas dubitationes & impetus auersos à Deo, errantes flammæ cupiditatum, impatientiam in cruce.

Verba Pauli magis erudiunt lectorem, quàm omnes commentarij & disputationes humanæ. Nam vnus aphorismus Pauli pluris faciendus est omnibus scriptis humanis.

Roman. 8. Sensus carnis est inimicitia aduersus Deum. Legi enim Dei nec subiicitur, nec subiici potest. Hæc sententia tristem descriptionem proponit hominis non renati, qui vel securus contemnit

tennit iudicium Dei, vel perterrefactus fremit aduersus Deum, & in tota natura circumfert magnam confusionem dubitationū & affectuum. Non enim de externis gestibus loquitur Paulus, sed de interioribus malis, quæ sunt tenebræ & dubitationes, & prauæ inclinationes.

Eph. 2. Erasmus natura filij iræ, sicut & ceteri. Non loquitur Paulus de actualibus delictis & de exemplo Adæ, sed de propagatione peccati. Nam ab Adam propagatur natura rea, habens peccatum, & morti obnoxia.

Breuis est hic aphorismus Pauli, sed perspicue de peccato originis docet. Disertè inquit, nos esse filios iræ, id est, addictos iræ, non exemplo, non imitatione, non tantum assuefactione, sed natura, id est, naturali propagatione, sicut in hanc lucem nascimur.

Pelagiani dixerunt, homines tantum ideo peccare, quia sunt imitatores alieni exempli, videlicet primorum parentum. Contrà verò Paulus clamat: Erasmus natura filij iræ.

Iohan. 3. Nisi quis renatus fuerit ex aqua & Spiritu, non potest intrare in regnum Dei: cum necessaria sit regeneratio, manifestum est, veterem naturam immundam & ream esse.

Vnde hoc sequitur? Christus dicit Iohan. 13. in historia de lotionem pedum: Qui lotus est, non indiget vt lauetur, id est, vt phy-

sici loquuntur: præsentibus habitibus in materia cessat ενδελέχεια.

Exemplum. Quando hic paries est albus, non indiget fidelia, vt dealbetur. Sic quando aqua est calida, non indiget calefactione. Quia igitur nos indigemus regeneratione, manifestum est, primam generationem esse immundam, pollutam, ream &c.

Psal. 51. Ecce in iniquitatibus conceptus sum, & in peccatis concepit me mater mea. Hæc verba clarè testantur, peccatum aliquod à parentibus in natos propagari.

Sic argumētor: David inquit: In peccatis concepit me mater mea. Ergo coniugium est peccatum, & per consequens, res Deo displicēs, & ab eo damnata. Quia quidquid est peccatum, est abominatio coram Deo. Respondeo.

Est fallacia accidentis. Non accusat psalmus ordinem coniugij sanctum diuinitus in paradiso, & postea multis testimoniis diuinis approbatum, sed deplorat ἀταξίαν, id est, cōfusionem appetitionum,

quæ accedit ad opus Dei, id est, ad opus generationis, quod certè nõ est humanum, sed diuinum quiddam. Hæc ideo dico, ne quis abutatur dicto psalmi ad vituperationem coniugij.

Genes. 8. Cogitatio cordis humani mala est à pueritia. Eadem est sententia dicti Ieremiæ 17.

cap. Prauum est cor hominis & ærumnosum, & inscrutabile. Tria mēbra sunt huius aphorismi. Primū est, quod dicit: Cor humanum esse prauum, peruersum, distortum: Id enim significat propriè Hebraica dictio, quæ hoc loco ponitur. Hoc epitheton describit ἀταξία cordis humani, quod in rebus secundis est insolens, tumidum & inflatum. Quia parua fortuna potest hominem inflare:

*Nescia mens hominum, inquit Poëta, sati sortisq; futura
Et seruare modum, rebus sublata secundis.*

Item: *Luxuriant animi rebus plerunque secundis.
Nec facile est aqua commoda mente pati.*

In historia Imperatoris Seueri extat memorabile exemplum de aulico homine Plauciano, qui ex summo fastigio dignitatis præcipitatus est in tragicas calamitates. Est enim interfectus à Seuero. Ac Imperator ipse de eo in Senatū dixit: Videtis quàm rara, & quàm ardua & difficilis virtus sit, moderatè vti rebus secundis, & non efferrè fortunæ fauore. Econtrà in aduersis cor humanum est timidum, fugax, trepidum, quærens inconcessa præsidia & remedia dolorum.

Secundum membrum est ærumnosum, quod epitheton describit pœnas peccati: quia in malo semper sunt duo consideranda, ipse defectus pugnans cum Lege Dei, & pœna, quæ iusto ordine comitatur defectum. Quid autem ærumnosius est corde humano in vita & morte? quàm tremit, quàm trepidat sæpe ad sonitum folij cadentis?

Tertium membrū est exclamatio seu ἀδυνατον. Quis potest enarrare vel peruerfitatem, vel prauitatem, vel ærumnas cordis humani? Omnium poëtarum eloquentia est consumpta in miseriarum humanarum descriptione & deploratione. Sed nullus tragicus poëta, quantumuis copiosus & splendidus, potuit exhaurire hunc fontem miseriarum.

Et si autem dicta Prophetica & Apostolica breuia sunt: tamen pia cogitatione euoluenda sunt, & magnitudo miseræ nostræ cogitanda

gitausda est, ac iram suam Deus & in his dictis patefecit & ostendit in mole calamitatum generis humani in morte, morbis, fame, bellis, vastationibus & aliis ærumnis. Agnoscamus igitur iram Dei, & confugiamus ad Mediatorem. Taxemus etiam cæcitatem eorum, qui contendunt hos defectus in homine, non esse propriè loquendo peccata.

Constantinopolis circa hoc tempus capta est à Mahometo, ante annos. 111. anno Christi 1453. die 29. Maij. Ideo exempli causa contemus ero breui recitatione huius huius vrbis, vt cõspiciatur ira Dei in penis publicis. Constantinopolis est ciuitas potentissima,

sita in loco maximè opportuno, videlicet in Thracia. Totum triennium à Seuero Imperatore acerrimè obsessa est & oppugnata, ac tanta fuit pertinacia Bizantium, vt ventum sit propter famem ad carnes humanas. Ad extremum facta est deditio, ibi iussit Seuerus, non solum multos interfici, sed etiam muros vrbis dirui, & ante oculos prosterni. Sed hanc urbem dictam olim Bizantium, instaurauit Constantinus Magnus, & quanquam nouam Romam voluit appellari: tamen consuetudo sermonis obtinuit, vt diceretur Constantinopolis. Translulerat enim Constantinus sedem imperij ex Italia in Thraciam. Hanc urbem à Constantino instauratam & amplificatam, Mahometus Turcicus tyrannus ante 111. annos cepit.

Quanta verò vsus sit crudelitate in victoria, longum esset commemorare. In hoc exemplum intuentes, precemur à Deo,

vt mitiget pœnas, quas nostra peccata quotidie

merentur, nec sinat fieri tales vastationes

in Germania, quales in illa vr-

be factæ sunt.

De causis & effectibus peccati originis.

C A P. I I I.

RIA sunt grauissima testimonia, quæ ostendunt magnitudinem peccati originalis. Dignitas victimæ [Ecce agnus Dei qui tollit peccata mundi] magnitudo calamitatum humanarum, & lapsus sanctorum. Nam extremis morbis extrema remedia, vt ait Hippocrates, opponenda sunt. Quare cum hoc malum non aliter, nisi sanguine Filij Dei tolli atque deleri potuerit, perspicuum esse debet, quanta sit huius mali atrocitas.

quàm graua sint vulnera, pro quibus necesse est Christum Dominum vulnerari. Si enim non essent hæc ad mortem, & quidem ad mortem sempiternam, nunquam pro eorum remedio Filius Dei moreretur.

Quid dicam de mole pœnarum? quam non modò adulti, sed etiam infantes sustinent. Est autem Deus iustus, seruans æqualitatem in puniendis delictis.

Deus est æqualis, neminem afficit iniuria.

Postremò considerentur lapsus sanctorum, vt Mosis, Aaronis, Dauidis & aliorum, qui peccat securitate, diffidentia, superbia, impatientia & multis flammis cupiditatum. Hæc symptomata non obscure ostendunt, quanta

Apud medicos sectio & vltio nominatur extrema remedia.

Bernhardus sermone 3. de natali Domini. Ex consideratione remedij, morbi mei ætimo quantitatem. Item: Agnosce homo, quàm graua sint vulnera, pro quibus necesse est Christum Dominum vulnerari. Si enim non essent hæc ad mortem, & quidem ad mortem sempiternam, nunquam pro eorum remedio Filius Dei moreretur.

Voluntatis diuinæ, quæ est immutabiliter bona, omnes effectus boni sunt. Cum igitur videamus pœnas peccati in infantibus, quis dubitet Deum iustè punire aliquod peccatum, quamuis arcanum in infantibus, quia

Certum signum, quod monstrat magnitudinem peccati originis, est lapsus sanctorum. Si enim hoc malum tam est potens

vis

vis morbi in natura nostra hæ-
reat.

& efficax in renatis, quid existi-
mandum est de non renatis, in
quibus dominatur peccatum,
quod nec est remissum, nec sanatum aliquo modo per Spiritum san-
ctum? Si sancti homines labuntur, quantò facilius est labi, halluci-
nari, errare non renatos? Mosis lapsus fuit diffidentia & dubitatio.
Exodi 17. Cùm enim Moses iussus esset baculo percutere petram, vt
inde eliceret aquam, bis pulsauit petram trepidè in magna conster-
natione & dubitatione. Et si autem nobis peccatum videtur esse le-
ue, puterile, negligendum: tamen propter id iussit eum Deus mori,
ne posset ingredi in terram promissam. Lapsus Aaronis describitur
Exodi 32. Absente Moyse populus cœpit tumultuari, mouere sedi-
tiones, quibus permotus Aaron, vitulum aureum fabricauit, vt
quoquo modo demulceret animos vulgi. Daudis lapsus quotidianis
vocibus celebratur. Nam rapiens alterius coniugem, interfecit
maritum, & paulò ante mortem numerauit populù, proculdubiò
superbia aut ambitione, vt ostenderet creuisse regnum suis victoriis
& rebus gestis.

Vt autem tota doctrina de peccato originis magis fiat perspi-
cua, causas & effectus ordine recitabo:

Causa efficiens peccati originalis est Diabolus & voluntas pri-
morum parentum, quæ cùm esset libera, sua sponte auertit se à ver-
bo Dei, nec retinuit obedientiam erga Deum. Ideo, quia dona ac-
ceperant primi parentes pro to-
to genere humano, & personæ
eorum repræsentabant totam
posteritatem, fit rea posteritas
propter eorum lapsum, & quia
ipsi amittunt prima dona, tales postea gignuntur, quales ipsi sunt,
amissis donis, id est, afferunt te-
nebras de Deo, & auersionem à
Deo, & non sunt templa Dei.
Quare nec lucem diuinam, id
est, firmam assensionem de Deo,
nec motus diuinos habent, nec
vires possunt cõgruere cum Le-
ge Dei.

Quia in lumbis Adæ, vt loquitur
Augustinus, fuit totum ge-
nus humanum.

Est vetus disputatio, & non-
dum adhuc explicata, & quæ nũ-
quam explicabitur in hac vita:
An animæ nostræ propagentur
ex traduce, id est, oriuntur ex vi
& natura seminis parentum: An
verò creetur diuinitus post cor-

porum formationem in vtero. Hæc quæstio, vt dixi, nequæ explicata est hæctenus, nec poterit etiam ab vilo hominum explicari, quia creatio & conseruatio rerum sunt opera diuinæ potentia, sapientia, bonitatis, quæ nunquam possunt exhauriri. Sed siue ex traduce & vi feminis, seu alio modo dicas propagari animas: necesse est fateari hoc: tales procreari à primis parentibus, quales post lapsum ipsi fuerunt. Vt enim leprosus gignit leprosos, & multi morbi à parentibus propagantur in natos: sic certum est, ab immundis immundos, à peccatoribus peccatores gigni & procreari. Hæc dico, vt cogitetis, quas metas habeat humana cognitio, quousque progredi possit, & vbi debeat consistere. Simplicissimum est quod Augustinus dicit: Sicut in lumbis Abrahæ Leuitica tribus est decimata, & soluit Melchisede cho decimas: Genes. 14. Hebr. 7. Ita nos omnes peccauimus in lumbis Adæ. Recitatur autem historia lapsus primorum hominum in scripto Mosi antiquissimo, quod Genesin appellamus, capite 3. Quod caput diligenter legi & considerari debet, quia in eo recitatur historia, non solum de lapsu primorum parentum, sed etiam de restitutione seu instauratione Ecclesiæ, quæ profectò est magnum miraculum & maius opus ipsa creatione. Imò nisi Deus post lapsum instaurasset Ecclesiam, edita promissione de venturo liberatore, nulla fuisset in genere humano Ecclesia, & frustra conditum fuisset pulcherrimum hoc theatrum cæli, terræ, maris & aliarum rerum.

Iam cogita & de lapsus magnitudine & de miseria nostræ naturæ. In primo lapsu multa sunt delicta. Primum est dubitatio de verbo Dei. Secundum est amissio fidei. Non enim credunt Deo minitanti pœnam, sed fasci nati speciosa promissione Diaboli desinunt metuere pœnam, & ardent illa cupiditate maioris gloriæ: Eritis sicut dij. Tertium est curiositas discedens à verbo, & quærens aliam sapientiam. Quartum, superbia, qua volunt se magnificare. Quintum, contemptus Dei, cum violant mandatum contra conscientiam. Sextum, quod anteferunt Diabolum Deo. Septimum, ingratitude,

A Græcis dicuntur delicta ἀμπλακίματα, quasi intricata, implicata, quia nullum peccatū est solum, sicut nulla virtus est sola. Sed sicut vni virtuti multæ aliæ sunt adiunctæ: sic vni peccato multa alia implicantur.

Omne peccatum contra conscientiam, est contemptus Dei.

quod

quòd expellunt Spiritù Dei in ipsis habitantem, & illam æternam coniunctionem cum Deo aspernantur. Octauum, homicidium sui & totius posteritatis, & quòd hic lapsus est ianua omnium scelerum & miseriarum totius posteritatis.

apertam portam, peccatum in mundum, & per peccatum in ors, qua appellatione omnes significantur calamitates publicæ & priuatæ. sicut panis quotidianus significat omnia commoda corporis necessaria in hac vita: ita mortis appellatio complectitur omnes calamitates publicas & priuatas. Et regnauit, scilicet tyrannicè. Morbi sunt *μεδσομοι* ad mortem.

Tátus aceruus [*συναθροισµός*] ingentium delictorum fuit in hoc lapsu, de quo propter multas causas diligentissimè cogitandum est.

quit Augustinus, qualis & quanta fuerit ante lapsum dignitas hominis & præstantia, & quanta in ipso lapsu superbia & ingratitude, vt de ceteris non dicam. Homo non tantum à Deo creatus fuit, sicut alix res omnes, sed etiam ad imaginem & similitudinem Dei conditus. Genes. 1. Deinde homini attributum dominium erat in omnes creaturas, iuxta illud: Dominamini piscibus maris, &c. Præterea homo non accepit multas leges, sed vnicam tantum, de arbore scientiæ boni & mali. & poterat facillè nullo negotio illam legem obseruare. Sed sophistica Diaboli adeo de sua mente & fanitate deturbatus est, vt superbè Deum contempserit, sua dona neglexerit, imò abiecerit, & tam ingratus fuerit, vt aspernaretur æternam coniunctionem cum Deo, cuius nexus & gluten erat Sp. S. habitans in corde, tanquam in templo & domicilio suo. Sic argumētabatur autè primi parètes post lapsum, ante editam promissionem de Mediatore: Iustitia Dei est immutabilis. Iustitia Dei est, vt inobedientes pereant. Ergo decretum est immutabile de exitio generis humani, iuxta dictum: Quocunque die comederitis de arbore scientiæ boni & mali, moriemini. Ex hoc ar-

Spiritus sanctus est gluten, *κόλλα*, quo copulamur cum Deo, 1. Corinth. 6. qui habent Spiritum Dei, efficiuntur vnum, id est, copulantur cum Deo.

Obseruentur pondera verborum in dicto Rom. 5. Per vnum hominem intrauit, tanquam per

Augustinus lib. 14. de ciuitate Dei cap. 15. verè & sine Rhetorica exaggerat & amplificat magnitudinem primi lapsus eodem ferè modo, quo breuiter nos summam rei complexi sumus. Cogita, in-

gumento non poterant se extricare primi homines. Nobis ex Euangelio facilis est responsio. Siquidem respondeo ad Minorem: Iustitia Dei est, ut pereant inobedientes, scilicet, non persoluta poena, quam soluit Filius Dei deprecans pro genere humano, & iram Patris in se deriuans inenarrabili misericordia. Hanc solutionem monstrauit Deus in promissione: Semen mulieris conteret caput serpentis. Nulla creatura potuit soluere hoc argumentum, sed omnes creature concesserunt praemissas & conclusionem. Sed Filius Dei protulit solutionem ex arcano unum aeterni Patris, quia monstrauit mirabile iustitiae & misericordiae Dei temperamentum. Misericordiae Domini, inquit Ieremias, quod non consumpti sumus: ita inenarrabilis bonitas & misericordia Dei est, quod non totum genus humanum deletum est, & abiectum inter Diabolos, & redactum in nihilum, sed ut satisficeret iustitiae Dei, quae est immutabilis, Filius factus est supplex Patri, & deprecator pro genere humano, promisit se satisfacturum Legi diuinæ pro peccatis.

Magnitudo verò miseriae nostrae cōspicitur in effectibus primi lapsus, de quibus paulò post dicam.

Materia in qua, est anima, quia in mente humana est caligo gignens tetras dubitationes de prouidentia, de comminationibus & promissionibus Dei.

Psal. 73. illustri hypothese pingitur felicitas impiorum. Non sunt in ligaminibus mortis. Postea

recitatur obiectio, quae multos duriter exercet, Mei autem penè moti sunt pedes, & effusi sunt gressus, quod singulis diebus castigor duriter, sed si iudicarem, sicut illi, reprobarem vniuersam generationem filiorum tuorum. Summa hæc est: Bonis debet bene esse, malis malè, quod nunc abest. Ergo cœpi aliquantulum de prouidentia dubitare propter hanc inaequalitatem & confusionem euentuum, sed me reuocauit ab hoc errore verbum Dei, quod expressè affirmat, Deum verè curare genus humanum, & suo consilio dare bona & mala, piis & impiis.

Deinde in voluntate auersio Dei, vnde sunt ingentia mala, securitas, neglectio iræ Dei, diffidentia, amor nostri [*φιλαυτία*] inordinatus, & multiplex praua inclinatio. Postremò, in corde horribilis contumacia, gignens ex-

Ioseph erat adolescens, septendecim annorum, prestans non rantes

rantes appetitiones & flammæ pugnantibus cum Lege Dei, iniustus amor, iniusta odia: ita loco morbi [*metaphora medica*] ut sic dicam, monstrato, propius aspici malum potest. solum forma & ingenio, sed etiam virtute. Hunc suavisimum adolescentem oderunt fratres sine iusta causa. Genes. 37.

Sic argumentor: Paulus Roman. 8. inquit: Corpus mortificatur propter peccatum. Ergo non sola anima est subiectum peccati, υποκείμενον, materia in qua, sed etiam corpus, quia si corpus esset expers peccati, non sustineret tam atroces pœnas, putrefactionem & resolutionem in quatuor elementa. Respondeo. Anima est principale subiectum peccati. Corpus est subiectum peccati per συμπάθειαν, & tanquam instrumentum & organum, quo anima peccat abutitur. Differunt apud Medicos αυτοπάθεια & συμπάθεια. Αυτοπάθεια propria passio, Συμπάθεια compassio, id est, societas ægritudinis. Christus in cruce pendens est αυτοπαθής, Maria & Iohannes sunt συμπαθείς, compatiuntur Christo. Sic in corpore differunt αυτοπάθεια & συμπάθεια. ut cum malè affectus est ventriculus, ei caput compatitur & dolet propter συμπάθειαν, quia magna est συμπάθεια vetriculi & cerebri. Ita in anima est αυτοπάθεια peccati, quia est causa principalis & primum subiectum peccati. Corpus dicitur per συμπάθειαν peccare, quia magna est cognatio & dulcissima copulatio animæ cum corpore, cuius dulcedo sentitur in morte. Deinde, quanquam anima est principale agens: tamen corpus est organum, quo abutitur anima, quoties peccat. Ideo remisso peccato & viuificato Spiritu, transfertur mors in corpus, quia anima est immortalis, & organum destruitur ad tempus, donec instauretur & re-fituatur singulari bonitate Dei.

Formale. Duplex est formale: aliud peccati regnantis, aliud nõ regnantis. Formale peccati regnantis est reatus, id est, illa relatio, qua persona propter vitium quoddam ordinata est ad æternas pœnas, nisi fiat remissio. Formale peccati non regnantis seu vitij, quod hæ- epist. ad Hebr. xxi in natura, vocat adhærēs

Repetam argumentum vfitatum: Forma est, quæ dat esse rei. In baptismo tollitur formale peccati, quia remittitur, tegitur & nõ imputatur, iuxta psal. 32. Beati quorũ testæ sunt iniquitates.

Ergo in sanctis nullum est peccatum. Deleta enim forma, de-

est defectus pu

gnans cum Le

ge Dei. Hæc explicatio perspicua est, nec implicat auditorem otiosis labyrinthis, quales sunt in doctrina Monachorum.

letur res ipsa.

Respondeo ad minorem. Tollitur formale peccati regnantis, sed manet formale non regnantis, id est, ipse defectus cum Lege pugnans. De quo Rom. 7. Video aliam legem in membris meis, repugnantem legi mentis meæ.

Fines seu effectus. Primus effectus, qui comitatur lapsum Adæ & peccati propagatione, est horribilis ira Dei, damnantis & reiicientis hominem non renatum. Si quis autem huiusmodi damnationem vel nimiam vel iniustam putat, metiri profecto nescit, quanta fuerit iniquitas in peccando, ubi tanta erat non peccandi facilitas, ut ait Augustinus lib. 14. de ciuitate Dei, cap. 15.

Fines & effectus sæpe coincidunt.

& reiicientis hominem non re-

Peccata distinguuntur obiectis. Obiectum Eux fuit pomum, res sanè parua, ut videtur. Ergo lapsus primorum parentum est non valde magnus. Respondeo ad Maiorem. Peccata distinguuntur obiectis minus principaliter. Sed principalis distinctio sumitur

à causis internis in mente & voluntate. Peccatum Eux non tantum versabatur circa pomum tanquam externum obiectum, sed principaliter circa legem Dei, quam mens intelligebat & voluntas volens violabat. Ergo non sequitur cõclusio: lapsus primorum parentum est res parua & non magni momenti.

Secundus effectus est mors & calamitates omnes generis humani.

Hoc est breue carmen, sed habet lógum epiphonema, id quod Erasmus de coniugio dixit. Nam calamitates generis humani nul-

la potest euoluere eloquétia. Cicero ex Oreste Euripidis: Nulla tam terribilis fandi, id est, fati ratio est, neq; fors, neq; ira cælitum inuentum malum, quod non humana natura patiendo ferat. Hæc Cicero in Tusculan. quæstio. vbi & hanc narrationem addit de Socrate. Is cum audisset in theatro recitari hos versus ab histrione, pro sua autoritate, qua valebat propter sapientiam & ætatem, iussit hos versus repetere clara voce. Omnes autem tragediæ consumptæ sunt in

hoc

hoc vno genere, deploratione scilicet humanarum miseriarum, neque tamen potuerunt exhaurire hoc pelagus malorum, & nos ludimus adeo securè in media morte.

Tertius est vitiosa concupiscentia, quæ & pœna est in reanatura & peccatum. Sæpe enim peccata puniuntur peccatis, vt lapsus Davidis punitur seditione mota à Filio.

Thucydides lib. 3. de seditione Corcyrea dicit : In seditione est omnis species mali. Nam in pace latent hominum vitia & mo-

res. ἡ σάσις πάντα ἰδέα κακοτροπίας.

Quartus effectus est tyrannis Diaboli, qui & corporalibus malis conatur perdere homines, & impellit eos ad peccata omnis generis, sicut de Saule & Iuda expressè scribitur: Intrauit in eum Sathanas: & illi magni furores in cultu idolorum, sæuitia tyrannorum & bellorum ciuiliū sunt manifesta opera Diaboli. Hæc recitatio causarum & effectuum aliquid lucis addit doctrinæ de peccato originis.

De reliquiis bonorum in homine postlapsum.

C A P. I V.

Seditione I C argumentor: Paulus Rom. 7. inquit: Non inuenio in me, id est, in carne mea bonum. Ergo nihil boni est in natura hominis. Respondeo ad antecedens. Nihil est boni in carne nostra, scilicet per se, aut per accidens. Peccatum per se est malum, id est, suo genere, sua natura. Deinde, quædam per se bona contaminantur per accidens, vt notitiæ naturales, σοφία ἢ φυσικαί, & gubernatio locomotiuæ. Multi versantes in explicatione doctrinæ de peccato originis, non meminerunt admonitionem grauissimam Augustini de vitandis contrariis hyperbolicis, lib. 22. de ciuitate Dei, cap. 24: Deus damnando, non

abstulit totam naturam, alioqui nec esset omnino. Item: In homine non penitus extincta est quædam velut scintilla rationis, in qua factus est ad imaginem Dei. Loquamur prudenter & circumspectè de singulis materiis Theologicis, & fugiamus hyperbolas, quarum aliquæ nimium exaggerant, aliæ nimium extenuant res. Non corrumpimus doctrinam de peccato originis, etiam si cum Augustino, sacra Scriptura, & experientia fateamur, afflictas reliquias in natura adhuc reliquias esse. Nec facimus ex scalmo nauem, nec ex ruderibus domū, sed suum cuique locum tribuimus saluare religionem & veritatem. Hac *μεθελραπειε* vtendum est aduersus quosdam suspicaces, aut minùs candidè iudicantes de explicatione huius doctrinæ.

Quemadmodum in tabula Apellis cœno cōspersa, exigua quædam vestigia apparent, quæ mōstrant autorem, & ipsius operis excellentiam: ita in humana natura horribiliter spoliata & vulnerata à latronib⁹ Diabolis, parua reliquiarū bonorum animaduerti & notari possunt.

Vetus & memorabile dictum est: Homini in creatione attributa esse duo genera bonorum, gratuita & naturalia. Gratuita sunt acceptatio diuina, qua homines placebant Deo: Spiritus sanctus habitans in cordibus primorum parentum, & vita æterna. Hæc & similia vocantur gratuita bona. Bona naturalia sunt vires & facultates in præcipuis animæ potentiis, vt lux in mente, & conuersio voluntatis ad Deum, & cordis obedientia erga Legem Dei. Deinde verissimè dicitur & hoc: Hominem spoliatum esse in lapsu bonis gratuitis, & vulneratum in bonis naturalibus. Nam homo amisit hæc gratuita, videlicet acceptationem diuinam, Spiritum sanctum, quia naturaliter non est templum Spiritus sancti, ante regenerationem & vitam æternam. Deinde in naturalibus, videlicet in mente, voluntate & corde, horrèda vulnera accepit, de quibus hæcenus prolixè dictum est. Hæc omnia alludunt ad imaginem Lucæ 10. propositam de viatore spoliato & fauciato à latronibus, cui medetur Samaritanus medicus.

Nam in mente mansit aliqua Legis notitia, quia Deus vult se adhuc agnosci & argui: vult etiam vitam, qualiscunque est, disciplina regi.

Colligi possunt testimonia ex capite 1. & 2. ad Roman. quæ conuincunt contradicentem, vt fateatur in homine esse reliquam notitiam Dei & Legis. Qui veri-

tatem

tem in iniustitia captiuam tenent. Veritas significat notitiam Dei & Legis. Item in eodem capite: Quatenus Deus cognosci potest, manifestū est illis. Id intelligatur dupliciter. Primum de notitia simplici, quod sit Deus: Deinde de ratiocinatione, quæ colligit testimonia de Deo, impressa singulis naturæ partibus. Sic cap. . Roman. Opus Legis scriptum in cordibus eorum. 1. Corinth. 11. Nonne natura vos docet, id est, naturalis notitia.

Deinde post hanc deprauationē adhuc duo sunt genera actionum in voluntate humana: vnum est illustre & omnibus notū: Gubernatio potentix locomotiuæ, quæ regit motus locales in externis membris, vt voluntas in febricitante potest coercere manus, ne poculum ori admoueant, etiamsi valde sitit. Hanc libertatem vult Deus in homine lapso reliquam esse, vt intelligatur discrimen inter agens liberū, & agens naturale, & vt sciamus, ipsum Deum esse agens liberrimum. Denique, vt possit in societate humana gubernatio aliqua esse externorum membrorum. Alterum genus actionum in voluntate obscurius est, cum voluntas vera & seria electione seu *προαιρεσει* autefert honestas actiones, vt Fabricius serid & sine simulatione reiicit aurum à Pyrrho oblatum. Sed hæc actiones serix & non simulatæ rariores & obscuriores sunt.

Postremò in corde parentum est mirificus quidam amor erga natos, non accensus consuetudine, vt amor erga alienos, sed naturale incendium est, quod Deus ita voluit in nobis flagrare, vt esset vinculum humanæ societatis, & commonefactio de amore Dei & erga Filium, & erga nos. Vicissim & in natis erga parentes, fratres, sorores naturalis quædam beneuolentia est. Hæ bonæ inclinationes vocantur *σοφραϊφυσικαι*, quæ essent puriores, si natura hominum non deprauata esset.

Ex hac commemoratione intelligi potest, quantum adhuc reliquum sit ex illa ingenti ruina, in qua beneficia diuinitus donata hominū generi, aut omnino extincta, aut certè obscurata sunt, vt quodam in loco Augustinus inquit: Adempta sunt homini gratuita bona, vnde salus dependet, naturalia verò corrupta pollutæque sunt. Nam hæc ipsa, vt ita dicam, rudera [*ερείπια*] partim à nostra prauitate, partim à Diabolo læduntur & deformantur. De Legis quidem notitia, quæ post lapsum reliqua mansit, Paulus

inquit Roman. i. Veritas in in-
iustitia captiua tenetur.

Mens aliud suadet, aliudq; cu-
pido.

Item: video meliora, proboq;

Deteriora sequor &c. ait Ouidius. Quamquam enim mens discer-
nit honesta & turpia: tamen voluntas & cor non semper obtempe-
rant recto iudicio, sed contumaciter repugnant.

Voluntas verò partim sua prauitate, partim à Diabolo incita-
ta, sæpenuerò laxat frenos externis membris, vt ruant in atrociam
delicta. Postremò Diabolus in multis extinguit *σωπυδς*, vt in Cain,
Nerone, Alphonso Diazio & aliis monstis.

Iohannes Diazius frater Alphonfi, vixit in oppido Numburgo,
quod est situm in ripa Danubij non procul ab Ingolstadio, & fuit stu-
diosus Euangelij, & vir verè pius. Frater verò Alphonfus fascino-
sus pontificia superstitione, vel, vt consentaneum est, Epicureus ho-
mo, deridens omnes religiones, simulauit quidem amorem & bene-
uolentiam erga fratrem, sed re ipsa à Diabolo incitatus, tanquã Cain
odit fratrem, & omnia in eius perniciem parauit & meditatus est,
idq; paulò pòst atroci scelere ostendit. Cùm enim à fratre, quem sa-
lutauerat Numburgi, discessisset, & venisset Augustam Vindelico-
rum, mox furiis agitatus, rediit clam vnà cum sicario Numburgũ,
præmissis tabellario, qui afferret fratri literas à se scriptas. Dum igitur
frater Iohannes nullas metuit insidias, præsertim à fratre stru-
ctas, & intentus est in lectionem epistolæ fratris, percussor infligit
vulnus mortiferum capiti Iohannis, & relicta sica in ipso vulnere, fu-
git. Etsi autem deprehensus est in fuga Alphonfus: tamen dimissus
est ex carcere, cumq; elusisset humana iudicia, tandem incidit in ma-
nus Dei viuientis & punientis, quod est maximè horrendum, vt in-
quit epistola ad Hebræos. Nam Tridenti inuentus est laqueo stran-
gulatus in stabulo. Hæc historia est verissima, mandata literis à fide-
dignis, nec remota à nostra memoria. Facta sunt enim ista an-

no 46. Hoc exemplum recito, vt iuuentus consideret,

quomodo Diabolus, permittente Deo iusto

iudice, extinguat *σωπυδς* in im-

piis, vt fit in eis poten-

ter efficac.

An post baptismum, in renatis maneat peccatum.

C A P. V.

DE hac questione teneantur duo dicta Augustini omnibus piis nota, lib. 13. de ciuitate Dei: Peccatum in baptismo remittitur, non vt non sit, sed vt non imputetur. Et lib. 2. contra Iulianum: Lex ista, quæ est in membris, remissa est regeneratione spiritali, & manet in carne mortali. Remissa est, quia reatus solutus est Sacramento [*scilicet Baptismi*] quo renascuntur fideles. Manet autem, quia operatur carnis desideria, contra quæ dimicant fideles.

Eadem doctrina traditur à Paulo Rom. 7. & 8. Nam de reatu inquit: Nulla nunc condemnatio est his, qui sunt in Christo Iesu. De morbo verò seu vicio hærete in natura, concionatur his verbis: Inuenio aliam legem in membris meis, repugnantem legi mentis meæ. Et si enim sanatio aliqua ex parte inchoatur, dato Spiritu sancto, tamen sancti adhuc circumferunt immundiciem in hac vita, quæ displicet Deo, sed tecta est, vt in psalmo dicitur: Beati, quorum tecta sunt peccata. Hæc doctrina & nostram immundiciem nobis offendit, & magnitudinem misericordiæ regentis eam illustrat.

In scholis Dialecticis sic solemus loqui: Materiale peccati originis manet in sanctis, sed formale, id est, reatus tollitur in baptismo. Sed verba Augustini magis sunt popularia, & propius accedunt ad phrasin Scripturæ. Vt autem videant studiosi consensum de hac doctrina, obiter addam duo dicta Bernhaldi, memoria dignissima. Bernhaldus in sermone de Cœna Domini: In casu primi hominis cecidimus omnes. Cecidimus autem super acerrum lapidum, & in lutum: vnde non solum inquinati, sed etiã vulnerati, & grauiter quassati sumus. Lauari quidem citò possumus: ad sanandum verò opus est curatione multa. Lauamur igitur in baptismo, & sanamur in tota vita per verbum & Sacramenta. In hoc dicto Bernhaldi est pulcherrima *ἑποτύπωσις*. id est, pictura & imago primi lapsus & nostræ sanationis. Nos, inquit, non tantum cecidimus in lutum, sed etiam grauiter

quassati sumus, & allisi solo, ita vt membra nostra partim fracta, partim luxata sunt. Quare nobis non tantum opus est ablutione, id est, remissione peccatorum & imputatione iustitiæ, sed etiam sanatione vulnerum & reductione membrorum luxatorum in locum naturalem. Credo Bernhardum sumpsisse occasionem huius hypotyposis ex capite 4. ad Ephes. vbi Paulus de ministerio Euægelij sic inquit: Ideo est institutum ministerium, vt ædificetur corpus Ecclesiæ, & vt fiat *καταρτισμός*, id est, restitutio membrorum, quæ suo loco sunt mota per luxationem, in suum locum naturalem. Quanquam igitur in baptismo abluti sumus: tamen ad restitutionem opus est longi temporis sanatione, quæ inchoatur per verbum & Spiritum sanctum in hac vita, & erit plena & consummata post hanc vitam. Ideo quotidie precamur: Adueniat regnum tuum, id est, non tantum inchoatione, quæ fit in hac vita, sed multò magis consummatione in altera, in qua Deus erit omnia in omnibus. Idem in eadem concione:

„ Licet damnationem, id est, reatum concupiscentiæ abstulerit: tamè
 „ ad humiliandos nos, ipsam concupiscentiam adhuc patitur viuere
 „ in nobis, & grauius affligere nos, vt sentiamus, quid nobis gratia
 „ præstet, & semper ad illius auxilium recurramus. Hanc sententiam declarabo, proposita historia, quæ extat Iosue 15. Israëlita, duce Iosua, post mortem Mosi occupant terram Canaan, sed tamen nõ potuerunt primo impetu, & hostili impressione omnes Cananæos è medio tollere, & funditus delere. Manserunt enim adhuc reliquiæ Iebusæorum in Hierusalem, quæ dicta est Iebus ab incolis. Sic in aliis tribubus manserunt aliæ reliquiæ Cananæorum. Miretur autem aliquis, cur Deus non subitò omnes hostes sui populi occisione occiderit. De hac quæstione respondet textus ipse: Ideo manserunt reliquiæ gentium in terra populi Israël, vt emendaretur securitas populi, ne existimarent Israëlita, se nunc omnibus periculis perfunctos esse, & nihil præterea impendere malorum. Hanc imaginem de reliquiis Cananæorum transferamus ad nostrum institutum. Propter eandem causam manet peccatum in nobis, ne simus securi, & nos capiat obliuio gratiæ Dei, sed vt nos res ipsa conuincat, nobis opus esse auxilio gratiæ.

De discrimine peccati venialis & mortalis.

C A P. V I.

DECCATA manent in sanctis. Adulterium est peccatum. Ergo adulterium manet in sanctis. Respondeo. Nego consequentiam, quia est syllogismus ex puris particularibus, & peccat contra regulam dici de omni, & dici de nullo. Non enim omnia peccata manent in sanctis.

Cùm dictum sit, peccata manere in sanctis, necesse est discerni peccata, quæ in sanctis in hac mortali vita manent, nec excutiunt Spiritum sanctum ab aliis; propter quæ homo rursus fit reus iræ Dei & æternarum poenarum.

Cum dictum sit, peccata manere in sanctis, necesse est discerni peccata, quæ in sanctis in hac mortali vita manent, nec excutiunt Spiritum sanctum ab aliis; propter quæ homo rursus fit reus iræ Dei & æternarum poenarum.

Traditur autem regula in epistola ad Timotheum, ex qua hoc discrimen intelligi potest. Milita bonam militiam, seruans fidem & bonam conscientiam.

Quare Paulus primò mentionem facit fidei, cur non potiùs dicit: Milita bonam militiam, retinens bonam conscientiam & fidem &c? Repetatur memoria dicti Tertulliani de præscriptionibus aduersus hæreticos, pagina 112. in postrema editione: Nemini licet discedere à veritate fidei Christianæ, qui meminerit futuri iudicij, quo necesse est, omnes stare ad tribunal Christi, reddentes rationem non modò operum, sed in primis fidei. Multi homines habent hanc falsam persuasionem, quòd tantùm lapsus atroces & manifesti, turbantes publicam tranquillitatē, vt cædes, furta, mendacia, adulteria sint peccata mortalia, propter quæ homo iusto Dei iudicio damnetur. Sunt quidem mortalia, sed

Estne in Alexádro Magno peccatum veniale? Non. Pertinétne discrimen hoc ad non renatos? Respondeo. Tantùm ad renatos pertinet, quia in non renatis omnia peccata sunt mortalia, etiã minima, vt nobis videntur. Sed in renatis necesse est cõstitui gradus seu discrimina. Propter quædam peccata expellitur Spiritus sanctus, sed alia quædam non excutiunt hunc gubernatorem.

Quare Paulus primò mentionem facit fidei, cur non potiùs dicit: Milita bonam militiam, retinens bonam conscientiam & fidem &c?

non sola digna sunt æterna damnatione: Duo sunt gradus mortaliũ peccatorum in renatis. Prior gradus est corruptela vel ignoratio fundamenti. Alter est lapsus contra conscientiam. De posteriore non opus est multa verba facere, quia, vt Paulus inquit: Manifesta sunt opera carnis. De priore, quia est obscurior, aliquid dicendum est. Necessesse est, te, si vis fieri saluus, tenere fundamentum, id est, omnes articulos fidei, sine exceptione, vt nullum aut prorsus ignores, aut corumpas, infuso aceto humanarum opinionum. Hæc ideo dico & repeto, ne studiosi philosophiæ & artis medicæ, aut iurisprudentiæ cogitent hoc modo: Ego non seruiam aliquando in ministerio Euangelij. Ergo mihi non est opus lectionibus Theologicis, & concionibus in templis: imò potius hanc ratiocinationem instituant: Nos in postremo iudicij die, quando Filius Dei iudicabit viuos & mortuos, reddemus rationem iusto Iudici, non tantum de factis, sed omnium primum de fide nostra: Quid senserimus de creatione, de redẽptione, de sanctificatione, de persona Christi, de natura eius diuina & humana, de proprietatibus naturarum, de Trinitate. Deus minus potest & vult dispensare de primo gradu, qui est corruptela fundamenti, quàm de secundo. Quia vniuersaliter plures facit primam tabulam, quàm secundam. Et si omnia peccata punit: tamen seuerius semper puniuit idololatriam, quàm alia peccata. Omnes conciones Prophetarum, quid aliud sunt, quàm accusationes idololatriæ? De cultibus primi præcepti, Deus nullam dispensationem admittit.

Cum igitur renati non retinent fidem, sed aliquam fundamenti partẽ, id est, aliquem articulum fidei, id est, siue scientes, siue errore amittunt, aut idola approbant, vt multi, qui falsis dogmatibus decipiuntur, aut non sustentant se consolatione fidei, sed susperantur dubitatione, aut

Nō patitur
lusum, fama, si
des, oculus.

Fundamentum complectitur omnes articulos fidei,

Matth. 12. Si necesse est, nos reddere rationem de omni verbo otioso, videlicet, nisi quis consecutus sit remissionem peccatorum in hac vita: quantum maior erit reddenda ratio de fide nostra? Consequentia valet à fortiori.

desperatione, aut violant vllum præceptum Decalogi contra conscientiam, effundunt Spiritum sanctum, & rursus fiunt rei iræ Dei,

& pœnæ æternæ, & nisi fiat conuersio ante exitum vitæ, tales morientes abiiciuntur in pœnas æternas.

Alia sunt peccata in renatis retinentibus fidem & bonam conscientiam, quæ non sunt corruptelæ fundamenti, nec sunt delicta contra conscientiam, sed sunt reliquæ peccati originis, hoc est, dubitationes & incendia malorum affectuum, quibus tamen repugnant renati, ne ruant contra conscientiam, & dolent propter has sordes, & credunt se Deo placere propter Mediatorem, & tegi has sordes, & gratiam exuberare supra peccata.

Ne quis putet militiã vitæ Christianæ rem factu facilẽ, & omnib⁹ in promptu esse, recitabo dictum Pauli ex 1. Corin. 9. vbi sic inquit: Ego meum corpus fugillo, ὑπωπιάζω, duriter pungo, beteb meinen leib, & in seruitutẽ redigo, ne cum aliis prædicauerim, ipse siam reprobus. Quid significat ὑπωπιάζειν, & in seruitutem redigere? Nolite putare Paulum fuisse stultum, qui suum corpus lacerauerit & flagellauerit, vt Baalitæ olim & Carthusiani monachi, & nunc Turcici Sacerdotes faciunt. Sed significat hoc verbum metaphoricè duras, difficiles & arduas repressiones ambitionis, æmulationis, iræ, odij, & aliarum flammæ seu incendiorum pugnantium cum Legge Dei. Fuit quidem sanctus Apostolus, sed habuit suas infirmitates, sensit etiam suas flammæ, sed repressit eas, & in seruitutem

redegit, & Spiritu mortificauit has actiones:

sicut dicit Rom. 8. Si carnis actio-

nes mortificabitis,

viuetis.

EXPLICATIO TEXTVS IN LO-
CIS THEOLOGICIS PHI-
LIPPI MELANTHONIS

De peccato.

QUANTUM summa doctrinæ de peccato originis mediocri diligentia explicata est, tamen repetitio earundem sententiarum studioſis grata esse debet propter confirmationem. Non enim potest subito arripi doctrina, & fideliter retineri & custodi in thesauro memoriæ, nisi eadem de eisdem sapissimè repetantur, & memoriæ inculcentur, & hæc res non tantum adiuuat memoriã, sed etiam format, acuit & auget iudicium. Qui igitur volunt vtiliter versari in studiis, non sint curiosi, neque quotidie appetant noua, inaudita & inusitata, sed easdem res bonas sapius cogitent, & tanquam sigillum suis pectoribus imprimant. Hæc ratio discendi plus conducit ad solidam eruditionem, quàm varietas lectionis, quæ facit, vt in magna copia simus inopes, & in mediis vndis sitiamus, quemadmodum de Tantalopoëtæ fingunt. Oportet enim, vt Seneca ait, certis ingeniis immorari & innutrir.

Etsi omnes gentes vident] Exordium huius loci constat duabus occupationibus, quæ mōstrant discrimina iudicij philosophici & spiritualis de peccato. Etsi enim ratio agnoscit aliquos fructus, hoc est, manifesta opera carnis, vt adulteria, homicidia, furta: tamen radicem, id est, peccatum originis ignorat: quia putat naturam esse bonam, non vitiosam. Deinde etsi ratio aliquo modo agnoscit materiale peccati: tamen ignorat formale & reatum: ita exordium nos docet de hac sententia, quod peccati agnitio sit propria Ecclesiæ sapientia. Ratio sumitur ab antithesi, seu discrimine doctrinarum philosophiæ & Euangelij. Philosophia ignorat, vnde sit peccatum, & non intelligit primum fontem, de quo Paulus Roman. 5. ait: Per vnum hominem intrauit peccatum in mundum. Et Genes. 3. recitatur historia de lapsu primorū hominum. Hęc prorsus ignorat philosophia. Deinde nec rectè iudicat de fundamento, nec rectè sentit de termino peccati. Agnoscit quidem in fundamēto aliquos fructus, id est, aliqua manifesta opera

carnis,

carnis, vt verbi causa: Statuit ratio adulterium esse rem turpem fur-
tum homine indignum, sed radicem prorsus ignorat. Nam philoso-
phia docet, naturam esse bonam, & naturalia bona, integra & non
corrupta esse. Deinde de formali errat. Nam ratio secura ignorat,
quid sit reatus, quanta sit ira Dei aduersus peccatum, vt Moyses psal-
mo 90. exclamat: Domine, quis nouit potentiam iræ tuæ, & quis
metuit te?

Sed arguit radicē & fructus]

Hęc omnia ad discrimen phi-
losophiæ & Euangelij pertinent.

Philosophia arguit aliquos fructus, sed non radicem, id est, peccatū
originis. Et quanquam aliquo modo vitium agnoscit: tamen for-
male, id est, reatum non agnoscit.

Videt Alexander]

Plutarchus in vita Alexandri
In prælio ad aGranicum, cum di-

micanti Alexandro dux Persicus
Spithridates galeam decussisset,
& incitato equo, iam nudatum
interfecturus esset, Clitus inter-

a flumē Asiæ minoris, vbi tra-
iecit Alexander Hellespontum.

ueniens, Alexandrum protexit, & ducem Persicum occurrentem
hasta transfixit. Pro hoc beneficio & aliis multis, Alexander ebrius
post captam Babylonem reddidit Clito mercedem anguinam
[aulicam.] Nam in conuiuio interfecit Clitum, cuius fuit hæc po-
strema vox: TALIA SVNT PRAEMIA LABORVM. Alexander
verò, vbi secum facinus reputans, tacitos vidit astantes, ex occisi vul-
nere telum rapim eductum, in suum vertisset iugulum, nisi satelli-
tes correptas ipsius manus à cæde retraxissent, ipsumq; vi intra cubi-
culum intulissent. Eam noctem nunc vociferans, nunc lamentans,
sæuis exegit luctibus, adeo vt postridie iaceret elinguis, graues tan-
tū emittens gemitus. Hęc Plutarchus.

Spiritus sanctus arguet]

Intertextitur exordio, quod
constat antithesi, enarratio con-

tionis Christi, quæ extat Iohannis 16. Partes in hac cōcione tres sunt.
Prima, Spiritus sanctus arguet mundum de peccato. Secunda, de ius-
titia. Tertia, de iudicio. Quod peccatum arguet? Incredulitatis, quia
non credunt in Christum. Deinde de iustitia, quia Christus vadit ad
Patrem. Tertio, de iudicio, quia Diabolus princeps mundi, iudica-
tus est. Hęc in textu satis luculentè explicantur.

De hoc peccato] De hac specie peccati. Nemo quidem miratur peccatū argui, quoniam dignum est accusatione. Sed quid hoc sibi vult, mundum argui de iustitia? Annon ea est formosior hespero & lucifero? quis ferat vituperatorem iustitiæ?

Nam sapientes putant] vt Aristoteles 5. Ethicorum.

Disciplinam qualemcunque] Disciplina est folium fici, quæ se tegebant primi parentes. Quæ est iustitia Christiana? Transitus Christi ad Patrem, passio & resurrectio, vt Paulus Roman. 4. dicit: Christus traditus est pro nostris peccatis, & resurrexit propter iustitiam nostram.

Furores Diaboli non delebunt] Portæ inferorum non præualebunt aduersus eam. Matth. 6.

Cùm igitur Spiritus sanctus voce] Augustinus Tractatu 95. in Iohannem: Credant homines in Christum, ne arguantur de peccato infidelitatis suæ, quo omnia peccata detinentur. Transiant in numerum fidelium, ne arguantur de iustitia eorum, quos iustificatos non imitatur [scilicet fide & bona conscientia.] Caueat futurum iudicium, ne cum mundi principe damnentur. Etenim ne tibi existimet parci superbia dura mortalium, de superborum terrenda est supplicio angelorum.

Manente incredulitate, id est, ignoratione & contemptu Filij Dei, manent omnia peccata. Credenti remittuntur, Qui enim nõ credit, super eum manet ira Dei.

Contra primum membrum huius concionis sic argumetur. Lex arguit peccatum, quia per Legem venit agnitio peccati, vt ait Paulus. Ergo Spiritus sanctus non arguit peccatum. Respondeo. Lex arguit totam molem peccati, radicem & fructus. Sed Spiritus sanctus in Euangelio nominatim & disertè hanc speciem arguit, scilicet incredulitatem, *ἀπιστίαν*, quæ aut ignorat, aut contemnit Filium Dei. Scio de hac sententia motas esse atrocissimas rixas disputationum, sed veritas manet veritas, etiamsi minis & calumniis fremat Diabolus & mundus. Hæc enarratio est tradita ante bellum, Luthero viuente, & viuus ac florentibus adhuc reliquis præceptoribus, & extar

in publico scripto, videlicet in commentario in Iohannē cap. 16. Nemo tunc de hac re mouit litem. Postea cœperunt etiam hanc particulam arrodere & allatrare Flaciani. Sed dicat aliquis disputator: Nōne etiam primum præceptum concionatur de fide? Annon fides numeratur inter virtutes primi præcepti? Respondeo. Paulus ad Galatas inquit: Lex non est ex fide, id est, fides non oritur ex Lege, sed ex Euangelio. At quōd mentio fit fidei in primo præcepto, id ideo fit, quia Decalogus non potest intelligi & enarrari sine *ἀνακρίσει* Euangelij. Nam Euangelium est interpretatio Legis, iuxta regulam: Christus est finis Legis. Roman. 10. Et vox Euangelij dulcissima est mitigatio rigoris legalis.

Secunda obiectio de iustitia. Quicquid laudem meretur, id non dignum est reprehensione. Sed iustitia laudem meretur, cū sit formosior hespero & lucifero. Ergo non est digna reprehensione, non debet argui à Spiritu sancto. Respondeo ad minorem: Iustitia, quæ vocatur disciplina, habet suam laudem & suum locum in iudicio humano, nec debet opponi iudicio Dei, in quo agitur de remissione peccatorum. Huic iudicio Dei sola iustitia Christi, quæ est transitus Christi ad Patrem, potest opponi. Valeat ergo suo loco iustitia Legis & operum, nec migret in cælum sine Mediatore.

De tertio membro quærat aliquis, vbi sit patefactum iudicium Diaboli? Respondeo: In voce Euangelij, seu promissione de Mediatore, primū patefacta est iustissima condemnatio Diaboli Genes. 3. Semen mulieris conteret caput serpentis. Hæc est prima promulgatio promissionis de Mediatore, & iudicij de condemnatione aduersus Diabolos. Deinde, vt dicit Augustinus ex epistola Petri & Iudæ, præcipuum signum & testimonium iræ diuinæ aduersus peccatum est æterna abiectio angelorum. Ita enim argumentatur: Si Deus non pepercit angelis peccantibus, quantò minùs hominibus parcat, qui perseverant in delictis contra conscientiam?

Nec intelligi beneficia Christi] Axioma Theologicum. Non possunt intelligi beneficia Christi, si ignoretur, quid sit peccatū.

Seneca citat dictum Epicuri, quod est bonum & verum, etiam si persona non est laudanda. Initium virtutis est agnitio vitiorum, hoc est, primus gradus sanitatis est, nosse morbum: Ignorato morbo, non quærentur remedia, Vnde Matth. 9. dicitur: Non opus est sanis Medico. Et Quidius: Firma valent per se, nullumq; Machaona quærent.

Ad Medicam dubius confugit æger opem.

Voce ministerij, & ingentibus]

Aphorismus Hippocratis, sectione 8. Quos morbos non sanat pharmacum, his addēda est vstio

feu vstulatio, καὺσις. Quos non sanat vstio, his adhibēda est sectio. Qui nec sectione sanantur nec vstione, hos certe oportet esse immedicabiles. Ita Deus primū arguit peccatū voce sui ministerij, Deinde si non emendatur pharmaco, Deus concionatur per vstiones, id est, per calamitates: Si neque hoc modo emendatur, Deus adhibet sectiones, vt Pharaonem delet in mari rubro.

Et Paulus in epistola ad Romanos]

Cap. 5. 6. 7. 8. in analyfi. Peccatum, Lex, gratia sunt loci præcipui in Paulina Theologia. Qui

intelligit hos locos, is habet succum Theologiæ Paulinæ. Dispositio epistolæ Pauli ad Romanos generalis hæc est: Est perpetua cōcio pœnitentiæ & remissionis peccatorum. Partes pœnitentiæ tres sunt: Contritio, fides, noua obedientia, ita tres sunt etiam partes huius epistolæ. Prima pars est accusatio peccati. Primum caput gentes accusat. Secundum Iudæos, Tertium exæquat gentes & Iudæos, quod attinet ad peccatum. Secunda pars est concio de fide & remissione peccatorū propter Christum: Fide iustificamur gratis propter Christum. Hæc inchoatur in fine capitis terij, & pertexitur in quarto per longam confirmationem. In quinto capite additur epilogus de effectibus. Has duas partes sequitur ἀνάλλυσις, resolutio. Quia enim facta est mentio peccati, Legis, gratiæ, in capitibus 1. 2. 3. 4. 5. Ideo optima methodo instituit ἀνάλλυσις, in qua dicitur, quid sit, vnde sit peccatum, quid efficiat, quis sit vsus Legis, quis effectus gratiæ. Et hæc analyfis instituitur capite 5. 6. 7. 8. Postea sequitur digressio in capite 9. 10. 11. de Ecclesia, de vocatione gentium, & reiectione Iudæorum. Tertia & postrema pars est cōcio de noua obedientia, de bonis operibus. In 12. cap. de omnibus virtutum officijs primæ & secundæ tabulæ docet. In 13. capite de officiis politicis. In 14. & 15. loquitur de ceremoniis & vsu ceremoniarum. Postremum caput consumitur salutationibus. Hæc dispositio epistolæ ad Romanos, digna est memoria & consideratione. Est enim clavis vniuersæ Scripturæ Prophetiæ. Multum autem refert in lectione prospicere metas, ac videre initia & progressiones, neque vagari in aliquo scripto, tanquam in mari immenso.

Vsitatum

Vſitatum eſt in docendo]

Cicero in 1. de oratore. Ego id
faciam, quod in principio fieri in

omnibus diſputationibus oportere cenſeo, vt quid illud ſit, de quo diſputetur, explanetur. Et in 1. officiorũ: Omnis quæ à ratione ſuſcipitur aliqua de re inſtitutio, debet à definitione proficiſci, vt intelligatur quid ſit id, de quo diſputetur. Definitio eſt ſons omnis verę explicationis, & error in definitione eſt cauſa plurimarum confuſionum.

In Longobardum]

Qui fuit Epiſcopus Pariſienſis ante annos circiter 400. De

hoc quid ſentiat D. Lutherus, legat qui volet, in lib. de Cõciliis. Summa iudicij hæc eſt: Nemo poſt Apoſtolos de omnibus partibus doctrinæ Chriſtianæ talem methodum collegit ante hæc tẽpora, qualis extat in quatuor libris ſententiarum Longobardi. Illud autem meritò deſideratur in eo, quòd de fide iuſtificante nimis frigide & tenuiter loquitur.

Nominis ratio]

definitio nominis.

Quiddam reum]

Exempla huius ſignificationis ſunt illuſtria in pſal. 34. Im-

pium interficiet malum [*id eſt, calamitas*] & qui oderunt iuſtum, erunt rei Aſcham. Redimet Dominus animas ſeruorum ſuorum, & non erunt rei omnes, qui ſperant in eo. In his verſibus peccatum ſignificat reatum.

Rei]

iræ Dei & æternæ damnationis.

Non erunt rei]

Nulla eſt cõdemnatio his, qui in Chriſto Ieſu ſunt. Nunc multi

oderunt homines iuſtos, viuos & mortuos, & maledicunt eis ſine vlla cauſa graui. Tales igitur quicumque ſunt, cogitent ſe eſſe reos iræ Dei & damnationis, niſi agant pœnitentiam.

Id propter quod]

fundamentum.

In hac definitione]

ἀνάλυσις vel declaratio.

Hanc proprietatem]

reatum. In hac definitione cõtinentur quinque prædicabilia:

Peccatum quod definitur, eſt ſpecies, iuxta regulam Boëtij: Omne quod definitur, eſt ſpecies, aut habet rationem ſpeciei. Genera ſunt

tria, defectus, inclinatio vel actio. Priora duo ad peccatum originale: tertium ad peccatum actuale pertinet. Tertiò, differétiã communis est peccare contra Legem Dei. Quartò, accedit proprium, quod maximè considerandum est in doctrina de peccato. Offendere Deum, mereri iram Dei & æternas pœnas. Postremò fit mentio accidentis: nisi sit facta remissio propter Christum. Hoc accidens est separabile, quia non omne peccatum remittitur, eò quòd multi persequerant in delictis contra conscientiam.

Sumpta est autem hæc definitio]

Sæpe soleo monere discentes, vt non sint contenti puerili diligentia, vtcunque recitante verba præscripta. Non igitur discamus Theologiã & alias artes, vt puer Donatum, sed cogitemus, ex quibus fontibus hauriantur, vt etiam remotis libris possimus scribere & loqui de rebus bonis.

Maledictus, qui non manet]

Sæpe soleo monere discentes, vt non sint contenti puerili diligentia, vtcunque recitante verba præscripta. Non igitur discamus Theologiã & alias artes, vt puer Donatum, sed cogitemus, ex quibus fontibus hauriantur, vt etiam remotis libris possimus scribere & loqui de rebus bonis.

Theologicum axioma. Deut. 27. Galat. 3.

Sed vniuersa]

inobediétiã duplex est, actualis & originalis.

Est autem]

Argumentatur à pondere verbi, id est, ab etymologia.

In horribiles pœnas]

Contrà sic argumétor: Quidquid nihil est, nõ est dignum pœna. Peccatum nihil est: Ergo non est dignum pœna. Respondeo. Nego consequentiam, quia est fallacia æquiuocationis. In Maiore significat nihil negatiuum, quod est vniuersalis interitus & destructio subiecti & accidentium, cui Deus non irascitur, vt Deus non irascitur Bucephalo, qui redactus est in nihilum, cuius neque subiectum, neque accidentia reliqua sunt. In Minore significat nihil priuatiuum, quale est peccatum. Priuatio autem significat destructionem in aliquo subiecto, quod adhuc superest. Tale nihil priuatiuum est peccatum in natura humana, quæ certè adhuc reliqua est.

Per Legem peccatum fit excellenter]

Contrà. Quicquid auget peccatum, non est docendum in Ecclesia. Lex auget peccatum, teste Paulo, Rom. 17 Per Legem, peccatum fit excellenter peccatum. Ergo Lex non est docenda in Ecclesia. Respondeo. Nego consequentiã, Est fallacia accidentis. Lex auget peccatum per accidens. Natura

viciosa

tuosa auget peccatum per se. Lex Dei est bona, sancta, iusta, quia est regula iustitiæ in Deo, sed per accidens auget peccatum in nobis, quia nostra natura est vitiosa. Plinius lib. 33. Calx viua, aqua accenditur, & oleo restinguitur: Ita peccatum per accidens Lege augetur, & Evangelio minuitur. Quomodo autem peccatum fiat excellenter peccatum per Legem, ostendunt exempla Cain & Iudæ, quorum alter exclamat: Maior est iniquitas mea, quàm vt possit remitti: alter exclamat: Prodidisti sanguinem innocenté. In his exemplis cernitur, quæ ratione crescat peccatum à Lege accusatum in paucis conscientia. Deus dicit Genes. 4. ad Cain: Peccatum tuum quiescet, id est, cubabit, dormiet, donec reueletur. Quid significant hæc verba tristissima? Hæc verba describunt securitatem cordis humani, aliquâtiſper negligentis iram & iudicium Dei, & pauores conscientia horribiles & inenarrabiles, in quibus peccatum velut è somno suaui excitatû magis conspicitur, & verè fit supra modum peccans peccatum. Reuelatur autem per Legem peccatum, quia per Legem agnitio peccati. Deinde per calamitates, quæ sunt signa reatus, vt Dauid in exilio, mota seditione à Filio, magis sentit iram Dei, quàm antè, cùm status esset tranquillus. Tertio in paucis conscientia, qui maximè sentiuntur in aditu mortis.

Quoties ergo nominatur]

Vitium est inobedientia, contra rectam rationem: Peccatum

in Ecclesia Dei est inobedientia contra Legem Dei, offendens Deum, & attrahens iram Dei & pœnas. Vitium, in philosophia tantum significat particulam fundamenti, non complectitur terminum. Peccatum autem significat totum fundamentum & integram relationem, quæ versatur inter fundamentum & terminum.

Sed nolo tenuissimè]

Sicut nimium altercando amittitur veritas: ita nimium limando, etiam amittitur veritas.

Anselmi descriptionem]

Anselmus fuit Episcopus Cantuariensis in Anglia, anno Christi,

M. L. X. Anglia dedit Ecclesie multos Doctores, satis eruditos & acutos, inter quos etiam est hic Anselmus.

Peccatum originis est carentia]

Priuatio aut est destructio rei bonæ in subiecto, quod reliquum

est, aut absentia rei bonæ, quæ debebat esse in subiecto, quod super-
est. Quid est peccatum originis? Est priuatio, id est, carentia rei bonæ
in subiecto, in quo debebat esse res bona. Quomodo Horatius defi-
nit virtutem? Virtus est vitium fugere. Sic callitas est vitare libidi-
nes. Hæc forma definiendi vocatur κατ' ἀναίρεσιν ἢ ἐναντίον. Sic pec-
catum originale est carentia iustitiæ originalis, quæ debebat in nobis
esse. Hæc est definitio per remotionem contrariorum. Non possum
intelligere, quid sint tenebræ, nisi prius sciam, quid sit lux: sic nec in-
telligere possum, quid sit originale peccatum, nisi sciam, quid sit iu-
stitia originalis.

Acceptatio]

Relatio.

Interpretatur Paulus]

Ephes. 4. Gal. 3. Iustitia origi-
nalis est qualitas, pertinet ad secū-

dam speciem δύναμις φουσιώδῃ. Habétne hoc vocabulum annexam
relationem? Habet. Iustitia originalis est relatiuum secundum dici,
quia cū sit qualitas secundæ speciei, adhæret ei respectus quidam.
Fundamentum iustitiæ originalis est lux, id est, sapientia in mente.
Deinde est in voluntate conuersio ad Deum, tanquam ad obiectum
principale & summum. Tertio, eadem iustitia est obedientia cordis
erga Legem Dei. Terminus est acceptatio, qua primi parentes fuerūt
Deo accepti & placentes. Iam coniunge hæc duo extrema, manife-
stum erit, sumptam esse definitionem ex prædicamento Relationis.
Habet autem fundamentum hæc definitio apud Paulum Ephes. 4.
Galat. 3. vbi conçonatur de renouatione: Renouamini Spiritu men-
tis vestræ &c.

Veram sanctitatem]

Differunt iustitia & sanctitas,
non forma, sed sine. Nam obedi-

tia est formale iustitiæ & sanctitatis. Sed sine differunt, quia sanctitas
significat obedientiam, quæ refertur ad agnitionem & celebratio-
nem Dei, vt Aristides est iustus ciuilitate, sed nō est sanctus, quia suam
obedientiam non refert ad celebrandum Deum.

Est in natis ex virili semine]

Hæc dicuntur ad differentiã
Christi & aliorum hominum.

Nam Christus est conceptus à Spiritu sancto, vt canimus in hymno:
Non ex virili semine, sed mystico spiramine.

Hugonis]

Hugo presbyter & monachus
Parisiensis,

Parmentus, anno *CLXXII* 1130. Augustini normam secutus est. Augustinus habuit duos discipulos, quorum scripta adhuc extant: Properum Aquitanicum, & Maximum. Horum vestigia sequitur Hugo, & mediocriter docet.

Bonauentura]

Bonauentura vixit anno Christi 1283. cuius hæc est memorabilis

sententia de satisfactione: Sicut Adam non potuit satisfacere de peccato suo: sic nemo potest sufficienter satisfacere de suo, nisi super satisfactionem passionis Christi per fidem sit fundatus. In sola enim fide passionis Christi remittitur omnis culpa, & sine fide eius nullus iustificatur. Ego hoc dictum recito iunioribus, vt videant, semper aliquos pios ante hæc tempora in Papatu & magnis tenebris retinuisse scintillam fidei, & fundamentum, etsi aliquid stipularum huic fundamento addiderunt. Nulla doctrina tam perplexa, obscura & intricata fuit in Papatu, quam de pœnitentia. Cuius fecerunt tres partes: contritionem, confessionem & satisfactionem. Ac vt non dicam de contritione & confessione, non potest quisquam iuniorum credere, quanta fuerit moles traditionum, quæ conscientias iniecerunt scrupulos & laqueos de satisfactionibus. Cùm igitur non posset Bonauentura Gordium nodum soluere, imitatus est Alexandrum Magnum, & dissecuit gladio, scilicet doctrina de sola fide iustificante sine nostra satisfactione. Vtitur autem exemplo Adæ, quod est primum & antiquissimum pœnitentiæ exemplum, & maximè illustre, quod nos docet de omnibus partibus doctrinæ Christianæ, & in primis de pœnitentia.

Testimonia]

fontes definitionum.

Proprius locus]

Sedes materiæ. Voco autem sedes præcipua testimonia & pro-

bationes, quibus nititur fides nostra tanquam immoto & æterno fundamento. Fundatur autem doctrina de peccato originis Rom. 5.

ἐφ' ᾧ πάντες ἥμαρτον]

Erasmus vertit, Quatenus omnes peccauerunt. Melior est ver-

sio Domini Præceptoris, Quia peccauerunt. Nam particula *Q V A T E N V S*, quæ extat in versione Erasmi, facillè potest inflecti ad Pelagianorum opinionem, qui dicunt, omnino nullum esse peccatum originis, sed posteros Adæ accersere sibi peccatum imitatione alieni exempli. Ne igitur vocabulum *Q V A T E N V S* ambiguitatem pa-

NNN

riat, hanc versionem [Quia omnes peccauerunt] amplectamur.

Quia omnes peccauerunt]

Matth. 26. Christus ad Iudam proditorem: ἐφ' ᾧ πάρει, id est, cur

ades? quare venisti? Et Æschines contra Cresiphontem, ἐφ' ᾧ τὴν κοινὴν ἡσθεν, vt opitularentur, opem ferrent Amphissenibus. [amplissima vrbs Locrensis] Hæc exempla ostendunt, particulam ἐφ' ᾧ habere significationem causæ impulsivæ aut finalis, & rectè reddi in loco Paulino, Quia.

Si tantùm actualia]

Ratiocinatio, vt Dialecticè & breuiter dicam. In peccato duo

sunt, Fundamentum & terminus. Fundamentum est ἀταξία, vitium, inobedientia, quæ sunt synonyma. Terminus est ipse reatus. Iam Paulus Roman 5. de vtraque re concionatur, de fundamento & termino. De fundamento dicit, quia omnes peccauerunt, id est, omnes habent peccatum, seu naturam vitiosam. Nam verba actiua apud Hebræos non tantùm significant actionem, seu motum, seu impetum, sed sæpe vsurpantur pro re continua. Peccare igitur significat hoc in loco malum hærens in natura, non tantùm actionem: & vt vno verbo dicam, significat radicem & fructum. De termino mortis & pœnæ dicit Paulus: Vnius delicto omnes mortui sunt: est autè mors, pœna, quæ pertinet ad reatum. Argumentatur autem à singularibus partibus relationis.

Aliam Legem in membris]

potentiis animæ. Mentem, voluntatem & cor, Paulus membra

vocat. Vt enim Aristoteles in tribus libris de anima discernit potentias animæ: sic Paulus populariter loquens, appellat easdem potentias membra. Repugnans legi mentis meæ, id est, in mente, voluntate & corde est quiddam repugnans Legi mentis meæ, id est, Legi Dei.

Sensus carnis]

φρόνημα. fleischlich gesinnet seyn/ complectitur actiones mētis,

voluntatis & cordis, ὡς καὶ ἡρεξιν, mentem & appetitionem, id est opinionem & affectum. Cicero: Meus me sensus admonet, quanta sit vis fraterni amoris. Gesinnet seyn est habere opinionem, & affectum esse.

Non subiicitur]

Intelligatur non de disciplina, sed de integra obedientia.

Quid

Quid atrocius?]

αὐξήσις, exaggeratio pertinet ad formas amplificandi, vt si ve-

lim exaggerare parricidium. Tu interfecisti illum, qui te genuit, educauit, aluit, cuius beneficio versatus es in luce, & adhuc versaris, qui te constituit, ciuem in Republica. Sic hoc loco est amplificatio: Nos sumus inimici Dei, quia circumferimus ignorantiam, contemptum Dei, securitatem carnalem, diffidentiam, impatientiam & fremitum in ærumnis. Omnes nos in rebus secundis sumus superbi, in aduersis timidi, desperabundi: non mouemur Dei promissionibus & comminationibus, non curamus mandata Dei.

Filij iræ]

Ephes. 5. Ideo venit ira Dei super filios inobedientiæ, id est, mā-

cupia inobedientiæ, & addictos contumaciæ. Ita hoc loco inquit: Sumus filij iræ, id est, mancipia iræ Dei.

Naturæ malum]

non imitationis.

Exemplo]

imitatione.

Nisi quis renatus fuerit]

Fons huius argumentationis est dictum Christi: Qui lotus est,

is non indiget vt lauetur. Cùm autem nobis opus sit regeneratione, sequitur, naturam esse ream & immundam.

Conceptus]

formatus, in Hebræo.

Concepit]

calefecit me mater mea.

Breuitas]

Cicero de orat. Breuitas etfi habet suum locum in aliqua parte eloquentiæ, vt in dicendis sententiis: tamen in vniuersa eloquentia nullam habet laudem, quia non relinquit aculeos in mentibus auditorum.

auditorum.

Nam vetus docendi]

Plato in Protagora pagin. 295.

Hic modus erat veterum philo-

sophorum, suas sententias Laconica breuitate proponere, vt: Nosce te ipsum, Ne quid nimis. *ἔτος ὀτρόπῳ ὡ τῶν παλαιῶν τῆς φιλοσοφίας, βραχυλογία πρὸς Λακωνικὴν* vetustas habuit multum rerum, parum verborum. Nos in hac garrula mundi senecta sumus loquaces, sicut natura senes sunt loquaces. Ideo Homerus comparat eos cicadis 3. Iliados. Nos habemus multum verborum, parum rerum. Non enim habemus sapientiam veterum.

Expende quæso]	Collatio dictorum Pauli & Jeremiæ.
Non potest verbis]	ἀδύνατον.
Peruersum est cor]	peruersum, id est, auersum Deo, inordinatum, distortum, ærumnosum, id est, miserum, plenum miseriarum, vt prorsus sit innarrabile.
Cor peruersum]	malum culpæ.
Deinde defectuum pœnæ]	Malum pœnæ. Nam peccatū complectitur culpam & pœnam, fundamentum & terminum.
Ego dixi]	psal. 116. in excessu, id est, in consternatione seu pauore meo.
Omnis homo mendax]	Non intelligatur ciuilitè, sed Theologicè, id est, non rectè sentiens de ira & misericordia Dei. Sic Iudas & Cain sunt mendaces, aliquandiu securi, & tandem desperant.
Occam]	Fuit Theologus Anglicus, ingeniosissimus & acutissimus. Erant autem scholastici omnium maximè de fundamento: nam de termino concedunt, Deum irasci peccatis.

Sequitur in textu recitatio causarum peccati originis, ac in prima quidem causa, quæ vocatur efficiens, agitur grauissima quæstio de origine animarum. Vtrum ex traduce, an verò ex nihilo creentur, & corporibus iam formatis immittantur. De hac quæstione nihil possumus certi pronuntiare ex manifestis testimoniis Scripturæ sacræ. Sed tamen si aliquid dandum &tribuendum est opinionibus non absurdis summorum virorum in Ecclesia, sic sentiendum est iuxta illas opiniones: Non ex traduce propagari animas vnà cum corporibus, id est, ex vi feminis, sed formato corpori creatas ex nihilo, inferi ac velut immitti. Hanc opinionem præceptorum, si quis nõ probat, sed contrariam defendit pertinaciter, cum hoc ego non pugnabo, sed sinam potius eum sua sapientia frui. Nobis tatis est, in tanta rerum obscuritate tenere hypothesin firmissimam, quòd natura talis conseruetur & propagetur, qualis fuit post lapsum, vt si quis pedem, quamuis claudum, foueat & retineat.

Quæ merentur aliquid] Causa alia est principalis, alia impulsiva. Ad impulsivam quatuor species referuntur. 1. affectus, ut amor, odium. 2. meritum. 3. obiectum. 4. Lex. Sed omisis ceteris speciebus causæ impulsivæ, nunc dicamus de merito. Paulus Rom. 5. in concione de peccato originis sic inquit: Adam est typus futuri scilicet Christi. Iam quæro, quæ in re consistat similitudo Adæ & Christi? Respondeo. Quia uterque & Adam & Christus meruit aliis. Deinde tres sunt dissimilitudines inter Adam & Christum. Prima est ipsarum rerum diuersitas. Nam Adam suo lapsu & sua inobedientia meruit toti generi humano & posteritati mortem & alias miseras, imò etiam peccatum, quod propagatur in omnes posteros Adæ. Christus verò meruit nobis & vniuersæ Ecclesiæ iustitiam & vitam æternam. Opponitur iustitia peccati, vita morti. Secunda dissimilitudo versatur in modo propagationis. Omnes posteri Adæ, natura sunt filij iræ. Ephes. 2. In omnes posteros Adæ propagatur carnali generatione peccatum & mors. Ecclesia verò non propagatur carnali generatione, sed spiritali regeneratione, teste Christo, Iohan. 3. Nisi quis renatus fuerit ex aqua & Spiritu, &c. Tertia dissimilitudo Christi & Adæ consistit in gradibus diuersis, quia gratia exuberat supra peccatum, id est, est potentior peccato & morte, & est victrix operum Diaboli. Si enim gradus peccati & iustitiæ, item mortis & vitæ essent pares, non posset gratia vincere peccatum, aut vita mortem, iuxta regulam à physicis & Medicis traditam: Oportet agens esse fortius, quàm patiens. Cùm remedium non est fortius quàm morbus, tum vincit morbus remedium, & non fit sanatio. Vincit autem gratia, imputatione, deinde effectū. Imputatione, quia omnia peccata, quantacunque & quàm innumera sint, remittuntur credenti. Deinde datur Spiritus sanctus credenti, qui est efficax, delet peccatum inchoatione in hac vita & consummatione post hanc vitam.

Et quales ipsi] Seruatur & propagatur naturalis, qualis nunc est, ut qui pedem quam is claudum retinet. Quæstionem verò de origine animarum explicat idem autor lib. 3. Chronicorum, in historia Iustiniani Imperatoris.

Iustinianus Imperator, qui est celeberrimus apud Iurisconsultos propter Pandectas & Codicem, cõuocauit Synodum quintam Oecumenicam. In illa Synodo est agitata quæstio de origine animarum,

& refutata opinio Origenis, qui finxit, omnes animas simul esse creatas, & lapsas in cælo demitti in corpora humana. Quid de hac tota re piè sit sentiendum, sine curiositate seu ludis disputationum, docet in 3. Chronicorum præceptor noster Philippus.

Vbi est]

Materia in qua, ὑποκείμενον.

Amor inordinatus]

Nemo est, quem non possis aliqua in re cernere suffenum, id

est, sibi placentem. Catull. Est autem anima principale, corpus minus principale subiectum peccati.

Intelligenda est enim]

Paulus Rom. 7. Nesciebam concupiscentiam esse peccatum, nisi Lex dixisset: Non concupisces.

De ἀταξία]

Confusio, perturbatio ordinis. Sæpe monui, quòd peccatū

non sit res positiua, sed defectus seu priuatio. Hanc sententiam autor iam repetit, nihil noui dicit. Ideo breuiter percurram. Peccatum aut est originale aut actuale. Quòd originale sit defectus, manifestū est, quia in mente est defectus lucis & sapientiæ. In voluntate & corde est defectus ordinis, iuxta Decalogum, id est, illius obedientiæ & conformitatis cum Lege Dei. Sicut ergo nox est defectus lucis diurnæ: sic peccatum originale in mente defectus est lucis, id est, sapientiæ: In corde & voluntate est defectus conformitatis cum Deo, vt crasse & populariter dicam. Sed defectus peccati actualis est obscurior, vt quando Cain interficit fratrem, quæro an hæc cædes sit defectus? Est. Contrà. Omnis motus est res positiua. Cain interficiens fratrem mouet manum & totum corpus. Ergo hoc peccatum actuale in Cain interficiente fratrem, non est defectus, sed res positiua. Respondeo. Quanquam motus membrorum in Cain est quiddam positiuum: tamen in hoc ipso motu est defectus, videlicet ἀταξία aberratio à Lege Dei, quia hic motus non regitur Lege Dei, sed ruit contra Legem Dei inordinatè.

Formale]

Formale peccati est duplex, aliud regnantis, id est, non remissum: aliud non regnantis, id est, condonati, resti. Quod est formale peccati regnantis? Reatus, æterna damnatio: Formale peccati non regnantis in David, Petro & aliis sanctis, est pugnare cum Lege Dei, vel defectus ipse, ἀταξία.

Veram

Veram sententiam] Cicero: Falsa sunt ἀκράληπτα
non possunt comprehendi, sed
vera sunt κράληπτα. Potest enim veræ rei imago in animo concipi
& formari.

Sed non subitò morbus] Motus fit successiuè, id est, per
partes, non subitò. Ideo genera-
tio & corruptio non numerantur inter species motus apud Aristo-
telem, quia generatio & corruptio fiunt in instanti. Reliqui motus
fiunt successiuè, vt aqua non subitò calefit, sed successiuè, sic etiam
vulnus non sanatur subitò.

Vt Samaritanus] Medicus Samaritanus est Fi-
lius Dei, custos Ecclesiæ suæ, quæ
in Samaria vidit Iacob stantem in scala. Genes. 28. Samaria à Ieroso-
lyma distat 8. miliaribus, in quo campo dormiens Iacob, vidit per i-
maginem somni scalam, in qua ascenderunt & descenderunt angeli,
& scala attingebat vertice cælum, & insitebat terræ. Scala est Filius
Dei. Nemo venit ad Patrem, nisi per me.

Balsamum] Inde habet nomen, quia in-
ter omnia olea pretiosissimum
est balsamum.

Glutinari] gluten κόλλα. 1. Cor. 6.

Ita Christus] enarratio allegoriæ.

Exercitiis crucis] In cantico canticorum 1. cap-
dicitur: Dilectus meus mihi est
fasciculus mirrhæ. Mirra est acris & amara, & tamen sanat vulne-
ra: ita crux etiam est insuavis, sed est salutaris piis. Roman. 5. Gloria-
mur in afflictionibus, quia afflictio affert patientiam, patientia pro-
bationem. probatio spem, spes non confundit. Hebr. 12. Omnis affli-
ctio in præsentia valde est insuavis, sed exercitatis per eam affert fru-
ctum pacificum iustitiæ. Qui non est tentatus, qualia scit?

Crucis & inuocationis] Climax seu gradatio Theolo-
gica, necessaria in lectione psal-
morum. Pius tentatur, tentatus orat, orans exauditur, ex auditus
gratias agit. Proba quòd pius tentetur? psalm. 34. Multæ tribulatio-
nes iustorum. 2. Timoth. 3. Omnes qui piè volunt viuere in Christo,
persecutionem patientur. Actor. 14. Oportet nos per multas tribula-
tiones ingredi in regnum Dei.

Tentatus orat] psalm. 50. Inuoca me in die tribulationis, & eripia te, & tu glorificabis me, scilicet per gratiarum actionem. Tentamur autem, vt Paulus inquit, dupliciter, vel foris, vel intus. Intus sunt pauores, foris pugna. *Orans exauditur*] scilicet in tempore opportuno. *Gratias agit*] Confitebor tibi toto corde. Christus pependit, nos stamus sub cruce.

De finali causa]

Finis & effectus saepe coincidunt.

Oedipus]

Suidas in dictione Oedipus, integram historiam de Oedipo & filiis eius narrat. Oedipus vixit ante bellum Troianum, fuit filius regis Thebani Laij. Hic iussu parentis expositus, educatus est a pastore quodam, & adultus interfecit patrem non credentem de via, sed ignarus duxit in vxorem suam matrem Iocastam, ex qua procreauit duos filios Eteoclem & Polynicen, & aliquot filias, Antigone, Ismenen, &c. Cum autem propter hanc incestam consuetudinem grassaretur pestis in agro Thebano, oraculum consultum respondit, non aliter posse tolli pestem, nisi pulso Rege in exilium. Rex Oedipus, cognitis causis publicarum calamitatum, sibi eruit oculos, & abiit in exilium, & in agro Attico hiatu terrae absorptus est, cum prius ictus esset fulmine. Liberi, Eteocles & Polynices inter se dimicarunt de regno, & tandem per mutua vulnera ceciderunt. Haec ferè est summa historiae Thebanae, quam non modò Suidas narrat, sed etiam Sophocles & Euripides scriptores tragoediarum, rhetoricè & copiosè illustrant. Iuniores necesse est hanc historiam habere in promptu & memoria, propter Tragoedias Senecae, Euripidis, Sophoclis, à quibus hoc argumentum illustratur sententiarum & verborum pulcerrimis luminibus.

Tam tetra accidit homini]

Epiphonema: Nullius scripti lectio est vtilior post Bibliorum lectionem. quam Sophoclis, Euripidis & Senecae Tragoediae, quia & res sunt optimae in Tragoediis, & summa est eloquentia. Et quanquam Poeta ornandi & delectandi causa addiderunt aliquid colorum: tamen corpus Tragoediarum est historicum, non fabulosum. Ac nihil aliud sunt Tragoediae, quam conciones legales de iustitia & omnibus virtutibus. Continent enim exempla horribilium poenarum, quibus oppressit Deus non solum vulgus, sed etiam summos Principes, Gentes

Gentes nullas audiuerunt alias conciones, quàm tragœdias. Summa tragœdiarum est in hoc versu Virgilij: Discite iustitiam moniti, & non temnere diuos.

Dirum mors[us] Diabolus aut lacerat tuū corpus aut famam, aut lædit facultates, aut turbat cœconomiam, aut implicat te studiis factionum, aut intus vulnerat conscientiam.

Conteri caput] Etiã infans conculat Christus caput Serpentis, sed vicissim Serpens non parcat nobis, sed insidiatur calcaneo nostro, & morsu lædit.

Post causarum recitationem in loco de peccato originis, sequitur admonitio de quibusdam dictis, quæ olim in Scholis iactata sunt, vt verbi causa: Nihil est peccatum, nisi sit voluntarium. Item: naturalia sunt bona. Ac prius quidem dictum est forense & politicum, nequam transferendum ad alienum forum. Aliud enim est iudicium Spiritus sancti de peccato, aliud Prætoris in foro seu curia. Alterum verò dictum: Naturalia sunt bona, sumptum est ex primo Ethicorū Aristotelis, vbi sic Philosophus inquit: Natura nos hortatur ad optima. Habet autem hoc dictum Aristotelicum suas metas, intra quas debet coherceri. Notitiæ quidē naturales veræ & bonæ sunt, & hortantur ad optima, sed affectus in voluntate & corde sunt vitiosi, & impediunt notitias in mente. Quanquam & ipsæ notitiæ in mente impediuntur naturalibus dubitationibus.

Vt fortuita cædes] Cædes alia fortuita, alia voluntaria est. Hoc discrimen extat Deuteronomij 19. In eo capite Deus ipse discrimen facit inter cædem voluntariam, siue ex insidiis factam, & inter cædem fortuitam. Vt autem seuerissimè iubet punire autorem cædis humanæ, videlicet insidiatorem & latronem: ita præcipit populo Israël, vt benignè & clementer, tanquam supplices tractet eos, qui patrarunt cædem inuoluntariam & fortuitam, & parcere iubet eis confugientibus ad aliquam ex iis ciuitatibus, quas peculiari priuilegio Deus munierat, ne liceret inde abstrahere autorem cædis. Cogebantur autem autores cædis fortuitæ tantisper exulare, dum moreretur summus Sacerdos, quo mortuo, quasi iure postliminij redibant in patriam, liberati pœna & culpa. Hæc lex significat, totum genus humanum propter parricidium primorum parentum vagari in exilio, nec posse

aliter redire in patriam, nisi morte Filij Dei summi Sacerdotis. De hac allegoria, quæ non est Origenica fabella, cogitemus legentes caput 10 Deuteronomii

Dexterius est non miscere]

Axioma theologicum. In dicendo requiritur iustitia distributiua suum cuique tribuens, nec omnia miscens & confundens in vnum chaos.

Recitabo duas leges Mosi, quæ in Deuteronomio extant: vnã, de sermone seu satione; alterã, de textura. Prima lex hæc est: Non seres in vno & eodem agro diuersa femina. Ad hanc legem sine dubitatione alludit Paulus Galat. 3. vrgens pondera verborum in promissione tradita Abrahamo: In semine tuo benedicentur omnes gentes. In semine tuo, inquit, non in seminibus, quasi multis, sed tantum in vno, qui est Christus. Sicut agricolæ iuxta legem Moisaicã, non miscbant diuersa seminum genera in satione, sed singulis suum agrum assignabant: ita in articulo iustificationis, cum queritur de causa nostræ iustitiæ coram Deo, non sunt miscenda meritum Christi, quod amplectitur nostra fides, & opera. Sed nostra conscientia nitatur vnica ancora sacra, merito Christi & eiusdem obedientia. Altera lex est: Non misceas in texendis pannis linum & lanam, wie man jzt Parchent wirckt. His duabus legibus, de non miscendis seminibus diuersis, & de non iungendis lino & lana, hoc ipsum quoque significatur, non esse miscendam politicã sapientiam cum Euangelio.

Imago vulnerati]

Homo spoliatus est bonis gratuitis, & vulneratus est in naturalibus, id est, homo lapsus amisit gratiam Dei, excussit Spiritum sanctum, & hereditatem vitæ æternæ amisit. Hæc sunt dona gratuita. Deinde vulneratus est in naturalibus, mente, voluntate & corde. In locum lucis successerunt tenebræ, in locum iustitiæ, contumacia contra Legem Dei.

Discernantur autem]

Digressio de discrimine rerum conditarum & deprauationis non conditæ, id est, de reliquiis bonorum in natura. Tria bona vel qua sunt in homine: In mente, notitia Legis: in voluntate, gubernatio locomotiuæ: in corde, φιλοσοφία, & tamen addenda est singulis restrictio & correctio. Notitia est obscurior & assensus languidior. Locomotiuã etiam habet sua impedimenta, domestica & externa. ταραχαι contaminantur per accidens. non enim rectè reguntur à renatis,

renatis,

renatis, nec manent intra suum ordinem.

Vt contemptus Dei]

præsertim in ærumnis.

Abraham ardentè]

Quò quæque natura præstantior est, eò habet ardentiores

στοργάς, vt ostendunt exempla Abrahæ, Davidis & aliorum, qui suos liberos ardentissimè amârunt, & tamen huic amori anteposuerunt mandatum Dei, vt Genes. 21. Abraham eiicit ex domo sua Agar & Ismaëlem. Idem Genes. 22. iussus immolare filium Isaac. paratus est ad obedientiam. De hac gubernatione affectuum meminerint studiosi duo dicta: vnum Cypriani, alterum Augustini. Cyprianus in cõcione de oratione Dominica: Nihil omnino debemus Christo præponere, quia nec nobis ille quicquam præposuit. Augustinus verò lib. 1. de ciuitate Dei cap. 26. Quomodo potest pius parentes, liberos & coniugem plus amare quàm Christû, cùm eos propter Christum amet? Propter quod vnum quodque tale est, illud magis tale est, vt ego amo philosophiam propter hanc causam, quòd sit instrumentum docendi de Deo. Ergo doctrinam de Deo magis amo. Sic amo cognatum sanguinem propter Christum: Ergo Christum magis amo.

ἀπάθεια]

Est vacuitas & carètia omniũ affectuum. Cicero vertit indolèntiam, & nominat speciem pro genere.

ἄστοργία]

Immanitas, quæ non diligit cognatum sanguinem.

Lætitia in agnitione]

Voluntatis duo sunt obiecta: Bonum infinitum, & bonum finitum. Bonum infinitum est Deus, in quo omnium primùm & maximè lætari debemus, teste psalmo 33. Exultate iusti in Domino. Item, Quia in eo lætabitur cor nostrum, & in nomine sancto eius perabimus. Postea concessa & approbata est diuinitus lætitia, quæ suo ordine complectitur bona finita, iuxta regulam Matth. 6. traditam: Primùm quærite regnum Dei & iustitiam eius, & cetera adiicientur vobis.

Viscera]

σπλάγχνα, maiuscula membra thoracis sunt cor & pulmo Hip-

ocrates: Somnus p̄dest *σπλάγχνοις*, sed motus & exercitia neruis

& articulis, quia in somno optima fit coctio. Hoseas cap. 11. paraphrasi enarrat verbum *αλαγχιζομαι*. Quomodo te puniam Ephraim? Num deleam te, sicut Sodomam & Gomorrham? Iustè quidem te sic delerem. Sed commotum est intra me cor meum, & exarsit comiseratio mea, &c.

Deus amat nos]

Psal. 103. Sicut Pater miseretur filiorum: ita Dominus timentium se. Quia Dominus nouit figmentum suum. Eobanus sic reddidit: Vt Pater errantes reuocat sua pignora natos. Et postea: Nouit enim vili quàm simus origine ducti, &c.

Deus caritas est]

Nō dicit, Deus diligit nos, sed Deus est caritas, quia amor in Deo est essentialis, sicut etiam aliæ virtutes.

εργας]

εργαι propter duas causas condite sunt in cordibus nostris, 1. vt sint vincula societatis. 2. vt sint concionatrices de amore Dei erga Filium & Ecclesiam.

Apparuit bonitas]

Bernhardus sermone primo de natali Domini: *Apparuerat antea potentia in creatione* [quia creatio est opus omnipotentiae] *apparuerat sapientia in earum gubernatione, sed benignitas misericordiae nunc maxime apparuit in humanitate.* est *αυξησης* seu gradatio Rhetorica.

Herodias]

Matth. 14. Marc. 6. Quæ res præbuit occasionem necis Baptistæ? Occasio est circumstantia temporis aut loci, quæ præbet facultatem agendi quod volumus. Fuit igitur occasio necis Baptistæ saltatio meretriculæ filiæ Herodiadis, Salomes. Cùm enim Herodes magnam cepisset voluptatem ex gestibus saltatriculæ, iuramento promisit ei, se omnia facturum & daturum, quæ petiisset. Huius iuramenti prætextu curauit Herodes interfici Baptistam, cùm meretricula non petiisset partem regni, sed caput Iohannis. Postea allatum caput à carnifice, meretricula impositum patinæ, gestauit in conspectum regis & conuiuiarum.

Fuluia]

Vxor Antonij Triumviri. Dion in Augusto: Fuluia ore Ciceronis aperto, linguam extraxit, & aciculis, quibus ad ornandum caput

caput vtebatur, confodit, addens multa verba plena nigri falis.

De morte Ciceronis legant studiosi lib. 1. Senecæ de suaforiis materiis, vbi citantur verba Liuij, & verba Afnij Pollionis digna memoria. Item carmina Seueri, deplorantia mortem Ciceronis. Propter Augustum graues suscepit inimicitias cum Antonio, & scripsit contra eum Philippicas, in quibus ait ipse, suam orationem canescere, id est, non esse puerilem, sed grauem & senilem. Propter has orationes persecutus est Ciceronem Antonius, & ex pactione cum Augusto & Lepido iussit sibi donari Ciceronē. Quo facto, satellites Antonij caput à Ciceronis humeris auulsū attulerunt ad rostratori, vbi ostentauit caput Ciceronis Antonius. Sed Fulua vxor Antonij non contenta scēuitia mariti, addidit plures contumelias.

Sciendum est affectus]

Nauis destituta gubernatore variè iactatur ventis: sic affectus sine rectore Spiritu sancto sunt cæci & temerarij impetus.

Sequitur nunc doctrina de peccato reliquo in hominibus renatis. Non est dubium quin in adultis hominibus sint reliquæ veteris fermenti, vt loquitur Paulus 1. Corinth. 5. Expurgate vetus fermentum, vt sitis noua conspersio. De infantibus videtur esse quæstio obscurior: sed credamus Scripturæ perspicuè asseueranti, neminem in hac vita esse ἀναμάστητον, sed omnes circumferre fordes & mala purgantia cum Lege Dei.

Omnes concedere]

victi testimonio experientiæ.

Quare Iohannes]

In epist. Canonica, cap. 1. Tertullianus de præscriptionib⁹ aduersus hæreticos: *Saul bonus præ ceteris, liuore postea cuertitur* [liuor tabificum malis venenum] *Dauid vir bonus secundum cor Domini.* [1. Regum 13. Ego inueni virum secundum cor meum] *postea cædis & stuprius est. Salomon omni gratia & sapientia donatus à Domino ad idolatriam à mulieribus inducitur. Soli enim Filio Dei seruabatur sine delicto permanere,* ἀναμάστητον ἔσθ' ἀνυπέθυτον ἔσθ'.

Tres fuerunt continua successione reges in populo Dei. 1. Saul. 2. Dauid. 3. Salomon. Quantum fuerit vir Saul non solum corpore, sed etiam animo, testatur historia sacra. Sed hunc virum, de gradu deiecit liuor, inuidentia, æmulatio & cognatæ pestes. Hæc æmulatio seu hic liuor impulit miserum hominem ad crudelitatem seu tyrannidem. Interfecit enim Sacerdotes in Nobe oppido, quod non procul

fitum est à Ioppe & Arimathia. Persecutus etiam est Dauidem & totam familiam eius, & aluit 3000 satellitum totum decennium, ad hunc usum, ut noctes & dies infidiarentur Dauidi, eumque è medio tollerent. Verissimè Chrysofomus dixit, i. capite Roman. de liuore. *φθὸν & φόρον* est mater: filiola huius matris est cædes, tyrannis, crudelitas. Ideo Paulus in epistolis, enarrans opera carnis, semper coniungit *φθόνον & φόρον*. Secundus rex Dauid blandissimis voluptatibus ita se dedit, ut arte primùm interficeret Vriam seruum fide præstantem, deinde raperet eius coniugem: sed rediit in viam hæc aberrans ouicula. Tertius rex Salomon sapientia antecelluit omnibus Regibus in toto genere humano, sed in senecta adeo dementatus est à mulieribus, ut coleret idola. Hæc tria exempla semper nobis posita sunt ob oculos, ut admoneant nos non solum de humana imbecillitate, sed etiam de acerrimis insidiis Diaboli, & compellant nos orare assiduis lacrymis, Ne nos inducas in tentationem &c. His tribus exemplis addit Tertullianus epiphonema: Soli Filio Dei seruabatur sine delicto permanere.

Augustinus tractatu 84. in Iohannem: *Dicere, se sine peccato esse, iustum non potest exhibere, sed fingere. Vnus enim est solus, qui & carnem hominis habere, & peccatum potuit non habere.*

Extenuant hæc ipsa mala] Aristoteles damnat illos affectus vitiosos, ad quos accedit consensus voluntatis. Papiæ olim inerudite miscuerunt philosophiam & Euangelium. Hanc mixturam Paulus damnat, cum inquit: Ne quis vos decipiat per inanem philosophiam.

Radicem] morbum.

Mergitur Cato] Plutarchus in vita Catonis: Cato, antequam moreretur, sic exclamauit: O quanta est obscuritas rerum diuinarum. Antea felix fuit Pompeius in longè deterioribus causis, nunc vincitur in causa optima.

Ut dicitur] Psal. 32. Beati quorum remissa sunt iniquitates, & quorum testata sunt peccata: Beatus vir, cui Dominus non imputat peccatum. Remittere peccata est desinere irasci peccatis, seu præteritis seu præsentibus. Tegi peccata, est Mediatorem esse umbraculum, ne effundatur

datur in nos ira Dei, & propriè dicitur regi peccatum, quod adhuc adest in renatis. Non imputare peccata, est non cogitare, nõ decernere quòd persona credens sit puniẽda æterna pœna.

Metaphora vmbraculi pulserima est. Filius Dei est vmbraculum iræ Dei. Sumpta est hæc metaphora ex Efaiz 4. Messias erit vmbraculum aduersus æstum, scilicet iræ diuinæ.

Est incrementum rhetoricum, ascendit per gradus. Primò, Deus remittit peccatum. Secundò, regit peccatum. Tertio, non imputat peccatum: Si hac hora mori edum esset, certò statuere deberes, imò semper debes, quòd tibi credenti in Christum, peccata tua non tantum sint remissa, sed etiam tecta per Mediatorem, ne sint tibi in omnem æternitatem imputanda.

Deinde concupiscentiam]

Error in definitione. Paulus Roman. 7. de se nondum conuer-

so inquit: Ego aliquando vixi sine Lege, & nesciebam, concupiscentiam esse peccatum, nisi Lex dixisset: Non concupisces.

Agnosenda est igitur]

Sanis non est opus medico, sed ægrotis.

Semper hypocritæ]

Prima dissensio fuit inter Abelm & Cain. Cain fuit hypocrita, extenuauit suum peccatum. Cõtrà Abel agnouit magnitudinem sui peccati.

De peccatis actualibus.

Nec imaginemur otiosam]

Paulus comparat peccatum originis fermento, 1. Corinth. 5.

Vt igitur fermentum totam massam agit & inflat: ita peccatum originis nunquam est otiosum, sed à principio vitæ vsque ad finem tumultuatur in membris nõstris, hoc est in potentiis animæ, mente, voluntate & corde.

Dominus Lutherus sæpe hanc vocem in suis scriptis repetit per *κατάχρησιν*. Nos, inquit, transimus de virtute in virtutem. Prima ætas ardet flammis libidinum: media ardet ambitione, cupiditate laudis & gloriæ: postrema attëta est ad rem, & quòd minùs restat viæ, eò plus requirit viatici, Vt iuuentus ante annos 24. sentit flammis li-

libidinum, nisi quis sit singulari dono Spiritus sancti præditus: ita media & virilis ætas stimuletur ambitione. Postrema ætas, senectus est plerunque auara. Iam quæro de comparatione horum malorū, quod in his est pessimum? Auaritia. Quia Paulus clarè vocat cultum idolorum, & radicem omnium malorum, & auaros dicit incidere in laqueos Diaboli, ex quibus expedire se non possunt.

Iohannes]

v. 4p. 3.

Qui non credit, manet]

Vtitur verbo manendi, vt discernat iram diuinam ab humana. Nam iram hominis possumus eludere aut fugiendo, aut quærendo latebras, aut migrando ex hac vita. Iram verò Dei nulla ratione effugere possumus, neque viui, neque mortui, quia Deus est vbique, & est lux, teste psal. 139. & est iudex viuorum & mortuorum. Magna res est offendere voluntatem Principis, cuius beneuolentia non est contemnenda: sed si in iusta causa est offendenda volūtas Principis, consolemur nos fauore & gratia diuina, quæ longè anteponenda est omnium hominum studiis & voluntatibus, quia de Principibus inquit psalm. 146. Exhibit spiritus eius, & reuertetur in terram suam. In illa die peribunt omnes cogitationes eius. Deus autem viuuit & regnat, & est iudex viuorum & mortuorum. Non igitur potes, vitare loco, vitare periculum: non potes quærere latebras, nec morte corporis liberari ab ira Dei.

Aristides]

fuit optimus omnium Græcorum, & propter summam virtutem est pulsus patria ostracismo, id est, exilio decennali, quod tamen nō erat infame, sed erat remedium aduersus inuidiam populi.

Fabij]

Fabius celeberrimus est in scriptis Ciceronis & Liuij. Fuit præcipua persona in Senatu populi Romani, tempore secundi belli Punici, de quo Ennius:

Vnus homo nobis cunctando restituit rem.

Non ponebat enim rumores ante salutem.

Pomponij Attici]

Pomponius Atticus, amicus Ciceronis, exulanti Ciceroni tulit opem, & ei suppeditauit sumptus. A Cornelio Nepote inter alia & hæc de eo narrantur: Nemo minùs fuit emax, nemo minùs ædificator.

cator. Nam hæc duæ sunt pestes rei familiaris: emacitas, & nimium ædificandi studium.

Herculis]

Hercules vixit ante bellum Troianum, tempore Samsonis,

& quanquam maximas res gessit, omnium Poëtarum carminibus celebratas: tamē polluit se libidinibus, & furens interfecit cōiugem & liberos, & tandem rogum sibi struxit, vt finiret vitam morte voluntaria. Hanc totam historiam describit Ouidius 9. Metamorph.

Euripides in Hercule furente. Sophocles in Trachiniis. Seneca in diuabus Tragœdiis, Hercule furente & Oëtao.

Fuit oppidum, vbi struxit sibi Hercules rogum, non procul à Thermopylis.

Themistocles]

De Themistoclis ingenio Thucydides lib. 1. pag. 31. & de eiusdem petulantia Athenæus lib. 12. pag. 263.

Thucydides sic laudat Themistoclem, ducem Atticum in bello contra Xerxem, vt dicat, eum in subitis periculis potuisse reperire optimum consilium, & habere de futuris rebus coniecturas certissimas, & cogitationes potuisse rectè enuntiare. Sed hæc dona Dei deformauit inaudita petulantia, quia passus est se trahi in forum à quatuor nudis mulierculis.

Pausaniæ]

De Pausaniæ virtute post pugnam ad Plataeas, Herodotus lib.

9. De vitiiis & exitu eiusdem tragico, Thucydides lib. 1. pag. 30. & Lycurgus contra Leocratem.

Pausanias, dux Laonicus vicit Mardonium, præfectum & Satrapam Persicum in agro Plataeensi, terra Bœotia, insigni victoria, quæ celebratur omnium historiis. Post eam victoriam fuit & castus & modestus. Castus, quia abstinuit à muliercula Coa, nata in insula, quæ fuit patria Hippocratis. Modestus fuit, quia dixit, sibi satis esse, si placeat suis Spartanis. Sic nos debemus placere Deo iustissimo iudici: deinde veræ Ecclesiæ, rectè iudicâti sine sophistica & liuore, de puritate doctrinæ, & sanctitate vitæ. Nemo autem potest placere omnibus, sicut nec Iuppiter placet omnibus, siue serenans, siue pluens. Quanquam autem talis fuit Pausanias: tamen paulò post agitauit consilium cum Persis de proditione patriæ, & ob eam perfidiam reuocatus ab vrbe Bizantio, & ab Ephoris, summo magistratu Lacedæmoniorum condemnatus, inclusus sacello, & fame necatus est.

PPP

Sicut multi faciunt]

Contra regulam Iohannis:

Nemo venit ad Patrem, nisi per

me. Augustinus: *Falli non vis, ego sum veritas. Mori non vis, ego sum vita. Non est quod eas, nisi ad me.* [Venite ad me omnes] *non est quod eas, nisi per me.*

Quod enim aliqui]

Refutatio falsę opinionis. Mul

ti enim putāt, homines semel re-

natos non posse amittere gratiam Dei. Sed hæc opinio longè à re ipsa & veritate distat. Ratio est, quia de peccato iudicandum est ex verbo diuinitus tradito.

Sed intueamur verbum]

Esaïæ 8. Ad Legem scilicet &

testimonium alligata est Eccle-

sia. Lucæ 16. Habent Legem & Prophetas, hos audiant. Item: Scrutamini Scripturas.

Adam & Eua]

Prima refutatio ab exemplis.

Aliter irascitur Deus]

Sicut enim aliter videt & au-

dit Deus, quàm nos: ita verè i-

rascitur peccato, & diligit suam Ecclesiam, etiã si nos non intelligamus, quomodo hi affectus sint in Deo.

Stoicis sic argumentantur, negantes iram & gratiam Dei. In Deo non sunt organa affectuum, vt cor & quatuor humores. Ergo neque ira & gratia Deus mouetur. Respondeo. Nego consequentiam, quia Deus est Spiritus, non est moles corporea. Et sicut sine oculis videt, sine auribus audit: ita etiam irascitur & amat sine corde humano & humoribus, qui seruiunt certis affectibus, flaua bilis iræ, melancholia mœllicitæ, sanguis copiosus lætitiæ.

In ira & amore est multum deformitatis & ineptiarum. Ergo affectus non cadunt in Deum. Respondeo. Discernenda sunt ira & amor Dei ab affectibus humanis. In Deo omnia sunt ordinata, nulla est *ἀταξία*. In nobis omnia plena sunt confusionem, deformitatis, ineptiarum.

Ægyptium cultum]

Ægyptij, cùm essent agrico-

læ, propter agriculturam diuinũ

honorem tribuerunt boui, qui nominabatur Apis vel Serapis. Huius bouis luculenta descriptio extat apud Plinium lib. 8. cap. 46. Et in lib. Augustini de ciuitate Dei 18. cap. 5. Aaron absente Mose, totos dies 40. vt populum tumultuantem demulceret, finxit aureum vitulum.

tulum. Hæc idololatria fuit *εἰδωλολατρία*, id est, praua imitatio cultus Aegyptij, qui præcipuo honore affecerunt bouem, qui dicebatur A-
pis vel Serapis.

Aaronis historia]

In historia Aaronis præcipuè
consideretur, quanta sit hominũ
miseria, quòd post tanta miracula populus recipit idoli cultum,
quem sciebat damnatum esse, & quòd Aaron assentitur.

1. Corinth. 10. Qui stat, videat ne cadat. Videmus Aaronem, pri-
mum Sacerdotem in populo Dei, horribiliter lapsum contra primũ
præceptum: & Saulem primum regem in eodem populo: sed hoc in-
terest, quòd alter, Aaron scilicet, egit pœnitentiam. Alter non rediit
ad Deum per pœnitentiam, sed ruens in desperationem, sibi ipsi ma-
nus intulit.

Manassis]

Manasses filius Ezechia regis
repleuit Ierusalem cruore san- *Regnum 21 cap V 16*
ctorum ab ore ad os, vt loquitur Scriptura, id est, ab vna porta ad al-
teram oppositam, sed est duriter castigatus à Deo.

Iohannes]

1. Iohannis 3.

Ac Paulus]

Postrema pars de discrimine
peccati regnantis & non regnan-
tis, seu mortalis & venialis.

Discrimen tradidit]

sedes materix, Rom. 8.

Gradum constituit]

Duo sunt gradus peccati mor-
talis, prior est amissio fundamē-
ti, id est, Legis & articulorum fidei. Alter est lapsus contra conscien-
tiam. Hi gradus sumuntur ex dicto Pauli: Milita bonam militiam,
retinens &c.

Quicquid pugnat cum fide vel bona conscientia, est peccatũ mor-
tale, id est, damnans, regnans, propter quod homo est reus iræ Dei &
æternæ pœnæ, nisi reuertatur ad Deum in hac vita. Olim docebatur
in templis & scholis, solos lapsus contra conscientiam esse peccata
mortalia, vt adulteria, furta, çædes: sed hæc non dicuntur sufficien-
ter. Addendus est alter gradus, qui est amissio fundamēti, quod phra-
si Paulina significat Legem & articulos fidei. Nam & Lex & Euange-
lium debent extare pura, sincera, segregata ab omnibus erroribus.

Omnia peccata]

Cicero in paradoxis.

Etſi autem nolo] Admonitio grammatica de appellationibus variis. Cicero in Topicis: Cùm intelligitur quid ſignificetur, minùs eſt laborandum de nomine. Idem lib. 3. de Finibus: Rebus intellectis, in verborum vſu ſimus faciles. Sed omnium maximè memorabilis eſt ſententia martyris Tridentini, Vigilij: Non præiudicant verba, quando ſenſus manet incolumis.]

Emphaſis vocabulij]

à pondere verbi.

Dominans peccatum]

Secundum exemplum.

Auellit]

reatus ipſe. Regnans peccatum duo completitur. Prius eſt ipſe reatus. Alterum eſt fructus peccati & efficacia. Non otioſum eſt peccatum regnans, ſed efficit congruentia cum ſua appellatione, id eſt, impellit homines, vt ruant ex vno ſcelere in aliud, ex vna turpitudine & calamitate in aliam.

Flammis æmulationis]

Æmulationeſt iniuſtis modis pugnare de antecellentia. Deſcribitur æmulatio in verſu Ennij: Omnibus cura viris vter eſſet Induperator. Contra hanc æmulationem modetiſſimus iuuenis Hippolytus apud Euripidem inquit: Nō volo in Republica eſſe primus, ſed ſecundus. Saul certabat æmulatione cum Dauide, id eſt, non tantùm inuidebat diuinam vocationem ad regnum factam per Samuelem: ſed etiam conabatur è medio tollere optimum & bene meritũ virum, & noctes & dies omnia parabat in eius perniciem.

Theodoretus de prouidentia: Parua ſcintilla nullo negotio extinguitur, ſed rogam ardentem extinguerè difficile eſt. Sic principiis affectuum errantium obuiam eundum eſt & repugnandum: ſi fuerint nimis ardentes, longo vſu confirmati, vix vnquam poterũt reſtingui. Ideo inquit Ouidius:

Principiis obſta, ſerò medicina paratur,

Cùm mala per longas inualuère moras.

Quas initio]

tanquam ſcintillas exiguas.

Aaron]

Num. 12. Etiam fratres chariſſimi & cõiunctiſſimi ſæpe inter ſe certant æmulatione, vt fratres Joſeph inuidet ei prærogatiuam paternam. Sic Dauid æmulationem tulit in ſuis fratribus. Sic Aaron & Maria, ſoror Moſi, inuidebant Moſi onus potius laboris, quàm

quàm honorē, qui tamen redierunt in viam. Maria est percussa lepra, & sanata per preces Moſi. Sed Aaroni pepercit tum Deus, quòd eſſet ſummus ſacerdos in populo Dei.

Rex Anabaptiſticus]

Schleidanus lib. 10. Anno 36
ſupra M. D. cinſta eſt obſidione

vrbs VVeſtphaliæ Monafteriũ, ab aliquot Principibus & Epifcopo Monafterienſi, & cùm eſſet capta, ſumptum eſt ſupplicium à rege Anabaptiſtico ſartore, & eius ſociis.

Diuinos afflatus]

Enthuſiaſmos.

Atreus & Thyeſtes]

Seneca in Thyeſte. Atreus, pater Menelai & Agamemnonis, ha-

buit in matrimonio Aeropen. Hanc Thyeſtes, frater Atrei vitiat. ut igitur Atreus vindictæ cupiditatē expleret, maſtauit filios Thyeſtis, & patri ad conuiuium inuitato, non modò carnes liberorum epulandas dedit, ſed etiam cruorem eorundem patri propinauit, ac poſtea iuſſit afferri capita filiorum. Hinc natum eſt prouerbium de cœnis Thyeſteis.

Genef. 4]

prima concio Legis poſt lapſum.

Primum tradit]

Valet vſus ceremoniarum iacto fundamento, id eſt, præ-

luente fide, & inchoata obedientia morali. Hæc regula traditur Rom. 2. Circūciſio prodeſt, ſi Legem obſerues. Cœna Domini prodeſt, non ex opere operato, ſed homini agenti pœnitentiam, credenti Euangelio, & habenti bonum propoſitum non perſeuerandi in peccatis.

Caligula]

Seneca: Quem rerum natura non niſi in exitium opprobriũ

que humani generis edidit [*Paulus vas ira vocat*] Suetonius dixit, exitio ſuo omniumque Caium Caligulam viuere, & ſe natricem [*ſerpentis id genus*] populo Romano, Phaëthontem orbi terrarum educare.

Non dubium eſt]

Aureum axioma in Theologia, quod gubernat totum locũ

de iuſtificatione & bonis operibus. In omnibus locis, qui concionantur de bonis operibus, facienda eſt Synecdoche, id eſt, copulatio fidei & operum, quia opera ſine fide, nec fieri poſſunt, nec placent

Deo. Roman. 14. Quidquid fit sine fide, peccatum est. Hebr. 11. Impossibile est sine fide Deo placere. De altera propositione Iohannis 15. Sine me nihil potestis facere. In dictis verò, quæ de fide loquuntur, [Abacuc: *Iustu fide vivit.*] synecdoche fugienda est, quia fides non nititur duabus ancoris, sed solo mediatore Christo. Iohan. 14. Nemo venit ad Patrem, nisi per me. Ego sum via, veritas & vita. Et Petrus Actor 14. Non est aliud nomen datum sub cælo, in quo oportet saluari, præter nomen Iesu Christi. Galat. 3. Et semini eius: non dicit, in feminibus, quasi in multis, sed quasi in vno. Cùm legimus locos de bonis operibus, vt psalm. 41. Beatus, qui intelligit super pauperem. Item psal. 112. Beatus, quem diligit Dominus: Addamus hanc interpretationem: Beatus qui intelligit super pauperem, fide prælucente, &c. Nam si sine fide benefacis pauperi, non placet misericordia Deo. Contrà verò, cùm legis dicta de fide, noli addere Papisticam Synecdochen, quia fides tantùm Mediatore Christo nititur.

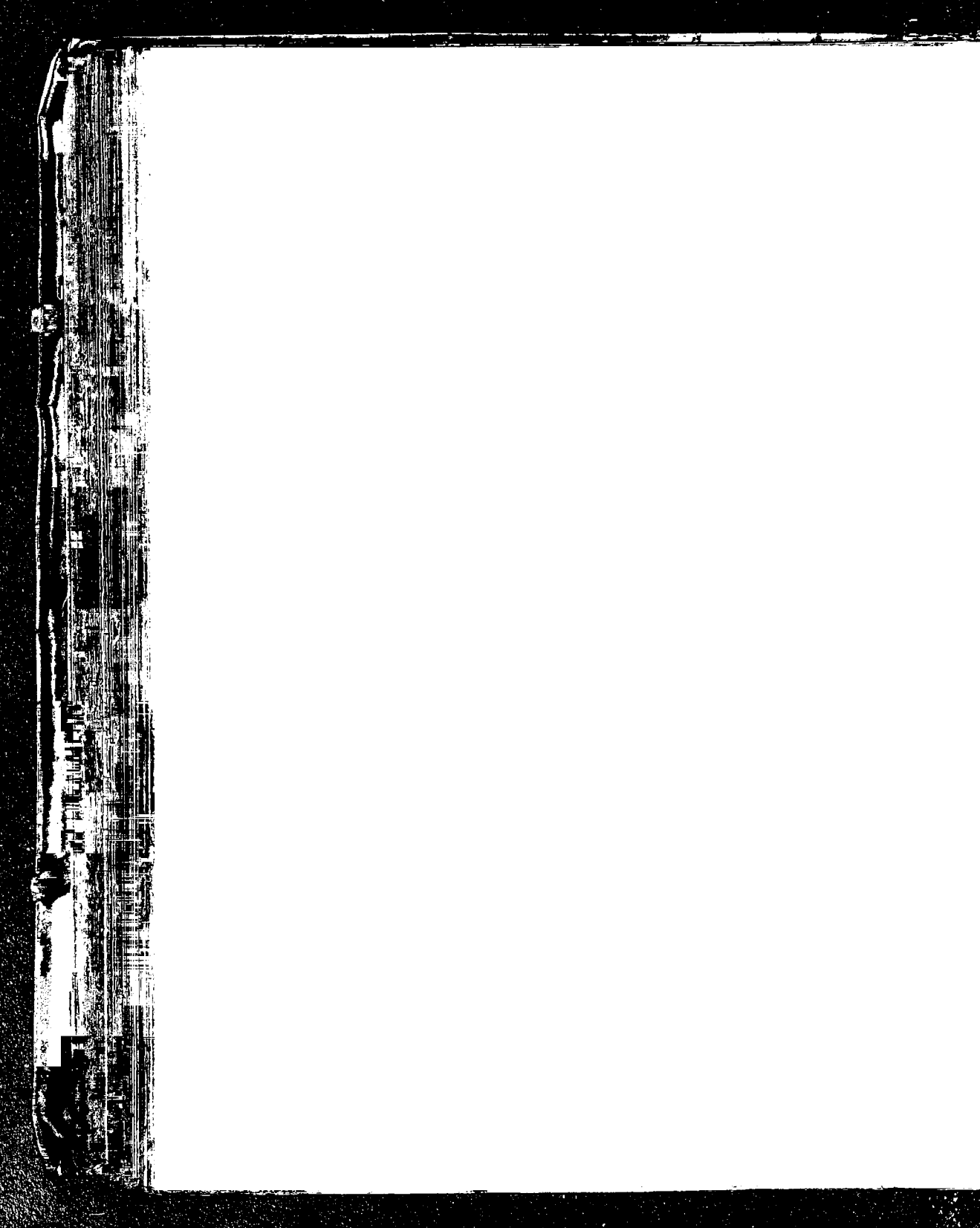

FINIS PRIMAE PARTIS LOCORVM
THEOLOGICORVM
VICTORINI STRIGELII.

Or. G. II 371511

Constat 7 Joachimica
25 Januarij A^o 1582
Dantiscj

